

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLERİN
BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Numan ŞAKAR**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin TAŞ**

Ankara-2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLERİN
BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Numan ŞAKAR**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin TAŞ**

Ankara-2010

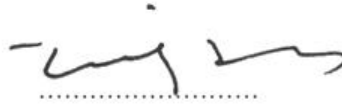
ONAY

Numan ŞAKAR tarafından hazırlanan “Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevlerin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Analizi” başlıklı bu çalışma, 11/06/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.



Başkan

Prof.Dr. Metin TAŞ



Prof.Dr. Murat ÖZDEN



Prof.Dr. Metin Kamil ERCAN

ÖNSÖZ

Paranın ve paranın fonksiyonunu gören finansal araçların üretildiği, ekonomiye aktarıldığı ve el değiştirdiği bankacılık sektörü, ekonominin en önemli kilit bileşenlerinden biridir. Para ve finansal araçlar, ekonomide hesap birimi, değişim aracı ve tasarruf aracı gibi klasik fonksiyonlar görmekte, ekonomik faaliyetleri doğrudan ve/veya dolaylı yolla desteklemekte veya engellemekte, gelir dağılımını değiştirmekte ve nüfuz aracı olarak kullanılma gibi modern roller üstlenmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bankalar, ekonomik birimlerin ihtiyaç duyduğu nakit veya finansal araçları sunarak fonksiyonlarını yerine getirirken bir yandan da devletin kamusal nitelikteki mali yük ve ödevlerini de üstlenmek zorunda kalmaktadırlar.

Ülkemizdeki kamusal mali yüklerin ve türleri itibarıyla etkilerinin incelendiği bu çalışmanın en zorlayıcı bölümünün rakamsal verilere ulaşmaktaki sıkıntı olduğunu itiraf etmek gerekmektedir. Bu nedenle kesin verilerin bulunmadığı alanlarda, mali tablolar ve işlemlerden yola çıkılarak oluşturulan verilerin gerçeğe en yakın değerler olduğu ve bu konuda daha çok yol alınması gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç itibarıyla kapsamlı ve tatmin edici bir çalışma olduğu inancıyla, öncelikle serbest araştırmayı teşvik edici yaklaşımı ve engin hoşgörüsüyle beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Metin TAŞ hocama, böylesine zevkli ve uğraşı gerektiren bir konuyu bana tevdi ettiği için Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN hocama, tartışma ve mevzuat konularında bilgisini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ercan TÜRKAN ve Dr. Fazıl AYDIN ile ekonometrik modeller konusunda aydınlatıcı bilgilerinden dolayı çalışma arkadaşım Dr. Yüksel VARDAR'a ayrı ayrı sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Numan ŞAKAR

Ankara, Mart.2010

İÇİNDEKİLER

Madde	Açıklama	Sayfa
ÖNSÖZ.....		i
İÇİNDEKİLER.....		ii
KISALTMALAR.....		vii
TABLolar.....		viii
EK TABLOLAR.....		xi
GRAFİKLER.....		xiii
GİRİŞ.....		1
BİRİNCİ BÖLÜM		
BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖR ÜZERİNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER İLE BU AÇIDAN SEÇİLMİŞ BAZI YABANCI ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR		3
1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖR ÜZERİNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER.....		3
1.1.1. Finansal Sistem ve Bankacılık Sektörü.....		3
1.1.2. Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevler ile Bankacılık Sektörü İlişkisi.....		8
1.1.3. Bankacılık Açısından Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödev Tanımı.....		10
1.1.4. Bankacılık Sektörü Üzerindeki Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevlerin Verilmesindeki Amaçlar.....		11
1.1.5. Kamusal Gelirlerin Bankacılık Sektörüne Yüklendiği Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevlerin Nedenleri.....		12
1.1.5.1. Ekonomik Amaçlar.....		13
1.1.5.2. Mali Amaçlar.....		23
1.1.5.3. Sosyal Amaçlar.....		32
1.1.5.4. Denetimsel - Şekli Amaçlar.....		33
1.2. SEÇİLMİŞ BAZI YABANCI ÜLKELERDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER.....		38
1.2.1. Vergiler.....		39
1.2.1.1. Dolaysız Vergiler.....		40
1.2.1.2. Dolaylı Vergiler.....		44
1.2.2. Sosyal Güvenlik Prim Oranları.....		47
1.2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Sosyal Güvenlik Prim Oranları		49
1.2.2.2. İngiltere'de Sosyal Güvenlik Prim Oranları		49
1.2.2.3. Almanya'da Sosyal Güvenlik Prim Oranları		50
1.2.2.4. Japonya'da Sosyal Güvenlik Prim Oranları		50
1.2.3. Zorunlu Karşılıklar.....		51
1.2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Zorunlu Karşılıklar		53
1.2.3.2. İngiltere'de Zorunlu Karşılıklar		54

Madde	Açıklama	Sayfa
1.2.3.3.	Almanya'da Zorunlu Karşılıklar	54
1.2.3.4.	Japonya'da Zorunlu Karşılıklar	54
1.2.4.	Disponibilite Oranları.....	56
1.2.5.	Kredi ve Diğer Alacak Karşılıkları.....	56
1.2.6.	Mevduat Sigorta Sistemleri.....	59
1.2.6.1.	Amerika Birleşik Devletleri'nde Mevduat Sigorta Sistemi.....	60
1.2.6.2.	İngiltere'de Mevduat Sigorta Sistemi	61
1.2.6.3.	Almanya'da Mevduat Sigorta Sistemi.....	62
1.2.6.4.	Japonya'da Mevduat Sigorta Sistemi.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLETİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER

65

2.1.	DEVLETİN KAMUSAL GELİRLERİ AÇISINDAN BANKALARA YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER.....	72
2.1.1.	Devletin Vergiler Ve Harçlar Aracılığı İle Bankalara Yüklediği Kamusal Nitelikteki Mali Yükler.....	73
2.1.1.1.	Kurumlar Vergisi	75
2.1.1.2.	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden Kaynaklanan Mali Yükler.....	93
2.1.1.3.	Damga Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler.....	117
2.1.1.4.	Katma Değer Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler	122
2.1.1.5.	Emlak Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler.....	126
2.1.1.6.	Belediye Gelirleri Kanunu'ndan Doğan Yükler.....	130
2.1.1.7.	Harçlar Kanunu'ndan Doğan Yükler.....	134
2.1.2.	Parafiskal Yükümlülüklerden Kaynaklanan Mali Yükler.....	143
2.1.2.1.	Sosyal Güvenlik Primleri.....	144
2.1.2.2.	İşsizlik Sigortası Primleri.....	148
2.1.2.3.	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri.....	153
2.1.2.4.	Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı.....	169
2.1.2.5.	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Masraflarına Katılma Payı.....	172
2.1.2.6.	Ticaret Odaları Kayıt Ücret ve Aidatları.....	174
2.1.2.7.	Rekabet Kurumu Payı.....	176
2.1.3.	Diğer Kamusal Gelirlerden Kaynaklanan Mali Yükler.....	178
2.1.3.1.	Fon Türünden Diğer Yasal Yükler.....	178
2.1.3.2.	Türkiye Ticaret Gazetesi İlan Ücretleri.....	183
2.1.3.3.	Sisteme Giriş Payı.....	184
2.1.3.4.	Tahvil Tescil Ücretleri.....	186
2.1.3.5.	Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı.....	189

Madde	Açıklama	Sayfa
2.2. DEVLETİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ DİĞER MALİ YÜKLER.....		191
2.2.1. Asgari Ödenmiş Sermaye Şartı.....		192
2.2.2. Zorunlu Karşılıklar.....		194
2.2.3. Yedek Akçeler.....		203
2.2.4. Devlet Kurumlarının Oluşturduğu ve Görev Zararları Olarak Kalan Kredi Yükleri.....		210
2.2.5. Bütçe Kanunu ve Kararnameler ile Yüklenilen Yükler.....		212
2.2.6. Siyasi Tercihler ve Kamu Kaynaklarının Yanlış Kullanımından Kaynaklanan Mali Yükler.....		215
2.2.7. Yerel Yönetimlerin Finansman Sorunlarını Çözmek Amacı İle Kullandırılan Kredilerden Kaynaklanan Yükler.....		216
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
DEVLETİN KAMUSAL GELİRLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLENİLEN KAMUSAL NİTELİKTEKİ ÖDEVLER		218
3.1. MALİ SORUMLULUK YÜKLEYEN KAMUSAL ÖDEVLER.....		218
3.1.1. Vergiler Nedeniyle Mali Sorumluluk Yükleyen Ödevler.....		219
3.1.1.1. Gelir Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu.....		219
3.1.1.2. Kurumlar Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu...		223
3.1.1.3. Veraset ve İntikal Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu.....		224
3.1.1.4. Damga Vergisi Yönünden Sorumluluğu.....		225
3.1.2. Diğer Mali Sorumluluk Yükleyen Ödevler.....		228
3.1.2.1. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu.....		229
3.1.2.2. Sosyal Güvenlik Primleri Çalışan Payı.....		236
3.1.2.3. İşsizlik Sigortası Primleri Çalışan Payı.....		238
3.2. ŞEKLİ NİTELİKLİ KAMUSAL ÖDEVLER.....		241
3.2.1. Vergi Usul Kanunu'ndan Kaynaklanan Şekli Ödevler.....		241
3.2.1.1. Bilgi Verme Ödevi.....		242
3.2.1.2. İşe Başlama, Değişiklik ve İş Bırakma Bildirim Ödevi.....		242
3.2.1.3. Yasal Defterleri Tutma Ödevi.....		243
3.2.1.4. Envanter Çıkarma Ödevi.....		244
3.2.1.5. Özel Kayıt Defteri Tutma Ödevi.....		244
3.2.1.6. Kanuni Defterleri Tasdik Ettirme Ödevi.....		245
3.2.1.7. İspat Edici Kağıtların Tevsiki Ödevi.....		245
3.2.1.8. Defter ve Belgeleri Saklama ve İbraz Ödevi.....		245
3.2.2. Bankacılık Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....		246
3.2.2.1. Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine İlişkin Ödevler...		246
3.2.2.2. Kredi İşlemlerine İlişkin Ödevler.....		247
3.2.2.3. Yapılacak Bağış ve Yardımlara İlişkin Ödevler.....		249

Madde	Açıklama	Sayfa
3.2.2.4.	Bankaların İzne Tabi İşlemleri İle Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Ödevler.....	250
3.2.2.5.	Krediler ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Ödevler (Karşılıklar).....	258
3.2.2.6.	Bankaların Muhasebe Uygulamaları ve Belgelerin Saklanması İlişkin Ödevleri.....	296
3.2.2.7.	Sermaye Yeterlilik Oranı ve Bu Oranın Ölçülmesi ve Değerlendirmesine İlişkin Ödevler.....	300
3.2.2.8.	Bankaların Destek Hizmeti Almalarına İlişkin Ödevler.....	314
3.2.2.9.	Bankaların Üst Yönetimine Atanacakların Bildirimi, Yemin Ve Mal Beyanında Bulunulması Ve Karar Defterlerinin Tutulmasına İlişkin Ödevler.....	316
3.2.2.10.	Özkaynaklara İlişkin Ödevler.....	316
3.2.2.11.	Kıymetli Maden Alım Satımı İle Emtia ve Gayrimenkul Üzerine İşlem Yapılmamasına İlişkin Ödevler.....	319
3.2.2.12.	Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranının Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Ödevler.....	321
3.2.2.13.	Mevduata İlişkin Ödevler.....	323
3.2.2.14.	Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanması ve Yayımlanmasına İlişkin Ödevler.....	327
3.2.3.	Sermaye Piyasası Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....	330
3.2.3.1.	Sermaye Piyasası Kanunu'na Tabi Olan Bankaların Uyacakları Esaslardan Kaynaklanan Ödevler.....	332
3.2.3.2.	Menkul Kıymetleri Halka Arz edilmiş Bankaların İlân ve Reklamlarında Uymaları Gerekli Kurallara İlişkin Ödevler.....	334
3.2.3.3.	Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Bankaların Mali Tablo ve Rapor Düzenleme, Kamuya Duyurma ve Bağımsız Denetlenme Ödevleri.....	336
3.2.3.4.	Çağrı Yoluyla Ortaklık Paylarının Toplanmasına İlişkin Ödevler.....	341
3.2.3.5.	Temettü Dağıtım Ödevi.....	345
3.2.3.6.	Mali Tablo ve Raporların Düzenlenmesi, Kurul'a ve Borsa'ya Gönderilmesi ve İlân Sorumluluğu	349
3.2.4.	Türk Ticaret Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....	351
3.2.5.	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....	353
3.2.5.1.	Bankaların Müşterilerine Ait Risk İşlemlerini Bildirme Ödevi.....	354
3.2.5.2.	Zorunlu Karşılıklara İlişkin Ödevler.....	355

Madde	Açıklama	Sayfa
3.2.5.3.	Bankaların Müşterilerine Sağlayacakları Menfaatlere İlişkin Ödevler.....	356
3.2.5.4.	Mevduat Vadeleri ve Türlerine İlişkin Ödevler.....	358
3.2.5.5.	Kredi Kartlarında Uygulanacak Azami Faiz Oranlarına İlişkin Ödevler.....	360
3.2.5.6.	Müşteri Çeklerine İlişkin Ödevler.....	361
3.2.6.	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....	361
3.2.7.	İş Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler.....	362
3.3.	DENETİME İLİŞKİN ÖDEVLER.....	363
3.4.	BANKALARIN KENDİ İSTEĞİ İLE BİR BEDEL KARŞILIĞINDA KAMU ADINA ÜSTLENDİKLERİ MALİ ÖDEVLER.....	366
3.4.1.	Bankaların Bir Bedel Karşılığında Kamu Adına Ödev Üstlenmelerinin Nedenleri.....	367
3.4.2.	Bankaların Bir Bedel Karşılığında Kamu Adına Üstlendikleri Mali Ödev Çeşitleri.....	368

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN BANKACILIKSEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ	369
4.1. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA İLİŞKİSİ.....	373
4.2. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN GENEL BÜTÇE GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	377
4.3. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN TÜRLERİ AÇISINDAN EKONOMİK ETKİLERİ.....	385
4.4. BRÜT VE NET KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK KAVRAMI...	389
4.5. KAMUSAL MALİ YÜKLERİN YANSIMASI.....	394
4.6. MEVDUAT BANKALARININ ÜRETTİĞİ KAMUSAL GELİRLERİN NİHAİ YÜKLENİCİLERİ.....	398
4.7. MALİ YÜKLERDEN KAÇINMA.....	402
4.8. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN SEKTÖR BİLANÇOSUNA ETKİLERİ.....	404
4.8.1. Dar Anlamda Marj (Spread).....	406
4.8.2. Geniş Anlamda Marj (Spread).....	410
4.9. DOĞRUSAL REGRESYON MODELİ.....	414
SONUÇ.....	418
KAYNAKÇA.....	423
EKLER.....	435
TÜRKÇE ÖZET.....	452
İNGİLİZCE ÖZET.....	454

KISALTMALAR

AATUHK	: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BOE	: İngiltere Merkez Bankası
BOJ	: Japonya Merkez Bankası
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DV	: Damga Vergisi
FDIC	: Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Mevduat Sigorta Kurumu
FED	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IR	: İngiltere Vergi İdaresi
IRS	: Amerika Birleşik Devletleri Vergi İdaresi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKDF	: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TP	: Türk Parası
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YP	: Yabancı Para

TABLOLAR

No	Açıklama	Sayfa
Tablo 1	Seçilmiş Ülkelerde Kurumlar Vergisi Oranları.....	40
Tablo 2	Seçilmiş Ülkelerdeki Finansal İşlem Vergi Oranları.....	45
Tablo 3	Seçilmiş Ülkelerdeki Menkul Kıymet İşlem Vergi Oranları.....	45
Tablo 4	Seçilmiş Ülkelerdeki Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Prim Oranları.....	48
Tablo 5	Seçilmiş Ülkelerdeki Zorunlu Karşılık Tabanları ve Oranları..	52
Tablo 6	Seçilmiş Ülkelerdeki Zorunlu Karşılıkların GSMH'ya Oranı....	55
Tablo 7	Seçilmiş Ülkelerdeki Mevduat Sigorta Sistemleri.....	60
Tablo 8	Türk Bankacılık Sisteminin GSMH İçindeki Payı.....	66
Tablo 9	Türk Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı.....	68
Tablo 10	Kurumlar Vergisi Oranı Değişiklikleri ve Ek Yükümlülükler....	80
Tablo 11	Mevduat Bankalarının Topplulaştırılmış Kurumlar Vergisi.....	81
Tablo 12	Mevduat Bankalarının Kurumlar Vergisi Fon Payı Yükü.....	84
Tablo 13	Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi Dönem, Beyan ve Ödeme Zamanı.....	86
Tablo 14	Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi'nin Alternatif Faiz Maliyet Oranı.....	87
Tablo 15	Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi'nin Alternatif Faiz Maliyet Tutarı.....	88
Tablo 16	Mevduat Bankalarının Kurumlar Vergisi ve Ek ve Alternatif Yükler Açısından Toplam Kurumlar Vergisi Yükü.....	89
Tablo 17	Mevduat Bankalarının Stopaj Yolu Ödedikleri Gelir Vergisi....	92
Tablo 18	Mevduat Bankalarının Yansıttığı ve Faiz Üzerinden Alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	110
Tablo 19	Mevduat Bankalarının Yansıttığı ve Komisyon ile Kambiyo İşlemleri Üzerinden Alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	112
Tablo 20	Mevduat Bankalarının Yansıtamadığı ve Üstlenmek Zorunda Kaldığı Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	113
Tablo 21	Mevduat Bankalarının Ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin Yansıtılmasına Göre Miktarı ve Dağılımı.....	114
Tablo 22	Mevduat Bankalarının Ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Genel Bütçe'ye Katkısı ve Payı.....	116
Tablo 23	Mevduat Bankalarının Ödediği Damga Vergisi.....	120
Tablo 24	Mevduat Bankalarının Mal ve Hizmet Alımları Nedeniyle Nihai Yüklenici Olarak Ödediği Katma Değer Vergisi.....	126
Tablo 25	Mevduat Bankalarının Ödediği Emlak Vergisi.....	129
Tablo 26	İlan ve Reklam Vergisi Tarifesi.....	131
Tablo 27	Mevduat Bankalarının Ödediği İlan ve Reklam Vergisi.....	132
Tablo 28	Çevre Temizlik Vergisi'nin Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Yıllık Vergi Tutarları.....	133
Tablo 29	Çevre Temizlik Vergisi'nin Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Yıllık Vergi Tutarları.....	133

No	Açıklama	Sayfa
Tablo 30	Mevduat Bankalarının Ödediği Çevre Temizlik Vergisi.....	134
Tablo 31	Mevduat Bankalarının Ödediği Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harçları.....	140
Tablo 32	Mevduat Bankalarının Ödediği Ticaret Sicil Harçları.....	143
Tablo 33	Mevduat Bankalarında Personel İstihdamı.....	147
Tablo 34	Mevduat Bankalarının İşyerine Göre Sayıları.....	147
Tablo 35	Mevduat Bankalarının Üstlendiği Sosyal Güvenlik Primi İşveren Pay Yüğü.....	148
Tablo 36	Mevduat Bankalarının Üstlendiği İşsizlik Sigortası Primi İşveren Payı.....	152
Tablo 37	Tasarruf Mevduatı Sigorta Prim Kategorileri ve Prim Oranları.....	165
Tablo 38	Tasarruf Mevduatı Sigorta Primleri ve Efektif Oranları.....	166
Tablo 39	Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı.....	171
Tablo 40	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Giderlerine Katılma Payı.....	174
Tablo 41	Ticaret Odası Yıllık ve Munzam Aidatları.....	176
Tablo 42	Mevduat Bankalarının Ödediği Rekabet Kurumu Payı.....	177
Tablo 43	Mevduat Bankalarının Sivil Savunma Fon Yükleri.....	181
Tablo 44	Mevduat Bankalarının Ödediği Tüketiciyi Koruma Fonu.....	183
Tablo 45	Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Ücret Tarifesi ve Mevduat Bankalarının Ödediği Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri.....	184
Tablo 46	Tahvil Tescil Ücreti Tarife ve Uygulama Tarih Tablosu.....	188
Tablo 47	Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı Tarife ve Uygulama Tarih Tablosu.....	190
Tablo 48	Tahvil Tescil Ücreti ve Tahvil ve Bono Borsa Payı.....	190
Tablo 49	Mevduat Bankalarının Ödenmiş Sermayeleri ve GSMH'na Oranları.....	193
Tablo 50	Zorunlu Karşılık Oranları.....	199
Tablo 51	Mevduat Bankalarının Zorunlu Karşılıkları.....	200
Tablo 52	Zorunlu Karşılıkların Mevduat Bankalarına Maliyeti.....	202
Tablo 53	Mevduat Bankalarının Yedek Akçeleri ve Bazı Bilanço Kalemleri İçindeki Payları.....	209
Tablo 54	2010 Yılı Gelirleri İçin Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	220
Tablo 55	Mevduat Bankalarının Gelir Vergisi Stopajı İle Tahsilatı.....	223
Tablo 56	Mevduat Bankalarının Stopaj Yoluyla Ödediği Damga Vergisi.....	228
Tablo 57	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesinti Oranları.....	231
Tablo 58	Mevduat Bankaları Tarafından Gerçekleştirilen Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Tahsilatı.....	236
Tablo 59	Mevduat Bankalarında Çalışanların Sosyal Güvenlik Primi Çalışan Payı Kesintileri.....	237
Tablo 60	Mevduat Bankalarında Çalışanların Ücretlerinden Kesilen İşsizlik Sigortası Primi Çalışan Payı.....	240
Tablo 61	1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Ayırdıkları Karşılıklar.....	288

No	Açıklama	Sayfa
Tablo 62	1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Kredileri.....	289
Tablo 63	1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Karşılık Efektif Oranları.....	290
Tablo 64	1998-2008 Dönemine ait Mevduat Bankalarının Özel Karşılıkları ile Bazı Bankacılık ve Genel Bütçe Kalemlerine İlişkin Büyüklükler.....	293
Tablo 65	1998-2008 Dönemine ait Mevduat Bankaları Özel Karşılıklarının Bazı Bankacılık ve Genel Bütçe Kalemleri İçindeki Payları.....	295
Tablo 66	Likidite Oranı Hesaplamasında Kullanılan Vade Merdiveni Tablosu.....	306
Tablo 67	Spesifik Risk İçin Sermaye Yükümlülük Oran Tablosu.....	308
Tablo 68	Takas Riski İçin Sermaye Yükümlülüğü İçin Vadeden Sonra İş Günü Sayısı ve Oranı Tablosu.....	310
Tablo 69	Mevduat Bankalarının Aktif Toplamı ve Üstlendikleri Kamusal Mali Yüklerin GSMH içindeki Payı	374
Tablo 70	Mevduat Bankalarının Üstlendiği Kamusal Mali Yüklerin ve Sektörün Ürettiği Toplam Kamusal Gelirlerin GSMH içindeki Payı.....	376
Tablo 71	Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Genel Bütçeye Dahil Kamusal Yükler.....	378
Tablo 72	Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları.....	378
Tablo 73	Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı.....	379
Tablo 74	Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Genel Bütçeye Dahil Kamusal Gelirler.....	380
Tablo 75	Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Kamusal Gelir Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları.....	381
Tablo 76	Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı.....	381
Tablo 77	Mevduat Bankalarının Ürettiği Genel Bütçe Gelir Türlerinin Genel Bütçe Toplam Tahsilatı İçindeki Payı.....	383
Tablo 78	Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yük Stoğu.....	386
Tablo 79	Mevduat Bankalarının Brüt ve Net Kamusal Mali Yükü.....	391
Tablo 80	Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Durumu.....	396
Tablo 81	Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Oranı	397
Tablo 82	Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicileri.....	399
Tablo 83	Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicilerinin Grup Dağılımı.....	400
Tablo 84	Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gelir Oranları.....	407

No	Açıklama	Sayfa
Tablo 85	Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gider Oranları.....	408
Tablo 86	Mevduat Bankalarının Ortalama Net Faiz Marjı (Spread).....	409
Tablo 87	Geniş Anlamda Marj (Spread) ve Oluşumu.....	412
Tablo 88	Kamusal Mali Yüklerin Regresyon Analiz Sonuç Tablosu.....	415
Tablo 89	Kamusal Mali Yük Grupları İle Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyon.....	416

EK TABLOLAR

No	Açıklama	Sayfa
Ek Tablo 1	1998 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	435
Ek Tablo 2	1999 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	436
Ek Tablo 3	2000 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	437
Ek Tablo 4	2001 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	438
Ek Tablo 5	2002 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	439
Ek Tablo 6	2003 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	440
Ek Tablo 7	2004 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	441
Ek Tablo 8	2005 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	442
Ek Tablo 9	2006 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	443
Ek Tablo 10	2007 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	444
Ek Tablo 11	2008 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler.....	445
Ek Tablo 12	1998-2008 Dönemi Yüklenilen Kamusal Yüklerin Toplamı.....	446
Ek Tablo 13	1998-2008 Dönemi Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yüklerin Toplamı.....	447
Ek Tablo 14	1998-2008 Dönemi Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler Stoğu.....	448
Ek Tablo 15	1998-2008 Dönemi Yüklenilen Kamusal Yüklerin Dağılımı %.....	449
Ek Tablo 16	1998-2008 Dönemi Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yüklerin Dağılımı %.....	450
Ek Tablo 17	1998-2008 Dönemi Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler Stoğu %.....	451

GRAFİKLER

No	Açıklama	Sayfa
Grafik 1	Kamusal Mali Yüklerin GSMH'ye Göre Gelişimi.....	375
Grafik 2	Mevduat Bankalarının Üstlendiği Kamusal Mali Yüklerin ve Sektörün Ürettiği Toplam Kamusal Gelirlerin GSMH İçindeki Payı.....	376
Grafik 3	Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı.....	379
Grafik 4	Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Kamusal Gelir Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı.....	382
Grafik 5	Mevduat Bankalarının Ürettiği Genel Bütçe Gelir Türlerinin Genel Bütçe Toplam Tahsilatı İçindeki Payı.....	383
Grafik 6	Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yük Stoğu.....	387
Grafik 7	Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yüklerin Yük Grupları İçindeki Değişimi.....	388
Grafik 8	Mevduat Bankalarının Brüt ve Net Kamusal Mali Yükü.....	392
Grafik 9	Net Kamusal Mali Yük ve Senaryo Uygulaması.....	393
Grafik 10	Yüklenilen ve Yansıtılan Kamusal Mali Yüklerin GSMH İçindeki Payı.....	395
Grafik 11	Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Oranı	398
Grafik 12	Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicileri.....	399
Grafik 13	Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicilerinin Grup Dağılımı.....	401
Grafik 14	Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin GSMH'ya Oranı.....	402
Grafik 15	Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gelir Oranları.....	407
Grafik 16	Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gider Oranları.....	408
Grafik 17	Mevduat Bankalarının Ortalama Net Faiz Marjı (Spread).....	409
Grafik 18	Mevduat Bankalarının Miktar Olarak Gelir-Gider-Kamusal Mali Yük ve Kar Oluşum Trendi.....	411
Grafik 19	Mevduat Bankalarının Gider Dağılımları ve Kamusal Yükler İle Karlılık Oluşumu.....	411
Grafik 20	Geniş Anlamda Marj (Spread) ve Oluşumu.....	413

GİRİŞ

Bankalar, modern toplumların ekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde göz ardı edilemez bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte bankacılık sektörü, kamu otoritesinin ulaşmak istediği amaçların gerçekleşmesine de aracılık etmekte ve bu nedenle örtülü bir biçimde kamu ekonomisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Bu açılarından ele alındığında, bankacılık sektörünün kamu ekonomisine sağladığı katkı, verimliliği ve etkinliği kamu ekonomisinin nispi dengelerine ve/veya reel koşullarına karşı oldukça duyarlı olması, etkin fakat sektörü yıpratmadan yapılacak gözetim ve denetim, etkin ölçüme dayalı ekonomik performans, kontrollü aracılık maliyet açılarından ihmal edilemez konuma çıkarmaktadır.

Bu çerçevede, bankacılık sektörü, ekonomik birimlerin ihtiyaç duyduğu nakit veya finansal araçları sunarak fonksiyonlarını yerine getirirken bir yandan da devletin kamusal yük ve ödevlerine maruz kalmaktadır. Bu yük ve ödevlerler, hem doğrudan yasalar aracılığı ile hem de devletin bu konuda yetkilendirdiği idari birimleri ile yüklenmektedir.

Türkiye’de sistem içinde yer alan bankalardan 2008 yılı itibarıyla aktif toplamı bakımından gayrisafi milli hasıla içinde yüzde 72 oranında paya sahip mevduat bankalarının üstlendiği kamusal nitelikli mali yükleri ve etkilerinin değerlendirildiği bu çalışmada, mümkün olduğunca rakamsal verilerle desteklenmesine çalışılmıştır. Ancak, verilerin yetersiz kaldığı veya hiç bulunamadığı durumlarda, sektörün mali tabloları ile işlem hacimleri üzerinden kamusal mali yüklerin oranlarının uygulanması ile tahmini değerlerle ulaşılmıştır. Yapılan testler sonucunda bu tahmini değerlerin gerçeğe en yakın değerler olduğu görülmüştür.

Çalışmada, devletin bankacılık sektörü içinde yüksek bir paya sahip mevduat bankalarına 1998-2008 döneminde yüklediği kamusal nitelikli mali yükler, kamusal gelir türleri, kamusal mali yük, yansıma, ekonomik ve merkezi yönetim genel bütçe gelirleri ve sektör bilançoları ayrımına göre kapsamlı olarak değerlendirilmiştir.

Dört Bölüm'den oluşan bu çalışmanın Birinci Bölümünde, bankacılık sektörü ve bu sektör üzerindeki kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerin devlet tarafından verilmesindeki ekonomik, mali, sosyal ve denetim amaçları mümkün olduğunca teorik olarak açıklanmaya çalışılmış, seçilmiş bazı yabancı ülkelerdeki kamusal nitelikli mali yük ve ödevler incelenmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde, Türkiye'de devletin bankacılık sektörü içinde yüksek bir paya sahip mevduat bankalarına yüklediği kamusal nitelikli mali yükler, kamusal gelir türleri ayırımına göre kapsamlı olarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde, Türkiye'de devletin bankacılık sektörüne yüklediği kamusal nitelikli ödevlerden önemli ve özellik arzedenler , yasal dayanakları çerçevesinde ait oldukları kanun, yönetmelik, tebliğ hükümlerine göre incelenmiştir.

Dördüncü ve son Bölümde ise, kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, gayrisafi milli hasıla, yük, yansıma, sektör bilançolarına doğrudan ve dolaylı olarak etkileri açısından analiz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖR ÜZERİNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER İLE BU AÇIDAN SEÇİLMİŞ BAZI YABANCI ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR

1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖR ÜZERİNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER

1.1.1. Finansal Sistem Ve Bankacılık Sektörü

Finansal sistem, genellikle gelişmiş olan ekonomilerde, belirli kurumların ve pazarların bir arada ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen temel fonksiyonlarını oluşturmak amacıyla bir araya gelmeleri sonucu oluşmaktadır.¹

Finansal sistem , fon fazlaları ve açığı olan ekonomik birimler arasında aracılık görevini görmekte ve bu sistemde bulunan kurumlar, fon aktarımını ise dolaylı ve dolaysız finansman şeklinde sağlamaktadır. Dolaylı finansman ile, fon arz eden (tasarrufçu) ile fon talep eden (kredi) birimler arasında doğrudan bir ilişki bulunmamakta ve finansal aracı kurumlar bu iki kesim arasındaki fon aktarım görevini üstlenmektedirler. Bu yöntemde kullanılan mali araçlar mevduat ve kredilerdir. Dolaysız finansman ile fon arz edenlerle, fon talep eden ekonomik birimler, finansal araçlar yardımıyla direkt olarak karşılaşırlar ve genellikle sermaye piyasaları araçları mali araçlar olarak kullanılırlar.Bu araçlar ise, hisse senetleri, tahviller ve finansman bonolarıdır.

Görüldüğü gibi finansal sistem, hem tasarrufçular ile fon talep eden birimlerin kendi aralarındaki hem de kurumların birbirleri arasındaki iç içe geçmiş ilişkileri düzenleyen bir yapıyı ifade etmektedir.

Özetle, ekonomik sistem içerisinde, fon arz ve fon talep edenler arasında fon akımını sağlayan kurumlar ve bu akımı gerçekleştiren araçlar ile bütün bu sistematik yapıyı düzenleyen hukuki ve idari kurallar bütünlüğü finans sisteminin temel çatısını oluşturmaktadır ki, bu bütünlük içerisinde yer

¹ İlhan Uludağ, **Finansal Hizmetler Ekonomisi**, İstanbul,1999, s.112

alan ekonomik birimler ile bunların ilişkilerine ve etkileşimlerine Finansal Sistem ve bu sistemin oluştuğu piyasalara da Finansal Piyasalar adı verilmektedir. Diğer bir deyişle Finansal Sistem'e, kısa ve uzun vadeli sermaye hareketlerinin karşılıklı etkileşimde bulunduğu organizasyonlar olarak da tanımlanabilir. Ancak, finansal piyasaların rolü, finansal sistemin ekonomik yapı içindeki etkinliği ve yeri ile ilişkilidir.

Finansal piyasalarda, finansal kurumlar sundukları ürün ile hizmetlerin bağlı olduğu sektörün içinde bulunduğu alana göre sınıflandırılmaktadır. finansal kesim belli başlı beş grupta incelenmektedir.² Bunlar;

- Merkez Bankası (Parasal Yetki Kurumu)
- Mevduat Bankaları
 - Kamu Bankaları
 - Özel Ticari Bankalar
 - Yabancı Bankalar
- Mali Hizmet Kuruluşları (Aracı Kuruluşlar)
 - Menkul Kıymet Borsaları
 - Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
- Diğer Mali Kurumlar (Para Yaratma Gücü Olmayan)
 - Kalkınma ve Yatırım Bankaları
 - Kredi Kooperatifleri
 - Sigorta Şirketleri
 - Yatırım Fonları
 - Yatırım Ortaklıkları
 - Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı
 - Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
- Yarı-Mali Kurumlar (Sosyal Güvenlik Kurumları)
 - Sosyal Güvenlik Kurumu³

² Nur Keyder, **Para Teori Politika Uygulama**, Bizim Büro Basımevi, Geliştirilmiş 7 nci baskı, Ankara 2000, s.131

³ Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumları;
a. 20.05.2006 tarih ve 26173 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 16.05.2006 tarihli 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu,

- Özel Emeklilik Sigorta Şirketleri

Esasen yukarıdaki ayırım kurumların fonksiyonlarına göre yapılmış olup, makroekonomik anlamda finansal piyasaların etki ve sonuçlarını da içine alan ayırım değildir. Bu nedenle finansal kurum ayırımını hem faaliyette bulundukları piyasalar, hem de etki ve sonuçlarının makroekonomik düzeyde toplanabileceği şekilde yapılması gerekmektedir. Buna göre; finansal kurumlar, faaliyette bulundukları piyasalar dikkate alınarak iki grup altında toplanmaktadır. Bunlar, para piyasası kurumları ve sermaye piyasası kurumlarıdır. Para piyasası kurumları, bankacılık ve bankacılık dışı mali kesim olarak ikiye ayrılmaktadır. Bankacılık kesimi, merkez bankası ve diğer banka türlerinden; banka dışı mali kesim ise, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, forfaiting şirketleri ve sigorta kurumlarından oluşmaktadır. Bankacılık sektörü, düşük risk yüklenmek ve orta derecede riskle yüksek faiz vermek eğilimindedir. Sermaye piyasasında ise, riski yüksek getiri sağlar, yüksek verimli firmalar sermayeyi cezbederken, düşük verimli firmalar başarısız olur. Bütün ekonomide üretkenlik artar ve reel ücretler yükselir. Sermaye piyasası kurumları; aracı kurumlar, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları, yatırım danışmanlığı, portföy yöneticiliği ve genel finans ortaklıklarından oluşmaktadır.

Finansal hizmetlerin diğer bileşenlerinden, finansal piyasalar ve araçlardan fon fazlası olanların, fon ihtiyacı olan kesime fon aktarma fonksiyonları bulunmaktadır. Finansal piyasalar, kısa ve uzun vadeli sermaye hareketlerinin karşılıklı etkileşimde bulunduğu organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak, finansal piyasaların rolü, finansal sistemin ekonomik yapı içindeki etkinliği ve yeri ile ilişkilidir. Finansal piyasalar,

b. 16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 31.05.2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, ile birleştirilmiştir. Bu kapsamda, aşağıdaki kanunlar iptal edilmiştir.

- 08.06.1949 tarihli 5434 sayılı TC Emekli Sandığı Kanunu,
- 17.07.1967 tarihli 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu,
- 02.09.1971 tarihli 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu,
- 17.10.1983 tarihli 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu.

işlemlerin türüne ve yaygınlığına göre sınıflandırılmaktadır. Para piyasalarında; kısa vadeli veya bir yıldan daha kısa süreli işlemleri (hazine bonoları, banka kabulleri ve mevduat sertifikaları) yapılmakta iken, sermaye piyasalarında ise, bir yıldan uzun vadeli tahviller ve hisse senetleri işlem görmektedir. Ancak uygulamada her iki piyasanın karşılıklı bir bağlantı içinde olduğu görülmektedir. Çünkü ekonomik sistem içerisinde fon arz ve talep edenler her iki piyasayı da kullanabilmektedir. Finans piyasalarının temelinde bu piyasalar, belli bir risk içerdiğinden, risklerin fiyatlandırılması ve riski masnetme yeteneğine sahip olan piyasaları oluşturabilmesi yatmaktadır. Bu amaçla riski fiyatlandırma ve kaydırmak için bankalar, bilançolarındaki kredileri pazarlanabilir kredilere çevirebilmekte veya banka aktif değerini ikincil piyasada satabildiği için riski kaydırmaktadır. Böylece, varlık sahiplerinin aktif-pasif yapılarının değiştirilmesi sağlanarak, aktif değerlerin ikincil piyasada satışı yoluyla, aktif değer ve borçların özelliklerine göre vadeli işlem tekniklerinin kullanımını kolaylaştırmaktadır.

Finans sektörünün piyasa yapısını etkileyen değişkenler;

- Kurum sayısı ve ölçekleri
- Sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve özellikleri (homojenlik)
- Sektöre giriş ve çıkış şartları (mobilité)
- Üretim, pazarlama ve tüketim süreçlerinin özellikleri (şeffaflık)

şeklinde sıralanabilir. Ayrıca sektörde son yıllarda yaşanan değişim sürecini etkileyen faktörler de piyasa yapılarını şekillendirmektedir. Bu faktörler ise, yasal düzenlemeler (deregulation), müşteri tercihleri, faiz oranları, sermaye yeterliliği, globalleşme, menkul kıymetleştirme ve teknolojidir.

Özetle, ekonomik sistem içerisinde fon arz ve fon talep edenler arasında fon akımını sağlayan kurumlar ve bu akımı gerçekleştiren araçlar ile bütün bu sistematik yapıyı düzenleyen hukuki ve idari kurallar bütünlüğü, finans sisteminin temel çatısını oluşturmaktadır.

Finansal hizmetler ekonomisinde, finansal araçlar, birer finansal kurum vazifesi görmekte ve bazıları hem sermaye hem de para piyasasında

hizmet görmektedir. Bu nedenle, finansal hizmetler ekonomisinin, kurum, piyasa ve araçlarının nasıl bir düzeyde olacağı, ekonominin genel yapısı ve performansı ile yakından ilgilidir. Örnek olarak, finansal kurumların hizmet ekonomisinin bir parçası olduğu kabul edilmesi ve milli gelir hesaplarında da finansal sektörün katkısının dikkate alınması gösterilebilir.

Temelde görevi fon ihtiyacı olan kesimin fon gereksinimi sağlayan finansal araçlar özellikle ekonomideki boyutlarına ve bilançolarının aktif yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Finansal araçlar mevduat kabul eden finansal araçlar (pasifleri çoğunlukla mevduat) ve mevduat kabul etmeyen finansal araçlar (pasifleri mevduat olan araçların dışında kalan finansal kurumlar) olarak ikiye ayrılmaktadır. Mevduat kabul eden finansal araçlar da kendi aralarında ticaret bankaları (commercial banks), tasarruf ve kredi birlikleri (savings and loan associations), tasarruf bankaları (saving banks) ve kredi birlikleri (credit unions) olmak üzere dört kuruma ayrılmışlardır.⁴

Bankalar, topladıkları vadeli ve vadesiz mevduatlarla beraber, dolaylı finansal araçlar karşılığında fon toplayarak hisse senedi, tahvil, ve çeşitli kredi araçlarına yatıran finansal araçlardır. Bankaların fon kaynaklarını, toplanan vadesiz ve vadeli mevduat hesapları, Merkez bankası avansları ve iştiraklerin karları oluşturmaktadır.

Bankalarının temelinde, ekonomide ihtiyaç duyulan para ve kredi ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonu bulunmaktadır. Ayrıca, bankacılığın modern kapitalist bir ekonomide iki önemli rolü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ödemeler sistemini yürütme, diğeri de ekonominin sermaye gelişimine kaynak kanalı olma özelliğidir.⁵ Bu fonksiyonu ile bankalar veya mevduat toplamaya yetkili kuruluşlara istenildiği zaman veya önceden haber vererek para yatırılarak mevduatlar oluşturulur. Mevduatlar beş grupta toplanır. Bunlar; resmi mevduat, ticari mevduat, bankalar mevduatı, tasarruf

⁴ Uludağ, a.g.e., s.112

⁵ Hyman P.Minsky, "Financial Instability and the Decline of Banking: Public Policy Implications" The Jerome Levy Economics Institute Of Bard College. Working Papers No:127, Oct 1994

mevduatı ve diğer mevduatlardır. Ayrıca son yıllardaki gelişmelerle bankaların klasik fonksiyonlarından, işletmelerin fon ihtiyacının kısa vadeden uzun vadeye doğru değişmesi ve büyümesi ile fon istekleri, yeni boyutlar kazanarak bankalara sermaye piyasasında da rol yüklemiştir. Böylece, bankalar müşterileri adına, portföy yönetmekte, finansal enstrümanları alıp satmakta ve iştiraklere katılabilmektedirler.

Bu fonksiyonlarla, bankalar gerek para gerekse sermaye piyasalarında önemli finansal aracı konumlarını korumaktadır.

1.1.2. Kamusal Nitelikteki Mali Yük Ve Ödevler İle Bankacılık Sektörü İlişkisi

Kamu ekonomisi içinde yer alan kamusal faaliyetler, ekonomik kaynakların kamu hizmetlerine bağlanması sonucunda oluşmaktadır. Kamu ekonomisinin asıl işlevi, kıt kaynakların kamusal talep için üretime konmasıdır. Ancak, kamu ekonomisinin tüm işlevi, kaynakların kamu hizmetleri için bağlanmasından ibaret değildir. Ayrıca, ekonominin tümüne ilişkin bazı amaçların gerçekleştirilmesi de genel olarak kamu ekonomisinden beklenir.⁶ Kaynakları serbest bırakmak için kişi veya kurumların ellerindeki gelirlerin bir kısmı çeşitli konu ve yöntemlerle kamu ekonomisine aktarılmaktadır. Kamu ekonomisinin kamusal hizmetler için üstlendiği görevi yerine getirmek için uyguladığı konu ve yöntem ile yaptırım gücü, kaynak aktarımı sonuçlarının etkinliği ile ölçülmektedir. Bu amaçla devlet sadece tek konuyu hedef almamakta, milli ekonominin gelişmişliğine paralel olarak birkaç hatta onlarca konu ve bir o kadar da yöntemle kaynak aktarma hedefine ulaşmaktadır. Bunların bir kısmı devletin “egemenlik” bir kısmı da “yararlanma” ilkesine dayandırılmaktadır.

Devletin yüklendiği fonksiyonları gerçekleştirmek amacıyla anayasal sınırlar içerisinde başvurduğu ve değerlendirdiği çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerin tümüne kamu gelirleri denilmektedir. Kamu gelirleri kamusal hizmetlerin üretiminde kullanılacak kaynakları ekonomiden satın almak için

⁶ Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, Temat Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1977, s.23

toplanır. Başka bir deyişle, bütçe finansmanı ya da kamusal finansman kamu ekonomisi faaliyetleri için gerekli ekonomik kaynaklara el koymayı amaçlamaktadır.⁷

Bununla birlikte devlet kamusal hizmetlerini yerine getirirken, sadece bu hizmetlerin bedeline ilişkin finansman modelini yani bütçesini oluşturmakla yetinmemekte, ayrıca ekonomik hatta sosyal amaçlarla da hareket ederek, bütçesi içinde görünmeyen ancak yasal ve idari bir kısım düzenlemelerle ekonomik ve sosyal istikrarı sağlayıcı önlemler almaktadır. Bu çerçevede devlet;

- yüklendiği kamusal görevleri nedeniyle yaptığı harcamaları karşılayabilmek için çeşitli gelirlere,
- sosyo-ekonomik koşulların belirli bir düzen içinde cereyan etmesi için otokontrol mekanizmalarına,

ihtiyaç duymaktadır.

Devlet bu ihtiyacını temin amacıyla çeşitli gelir kaynakları ile gelir amacı olmayan ancak düzenlemelerle ekonomik birimlerin kamu otoritesinin hedeflediği politikalara yönlendirebilen araçları kullanmaktadır. Bunlardan,

- birincisi için yani gelir kaynaklarına örnek olarak, vergiler, harçlar, resimler, şerefiyeler, parafiskal gelirler, para ve vergi cezaları, mülk ve teşebbüs gelirleri, borçlanma gelirleri, emisyon gelirleri, bağışlar ve diğer gelirler,
- ikincisi için yani sosyo ekonomik koşulların belirli bir düzen içinde cereyan etmesi için ise, ekonomik değer içeren piyasa düzenlemeleri, güven tesisine yönelik düzenleyici ekonomik önlemler,

gösterilmektedir.

İşte bu nedenle, bazı hizmetlerin ve politikaların gerçekleştirilmesi amacı ile, kamu otoritesi bankalara bir kısım yük ve ödevler vermiştir.

⁷ Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş - Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitapevi, İstanbul 1997, s.415

Bu çerçevede, devletin bankalara yüklediği ve mali sonuç doğuran başlıca iki türlü yük ve ödev grubu ortaya çıkmaktadır. Bunlar,

- devlet tarafında gelir saiki ile oluşturulan ve bankalar tarafında kamusal nitelikli mali yük doğuran faaliyetler ile bunlara ilişkin yerine getirilmesi gerekli ödevler,
- devlet tarafında gelir saiki ile oluşturulmayan sadece ekonomik ve sosyal devlet gereğini yerine getirmeye yönelik düzenlemeler neticesinde bankalar tarafında ekonomik ve mali yük doğuran diğer faaliyetler ile bunlara ilişkin yerine getirilmesi gerekli ödevler,

olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.3. Bankacılık Açısından Kamusal Nitelikteki Mali Yük Ve Ödev Tanımı

Kamusal nitelikli mali yükler, kamu otoritesi tarafından mali anlamda kazanılan veya yaratılan katma değer, faydalanılan hizmet veya iştirak edilen değer üzerinden devletin egemenlik hakkına dayanarak sayılan bu faaliyetlerden oransal veya maktu olarak pay almasını ifade etmektedir. Bankacılık açısından, “mali yükümlülük” geçmiş iş ve işlemlerden kaynaklanan ve bankaya ekonomik fayda sağlayan varlıkların bankanın elinden çıkmasına neden olacak veya kamu otoritesine karşı bankanın yaptığı iş ve işlemleri yerine getirme sorumluluğunu, “mali yük” ortaya çıkan yükümlülük ile bankaya ekonomik fayda sağlayan mali ve parasal varlıkların elinden çıkmasına neden olacak veya kamu otoritesine karşı bankanın yaptığı iş ve işlemleri yerine getirmesiyle üstlenmek zorunda kalacağı mali külfeti, “mali yükümlülük doğuran olay” kamu otoritesine karşı bankaların yerine getirmesi zorunlu yasal olayı, “yasal mali yükümlülük” bankaların bir yasal düzenlemeden kaynaklanan mali yükümlülüğü ifade etmektedir.

Kamusal nitelikli ödevler ise, yük kavramının dışında hukuki ve idari bir takım şekli faaliyetleri ifade etmektedir. Ancak, ödevlerin de mali boyutu bulunmaktadır. Bu açıdan devlet bankacılık sistemine, hem ekonominin

önemli kurumlarından birisi olması, hem genişleyen bir sistem olması, hem de doğrudan veya dolaylı olarak “önleyici denetimi” gerçekleştiren yapısı nedeniyle ödevler vermektedir.

1.1.4. Bankacılık Sektörü Üzerindeki Kamusal Nitelikteki Mali Yük Ve Ödevlerin Verilmesindeki Amaçlar

Kamu otoritesinin hizmet ve politikaların gerçekleştirilmesi için kamu faydası gözetilerek devletin “egemenlik” ve “yararlanma” ilkeleri çerçevesinde kaynak aktarma ve sorumluluk yükleme faaliyetleri, devletin ekonomik ve hukuksal bütünlüğü içinde oluşturulması gerekmektedir. Bankacılık sistemine ilişkin düzenlemeler genel olarak kamu düzenlemelerinin bir parçası olduğu için, yasallığını da piyasa aksaklıklarından almaktadır.⁸ Banka hukukunun bir bölümünü, kamu hukuku nitelikli düzen kuralları ile bunlara yardımcı karma kurallar teşkil eder. Diğer bir bölümünü ise, özel hukuk hükümleri oluşturur. Yapılan yasal düzenlemelerin bankacılık sektörünün ihtiyaçlarını karşılar düzeyde olması, bu sektörün ve kurumlarının başarılı olmasına katkı sağlayabilmektedir. Diğer bir ifade ile başarılı gelişim açısından yasal düzenlemelerle bankacılık sektörü arasında bir ilişki bulunmaktadır.⁹

Bir ülkenin mevduat, kredi, reeskont ve avans düzeninin yapısında, bankaların denetimi ve gözetimi ile ilgili kanunlarda bu kuralları bir arada görme imkanı vardır. Düzen kurallarına yardımcı kurallar, finansal raporlamaya ve denetlemeye ilişkin standartlar ile şeffaflığı sağlayan hükümler ve kurumsal yönetim ilkeridir.¹⁰

Kamu otoritesinin bankalara verdiği kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerin esas olarak dört amaç etrafında yoğunlaştığını belirtmek mümkündür. Bunlar;

- ekonomik amaçlar,

⁸ Sudipto Bhattacharya, Arnoud W.A.Boot, Anjan V. Thakor , “The Economics of Bank Regulation”, Journal of Money Credit and Banking, Volume:30, No:4, November 1998

⁹ Ross Levine, “Legal Theories Of Financial Development”, University of Minnesota, Carlson School of Management, 24.09.2001 (Erişim) <http://center.kub.nl/staff/beck/publications/law/legaltheories.pdf> 12.02.2010

¹⁰ Ünal Tekinalp, **Banka Hukukunun Esasları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2009, s.3

- mali amaçlar
- sosyal amaçlar
- denetimsel (şekli) amaçlardır.

Bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak kamu otoritesi, hem yasalar hem de yasal zeminde uygulama yetkisini devrettiği idari kurumlar vasıtası ile fonksiyonunu yerine getirmektedir.

1.1.5. Kamusal Gelirlerin Bankacılık Sektörüne Yüklemediği Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevlerin Nedenleri

Kamusal gelir türlerinin bir kısmı, ekonomide gelir kaynağı olarak kabul edilen kurumlar arasında sayılan bankalardan sağlanmaktadır. Diğer bir ifade ile, devletin üstlendiği kamusal hizmetlerin finansmanı için uygulamaya koyduğu gelir sağlayıcı konu ve yöntemlerle bankaların işlemleri neticesinde elde ettiği bir kısım gelir ve gelir yaratıcı işler üzerinden “egemenlik” ve “yararlanma” ilkeleri çerçevesinde pay almaktadır. Bu pay devletin bankalara yüklediği kamusal nitelikli mali yüklerle açıklanmaktadır. Kamusal paylar, bankalar açısından sadece kamusal yük olarak algılanan, devlet açısından ise, ekonomik, mali, sosyal, idari ve hatta yapısal amaçlarla kullanılan ve faaliyetler içinde yer alan çeşitli fonksiyonları hedef alarak devletin hukuki ve idari düzenlemelerle meydana getirdiği kriterler ve görevler çerçevesinde oluşan bir yapıyı ifade etmektedir.

Devletin yasalar aracılığı ile bankacılık sektörüne yüklediği kamusal yük ve ödevler ile devletin kurumları aracılığı ile yüklediği kamusal yük ve ödevler bazen birbiri ile kesişebilmektedir. Kurumlar aracılığı ile yüklenen yük ve ödevler de kurumların tabi olduğu yasalardan aldığı yetki ile gerçekleştirilmektedir. Böyle bir sınıflamada ayırım, doğrudan yasal zorunluluk içeren yük ve ödevler ile, yasadan aldığı yetki dolayısıyla ilgili idari kurumun uygulayıcı ve takip edici fonksiyon ve sorumluluğu çerçevesinde yüklenen yük ve ödevler ile belirlenmekte ve aynı yasa içinde bankalar açısından hem yük hem de ödev doğuran hükümler yer almaktadır.

Bu çerçevede devletin temel görevlerini yerine getirebilmesi için yukarıda sayılan amaçlara ilişkin nedenselliğinin incelenmesi gerekmektedir.

1.1.5.1. Ekonomik Amaçlar

Kamu otoritesinin bankacılık sektörüne kamusal nitelikli mali yük ve ödevleri vermesindeki en önemli amaçların başında, ülke ekonomisinin önemli arteri olarak para piyasası kurumları olan bankaların ekonomik amaç ve politikaları gerçekleştirmek için en uygun kurum yapısına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bunun dışında, bankaların, yurtiçi tasarrufların korunmasına aracılık ederek ülke ekonomisinin güven ortamı içerisinde kısa vadeli fon teminine yardımcı olmaları, gelişen ve çeşitlenen dünya piyasalarının birbiri ile finansal anlamda fon transferlerini gerçekleştirebilmeleri, yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli alanlarda fon ve hizmet ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere, bu ihtiyaçların giderilmesine yardımcı olmaları gibi birçok aracılık fonksiyonları bulunmaktadır.

Gerçekleşmesi kamu ekonomisi yararına olan ve bu amaçlar doğrultusunda bankacılık sektörüne yüklenilen ekonomik fonksiyonlar aşağıda belirtilmiştir.

1.1.5.1.1. Para Politikalarının Uygulanmasındaki Temel Kurumlar Olması

Para politikaları genellikle, mevcut toplam talebin idare edilmesi ve belirlenen bir ekonomik büyüklük hedefine ulaşma politikaları olarak kabul edilir.¹¹ İzlenen para politikasının hedefi aynı zamanda, mevcut fiyatlar genel seviyesini koruyarak üretim seviyesinin en az işsizliğe imkan verecek veya tam istihdamı sağlayacak tarzda devamlılığın gerçekleştirilmesidir. Mevcut talepteki bir yetersizlik asgari seviyede geçici bir işsizliğe ve deflasyona sebep olurken, aşırı talebin ortaya çıkışı muhtemelen enflasyona sebep olacaktır.

11 William H. Branson, (Princeton University) **Makro İktisat Teorisi ve Politikası** (Çeviren: İbrahim Kanyılmaz) Alfa Yayıncılık İstanbul, 1995, s.87

Belirtilen bu dengelerin kurulması ve sürekliliğinin sağlanması parasal yetki kurumu olan Merkez Bankalarının, parasal taban/ rezerv para/ Merkez Bankası Parası ve/veya para çoğaltanını etkileyerek, para arzını istenilen yönde değiştirmesi ile sağlamaları mümkündür.

Para politikasının uygulamasında bankacılık sisteminin önemli olmasının nedeni; sağlıklı çalışmayan bir bankacılık sisteminin para politikası uygulamasını güçleştirecek olmasıdır. Ancak bankaları etkilemek ve yönlendirmek yoluyla uygulamaya konulabilen ciddi bir para politikasını, başıboş bir bankacılık sistemini izleme olanağı bulunmamaktadır.¹²

Merkez Bankalarının para politikalarını uygulamaya koymasında kullandığı araçlar ise bankalardır. Bir ekonomide bankaların varlığı ve etkin çalışması, ekonomide o anda mevcut para stoğunun kullanımının optimum düzeyde olmasını etkiler. Böylece, Merkez Bankası kaynaklarına yönelme en az düzeye ineceğinden ekonomik istikrarın ve uygulanan para politikalarının başarısında olumlu etki yaratacaktır.¹³ Merkez Bankalarının bankaları kullanarak, uyguladığı para politikası araçları şunlardır;

- Mevduat Zorunlu Karşılık Oranı (Munzam Karşılık Oranı)
- Disponibilite Oran ve Kompozisyonu
- Açık Piyasa İşlemleri
- Reeskont Oranı
- Faiz Oranları
- Bankaları İkna Yolu (Moral Suasion)
- Selektif Kredi Kontrolü

Görüldüğü gibi tek başına Merkez Bankaları kamu yararına ekonomik hedefleri gerçekleştirme fonksiyonları yeterli değildir, ekonomik hedefler mutlaka bankacılık sektörünün aracılık ettiği ölçüde gerçekleştirilebilmektedir.

12 Öztin Akgüç, **Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 1992, s. 244

13 İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi 7.Baskı, s.83

1.1.5.1.2. Yurtiçi Tasarrufların Korunmasına Aracılık Etmeleri

Tasarruf, gelirin tüketimde harcanmayan kısmıdır. Elindeki küçük tasarruflarla yatırım yapma olanağı olmayan kişilerin, bunları korumak için mevduat olarak bankalara getirmeleri, ekonomiye fon kullanımı sağlamak için zemin hazırlar. Yatırımların artması ve işletilebilmesi üretimi artırır; üretim artışı ise milli gelirin artmasını sağlar ki, milli gelir artışı toplumun refah düzeyinin artışı anlamını taşımaktadır.

Ancak, son yıllarda görülen ve özellikle bankalar açısından en önemli tehlikelerden birisi olan, mevduat sahiplerinin hemen hemen aynı zaman periyodu içerisinde mevduatlarını çekmeleriyle yaşanabilecek banka hücumları (run) ve panikleridir. Bunun gibi bankaların güç durumlarda kalabilecekleri koşulları önleyici bazı araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar içerisinde, konumuz ile de çok yakından ilişkili bir araç vardır ki, yurtiçi tasarrufların biriktirilmesi ve korunmasında son derece büyük öneme sahip olan Tasarruf Mevduatı Sigortası uygulamasıdır. Bu sigorta bir kamusal biriminin, örneğin bir mevduat sigortası fonunun kurulmasını gerektirir. Bu fon, tasarruf mevduatlarının korunmasını sağlamakta, böylece tasarruf mevduatı sahipleri (mudi) bankalara yatırdıkları (tevdî) paralarını güven ve huzur içerisinde geri alabilmektedirler.

Dünyada mevcut tasarruf mevduatı sigortası sistemleri, mevduatın ne kadarlık bir bölümünün sigortalandığına dayanılarak;

- Sınırlı mevduat sigortası sistemi,
- Tam ya da yüzde 100 koruma sistemi,
- Ayrımcı ya da tercihli mevduat sigortası sistemi geliştirilmiştir.

Sınırlı mevduat sigortası sisteminde, belirli büyüklüğe kadar olan mevduat sigortalanmakta, onun üzeri kapsam dışında tutulmaktadır. Bu uygulamada, küçük tutarlı mevduatlar daha fazla güvence ve koruma altına alınmaktadır. Bunun amacı ise, hem küçük tasarruf sahiplerinin devletin korumasına alınması yolu ile tasarrufun geniş halk tabanına yayılmasının sağlanmak istenmesi hem de büyük mevduat sahiplerinin banka ile pazarlık

yaparak daha yüksek faiz talebi yolu ile bankanın risk alma eğiliminin sınırlandırılması ve böylelikle reel faiz oranlarının yükselmesine yol açacak mevduat kabulünün önüne geçilmesidir. Yüzde 100 mevduat sigortası sisteminde her tür mevduat hesabının tamamı sigorta kapsamına alınmaktadır. Tercihli mevduat sigortası sisteminde, bankalardaki mevduatın belli bir bölümü sigorta kapsamına alınmaktadır. Uygulamada bu sistem sınırlı mevduat sigortası sistemine benzemekle birlikte, mevduat sigortası kurumu bazı özel durumlarda sigorta kapsamı dışındaki mevduatı da koruma altına alabilmektedir.

Mevduat sigortası, bankaların davranış biçimleri açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Sistemdeki bir kısım bankaların verdikleri ödünçler daha riskli ve bunun yanında banka hissedarlarının koydukları sermayeyi çeşitli yollarla azaltarak getirilerini yükseltebilmeleri mümkün olabilmektedir. Ayrıca, bankalar kendilerine yatırılan mevduatların başka bankalara kaçmasını engellemek için daha yüksek faiz verebilmektedirler. Bir başka deyişle, bu tür bankalar mevduat sigortasına güvenerek daha fazla risk üstlenebilmekte ve bankacılık sisteminde bir çeşit haksız rekabete yol açabilmektedirler. Aslında, bu tür bir sorun tüm sigorta şekillerinde vardır. Bu soruna “ahlaki davranış sorunu (moral hazard)” denilmektedir.

Diğer taraftan büyük bankaların batmaması için, merkezi idare tarafından çeşitli yollarla sübvansiyon verilmesi teoride “Too Big To Fail” kavramının oluşmasına yol açmıştır. Bu kavram ayrıca , büyük bankaları banka kaçışlarından korumak şeklinde de ifade edilebilmektedir. Birçok devlet, büyük bankaların iflas etmelerine izin vermemekte ve panik yaşanmasını önüne geçmektedir. Böylelikle, yurtiçi tasarrufların gömülemeye gitmesine izin vermeyip yine ekonomi içinde kalmasını sağlamaktadır. Ancak bu doktrinin, aynı zamanda büyük bankaların kural ve kanun dışı davranış ve fiillerini de görmezlikten gelme, en azından kamuoyuna açıklanmaması şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Bu tür uygulamalar, bankacılık sektörünün devlet vasıtası ile şeffaflıktan uzaklaşması sonucunu da

beraberinde getirmekte ve devletin yurtiçi tasarrufların korunması amacı ile bankacılık sektörüne yüklediği görevler arasında çelişki yaratmaktadır.

1.1.5.1.3. Ekonomiye Kısa Vadeli Fon Temin Etmeleri

Mali piyasaların temel fonksiyonu, tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlamak suretiyle ekonomik dengenin korunması ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Mali piyasaları kurumlarına göre ayırırken genel olarak, vade kavramı öne çıkarılmakta; vadesi bir yıldan az olan parasal işlemlerin yapıldığı piyasalara Para Piyasası adı verilmektedir.¹⁴ Para Piyasasının en büyük aktörü konumundaki bankaların, her türde ve miktarda fon fazlalıklarına istenilen vadede getiri imkanı sunan ve bu fonları bireysel tüketicilere ve reel piyasaya ödünç vererek milli ekonominin genişlemesinde rol sahibi olmaları, bu kurumların ekonomik büyümenin de gerçekleşmesinde aktif konumlarını ortaya koymaktadır. Küresel rekabetle birlikte yurtiçi sermaye birikimini sağlama fonksiyonuyla önemi tekrar artan bir sektör haline gelen bankacılık sektörü, fonların tasarruf sahiplerinden fon gereksinimi olanlara transferini sağlarken, milli ekonomiye bazı ek katkılarda da bulunur.¹⁵ Bu katkılar aşağıda belirtilmiştir.

1.1.5.1.3.1. Kayıtdışı Eğiliminin Azaltılmasına Katkısı

Bir ekonomide bankaların varlıklarının temel nedenlerinden biri, ellerinde fon bulunan, ancak bunu yastık altında saklamak istemeyen, bununla birlikte riskten korkan ve riskli finansal enstürmanların istenilen anda derhal kayıpsız paraya dönüşebilirliği konusunda tereddütü olan bireylerin varlığıdır. Kuşkusuz tüm bireylerin, çeşitli yatırım araçları ve finansal kıymetlerden hangilerinin, kendileri için daha elverişli olduğunu saptamak için yeterli bilgiye sahip olmalarına imkan yoktur. İşte bu nedenle tasarruf sahipleri, kendilerine finansal araçların sundukları çeşitli imkanlardan

¹⁴ Ömer Faruk Çolak, **Mali Yapı ve Türkiye’de Sistem, İktisadın İlkeleri**, Alkım Yayınevi, 1996, s.517

¹⁵ Patrick Honohan, **Avoiding the Pitfalls in Taxing Financial Intermediation, Taxation Of Financial Intermediation**, World Bank and Oxford University Press, 2003, s.1

yararlanmayı tercih ederler. Böylece ellerinde, daha güvenilir ve oldukça likit finansal kıymet bulundurma imkanına sahip olurlar.

Diğer taraftan, kayıt altına alınamayan herhangi bir fiziki likit varlığın milli ekonomiye hiçbir katkısı olmadığı gibi diğer ekonomik faktörler ile ekonomik birimlerin bu likit varlıktan faydalanabilme imkanı mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, özellikle bu açıdan bakıldığında bankacılık sektörünün milli ekonomi içinde çok önemli fonksiyona sahip olduğu görülmektedir.

1.1.5.1.3.2. Riski Azaltma ve Riskin Dağıtılmasına Olan Katkısı

Günümüzde bankalar, basit yatırım araçları yerine derinleşen ve gelişen küresel piyasalar paralelinde finansal ürünler ortaya çıkarmışlardır. Özellikle, 2000 yılından itibaren dünya finans piyasalarında çok değişik yapıda çeşitli finansal ürünler oluşturulmuştur. Bankalar, riskli yatırım araçlarına sahip olmanın taşıdığı riski göz önüne almada ve bu riski dağıtmada, bireylere göre çok daha avantajlı ve ihtisas sahibidirler. Bankalar, gerek ilişkilerin çeşitliliği, gerekse ellerindeki fonların büyüklüğünden dolayı, portföylerini kolayca çeşitlendirerek, herhangi bir yatırım aracının taşıyabileceği riski küçültebilirler. Bunun ötesinde, bankalar kendi alanında uzmandır ve bu konuda yetenekli elemanlar çalıştırır. Bankaların bu mikro özellikleri, makro ekonomik düzeyde de ekonominin karşılaşılabileceği risklerin azalmasına yardımcı olarak, ekonominin kalkınma sürecine olumlu etki yapar.

1.1.5.1.3.3. Vadeleri Düzenlemeye Olan Katkısı

Bankalar, tasarruf sahiplerinden fon ihtiyacında olanlara gerekli fonların aktarılmasında köprü görevi yürütürlerken, gerekli vade ayarlamasını da sağlarlar. Ödünç verecek fonu olanların bazıları, bunları çok uzun vadeli olarak ödünç vermek istemeyebilir. Oysa girişimciler sağladıkları fonları belli bir vade sonunda geri ödemek isteyeceklerdir. İşte ödünç verenlerle ödünç alanlar arasında vade konusunda ortaya çıkabilecek bu tür uyumsuzluğu,

bankalar ortadan kaldırırlar. Örneğin, ipotekli konut kredilerinde vadelerin uzunluğu yanında bankaların topladıkları fonların kısa vadeli olmasının getirdiği olumsuzluğu bankalar, menkul kıymetleştirme yöntemi ile aşabilmektedirler.

1.1.5.1.3.4. Miktarı Ayarlamaya Olan Katkısı

Genellikle tasarrufta bulunanların yapmış oldukları tasarruf tutarları küçük, fon gereksinimi olanların fon talepleri yüksektir. Eğer tasarruf sahipleri, yapmış oldukları tasarruflar ne kadar küçük olursa olsun bunları yatırılabilecekleri bir banka bulabilirlerse, tasarruf yapmaya özendirilmiş olacaklardır. Öte yandan girişimciler, yatırımlarının finansmanını sağlamada yeteri kadar fon elde edebileceklerinden eminseler, daha büyük projeleri gerçekleştirme imkanı bulabilecekleri gibi çeşitli alternatif yatırım alanları konusunda daha esnek özellik kazanacaklardır.

1.1.5.1.3.5. Fon Maliyetlerini Azaltmaya Olan Katkısı

Bankalar, uzmanlıkları nedeni ile, gerek tasarruf sahiplerine gerek ise fon ihtiyacında olanlara göre portföy yönetimini, piyasa araştırmasını ve finansmanla ilgili diğer faaliyetleri daha düşük maliyetle sağlayabilirler. Böylece bankalar, fon sağlayanların ve ödünç verenlerin araştırma ve yönetim maliyetini minimize ederler.

1.1.5.1.3.6. Faiz Oranını Düşürme Katkısı

Bir ekonomide bankaların varlığı, ekonomide atıl kalabilecek fonların piyasaya girmesini sağladığından ve bireylerin para taleplerinin azalmasına neden olduğundan, ekonomide, faiz oranlarının potansiyel olarak yükselebileceği düzeyin daha altında oluşmasına katkıda bulunur. Böylece ekonomide yatırımların artmasına ve ekonomik kalkınmanın hızlanmasına yardımcı olurlar.

1.1.5.1.3.7. Para Emisyonunun Artış Oranını Azaltma Katkısı

Bir ekonomide bankaların varlığı ve etkin çalışması, ekonomide o anda mevcut para stoğunun kullanımının optimum düzeyde olmasını etkiler. Böylece merkez bankası kaynaklarına yönelme en az düzeye ineceğinden ekonomik istikrarın sağlanmasına olumlu etki yapacaktır.

1.1.5.1.4. Küreselleşme ve Yabancı Sermayeye Aracılık Etmeleri

Küresel bankacılık sistemi aracılığı ile, uluslararası aktif sermaye akımlarının, dünya mali kaynaklarının daha etkin paylaşılmasını sağlamaktadır. Dünyadaki piyasa ekonomileri küreselleştikçe, 1980'li ve 1990'lı yıllarda başlayan ve yaşam standardının yükselmesine neden olan dünya ticaretinin büyümesi zaman zaman meydana gelen politik istikrarsızlık nedeni ile kesintiye uğrasa bile orta ve uzun vadede hızla gelişmeye devam etmektedir. Daha basit bir anlatımla, dünyadaki rekabet, verimlilik artışı, düşük ticaret engelleri ve azalan dış finansman maliyetleri, dünya ticaretinde büyümeye ve yaşam standartlarının yükselmesine neden olan temel faktördür.

Küreselleşme tüm dünyada rekabeti de arttırmaktadır. Bunun ardında yatan nedenleri şöylece özetlemek mümkündür. Birincisi; dünya mali piyasalarının entegrasyonu ve hızlı teknolojik değişim, düşük işlem ve bilgi maliyetleri yoluyla verimlilik artışına ve büyümeye yol açtığından böylece düşük maliyetler, piyasaların artan etkinliği, yüksek verimlilik, düşük gümrük duvarları ve yeni yatırım olanakları rekabeti arttırmıştır. Böylece coğrafi uzaklık, mal ve hizmetlerin sağlanmasını sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmıştır. Sonuç olarak, rekabet hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelere neredeyse aynı düzeye ulaşmıştır. Bu noktada son yirmi yıl içinde bir çok gelişmekte olan ülkenin, özellikle gelişen piyasa ekonomilerinin dünya ticaretine ve küresel ekonomiye aktif olarak katıldıklarını ifade etmek mümkündür. Gelişen piyasa ekonomileri, özellikle Asya ekonomilerinin varlığı giderek kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu ülkelerin dünya ticaretindeki payları önemli ölçüde artmıştır. İkincisi; banka-

dışı finans kuruluşlarının da mali aracılık sürecindeki önemi artmıştır. Bu kuruluşların başlıca örnekleri menkul kıymet firmaları, sigorta şirketleri ve karşılıklı fonlardır. Bu nedenle; küreselleşme sürecinin, uluslararası rekabet düzeyinde, ekonomik büyümede, gelir seviyesinde, ürün kalitesinde ve dolayısıyla yaşam standardı düzeyinde artışlara neden olacağını söylemek mümkündür.

Bu gelişmelerin sonucu olarak; bankalar ve merkez bankaları , dünya ekonomileri ve mali piyasalarındaki değişimlerden giderek daha çok etkilenir hale gelmişlerdir. Gerçekte son Asya Mali Krizi ve Arjantin Krizi; gelişen piyasa ekonomilerindeki mali ve ekonomik istikrarın küresel mali ve ekonomik istikrar için çok büyük önem taşıdığını göstermektedir. Bankacılık ve bankacılık işlemleri daha kompleks hale gelmiştir. Bilanço-dışı işlemler ve türev piyasaların gelişmesi, bankaların bilanço yapısı ile karşı karşıya bulundukları risklerin düzeyi ve çeşitliliği üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, türev araçların bankaların risk profili içindeki önemi artmıştır.

Ülke ekonomileri, dışsal etkenler karşısında kırılganlıkları arttıkça, ağır sosyal maliyetlerin yanı sıra, hem mali hem de reel sektörlerde ciddi sonuçlar doğuracak şoklara ve krizlere maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda, büyük ölçüde entegre olmuş global finans sisteminde “krizlerin bulaşıcı” olma özelliğinin vurgulanması gerekmektedir. Dünya üzerindeki her ülkede olduğu gibi, herhangi bir ülkede gelişen istikrarsızlık, anında diğer ülkelere yayılabilmektedir. Her ülkenin, kendine özgü ekonomik ve sosyal koşullarından kaynaklanan sorunlarla yüzyüze geldiği tartışılmaz bir gerçektir. Günümüzde bir ülkede alınan pozisyonlar bir başka ülkede “hedge” edilmektedir. Gerçekte, son 10 yılda meydana gelen Uzakdoğu, Rusya, Arjantin ve son olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayarak Avrupa ve diğer ülkeleri etkisi altına alan ve başlangıçtaki mortgage krizinin tüm bankalar için tehlikeli olduğu kadar ülkelerin mali sistemini nasıl hızlı ve zorlayıcı bir biçimde tehdit edebileceğini göstermiştir.

Giderek küreselleşen dünya ekonomisinde bankacılık sisteminin istikrarı, ancak uluslararası standartların yerine getirilmesi, ve piyasaların rekabetçi, profesyonel ve şeffaf bir şekilde işlemesiyle sağlanabilecektir. Sağlıklı ve etkin bir küresel bankacılık sistemine geçmede, denetlemeye ve düzenlemeye ilişkin yapının güçlendirilmesi evrensel bir hedef olmalıdır. Bu anlamda, bugüne kadar Basel Komitesi tarafından yapılmış olan çalışmalar, kural ve standartların uluslararası uyumu sürecinde yenilikçi ve yapıcı olarak değerlendirilmelidir.

1.1.5.1.5. Çeşitli Finansal İhtiyaçların Tatminini Sağlamaları

Ekonomik ve finansal çevredeki değişim ve dönüşümler, banka yönetimlerinin stratejik tercih ve önceliklerini yeniden belirlemeye odaklanmalarına neden olmaktadır. Bankaların bu tür piyasada faaliyette bulunması, finansal aracılık sürecini, ürün ve hizmet sunma kapasite ve yeteneğini farklılaştırmaktadır.

Bankacılık modern ekonomilerde oldukça önemlidir. Bankacılık ürün ve hizmetlerini çeşitlendirerek, daha hızlı, daha uygun yapıda ve daha ucuza sunan bankalar yoğun rekabete girmekte, bireysel, ticari ve kurumsal müşterileri bankalarına kazandırma yolunda büyük çabalar harcamaktadırlar. Ancak; piyasalarda ve gelirlerde istikrarsızlığın yaygınlaşması, banka yönetimlerini kırılgan piyasalarda gelirlerin dengelenmesine yönelik strateji arayışına yöneltmektedir. Üzerinde durulan ve genel bir yaklaşım taşıyan çözüm yolu, bankacılığı yeniden dizayn etmek, bankaları hem geleneksel bankacılık fonksiyonları, hem de yeni finansal ürün ve hizmetler sunan kurumlar haline getirmektir. Bankacılığın yeniden şekillendirilmesinin ilk aşaması, rakiplerin ve rekabetin yön ve şeklinin yeniden tanımlanması yolu ile bankacılık ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve hatta farklılaştırılması olarak ele alınmaktadır. Değişik bankacılık işlem ve faaliyetlerinden sağlanan gelirlerin azalması, rekabete farklı yaklaşımlar üretmeyi zorunlu hale getirmektedir. Yöneticilerin temel ilgi alanı, sadece geleneksel bankacılık operasyonlarından sağlanan gelirlere değil aynı zamanda farklı müşterilerin

taleplerini karşılayan yeni alanlardaki gelirlere istikrarlı bir yapı kazandırmak olarak gündeme gelmektedir.

Küçük ve orta ölçekli bankalar teknolojiyi benimseme, yeniliği ödüllendirme, müşteriye eğitme ve ölçeği kaldıraç olarak kullanma gibi birçok faktörün şekillendirdiği yeni stratejileri diğerlerine göre daha kolay uygulayabilmektedir. Küçük ve orta ölçekli bankalar genel olarak müşteriye daha yakın davranan personele ve daha esnek politikalara sahiptir. Ayrıca İnternet bankacılığı hizmet ağının genişletilmesi, sunulan ürün ve hizmetlerin artırılması veya farklılaştırılması konusunda söz konusu bankalara önemli bir fırsat sunmaktadır.

Sektörün olgunlaşmış piyasa yapısı, tümüyle yeni ve farklı bir ürün veya hizmet geliştirmeyi zorlaştırmaktadır. Piyasalarda görülen, yeni ürün ve hizmetlerden daha çok, geleneksel ürün ve hizmetlerin artırılmasıdır. Bankaların ölçekleri, teknoloji destekli ürün üretmede öncü olup olmadığını veya bunları adapte etme yetenek ve kapasitelerini belirlemektedir. Müşteri açısından, satıcıyla doğrudan bağlantı kurulduğunda ve satıcı temsilci fonksiyonu üstlendiğinde, sunulan ürün ve hizmetin üreticisinin kim olduğu önemini kaybetmektedir. Bu eğilim, bankacılıkta bazı hizmetlerin dışarıdan ve ortak bir yapıda alınmasını mümkün kılmaktadır. Böylece, etkinlik ve verimlilik artışı farklı bir şekilde sağlanmış olmaktadır.

1.1.5.2. Mali Amaçlar

Kamu otoritesi tarafından bankacılık sektörüne yüklenilen kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerin verilmesinde, ekonomik amaçların yanında bir de mali amaçlar bulunmaktadır. Finansal hizmetler sektörü, ekonomik gelişimin sağlanmasında stratejik öneme sahip bir katalizördür. Küresel rekabetle birlikte yurtiçi sermaye birikimini sağlama fonksiyonuyla tekrar önemi artan bir sektör haline gelen finansal hizmetler sektörü, aynı zamanda ülkelerin bütçelerine de katkı sağlayan birikim mekanizmasıdır.¹⁶

¹⁶ Honohan, a.g.e., s.1

Bugün birçok ülkede bankacılık faaliyetleri genel olarak kamusal yüklerle karşı karşıyadır. Kamusal yükler genel olarak vergileme yöntemiyle oluşturulsa da diğer yükler de azımsanmayacak ölçülerdedir.

Gerçekten de, vergi hukukunda gerçek kişilerin yanında, gerek özel hukuk tüzel kişileri, gerek kamu hukuku tüzel kişileri yükümlü ve sorumlu durumunda olabilirler. Tüzel kişilerin vergi hukukunda suje olarak kabul edilmelerinin nedeni, bunların da vergi ödeme gücüne sahip olmaları ve ekonomik yaşantıda önemli görevler almalarıdır. Bankalar da bu anlamda çeşitli faaliyet ve işlemleri dolayısıyla vergi yükümlüsü ve sorumlusu olurlar.¹⁷

Diğer taraftan faizi ödenmeyen munzam karşılıklar özellikle enflasyonla mücadelede bankaları zımni özel vergileme yöntemlerinden birisidir.¹⁸ Bu teori her ne kadar vergileme ilkeleri ile örtüşmese de, batılı akademisyenler tarafından şiddetle savunulmakta ve özellikle enflasyonist dönemlerde piyasadaki likiditenin çekilmesi için sıkça uygulanan Merkez Bankası araçlarından birisidir. Gerçekten, Ekim 2008’de başlayan ve hemen hemen tüm dünyayı etkileyen global mali kriz ve bunun neticesinde başlayan ekonomik durgunluk ile dünya merkez bankaları munzam karşılıklardaki faizlerden başlayarak genel piyasa faiz oranlarını aşağı çekmişler, genel ekonomik denge içinde bankaların kullanılabilir fonlarında bir artışa giderek, munzam karşılıklardaki faizleri serbest bırakarak mali sistemin kullanımına sunmuşlardır.

Vergi, son yıllarda oran açısından erozyona uğramasına rağmen, artan küreselleşme ve liberalleşme sonucu, üzerinden gelir yaratması yüksek bankacılık sektörü için olumsuz bir mali yeniliktir. Bu yüzden, sektörün mali kaygıları oldukça artmakta, keskin dalgalanmalara siyasi ve makro ekonomik baskılara tepki olarak bu sektörün vergilendirilmesi hanehalklarının gelir

¹⁷ Nami Çağan, “Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, No: 38 (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/310/2964.pdf> 19.12.2009

¹⁸ Ramon Caminal, “Taxation of Banks. Institut d’Analisi Economica”, CSIC. June 2002

eğilimini bozan bir yapıya dönüşmektedir. Kötü vergi tasarımı mali sektörün etkili işlevlerine engel olabilmektedir.¹⁹

Bu aşamada bankacılığın optimal vergilendirilmesi sorunu gündeme gelmektedir. Bankacılığın optimal vergilendirilmesinden çıkan anlam, karmaşık ilişkiler içinden bir nevi sermayenin en uygun şekilde vergilendirilmesidir. Diğer sektörlerle bakılarak, gelir ve kurum kazançlarının en kolay vergilendirilebildiği bankacılık sektörü, finansal gider ve finansal işlem vergilerinin de en optimal şekilde uygulanacağı bir sektördür. Diğer taraftan, yukarıda da bahsedildiği gibi, bankaların ana görevleri, bireysel veya kurumsal fon sağlayıcılarından (mevduat sahiplerinden) elde ettikleri fonları yatırımcılara (kredi kullananlara) kredi kanalı içinde çeşitli işlem hizmetleri ile vermektir. Bankalar bu hizmetleri verirken, yaratılan katma değer üzerinden merkezi otoritenin uygulamaları doğrultusunda vergi oluşumu ve bu verginin çeşitli işlemlerle hizmetten faydalananlara yüklemesi, bankaların gelirin adil dağılımına katkı sağlamaları konusuna örnek olarak verilebilir. Bankacılık üzerindeki vergi yansıması, hesapların korunması ve kredi gibi bankacılık hizmet kullanıcıları arasında olabileceği gibi banka ortakları arasında da olabilir. Bankacılık sektörü üzerindeki kesin vergi yansıması, bankalar tarafından sağlanan ulusal ve uluslar arası hizmetlerde yoğunluk ve çeşitlilik gibi ikame imkanlarına bağlıdır.²⁰

Birçok sanayileşmiş ülkede geleneksel olarak, hane halklarına iş amaçlı verilen kredilerde vergi indirimleri mevcuttur. Hane halklarına uygulanan bu avantaj giderek diğer yatırım alanlarına da uygulanmaktadır.²¹

1999 ve 2001 yıllarında ülke ekonomisini derinden etkileyen başlangıcı mali sektörde olan kriz, mali sektörün işleyişini düzenleyen yasalardaki eksiklik kadar, vergi idaresinin sektör üzerinden sağladığı

¹⁹ Gladys Lopez-Acevedo, Angel Salinas, "How Mexico's Financial Crisis Affected Income Distribution", (Erişim) http://www1.worldbank.org/finance/html/taxation.html#intermediation_spreads 22.04.2009

²⁰ Harry Huizinga, "The Taxation of Banking in an Integrating Europe", Tilburg University and CEPR, April 2004, s.5

²¹ Mattias Levin, Peer Ritter, **Taxation of Financial Intermediation in Industrial Countries, Taxation Of Financial Intermediation**, Edited by Patrick Honohan, World Bank and Oxford University Press, 2003, s.208

vergilerden de etkilenmiştir. Bu dönemde, para ve maliye politikaları arasındaki eşgüdüm sağlanamamış ve mali sektör resesyona girmiştir. Sektörün canlanması için gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin yanında, maliye politikası araçlarından vergi politikası, mali kurumların devir, birleşme ve tasfiyeleri dışında hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Halbuki, dünyada bir milli ekonominin resesyon dönemlerinde vergi indirimleri sıklıkla kullanılmakta ve hatta ekonominin gerileme işaretlerinin alındığı anda geniş vergi indirimleri ile sert düşüş önlenebilmektedir.²²

Bankalara kamusal nitelikli mali yüklerin verilmesi çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Birincisi, bugün gelişmiş birçok ülkede büyük yatırım fonları ile menkul piyasalar arasında kıyasıya bir rekabet yaşanmasına rağmen, bankacılık sektörü tek ve kesin olarak gerçek finansal aracı kurumlarıdır. Bu açıdan bakıldığında, bir ülkede yaşayan insanların çoğunluğu bankacılık sisteminden faydalanmakta, bu ise vergi idaresinin mükelleflerin vergiye tabi işlemlerinin tespit edilmesini ve vergi salmasını kolaylaştırmaktadır. İkincisi, bankacılık sektörü, bazı vergileme türlerinde kamu otoritesinin idare maliyetlerini azaltıcı ve aynı zamanda düşük fiyatla oluşturduğu mevduat sigorta fonu marifetiyle de batmak üzere olan bazı bankalara paraşüt etkisi yapan, ağır sayılabilecek şartlardaki düzenlemelere tabi tutulan ve izlenen kurumlardır.²³

Esasen vergi sistemleri, eşitlik, basitlik, verimlilik hedefleri içinde değişen ekonomik koşullara uyumlu olmalıdır. Bu değişim, sermayenin liberal bir şekilde akışını izleyen ve dolayısıyla vergilendirme için fiyat istikrarı ile sermaye akımlarının elastikiyetini artıran bir yapıyı içermelidir. Ancak vergi sistemi reformu zor bir süreçtir. Zorluğun bir kısmı, değişen siyasi yapılar içinde vergi yükün adil dağılımındaki sorunlardan, başka bir kısmı vergi

²² Dimitri B. Papadimitriou, L. Randall Wray, "Fiscal Policy For the Coming Recession: Large Tax Cuts Are Needed to Prevent a Hard Landing", The Jerome Levy Economics Institute, Policy Notes.2001/2 (Erişim) http://www.levy.org/pubs/pn/pn01_2.pdf 05.07.2009

²³ Caminal, **a.g.m.**, s.3

hukukunun değişmez yapısından ve başka bir kısmı da karmaşık ve vergi çeşitlerinin fazlalığından kaynaklanmaktadır.²⁴

Genel olarak ticari şirketler için geçerli olan vergileme ilkeleri bankaların vergileme ilkeleri için de geçerlidir. Ancak bankalar açısından, kısa vadeli fonlamaya karşın uzun vadeli yatırımlarda, sağlanan gelir akışının gerçek kazanç gibi değerlendirilmesi ve bu vadeler göz önüne alındığında kazançların zamanlaması çok daha önemli hale gelmektedir.²⁵ Diğer bir ifade ile, özellikle uzun vadeli fonlanmış kredilerde, faiz ve anapara ödemesiz dönemlere ilişkin bankaların yaptıkları (gerçekte fiilen tahsil edilmemiş) dönem sonu gelir reeskont işlemleri üzerinden vergi tahakkuk edilmesi bankalar açısından fiktif işlem üzerinden vergi yükü oluşmasına yol açmaktadır.

Bu açıklamalar çerçevesinde mali amaçlar amaçlar dört ana noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, devletin maliye politikaları çerçevesinde ulaşmak istediği mali amaçlarını uygulayabileceği araç olmaları, ikincisi katma değer ve gelir yaratma amacı, üçüncüsü gelir dağılımında etkin rol alma amacı ve dördüncüsü de vergilendirmede refah ve güvenli tahsilat amacıdır. Bu amaçlardan ikinci ve üçüncüsü, devletin mali politikalarının uygulama aracı olmasının içinde değerlendirilmesi mümkün ise de üstlendiği fonksiyon nedeniyle ayrı olarak incelenmesi gerekmektedir.

1.1.5.2.1. Maliye Politikalarının Uygulanmasında Araç Olması

Devletin, kanuni ve idari düzenlemelerle gelir ve borç idaresi yöntemiyle piyasadaki para miktarını kontrol etmesine yönelik politikaların bütünü olarak tanımlanan maliye politikaları, bir çok akademisyen tarafından para politikasından daha etkili olduğu belirtilmektedir.

Maliye politikası, eğer kamu harcamalarını arttırıp vergileri azaltıyorsa genişletici, kamu harcamalarını azaltıp vergileri arttırıyorsa daraltıcı niteliğe sahiptir. Genişletici maliye politikası, artan harcamalar ve azalan vergi

²⁴ Levin ve Ritter, **a.g.e.**, s.197

²⁵ Levin ve Ritter, **a.g.e.**, s.198

gelirleri nedeniyle gelirin gideri karşılayamamasına yol açacak ve bütçe açıkları meydana gelecektir.

Günümüzde maliye politikası, kamu gelirlerinin, kamu hizmetlerinin miktarına, bileşiminde ve kamu teşebbüslerinin üretim ve satış politikalarında ayarlamalar yaparak veya verimsiz kamu teşebbüsleri ve devlet patrimonasını daha verimli kullanılması için özelleştirerek makro büyüklüklere ilişkin hedeflere ulaşmanın yollarını araştırmakta ve bulgulara göre uygulamaktadır. Devletin vergi salma, harcama yapma ve borçlanma yetkilerini kullanması maliye politikasının içeriğini oluşturmaktadır. Her ne kadar başlangıçta, geleneksel iktisadi benimseyenler, maliye politikasına inanmamışlarsa da, makro hedeflere ulaşmada günümüzdeki hakim görüş, para ve maliye politikalarının optimizasyonu için birbirleri arasında uyumlu bir koordinasyonun gerekliliğidir.²⁶ Bu nedenle her iki politika arasında üstünlük arayışı nedensiz ve gereksizdir. Para politikası ile maliye politikasının kendilerine özgü fonksiyonları bulunmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kamu maliyesinin ve maliye politikası araçlarının etkin çalışması şarttır ve gerekliliktir. Ancak, az gelişmiş ülkelerde direkt kontrol tedbirleri uygulamak, maliye politikası araçlarını kullanmaktan daha zordur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise, istikrarsızlıkları önlemek için sayılan politika araçların kullanılması açısından çok büyük avantajları söz konusudur. Bu araçların kullanılmasında kolaylık sağlayan avantajların başında da bankacılık sisteminin gelişmişliği yatmaktadır.

Devlet tarafından ulaşılmayı hedeflenen makro büyüklükler için yürütülen para ve maliye politikaların odağında uygulama aracı olarak bankacılık sistemi yer almaktadır. Yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere, bankaların para politikalarının uygulanmasında temel kurumlar olmasının yanında, maliye politikasının uygulanmasında da bir takım aracılık görevleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri durgunluk, genişleme ve refah

²⁶ Laurens ve Piedra, **a.g.m.**, s. 25

dönemlerinin özelliğine göre, boğlanma ve borç yönetimi²⁷ ile dolaylı vergilerinin oranlarında yapılan değışikliklerle bankacılık sektöründe uygulanan vergiler vasıtası ile daralma ve genişlemede bankacılık kesimine rol yüklemesi, vergi muafiyeti ile gelişmesine öncelik tanınan bazı sektörler ve kalkınmasına öncelik tanınan bazı yörelere bu yolla kredi maliyetlerinin azalmasını sağlayarak bankacılık kesimi tarafından kredi verilmesi, öncelikle göze çarpan bankacılık sistemi vasıtası ile uygulanan maliye politikası araçlarıdır.

1.1.5.2.2. Katma Değer ve Gelir Yaratması

Bankaların ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkilerinin varlığı bilinen bir gerçektir. Bu etkiler genellikle ödünç fon mekanizması vasıtasıyla yaratılmaktadır. Ancak, konunu başka bir açıdan da ele alınması mümkündür. Bilindiği gibi, bankalar, ödünç verdikleri fonların riskine, bireylere göre daha fazla katlanma ve bu fonların geri dönmemesi durumunda da ileride açıklanacağı üzere çeşitli kanunlardan kaynaklanan, bireylere göre avantaj sayılabilecek bir takım işlemlerle bu riskleri gider yazabilmektedir. Ayrıca, bankalar, giderek daha çok pazarlanabilir riskli finansal kıymetlere sahip olurlarsa, ekonominin katlanacağı toplam risk azalacak ve bireylerin azalan risklerden gelir elde etme ihtimali yükselecektir. Bunun sonucu olarak da, devletin bireylerin gelir artışını vergilendirmesi devletin bütçe gelirlerini arttırmasına yol açacaktır.

Öte yandan finansal aktifler bir örtüdür.²⁸ Yani finansal aktiflere yapılan bir yatırım bir başkasının reel aktiflere yaptığı yatırımı temsil etmektedir. Toplumda reel yatırımların miktar ve kalite olarak artması bireysel gelirlerin artmasını sağlamakta, böylelikle de toplumun refahını yükseltmektedir. Bankacılık sistemi, düşünülenin tersine potansiyel faiz oranlarını düşürücü

²⁷ Türkiye’de 1998-2008 döneminde Hazine Müsteşarlığı iç borlanma servisinin ortalama % 82’si bankacılık sistemine, %14.8’i resmi kurumlara, % 2,7’si özel kurumlara ve %05’i de gerçek kişi tasarruf sahiplerine yapıldığı anlaşılmaktadır. Hazine Müsteşarlığı (Erişim) <http://www.hazine.gov.tr> 22.12.2009

²⁸ Parasız, a.g.e., s.83

etkiye sahiptir. O halde, bu üç durum ekonomideki reel gelirleri arttırıcı etkide bulunarak katma değer yaratmaktadır.

1.1.5.2.3. Gelir Dağılımında Rol Oynaması

Piyasa ekonomisi mantığı içinde, ihtiyaçlarla iktisadi kaynaklar arasındaki dengeyi sağlayan temel değişken, fiyat mekanizmasıdır. Eğer ekonomide tam rekabet şartları mevcut, üretim ve tüketim birimleri arasında fayda ve maliyet ilişkileri yok ise görece fiyatlar ve görece karlar optimum toplam faydayı sağlayan gelir dağılımını gerçekleştirir.

Bu tanımlama çerçevesinde klasik iktisatçıların aksine gelişen bir yaklaşımda, piyasada çoğu zaman tam rekabetin bütün koşullarının gerçekleşmediği, özellikle ekonominin gelişmişlik durumu ölçütünde üretim ve tüketim birimleri arasında önemli fayda ve maliyet ilişkileri olduğu için devletin piyasada oluşan görece fiyatlar ve görece karlara müdahale etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu anlamda sübvansiyonlar, özellikle mal ve hizmetler üzerindeki ayırıcı vergiler, yatırım indirimi gibi benzer uygulamalar geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

Bankacılık açısından ekonomik gelişmeyi sağlayacak yani yatırımları etkileyecek gelir dağılımı politikaları iki yönlü ele alınabilir.

Bunlardan birincisi, bankacılık sistemi farklı enstrümanları ile, mal ve hizmetlerin görece olarak farklı ve yüksek fiyatlı çeşitlerini, çeşitli gelir gruplarının gelirlerine göre imkanlar sunarak tüketici tercihlerinin ve piyasada oluşan talebin yapısı değiştirilebilmekte ve böylece talep yapısı olumsuz etkilenen mal ve hizmetin üretiminin azalmaması, dolayısı ile gelir kullanımının başka mal ve hizmetlerin üretimine kaymaması sağlanmakta ve bir tür düzenleyicilik görevi görmektedirler.

İkincisi ise, sektörlere sektörlere verilen öncelik, yatırımın yapılacağı bölge, işletme büyüklüğü, kullanılan teknoloji, araştırma yönlü faaliyetler, kullanılan ara malı veya hammaddeye göre getirilen kıstaslar gözönünde bulundurularak kredilendirme tercihleri yapılır. Burada hedeflenen, ya yatırım

mallarının fiyatlarının uygun bir şekilde yönelişini sağlamak ya da özellikle gelir üzerinden alınan vergilerde farklı oranlar uygulama, istisna ve mufiyetleri kullanma gibi temel yöntemlerle mali karlılık farklılaştırmasını kullanmaktır.

İktisadi gelişme açısından sermaye stoğu bir yana bırakıldığında, bu stoğun bileşiminin belirlenebildiği bir aralıkta, yatırımların sektörlere göre değişmesi gelir dağılımı sürecini hızlandırabilir veya düşürebilir. Bu anlamda bankacılık, kamu otoritesi tarafından kullanılabilecek bir araç olmaktadır.

1.1.5.2.4. Vergilendirmede Refah ve Güvenli Vergi Tahsilat Aracı Olması

Gelişmiş ülkelerde vergi idaresi en iyi örgütlenmiş idarelerin başında yer alırken, gelişmekte olan ülkelerde vergi idarelerinin gelişmesine fazla önem verilmemiştir. Gelişmiş ülkeler vergi idarelerinin modernizasyonu ve daha basit ve hızlı yöntemlerle vergi tahsilatına yönelik çalışmaları sürekli olarak yürütmekte ve çeşitli projeler geliştirmektedirler. Vergi idaresinin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesinin en önemli koşulu, mükemmel bir organizasyona sahip olmasıdır.²⁹

Diğer taraftan, vergi idarelerinde hizmet standartlarının geliştirilmesi, süre ve maliyetinleri azalması ve mükelleflerin vergi idaresine olan güvenini arttıracaktır. Vergi idaresi hizmetlerinin etkinliğini artırmak için, yeni teknolojinin imkanlarının doğru bir şekilde kullanılması önemli bir destek unsuru olduğundan, bir çok ülke vergi idareleri genellikle yeni teknolojik altyapının geliştirilmesine büyük önem vermişlerdir. Son yıllarda teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler, verginin tarh, tahakkuk, tahsilat ve takibat aşamalarını içeren kapsamlı otomasyon altyapıları, vergi idareleri ile vergi mükellefleri arasında bir köprü vazifesi görerek geniş uygulama alanı bulmuştur.

Bu açıdan bakıldığında bankacılık kesiminin hem genel vergi teorisinden hem de son zamanlarda vergi idarelerinin etkin ve yaygın vergi

²⁹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara 1992, s.234- 235

tahsilat yöntemleri oluşturması bakımından iki yönlü ödev ve görev üstlendiği görülmektedir.

Birinci durumda, bankaların vergi yükümlülüğünün yanı sıra, vergi kanunlarından kaynaklanan bazı vergilerin zamanında ve tam olarak ödenmesi bakımından güvenlik önlemi olarak bankalara bir kısım ödevler yüklediğini söylemek mümkündür.³⁰ Bu ödevlere en güzel örnek, bankaların stopaj sorumluluğu ve tahakkuku tahsilata bağlı işlem ve gider vergileridir.

İkinci durumda ise, kanunlardan kaynaklanmayan idari sorumluluk sözkonusudur. Diğer bir ifade ile, vergilerin bankalar kanalıyla tahsilinin yaygınlaştırılması, bankalarla vergi daireleri arasında sağlanan bir mutabakat ile mükelleflerin idare ile banka arasında teknolojik altyapı bağlantısı ile herhangi bir sorunla karşılaşmadan vergi idaresinden vergisini öder gibi işlemini gerçekleştirmesi kolaylaştırmaktadır. Bu durum, bir yandan vergilerini banka kanalıyla yatıran mükelleflerin sisteme yeterince güven duymalarını, diğer yandan da idarenin etkinliğini arttırdığı gibi vergilerin tam ve zamanında ödenmesi toplumun vergi idaresine karşı güven ve adalet duygularını arttırmaktadır.

1.1.5.3. Sosyal Amaçlar

Bankacılık sektörüne sosyal amaçlı olarak da kamusal nitelikli mali yük ve ödevler verilmektedir. Devlet ulaşmak istediği sosyal amaçlar doğrultusunda, bankacılık sektörü üzerindeki mali yük ve ödevleri arttırabilmekte veya azaltabilmektedir. Bunun en belirgin örneği taksitli konut kredilerinde kendini göstermektedir. Taksitli krediler, ileri bir tarihte elde edilecek refahın öne alınmasını sağlamaktadır. Özellikle, gelir seviyesi düşük sosyal sınıfların en fazla kullandığı taksitli krediler, konut alımının finansmanında da büyük faydalar sağlamıştır. Bu açıdan, bu tip kredilerin ilk ve en büyük uygulayıcıları bankalardır. Devlet de, bankaların sağlamış olduğu bu yöndeki finansman imkanına, desteklemek istediği sosyal sınıfların ihtiyaçlarını en aza indirmek için bir kısım gelir imkanlarından

³⁰ Çağan, **a.g.m.**, s.8

vazgeçerek destek olmaktadır. Örneğin, konut kredisi ile alınacak düşük nitelikli konutların finansmanında, faizler üzerinden alınacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ni, ipotek harcını, sözleşme ve kambiyo senedi damga vergilerini, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nu istisna kapsamı içine alarak, gelir seviyesi düşük sosyal sınıfların konut sahibi olmalarını desteklemektedir.

1.1.5.4. Denetimsel - Şekli Amaçlar

Bankacılık sistemi, kaynakların dağıtımında önemli bir role sahip olmakla birlikte, kriz ve istikrarsızlaşan piyasa koşullarında çok çabuk olumsuz tepki veren bir yapıya sahiptir. Bu tür dönemlerde bankacılık, sadece ait olduğu sektöre değil tüm topluma önemli maliyetler yükleyebilmektedir. Bu nedenle, bankacılık sektörünün diğer sektörlerle göre daha etkin düzenleme ve denetleme mekanizmaları ile denetlenmesi ve sistemin güçlendirilmesi gerekmektedir.³¹ Zira bankacılık sistemi, krizlere karşı aşırı derecede duyarlı ve ciddi anlamda negatif dışsallıklara açık olup bankacılık sistemi için optimal yasal düzenleme yapılma ihtimali hemen hemen hiç bulunmamaktadır.

Denetim, güvenliği sağlamaya yönelik çeşitli önlemleri içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık sektöründe denetim genel olarak iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, yüklenilen ödevler çerçevesinde dolaylı yani otokontrol denetimi, ikincisi ise doğrudan denetimdir.

Denetim birimlerinin denetimde yetersiz kalması, bankaların bir kısım iş ve işlemlerin bildirim mükellefiyeti ve bankacılığa konu bir iş veya işlemin yapılması veya yapılmamasına ilişkin olarak yerine getirilmesi gereken ödevler, bankalara verilen kamusal ödev niteliğinde olup otokontrol denetimi ifade etmektedir. Bu çerçevede, denetim yapılacak bilgi ve belgelere

³¹ David T. Llewellyn, "Banking Regulation After Recent Financial Crises: Lessons for Developing and Developed Countries", Finance and Development Surveys of Theory, Evidence and Policy, Edward Elgar Publishing, 2005 (Erişim) [http://books.google.com.tr/books?id=ERKGNdy2CpUC&pg=PA185&lpg=PA185&dq=%22banking+regulation+after+recent%22&source=bl&ots=xQL6Y9g941&sig=uWTuD_jpTik9L5XIjIYnQuTZxAU&hl=tr&ei=ZXt9S72rJKXKmgPe4ZW8BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAoQ6AEwAA#](http://books.google.com.tr/books?id=ERKGNdy2CpUC&pg=PA185&lpg=PA185&dq=%22banking+regulation+after+recent%22&source=bl&ots=xQL6Y9g941&sig=uWTuD_jpTik9L5XIjIYnQuTZxAU&hl=tr&ei=ZXt9S72rJKXKmgPe4ZW8BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAoQ6AEwAA#09.01.2010)

ulaşmadaki güçlüğü aşmak için devlet, nakdi sermaye stoğununu toplandığı bankalara bir kısım yükümlülükler yüklemiştir.

Doğrudan denetim ise, gerek kamu otoritesinin bankacılık sektörünü etkin denetim ve gözetim altında tutma saikinden kaynaklanan denetimdir. Aşağıda, toplu olarak denetimine ilişkin nedenler ve türleri açıklanmıştır.

1.1.5.4.1. Denetimin Nedenleri

Denetimin nedenleri üç başlık altında toplanabilir. Bunlar, mali nedenler, ekonomik ve sosyal nedenler ve hukuki nedenlerdir.

1.1.5.4.1.1. Mali Nedenler

Devletin temel işlevlerini ve hizmetlerini görebilmek için gelire ihtiyacı vardır. Gelirleri içinde önemli yer tutan vergilerin ve vergi benzeri diğer gelirlerin sağlıklı toplanmasını, denetim vasıtası ile gerçeğe yaklaştırılabilmektedir. Devlet özellikle, büyük matrahlar üzerinde yoğunlaşmakta, incelenen mükelleflerin kayıtlarında inceleme yapılması eleman yetersizliği nedeni ile çoğu kere ihmal edilmekte, az çalışma ile yorum yapılarak yüksek matrahlar üzerine gidilmesi tercih edilmektedir.³² Çapraz kontrol ve istihbarat imkansızlıkları kayıt dışılığın denetimini çok güçleştirmekte ve çoğu kez bu gibi durumlarda bankacılık sisteminden faydaniılmaktadır. Diğer taraftan, her türlü banka mevduat hesaplarının açılması ve açılmış hesaplarda da vatandaşlık kimlik numarasının aranması, bankalara yüklenen denetimsel ödevlere örnek teşkil etmektedir.

1.1.5.4.1.2. Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Günümüzde devletler, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımının düzeltilmesi gibi amaçlarla çeşitli para ve maliye politikalarını kullanmaktadırlar. Arzulanan etkilerin yaratılmasında, bankacılık sektörünün de aracılık fonksiyonunu gereği gibi yerine getirmesi ile mümkündür.

³² TUSİAD, **Vergi Sistemi İle İlgili Öneriler II**, Ekonomik ve Mali İşler Komisyonu Vergi Çalışma Grubu Görüşü, Haziran 2002, s.10

Uygulamadaki aracılık fonksiyonu etkinliğinin sağlanmasında denetimin önemi açıktır. Bu amaçla devlet, bankalara kendisinin denetimsel bir kısım görevlerini tevdi etmiştir.

1.1.5.4.1.3. Hukuki Nedenler

Denetimler, kamu hukukunun bir bölümünü meydana getiren çeşitli kanunlara dayanılarak yapılmaktadır. Getirmiş olduğu yenilikleri gereği gibi uygulamak, bir toplumda devletin gücü, saygınlığı ve inanılrlılığıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla başka hiçbir neden olmasa bile devlet, egemenlik hakkını kullanarak getirdiği yasalara doğru riayet edildiğini ve bu yasalar üzerinde hiçbir kuşkuya yol açmayacak tarzda denetim uygulamakla yükümlüdür. Uygulama alanında bunu mümkün kılmanın başta gelen yolu ise, piyasada en yaygın kurumlar olan bankacılığa dolaylı ve etkin bir denetim görevinin verilmesidir.

Bankalara yüklenilen denetim amacı, denetiminin ikiye ayrılan “Arayıcı ve Bulucu” ve “Önleyici” işlevlerinden ikincisi yani “Önleyici Denetim İşlevi” ile önem kazanmaktadır. Bu işlev, bankaların, kamu otoritesini ilgilendiren mali olayların gerçekleşmesinden önce ya da sonra veya olaylar sırasında devlet otoritesinin bilgilendirilmesini veyahut da kamuoyunca yasaların bankacılığı ilgilendiren konularda bilinmemesinden kaynaklanacak bazı hataları önlemek için bankalara uygulama sorumluluğu verilmesini kapsamaktadır. Diğer taraftan, bankaların da piyasada ve kendi iç işlerinde müşterilerinden dolayı meydana gelen çeşitli ekonomik aktivitelerinde denetimde önleyici işlevi yerine getirmeleri, denetimsel amaca ulaşmadaki en büyük etkindir.

1.1.5.4.2. Denetimin Türleri

Denetimlerine duyulan ihtiyaç ve yapılan incelemelerin başarılı sonuçlar vermesi bir yönüyle de ekonomilerin gelişmişlik düzeylerinin bir fonksiyonudur. Sanayileşmiş, pazar ekonomisi genişlemiş, işletme ölçekleri büyümüş, sermaye piyasaları ve bankacılık sistemleri iyi işleyen, tüketicilere hizmetlerin büyük örgütlü işletmelere dönüştüğu ve ödemelerin çek veya

banka kartları ile yapıldığı ekonomilerdeki denetim ihtiyacı, bu yönlerden yeterince gelişmemiş ekonomilerdekinden daha azdır. Her iki ekonomide kullanılması gereken denetim teknikleri de birbirinden farklıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda denetim türlerini de içine almaktadır.

Bu açıdan bakıldığında denetim, işlevsel açıdan - fonksiyonel denetim, örgütsel açıdan denetim ve talep halinde denetim olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Aşağıda, bunlardan ilk ikisi incelenmektedir. Talep halinde denetim türü de esasen diğer iki denetim türü ile ilgili olup, adından da anlaşılacağı üzere farklılığı, herhangi bir talep gelmesi halinde arızı olarak yapılmasından kaynaklanmaktadır.

1.1.5.4.2.1. İşlevsel Açıdan Denetim Türleri – Fonksiyonel Denetim

Denetimin yerine getirdiği işlev ve denetimden beklenen amaçlara uygun olarak yapılan ayrıma fonksiyonel- işlevsel denetim adı verilmektedir. Bu çerçevede fonksiyonel-işlevsel denetim 3 kısma ayrılmaktadır. Bunlar;

- mali tablolar üzerinden denetim,
- uygunluk- performans denetimi,
- yönetim- performans denetimidir.

Bu denetimler adlarından da anlaşılacağı üzere, fonksiyonel-işlevsel denetimi gerçekleştirmektedirler.

1.1.5.4.2.2. Örgütsel Açıdan Denetim Türleri

Bu denetim türünde, denetimi gerçekleştiren denetim elemanlarının bağlı olduğu erk temel alınmaktadır.³³ Uygulamada denetim elemanları, ya işletmenin kendisi adına hareket eden ve işletme personeli olan denetim elemanlarından, ya işletmelerden gelen talep üzerine harekete geçen ve bağımsız olarak etkinlikte bulunan denetim elemanlarından, ya doğrudan kamu erkini kullanan ve kamu otoritesine bağlı olarak çalışan denetim elemanlarından ya da kamu otoritesinin buyurduğu denetimleri yapan ve

³³ Ahmet Erol, **Finansal Kurumların Denetimi ve Vergilemesi**, Yaklaşım Yayınları, Temmuz 2000, s.27

bağımsız olarak çalışan denetim elemanlarından oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iki tür örgütsel açıdan denetim ortaya çıkmaktadır. Bunlar, iç ve dış denetimdir.

- iç denetim,
- dış denetim,
 - kamu otoritesinin denetimi,
 - bağımsız dış denetim.

Kamu otoritesi tarafından bağımsız dış denetim kapsamında yaptırılması istenen denetimlerin şekli, kapsamı, nitelikleri, ölçütleri tümüyle kamu otoritesi tarafından belirlenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri gibi güvene dayalı sistemi benimsemiş ülkelerde ise, bu denetimin ölçütlerini, kurallarını ve ilkelerini daha çok bağımsız dış denetim örgütlerinin üst organı olan oda ya da birlik belirlemektedir. Kara Avrupası gibi kuşkuya dayalı sistemin içinde yer alan Türkiye gibi ülkelerde ise, bağımsız dış denetimin özellikle kamu otoritesine yönelik kural, ile ve kapsamı kamu otoriteleri tarafından belirlenmektedir.³⁴

Günümüzde denetim, sadece caydırıcılığı olan bir güç olarak düşünülmemelidir. Caydırıcılık amacı ön planda olmakla birlikte, denetimin, gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi gibi başka amaçları da vardır.

³⁴ Erol, **a.g.e.**, s.29

1.2. SEÇİLMİŞ BAZI YABANCI ÜLKELERDE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK VE ÖDEVLER

Bankacılık sistemi, mali piyasaların en büyük aracı kurumu olarak dünyada özellikle gelişmiş ülkelerde çok büyük aşama kaydetmiştir. Kaydedilen bu aşamada elbette ki, bu ülkelerde sektörün uzun yıllardan beri faaliyette bulunmasının ve bu ülkelerin dünya ticaretinde büyük pay sahibi olmalarının etkisi oldukça fazladır. Bununla beraber, ticaret hacimleri arttıkça gelişen ve büyüyen bankacılık sistemi, bu ülkelerin hem ödemeler dengesi, hem sermaye piyasaları hem de merkezi devlet gelirleri üzerinde olumlu yönde etki yapmaktadır

Ancak bu ülkelerin ekonomileri, gelişmiş ve refah döneminde olduklarından, merkezi devlet ayrıca bankacılık sektörü üzerinden ilave gelir elde etme ihtiyacı duymamakta ve genel vergi prensipleri dahilinde, sektörün ait olduğu gelir kategorisinde vergilendirmektedir.

Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerdeki bankacılık sektörüne, geçirilmiş birçok tecrübe ile bir takım düzenlemeler yolu ile çeşitli amaçlar doğrultusunda sektöre özgü kamusal yükler tevdi edilmiştir. Bu yükler genellikle, ülkelerin ekonomi, mali ve sosyal politikaları ile doğru orantılıdır. Sözelimi, mevduat sigorta fonları hem ekonomi politikaları doğrultusunda hareket ederken diğer yandan da mevduatların korunması gibi güven sağlayıcı sosyal amaca hizmet etmektedir.

Ülkemizde olduğu gibi yabancı ülkelerde de, bankacılık sektörüne genel olarak diğer sektörlerden farklı olmayan bir kısım kamusal nitelikte mali yükler verilmiştir. Ancak bazı kamusal veya merkezi idare tarafından verilen yükler vardır ki, bunlar diğer sektörlerde olmayan ve yalnız bankacılık sektörünün niteliğinden kaynaklanan yüklerdir. Bu yükler ;

- Vergiler
- Sosyal Güvenlik Primleri,
- Zorunlu Karşılıklar ve Disponibilite,
- Kredi Karşılıkları

- Mevduat Sigorta Sistemleri

olarak sıralabilmektedir.

Bankacılık sistemleri diğer ülkelere göre daha gelişmiş olması nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya'daki bankacılık sektörü üzerindeki kamusal nitelikli mali yükler ve uygulamaları, aşağıda konularına göre incelenmektedir. İngiltere ve Almanya aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi olmakla birlikte, İngiltere para birimi olan İngiliz Poundu'ndan vazgeçmemiş ve Avrupa Para Birimi olan Avro'ya katılmadığı için zaman zaman ekonomik faaliyetlerinde Avro uygulamaları dışında kalması nedeniyle ayrı ülke olarak değerlendirilmiştir.

1.2.1. Vergiler

Bugün birçok ülkede, bankacılık sektörüne salınan vergiler birbirine benzemektedir. Ancak, özellikle gelişmiş ülkelerde büyük hacimli bankaların varlığı, bu ülkelerde aynı türden vergilerin değişik kriterlere dayandırılarak tahakkuk edilmesiyle ülkeler arasında bu açıdan farklılıklar oluşmaktadır. Ekonomik verimlilik ilkesi gereği, gelişmiş ekonomiler vergileri en az düzeyde tutmayı amaçlamaktadır.³⁵

Diğer taraftan, bireylerin finansal işlemlerden doğan gelirleri de farklı farklı vergilendirilmektedir. Bir çok ülkede, hisse senetlerinden sağlanan temettü gelirleri elde tutulma vadesine göre genellikle vergilendirilmemektedir. Bununla birlikte, faiz gelirleri finansal enstürmana ve faiz gelirinin elde edildiği kuruma göre farklı vergilendirilmektedir. Örneğin, kamu kesimi tahvilleri ile bankalara yatırılan mevduattan elde edilen faizler vergiden muaftır. ³⁶ Bu örnekte, birinci durumda finansal enstürman yani kamu kesimi tahvilinden elde edilen faiz istisna edilmiş , ikinci durumda da kurum yani banka sağladığı faizden dolayı muafiyet kapsamına alınmıştır.

³⁵ Levin ve Ritter, **a.g.e.**, s.197

³⁶ Dean Baker, "Why Do We Avoid Financial-Transactions Taxes?", University of Chicago Press, May 2001, (Erişim) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1093/is_3_44/ai_75532963 24.4.2006

Bu vergileri, dolaylı ve dolaysız olarak iki gruba ayırarak incelemek gerekmektedir. Dolaysız vergi olarak kurumlar vergisi, dolaylı vergiler olarak da işlem vergileri ve ülkelere göre farklılık gösterebilen diğer vergiler aşağıda incelenmektedir.

1.2.1.1. Dolaysız Vergiler

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya'daki bankacılık sektörlerini incelendiğinde, bankaların gelir ve kurum kazançları üzerinden alınan verginin genel mahiyette olduğu, bu sektöre nitelenen ayrı bir dolaysız vergi olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerde Kurumlar Vergisi Oranları ³⁷

(Yüzde)

Ülke	Kurumlar Vergisini Oluşturan Bileşenlerin Tanımı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ABD	Merkezi Devlet K. V. %	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
	Uygulanmakta olan K.V %	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7
	Eyaletlerin Uyguladığı K.V %	6,7	6,6	6,6	6,7	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6
	Efektif Kurumlar Vergisi %	39,4	39,3	39,3	39,4	39,3	39,3	39,3	39,3	39,3
İNGİLTERE	Merkezi Devlet K. V. %	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	28,0
	Uygulanmakta olan K.V %	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	28,0
	Eyaletlerin Uyguladığı K.V %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Efektif Kurumlar Vergisi %	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	28,0
ALMANYA	Merkezi Devlet K. V. %	40,0	25,0	25,0	26,5	25,0	25,0	25,0	25,0	15,0
	Uygulanmakta olan K.V %	35,0	21,9	21,9	23,2	21,9	21,9	21,9	21,9	15,8
	Eyaletlerin Uyguladığı K.V %	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	14,4
	Efektif Kurumlar Vergisi %	52,0	38,9	38,9	40,2	38,9	38,9	38,9	38,9	30,2
JAPONYA	Merkezi Devlet K. V. %	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0
	Uygulanmakta olan K.V %	27,4	27,4	27,4	27,4	28,0	28,0	27,9	27,9	27,9
	Eyaletlerin Uyguladığı K.V %	13,5	13,5	13,5	13,5	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6
	Efektif Kurumlar Vergisi %	40,9	40,9	40,9	40,9	39,6	39,5	39,5	39,5	39,5
TÜRKİYE	Merkezi Devlet K. V. %	33,0	33,0	33,0	30,0	33,0	30,0	20,0	20,0	20,0
	Uygulanmakta olan K.V %	33,0	33,0	33,0	30,0	33,0	30,0	20,0	20,0	20,0
	Eyaletlerin Uyguladığı K.V %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Efektif Kurumlar Vergisi %	33,0	33,0	33,0	30,0	33,0	30,0	20,0	20,0	20,0

Genel olarak bu ülkelerde kurumlar vergisi oranlarının yüzde 15,0 ile yüzde 35,0 arasında değiştiği ancak, sözkonusu ülkelerde, amaçlanan hedefler doğrultusunda uygulanan oranlar, terkiibinin oluşması bakımından ülkeden ülkeye farklılıklar oluşabilmektedir. Diğer taraftan, bu ülkelerden bazılarında devlet eyalet sistemi ile yapılandırıldığından, hem merkezi otoritenin hem de eyalet otoritesinin ayrı ayrı vergi saldıgı görülmektedir. Sözgelimi,

³⁷ OECD Outlook, 2009, **Tax and Social Security Statistics**, (Erişim) www.oecd.org/ctp/tax/database ve http://www.oecd.org/document/60/0,3343,en_2649_34533_1942460_1_1_1_1,00.html#ful) 10.10.2009

Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzde 35 olarak uygulanan Kurumlar Vergisi genel oranı, uygulamada istisna ve diğer etkilerle yüzde 32,7 seviyesine çekilebilmekte ve bu ülkede efektif kurumlar vergisi oranı eyaletlerin uyguladığı ek yükümlülüklerle birlikte yüzde 39,3'e ulaşmaktadır.

Sözkonusu ülkelerle Türkiye karşılaştırıldığında, bu ülkelerdeki kurumlar vergisi oranı genel ve efektif olarak Türkiye'den yüksektir. Bu ülkelerin yüklendiği kurumlar vergisi oranı arasında en düşüğü Türkiye'de olup, oranı yüzde 20'dir.

1.2.1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Dolaysız Vergiler

Amerika Birleşik Devletleri'nde, bankaları da kapsamına alan, Federal Gelir Vergisi ve çeşitli yerel gelir ya da çalışma izni (franchise tax) vergileri vardır. Kurumlar Vergisi oranı yüzde 35'e ulaşmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde banka gelirleri üzerinden, hem merkezi hükümetin uyguladığı yüzde 35 oranlı Kurumlar Vergisi, hem de Federal Hükümetlerin uyguladığı ve eyaletlere göre en az yüzde 5 ile en çok yüzde 18 arasında değişen Federal Vergiler bulunmaktadır. Son üç yılda, artan oranlı olarak 10 Milyon Amerikan Doları üzerindeki vergilendirilebilir banka gelirlerine uygulanan merkezi hükümet Kurumlar Vergisi'nin oranı yüzde 35 ve aralarında çalışma izin vergisi (Charter, Franchise Tax), sermaye stoğu (Capital Stock) vergileri gibi vergiler de bulunan Federal Devlet vergileri'nin ise ortalama yüzde 15,7'dir. Ancak son dönemde Federal devletler bankacılık sektörü üzerine uyguladıkları Federal vergilerde indirim gitmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ücretler de artan oranlı olarak vergilendirilmektedir. 2008 yılında, ortalama yıllık ücretin 40.857 ABD Doları olduğu bu ülkede, ortalama ücretin yüzde 67 oranındaki gelir grubuna merkezi devletin uyguladığı Gelir Vergisi oranı yüzde 9,8 iken, Federal Devletlerin uyguladığı Gelir Vergisi oranı ortalama yüzde 6,1 olup, ücrete uygulanan toplam vergi oranı ise yüzde 15,9'dur. Aynı şekilde ortalama ücret olan 40.857 ABD Doları'nda da bu oran yüzde 21,7'ye, ortalama ücret

gelirlerinin yüzde 33 fazlasına sahip olan gelir grubunda yüzde 25,7 ve yüzde 67 fazlasında ise yine yüzde 25,7 olarak uygulanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet edenlerin elde etmiş olduğu faiz gelirleri ve kar payları olağan gelir kabul edilerek, Gelir Vergisi içinde vergilendirilmektedir. Bu nedenle, ayrıca stopaj uygulaması bu ülkede mevcut değildir. Bankalar, mevduat hesaplarına tahakkuk ettirilen mevduat faizlerini, hem müşterilerine hem de Internal Revenue Service'e bildirmektedir. Internal Revenue Service, bu bilgileri, mükelleflerin yıl sonunda verdiği vergi beyannamesi ile karşılaştırarak doğruluğunu incelemekte ve otokontrol sağlamaktadır.

1.2.1.1.2. İngiltere'de Dolaysız Vergiler

İngiltere'de Kurumlar Vergisi, bankacılık sektörünü yakından ilgilendirmektedir. İngiltere'de son üç yıl içinde, yıllık 1,5 Milyon İngiliz Poundu ve üzerindeki kurum kazançlarına artan oranlı Kurumlar Vergisi uygulanmaktadır. Bu ülkede, düşük gelir elde eden kurumlara daha düşük oran uygulanmaktadır. Kurumlar Vergisi'nin genel uygulamasında küçük ticari işletmelerin (small bussines), yıllık 50.000-300.000 İngiliz Poundu arasındaki gelirlerine 2004 yılında yüzde 20,0 olarak uygulanan Kurumlar Vergisi oranı, 2005 yılı için yüzde 19,0'dır.³⁸ Bu tip işletmeler dışında, bankalarında aralarında bulunduğu ve yıllık kurum kazancı 1,5 Milyon İngiliz Poundu ve üzerinde kazanç ve irat kaydeden kurumların, bu gelirlerinin 300.001 ile 1,5 Milyon İngiliz Poundu arasındaki dilimine yüzde 19,0, kalan kısmına ise yüzde 32,75 oran uygulanmaktadır. 1,5 Milyon İngiliz Poundu kurum kazancı beyan eden bir kurumun ortalama Kurumlar Vergisi oranı yüzde 32,0 olmaktadır. Bu oran, 2005 yılında ilk 300.000 İngiliz Poundu'na yüzde 20,0, ve kalan kısma da yüzde 32,5 uygulanarak, ortalamada yüzde 30,0 olarak gerçekleşmiştir. İngiltere'de 2008 yılında ortalama Kurumlar Vergisi oranı yüzde 28,0 olarak uygulanmıştır.

³⁸ KPMG Tax Rate Survey, 2009. (Erişim) <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Corporate-Indirect-Tax-Rate-Survey-2009.pdf>
10.10.2009

İngiltere’de kurumların elde etmiş oldukları faiz gelirleri olağan gelir olarak görülerek, Kurumlar Vergisi matrahı içinde vergilendirilmektedir. Halbu ki, şahsi faiz gelirinin vergilendirilmesinde ise vergi stopajı mekanizması işletilmektedir. Genel olarak, şahsi faiz gelirinin vergilendirilmesinde, bu gelir türü artan oranlı olarak uygulanan Gelir Vergisi’nin değişik bir kategorisine dahil edilerek, normal oranların üzerinde vergilendirilmektedir. İngiltere’de ikamet eden tam mükelleflerin, yabancı kaynaklardan elde etmiş oldukları faiz gelirleri de, yurtiçinde elde edilmiş gibi vergilendirilmektedir. İkametgahı İngiltere’de olmayan dar mükelleflerin, İngiltere’de elde etmiş oldukları faiz gelirleri vergiden muaf tutulmuştur.

Diğer taraftan, İngiltere’de ücretler de artan oranlı olarak vergilendirilmektedir. 2004 yılında, ortalama yıllık ücretin 27.150 İngiliz Poundu olduğu bu ülkede, ortalama ücretin % 67 oranındaki gelir grubu ile ortalama ücret olan 27.150 İngiliz Poundu seviyesinde devletin uyguladığı Gelir Vergisi oranı yüzde 22,0 iken, bu oran ortalama ücret gelirlerinin yüzde 33 ve yüzde 67 fazlası sahip olan gelir grubunda ise yüzde 40,0 olarak uygulanmaktadır. 2005 yılında da bu oranlar sırasıyla, yüzde 22,0, yüzde 22,0, yüzde 40,0 ve yüzde 40,0’dır.

1.2.1.1.3. Almanya’da Dolaysız Vergiler

Almanya’da bankalar, Kurumlar Vergisi mükellefiyetlerine tabi olmaktadır. Bu ülkede, bankaların da aralarında bulunduğu kurumlarda vergi oranı 2005 yılında ortalama yüzde 38,9 ve 2008 yılında da yüzde 30,2 olarak gerçekleşmiştir. İki yıl arasında gözlemlenen oran fark vergi indirimlerinden kaynaklanmaktadır. 2005 yılında yüzde 25,0 olan ortalama Kurumlar Vergisi, 2008 yılında yüzde 15,0’a indirilmiştir. Bu oran elde edilmiş cari yıl karları, yedeklerde tutulan geçmiş yıl karları ve dağıtılmış karlara uygulanmaktadır. 2008 yılı için uygulanan ortalama oran olan yüzde 15,0 Kurumlar Vergisi ve ilave olarak bunun üzerine bindirilmiş yüzde 5,5 Dayanışma Vergisini içermektedir. Ticaret Vergisi yüzde 8,9’dan yüzde 20’ye kadar çeşitlilik göstermektedir. Almanya’da Ticaret Vergisi’nin hesaplanması , diğer

lkelerde olmayan belediye arpanı (Hebesatz) ile hesaplanmaktadır. Kurumlar vergisinin hesaplanmasında, drlen ticaret vergisine isabet eden oran farkı ile operasyonel karlara olumlu yansımıştır. Almanya'da faiz gelirleri de olağan gelir olarak, Gelir ve Kurumlar Vergisi içinde vergilendirilmekte ve her hangi bir stopaja tabi tutulmamaktadır.

1.2.1.1.4. Japonya'da Dolaysız Vergiler

Japonya'da faaliyet gösteren kurumlar, hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler tarafından vergiye tabi tutulmaktadırlar. Ortaklık Gelir Vergileri grubunda Kurumlar Vergisi, İ Vergisi ve Yerel İkamet Vergisi yer almaktadır. Bu vergilerden Kurumlar Vergisi, merkezi idare tarafından uygulanmakta ve alınmaktadır. Kurumların genel olarak üstlendikleri ve yalnız kurum kazançlarından doğan ortalama vergi yükü 2008 yılında yüzde 39,5'dur. Bu oran aynı zamanda efektif vergi oranı olup, yüzde 30 Kurumlar Vergisi, İ Vergisi'ni ve Vilayet ve Belediye Vergileri'ni de kapsamaktadır. Japonya'da faiz gelirleri yüzde 20 oranında stopaja tabi tutularak ödenmektedir. Bu oranın yüzde 15'i normal Gelir Vergisi, yüzde 5'i de Yerel Vergi'dir

Japonya'da ücretler artan oranlı olarak fakat düşük vergi oranlarında vergiledirilmektedir. 2008 yılında, ortalama yıllık ücretin 5.026.113 Japon Yeni olduğu bu ülkede, ortalama ücrete merkezi devletin uyguladığı Gelir Vergisi oranı yüzde 6,8 iken, vilayetin uyguladığı ortalama % 6,8 Gelir Vergisi oranı da olmak üzere toplam vergi yükü ise yüzde 13,6'ya çıkmaktadır.

1.2.1.2. Dolaylı Vergiler

Seçilmiş ülkelerdeki dolaylı vergiler ülkelerin ekonomik yapısı ve işlem çeşitliliğine göre değişmektedir. Bu lkeler gelimi ke sınıflaması içinde yer aldığından, dolaylı vergilerde finansal serbestlemenin net etkileri görülmektedir. İşlemlerin sıklığı ve miktarların yükseklığı göz önünde tutulduğunda genellikle gelir yaratma etkisinden çok ekonomik etkileri ön

plana çıkmaktadır. Bu nedenle, işlemlere uygulanan vergiler genellikle binde oranlarla uygulanmaktadır.

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerdeki Finansal İşlem Vergi Oranları

Ülke	Genel Vergi Oranı (Binde)	İşlem Vergilerinin		
		Bütçe Gelirlerine Oranı (Binde)	GSMH'ya Oranı (Binde)	Piyasa İşlemlerine Oranı (Binde)
ABD	Çeşitli Eyalet Oranları	1,7	0,3	0,8
İNGİLTERE	5,0	0,8	0,3	0,1
ALMANYA	2,5	1,4	0,4	0,3
JAPONYA	1,8-2,5	1,4	1,1	1,9

Yukarıdaki tabloda seçilmiş ülkelerde uygulanan işlem vergileri oranları ile, işlem vergileri hasılatının bütçe gelirlerine, gayrisafi milli hasılaya ve üzerinden alınan piyasa işlemlerindeki efektif oranları yer almaktadır.

Diğer taraftan, seçilmiş ülkelere bazılarında, menkul kıymet işlemleri üzerinden işlem vergileri alınmaktadır. Yukarıdaki tabloda belirtilen işlemler geleneksel işlem vergilerinden olup aşağıdaki tabloda gösterilen menkul kıymet işlem vergileri dahil değildir.

Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerdeki Menkul Kıymet İşlem Vergi Oranları

Ülke	Hisse Senedi (Binde)	Tahvil (Binde)	Devlet Tahvilleri (Binde)	Yıl
ABD	0,4	0,0	0,0	Devam Ediyor
İNGİLTERE	5,0	5,0	0,0	1891-1990
ALMANYA	5,0	4,0	2,0	1991'de Kaldırıldı
JAPONYA	3,0	1,6	0,3	Devam Ediyor

1.2.1.2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Dolaylı Vergiler

Amerika Birleşik Devletleri'nde merkezi devletin uyguladığı genel bir işlem vergisi bulunmamaktadır. Ancak, hisse senetlerine binde 0,4 menkul kıymet işlem vergisi uygulanmaktadır. Diğer taraftan, her eyaletin kendi vergi kanunlarına göre aldığı eyalet finansal işlem vergisi vardır. Bu vergilerin genel toplamı da merkezi devlet bütçe gelirleri ve gayrisafi milli hasılasına oranı çok düşük düzeyde kalmaktadır.

1.2.1.2.2. İngiltere’de Dolaylı Vergiler

İngiltere’de genel işlem vergilerinden sermaye işlem vergileri ve damga vergisi bulunmaktadır. Bu vergilerden damga vergisi tüm işlemler üzerinden alınmakta olup, 1984 yılında yüzde 1’e , 1986 yılında binde 5’e indirilmiştir. Ancak, özellikle ticaret odalarının baskısıyla bu verginin kaldırılması için çalışmalar yapılmaktadır. Menkul kıymetler üzerinden alınan işlem vergileri 1990 yılında kaldırılmıştır.

İşlem vergilerinin bütçe gelirlerine oranı binde 8, gayrisafi milli hasılasına oranı binde 3 ve piyasa işlemlerine oranı da binde 1 seviyesinde kalmaktadır.

1.2.1.2.3. Almanya’da Dolaylı Vergiler

Avrupa Birliği üyesi olarak Almanya’da finansal faaliyetlerde sadece sermaye işlemleri vergisi uygulanmaktadır. Bu ülkede daha önce uygulanan menkul kıymet işlemleri üzerinden alınan işlem vergilerinden hisse senedi dışında olanlar 1991 yılında kaldırılmıştır. Hisse senetleri üzerinden alınan işlem vergileri, sermaye işlemleri vergisi adı altında değerlendirilmektedir.

Almanya’daki işlem vergilerinin, bütçe gelirlerine oranı binde 1,4, gayrisafi milli hasılaya oranı binde 0,4 ve piyasa işlemlerine oranı da binde 0,3 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.1.2.4. Japonya’da Dolaylı Vergiler

Japonya’da hem borçlanma hem de sermaye işlemleri üzerinden finansal işlem vergileri alınmaktadır. Bu vergilerin 1980 yılında Japonya bütçe gelirlerine 12 milyar Amerikan Doları’ndan fazla katkı yaptığı bilinmektedir. Ancak, son küresel kriz ile birlikte öteden beri mevcut olan resesyonun etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla borçlanma ve sermaye işlemleri üzerinden alınan finansal işlem vergilerinde 55 baz puan indirimine gidilmiştir. Ancak, sermaye işlemleri vergisi adı altında değerlendirilen hisse senetleri, özel sektör tahvilleri ve devlet tahvilleri işlemleri üzerinden sırasıyla, binde 5,0, binde 4,0 ve binde 2,0 oranında finansal işlem vergisi alınmaktadır.

Bu ülkedeki genel finansal işlem vergilerinin bütçe gelirlerine oranı binde 1,4, gayrisafi milli hasılasına oranı binde 1,1 ve piyasa işlemlerine oranı da binde 1,9 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.2. Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Seçilmiş ülkelerde, ücretlere uygulanan Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Prim oranı uygulamasında da benzer farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 2002 yılı için Japonya dışındaki ülkelerde, bankacılık da dahil olmak üzere tüm sektörlerde çalışanların ücret gelirlerine en düşük yüzde 15,0 ile en yüksek yüzde 40,2 arasında Gelir Vergisi oranı uygulanmakta iken, aynı yıl bu oran Japonya'da yüzde 5,3'dür. 2008 yılında ise, Japonya dışındaki diğer seçilmiş ülkelerde Gelir Vergisi oranı yüzde 15,0 ile yüzde 37,3 arasında değişirken, Japonya ücretler üzerinden kesilen Gelir Vergisi oranını yüzde 6,8'e çıkarmıştır.

Tablo 4'de, seçilen ülkelerdeki bankacılık sektörünü de kapsamına alan, yerel para birimlerine göre ortalama ücretler (2008 yılı ortalama ücretleri) ile ortalama ücretlere uygulanan merkezi devlet ve (varsa) yarı merkezi vergi ve vergi benzeri yükümlülük oranları ve sosyal güvenlik primleri çalışan payı ile işveren hisseleri oran bazında yer almaktadır. Ancak bu tabloya, mukayese açısından Türkiye de dahil edilmiştir.

Bu tabloda seçilen ülkeler arasında 2008 yılı için, ortalama ücret seviyesinde en yüksek Gelir Vergisi oranı uygulayan ülke yüzde 37,3 ile Almanya görülmektedir. Bu ülkedeki sosyal güvenlik işveren payı 2000 yılında yüzde 20,5 iken, 2008 yılında yüzde 11,6'ya indirilmiştir. Bu ülkenin, ücretler üzerinden hesaplanan Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Prim oranı açısından kamu otoritesinin payı yüzde 60,5'e kadar çıkmaktadır. İkinci en yüksek Gelir Vergisi yüküne sahip ülke ise yüzde 20,0 ile İngiltere'dir. Türkiye'de ise bu oran ortalama yüzde 17,6 olup sosyal güvenlik işveren payı yüzde 20,3 olarak gerçekleşmiştir. Ücretler üzerinden Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Prim oranı açısından kamu payı, Almanya'dan sonra en yüksek Türkiye'dedir. Bir sıralama yapılması gerekirse; Almanya yüzde 60,5, Türkiye

yüzde 52,9, İngiltere yüzde 43,8, Japonya yüzde 38,9 ve Amerika Birleşik Devletleri yüzde 37,1 olarak yer almaktadır.

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerdeki Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Prim Oranları³⁹
(Yüzde)

Ülkeler ve Ortalama Brüt Yıllık Ücretler	Yüklerin Kaynağına Göre Efektif Maliyet %	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ABD Ortalama Yıllık Ücret 40.857 \$	Merkezi Devlet Gelir Vergisi	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	25,0	15,0	15,0
	Yarı Merkezi Vergi ve Yük.	6,9	6,8	6,6	6,4	6,4	6,3	6,3	6,3	6,7
	Toplam (1)	21,9	21,8	21,6	21,4	21,4	21,3	31,3	21,3	21,7
	İşçi Sosyal Güvenlik Payı	7,7	7,6	7,6	7,7	7,7	7,7	7,7	7,6	7,7
	Toplam (2)	29,6	29,4	29,2	29,1	29,1	29,0	39,0	28,0	29,4
	İşveren Sosyal Güvenlik Payı	7,7	7,6	7,6	7,7	7,7	7,7	7,7	7,6	7,7
İNGİLTERE Ortalama Yıllık Ücret 33.473 £	Toplam Kamu Payı	37,3	37,0	36,8	36,8	36,8	36,7	43,3	36,5	37,1
	Merkezi Devlet Gelir Vergisi	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	20,0
	Yarı Merkezi Vergi ve Yük.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Toplam (1)	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	20,0
	İşçi Sosyal Güvenlik Payı	10,0	10,0	10,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0
	Toplam (2)	32,0	32,0	32,0	33,0	33,0	33,0	33,0	33,0	31,0
ALMANYA Ortalama Yıllık Ücret 43.942 €	İşveren Sosyal Güvenlik Payı	12,2	11,9	11,8	12,8	12,8	12,8	12,8	12,8	12,8
	Toplam Kamu Payı	44,2	43,9	43,8	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8	43,8
	Merkezi Devlet Gelir Vergisi	40,3	39,5	40,2	38,7	39,6	37,0	37,0	37,0	37,3
	Yarı Merkezi Vergi ve Yük.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Toplam (1)	40,3	39,5	40,2	38,7	39,6	37,0	37,0	37,0	37,3
	İşçi Sosyal Güvenlik Payı	20,5	20,5	20,7	21,0	20,9	20,8	21,7	12,1	11,6
JAPONYA Ortalama Yıllık Ücret 5.026.113 ¥	Toplam (2)	60,8	60,0	60,9	59,7	60,5	57,8	58,7	49,1	48,9
	İşveren Sosyal Güvenlik Payı	20,5	20,5	20,7	21,0	20,9	20,8	20,5	12,1	11,6
	Toplam Kamu Payı	81,3	80,5	81,6	80,7	81,4	78,6	79,2	61,2	60,5
	Merkezi Devlet Gelir Vergisi	5,6	5,6	5,3	5,5	5,5	5,5	6,1	6,8	6,8
	Yarı Merkezi Vergi ve Yük.	6,0	5,9	5,6	5,8	5,8	5,8	6,1	6,8	6,8
	Toplam (1)	11,6	11,5	10,9	11,3	11,3	11,3	12,2	13,6	13,6
TÜRKİYE Ortalama Yıllık Ücret 18.789 TL	İşçi Sosyal Güvenlik Payı	10,0	10,0	13,6	11,6	11,6	11,8	12,2	12,1	12,2
	Toplam (2)	21,6	21,5	24,5	22,9	22,9	23,1	24,4	25,7	25,8
	İşveren Sosyal Güvenlik Payı	10,3	10,5	15,1	12,6	12,5	12,8	13,1	13,0	13,1
	Toplam Kamu Payı	31,9	32,0	39,6	35,5	35,4	35,9	37,5	38,7	38,9
	Merkezi Devlet Gelir Vergisi	17,8	17,4	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6
	Yarı Merkezi Vergi ve Yük.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TÜRKİYE Ortalama Yıllık Ücret 18.789 TL	Toplam (1)	17,8	17,4	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6
	İşçi Sosyal Güvenlik Payı	14,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
	Toplam (2)	31,8	33,4	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
	İşveren Sosyal Güvenlik Payı	19,5	22,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	20,3
	Toplam Kamu Payı	51,3	55,9	54,1	54,1	54,1	54,1	54,1	54,1	52,9

Bununla birlikte, Türkiye dışındaki seçilmiş ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmişliği gözönüne alındığında, bu ülkeler arasında Sosyal

³⁹ OECD Outlook, 2009, Tax and Social Security Statistics, (Erişim) www.oecd.org/ctp/taxdatabase ve http://www.oecd.org/document/60/0,3343,en_2649_34533_1942460_1_1_1_1,00.html#ful 22.10.2009

Güvenlik Prim oranını en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olduğunu kabul etmek gerekmektedir. .

1.2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Amerika Birleşik Devletleri'nde ücretler de artan oranlı olarak vergiledirilmektedir. 2008 yılında, ortalama yıllık ücretin 40.857 ABD Doları olduğu bu ülkede, ortalama ücretin yüzde 67 oranındaki gelir grubuna merkezi devletin uyguladığı Gelir Vergisi oranı yüzde 9,8 iken, Federal Devletlerin uyguladığı Gelir Vergisi oranı ortalama yüzde 6,1 olup, ücrete uygulanan toplam vergi oranı ise yüzde 15,9'dur. Aynı şekilde ortalama ücret olan 40.857 ABD Doları'nda da bu oran yüzde 21,7'ye, ortalama ücret gelirlerinin yüzde 33 fazlasına sahip olan gelir grubunda yüzde 25,7 ve yüzde 67 fazlasında ise yine yüzde 25,7 olarak uygulanmaktadır.

Bu oranlara, Sosyal Güvenlik Primleri (çalışan için yüzde 7,7 ve işveren için de yine yüzde 7,7 olmak üzere) ilave edildiğinde, çalışanların Sosyal Güvenlik Primleri dahil vergi yükleri 2008 yılında ortalama ücret seviyesinde yüzde 37,1'dir. Bankaların da dahil olduğu kurumların, çalıştırdıkları personelin ücret gelirleri üzerinden üstlendikleri yüzde 7,0 oranında Sosyal Güvenlik Prim yükleri bulunmaktadır.

1.2.2.2. İngiltere'de Sosyal Güvenlik Prim Oranları

İngiltere'de ücretler de artan oranlı olarak vergiledirilmektedir. 2004 yılında, ortalama yıllık ücretin 27.150 İngiliz Poundu olduğu bu ülkede, ortalama ücretin % 67 oranındaki gelir grubu ile ortalama ücret olan 27.150 İngiliz Poundu seviyesinde devletin uyguladığı Gelir Vergisi oranı yüzde 22,0 iken, bu oran ortalama ücret gelirlerinin yüzde 33 ve yüzde 67 fazlası sahip olan gelir grubunda ise yüzde 40,0 olarak uygulanmaktadır. 2005 yılında da bu oranlar sırasıyla, yüzde 22,0, yüzde 22,0, yüzde 40,0 ve yüzde 40,0'dır.

Bu oranlara, Sosyal Güvenlik Primleri ilave edildiğinde, çalışanların sosyal güvenlik primleri dahil vergi yükleri 2005 yılında yüzde 67'lik gelir grubunda yüzde 33,0, ortalama ücret seviyesinde yüzde 33,0, ortalama ücret

seviyesinin yüzde 33 fazla gelir grubunda yüzde 41,0 ve yüzde 67 fazla gelir grubunda ise yine yüzde 41,0'dır.

Burada dikkati çeken nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ortalama ücret seviyesinin yüzde 33 ve yüzde 67 fazla gelir grubunda Gelir Vergisi tarifesindeki yükseklik farkının neredeyse iki katına yakın seviyelere ulaşmasıdır. Diğer de, ortalama ücret seviyesinin yüzde 33 ve yüzde 67 fazla gelir grubunda ödenen sosyal güvenlik primleri yüzde 1'e düşürülerek uygulanmasıdır.

2008 yılına gelindiğinde, ortalama ücretin 33.473 İngiliz Poundu olduğu ve ortalama Gelir Vergisi oranının yüzde 20,0 olarak uygulandığı görülmektedir. 2008 yılında çalışanın Sosyal Güvenlik Payı yüzde 11,0 ve kurumların katkı payı yüzde 12,8 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile, Gelir Vergisi oranında yüzde 2,0 kadar bir gerileme yaşanırken, gerek çalışan ve gerek ise kurumların katkı paylarında bir değişiklik olmamıştır.

1.2.2.3. Almanya'da Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Almanya'da kurumların işveren sosyal güvenlik primleri 2006 yılına kadar yüzde 20,5 ile yüzde 21,0 arasında değişirken, 2007 yılında yüzde 12,1 ve 2008 yılında da yüzde 11,6 olarak uygulanmıştır.

Almanya'da da, ücretler de artan oranlı olarak vergilendirilmektedir. 2008 yılında, ortalama yıllık ücretin 43.942 Avro olduğu bu ülkede, çalışanlar ortalama yüzde 37,3 Gelir Vergisine tabidirler. Sosyal Güvenlik Primleri açısından hem çalışan hem de kurumlar ayrı ayrı olmak üzere yüzde 11,6 katkı ödemeye mecburdurlar. Bu ülkede, devletin ücret üzerinden vergi ve parafiskal olarak aldığı toplam pay 2008 yılı için yüzde 60,5'e ulaşmaktadır.

1.2.2.4. Japonya'da Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Japonya'da ücretler artan oranlı olarak fakat düşük vergi oranlarında vergilendirilmektedir. 2008 yılında, ortalama yıllık ücretin 5.026.113 Japon Yeni olduğu bu ülkede, ortalama ücrete merkezi devletin uyguladığı Gelir

Vergisi oranı yüzde 6,8 iken, vilayetin uyguladığı ortalama % 6,8 Gelir Vergisi oranı da olmak üzere toplam vergi yükü ise yüzde 13,6'ya çıkmaktadır.

Bu oranlara, Sosyal Güvenlik Primleri (çalışan için yüzde 12,2 olmak üzere) ilave edildiğinde, çalışanların sosyal güvenlik primleri dahil vergi yükleri 2008 yılında ortalama yüzde 25,8'e çıkmıştır.

Bu ülkede, devletin ücret üzerinden vergi ve parafiskal olarak aldığı toplam pay 2008 yılı için yüzde 38,9 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.3. Zorunlu Karşılıklar

Yabancı ülkelerde bankacılık sistemi, ülkemizde olduğu gibi bilançolarındaki bazı hesaplar üzerinden, zorunlu karşılık ayırmak zorundadır. Bu karşılıklar, mevduat munzam karşılıkları ve disponibilite karşılıklarıdır. Ayrıca bu ülkelerdeki bankacılık sektörü, ülkemizde uygulandığı gibi katı disiplin çerçevesinde olmamakla birlikte, belirli miktarda disponibilite bulundurmaktadırlar. Disponibilite, seçilmiş ülkelerde zorunluluktan daha çok, bankaların normal faaliyetleri arasında “olması gereken” bir uygulama olarak algılanmaktadır.

Zorunlu karşılıklar, mevduat ve mevduat benzeri işlem yapan finansal kurumlar için geçerlidir. Bu karşılık, belirtilen finansal kurumların karşılığa esas yükümlülükleri tespit edilmiş vadeye göre belirlenerek karşılık oranının uygulanması ile hesaplanmaktadır. Genellikle OECD ülkelerinde, zorunlu karşılığa esas yükümlülüklerde vade, finansal kuruluşun tipi, yükümlülüğün tipi ve yükümlülüğün döviz cinsi gibi kriterlere bakılmaktadır. Ancak, birçok ülkede zorunlu karşılık kriterlerinden biri olan finansal kuruluşun tipi ortak nokta olarak göze çarpmaktadır. Diğer kriterler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de likit yükümlülükler zorunlu karşılıkların konusunu oluşturmaktadır.⁴⁰

Zorunlu karşılıklar, yurtiçi kredi hacminin genişlemesi amacına yönelik olarak Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Japonya'da, farklı oranlı

⁴⁰ Yueh-Yun C'obrien, “Reserve Requirement Systems in OECD Countries”, Federal Reserve Board, Washington DC, Finance and Economics Discussion Series, 2007-54. (Erişim) http://papers.ssrn.com/so13/papers.cfm?abstract_id=1038201 11.09.2009

olarak uygulanmaktadır. Ancak, Avrupa Birliği entegrasyon sürecinden itibaren Almanya, Avrupa Merkez Bankası kararı doğrultusunda diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelerle aynı oranları ve aynı parasal tabanları uygulamaktadırlar.

Avrupa Birliği üyesi olmakla birlikte, Avro bölgesine girmeyen İngiltere, 2005 yılından itibaren zorunlu karşılık oranı belirlemektedir.

Zorunlu karşılıklar politikası uygulayan seçilmiş ülkelerden en düşük oran yüzde 0.1 ile Japonya'da en yüksek oran ise Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. Karşılık oranı Almanya'nın da dahil olduğu Avro Bölgesi ülkelerinde yüzde 2 seviyesinde bulunmaktadır.

Tablo 5: Seçilmiş Ülkelerdeki Zorunlu Karşılık Tabanları ve Oranları

Ülkeler	Karşılık Tabanı	Karşılık Oranı (%)
ABD	Bankalararası mevduat hariç vadesiz mevduat:	
	1) 7.0 milyon dolara kadar	0
	2) 7.0 - 47.6 milyon dolar arası	3
	3) 47.6 milyon dolardan fazla	10
İNGİLTERE	-	0
ALMANYA	Finansal kuruluşlara ve merkez bankasına olan yükümlülükler hariç;	
	1) gecelik mevduat	
	2) vadeli mevduat (2 yıla kadar vadeli)	2
	3) İhbarlı mevduat (2 yıla kadar vadeli)	
	4) tahvil (borç) (2 yıla kadar vadeli)	
	5) para piyasasında işlem gören kağıtlar	
JAPONYA	1) mevduat (yabancı para mevduat dahil), 2) tahvil (borç)	0,1 – 1,3
TÜRKİYE	Toplam pasifler üzerinden sermaye, hazine kefaletine haiz borçlanmalar, fon kaynaklı krediler ve altın depo hesapları vb. gibi kalemlerin tenzil edilmesi ile bulunacak pasif hesaplar. ⁴¹	5 – 9 ⁴²

Seçilmiş ülkeler dışında diğer ülkeler ile Türkiye'nin de incelenmesi sonucunda, zorunlu karşılık oranları ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri

⁴¹ İndirilecek Kalemler: Özkaynaklar, özkaynak hesabında dikkate alınan sermaye benzeri krediler, Pasifte yer alan karşılıklar, TC Merkez Bankası'na yükümlülükler, Kredi ve diğer alacaklar değerlendirme fonu, Repo işlemlerinden sağlanan fonlar, DİBS ödünç işleri piyasasından kaynaklanan borçlar, Hazine'ye olan yükümlülükler, Hazine garantisiyle yurtdışından sağlanan krediler, Fonlar ve fonlardan kullanılan kredi karşılıkları, Yurtiçi bankalar ve ÖFK'lara olan borçlar, Faiz ve gider reeskontları, Kazanılmamış gelirler, Ertelenmiş vergiler, Altın depo hesapları, İhraç edilen gayrimenkul sertifika bedelleri

⁴² 16/10/2009 tarihli ve 27378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2009/7 sayılı Tebliğ ile Türk Lirası yükümlülüklerde % 5 ve 05/12/2008 tarihli ve 27075 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2008/7 sayılı Tebliğ ile de Yabancı Para yükümlülüklerde % 9 olarak uygulanmaktadır.

arasından ters orantılı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.⁴³ Aşağıda, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, Japonya ile mukayese yapılmak amacıyla Türkiye'nin zorunlu karşılık oranları çeşitli açılardan incelenmektedir.

1.2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Zorunlu Karşılıklar

ABD'de birçok ticari ve tasarruf bankası, tasarruf ve kredi kurumu, kredi birliği ve yabancı bankaların şubeleri ve acentaları zorunlu karşılığa konu kurumları oluşturmaktadırlar. Başlangıçta 2 Milyon ABD Doları ve aşağısında olan yükümlülükleri, zorunlu karşılığa tabi olmamakta ve raporlamalarını 3 aylık dönemler halinde vermekte iken, günümüzde raporlama ve hesaplamalar aylık dönemlere indirilmiş ve zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler aşağı düşürülmüştür. ABD'de büyük bankalar, bu zorunluluktan daha fazla etkilenmekte ve bankaların ortalama maliyetleri üzerinde zorunlu karşılıkların bloke süresinden kaynaklanan "gecikme" nedeniyle olumsuz etki oluşmaktadır.⁴⁴

ABD'de zorunlu karşılıklara konu pasif yükümlülükler üzerindeki oran yüzde 3 ile yüzde 10 oranında değişmektedir. 22.12.2005 tarihinden itibaren, 0 ile 7,8 milyon ABD Doları arasındaki işlem gören mevduata yüzde 0; 7,8 - 47,6 milyon ABD Doları arasındaki işlem gören mevduata yüzde 3,0 ve 47,6 milyon ABD Doları üzerindeki işlem gören mevduata da ortalama üzerinden yüzde 10,0 oranında zorunlu karşılık uygulanması ve bu oranlara isabet tutarların Federal Reserve Bank'da bloke edilmesi zorunludur. Federal Reserve Bank'da oluşturulan zorunlu karşılıklara faiz ödenmemektedir.

2007 yılı itibarı ile ABD'de bu yükümlülüğe tabi olan bankaların oluşturdukları zorunlu karşılık miktarı 43,3 Milyar ABD Doları'na ulaşmış ve bu miktarın ABD Gayri Safi Milli Hasılası'na olan oranı yüzde 0,3 olarak gerçekleşmiştir.

⁴³ M.Eren Öğretmen, "Zorunlu Karşılık Politikasında Ülke Uygulamaları ve Türkiye", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Çalışma Raporu, 2005

⁴⁴ Leonardo BARTOLINI, Giuseppe BERTOLA, Alessandro PRATI, "Banks' Reserve Management, Transaction Costs and The Timing of Federal Reserve Intervention", IMF WP/00/163, Oct 2000

1.2.3.2. İngiltere’de Zorunlu Karşılıklar

Geleneksel İngiliz bankacılığı içinde, zorunlu karşılıklar için önceleri yüzde 0,15 olarak uygulanan oran, 2005 yılından itibaren sıfıra indirilmiştir.

1.2.3.3. Almanya’da Zorunlu Karşılıklar

Almanya, zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerle başlangıçta yüzde 1,5 ile yüzde 2 arasında değişen oranları uygulamakta iken Avrupa Birliği entegrasyonundan itibaren Avrupa Merkez Bankası kararı doğrultusunda diğer Avrupa Birliği üyesi ülkeler paralelinde yüzde 2 oranını uygulamaktadır.

Almanya’da zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler 1 aylık dönemler halinde ortalamaları hesaplanarak yerine getirilmektedir. 1 aylık dönem içinde zorunlu karşılık oranlarında meydana gelebilecek değişiklik, ortalama hesaplarına uygulanmaktadır. Bu ülkede, Bundesbank nezdindeki zorunlu karşılık hesaplarına, Avrupa Merkez Bankası’nın belirlediği faiz ödenmektedir.

Almanya’daki zorunlu karşılık oranları OECD üyesi ülkelerdeki bankaların toplam yükümlülüklerine uygulanan oran ortalamasının altında seyretmektedir. Bu ülkelerin ortalaması 2007 yılı itibarı ile yüzde 2,5 civarında olmasının yanında, Bundesbank’ın munzam karşılık oranları G-7 ülke ortalamaları içinde kalmaktadır.

Diğer taraftan, 2007 yılı itibarı ile Almanya’da zorunlu karşılığa tabi işlemlerin miktarı 46,8 Milyar Avro’ya ulaşmış ve bu miktarın Almanya gayrisafi milli hasılasına olan oranı yüzde 1,7 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.3.4. Japonya’da Zorunlu Karşılıklar

Japonya’da, zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerle uygulanan oranın üst sınırı yüzde 1,3’dür. Zorunlu karşılık hesaplarının 2007 yılı itibarı ile net rezervi 4.675 Milyar Japon Yeni’dir. Bu karşılıkların Japonya gayrisafi milli hasılası içindeki payı yüzde 0,8 ile OECD üyesi ülkeler arasında payı en düşük ülkeler arasındadır. Karşılık miktarının düşük seyretmesinin,

Japonya’da son 4 seneden beri devam eden ekonomik durgunluk ve buna bağlı olarak negatif faiz düşünceleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Japonya’da zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler 2 haftalık dönemler halinde ortalamaları hesaplanarak yerine getirilmektedir. 2 haftalık dönem içinde zorunlu karşılık oranlarında meydana gelebilecek değişiklik, ortalama hesaplarına uygulanmaktadır. Bu ülkede, zorunlu karşılık hesaplarına hiçbir şekilde faiz ödenmemektedir.

Japonya’daki zorunlu karşılık oranları OECD üyesi ülkelerdeki bankaların toplam yükümlülüklerine uygulanan oran ortalamasının altında seyretmektedir.

Tablo 6: Seçilmiş Ülkelerdeki Zorunlu Karşılıkların GSMH’ya Oranı ⁴⁵

	Değişkenler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ABD	(1) Zorunlu Karşılıklar	38,7	41,4	40,4	42,9	46,6	45,1	43,2	43,3
	(2) Gayrsafi Milli Hasıla (Milyar \$)	9.764,8	10.075,9	10.417,6	10.908,0	11.630,9	12.364,1	13.116,5	13.741,6
	(1) / (2) %	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
İNGİLTERE	(1) Zorunlu Karşılıklar	1,4	1,6	1,7	1,8	2,0	2,2	0,0	0,0
	(2) Gayrsafi Milli Hasıla (Milyar £)	958,4	1.019,1	1.071,1	1.111,6	1.187,2	1.230,5	1.292,6	1.355,1
	(1) / (2) %	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
ALMANYA	(1) Zorunlu Karşılıklar	35,3	37,9	38,4	37,5	37,1	39,8	41,2	46,8
	(2) Gayrsafi Milli Hasıla (Milyar €)	2.130,2	2.211,8	2.275,4	2.358,4	2.467,8	2.587,7	2.704,5	2.829,1
	(1) / (2) %	1,7	1,7	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5	1,7
JAPONYA	(1) Zorunlu Karşılıklar	3.931,3	4.160,2	4.283,8	4.356,5	6.262,0	6.446,0	5.085,0	4.675,0
	(2) Gayrsafi Milli Hasıla (Milyar ¥)	501.068	496.776	489.618	490.543	496.050	505.132	532.129	558.467
	(1) / (2) %	0,8	0,8	0,9	0,9	1,3	1,3	0,9	0,8
TÜRKİYE	(1) Zorunlu Karşılıklar	1,4	1,6	1,6	7,2	8,8	9,4	12,9	13,1
	(2) Gayrsafi Milli Hasıla (Milyar TL)	124,6	178,4	277,6	359,8	430,5	576,3	758,4	843,1
	(1) / (2) %	1,1	0,9	0,6	2,0	2,0	1,6	1,7	1,6

⁴⁵ Belirtilen kaynaklardan kendi hesaplamalarımız.

a) <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=35> (Erişim:08.12.2009)

b) <http://www.federalreserve.gov/releases/h3/hist/h3hist1.pdf> (Erişim:03.12.2009)

c) http://bundesbank.de/download/volkswirtschaft/monatsbericthe/2009/200909mb_en.pdf (Erişim:08.12.2009)

d) <http://www.boj.or.jp/en/type/release/teiki/bojst/bojst09.htm> (Erişim:08.12.2009)

e) <http://tcmb.gov.tr> Para ve Banka İstatistikleri – TCMB Bilançosu (Erişim:08.12.2009)

1.2.4. Disponibilite Oranları

Disponibilite, bankaların ödemeler için kasalarında bulundurmak zorunda oldukları asgari likit varlıkları ifade etmektedir. Bu varlıklar, bankanın mevduatı ve benzeri yükümlülüklerinin belirli bir oranındadır. Bu nedenle, disponibilenin miktarı bankanın pasif yükümlülükleri ile doğru orantılıdır.

Yabancı ülkelerdeki disponibilite uygulamalarının 2004 yılından sonra tamamen terk edilerek zorunlu karşılıklar ile birlikte değerlendirildiği, ayrıca disponibilite uygulamasının olmadığı gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile, disponibil varlıklar ile zorunlu karşılıklar için tespit edilen varlıklar artık iç içe geçmiş veya düğümlenmiş varlıklar olarak değerlendirilmektedir.

1.2.5. Kredi ve Diğer Alacak Karşılıkları

Kredi karşılıkları, indirim yoluyla bankaların net vergi yükümlülüklerine ulaşmak için izin verilmiş önemli bir faktördür.⁴⁶ Kredi karşılıklarının ülke uygulamalarında, genellikle denetim ve gözetim sistemi ile vergi uygulamalarının uyumu gözlenmektedir. Ancak, bazı yabancı ülkelerde de çeşitli yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, finansal kurumların kamuoyuna ve hissedarlarına açıkladıkları finansal tablolarla vergi otoritesinin incelemelerinde baz aldığı finansal tablolar birbirinden farklı olabilmektedir. Bu hiç kuşkusuz ihtiyati yönetim mekanizmalarının tesisi açısından bir zaafiyet kabul edilmektedir. Almanya’da bu konuya ilişkin neredeyse hiç fark yoktur. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de iki tür finansal tablo arasında çok büyük fark vardır. Yine de bu ülkelerde vergiye konu olacak finansal tablolar için başlangıç noktası şirketlerin ticari bilançolarıdır. Bunlar üzerinde ilgili mevzuat doğrultusunda düzenlemeler yapılarak vergiye konu tablolara ulaşılmaktadır.⁴⁷

Vergi otoriteleri vergiden düşülebilecek karşılıkların miktarını ticari ya da mali tablolarda ilan edilen kar ya da başka bir varlık kaleminin belirli bir

⁴⁶ Honohan, **a.g.e.**, s.14

⁴⁷ Özgür Acar, “Bankalarca Ayrılan Karşılıklar: Teorik Yaklaşımlar ve Uluslararası Uygulamalar”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi, Sayı.34, 2000

yüzdesi ile sınırlayabilir, her bir kalem için ayrı bir oran belirleyebilir ya da bu miktarın hesaplanmasına ilişkin bir formül belirleyebilir.

Birinci durumda özel karşılıklar bankanın son beş yılda vergiye konu olmuş en yüksek kar miktarının yüzde 5'i ile, toplam karşılık miktarını ise söz konusu kar miktarının yüzde 7.5'i ile sınırlanmaktadır. İkinci durumda ise banka yıl sonundaki toplam kredi miktarının yüzde 0.2'si kadar özel karşılık ayırabilmekte, toplam karşılık miktarı ise kredi miktarının yüzde 0.3'ü ile sınırlandırılmaktadır. Bazı ülkelerde ise vergiden düşülecek karşılıklar belirli bir formül ile hesaplanmaktadır. Bu formül bazen vergi bazen de bankacılık otoritesi tarafından hazırlanmaktadır.

Bir kısım ülkelerde politik nedenlerden ya da ülkelerin özel ekonomik ilişkileri nedeni ile yabancı ülke devletlerine verilen borçlara farklı kurallar uygulamaktadırlar. İngiltere'de genellikle Bank of England'ın oranlarından daha düşük ayrı bir oran kullanılmaktadır. Bank of England'ın düzeyinde genellikle bankanın sermayesinin o ülkeye açılan toplam borç miktarını tamamen karşılamasına dikkat edilmektedir.

Öte yandan bazı ülkeler bu borçları yıllara göre indirimine konu etmektedir. Borçları ödemesi kuşkulu ülkelere açılan kredilerin birinci yıl sadece yüzde 50'si karşılık olarak ayrılırken ikinci yıl yüzde 75, üçüncü yıl ise yüzde 90 kadarı vergiden düşülebilmektedir.

Vergiden düşülebilecek karşılıkların belirlenmesine ilişkin olarak da, bazı ülkelerde yalnızca tahsili mümkün olmayan alacaklar (zarar yazılmış) vergiden düşülebilmektedir. Bazı ülkelerde ise zarar yazılan alacakların yanı sıra özel karşılıklarda vergiden düşülebilmektedir. Özel karşılıkların vergiden düşülmesine ilişkin kriterler bazen çok sıkı olabilmektedir. Örneğin Japonya'da batık kredilerin teminatsız kalan kısmının yarısına kadarlık bir bölümü vergiden düşülebilmektedir. Ayrıca banka, ödeme güçlüğüne girmiş ve bir yıldan daha uzun zamandan beri zor durumda bulunan ve durumunu iyileştirme umudu da görülmeyen bir borçluya ait kredinin yüzde 40'ı kadar

özel karşılık ayırabilir. Bazı ülkeler ise genel karşılıklarında vergiden düşülebilmelerini kabul etmektedir.

Vergi otoriteleri, bankaların vergiden düşebilecekleri karşılıkların belirlenmesine ilişkin bir kaç yöntemden birisini seçmek zorunda bırakabilir. Amerikan bankaları, özel indirim (special charge-off) yöntemini seçerlerse özel karşılıkları ancak tamamen ya da kısmen zarar yazarak vergiden düşebilirler, eğer rezerv metodunu seçerlerse karşılıkları, cari ve geçmiş 5 yıla ait sorunlu kredi deneyimlerini baz alarak ayırırlar.

OECD ülkelerinin bir kısmında, kredi karşılıklarının önemli bir bölümünün vergiden düşülmesine izin verilmektedir. Görece “serbest” vergi düzenlemelerine sahip olan bu ülkelerin yanı sıra karşılıkların ya çok az bir kısmının vergiden düşülmesine izin veren ya da bu konuya ilişkin hiç bir indirimi kabul etmeyen “sınırlayıcı vergi düzenlemelerine” sahip olan ülkeler de vardır. Avrupa Birliği ülkeleri serbest vergi düzenlemelerine sahipken Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye sınırlayıcı vergi düzenlemelerine sahiptirler.

Amerika Birleşik Devletleri’nde kredi zararını sadece banka “zarar” ilan ettiğinde kabul etmektedir. Bu ülkede, kredi karşılıkları tamamen tahsili mümkün olmayan alacak kabul edilmedikçe vergiden düşülememektedir. Ancak, ülke riski için ayrılan karşılıklar vergiden düşülebilmektedir. Banka bu karşılığı, isterse ilk ayırdığı anda isterse zararın oluştuğu anda vergiden düşme imkanına sahiptir.

İngiltere’de ise, genel karşılıklar vergiden düşülemez. Banka yönetiminin tahsil edilemeyeceğine ilişkin geçerli kanıtlar sundukları özel karşılıklar vergiden düşülebilir. Vergiden düşülecek karşılıklar Inland Revenue’nun (İngiltere Vergi İdaresi) belirlediği sınırlarda yapılabilir. Genellikle Inland Revenue’nun kabul ettiği oranlar Bank of England’ın belirlediği oranlardan daha düşüktür.

Almanya’da ticari ve mali muhasebe kayıt düzeni genel olarak birbirine uyumludur. Ancak, belirlenen özel karşılıklar vergiden düşülebilir. Ülke riski

için ayrılan karşılıklar genel olarak ikincil piyasalardaki fiyatlandırmaları ile kabul edilir. Bu fiyatların üstünde kalan kısmın vergiden düşülememesi Alman sisteminin normal bir uygulamasıdır. “genel bankacılık riskleri için ayrılan özel karşılıklar” vergiden düşülemez.

Japonya’da da, özel karşılık oranlarının sadece yüzde 50’sinin vergiden düşülebilmesine izin verildiği Japonya kısıtlayıcı vergi düzenlemeleri sınıfında değerlendirilse de ülkede bankaların sorunlu kredilerinin satın alınmasını sağlayan mekanizmayla, Kooperatif Kredi Satın Alma Şirketi adı altında kurulan şirket bankalara bir başka biçimde de olsa hareket kabiliyeti sağlamaktadır. Kooperatif Kredi Satın Alma Şirketi, bankalardan takipteki kredileri satın alarak bankaların bunları zarar yazmalarına imkan tanımaktadır. Bu zararlar gelir vergisinden tamimiyle muaftır. Ticari ve mali muhasebe kayıt düzeni genel olarak birbirine uyumludur. Ancak özel bir düzenleme olmadıkça başka ülkelere verilen borçların, bu ülkelere açılan toplam borçlarda meydana gelen artışlarının yüzde 1’i vergiden düşülebilir.

1.2.6. Mevduat Sigorta Sistemleri

Mali piyasaların geliştiği ve derinliğinin yüksek olduğu ülkelerde, mevduat sigorta sistemlerine verilen önem de artmaktadır. Bu ülkelerin bazılarında, birden fazla sigorta fonları bulunmakta ve bu fonların birbirleri arasındaki koordinasyon, federal veya merkezi devlet tarafından sağlanmaktadır. Çeşitli yabancı ülkelerde uygulanmakta olan mevduat sigorta sistemleri içinde yer alan fonların kaynakları arasında büyük benzerlikler bulunmakla birlikte, ülkelerin mali yapılarına göre sisteme ilk giriş ve prim oranları arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerdeki Mevduat Sigorta Sistemleri⁴⁸

ÖZELLİKLER	ABD	İNGİLTERE	ALMANYA	JAPONYA
Mevduat Sahiplerini Koruma Modellerine Göre				
Yürürlük Tarihi	1934	1982	1966	1971
Zorunlu Üyelik	X	X	X	X
İsteğe Bağlı Üyelik			X	
Güvence Altına Alınan Mevduatların Türlerine Göre				
Mevduat Kapsamı	\$ cinsinden tümü	Büyük Oranda	Büyük Oranda	Tamamı
YP Mevduat Hariç		£ ve EUR		X
İnterbank İşlemleri Hariç		X	X	X
Fonlama, Kapsam ve Primlerine Göre				
Özel Fonu Olan	X	X	X	X
Prim Tutarı / Değerleme Esası	Yerel Mevduatlar	AB Mevduatları	Ticari Bankada Sigortalı Mevduatlar	Sigortalı Mevduatlar
Kapsamı	100.000 \$	33.333 \$ ⇒ % 90 koruma	20.000 € kadar % 90 resmi koruma	71.000 \$
Yıllık Prim %	Risk Bazlı 0,00-0,27	Vadesiz Mevduatlarda	0,03 ancak % 100 artırılabilir	0,048-0,036
Resmi İlişkiler ve Yasal Önceliklere Göre				
Mevduat Sigorta Kurum				
Bank Denetim Otoritesi	Aynı yasal statüsü var.	Aynı yasal statüsü var. MB Para		MB Fonluyor, Maliye Denetliyor.
Merkez Bankası veya Maliye Bak. İlişkisi	İşbirliği yapmaktadır.	Politikasından Sorumlu		
Bilgi Paylaşımı	Var			
Mevduat Sahipleri İçin Yasal Öncelik	Var	Önceliği Var		Yok
Özel/Kamu Fonlaması ve Yönetimi'ne Göre				
Özel	X	X	X	X
Resmi	Devlet Başlangıç Sermayesi Vermiştir.	Mevduat Sigorta Sistemi İçinde Kamu Fonu Yoktur.		Devlet ve MB Kuruluş Sermayesi Sağlamıştır. MB Kredi vermektedir.
Yönetim	Kamu	Özel	Özel/Resmi	Ortak

Bu farklılıkların hangi noktalarda olduğu ve Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya'da uygulanmakta olan mevduat sigorta sistemleri ilişkin açıklamalar yukarıdaki tabloda ve devamında yer almaktadır.

1.2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Mevduat Sigorta Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri'nde FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation-Ulusal Mevduat Sigorta Kurumu) ilk kurulduğu dönemlerde, sınırlı kapsam politikası ile güvence kapsamını 2.500 Amerikan Doları olarak belirlemiş ancak takip eden dönemlerde kapsamı bugünkü limit olan 100.000 Amerikan Doları'na yükseltmiştir. Bu miktar hesap başına uygulanmaktadır. Aynı zamanda, bugünkü uygulama türüne bakıldığında ise, insiyatifli sigorta sistemi olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde sigortalanacak mevduat için belli bir limit bulunmamakla beraber, sektörde gelişen sorunların

⁴⁸ Pelin Ataman Erdönmez, Pelin Alparslan, Burçak Tula, "Mevduat Sigorta Sisteminin Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye'de Uygulaması", Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi, 2000, Sayı: 31

büyüklüğü ölçüsünde sigorta kapsamı genişletilebilmekte ve tam sigortaya kadar ulaşabilmektedir. Burada inisiyatif, yetkili otoritenin elinde bulunmaktadır. Fonun finansmanı FDIC'ye üye bankaların toplam mevduatları üzerinden ödedikleri primlerden oluşmaktadır. Eğer sektöre müdahale anında Fon'un kaynakları yeterli olmazsa devletten borçlanabilmektedir. Bankaların mevduat sigorta primi 1991 ve sonrası için yüzde 0,15, tasarruf ve kredi kurumları için ise yüzde 0,27 olarak belirlenmiştir. Prim sisteminin oluşturulmasında kurumların risk yapısı dikkate alınmaktadır.

1980'den itibaren 1200 banka FDIC'ye başvurmuştur. 1987-1990 yılları arasında 18 Milyar ABD Doları olan FDIC fonu, 9 Milyar Amerikan Doları'na kadar düşmüştür. FDIC'ye bağlı kuruluşları düzenleyen sistem, en son Bush yönetiminin çıkardığı Finansal Kurumlar Reform İyileştirme ve Uygulama Yasası ile yapılmıştır. Görev ve sorumluluklar büyük çoğunlukla FDIC'ye devredilmiştir. FDIC'nin banka kapatma yetkisi sınırlıdır. Ulusal bankalar için alınacak kararlarda Para Denetim Merkezi, eyalet bankalarını ilgilendiren kararlarda eyalet yönetimi, tasarruf kuruluşlarını ilgilendiren durumlarda ise Denetim Dairesi ile ortak karar vermektedirler.

1.2.6.2. İngiltere'de Mevduat Sigorta Sistemi

1979 yılında yürürlüğe giren Bankalar Kanunu ile kurulan Mevduat Sigorta Kurulu (Deposit Protection Board) ve Mevduat Sigorta Fonu (Deposit Protection Fund) faaliyetlerine 1982 yılında başlamışlardır.

İngiltere'de mevduat sigorta kapsamına katılım, tüm mevduat toplayan kuruluşlar için zorunludur. Bu ülke, yürürlükte bulunan mevduat sigorta uygulaması açısından sınırlı kapsamlı sisteme en güzel örnektir.⁴⁹ Mevduat sigorta kapsamına, İngiltere sınırları içinde bir şubede açılmış olan mevduatın en fazla 20.000 İngiliz Poundu kısmının yüzde 90'ı kabul edilmektedir.

⁴⁹ Yasemin Aymergen, Şenol Babuşçu, Candan İnanç vd, **Mevduat Sigorta Sistemi ve Türkiye İçin Model Önerisi**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul 1996, s.36

Fon'un finansmanı için, sahip olması gereken minimum miktar belirlenmiştir. Buna göre, Fon en az 5.000.000 İngiliz Poundu ve en fazla 6.000.000 İngiliz Poundu olmak zorundadır. Bu miktarlar sektörde sorunla karşılaşıldığı dönemlerde olabilecek zararları karşılamaya yetecek miktarlar olarak belirlenmiştir. Bankaların Fon'a katılımları bu miktarlar gözönünde bulundurularak belirlenmektedir. Bankalar sigortaladıkları mevduatlarının, toplam sigortalı mevduat içindeki payı oranında ağırlıklı olarak Fon'a katılımda bulunmaktadır.

İngiltere'deki sistemde Fon'un finansmanında birkaç katılım çeşidi belirlenmiştir. Buna göre, kuruluşlar Fon'a ilk katılım tutarı olarak mevduatlarının binde 1'i oranında ve 10.000 İngiliz Poundu'ndan az olmamak şekilde prim ödemektedirler. Kuruluşların Fon'a normal katılımları ise, en az 25.000 en çok 300.000 İngiliz Poundu sınırları içinde olmak zorundadır.

1.2.6.3. Almanya'da Mevduat Sigorta Sistemi

Almanya'da ticaret bankaları, tasarruf bankaları ve kredi kooperatifleri olmak üzere üç ayrı sigorta mevduat fonu oluşturulmuştur. Bu fonlarda, yapısal olarak bazı değişiklikler olmasına rağmen birçok ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu ülkede, bütün mevduat sigorta kurumları bir fona sahiptir ve esas olarak fonlar üye kuruluşların katılımları ve primleri ile finanse edilmektedir. Diğer taraftan, mevduat sigorta kurumları kapsam içine girebilecek tüm kurumları bünyesine alabilmekte ve mevduatlar da para birim çeşitlerinde ayırım gözetilmeksizin güvence kapsamına dahil olmaktadır. Böylelikle, mevduatlara sağlanan güvence kapsamında yerli ve yabancı mevduat sahipleri eşit şartlara sahip olmaktadır.

Almanya'da ticaret bankaları için oluşturulan Mevduat Güvenlik Fonu'na, Alman Bankaları Denetleme Birliği'ne (The Auditing Association of German Banks) ve Federal Bankacılık Denetim Bürosu'na (Federal Banking Supervisory Office) üye olan bütün özel kredi kuruluşları katılabilmektedir.

1966 yılında kurulan Fon; küçük tasarruf, vadeli mevduat, ücret, maaş ve emekli maaşlarını kapsam içine almaktadır. Sigorta kapsamına alınan mevduat miktarı ise, 20.000 Avro'ya kadar yüzde 90'dır.

Fon'un finansman kaynağını üyelerin ödedikleri primler oluşturmaktadır. Üye kuruluşların bilançolarındaki "bankacılık işlemlerinden doğan diğer kredi sahiplerine olan yükümlülükler" kalemi üzerinden binde 0,3 oranında prim ödenmektedir. Fon'a yeni katılan kurumlardan ise, o yılın primine ilave olarak ek katılım istenebilmektedir. Eğer Fon'un parasal varlığı tatminkar bir seviyeye ulaşırsa, o yıla ait katılım ödemeleri talep edilmemektedir. Fon'un finansal kapasitesinin üzerinde ödemeler yapılmak zorunda kalındığında, Fon Yönetim Kurulu o yıla ait ödemeleri iki misline çıkarma veya ek ödeme talebinde bulunma hakkına sahiptir.

1.2.6.4. Japonya'da Mevduat Sigorta Sistemi

Japonya'da mali deregülasyon süreci 1970'lerde başlamış ve söz konusu sürecin mali araçlar üzerindeki olumsuz etkisini önlemek için önlemler adım adım alınmıştır. Aynı zamanda, mevduat sigorta sistemi, mali sistem için bir güvenlik çemberi olarak ilk defa 1971 yılında oluşturulmuştur. 1986 yılında mali deregülasyonla paralel olarak Mevduat Sigorta Kanunu yenilenmiştir. Bu kanun kapsamında Mevduat Sigorta Kurumu'na (DIC) iki politika seçeneği sağlanmıştır. Birinci seçenek, iflas eden bir bankanın tasfiyesi veya kapanması halinde her mevduat sahibi başına 10 milyon Yen'e kadar sigorta sağlanmasıdır. İkinci seçenek ise, mali yardımdır. Mevduat Sigorta Kurumu tarafından yapılan mali yardım yöntemi iflas eden bir bankanın sağlam aktif ve pasiflerinin başka bir bankaya transfer edilmesidir. Bu yöntem mali sistemin istikrarı açısından önem taşımaktadır. Zira, iflas etmiş bir mali kurumun zararlarını hissedarlar karşılamaktan çekinmektedir. Ayrıca, iflas etmiş bir kurumun eksi net değeri olduğundan sermayesi de zararları karşılamada yeterli olmamaktadır.⁵⁰

⁵⁰ Pelin Ataman Erdönmez, "Japonya Mali Krizi", Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi Sayı:40, 2002, s.53

1986'da yapılan yasal düzenlemelerle, deregüle edilmiş bir mali ortamda artması muhtemel banka iflasları için hazırlık yapılması amaçlanmıştır. Söz konusu yasal düzenlemeye ancak küçük bir kurum iflas ettiğinde ihtiyaç duyulacağı öngörülmüştür. Fonda bulunan bu paranın büyük bir bankanın iflası halinde yetmesi mümkün değildi. Ancak, savaş sonrasında Japonya'da büyük banka iflasın yaşanmaması nedeniyle büyük boyutta fon ayrılmasına gerek duyulmamıştır. Ayrıca, büyük bankalar açıkça garanti altında değillerse de "konvoy sistemi"nde mali otoritelerce koruma altında bulundurulmuştur. Mevduat Sigorta Kurumu bu haliyle küçük bir ofis ve az bir personelle sistemde çok da etkin olmayan bir profil çizmiştir. Ancak, daha sonraki yıllarda mevduat sigorta sistemindeki yetersizlik ve gerekli düzenlemelerin hemen yapılmaması mali sistemde istikrarsızlığın artmasında önemli rol oynamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLETİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER

24 Ocak 1980 kararlarından sonra ortaya çıkan yüksek faiz politikası ve dışa açılma, yabancı banka şubelerinin açılışını hızlandırmıştır. Yüksek faiz, bazı bankalardaki kötü yönetim ve denetimsiz bir gelişme gösteren bankacılık, üç yıl sonra finansal yapısı bozulan beş özel bankanın ve 1993'de de üç özel bankanın tasfiyesine yol açmıştır. On yılları bulan yüksek enflasyon banka aktiflerindeki bozulmayı arttırmış, öz kaynaklardaki erimeyi hızlandırmıştır. Bu yıllarda, mevduata verilen yüzde 100 devlet garantisinin kaldırılması ve bankalara tanınan vergi erteleme avantajına son verilerek, önceki yıllardan devreden vergi borçlarını bir yıl içinde ödeme zorunluluğu, kamu kesimi finansman açığına bağlı olarak eskisi gibi yüksek verim sağlamayan devlet iç borçlanma senetlerinin cazibesini yitirmesi, bankacılık sisteminin yavaş yavaş rekabet ortamına hazırlanması gerektiğinin işaretleri olarak algılanmıştır.⁵¹

Bu yapıdaki Türk Bankacılık Sistemi, önce 1994 krizi, daha sonra da 1990'ların sonunda yaşanan bir dizi krizden büyük zarar görmüş ve 2000 yılı başında uygulanmaya başlanan ekonomik programı takip eden Kasım-2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sistemini çökme noktasına getirmiştir.

1980 yılından başlayarak içinde bir çok olumsuzluğu barındıran bu süreç, uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğrayarak, dinamizm kazanan Türk Bankacılık Sistemi açısından önemli kabul edilmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi'nin dinamizm kazanan ve değişen yapısı, özellikle 2000'li yıllarda ürün yelpazesinin fazlalaşmasına, muhabirlik ilişkilerinin gelişmesine ve sermaye yapısının güçlenmesine bağlı olarak

⁵¹ A.Sait Yüksel, Aslı Yüksel, Ülkü Yüksel, **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, Beta Yayıncılık, Genişletilmiş 10 uncu Baskı, İstanbul 2004, s.24

gittikçe yurtdışı firmalar tarafından kabul edilebilirlik düzeyinin artmasına yol açmış ve sektör büyüme konusunda büyük aşama kaydetmiştir.

Bu dönemde, aşağıdaki Tablo 8'den de görüleceği üzere bankacılık sisteminin gayri safi milli hasıla içindeki payı giderek genişlemiştir.

Tablo 8: Türk Bankacılık Sisteminin GSMH İçindeki Payı ⁵²

Yıllar	Gayri Safi Milli Hasıla	Aktif Toplamı	Aktif Toplamı / GSMH
1998	70.203	33.478	47,7
1999	104.596	64.781	61,9
2000	166.658	95.855	57,5
2001	240.224	152.689	63,6
2002	350.476	203.243	58,0
2003	454.781	239.423	52,6
2004	559.033	295.112	52,8
2005	648.932	384.027	59,2
2006	758.391	470.635	62,1
2007	843.178	543.272	64,4
2008	950.144	683.823	72,0

1998-2008 dönemini kapsayan 10 yıllık süre içinde, Gayri Safi Milli Hasıla 12,5 kat artarken, bankacılık sisteminin aktif toplamındaki artış 20,4 kattır. 1998 yılında bankacılık sistemi aktif toplamının Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı yüzde 47,7 iken 2008 yıl sonu itibarıyla bu oran yüzde 72,0'a yükselmiştir.

Bu genişlemede, selektif kredi politikalarının terk edilmesi, mevduat ve kredi faizlerinde serbesti tanınması, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi deregülasyona yönelik uygulamaların benimsenmesinin yanısıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesi için yapılan çalışmaların da etkisi olduğu bir gerçektir.

Türk Bankacılık Sistemi, belirtilen uygulama ve düzenlemelerle birlikte hızlı bir şekilde gelişmiş ülkeler bankacılık mali ve sistem standartlarına doğru atılım yapmıştır. Kaydedilen mesafe yeterli olmamasına rağmen, etkin denetim ve gözetim uygulamaları, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemine

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu www.tuik.gov.tr , Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr , Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr (Erişim:23.12.2009)

göre muhafazakar ödünç fon kullandırımı ve yapılanması ve geçmiş tecrübelerin de etkisiyle bankacılık sistemine güvenli bakışı güçlendirmiştir. Bunun somut örneği olarak, 2008 yılının son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri'nden başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan likidite krizinde, sağlam ve likit yapısıyla Türkiye Ekonomisi için derecelendirme kuruluşlarının ülke notunu arttırması gösterilebilmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi'nin 2000'li yıllarda büyüme konusunda kaydettiği aşama bilanço büyüklüklerine yansıdığı gibi yurt çapında şube sayılarının artmasıyla da daha belirgin hale gelmiştir.

1998-2008 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren (yatırım ve kalkınma bankaları dahil) banka sayısında düşüş olmasına rağmen şube sayısı artmıştır. Bu dönemde, banka sayısı 75'den 45'e düşmüş, şube sayısı 7.370'den 8.790'a çıkmıştır. Diğer bir ifade ile, banka sayısı yüzde 40 azalmış, şube sayısı yüzde 21 oranında artmıştır.

Ticaret bankaları olarak değerlendirildiğinde, yine benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Aynı dönemde, ticaret bankalarının sayısı 60'dan 32'ye düşmüş, şube sayısı da 7.340'dan 8.848'e çıkmıştır. Banka sayısı yüzde 47 azalmış, şube sayısı yüzde 21 artmıştır.

Banka sahipliği açısından adet olarak, yüzde 53,1'i ve şubelerin yüzde 23,3'ü yabancı bankalara aittir.

Tablo 9: Türk Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı⁵³

Yıl	Banka/ Şube	Mevduat Bankaları				Toplam	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Genel Toplam
		Kamu	Özel	TMSF	Yabancı			
1998	Banka	4	38	0	18	60	15	75
	Şube	2.832	4.393	0	115	7.340	30	7.370
1999	Banka	4	31	8	19	62	19	81
	Şube	2.865	3.960	714	121	7.660	31	7.691
2000	Banka	4	28	11	18	61	18	79
	Şube	2.834	3.783	1.073	117	7.807	30	7.837
2001	Banka	3	22	6	15	46	15	61
	Şube	2.725	3.523	408	233	6.889	19	6.908
2002	Banka	3	20	2	15	40	14	54
	Şube	2.019	3.659	203	206	6.087	19	6.106
2003	Banka	3	18	2	13	36	13	49
	Şube	1.971	3.594	175	209	5.949	17	5.966
2004	Banka	3	18	1	13	35	13	48
	Şube	2.149	3.729	1	209	6.088	18	6.106
2005	Banka	3	17	1	13	34	13	47
	Şube	2.035	3.799	1	393	6.228	19	6.247
2006	Banka	3	14	1	15	33	13	46
	Şube	2.149	3.582	1	1.072	6.804	45	6.849
2007	Banka	3	11	1	18	33	13	46
	Şube	2.203	3.625	1	1.741	7.570	48	7.618
2008	Banka	3	11	1	17	32	13	45
	Şube	2.416	4.290	1	2.034	8.741	49	8.790

⁵³ Türkiye Bankalar Birliği, (Erişim) http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Raporlar.aspx 24.12.2009

- 4 Temmuz 2005 tarihinde Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş., "Özel Sermayeli Ticaret Bankaları" grubundan "Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar" grubuna geçmiştir. Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.'nin Ticari Ünvanı 28 Kasım 2005 tarihi itibarıyla "Fortis Bank A.Ş." olarak değişmiştir.
- Pamukbank T.A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş.'ye 17 Kasım 2004 tarihi itibarıyla devredilmiştir.
- Bnp-Ak Dresdner Bank A.Ş. 9 Mart 2005 tarihi itibarıyla "Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar" grubundan "Özel Sermayeli Ticaret Bankaları" grubuna geçmiştir. Bankanın Ticari Ünvanı 30 Mart 2005 itibarıyla "Ak Uluslararası Bankası A.Ş." olarak değişmiştir.
- Credit Lyonnais S.A. Merkezi Paris İstanbul Türkiye Merkez Şubesi 03 Mart 2004 tarihinde tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve Ticaret Sicilinden terkin edilmek suretiyle (18 Mart 2004) Credit Agricole Indosuez Türk Bank A.Ş.'ne devredilmiştir.
- Deutsche Bank A.Ş. 15 Ekim 2004 tarihi itibarıyla Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankası grubundan Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar grubuna alınmıştır.
- Koçbank AŞ, 1 Ekim 2006 tarihinde, Yapı ve Kredi Bankası AŞ'ne devredilmiştir.
- Denizbank AŞ, 30 Mayıs 2006 tarihinde, hisselerinin % 75'i Dexia'ya satılmıştır.
- Tat Yatırım Bankası AŞ'nin ticari ünvanı Ocak 2007'de Merrill Lynch Yatırım Bank AŞ olmuştur.
- 2007 yılının son çeyreğinde Oyakbank AŞ hisselerinin tamamı ING Bank'a geçmiştir.
- Tekfenbank AŞ'nin ticari ünvanı 11 Ocak 2008 tarihinde Eurobank Tekfen AŞ olmuştur.
- 13 Kasım 2008 tarihinde Unicredit di Roma'nın faaliyetlerine son verilmiştir.

Kamu politikaları, bankacılığın azalan önemini dikkate almak zorundadır.⁵⁴ Bu söylem, 1996 yılından itibaren Amerikan bankalarının mali serbestleşmesinin önünü açmış, ilerleyen yıllarda bankacıların anlaşılması zor matematiksel denklemlerle oluşturduğu ve hiçbir ekonomik gerekçeye dayanmayan finansal sentetik ürünlerin piyasalarda el değiştirmesi ile birlikte 15 yıl sonra yani 2008 yılında dünyada likidite krizinin meydana gelmesine yol açmıştır. Etkin denetim ve gözetim ile kamu müdahalelerinin en az düzeyde tutulduğu bir ekonomide, kilit taşı durumundaki bankacılık sistemi her kriz döneminde farklı nokta ve farklı gerekçelerden kaynaklanan sistemik istikrarsızlıklara yakalanmaktadır. Sistemik banka krizlerinin bir çoğu, ülkenin makroekonomik dengelerindeki bozukluklar yanında mali sektördeki etkin olmayan yönetim, zayıf piyasa disiplini, zayıf denetim ve gözetim, zayıf icra ve iflas yasaları, etkin olmayan yargılama sistemleri, şeffaflığın ve kamuoyu bilgilendirmelerinin olmaması, zayıf kurumsal yönetim ile zayıf kredi kültürü gibi yapısal eksiklikler⁵⁵ yanında ekonomik düzenleyici niteliğindeki kamusal mali araçların kullanılmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çerçevede, bankacılık sistemi için getirilen yasal düzenlemelerin amacı, gerek tasarrufların korunması ve bunların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, gerekse mali sektörde doğabilecek olumsuzlukların önlenmesi için, tasarrufları koruyucu önlemler getirmek ve birer güven ve itibar müessesesi olarak kurulan bankaların likidite, emniyet ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde faaliyet göstermelerini ve etkin bir şekilde denetlenmelerini sağlamaktır.⁵⁶

Belirtilen bu amaçlar doğrultusunda, 3182 sayılı Bankalar Kanunu⁵⁷ yürürlükten kaldırılarak, bankacılık sektörünün düzenlenmesi konusunda meydana gelen yasal zaafiyetlerin telafisi, ekonomik kaygılarla merkezi idare ile bağımsız denetim ve gözetim kurumunun daha etkin şekilde faaliyetini

⁵⁴ Alan Greenspan, (The Chairman of the Federal Reserve Board), Wall Street Journal, July 9th 1993, s. 6

⁵⁵ Pelin Ataman Erdönmez, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

⁵⁶ Seza Reisoğlu, **4491 Sayılı Yasa İle Değişik Bankalar Kanunu Şerhi**, Ankara 2000, s.12

⁵⁷ 02.05.1985 tarih ve 18742 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

sürdürebilmesi, bazı tanımlar ve rasyolar açısından Avrupa Birliği ve uluslararası standartlara uyum için 4491⁵⁸ sayılı ve 4672⁵⁹ sayılı Kanunlarla bir takım değişiklikler yapılarak 4389 sayılı Bankalar Kanunu⁶⁰ ihdas edilmiştir.

Türkiye'nin konjonktürel ortamı da dikkate alındığında belirtilen kaygılarla gerçekleştirilen bu yasal düzenlemenin devletin imtiyaz ve gücünü arttırdığı dikkati çekmekte ve etik olarak Kanun'da getirilen pek çok düzenlemeye katılmanın güçlüğüne rağmen, kanunların soyut ve genel kurallar olduğu göz önüne alındığında getirilen bu düzenlemelerin reaksiyon niteliğinde olduğu düşüncesine hak vermemek mümkün değildir.⁶¹

Bu çerçevede 4389 sayılı Bankalar Kanunu, beş yıl içerisinde dokuz kez değişikliğe uğramış, sistematik bozulmuş, alt düzenlemeleri taşıyamaz hale gelmiş, dünyada oluşan yeni finansal yapı, güven ortamı, finansal serbestleşme, finansal piyasalarda rekabet ortamının sağlanması, etkin şemsiye denetim ve iyi yönetimin hâkim kılınması hususlarında yetersiz kalmış⁶² ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu⁶³ ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Avrupa Birliği müktesebatı, uluslararası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olan 5411 sayılı Bankacılık Kanununda öngörülen temel amaçlar:⁶⁴

- Finansal piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması,
- Finansal hizmetlerden yararlanan bireysel müşterilerin haklarının gözetilmesi,

⁵⁸ 19.12.1999 tarih ve 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵⁹ 29.05.2001 tarih ve 24416 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁶⁰ 23.06.1999 tarih ve 23734 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁶¹ Berke Duvan, "4389 Sayılı Bankalar Kanununda 4672 Sayılı Kanunla Gerçekleştirilen Değişikliklerin Değerlendirilmesi", Devlet Planlama Teşkilatı Mali Piyasalar Dairesi, Bilgi Notu No:2001/2

⁶² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Stratejik Plan 2006-2008**, Strateji Geliştirme Dairesi, 15.06.2006, s.4

⁶³ 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁶⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Stratejik Plan 2006-2008**, Strateji Geliştirme Dairesi, 15.06.2006, s.4

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurumsal yapısının, görev ve sorumluluklarının piyasa ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek bir yapıya kavuşturulması,
- Bankaların, finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesinde toplanması,
- Kanun kapsamındaki kuruluşların yönetim ve organizasyon yapılarının duyarlı, esnek ve diyalog tabanlı hale getirilmesi,
- Kurumsal yönetim ilkeleri hayata geçirilerek iyi yönetimin hâkim kılınması,
- Türk bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesi,
- Kurum içi ve Kurum dışı denetim ve gözetim unsurlarının bütünleştirilmesi,
- Kuruluş ve faaliyet izinlerinin ihtiyatlı denetimin bir parçası hâline getirilmesi,
- Finansal piyasaların değişen koşullarına cevap verebilecek yeterli esneklikte bir denetim ve gözetim sistemi ile düzenleme yapısının oluşturulması,
- Finansal sistemin tarafları arasında şeffaflık ve eşitlik gibi genel ilkelerin gözetilmesi,
- Finansal piyasalarda güven ve istikrarın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Finansal piyasalarda risk doğurucu gelişmelerin öngörülebilmesi,
- Bankacılık sektöründe işlem ve aracılık maliyetlerinin azaltılması,
- Kurumun strateji ve politikalarının finansal piyasalara ilişkin yol haritalarının izlerini taşıması,
- Kurumun ilgili merciler ile bilgi paylaşımının belirli esaslar üzerine inşa edilmesi,

olarak açıklanmaktadır.

Türkiye’de de, özellikle bankacılık sistemi gerek yasal düzenlemeler ve gerekse kamu otoritesinin bir takım idari ve mali kural ve düzenlemeleri ile sürekli kontrol altında tutulmaktadır. Kamu otoritesinin bankacılık sistemi üzerinde sürekli olarak etkinlikte bulunmasının ana hatları ile dört amacı bulunmaktadır. Bunlar Birinci Bölüm’de de açıklandığı üzere;

- ekonomik amaçlar,
- mali amaçlar,
- sosyal amaçlar
- denetimsel-şekli amaçlardır.

Bankacılık sektörü, diğer sektörlerde görülen uygulamalar dışında farklı fonksiyonlar üstlenen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, bir veya farklı birkaç idari kurumun uygulayıcı ve takip edici fonksiyon ve sorumluluğu alanında faaliyet göstermesi ayrıcalık olarak değerlendirilmesi sorunlara yol açabilmekte ve karmaşık bir yapıyı sergileyebilmektedir. Bu nedenle, hem belirtilen sorunun aşılması hem de bir disiplin içinde kamu maliyesi teorisi içinde yer alan gelir tasnifi ile sınıflama yapılması, bu konunun daha iyi anlaşılması ve belirli hiyerarşik yapı çerçevesinde incelenmesini kolaylaştıracaktır.

Bu açıklamalar çerçevesinde aşağıda, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile düzenlenen bankacılık sistemi içinde yer alan mevduat bankalarının mali ve ekonomik anlamda yük doğuran işlemleri ile bu işlemler üzerinden kamu gelir çeşitleri ve ekonomi politikaları çerçevesinde devletin yüklediği kamusal nitelikteki mali yükler incelenmektedir.

2.1. DEVLETİN KAMUSAL GELİRLERİ AÇISINDAN BANKALARA YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER

Devletin kamusal gelirler açısından bankalara yüklediği kamusal nitelikteki mali yükler aşağıda incelenmiştir. Bankaların, devletin “egemenlik” ve “yararlanma” ilkeleri çerçevesinde, kamu yetkisinden kaynaklanan, zorunlu ve doğrudan üstlendikleri yasal yükler;

- vergi ve harçlardan,
- parafiskal yükümlülüklerden,
- diğer kamusal gelirlerden,

oluşmaktadır.

2.1.1. Devletin Vergiler Ve Harçlar Aracılığı İle Bankalara Yüklediği Kamusal Nitelikteki Mali Yükler

Kamu gelirleri içerisinde yüzde 70- 90 gibi önemli paya sahip olan vergiler, devletin, gerçek ve tüzel kişilerden ödeme güçlerine göre ve herhangi bir hizmete karşılık olmaksızın, egemenlik gücüne dayalı olarak aldığı parasal yükümlülüklerdir. Vergi, günümüzde devlete gelir sağlama aracı olmaktan öteye ekonomik ve sosyal hayata müdahalenin, bazen de politik amaçları gerçekleştirmenin bir yöntemi ve aracı haline gelmiştir.⁶⁵ Bu nedenle, vergileme, gelir dağılımı dengesizliğini giderme, yatırımların bölgeler arası dengeli dağılımı ve dış ödemeler bilançosunun denkliliğini temin ile enflasyonun önlenmesi gibi çok değişik amaçlarla kullanılabildiği kadar ekonomik istikrarı sağlamada da önemli bir fonksiyona sahiptir.

Verginin “fiskal fonksiyonu” yanında, ülkenin ekonomik ve sosyal hayat seviyesini yükseltilmesi yani “ekstra fiskal fonksiyonu” için de vergi politikalarından yararlanılması ve bunların mahiyetlerine göre politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle, izlenen vergi politika ve tedbirlerin, bankacılık sistemindeki gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi, ülke gelişmişlik düzeyi ve refahın artması ile birlikte, hem bankacılık sisteminin hem de diğer sektörlerin krizleri en az hasarla atlattması ve sağlıklı faaliyet yürütmeleri açısından önem kazanmaktadır. Vergi politikalarının krizden çıkma aracı değil krize düşmemenin vasıtası olarak görülmesi ve uygulanmakta olduğu toplumun ekonomik yapısındaki gelişmelere uyum sağlayacak şekilde sürekli

⁶⁵ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11 inci baskı, Betaş Basım, İstanbul 2000, s.220

gözden geçirilerek ortaya çıkan ihtiyaçlara göre düzenlenmesi gerekmektedir.⁶⁶

Verginin, mali düzeyin ötesinde, “ekstra-fiskal fonksiyonları” da kapsamı, vergi hukukunun oluşum şekli ve içeriği üzerinde ekonomik ihtiyaçlar ve politikalar ile gelişmelerin de etkili olmasına ve müesseselerin yön kazanmasına neden olduğu⁶⁷ kadar, ülke ekonomisinde yaratacağı etkilerle ekonomik krizlerin önlenmesinde veya ortaya çıkan krizlerin giderilmesinde de bir araç olma özelliğini ortaya çıkarır.

Bu kapsamda, devletin egemenlik gücüne dayanarak aldığı vergilerin kapsamına doğal olarak bankalar da girmekte ve bir kısım vergilerin merkezinde bankalar yer almaktadır. Bankaları vergilemede, devletin mali, ekonomik ve sosyal fonksiyonunu gerçekleştirebilmesi açısından, verginin konusu, matrahı ve tarifeleri ile sektör koşullarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bankacılık sisteminin optimal vergilendirilmesi için gerekli olan adalet, eşitlik, genellik, tarafsızlık, etkinlik ve basitlik gibi ilkeler çerçevesinde diğer politikalarla uyumlu bir vergi alt yapısının oluşturulması, hem bankacılık sektörünün gelişimi hem de bu açıdan kamu politikalarının başarılı bir şekilde sürdürülmesinde önem arz etmektedir. Bu kapsamda bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde de bu ilkelerden hareket edileceği ve vergisel yük ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından mevcut toplumsal zorunlulukların bu sektöre de uygulanması gerekliliğine şüphe bulunmamaktadır.⁶⁸

Türkiye’de bankacılık sektörü üzerindeki vergi yükü dünya ortalamasının üzerindedir.⁶⁹ Sözgelimi, Avrupa Birliği ülkelerinde bir çok bankacılık hizmeti Katma Değer Vergisi’nden müstesna tutulmasına rağmen

⁶⁶ İsmail Can, “Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası”, Maliye Dergisi, Sayı.142, s.95. (Erişim) http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md142/ekonomikkrizlere.pdf 10.12.2009

⁶⁷ Abdurrahman Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, 3 üncü baskı., Gazi Kitabevi , Baran Ofset, Ankara, 2001, s.7.

⁶⁸ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Banka ve Sigorta Sektörleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara,1996, s.200

⁶⁹ Aslı Demirgüç-Kunt, Harry Huizinga. “The Taxation of Domestic and Foreign Banking”, Journal of Public Economics, 2001, Sayı: 429, s.53

diğer bir durumda özel vergilerin konusu içine girebilmektedir. Bu gibi ülkelerde bankacılık hizmetlerinin Katma Değer Vergisi konusu dışında bırakılması genellikle tatmin edici teknik nedenlere dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman, bankacılık sektörüne yüklenilen ekonomik ve mali amaçlar, ekonominin genişlik kazandığı konjonktür devrelerinde birbiri ile çatışmaktadır. Ancak, kamu otoritesinin ve bürokratlarının bu konuda fayda-maliyet analizi yaparak en iyi tercihi yapmaları ülke kaynaklarının geleceği ile ekonomi ve maliye politikalarının ortak paydaları açısından önemlidir

Aşağıda, ülkemizde bankacılık sektörünün çeşitli vergi kanunlarından doğan vergisel yükleri incelenmiştir.

2.1.1.1. Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi'nde ana unsur sermaye ve sermayede meydana gelebilecek değişimlerdir. Türk Vergi Sistemi'nde, aynı vergi konusu üzerinden iki ayrı vergi alınması (vergi mükerrerliği) ile ilgili tartışmalara rağmen, bu verginin alınmasını haklı kılan gerekçeler vardır. Bunlar, bu tür oluşumların bağımsız bir kişiliği ve sermaye birliğini temsil etmeleri, ortaklarının gelir düzeyi yüksek kişilerden oluşması nedeniyle devlete daha fazla gelir elde etme olanağı sağlayan bir kaynak oluşturmaları ile gelirin elde edildiği kaynağa göre farklı vergileme yapılması gerektiği düşüncesi olan "ayırma ilkesini" hayata geçirmesidir.⁷⁰

Kurumlar Vergisinde "objektiflik" esas olduğu için düz oranlı vergi tarifesinin uygulanması daha basit ve adil olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, tek oranlı vergi tarifesi ile geniş istisna ve muafiyetlere izin verilmemektedir. Bu nedenle, günümüzde artan oranlı vergiler kaldırılarak yerine düz oranlı vergilerin uygulanması yönünde bir eğilim söz konusudur.⁷¹ Birçok gelişmiş ülkede gelir vergisinde de düz oranlı vergi uygulamasına geçilmekte ve bu nedenle düz ve düşük oranlı vergilerin uygulanması ile ekonomide toplam

⁷⁰ Mehmet Tosuner, Zeynep Arıkan, A.Burçin Yereli, **Türk Vergi Sistemi**, 5 inci baskı, İzmir, 2000, s.204-206.

⁷¹ Ramazan Armağan, " Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri ", Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı:3, 2007, s.232 (Erişim) <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2007-3-14.pdf> 22.01.2010

tasarruf ve yatırımların artırılması sağlanmakta, dolayısıyla ülkenin milli geliri ve vergi hasılatı artmakta, vergileme potansiyeli genişlemekte, vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonomide azalma veya en azından daralma söz konusu olmaktadır. Düz oranlı vergileme ile siyasal iktidarların da vergi tarifelerini keyfi ve subjektif bir şekilde belirlemelerinin önüne geçilebileceği ön görülmektedir.⁷²

2.1.1.1.1. Kurumlar Vergisi Kanunu’ndan Kaynaklanan Mali Yükler

5520 sayılı “Kurumlar Vergisi Kanunu”nun 1 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre sermaye şirketlerinin kurum kazançları Kurumlar Vergisi’ne tabidir. Aynı maddenin 2 nci fıkrasına göre ise, kurum kazancı, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından oluşmaktadır. Diğer taraftan Kanun’un 2 nci maddesinin 1 nci fıkrasında da sermaye şirketlerinin tanımı yapılmıştır. Bu fıkra “Sermaye şirketleri: 29.06.1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olan anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ile benzer nitelikteki yabancı kurumlar sermaye şirkettir. Bu Kanunun uygulanmasında, Sermaye Piyasası Kurulunun düzenleme ve denetimine tâbi fonlar ile bu fonlara benzer yabancı fonlar sermaye şirketi sayılır.” denmektedir. Bu çerçevede, bankaların elde etmiş olduğu gelirler üzerinden alınan bu verginin konusu, bankalarca elde edilen yurtiçi ve yurtdışı istisnalar hariç tüm kazançlardır. Kurumlar Vergisi’ni doğuran olay “kurum kazancının” elde edilmesidir. Elde etme yönünden gelirin alacak olarak doğmuş olması gerekli ve yeterli olmaktadır. Gelirin konusunu oluşturan edimin fiili anlamda gerçekleşmemiş olması, alacağın tahakkuk etme koşuluyla gelirin elde edilmesini etkilemez. Giderler yönünden de bir borcun tahakkuk etmiş olması, giderin doğması bakımından yeterlidir.

Kurumlar Vergisi’nin matrahı, Kanun’un 6 ncı maddesine göre, bir hesap dönemi içinde elde edilen safi kurum kazancıdır. Safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu ’nun ticari kazanç hakkında

⁷² Coşkun Can Aktan, “Düz ve Düşük Oranlı Vergiler ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Vergi Dünyası, Sayı.203, Ankara, 1998, s.42-43.

hükümleri ile Vergi Usul Kanunu'nun varlıkların değerlemesine ilişkin hükümleri uygulanmaktadır. Safi kurum kazancına ulaşabilmek için gelirin elde edilmesi için yapılan masrafların gayrisafi hasıllattan indirilmesi gerekmektedir. İndirilecek Giderler 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun "gelirden indirilecek ve indirilmeyecek giderlerle" ilgili 40 ve 41 nci maddeleri, aynı zamanda Kurumlar Vergisi yönünden de geçerlidir. Kurumlar Vergisi mükellefleri, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan giderlerin yanı sıra Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8 inci maddesinde belirtilen giderleri de gayrisafi gelirlerden indirebilmektedirler. Ayrıca, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 53 üncü maddesinin 2 nci fıkrası uyarınca bankalar tarafından ayrılan özel karşılıkların tamamı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesinin 1 inci fıkrasının (ç) bendi gereğince kurum kazancından indirilebilmesi mümkündür. İndirilemeyecek giderlerle ilgili Gelir Vergisi Kanunu'nun 41 inci maddesi ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11inci maddesi bankaların Kurumlar Vergisi'ne tabi kurum kazançlarının saptanmasında da geçerlidir. İndirilemeyecek giderlerle ilgili bankalar açısından önem arzeden bazı örnekler:

- Kurumlar Vergisi,
- Bakanlar kurulu tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflara, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlara makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar toplamının o yıl kurum kazancının yüzde 5'ini aşan bağış ve yardımlar,
- Genel karşılıklar,
- Kıdem tazminatı karşılıkları,
- Forward, future gider reeskontları,
- Her türlü para cezaları, vergi cezaları, gecikme zamları ve faizleri.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun "varlıkların değerlemesine" ilişkin hükümlerinden bankalar açısından önem arzedenler;

- **Menkul kıymetlerin değerlemesine** ilişkin Vergi Usul Kanunu'nun 279 uncu maddesi uyarınca, hisse senetleri ile fon portföyünün en

az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeli ile, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa, değerlemeye esas bedel menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar veya zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler alış bedeli ile değerlendirir.

- **Yabancı paraların değerlendirilmesine** ilişkin Vergi Usul Kanunu'nun 280 inci maddesi gereğince, yabancı paralar borsa rayici ile değerlendirir. Yabancı paraların borsada rayici yoksa değerlemede uygulanacak kur Maliye Bakanlığınca tespit olunur. Ancak, bankalar açısından Maliye Bakanlığınca tespit edilen kurlar yerine, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından belirlenen esaslara uygun olarak bankalarca tespit edilen ve fiilen uygulanan alış kuru kullanılmaktadır.
- **Alacak ve borçların değerlemesine** ilişkin Vergi Usul Kanunu'nun 281 ve 285 inci maddeleri uyarınca, bankalar alacak ve borçlarını Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddi ile değerlendirme günü kıymetine irca ederler.
- **Emtianın (Altın gibi) değerlendirilmesine** ilişkin Vergi Usul Kanunu'nun 274 üncü maddesi gereğince, satın alınan emtia maliyet bedeli ile değerlendirir.

"İstisna Tutulan Kazançlar" Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5 inci maddesinde düzenlenmiştir. Kurumlar Vergisi'nden istisna olan kazançlardan bankalar açısından önem arzedenler aşağıda örnekleyici olarak sayılmıştır:

- Bankaların tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine katılma nedeniyle elde edilen kazançları (fonların katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kar payları hariç),
- Kazancın elde edildiği tarih itibarıyla iştirak payının kesintisiz olarak en az bir yıl süreyle elde tutulması (Rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle veya yurt dışı iştirakin iç kaynaklarından yapılan sermaye artırımları nedeniyle elde edilen iştirak payları için sahip olunan eski iştirak paylarının elde edilme tarihi esas alınır),
- Kurumların, en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde yer alan taşınmazlar ve iştirak hisseleri ile aynı süreyle sahip oldukları kurucu senetleri, intifa senetleri ve rüçhan haklarının satışından doğan kazançların yüzde 75'lik kısmı,
- Bankalara borçları nedeniyle kanuni takibe alınmış veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna borçlu durumda olan kurumlar ile bunların kefillerinin ve ipotek verenlerin sahip oldukları taşınmazlar, iştirak hisseleri, kurucu senetleri ve intifa senetleri ile rüçhan haklarının, bu borçlara karşılık bankalara veya bu Fona devrinden sağlanan hasılatın bu borçların tasfiyesinde kullanılan kısmına isabet eden kazançların tamamı ile bankaların bu şekilde elde ettikleri söz konusu kıymetlerin satışından doğan kazançların yüzde 75'lik kısmı.

Kurumlar Vergisi bankaların beyanı üzerine tarh olunmaktadır. Hesap dönemi vergilendirme dönemi olup özel hesap dönemleri hariç olmak üzere bir takvim yılıdır.

Kurumlar Vergisi, tespit olunan kurum kazancı üzerinden yüzde 20 oranında hesaplanmaktadır. Kurumlar Vergisi Beyannamesi hesap döneminin kapandığı ayı takip eden dördüncü ayın birinci gününden 25 inci günün akşamına kadar mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine verilmesi ve beyannamenin verildiği ayın sonuna kadar ödenmesi gerekmektedir. Tasfiye ve birleşme hallerinde tasfiye ve birleşme beyannamesinin verildiği süre aynı

zamanda vergi ödeme süresidir. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32 nci uyarınca, Kurumlar Vergisi yükümlüsü bulunan bankalar cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere Gelir Vergisi Kanununda mükerrer 120 nci maddesi ile belirtilen esaslara göre yüzde 20 oranında geçici vergi ödemektedirler. Geçici vergi 3'er aylık dönemler itibariyle kurum kazancı üzerinden hesaplanır ve 3 aylık dönemi izleyen 2 nci ayın 15 inci günü akşamına kadar bağlı olan vergi dairesine beyan edilerek ve süresi içerisinde ödenmesi gerekmektedir.

Tablo 10'da 1998-2008 döneminde, Kurumlar Vergisi oranları ile bu vergide gerçekleşmiş olan oran değişiklikleri ile kamu otoritesi tarafından Kurumlar Vergisi oranları esas kabul edilerek yaratılmış ek yükümlülükler yer almaktadır.

Tablo 10: Kurumlar Vergisi Oranı Değişiklikleri ve Ek Yükümlülükler

Yıl	Kurumlar Vergisi Oranı (%)	Fon Payı Oranı (%)	Geçici Vergi Oranı (%)
1998	25	10	25
1999	30	10	25
2000	30	10	20
2001	30	10	25
2002	30	10	25
2003	30	10	30
2004	30	0	33
2005	30	10	30
2006	20	0	20
2007	20	0	20
2008	20	0	20

5422 sayılı (eski) Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25 inci maddesinde yapılan değişiklik ile vergi oranı, 1999 yılı kazançlarından uygulanmaya başlamak üzere yüzde 30 olarak belirlenmiş ve Asgari Kurumlar Vergisi uygulaması kaldırılmıştır. Yine 01.01.1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere içine yeni bir uygulama olarak aşağıdaki bölümlerde açıklanacağı üzere "Geçici Vergi" sistemimize dahil edilmiştir. 2005 yılında kurum kazançlarına yüzde 30'luk oran uygulandıktan sonra ilave olarak hesaplanan vergi üzerinden (01.01.2004 tarihinden itibaren kaldırılmasına rağmen) ayrıca yüzde 10 fon kesintisi yapılarak gerçek vergi oranı yüzde

33'e çıkarılmıştır. 01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, 21.06.2006 tarihinde yürürlüğü giren 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32 nci ile 2006 yılı kazançları için vergi oranının yüzde 20 olması öngörülmüştür. Böylece, yerli ve yabancı yatırımcı kurumların teşviki sağlanarak küresel rekabette ülkemizin avantajlı konuma getirilmesi hedeflenmiştir.⁷³

Tablo 11: Mevduat Bankalarının Topplulaştırılmış Kurumlar Vergisi ⁷⁴

Yıllar	Ödenen Kurumlar Vergisi (*)	Vergi Öncesi Kar	Ödenen Kurumlar Vergisi / Vergi Öncesi Kar (**)	Genel Bütçe Kurumlar Vergisi Tahsilatı	Ödenen Kurumlar Vergisi / Genel Bütçe Kurumlar Vergisi Tahsilatı	Genel Bütçe Toplam Vergi Tahsilatı	Ödenen Kurumlar Vergisi / Genel Bütçe Toplam Vergi Tahsilatı	Genel Bütçe Kurumlar Vergisi / Genel Bütçe Toplam Vergi Tahsilatı
1998	446	3.374	13,2	748	59,6	9.229	4,8	8,1
1999	529	1.087	48,7	1.550	34,1	14.802	3,6	10,5
2000	584	-2.424	-24,1	2.356	24,8	26.504	2,2	8,9
2001	642	-4.298	-14,9	3.676	17,5	39.736	1,6	9,3
2002	1.000	3.440	29,1	5.575	17,9	59.632	1,7	9,3
2003	2.272	7.437	30,5	8.645	26,3	84.316	2,7	10,3
2004	2.584	8.720	29,6	9.619	26,9	101.039	2,6	9,5
2005	3.230	8.262	39,1	13.583	23,8	119.251	2,7	10,3
2006	2.939	13.182	22,3	12.447	23,6	151.272	1,9	8,2
2007	3.096	16.564	18,7	15.718	19,7	171.098	1,8	9,2
2008	2.872	14.724	19,5	18.658	15,4	189.981	1,5	9,8

Buna göre, belirtilen Kurumlar Vergisi oranları çerçevesinde 1998 ile 2008 yılları arasında, mevduat bankalarının ödedikleri toplulaştırılmış Kurumlar Vergisi ve bu verginin bazı genel bütçe kalemlerine oranı yukarıdaki Tablo 11'de belirtilmiştir.

Genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatı'nın genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı içindeki payı yıllar itibarı ile hemen hemen aynı kalmasına rağmen,

⁷³ Ramazan Armağan, "Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı:3, 2007, s.234 Çevrimiçi: <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2007-3-14.pdf> (Erişim: 22.01.2010)

⁷⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır.

(*) 1998-2003 dönemi için yüzde 10 Fon Payı hariç tutarlardır. 1999, 2000 ve 2001 Yıllarında Ek Kurumlar Vergisi tahsilatları ilave edilmiştir.

(**) Vergi Öncesi Kara göre ödenen pür Kurumlar Vergisi yüküdür.

mevduat bankalarının ödedikleri kurumlar vergisinin payında düşüş gözlenlenmektedir. 1998-2008 dönemini kapsayan 10 yıllık süre içinde mevduat bankalarının genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatı içinde payına ait yükseklik farkı -44,2 iken, genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatının genel bütçe toplam vergi gelirleri içindeki payına ait yükseklik farkı + 1,7'dir. Makro mali gelir büyüklükleri açısından bakıldığında, bankacılık kesiminde yüzde 88'den fazla büyüklüğe sahip mevduat bankalarının, gayri safi milli hasıladaki payları da dikkate alındığında dolaysız vergilere katkısı giderek azalmakta ve bu bakımdan önemsizleşmektedir. Ancak, kamu otoritesinin bankacılık kesiminden beklediği faydanın boyut yüksekliği, bankaların ödediği kurumlar vergisinin gelir etkisinden daha fazladır.

Bankaların safi kazançları üzerinden alınan Kurumlar Vergisi, bankalar için önemli mali yüklerden birisidir.⁷⁵ Bu nedenle, fon sağlama – fon kullandırma ve ekonomi içinde finansal hizmet sunumu bakımından aracılık fonksiyonuyla elde ettiği gelirlerden devletin pay almasına konu bu dolaysız vergi, ileride de bahsedileceği üzere banka maliyetleri içinde önemli bir yere sahiptir.

2.1.1.1.2. Kurumlar Vergisi Fon Payı'ndan Kaynaklanan Kamusal Mali Yükler

4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”⁷⁶ ile fon payı uygulaması 01.01.2004 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. (Ancak, 2005 yılında bir defaya mahsus olmak üzere Kurumlar Vergisi Fon Payı uygulaması yapılmıştır.) Bu Kanun’un Geçici 1 inci maddesinin 2 nci fıkrasında, 2003 yılı gelir ve kurumlar vergisi beyannameleri üzerinden hesaplanan gelir ve kurumlar vergisi tutarlarından ayrıca fon payı hesaplanmayacağı belirtildikten sonra, bu kazanç ve iratlara ilişkin olarak 2003 yılı içinde kesinti yoluyla ödenen fon paylarının mahsup ve iadeye konu edilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

⁷⁵ Price Waterhouse Coopers, “Bankaların Fiskal ve Parafiskal Kaynak Aktarma Maliyetleri”, Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Mart 2002

⁷⁶ 24.04.2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bu tarihten önce (2003 yılı kazanç ve iratlar dahil) yıllık münferit ve özel Gelir ve Kurumlar Vergisi beyannameleri veren bankalar, beyannamelerde hesaplayacakları yüzde 10 fon payını, ilgili gelir veya kurumlar vergilerinin ödeme süreleri içinde ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. 2003 yılı ve öncesi beyannameye dahil kazanç ve iratlar üzerinden daha önce tevkif suretiyle alınan fon payı, beyanname üzerinden hesaplanan fon payına mahsup edilebilme imkanına sahip kılınmıştır. Bankalarca ödenen fon payı, Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde gider kabul edilmemiştir. Bu konuda Maliye Bakanlığı, bu fon paylarının gider yazılamayacağını belirtmiştir.⁷⁷

Bu haksızlık 5228 sayılı “Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un ⁷⁸ Geçici 4 üncü maddesi ile kısmen giderilerek, mahsup ve iadeye konu edilemeyen fon paylarının sınırlı bir şekilde gider yazılmasına imkan tanımıştır. Söz konusu geçici 4 üncü maddeye göre, 4842 sayılı Kanun’un geçici 1 inci maddesi uyarınca mahsup ve iadeye konu olmayan fon paylarının, 2003 yılı beyannameleri üzerinden hesaplanan gelir veya kurumlar vergisi tutarlarının yüzde 10’unu aşan kısmı 2004 yılında gider yazılabilmektedir. Bu fon paylarının 2003 yılı gelir veya kurumlar vergisi tutarının yüzde 10’unu aşmayan kısmı ise gider yazılamamıştır.

4842 sayılı Kanun’un Geçici 1 inci maddesinin 2 nci fıkrasında yer alan “bu kazanç ve iratlara ilişkin olarak vergilendirme dönemi içinde ödenen fon payları mahsup ve iadeye konu olmaz” bölümünün, Anayasa’nın 10 ve 73 üncü maddelerine aykırılığı iddiasıyla iptali istemi için açılan davada Anayasa Mahkemesi söz konusu bölümün Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliği ile karar vermiştir.⁷⁹ Böylece 2003 yılında kesinti yoluyla ödenen fon paylarının mahsup ve iadeye konu edilmesinin önündeki engel ortadan kalkmıştır.

⁷⁷ Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü’nün 01.07.2003 tarih ve 028164 sayılı Özelgesi

⁷⁸ 31.07.2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁷⁹ Anayasa Mahkemesi’nin 20.03.2008 tarih ve E: 2004/94, K: 2008/83 Sayılı Kararı. Bu Karar 01.07.2008 tarih ve 26923 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bunun üzerine, Maliye Bakanlığı Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı paralelinde, 2003 yılı vergilendirme dönemine ilişkin olarak daha önce mükelleflerce ödenen ancak mahsup ve iadeye konu edilmeyen fon payı tutarlarının, 2003 yılına ilişkin gelir ve kurumlar vergisi tutarlarının yüzde 10'unu aşmayan kısımlarının mahsup ve iade edilebilmesinin mümkün bulunduğunu açıklamıştır.

Tablo 12: Mevduat Bankalarının Kurumlar Vergisi Fon Payı Yüğü⁸⁰ (Milyon TL)

Yıllar	Bankaların Kurumlar Vergisi	Bankaların Kurumlar Vergisi Fon Payı	Aktif Toplamı	Kurumlar Vergisi Fon Payı/ Aktif Toplamı	Öz Varlıklar	Kurumlar Vergisi Fon Payı / Özvarlıklar	Vergi Öncesi Dönem Karı	Kurumlar Vergisi Fon Payı/ Vergi Öncesi Dönem Karı
1998	446	44,6	33.478	0,1	2.915	1,5	3.374	1,3
1999	529	52,9	64.781	0,1	3.358	1,6	1.087	4,9
2000	584	58,4	95.855	0,1	5.852	1,0	-2.424	-2,4
2001	642	64,2	152.689	0,0	14.646	0,4	-4.298	-1,5
2002	1.000	100,0	203.243	0,0	22.703	0,4	3.440	2,9
2003	2.272	227,2	239.423	0,1	31.350	0,7	7.437	3,1
2004	2.584	0	295.112	0,0	40.823	0,0	8.720	0,0
2005	3.230	323,0	384.027	0,0	47.482	0,1	8.262	3,9
2006	2.939	0	470.635	0,0	50.409	0,0	13.182	0,0
2007	3.096	0	543.272	0,0	64.533	0,0	16.564	0,0
2008	2.872	0	683.823	0,0	72.061	0,0	14.724	0,0

Yukarıdaki Tablo 12'de, mevduat bankalarının 1998-2005 yılları arasında ödedikleri Kurumlar Vergisi Fon Payı yükleri yer almaktadır. Bu tabloda 2003 yılında fon payı uygulaması yürürlükten kaldırıldıktan sonra 2005 yılında bir defalığına uygulanmış ve sonrasında bir daha uyulanmadığı için değer hesaplanamamıştır. Ancak bu yükün 2005 yılı öncesi ve sonrasında banka karlılığı üzerinde yarattığı etki ve üstlenilen kamusal yükün görülebilmesi açısından tarihsel seyrinde diğer veriler gösterilmiştir.

⁸⁰ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (<http://evds.tcmb.gov.tr>), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 13.01.2010)

2.1.1.1.3. Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi'den Kaynaklanan Mali Yükler

Geçici Vergi, gerçek usulde vergilendirilen Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin cari vergilendirme döneminin Gelir ve Kurumlar Vergisi'ne mahsuben üçer aylık safi kazançlarının hesaplanmasıyla ödenen "öne alınmış bir vergi uygulamasıdır". Bu uygulama ile kamu otoritesi, kamu harcamaları için gelecekte elde edeceği finansmanı (geliri), egemenlik hakkına dayanarak bir vergileme dönemi öncesinden başlayarak vergi mükelleflerinden tahsil etmektedir.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun "Kurumlar Vergisi ve Geçici Vergi Oranı" başlığı altındaki 32 nci maddesinin 2 nci fıkrasında "Kurumlar vergisi mükelleflerince, (dar mükellefiyete tâbi kurumlarda ticarî ve ziraî kazançlarla sınırlı olarak) cârî vergilendirme döneminin Kurumlar Vergisi'ne mahsup edilmek üzere Gelir Vergisi Kanunu'nda belirtilen esaslara göre ve cârî dönemin Kurumlar Vergisi oranında geçici vergi ödenir. Tam mükellef kurumlar için geçerli olan esaslar, dar mükellef kurumlara da aynen uygulanır." hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre, Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 120 ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32 nci maddeleri uyarınca Kurumlar Vergisi mükellefleri 217 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği⁸¹ esaslarına uygun olarak "Geçici Vergi" ödemek zorundadırlar.

Geçici Vergi dönemleri üçer aylık olmakla birlikte, beyan edilecek kazancın hesaplanmasında 3, 6, 9 ve 12 aylık mali tablolar esas alınmaktadır. Kurumlar Vergisi mükellefleri için geçici vergi oranı safi kurum kazancı üzerinden yüzde 20 olarak uygulanmaktadır. Hesaplanan Geçici Vergi'den varsa aynı hesap dönemi ile ilgili olarak daha önce ödenmiş Geçici Vergi ve Geçici Vergi'ye tabi kazançlarla ilgili olarak tevkifat yoluyla ödenmiş vergiler mahsup edilerek, mahsuptan sonra kalan tutar ödenmesi gereken Geçici Vergi olarak beyan edilmesi zorunludur. Üçer aylık kazançlar üzerinden hesaplanacak olan Geçici Vergi Yıllık Gelir ve Kurumlar Vergisi Beyannamesi üzerinden hesaplanan Gelir ve Kurumlar Vergisi'nden ilgili

⁸¹ 27.12.1998 tarih ve 23566 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

hesap döneminin üçer aylık dönemlerine ilişkin olarak ödenen Geçici Vergi mahsup edilecektir. Mahsup işleminin yapılabilmesi için üçer aylık dönemler halinde tahakkuk ettirilmiş Geçici Vergi'nin mutlaka ödenmiş olması gerekmektedir.

Geçici Vergi'nin dönemleri, kapsadığı aylar, beyan ve ödeme tarihleri Tablo 13'de belirtildiği gibidir.

Tablo 13: Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi Dönem, Beyan ve Ödeme Zamanı

Dönem	Kapsadığı Aylar	Beyan	Ödeme
1.dönem	Ocak-Şubat-Mart	14 Mayıs akşamına kadar	17 Mayıs akşamına kadar
2.dönem	Nisan-Mayıs-Haziran	14 Ağustos akşamına kadar	17 Ağustos akşamına kadar
3.dönem	Temmuz-Ağustos-Eylül	14 Kasım akşamına kadar	17 Kasım akşamına kadar
4.dönem	Ekim-Kasım-Aralık	14 Şubat akşamına kadar	17 Şubat akşamına kadar

Geçmiş dönemlere ilişkin Geçici Vergi'nin yüzde 10'u aşan tutarda eksik beyan edilmesi durumunda eksik beyan edilen kısım için yapılacak re'sen veya ikmalen tarhiyata vergi ziyai cezası ile gecikme faizi uygulanmaktadır. Yüzde 10'luk yanılma payının beyan edilmesi gereken (beyan edilmiş olan değil) Geçici Vergi matrahı üzerinden hesaplanması gerekmektedir.

Başlangıçta da belirtildiği gibi Geçici Vergi, Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri için “öne alınmış bir vergi uygulaması”dır. Bu vergilerin öne alınması, mükellefler için alternatif maliyet oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile, mükellefler için Geçici Vergi tutarı kadar bir likiditenin kurum hesaplarından çıkışı, kurum ihtiyaçları (yatırım, ticari alımlar, borç ödemeleri, vs) için kullanılacak fonlardan mahrum kalma sonucunu ortaya çıkaracaktır. Banka dışındaki kurumlar açısından Geçici Vergi tutarı kadar likiditeden mahrum kalma için oluşacak alternatif maliyet piyasa faiz oranı üzerinden hesap edilmelidir. Bankalar açısından ise Geçici Vergi tutarı kadar likitideyi ödünç fon (kredi) olarak kullandıramayacağı için, bu alternatif maliyet ödünç fon verme (kredi) faizi ile hesap edilmesi gerekmektedir. Aşağıda bu hesaplama ile ilişkin tablo yer almaktadır.

Tablo 14: Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi'nin Alternatif Faiz Maliyet Oranı⁸²

Yıl	Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Oranı (I)	Kredi Basit Faiz Ortalama Maliyet Oranı	Kredi Basit Faiz Ortalama Maliyet Oranından Dönemlere İsalet Eden Dönemsel Alternatif Faiz Maliyeti (%)					Alternatif Faiz Maliyeti Bindirilmiş Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Oranı (I + II)
			Dönemler				Dönemler Toplamı (II)	
			1	2	3	4		
1998	25,0	82,9	5,6	4,3	3,0	1,7	14,7	39,7
1999	25,0	80,4	5,4	4,2	2,9	1,7	14,2	39,2
2000	20,0	38,3	2,1	1,6	1,1	0,6	5,4	25,4
2001	25,0	60,9	4,1	3,2	2,2	1,3	10,8	35,8
2002	25,0	47,1	3,2	2,5	1,7	1,0	8,3	33,3
2003	30,0	27,9	2,3	1,7	1,2	0,7	5,9	35,9
2004	33,0	23,2	2,1	1,6	1,1	0,6	5,4	38,4
2005	30,0	18,5	1,5	1,2	0,8	0,5	3,9	33,9
2006	20,0	16,5	0,9	0,7	0,5	0,3	2,3	22,3
2007	20,0	16,8	0,9	0,7	0,5	0,3	2,4	22,4
2008	20,0	18,3	1,0	0,8	0,5	0,3	2,6	22,6

Bu tabloda, 1998-2008 döneminde Kurumlar Vergisi Geçici Vergi ait oldukları yıldaki oranları ve kredi basit faiz ortalama maliyet oranlarının dönemler itibarıyla anüite hesabına göre aralarındaki maliyet ilişkisi açıklanmaktadır. Sözelimi, 1998 yılında Geçici Vergi oranı yüzde 25 ve kredi faiz oranı ise yüzde 82,9'dur. 1998 yılındaki kurum kazancının Geçici Vergi dolayısıyla 3 aylık safi kazançlar üzerinden 44 gün sonra ödeneceği hesap edilerek, Geçici Vergi'nin ödeneceği vadeden normal Kurumlar Vergisi ödeme vadesine kadar geçecek süre içindeki alternatif faiz maliyeti anüite hesabı ile hesaplandığında, yıllık alternatif faiz maliyeti yüzde 14,7 çıkmaktadır. Bu oran Geçici Vergi oranına eklendiğinde ise, yıllık maliyeti yüzde 39,7'ye ulaşmaktadır. Bu oran, mükellef bankalar tarafından üstlenilen efektif maliyet olmaktadır. Aynı hesap yöntemi ile bu kez 2008 yılı için uygulandığında, yıllık alternatif faiz maliyeti yüzde 2,6, Geçici Vergi oranı yüzde 20, toplamda ise efektif oran yüzde 22,6 hesap edilmektedir.

⁸² Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır

Tablo 15: Kurumlar Vergisi Kapsamında Geçici Vergi'nin Alternatif Faiz Maliyet Tutarı⁸³
(Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankaları Kurumlar Vergisi Tutarı	Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Oranı (%)	Kredi Basit Faiz Ortalama Maliyet Oranına Göre Dönemlere İsbet Eden Dönemsel Alternatif Faiz Maliyeti				
			Dönemler				Dönemler Toplamı
			1	2	3	4	
1998	446	25,0	25,0	19,3	13,5	7,7	65,5
1999	529	25,0	28,8	22,2	15,5	8,9	75,3
2000	584	20,0	12,1	9,3	6,5	3,7	31,7
2001	642	25,0	26,5	20,4	14,3	8,1	69,2
2002	1.000	25,0	31,9	24,5	17,2	9,8	83,4
2003	2.272	30,0	51,5	39,6	27,7	15,8	134,7
2004	2.584	33,0	53,6	41,2	28,9	16,5	140,1
2005	3.230	30,0	48,6	37,3	26,1	14,9	127,0
2006	2.939	20,0	26,3	20,2	14,1	8,1	68,7
2007	3.096	20,0	28,2	21,7	15,2	8,7	73,7
2008	2.872	20,0	28,5	21,9	15,3	8,8	74,5

Bir önceki Tablo 14'de belirtilen oranların, mevduat bankaları tarafından ödenen Kurumlar Vergisi tutarlarına uygulanması sonucu bulunan Geçici Vergi alternatif faiz maliyet tutarı Tablo 15'de yer almaktadır. Görüleceği üzere, mevduat bankalarının ödenen Geçici Vergi dolayısıyla yüklenmek zorunda kaldıkları alternatif faiz maliyeti azımsanmayacak miktarlara ulaşmaktadır.

Geçici Vergi'nin alternatif faiz maliyeti ile Geçici Vergi oranı ve piyasa faiz oranı arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

2.1.1.1.4. Kurumlar Vergisi ve Kapsamındaki Ek ve Alternatif Yüklerle Kurumlar Vergisi Açısından Mevduat Bankalarının Toplam Mali Yükü

Mevduat bankalarının yıllık safi kazançları üzerinden ödedikleri Kurumlar Vergisi'ne ilave olarak, bu vergi kapsamı içinde yer alan 01.01.2004 tarihinden itibaren kaldırılmış olan Fon Payı ile Kurumlar Vergisi Geçici Vergi uygulaması nedeniyle maruz kaldıkları alternatif faiz maliyetine ilişkin olarak açıklama yukarıda yapılmıştır.

⁸³ Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır

Belirtilen bu yüklere ilişkin verilerin konsolide edilmesi ile mevduat bankalarının bu mükellefiyet çerçevesinde gerçek yüklerinin hesaplanması mümkündür. Bu yüklere ilişkin konsolide veriler aşağıdaki Tablo 16’da yer almaktadır.

Tablo 16: Mevduat Bankalarının Kurumlar Vergisi ve Ek ve Alternatif Yükler Açısından Toplam Kurumlar Vergisi Yüğü (Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankaları Kurumlar Vergisi Tutarı (I)	Kurumlar Vergisi Fon Payı Tutarı (II)	Geçici Vergiden Kaynaklanan Alternatif Faiz Maliyeti (III)	Toplam Kurumlar Vergisi ve Ek Yükleri (I+II+III)	Ek Yüklerin Kurumlar Vergisi’nin Etkisini Arttırma Gücü (%)
1998	446	44,6	65,5	556,1	24,7
1999	529	52,9	75,3	657,2	24,2
2000	584	58,4	31,7	674,1	15,4
2001	642	64,2	69,2	775,4	20,8
2002	1.000	100,0	83,4	1.183,4	18,3
2003	2.272	227,2	134,7	2.633,9	15,9
2004	2.584	0	140,1	2.724,1	5,4
2005	3.230	323,0	127,0	3.680,0	13,9
2006	2.939	0	68,7	3.007,7	2,3
2007	3.096	0	73,7	3.169,7	2,4
2008	2.872	0	74,5	2.946,5	2,6

Bu tabloya göre, 1998 yılında 446 milyon TL Kurumlar Vergisi ödeyen mevduat bankaları, Kurumlar Vergisi kapsamında ek ve alternatif yüklerle birlikte 556,1 milyon TL mali yüke maruz kalmıştır. 2008 yılında ise, 2.872 milyon TL olan Kurumlar Vergisi yükü, anılan ek yüklerle birlikte 2.946,6 milyon TL’na ulaşmıştır. Bu yüklerin terkihi açısından incelendiğinde, Kurumlar Vergisi Fon Payı artık yürürlükte olmamakla birlikte, uygulandığı dönemlerde mevduat bankalarına önemli ölçüde mali külfet yaratmıştır.

Diğer taraftan, yukarıdaki bölümde de açıklandığı üzere, Kurumlar Vergisi kapsamında Geçici Vergi’den kaynaklanan alternatif faiz yükü, Geçici Vergi oranının ve piyasa faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde, mevduat bankalarının fon yaratma gücünü yüksek miktarlarda ve olumsuz yönde etkilemiştir.

Bir önemli husus da, Kurumlar Vergisi’nden kaynaklanan ek ve alternatif faiz yüklerinin mevcut Kurumlar Vergisi’nin etkisini arttırma gücüne

ilişkindir. Bu yükler, 1998 yılında Kurumlar Vergisi'nin mükellefler üzerindeki mevcut oran ve tutar etkisini yüzde 24,7 oranında daha arttırırken, seneler itibarıyla Gecici Vergi oranlarındaki ve piyasa faiz oranlarındaki gerilemeye paralel olarak 2008 yılında bu etkilime gücü yüzde 2,6'ya düşmüştür.

2.1.1.1.5. Mevduat Bankalarının Gelir Vergisi Kanunu'ndan (Stopaj Yolu ile) Kaynaklanan Mali Yükleri

Her vergi yükümlüsü gibi bankaların da bazı gelirleri üzerinden kaynakta kesinti yoluyla vergileme yapılmaktadır. Kesinti yoluyla bankaların gelirleri üzerinden Kurumlar Vergisi'ne mahsup edilmek üzere tahsil edilen bu vergiler bankalar için mali yük oluşturmaktadır. Bu vergi aynı zamanda bankaların elde etmiş olduğu gelirler üzerinden kesinti yoluyla alınan vergi türüdür.

Bankalar, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesi kapsamında elde ettikleri gelirler üzerinden Gelir Vergisi stopajına tabidirler. Vergiyi doğuran olay, 94 üncü maddede sayılan ve bankaların kapsamına girdiği gelir unsurlarından birinin elde edilmesidir. Vergi Matrahı ise gelirin gayri safi tutarıdır. Vergi oranları elde edilen gelirin türüne göre değişiklik göstermektedir.

Kaynakta kesinti yoluyla vergilendirilen kazanç unsurları şunlardır:

- Tam mükellef kurumlar tarafından; tam mükellef gerçek kişilere, Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefi olmayanlara ve Gelir Vergisi'nden muaf olanlara dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından (kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) yüzde 15,
- Tam mükellef kurumlar tarafından; dar mükellef gerçek kişilere ve Gelir Vergisi'nden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından (kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) yüzde 15,

- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (5) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil),
 - Devlet tahvili ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden yüzde 0,
 - Diğerlerinden yüzde 10,
- Mevduat faizlerinden (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (12) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (14) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu

menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,

- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 10,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 5.

Kaynakta kesilmiş olan vergiler, beyanname üzerinden hesaplanan Kurumlar Vergisi'nden veya Geçici Vergi'den indirilmektedir. Yatırım fon ve ortaklıkları dışındaki şirketlerde temettüleri üzerinden kaynakta kesilen vergiler ise Kurumlar Vergisi'nden indirilememektedir.

Bankaların, kaynakta stopaj yolu ile ödedikleri vergilere ilişkin sağlıklı veri mevcut değildir. Ancak, mevduat bankalarının Gelir Vergisi Kanunu 94 üncü madde kapsamında stopaj yolu ile ödedikleri vergi tahmini olarak aşağıdaki Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17: Mevduat Bankalarının Stopaj Yolu Ödedikleri Gelir Vergisi

Yıllar	Bankalardan Alınan Faizler Üzerinden Ödenen Stopaj	Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler Üzerinden Ödenen Stopaj	Ters Repo İşlemlerinden Alınan Faizler Üzerinden Ödenen Stopaj	Toplam Ödenen Stopaj
1998	18,0	2,0	0,6	20,6
1999	32,7	2,7	2,1	37,6
2000	61,3	5,9	2,5	69,7
2001	124,4	72,3	3,9	200,5
2002	28,9	75,3	7,4	111,6
2003	15,0	56,3	8,0	79,3
2004	16,1	21,0	5,1	42,2
2005	22,3	12,1	4,6	39,0
2006	34,5	18,8	10,7	64,0
2007	56,2	16,7	12,0	84,9
2008	65,4	15,2	8,1	88,7

2.1.1.2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden Kaynaklanan Mali Yükler

Bankaların milli ekonomi içinde finansal hizmet sunumu bakımından aracılık fonksiyonu faaliyetleri üzerinden devletin pay almasına konu bu dolaylı ve işlem vergi türü, yarattığı etki ve mükellef tanımındaki tartışmalar nedeniyle aşağıda geniş olarak incelenmektedir.

2.1.1.2.1. Genel Değerlendirme

Gider Vergileri'nden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, işlemler üzerinden alınan bir vergi türüdür. 23.07.1956 tarihinde 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Gider Vergileri Kanunu'nun ilk 27 maddesi 1985 yılında yürürlüğe giren 3065 sayılı Katma Değer Kanunu ile uygulamadan kaldırılmıştır. Gider Vergileri Kanunu'nun 28 ile 33 üncü maddelerinde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne ilişkin hükümler yer almaktadır. Ayrıca, Gider Vergileri Kanunu'nun "Kurumlar Arasında Müşterek Hükümler" başlığını taşıyan dördüncü bendinde ise Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne ilişkin beş kanun maddesi yer almaktadır.⁸⁴

Bir taraftan banka, banker ve sigorta şirketlerinin uğraşı alanlarına giren işlemleri gözetim altında bulundurmaya imkan veren Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer taraftan kapsam ve oranları üzerinde yapılan düzenlemelerle ekonomik açıdan fonksiyon gösterebilmektedir.⁸⁵

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, sağladığı vergi hasılatından daha çok, ekonomik ve mali koşullar üzerinde yarattığı etkiler dolayısı ile önem taşıyan bir vergidir. Mali piyasaya, bankacılık sektörüne, para arz ve talebine, kredi politikasına olan etkileri dolayısı ile, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin büyük bir önemi vardır.⁸⁶

⁸⁴ Fazıl Aydın, "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi", Vergi Sorunları Dergisi Özel Ek, Mayıs 2000, Sayı.143, s.289

⁸⁵ Abdurrahman Akdoğan , Şükrü Kızılot , Saygın Eyüpgiller , **Türk Vergi Sistemi** , Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:204/45, Ankara, 1987, s.430

⁸⁶ Abdurrahman Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gazi Kitapevi 2.Baskı, 1998, s.416

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun⁸⁷ 28 nci maddesinden başlayan hükümler ile düzenleme altına alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin temeli sözkonusu kanundur. Bu vergiye ilişkin diğer kanunlarda yer alan düzenlemelerin ise ağırlıklı olarak istisna uygulamasına yönelik hükümler içerdiği görülmektedir.⁸⁸

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin bankacılık sektöründe üstlendiği önemli görevinden dolayı, bu verginin mevzuat açısından daha derinlemesine incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.1.1.2.2. Verginin Konusu ve Vergiyi Doğuran Olay

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusunu bankaların 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanuna⁸⁹ göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine, her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben almış oldukları paralar oluşturmaktadır.

Buna göre, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusu iki unsurun var olması koşuluna bağlanmıştır. Bunlardan birincisi, banka ve sigorta şirketlerince herhangi bir muamelenin yapılmış olması ve ikicisi de, bu muameleden dolayı lehine nakden veya hesaben bir paranın alınmış olmasıdır.⁹⁰

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin doğabilmesi için yukarıda belirtilen iki koşulun birlikte varolması gerekmektedir. Dolayısı ile bir muamelenin yapıldığı halde muamele sonucunda lehe para kalmaz veya muamele yapılmadığı halde lehe para kalmaz ise vergiyi doğuran olay doğmamış olmaktadır.⁹¹

⁸⁷ 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁸⁸ Ahmet Kırmızı, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**, Ankara, 1995, s.20

⁸⁹ 26.06.1985 tarihli ve 18795 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁹⁰ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan; **Vergi Hukuku**, Turhan Kitapevi, 12.Baskı, Ankara,2005, s.452

⁹¹ Fazıl Aydın, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Yorum ve Açıklamalar**, TÜRMOB Yayınları, No:304, Kasım 2006, s.10

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde vergiyi doğuran olay, bankalarca bir işlem yapılması ve yapılan bu işlem sonucunda bankaların nakden ya da hesaben kendi lehlerine para almış olmalarıdır. Vergi Matrahı, bankaların her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne isim altında olursa olsun nakden ya da hesaben aldıkları paraların tutarıdır. Kambiyo alım ve satımlarında ise kambiyo satışlarının tutarı matrahı oluşturur.⁹²

2.1.1.2.3. Özellik Gösteren Durumlar

Bankalar açısından Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde bazı özellik arz eden durumlar vardır. Bu durumlar aşağıda açıklanmıştır.

2.1.1.2.3.1. Banka İşlem ve Hizmetlerine İlişkin Durumlar

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusuna giren ve Hizmet Vergisi Beyannamesinde (Banka Muameleleri Vergisi) yer alan banka ve hizmetlerine ilişkin işlemler şunlardır:

- Her türlü lehe alınan faizler (Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili hariç)
- Her türlü lehe alınan komisyonlar,
- Teminat Mektupları
- Harici Garantiler veya Kontrgaranti Mektupları
- Menkul Kıymet Alım Satımı
- Gayrimenkul Satışı
- Aciyo ve Muhabere Giderleri
- Pul Bey'iyesi
- Muhtelif Malzeme Satışları
- Esham ve Tahvilattan Faiz, İkramiye ve Temettü
- Masraf Karşılığı ve Hizmet Mukabili Sair Gelirler
- Arbitraj İşlemi
- Kabarit Farkı

⁹² Bu oran, Bakanlar Kurulu'nun 31.03.2008 gün ve 2008/13459 sayılı kararı ile yüzde sıfıra indirilmiştir. Karar 15 Nisan 2008 gün ve 26848 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Kliring (takas) Farkları
- Özel Portföy Gelirleri
- İştirak Gelirleri

2.1.1.2.3.2. Hesaben Para Alma işlemi

Hesaben alma işleminin Gelir Vergisi Kanunu'nun 96 ncı maddesinde tanımı yapılan hesaben ödeme deyiminden farklı düşünülmemesi gerekmektedir. Buna göre "hesaben almak", ödeyenleri istihkak sahiplerine karşı borçlu durumda gösteren her türlü kayıt ve işlemleri ifade etmektedir.

Bu nedenle, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi yönünden "hesaben alma" kavramı çok geniş bir şekilde ele alınmalıdır. Bankaların elde ettiği faiz gelirlerini defter kayıtlarına intikal ettirmemesi, faiz olarak borç senedi alınması, bunları sonradan tahsil edip faize sayması gibi işlemler Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından "hesaben almak" veya "elde etmek" kavramlarını ortadan kaldırır nitelikte değildir.^{93 - 94}

2.1.1.2.3.3. İştirak Gelirleri

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun istisnaları düzenleyen 29 uncu maddesinin (e) bendine göre, "Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerinin tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan sınai işletmelerden sağladıkları karlar" Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden istisna bulunmaktadır.

Söz konusu düzenlemeye göre, sermayesinin tamamı şirkete ait sınai işletmelerden veya iştiraki bulunan sınai işletmelerden sağlanan temettüleri Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden istisnadır. Ancak, sınai

⁹³ Aydın, **a.g.e.**, s.13

⁹⁴ Bu konuda Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 10.05.2004 tarih ve 20839 sayılı Özelgesi'nde " Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde, vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi için bir muamelenin yapılması ve muamele sonucunda lehe nakden veya hesaben para alınması gerekmektedir. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde banka tarafından faiz tahakkuku yapılarak gelir hesaplarına alınması ile vergiyi doğuran olay meydana gelmekte olup, vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi için gelirin tahsili şartı bulunmamaktadır." denilmektedir.

işletmelerden sağlanan temettü dışındaki gelirleri Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabidir.⁹⁵

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun istisnaları belirten 29 uncu maddesinin (f) bendine göre de, "Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerine iştirak ettikleri banka, banker ve sigorta şirketlerinin bu kanuna göre Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi muamelelerden mütevellit karlar" istisna kapsamında yer almaktadır.

Buna göre, 6802 sayılı Kanun'un 29 ncu maddesinin (e) ve (f) bentleri uyarınca istisnadan yararlanan kar payları Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden müstesnadır.

2.1.1.2.3.4. Mevduat Yatırma İşlemi

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu uygulamasında, vadeli veya vadesiz mevduat olarak değerlendirilmek üzere bankaya para yatırılması işlemi, banka müşterisi konumundakiler açısından Gider Vergileri Kanunu'nun 28 inci maddesinde belirtilen ve vergi mükellefiyeti doğuran banka muamele ve hizmetleri kapsamında değerlendirilmemektedir.⁹⁶

Diğer taraftan, bankaya yatırılan parayı bankaların işletmeleri ve bazı mevduatın vadeli olması ve özellikle faiz oranlarının yüksekliği nedeniyle mevduata karz akdi hükümlerinin uygulanması düşünülebilir. Ancak, mevduat yatırma amacının genelde tek başına bankaya faiz karşılığı ödünç para verme olduğu da söylenemeyeceği gibi, 2279 sayılı Ödünç Para Verme Kanunu⁹⁷ kapsamına da girmemektedir. Bu konuda Yargıtay eski bir kararında mevduatı "usulsüz tevdi" olarak kabul etmiş, ancak "usulsüz tevdi" ye "karz akdi" hükümlerinin uygulanacağı sonucuna varmış, diğer bir kararında da "karz akdi" ile "usulsüz tevdi" arasında hüküm bakımından

⁹⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.18

⁹⁶ Bu konuda Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü 20.03.2003 tarih ve 11700 sayılı Özelgesi'nde "Bankaya para yatırma işlemi bir banka muamelesi değildir. Ayrıca, bankaya yatırılmış paradan dolayı mevduat sahiplerinin faiz almaları 2279 sayılı Kanun kapsamına da girmemektedir. Bu nedenle, bankalarda bulunan mevduatları dolayısıyla elde edilen faiz gelirlerinin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi tutulmaması gerekmektedir." denilmektedir.

⁹⁷ 18.06.1933 tarih ve 2430 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

hemen hiçbir fark bulunmadığını açıklamıştır. “Usulsüz tevdi” ile “karz akdi” nin çeşitli yönden farklılığı Yargıtay’ın bu görüşünü haklı çıkarmamaktadır. Yargıtay, daha sonraki kararlarında mevduatı “karz akdi” ile “usulsüz vedia akitlerinin” karışımı, kendine özgü niteliği (sui generis) bulunan bir sözleşme türü olarak kabul etmektedir.⁹⁸

2.1.1.2.3.5. Türev Ürünlerinin (Forward, Arbitraj, Future ve Swap) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısındaki Durumu

Opsiyon işlemleri, forward ve futures işlemlere göre sahibine daha fazla esneklik sağlarlar. Forward ve futures işlemlerde yatırımcılar, muhtemel risklerden korunmakla birlikte, olası yüksek kazançlardan da yoksun kalabilmektedirler. Opsiyonlar, alıcısına bir hak tanımakta ve zorunluluk getirmedüğinden, opsiyon sahibi hakkını kullanmayıp piyasada kendisi için daha çok, daha uygun olan bir fiyattan işlem yapabilmektedir. Opsiyonlarda, alıcının uğrayacağı zarar, ödeyeceği primle sınırlı kalırken, futures ve forward işlemlerde kontrat taraflarının yükümlülüklerinin yerine getirmek zorunluluğu olduğundan, kontrat fiyatı ile piyasadaki spot fiyat arasındaki yatırımcı aleyhine meydana gelebilecek değişimler neticesinde, çok yüksek zararlara maruz kalabilmektedir.

Türev ürünlerinin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi karşısındaki durumu diğer finansal enstrümanlardan biraz farklıdır. Herşeyden önce, bu ürünlerin fiziki teslimleri mümkün olması halinde Katma Değer Vergisi konusuna gireceği açıktır. Diğer taraftan, türev ürün işlemlerinde, sözleşmelerin alım satımına aracılık eden bankaların kurtaj, komisyon veya prim adı altında aldıkları paraların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’ne tabi olduğuna da şüphe yoktur.⁹⁹ Bu tür ürünlerin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi karşısındaki durumunun tespit edilebilmesi için lehe kalan paranın niteliğinin arbitraj karı olup olmadığının anlaşılması gerekmektedir. Banka muamelelerinde, verginin doğması için bir muamele

⁹⁸ Seza Reisoğlu, **Bankacılık Kanunu Şerhi**, Cilt 1, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2007, s. 117-118

⁹⁹ Namık Kemal Uyanık, **Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 226, İstanbul 2001, s.57

yapılması ve bu muamele sonrasında lehe para kalması gerekmekte olup, türev ürünler münhasıran banka muamele ve hizmeti olarak kabul edilmeyeceğinden, bu işlemleri devamlı yapanlar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefi olmayacaktır.

Bankalar ve mükellefler açısından bir takas niteliğindeki konusu döviz değişimi olan türev ürünlerinde, uygulamadan doğan ihtilafların anında çözümlenmesi, işlem hacminin daralmasını ve döviz rezervlerinin erimesini önlemek amacıyla arbitraj işlemleri üzerinden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi uygulamamasına gidilmemiştir.¹⁰⁰

Buna göre arbitraj istisnası, dövizin dövizle değişimine dayanan gerek spot ve gerekse vadeli işlemleri kapsayan genel bir düzenleme niteliğindedir. Bu nedenle, opsiyon, swap, forward ve future işlemlerinden döviz değişimine dayanan işlemler arbitraj istisnası kapsamında değerlendirilmekte ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi işlem olarak kabul edilmemektedir.¹⁰¹

2.1.1.2.3.6. Evalüasyon Karları

Evalüasyon, sabit kur üzerinden banka kayıtlarına geçirilen dövizlerin, her ay sonunda cari kura göre yeniden değerlemesi işlemine denilmektedir. Başka bir deyişle, bir faaliyet döneminde sabit kur üzerinden işlem gören hesapların yabancı para cinsinden dönem sonu kalıntılarının belirlenen kurallar çerçevesinde ulusal paraya dönüştürülerek, gerçek değerlerinin saptanması işlemidir.¹⁰²

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28 inci madde hükmüne göre, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde vergiyi doğuran olayın meydana gelebilmesi için banka ve sigorta şirketleri tarafından bir muamele yapılması ve bu muamele sonucunda lehe para kalması gerekmektedir. Bu hüküm

¹⁰⁰ Aydın, **a.g.e.**,s.25

¹⁰¹ Bu konuda Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü 24.01.2001 tarih ve B.07.0.GEL. 0.56/5601-269/4683 sayılı Özelgesi'nde "Peşin döviz işlemleri (spot) ve vadeli döviz işlemleri (forward) şeklinde meydana gelen iki ayrı arbitraj işlemleri sonucu dövizler arasındaki kur farkından lehe kalan paraların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergis'nden istisna edilmesi gerekmektedir." denilmektedir.

¹⁰² Y.Haluk Aytekin, **Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü**, Palme Yayıncılık, Yayın No:457, Ankara 2008, s.290

gereğince, evalüasyon karları (değer artışı) açısından banka lehine kalan bir para olmadığından, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi değildir.¹⁰³

2.1.1.2.3.7. Kredi Kartlarından Alınan Faiz ve Komisyonlarının Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısındaki Durumu

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28 nci maddesine göre kredi kartları üzerinden alınan faiz ve komisyon gelirleri Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusu kapsamına girmektedir. Aynı Kanun'un 30 ncu maddesinde de sözkonusu verginin mükellef tanımlaması yapılmıştır. Bu maddeye göre, kredi kartını ihdas eden bankanın bu açıdan da mükellef olduğu belirlenmektedir.

Bilindiği gibi modern ödeme vasıtalarının en başında gelen ve kullanımı her geçen gün artan kredi kartları üzerinden bankalar ana kalem olarak iki tür gelir elde etmektedirler. Bunlardan birincisi, kart hamili üzerinden elde edilen gelirlerdir. Kart hamili üzerinden elde edilen gelirlerin de, kart aidatları, taksit faiz geliri, gecikme faizi geliri, nakit çekme komisyonu, gecikme komisyonu gibi çeşitleri sayılabilmektedir. İkinci ana gelir kalemi ise, bankaların anlaşma yaptıkları ve satış noktası terminali verdikleri üye işyerlerinden elde ettikleri gelirlerdir.

Anılan bu gelir türlerinin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi olduğu kesindir. Ancak, elde edilen bankacılık kredi kartı gelir türlerine ilişkin Hizmet Vergisi Beyannamesinin (Banka Muameleleri Vergisi) verilme ve ödeme yerinin, gelir türünün elde edildiği yer mi yoksa bankaların merkezinin bulunduğu yer mi konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun "Kısımlar Arasında Müşterek Hükümler" başlığını taşıyan 44 üncü maddesinde, Gider Vergilerinin tarh yeri belirtilmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasına göre "ithal sırasında alınan istihsal vergisi haricindeki gider vergileri, vergiye tabi olayların vuku bulduğu yer

¹⁰³ Bu konuda Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü 27.11.1998 tarih ve 5601-160/43632 sayılı Özelgesi'nde "Bankanın hesaplarına gram üzerinden kaydedilen altın stoğunun ay sonunda ulaştığı değer, mevcut altınların alım değerinden fazla olması durumunda evalüasyon karı olarak banka lehine kalan para, bankaca yapılmış bir muamele sonucu kalmadığından verginin doğması söz konusu değildir." denmektedir.

vergi dairesince tarh olunur.” denmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da “Bu Kanunun, beyannamenin bir merkezden verilmesini tecviz ettiği hallerde vergi, beyannamenin verildiği yer vergi dairesince tarh olunur.” hükmü bulunmaktadır.

Bu çerçevede konu ele alındığında esasen, bankalar ile şubelerinin Hizmet Vergisi Beyannamesi vermekle yükümlü oldukları düşünüldüğünde, lehlerine elde ettikleri kredi kart faiz ve komisyonlarının elde edildiği yer vergi dairesine tahakkuk eden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin yatırılması gerektiği anlamı çıkmaktadır. Fakat günümüzde çok karmaşık bir hale gelen kredi kartları piyasasında, bu konuda lehe alınan paralara ilişkin Hizmet Vergisi Beyannamesi banka genel müdürlüklerinin bulunduğu yer vergi dairesine verilmesi yoluna gidilmektedir. Başka bir ifade ile, sözkonusu Kanun’un 44 üncü maddesinin ikinci fıkrası doğrultusunda işlem yapılmaktadır.

Diğer taraftan, 44 ncü maddenin üçüncü fıkrasında ise, “iş gerektirirse Maliye Bakanlığı, vergilemede kolaylığı ve güvenliği sağlamak maksadı ile tarh yerini tayin etmeye yetkilidir.” denmektedir. Buna göre, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından, verginin her ne kadar kredi kartları faiz ve komisyonlarının elde edildiği yer vergi dairesine yatırılması gerekiyorsa da, bankaların müracaatları ve idarenin de uygun görmesi halinde vergi, banka merkezlerinin bulunduğu yer vergi dairesine ödeneceği kabul edilmelidir.¹⁰⁴

2.1.1.2.3.8. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin Mahsubu Veya İadesi

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 28 inci ve 30 uncu maddeleri gereğince, verginin tahakkuku bankaca yapılan muamelelere dayandığından, alınan veya tahakkuk ettirilen paralar üzerinde sonradan yapılan değişikliklerin Kanun’da aksine bir hüküm bulunmadığından, ödenen verginin

¹⁰⁴ Numan Şakar, “Kredi Kartları Komisyon Gelirlerinin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Açısından İncelenmesi”, Ekonomik Bülten, 27 Mayıs-2 Haziran 1991, Sayı:251, s.9

iadesi veya matrahın değişmesi veya verginin mahsubu yönünde bir etkisi bulunmamaktadır.¹⁰⁵

Diğer taraftan, yanlışlıkla faiz oranının olduğundan yüksek uygulanmasından dolayı Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi matrahını teşkil eden miktarların yanlış hesaplandığı hallerde, hesapların düzeltilmesi sonucu nakden veya hesaben alınmış bir meblağdan söz edilemeyeceği gerekçesi ile daha önce mükellefin (bankanın) beyanı üzerine fazla tahsil edilmiş vergilerin düzeltilmesi yönünde vergi mahkemelerince verilen kararlar Danıştay’ca da kabul görmüş ve bu yöndeki kararlar istikrar kazanmıştır.

Bu durumda, beyan edilerek ödenen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile ilgili olarak bankalarca müşteri lehine faiz indirimine gidilmesi veya yanlışlıkla fazla uygulanan faiz oranının indirilmesi gibi nedenlerle daha önce ödenen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin düzeltilmesine yönelik bankalarca talepte bulunulması ve bu hususun idarece tespiti halinde, daha önce beyan edilerek ödenen vergilerin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun¹⁰⁶ 120 nci maddeden başlayarak 126 ncı maddeye kadar olan düzeltme hükümleri çerçevesinde düzeltilerek iadesi mümkündür.¹⁰⁷

2.1.1.2.4. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nde İstisnalar

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile ilgili 29 uncu maddesine göre, istisna tutulan işlemlerden bankacılık açısından önem arz eden hususları şöylece sıralamak mümkündür;

- Merkezleri Türkiye’de bulunan bankaların kendi şube ve ajansları ile veya bu şube ve ajansların birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,
- Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların Türkiye’de mevcut şube ve ajanslarının birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,

¹⁰⁵ Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü’nün 17.06.2002 tarih ve 5601-1105-22743 sayılı Özelgesi.

¹⁰⁶ 10.01.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁰⁷ Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü’nün 10.02.2000 tarih ve 2000/1 sayılı İç Genelgesi

- Hususi kanunlarla her türlü vergiden istisna edilmiş olan esham ve tahvillerin, faiz, temettü ve ikramiyeleri ile Merkez Bankasınca ihraç edilen likidite senetlerinden elde edilen faiz gelirleri,
- Bankaların müşterileri nam ve hesabına başka şahıs ve müesseselere yaptırdıkları hizmetler mukabili olarak aldıkları ve aynen mezkur şahıs veya müesseselere ödedikleri paralar,
- Bankaların, tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan sınaî işletmelerden sağladıkları kârlar,
- Bankaların, sermayelerine iştirak ettikleri banka, banker ve sigorta şirketlerinin bu kanuna göre banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi muamelelerden mütevellit karları,
- Türkiye Halk Bankası'nın ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine verdiği krediler ya da bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık hizmetleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paralar,
- Mevduat toplamayan bankaların açmış oldukları yatırım kredileri dolayısıyla kendi lehlerine aldıkları paralar,
- Bankaların, özel finans kuruluşlarının Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararlar ve bu kararlara dayanılarak çıkarılan tebliğlere göre Merkez Bankasına yapacakları zorunlu döviz ve efektif devirleri,
- Arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar,
- Kooperatifler aracılığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ve bankalar tarafından açılan konut kredileri dolayısıyla lehe alınan paralar,
- Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre yapılan birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi işlemlerinden doğan kazançlar,

- (Bankaların) menkul kıymet yatırım fonlarının, sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar,
- Bankalar ve ipotek finansmanı kuruluşlarının kuruluşlarında veya sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde elden çıkarılması sonucu kendi lehlerine kalan paralar,
- 5420 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) numaralı bendi¹⁰⁸ kapsamındaki işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar,
- İpotek finansmanı kuruluşlarının, konut finansmanı kuruluşlarının ve konut finansmanı fonlarının, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 38/A maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan konut finansmanı kapsamında yaptıkları tüm işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar.

2.1.1.2.5. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin Oranı

Yasal düzenleme gereği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ni banka ve sigorta şirketleri ödemekte olup, bu vergi yansıtılabilir niteliktedir.¹⁰⁹ 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 33 üncü maddesine göre Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin oranı yüzde 15'dir. Bakanlar Kurulu, vergi oranını bankalararası mevduat muameleleri, bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası işlemleri ve diğer banka ve sigorta işlemleri için ayrı ayrı veya birlikte yüzde bire, kambiyo işlemlerinde ise sıfıra kadar indirmeye veya yasal oranı aşmayacak şekilde yeniden belirleme yetkisine sahip bulunmaktadır.

Buna göre;

¹⁰⁸ 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere, bankaların en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde yer alan taşınmazlar ve iştirak hisseleri ile aynı süreyle sahip oldukları kurucu senetleri, intifa senetleri ve rüçhan haklarının satışından doğan kazançların % 75'lik kısmı. (5422 sayılı mülga Kurumlar Vergisi Kanunu'nda 8/12 nci maddesinin 5420 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'ndaki yeni şekli)

¹⁰⁹ Veysi Seviğ, 29.04.2008 tarihli Referans Gazetesi, s.6

- Bankalar arası mevduat işlemleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden yüzde 1,¹¹⁰
- Bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası işlemleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden yüzde 1,¹¹¹
- Devlet tahvili ve Hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlerin geri alım ve taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden yüzde 1,¹¹²
- Devlet tahvili ve Hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlerin vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden yüzde 1,¹¹³
- Kambiyo muamelelerinde satış tutarı üzerinden binde sıfır,¹¹⁴ ve bankalar arası kambiyo satış işlemleri ile arbitraj işlemlerinde satış veya değişim tutarı üzerinden binde sıfır,¹¹⁵
- Diğer banka ve sigorta muamelelerinde lehe alınan paralar üzerinden yüzde 5'tir.¹¹⁶

Bakanlar Kurulu, belirtilen bu vergi oranlarını bankalar arası mevduat muameleleri, bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte yüzde 1'e, kambiyo muamelelerinde ise sıfıra kadar indirmeye ve bu oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkilidir.

¹¹⁰ 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.09.1998 tarihinden geçerli olmak üzere.

¹¹¹ 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.09.1998 tarihinden geçerli olmak üzere.

¹¹² 98/11795 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.10.1998 tarihinden geçerli olmak üzere.

¹¹³ 98/11795 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.10.1998 tarihinden geçerli olmak üzere.

¹¹⁴ 01.05.2008 tarihinden geçerli olmak üzere 2008/13459 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değişen ibare.

¹¹⁵ 2002/4506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.08.2002 tarihinden geçerli olmak üzere.

¹¹⁶ 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.09.1998 tarihinden geçerli olmak üzere.

Yabancı para üzerinden yapılmış olan muamelelere yönelik olarak vergi matrahlarının tespitinde Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kurlar dikkate alınmaktadır.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefleri bir ay içinde yapmış oldukları işlemler üzerinden hesapladıkları söz konusu vergiyi ertesi ayın 15'inci günü akşamına kadar vergiye tabi işlemlerin yapıldığı yer vergi dairesine bildirmek ve aynı süre içinde de hesaplanan vergiyi ödemekle yükümlüdürler. Ancak Maliye Bakanlığı vergilendirmede kolaylığı ve güvenliği sağlamak amacı ile tarh yerini belirlemeye yetkili bulunmaktadır.

2.1.1.2.6. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde Mükellef ve Vergi Sorumlusu Ayırımı

Uygulama açısından, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin yükümlüsü ile vergi sorumlusu ve dolayısıyla nihai yüklenicisi ayırımının iyi yapılması gerekmektedir. Bu konun 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 8 inci maddesinde belirtilmiştir.

Vergi mükellefi ve vergi mükellefiyeti kavramı, vergi hukukunun varlığına ve bağımsızlığına karine teşkil eden temel kavramlardan biridir.¹¹⁷ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 8 inci maddesinin 1 inci fıkrasında, "Mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu teretüp eden gerçek veya tüzel kişidir."denmektedir. Burada tanımlanan "vergi mükellefi" kavramı, sadece vergi borcunu ödemeyi ifade eden maddi yükümlülük açısından ağırlıklı olarak ortaya konulmuştur. Ancak, Vergi Usul Kanunu'nun 153 ncü maddeden başlayarak 257 nci maddeye (dahil) kadar düzenlenen "mükellefin ödevleri" ile ilgili hükümler bu tanımlı tamamlamakta ve vergi mükellefinin vergi ödeme yükümlülüğü yanında, defter tutma, beyanname verme, bildirimde bulunma gibi çeşitli şekli ödevlerin de bulunduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, mükellefin vergi kanunlarına göre yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin tamamı vergi yükümlülüğü veya vergi mükellefiyeti olarak tanımlanmaktadır. Vergi mükellefinin geniş anlamda sorumluluğu, hem maddi hem de şekli

¹¹⁷ Selahattin Tuncer, Salih Şanver, "Vergi Mükellefiyeti, Vergi Borcu-Vergi Mesuliyeti", İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt V, Sayı 11, Şubat 1959, s. 525.

ödevlerini yerine getirme zorunluluğunu ifade etmektedir.¹¹⁸Kamu otoritesinin gerçek amacı, bir verginin ekonomik yükünü onu ödeyenden farklı kişilere (vergi yüklenicisi) yüklemek olsa bile, verginin ödenmesi ve diğer ödevlerin yerine getirilmesi bakımından vergi dairesine muhatap olanlar kanuni mükelleflerdir. Bu nedenle, Vergi Usul Kanunu'nun 8 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında da belirtildiği gibi, mükellefiyet kanundan doğan hukuki bir ilişki olup, vergi kanunlarında öngörülen istisnalar dışında mükellefiyete ilişkin özel sözleşmeler vergi idaresini bağlamamaktadır. Dolayısıyla, vergiyi yansıma yoluyla başkalarına aktarma imkanına sahip olsa bile, vergi mükellefi “asıl vergi borçlusu” konumunda olup, buna ilişkin maddi ve şekli ödevleri yerine getirmek durumundadır. Bir kişinin vergi mükellefi olabilmesi için iki şartın vergi mükellefi ile vergi sorumlusu arasındaki farkları belirlemede temel kriter oluşturması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, vergiyi doğuran olayın ilgilinin kişiliğinde gerçekleşmesi ve ikincisi de, vergi borcunu kendi malvarlığından ödemek zorunda olması gerekmesidir.¹¹⁹ Vergi mükellefiyeti, esas itibariyle vergiyi doğuran olayın vergi mükellefi nezdinde gerçekleşmesi ile doğmaktadır. Bunun için vergi mükellefi ile vergi konusu arasında bir bağın kurulması gerekmektedir. Diğer taraftan, mükellef vergi borcunu malvarlığından ödemek zorunda olduğundan, malvarlığında azalma meydana gelmektedir. Ödenmemesi durumunda ise, vergi idaresi mükellefin malvarlığına karşı cebren takibat yapabilmektedir. Bu niteliklerinden dolayı mükellefe uzlaşma, düzeltme, mahsup ve iade, takas ve terkin talebinde bulunma veya zamanaşımını ileriye sürme hakkı tanınmaktadır. Benzer şekilde, malvarlığında azalmaya bağlı olarak menfaati zedelendiğinden, mükellefin yargı yoluna başvurma hakkı da vardır.¹²⁰

Vergi hukuku alanında “sorumluluk” kavramı, kendisi mükellef olmadığı halde, onunla olan ilişkisi nedeniyle vergilendirme ile ilgili maddi ve/veya şekli

¹¹⁸ a. Mualla Öncel, **Vergi Hukuku Açısından Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 522, 1983, s. 39-40;

b. Öncel, Kumrulu, Çağan, **a.g.e.**, s. 71-72.

¹¹⁹ Yusuf Karakoç, **Genel Vergi Hukuku**, 3 üncü baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2004, s. 141.

¹²⁰ Adnan Gerçek, “Türk Vergi Hukukunda Vergi Sorumlusu, Sorumluluk Halleri ve Türlerinin İncelenmesi”, 10.08.2006, (Erişim) <http://www.muhasabetr.com/ozelbolum/024/> 01.02.2010

ödevlerin yerine getirilmesinden üçüncü kişileri de sorumlu tutmak için kullanılmaktadır. Nitekim, Vergi Usul Kanunu'nun 8 inci maddesinin 2 nci fıkrasında "Vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir." denmektedir. Başka bir ifade ile, vergi kesmek zorunda olanlar, verginin tam olarak kesilip vergi dairesine ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekle sorumludurlar.¹²¹ Burada vergi sorumlusunun tanımı genel olarak yapılmış olup, bazı hallerde mükellef adına kesilen verginin vergi dairesine yatırılmasından sorumlu tutulan kişiyi, bazı hallerde asıl vergi borçlusu ile birlikte veya onun yerine geçerek vergiyi kendi malvarlığından ödemek durumundan olan kişiyi, bazı hallerde ise vergileme ile ilgili ödevlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesinden sorumlu tutulan kişiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, vergi sorumlusu kavramı üç türdür. Bunlardan birincisi, başkasının vergisini keserek ödemekten sorumlu olanları ifade eden vergi kesen durumundaki vergi sorumlusu, ikincisi başkasının vergisini kendi malvarlığından ödemekten sorumlu olanları ifade eden fer'i vergi borçlusu durumundaki vergi sorumlusu ve üçüncüsü de, başkasının şekli vergi ödevlerini doğru yapmaktan sorumlu olanları ifade eden vergi ödevlisi durumundaki vergi sorumlusudur.

Bu açıklamalardan sonra Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ndeki "vergi mükellefi" ve "vergi sorumlusu"nın tarafları kimlerdir, bunun ayırımının yapılması gerekmektedir.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28 inci maddesinde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusu tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusu, banka ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralardır. Aynı kanunun 30 uncu maddesinde ise mükellef olarak banka ve sigorta şirketleri sayılmıştır.

¹²¹ Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s.10

Bu açıdan bakıldığında, özellikle bankalar kendi lehlerine aldıkları aldıkları bütün paralar karşılığında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ödeme mükellefiyeti içinde olmaları gerekirken, yaptıkları işlemler dolayısıyla ödemeleri gereken Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ni hizmetten faydalandırdıkları gerçek veya tüzel kişilere yansıtmaktadırlar. Yansıtma işlemi sonunda, finansal hizmetten faydalanan gerçek veya tüzel kişi vergi vurgusunu hissetmekte ve bu nedenle faydalandıkları finansal hizmetin maliyeti artmaktadır. Yansıtma işlemi ile birlikte bankaları, tıpkı Katma Değer Vergisi'nde olduğu gibi “aracı mükellef” olarak tanımlayan görüşler bulunmaktadır. Bu görüşe göre, esasen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefi olan bankalar, vergi borcunu hizmetlerinden yararlananlara devretmektedirler. Bu vergiyi devralanlar ise, verginin mükellefi olmaktadır.¹²² Bilindiği üzere “aracı mükellef”, konu vergiyi ödedikten sonra, yansıtma ve benzeri şekillerde bu yükü 3 üncü şahıslara aktaran kişidir.¹²³ Diğer bir ifade ile bu tanımlamada, “vergiyi ödedikten sonra yansıtan” kişi açısından ayırım yapılarak “aracı mükellef” belirlenmektedir. Bu nedenle, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden dolayı bankalar için “aracı mükellef” tanımlamasına ilişkin görüşün, teori ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Zira, Kanun karşısında kanuni mükellef olarak belirlenen bankaların, “aracı mükellef” olarak da düşünülmesi mümkün değildir.

Bankaların bu uygulamaları, yukarıda da açıklandığı üzere “vergi sorumlusu” kavramı ile örtüşmektedir. Uygulamada bankalar, asli mükellef gibi davranmamakta, fakat ilişkisi nedeniyle 3 üncü şahısların vergilendirme ile ilgili maddi ve/veya şekli ödevlerin yerine getirilmesinden kendisini sorumlu tutmaktadır. Böyle bir durumda, hizmeti sunan banka vergi açısından zimni vergi sorumlusu, hizmetten faydalanan kişi veya kurum da bu vergiyi vergi kesenlere karşı ödemek zorunda kalan zimni mükellef konumuna girmektedir.

Diğer taraftan, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne konu işlemlerin tamamı bahsedilen şekilde oluşmamaktadır. Bankaların doğrudan

¹²² Ahmet Taşkın, “Türk Vergi Sisteminde Mükellefiyet”, Adalet Dergisi, Sayı:14, Ankara, Ocak 2003, s.80 (Erişim) <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/14say%C4%B1.pdf> 12.10.2009

¹²³ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s.122

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ni ödedikleri işlemler de mevcuttur. Sözgelimi, bankaların birbirleri arasında gerçekleştirdikleri faizli işlemler üzerinden ödenen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi doğrudan ilgili banka üzerinde kalmaktadır. Ancak, bu işlemlerden doğan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin oranı yüzde 1 olup, vurgusu diğer işlemlere oranla oldukça azdır.

Aşağıdaki tablolarda, mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi kapsamında gerçekleştirdikleri işlemler dolayısıyla söz konusu verginin finansal hizmetlerden faydalananlara yansıtılan ve yansıtılamayarak bankaların üzerinde kalan yükümlülüklerine ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 18: Mevduat Bankalarının Yansıttığı ve Faiz Üzerinden Alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi¹²⁴ (Milyon TL)

Yıl	Faiz Gelirlerinden Alınan % 5'e Tabi BSMV				Faiz Gelirlerinden Alınan % 1'e Tabi BSMV			Faiz Gelirleri Üzerinden Alınan ve Yansıtılan BSMV
	Kredilerden Alınan Faizler Üzerinden BSMV (*)	Takipteki Krediler Üzerinden Alınan Faizler BSMV (**)	Diğer Faiz ve Faiz Benzeri Gelirler Üzerinden Alınan BSMV	% 5'e Tabi Faiz Gelirleri Üzerinden Alınan Toplam BSMV	Bankalardan Alınan Faizler Üzerinden BSMV	Para Piyasası İşlemleri Üzerinden Alınan Faizler BSMV	% 1'e Tabi Faiz Gelirleri Üzerinden Alınan Toplam BSMV	
1998	120,4	0,0	123,5	243,9	7,2	0,8	8,0	251,9
1999	186,6	0,0	138,7	325,3	13,1	1,1	14,2	339,4
2000	242,2	0,0	296,5	538,7	24,5	2,3	26,9	565,6
2001	471,3	0,0	640,2	1.111,5	49,7	28,9	78,7	1.190,2
2002	367,9	21,1	53,6	442,5	11,5	30,1	41,7	484,2
2003	368,5	23,1	56,1	447,7	6,0	22,5	28,5	476,2
2004	564,5	21,4	54,1	640,0	6,4	8,4	14,8	654,8
2005	738,4	19,6	58,4	816,4	8,9	4,8	13,8	830,1
2006	1.016,1	21,6	103,9	1.141,5	13,8	7,5	21,3	1.162,8
2007	1.385,9	29,7	110,4	1.526,0	22,5	6,7	29,2	1.555,1
2008	1.829,0	33,7	72,9	1.935,5	26,2	6,1	32,2	1.967,7

Bu tablolardaki verilerin metodolojisi, mevduat bankalarının Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi kapsamında gerçekleştirdikleri finansal faaliyetler

¹²⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

(*) Kredilerden Alınan Faizler içinde, döviz kazandırıcı işlemler amacıyla kullanılan döviz kredisilerinden alınan faizler, yatırım kredileri ve konut finansmanı amacıyla kullanılan kredilerden alınan faizler ile bu vergiden istisna edilen diğer kredi faizleri yer almamaktadır.

(**) 1998-2001 yılları dahil bu döneme ilişkin veri bulunamamıştır

üzerinden ait oldukları dönemde geçerli olan oranlar uygulanarak yapılan hesaplamalara dayanmaktadır. Bu konuda resmi istatistik ve veri olmaması karşısında bulunan gerçeğe en yakın değerler olduğu düşünülmektedir.

Tablo 18’de mevduat bankalarının yansıttığı ve faiz üzerinden alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tutarları yer almaktadır. Bankaların aldıkları faizleri tabi oldukları orana göre iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan birinci, kredi kullanan gerçek kişiler ile ticari faaliyet içinde bulunan firmalar, ikincisi ise bankalar arası para piyasasında (interbank) likidite ihtiyacını karşılamak üzere daha likit bir bankadan borçlanma yapan bankalardır. Yukarıda da anlatıldığı üzere, birinci kısımdakilere uygulanan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranı yüzde 5, ikinci kısımdaki bankalara uygulanan faiz oranı ise yüzde 1’dir.

Kredi kullanan gerçek kişiler ile ticari faaliyet içinde bulunan firmalardan alınan faizler üzerinden tahsil edilen yüzde 5’e tabi Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin 1998 yılında toplamı 243,9 milyon TL iken bu tutar 2008 yılında 1.935,5 milyon TL’na ulaşmış olup bu dönemde artış 7,94 kattır. Bankalar arası fon kullandırımı nedeniyle, bankalardan alınan faizler üzerinden tahsil edilen yüzde 1’e tabi Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin ise 1998 yılında 8 milyon TL olan tutarı 2008 yılında 32,2 TL’na yükseldiği görülmektedir. Bu dönemdeki artış ise yaklaşık 4 kattır. Faiz gelirleri üzerinden hesap edilen ve yansıtılan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin toplam tutarı ise, 1998 yılında 251,9 milyon TL’ndan 2008 yılında 1.967,7 milyon TL’na ulaşmıştır. Bu tabloda, 2002 ve 2003 yıllarında faiz gelirleri üzerinden alınan ve yüzde 5’e tabi Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin artışının azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni, ilgili yıllarda kamu bankalarının yeniden yapılandırma sürecinde tahsilinde güçlük bulunan kredilerin tamamına karşılık ayrılarak kredi dosyalarının kapatılması ve bu kredilere isabet eden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin tahakkuk ettirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, bu tablodan anlaşılan ve önemli görülen husus, yüzde 5’e tabi olan ve kredi kullanan gerçek kişiler ile ticari faaliyet içinde bulunan firmalardan yansıtılan Banka ve Sigorta

Muameleleri Vergisi ile yüzde 1'e tabi olan ve bankalara yansıtılan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin 1998-2008 dönemindeki artış oranları bankalar lehine daha azdır. Diğer bir deyişle, bankaların bu yolla üstlendikleri Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden dolayı üstledikleri vergi yükü diğer gruba nazaran yarı yarıya düşüktür.

Aşağıdaki Tablo 19'da da mevduat bankalarının komisyon gelirleri ile bu bankalar tarafından kambiyo işlemlerinden alınan ve yansıtılan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin 1998-2008 dönemi tutarları yer almaktadır.

Tablo 19: Mevduat Bankalarının Yansıttığı ve Komisyon ile Kambiyo İşlemleri Üzerinden Alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi¹²⁵ (Milyon TL)

Yıl	% 5'e Tabi Faiz Dışı İşlemleri					% 0,1'e Tabi İşlemler	Komisyon, Faiz Dışı Gelir ve Kambiyo İşlemleri Üzerinden Alınan ve Yansıtılan BSMV (**)
	Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar Üzerinden BSMV	Bankacılık Hizmet Gelirleri Üzerinden BSMV	Aktif Satışından Elde Edilen Gelirler Üzerinden BSMV	(Kar Payı Dışındaki) Diğer Faiz Dışı Gelirler Üzerinden BSMV	Toplam Komisyon, Faiz Dışı Gelir Üzerinden Alınan BSMV	Kambiyo İşlemlerinden Alınan BSMV (*)	
1998	19,7	12,7	0,0	0,0	32,4	32,7	65,0
1999	33,1	43,8	0,0	0,0	76,8	39,2	116,0
2000	63,2	61,2	0,0	0,0	124,4	84,1	208,5
2001	139,6	85,0	0,0	0,0	224,6	44,4	269,0
2002	44,2	121,8	4,6	167,5	338,0	1,0	338,9
2003	42,6	152,8	35,9	102,6	333,8	4,1	337,9
2004	55,9	207,5	8,7	88,9	360,9	2,9	363,8
2005	62,7	256,0	15,6	122,9	457,1	5,3	462,4
2006	71,7	321,9	51,1	197,7	642,3	3,8	646,1
2007	81,3	402,1	57,9	169,0	710,2	7,1	717,3
2008	100,6	482,4	21,6	164,4	769,0	1,8	770,8

Mevduat bankalarının faiz dışındaki gelirleri üzerinden aldığı ve sundukları finansal hizmetlerden faydalanan nihai kullanıcılara yansıttığı yüzde 5'e tabi Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile kambiyo işlemleri üzerinden alınan binde 1 oranındaki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin elde edildiği kaynaklara göre düzenlenmiş bu tabloya göre, 1998-

¹²⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

(*) Gider Vergileri Kanunu'nun 33 üncü maddesinin 2 nci fıkrasının (e) bendi gereğince, 2008/13459 sayılı Karara istinaden 01.05.2008 tarihinden itibaren binde sıfır oranı esas alınmıştır

(**) Kambiyo İşlemlerinden sadece müşteriler adına gerçekleştirilenler alınmış, yurtiçi interbank işlemleri ile, bankaların merkez ve şubeleri arasındaki işlemler matraha dahil edilmemiştir.

2008 döneminde belirtilen ayırım sonucunda, 1998 yılında yüzde 5'e tabi işlemlerde 32,4 milyon TL olan bu vergi 2008 yılında 769,0 milyon TL'na ulaşmıştır. Bu dönemdeki artış 23,7 kattır. Kambiyo işlemleri üzerinden alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin 1998 yılında 32,7 milyon TL olan tutarı ise, gittikçe önemini yitirmiş ve 2008 yılında 1,8 milyon TL'na gerilemiştir. Toplamda ise, 1998 yılında 65 milyon TL'ndan 2008 yılında 770,8 milyon TL'na çıkmıştır. 1998-2008 dönemi toplam artışı 11,9 kattır.

Tablo 20: Mevduat Bankalarının Yansıtamadığı ve Üstlenmek Zorunda Kaldığı Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi¹²⁶ (Milyon TL)

Yıl	% 1'e Tabi Faiz İşlemleri					
	Satılmaya Hazır Menkul Değerlerden Alınan Faizler Üzerinden BSMV	Bankalara Verilen Faizler Üzerinden Ödenen BSMV	Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler Üzerinden Ödenen BSMV	Diğer Faiz Giderleri Faizler Üzerinden BSMV	Bankalararası Kambiyo İşlemleri Üzerinden BSMV (*)	Bankaların Üstlenmek Zorunda Kaldığı BSMV
1998	23,5	3,9	1,1	1,2	9,9	39,5
1999	51,2	10,2	2,1	0,9	12,4	76,7
2000	39,3	14,8	2,8	0,3	25,3	82,5
2001	201,2	22,9	8,1	2,2	13,4	247,8
2002	23,5	21,3	2,4	1,3	0,0	48,5
2003	26,7	14,1	2,5	1,6	0,0	44,9
2004	62,4	14,7	1,2	1,0	0,0	79,4
2005	90,6	21,3	1,3	2,1	0,0	115,2
2006	121,5	40,4	0,3	1,0	0,0	163,2
2007	158,3	49,3	0,1	1,9	0,0	209,6
2008	159,0	53,1	0,2	5,0	0,0	217,2

Mevduat bankalarının yansıtamadığı ve üstlenmek zorunda kaldığı Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin vergiyi doğuran olayın olduğu işlem türlerine göre 1998-2008 dönemine ait tutarları yukarıdaki Tablo 20'de yer almaktadır. Yüklenilen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin bu işlem türlerine uygulanan oranı yüzde 1'dir.

Bu tabloya göre, 1998 yılında toplam 39,5 milyon TL olan ve mevduat bankaları tarafından üstlenmek zorunda kaldıkları Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 2008 yılında 217,2 milyon TL'na yükselmiştir. Bu

¹²⁶ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

(*) Gider Vergileri Kanunu'nun 33 üncü maddesinin 2 nci fıkrasının (e) bendi gereğince, 2002/4506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden 2002 yılından itibaren binde sıfır oran esas alınmıştır. BSMV, sadece yurtiçi interbank işlemleri üzerinden hesaplanmıştır.

dönemdeki artış 5,5 kattır. Yukarıdaki Tablo 19, ve Tablo 20'nin bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda, aynı dönemdeki artışlara göre, bu artışın oldukça düşük seviyede gerçekleştiği açıkça görülmektedir.

Mevduat bankalarının ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin yansıtılmasına göre miktarı ve dağılımının gösterildiği tutar ve oranlar aşağıdaki Tablo 21'de yer almaktadır.

Tablo 21: Mevduat Bankalarının Ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin Yansıtılmasına Göre Miktarı ve Dağılımı¹²⁷ (Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankalarının Nihai Yüklenici Olarak Ödediği BSMV (I)	Mevduat Bankalarının Nihai Yüklenici Olarak Ödediği BSMV'nin Toplam İçindeki Payı (I-%)	Mevduat Bankalarının Yansıtılarak Tahsil Ettiği ve Ödediği BSMV (II)	Mevduat Bankalarının Yansıtılarak Tahsil Ettiği ve Ödediği BSMV'nin Toplam İçindeki Payı (II-%)	Mevduat Bankalarının Ödediği Toplam BSMV (I+II)
1998	39,5	11,1	316,9	88,9	356,4
1999	76,7	14,4	455,4	85,6	532,1
2000	82,5	9,6	774,1	90,4	856,6
2001	247,8	14,5	1.459,2	85,5	1.707,0
2002	48,5	5,6	823,1	94,4	871,6
2003	44,9	5,2	814,0	94,8	858,9
2004	79,4	7,2	1.018,6	92,8	1.097,9
2005	115,2	8,2	1.292,6	91,8	1.407,7
2006	163,2	8,3	1.808,9	91,7	1.972,2
2007	209,6	8,4	2.272,4	91,6	2.482,0
2008	217,2	7,3	2.738,5	92,7	2.955,7

Bu tabloya göre, 1998-2008 döneminde, mevduat bankalarının yansıtamadığı ve nihai yüklenici olarak ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin mevduat bankalarının tahsil ederek vergi idaresine ödediği toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne oranı 1998 yılında yüzde 11,1 iken bu oran 2008 yılında yüzde 7,3'e gerilemiştir. Bu karşılık, mevduat bankalarının nihai yüklenicilere yansıtılarak vergi sorumlusu benzeri bir yükümlülükle tahsil ettiği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin toplam ödenen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne oranı ise 1998 yılında yüzde 88,9'dan 2008 yılında yüzde 92,7'ye yükselmiştir.

Bankaların mükellefi olduğu bu verginin, belirtilen dönem içinde niteliğinin genel tüketim vergilerinin yapısına dönüştüğünü söylemek

¹²⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

mümkündür. Kanun'da belirtildiği üzere, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin mükellefinin banka ve sigorta şirketlerinin olduğu hüküm altına alınmasına rağmen, uygulamada bu mükellefin hizmetten faydalanan kişi veya kuruluşlar haline dönüştüğü ve bu verginin çoğunlukla yansıtılabilen işlem vergisi olduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile bankalar, gerek doğrudan gerekse de mali hizmetlerin ve mali araçların fiyatlaması yoluyla bir şekilde, müşterileri olan yatırımcılara, tasarruf sahiplerine ve kredi müşterilerine, hizmet verdikleri diğer kişi ve kurumlara bu vergiyi yansıtmakta ve bu yükten kaçınmaktadırlar. Dolayısıyla, bu vergi bankacılıktaki hizmetlerin ve mali enstrümanların fiyatlamasında dikkate alınan bir unsur olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Bu yönüyle, diğer aracılık maliyetlerinde olduğu gibi Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin de hizmetten faydalanan kişi ve kuruluşların maliyetlerini artırıcı etkisi bulunan bir mali yük olduğu söylenebilmektedir.

Son olarak, 1998-2008 döneminde mevduat bankaları tarafından yansıtılan ve yansıtılamayarak üstlenilen ve vergi idaresine ödenen toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin tutar ve genel bütçe tahsilat rakamları ile ilişkisi aşağıdaki Tablo 22'de yer almaktadır.

Tablo 22: Mevduat Bankalarının Ödediği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Genel Bütçe'ye Katkısı ve Payı¹²⁸ (Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankalarının Ödediği Toplam BSMV	Genel Bütçe BSMV Tahsilatı	Mevduat Bankalarının Ödediği Toplam BSMV / Genel Bütçe BSMV Tahsilatı	Genel Bütçe Toplam Vergi Gelirleri Tahsilatı	Genel Bütçe Toplam Vergi Gelirleri Tahsilatı İçindeki Genel Bütçe BSMV Tahsilatı Payı	Mevduat Bankalarının Ödediği Toplam BSMV / Genel Bütçe Toplam Vergi Gelirleri Tahsilatı
1998	356,4	372	95,8	9.229	4,0	3,9
1999	532,1	548	97,1	14.802	3,7	3,6
2000	856,6	1.027	83,4	26.504	3,9	3,2
2001	1.707,0	1.811	94,3	39.736	4,6	4,3
2002	871,6	985	88,5	59.632	1,7	1,5
2003	858,9	1.160	74,0	84.316	1,4	1,0
2004	1.097,9	1.428	76,9	101.039	1,4	1,1
2005	1.407,7	1.769	79,6	131.948	1,3	1,1
2006	1.972,2	2.630	75,0	151.272	1,7	1,3
2007	2.482,0	3.176	78,1	171.098	1,9	1,5
2008	2.955,7	3.720	79,5	189.981	2,0	1,6

Bu tabloya göre, 1998 yılında 356,4 milyon TL olan mevduat bankaları tarafından tahsil edilen toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin, 2008 yılında 2.955,7 milyon TL'na ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde, Genel Bütçe Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tahsilatı ise 372 milyon TL'ndan 3.720 milyon TL'na yükselmiş ve 1998 yılında mevduat bankalarının tahsil ettiği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin Genel Bütçe Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tahsilatına oranı yüzde 95,8'den 2008 yılında yüzde 79,5'e gerilemiştir. Bu dönemde, sözkonusu verginin mevduat bankalarınca gerçekleştirilen tahsilatının Genel Bütçe Toplam Vergi Gelirleri tahsilatı içindeki payı da benzer şekilde düşmüştür.

Bu gerilemenin birkaç açıklaması bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, 1999 yılında durgunlaşan ekonominin, mevduat bankalarının sundukları hizmetlerde aksamalara yol açması ve bunun sonucu olarak da daha önce sık olarak bankaların hizmetlerinden faydalananların zorunlu olmadıkça bu hizmetlerden faydalanmama yoluna gitmemeleri ve krediler üzerinde ek maliyet yaratan bu vergiden kaçınmak amacıyla daha ucuz

¹²⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (www.bumko.gov.tr) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

yöntem olan yurtdışı kaynaklara yönelmelerinden, diğer bir deyişe bu vergiyi ve kamusal nitelikte maliyet yaratan diğer mali külfetleri dışlama yaklaşımından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir etken de, banka dışında diğer yasal finansal kurumlarla ve kayıtdışı işlem yapan yasal olmayan fon sağlayıcılara yönelimdir. Başka bir önemli etken ise sigortacılık hizmetlerindeki yaygınlaşma ile prim artışlarındaki gelişimdir.

Yukarıdaki anlatım ve tablolardan ortaya çıkan sonuç, 6802 sayılı Gider Vergilerinden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin uygulayıcısı konumundaki bankalar tarafından lehlerine pozitif ayrımcılık yapıldığı ve kendi mükellefiyetinde olan bu verginin büyük kısmının nihai faydalanıcılara yansıtıldığı görülmektedir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından, bankaların mükellef olarak yüklendikleri pozisyonunun öneminin azaldığı, artık bu verginin yükümlülükten daha çok vergi sorumlusu gibi yerine getirilmesi gereken ödev olarak değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

2.1.1.3. Damga Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler

Damga Vergisi, vergi hasılatı kolayca yükselebilen, yaygın, gelir seviyesi düşük herhangi bir sınıfa bile uygulanabilen, güvenli bir şekilde süratle gelir sağlayabilen, düşük maliyetle toplanabilen işlemler üzerinden alınan bir vergi türüdür. Damga vergisi, özellikle kredi işlemlerinde bankacılık sektörünü etkileyen vergi düzenlemelerinin en belirgin çeşitlerinden birisidir.¹²⁹

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun¹³⁰ 1 nci maddesinde, Kanun'a ekli (1) Nolu tabloda yazılan kağıtların (sözleşmeler, taahhütnameler, temliknameler, teklifnameler, kefalet, teminat ve rehin senetleri, sulhnameler, fesihnameler, kambiyo senetleri (çek hariç), emtia senetleri gibi ticari ve mütedavil kağıtlar, akreditif ve kredi mektupları gibi ticari belgeler, makbuzlar

¹²⁹ Patrick Honohan, "Alternative Approaches To Taxing The Financial Sector", The World Bank Articles, s.332 (Erişim) http://www.bcentral.cl/estudios/banca-central/pdf/v7/315_344honohan.pdf 20.01.2010

¹³⁰ 11.07.1964 tarih ve 11751 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

ve beyannameler gibi) Damga Vergisi'ne tabi olduğu belirtilmektedir. Kağıtlar teriminin ise, yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret konulmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilecek olan belgeleri ifade ettiği, Kanun'un 3 ncü maddesinde ise, Damga Vergisi'nin mükellefinin kağıtları imza edenler olduğu hüküm altına alınmıştır. Damga Vergisi'nde vergiyi doğuran olay, Damga Vergisi'nin konusuna giren (1) Nolu tabloda yazılı kağıtların düzenlenmesidir. Kanun'un "Vergi ve Cezada Sorumluluk" başlıklı 24 ncü maddesinde ise birden fazla kişi tarafından imza edilen kağıtlara ait vergi ve cezanın tamamından imza edenlerin müteselsilen sorumlu olacağı belirtilmiştir. Damga Vergisi, genel kural olarak Türkiye'de düzenlenen kağıtlar üzerinden alınmaktadır. Ancak, yabancı ülkelerde düzenlenen kağıtlar;

- Türkiye'de resmi dairelere ibraz edildiği veya
- Üzerlerinde devir ve ciro işlemlerinin yürütüldüğü veya
- Herhangi bir şekilde hükmünden yararlanıldığı takdirde

damga vergisini doğuran olay gerçekleşmiş sayılır.

Damga Vergisi'nde nisbi ve maktu olmak üzere iki matrah ölçüsü kabul edilmiştir. Nisbi vergide kağıtların nevi ve niteliklerine göre bunların içerdiği ya da bu kağıtlarda gösterilen para miktarları verginin matrahıdır. Maktu vergilerde ise kağıtların neveleri matraha temel olur.

Damga Vergisi Kanunu'na bağlı (2) sayılı tabloda Damga Vergisi'nden istisna tutulan kağıtlar 5 grup halinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu gruplar;

- Resmi işlerle ilgili kağıtlar
- Öğrenciler ve askerlerle ilgili kağıtlar
- İşçiler, çiftçiler ve göçmenlerle ilgili kağıtlar
- Kurumlarla ilgili kağıtlar
- Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar (ticari veya mütedavil kağıtlar üzerine yazılan ciro, kabul ve tesellümü mutazammın şerhler, hisse senetleri ve her türlü tahvillerin temettü ve faiz kuponları, sermaye artışına ilişkin düzenlenen kağıtlar, birleşme, devir ve

bölünmeler nedeniyle düzenlenen kağıtlar ve belli şartlarla bireysel konut kredilerine ilişkin olarak düzenlenen kağıtlar gibi)

Ayrıca, diğer bazı kanunlarda da Damga Vergisi'nden müstesna tutulan kağıtlar düzenlenmiştir. Bunlar,

- 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve bazı Kanun ve Kanun hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik yapılmasına dair kanun uyarınca yapılan özelleştirme işlemleri nedeniyle düzenlenen kağıtlar,
- 3996 sayılı kanun uyarınca Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet modelleri kapsamında düzenlenen ve Damga Vergisi'nden müstesna tutulmuş kağıtlar,
- 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu uyarınca, (mevduat kabul etmeyen bankalarca gerçekleştirilen) finansal kiralama işlemlerine ilişkin düzenlenen kağıtlar,
- Teşvik mevzuatı uyarınca Damga Vergisi'nden istisna tutulan kağıtlardır.

Vergi oranları Damga Vergisi matrahının nisbi ve maktu olmasına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Verginin oranı, belli bir parayı ihtiva eden belgelerde binde 1,5 (asgari 25,40 TL) ile binde 7,5 (azami 1.136.904,10 TL) arasında değişmektedir. Azami ve asgari tutarlar her yıl yeniden değerlendirme oranına göre arttırılmaktadır.¹³¹ Vergilendirme dönemi 1 aydır. Bankalar 1 ay içerisinde hesapladıkları Damga Vergisi'ni ertesi ayın 20 nci günü akşamına kadar ödemenin yapıldığı yer vergi dairesine bildirilir ve aynı sürede vergisi ödenmektedir. Damga Vergisi'nin ödenmesinde esas kural, kağıda imza edenlerin verginin mükellefi olmasıdır. Taraflar kendi aralarında anlaşarak Damga Vergisi yükünü tarafların birinin üstlenmesine karar verebilir. Diğer taraftan, bankaların müşterilerinden Damga Vergisi olarak tahsil ettikleri paralar üzerinden yüzde 5 oranında Banka ve Sigorta

¹³¹ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 23.12.2008 tarih ve 27089 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 51 Sıra No'lu Damga Vergisi Genel Tebliği

Muameleleri Vergisi'ni de ödemeleri gerekmektedir.¹³² Bankalar, vergisi ödenmemiş veya noksan ödenmiş kağıtları, usulen vergi ve cezası ödenmedikçe işleme koyamazlar. Vergi ve cezası ödenmeden bu kağıtları işleme koyan ilgili banka ve kuruluşlardan, kağıdın mükelleflerinden alınacak ceza miktarında ayrıca ceza alınır. Ayrıca Teşvik mevzuatı uyarınca teşvikli işlemlerin vergi istisnalarını takip zorunluluğu bulunmaktadır.

Bankaların üstlenmek zorunda kaldıkları Damga Vergisi Kanunu'ndan doğan yüklerin ayırımı konusunda yeterli istatistiki veri mevcut değildir. Ancak, bankaların müşterileri ile yaptıkları Damga Vergisi'ne konu işlemlerde, vergi genellikle müşteriler tarafından ödenmekte, bankalar vergi sorumlusu gibi davranmaktadır. Bununla birlikte, bankaların da Damga Vergisi Kanunu'ndan doğan ve üstlenmek zorunda oldukları yükler vardır. Örneğin, kuruluş işlemlerine ilişkin düzenleyecekleri belgelerle ana sözleşmeleri dolayısıyla doğan işlemler ve faaliyetleri ile ilgili müşterileri dışında kamu tüzel kişileri veya kamu hizmeti yerine getirmekle yükümlü diğer kuruluşlarla (noterler gibi) düzenlenen kağıtlar için Damga Vergisi'ni ödemekle yükümlüdürler.

Tablo 23: Mevduat Bankalarının Ödediği Damga Vergisi¹³³ (Milyon TL)

Yıl	Yüklenilen Damga Vergisi	Yansıtılan Damga Vergisi	Toplam Ödenen Damga Vergisi	Genel Bütçe Damga Vergisi Tahsilatı	Toplam Ödenen Damga Vergisi / Genel Bütçe Damga Vergisi Tahsilatı (%)
1998	0,8	147,7	148,5	240,7	61,7
1999	0,8	217,0	217,8	355,7	61,2
2000	0,9	309,0	309,9	704,5	44,0
2001	0,9	397,7	398,6	833,9	47,8
2002	0,9	478,2	479,1	1.313,6	36,5
2003	1,1	477,4	478,5	1.707,2	28,0
2004	1,3	715,7	717,0	1.915,5	37,4
2005	1,7	916,9	918,6	2.569,5	35,8
2006	2,1	1.090,3	1.092,4	3.167,3	34,5
2007	2,3	1.102,3	1.104,6	3.677,1	30,0
2008	2,6	1.478,5	1.481,1	3.987,6	37,1

¹³² Selim Güray Çelik, "Bankalar ile Müşterileri Arasında Düzenlenen Kağıtların Damga Vergisi ve BSMV Yükümlülüğüne İlişkin Değerlendirmeler", Active Dergisi, Şubat-Mart 2000

¹³³ Tahminidir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)

Herhangi bir ayırım yapılamamasına rağmen, yukarıdaki Tablo 23'den de görüleceği üzere, mevduat bankalarının Genel Bütçe'de yer alan Damga Vergisi tahsilat rakamlarına göre önemli bir paya sahip olduğu ancak son yıllarda payın düşüş eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu tabloda dikkati çeken diğer bir husus da, mevduat bankalarının tahsil ederek genel bütçeye gelir kaydedilen Damga Vergisi tutarı içinde mevduat bankaları tarafından yüklenilen Damga Vergisi tutarının tahsilat oranı içindeki payının 1998-2008 döneminde tedrici bir trend izlemesidir. Sözgelimi, mevduat bankalarının tahsil ettiği toplam Damga Vergisi içindeki mevduat bankalarının yüklendiği Damga Vergisi oranı 1998 yılında binde 5,3 iken, bu oran 2008 yılında binde 1,8'e gerilemiştir. Bu açıdan, mevduat bankalarının gerçek anlamda üstlendiği Damga Vergisi yükü önemsiz sayılabilecek seviyededir.

1998-2008 dönemi içinde mevzuattan kaynaklanan nedenlerle damga vergisinin uygulama alanları azaltılmıştır. Bu kapsamda, 5035 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"¹³⁴ ile kredi işlemlerinin maliyetlerinin azaltılması hedefi doğrultusunda herhangi bir kredi ayırımına gidilmeksizin, bankalar, yurt dışı kredi kuruluşları ve uluslararası kurumlarca kullanılan tüm krediler ile ilgili düzenlenen kağıtlar ve bu kağıtlar üzerine konulan şerhler istisna kapsamına alınmıştır. Diğer taraftan, Damga Vergisi Kanunu'nda 5281 sayılı "Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"¹³⁵ 7 nci maddesi ile yapılan değişiklik uyarınca 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere uygulanması öngörülen ve vergiye tabi işlemleri yeni düzenlemeler çerçevesinde Damga Vergisi'nin pul yapıştırılması suretiyle ödeme usulüne son verilmiştir. Önceki dönemlerde zaman zaman sorun yaratan bu uygulama alanının daraltılmış olması bu vergiye tabi işlemleri gerçekleştirenleri ve sorumlularını rahatlatmış, diğer bir deyişle bir külfet ortadan kalkmıştır.

¹³⁴ 02.01.2004 tarih ve 25334 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlananmıştır.

¹³⁵ 31.12.2004 tarih ve 25687 (3 ncü mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlananmıştır.

2.1.1.4. Katma Değer Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler

Bugün dünya nüfusunun yüzde 70 civarındaki kısmı Katma Değer Vergisi ile yaşamakta ve 120 ülke hükümetleri bu vergiyi önemli bir kaynak olarak görmektedirler.¹³⁶ Katma Değer Vergisi mal ve hizmet harcamaları üzerinden alınan bir vergi türüdür.

3065 sayılı “Katma Değer Vergisi Kanunu”nun¹³⁷ 1 inci maddesine göre verginin konusu, Türkiye’de ticari, sınai, zirai ve mesleki faaliyetler çerçevesinde yapılan mal teslimleri, hizmet ifaları ile her türlü mal ve hizmet ithalatıdır. Ayrıca bir kısım teslim ve hizmetler de kanunda tek tek sayılmak suretiyle belirlenmiştir. Mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde vergiyi doğuran olay malın teslimi veya hizmetin yapılmasıdır. Ayrıca vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesi için malların teslim halinde Türkiye’de bulunması, hizmetin Türkiye’de yapılması veya hizmetten Türkiye’de faydanılması gerekmektedir. Teslim ve hizmet işlemlerinde matrah bu işlemlerin karşılığını teşkil eden bedeldir. Ayrıca, mevduat kabul etmeyen bankalarca gerçekleştirilen finansal kiralama işlemleri nedeniyle hesaplanacak olan Katma Değer Vergisi’nin de beyan edilmesi gerekmektedir.

Katma Değer Vergisi Kanunu’nun “Vergi Sorumlusu” başlığını taşıyan 9 uncu maddesinin 1 inci fıkrası gereğince, bankalar Türkiye’de daimi temsilcisi ve işyeri bulunmayanlara yapmış oldukları ödemeler üzerinden sorumlu sıfatıyla Katma Değer Vergisi hesaplamak ve beyan etmekle yükümlüdürler.

Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 17 nci maddesinin 4 üncü fıkrasının (e) bendi uyarınca, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi kapsamına giren işlemler Katma Değer Vergisi’nden müstesnadır. Buna göre, her türlü gelirleri nedeniyle Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefi olan bankaların Katma Değer Vergisi mükellefiyetleri bulunmamaktadır. (Bununla birlikte, mevduat kabul etmeyen bankalarca gerçekleştirilen finansal kiralama

¹³⁶ Honohan, Alternative Approaches To Taxing The Financial Sector, a.g.m., s.318

¹³⁷ 02.11.1984 tarih ve 18563 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

işlemleri Katma Değer Vergisi'nden istisna edilmediğinden, bu faaliyette bulunan bankaların Katma Değer Vergisi mükellefiyeti bulunabilmektedir.)

Vergilendirme dönemi bir aydır. Katma Değer Vergisi Kanunu'nun "Oran" başlığını taşıyan 28 inci maddesine göre, sözkonusu verginin oranı vergiye tabi her bir işlem için yüzde 10 olarak belirlenmiştir. Ancak Bakanlar Kurulu bu oranı, dört katına kadar artırmaya, yüzde 1'e kadar indirmeye, bu oranlar dahilinde muhtelif mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkilidir. Kanun ekinde Katma Değer Vergisi oranları belirtilmiştir. Genel olarak güncel Katma Değer Vergisi oranı yüzde 18 olmakla birlikte, mal ve hizmetin türüne ve niteliğine bağlı olarak Katma Değer Vergisi oranı yüzde 1 ile yüzde 18 arasında çeşitlilik göstermektedir.

Sorumlu sıfatıyla vergi kesintisi yapmakla yükümlü bulunan bankalar ile finansal kiralama işlemleri nedeniyle Katma Değer Vergisi mükellefiyeti bulunan mevduat kabul etmeyen bankalar, Katma Değer Vergisi beyannamelerini vergilendirme dönemini takip eden ayın 25 inci günü akşamına kadar ilgili vergi dairesine vermekle yükümlüdürler. Katma Değer Vergisi beyanname verme süresi içinde ödenmesi gerekmektedir.

Bankaların yaptıkları iş ve işlemler dolayısı ile doğrudan Katma Değer Vergisi mükellefiyetleri bulunmamaktadır. Ancak, Katma Değer Vergisi'nde bankaların nihai yüklenici olmaları dolayısıyla vergilendirme prensibi açısından ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile Katma Değer Vergisi aynı türden işlem vergileridir. Her ne kadar Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17 nci maddesinin 4 üncü fıkrasının (e) bendi uyarınca, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi kapsamına giren işlemler Katma Değer Vergisi'nden istisna edilmiş olsa da, her iki vergi açısından da nihai yüklenici durumundaki bankaların ödedikleri Katma Değer Vergisi'ni mükellefi bulundukları Banka Sigorta Muameleleri Vergisi'nden mahsup edememeleri, bankaları farklı işlemlerle fakat aynı türden iki vergiyi yüklenmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hal böyle iken, işlem vergilerinin ortak özelliklerinden olan

“vergi mahsubu” ve bunu sonucunda “vergi yansıması” Katma Değer Vergisi’nde mümkün olmakla birlikte, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nde böyle bir imkan bulunmamaktadır. Diğer taraftan Katma Değer Vergisi uygulayan gelişmiş ülkelerde, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi gibi ayrı bir işlem vergisinin alınmadığı, finansal kuruluşların işlemlerinin de Katma Değer Vergisi mevzuatı içerisinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu ülkelerin büyük bir çoğunluğunda ülkemizdeki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin konusuna giren işlemler ya istisna yöntemiyle veya sıfır oranlı Katma Değer Vergisi uygulanmak suretiyle bu verginin dışında bırakılmaktadır. Katma Değer Vergisi sadece “katma değer yaratıcı” işlemlerden alınmaktadır.¹³⁸ Bu açıdan değerlendirildiğinde, bankacılık işlemlerinin bankalar dışında katma değer yaratma özelliği bulunmamakta, sadece tekrarlanmayan tek işlem üzerinden alınmaktadır. Türkiye’de bankacılık işlemlerinin Katma Değer Vergisi konusu içine alınmasına ilişkin görüşler karşısında, bu tür işlemlerin katma değer yaratmaması diğer bir deyişle zincir etkisinin bulunmaması nedenleriyle Katma Değer Vergisi’nin tekniğine uygun olmadığına ilişkin karşı görüşler öne sürülmektedir.

Diğer taraftan, bankaların dışarıdan sağladıkları mal ve hizmet alımları nedeniyle Katma Değer Vergisi’ne tabi oldukları ve bu mal ve hizmet alımları üzerinden hesap edilen Katma Değer Vergisi’ni ödemek zorunda oldukları konusunda şüphe yoktur. Bu kapsamda, bankalar tarafından nihai yüklenici olarak ödenen Katma Değer Vergisi’nin boyutu konusunda bir çalışma olmadığı gibi herhangi bir veri de bulunmamaktadır. Ancak, bankaların dışarıdan sağladığı bankacılık işlemleri dışındaki mal ve hizmet alımları nedeniyle sağlayıcı tarafından ibraz edilen ticari fatura üzerinden hesap edilen Katma Değer Vergisi ayrı olarak faturada gösterilmesine rağmen, bankalar dışarıdan sağlanan mal ve hizmet bedelinin tamamını aktifleştirerek Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde gider olarak yazmaları ile belirtilen Katma Değer Vergisi de mal ve hizmet bedeli içinde gizlenmiş olarak

¹³⁸ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, **Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi**, Vergi Konseyi Finansal İş ve İşlemlerin Vergilendirilmesi Alt Çalışma Komitesi, Yayın No:19, İstanbul Ekim 2004, s.73

giderlere intikal etmektedir. Başka bir ifade ile, bankalar tarafından uygulanmakta olan tek düzen muhasebe hesap planına göre ayrıca “Ödenen Katma Değer Vergisi” adı altında hesapta, fatura üzerinden ayrılarak gösterilmesi gerekirken “bir faydası olmadığı” gerekçesi ile bu ayırma yapılmamaktadır. Dolayısı ile bu açıdan bankaların Katma Değer Vergisi yükü belirlenememekte ve gerçek vergi yükleri hesaplanamamaktadır.

Bankaların üstlenmek zorunda oldukları Katma Değer Vergisi’nden doğan yüklere ilişkin istatistiki bilgi mevcut değildir. Ancak, tahmini olarak mevduat bankalarının dışarıdan sağladığı mal ve hizmetlere ilişkin nihai yüklenici sıfatıyla yüklendikleri Katma Değer Vergisi’ne ilişkin hesaplama aşağıdaki Tablo 24’de yer almaktadır.

1998-2008 dönemini kapsayan bu hesaplamalara göre, 1998 yılında mevduat bankalarının dışarıdan sağlanan mal ve hizmet alımlarından kaynaklanarak ödediği Katma Değer Vergisi tutarı 144,9 milyon TL iken, 2008 yılında bu tutar 2.237,5 milyon TL’na ulaşmıştır. Aynı dönem içinde ödenen Katma Değer Vergisi’nin mevduat bankalarının aktif toplamına oranı binde 4’den 2008 yılında binde 3’e gerilemiştir. Ödenen Katma Değer Vergisi miktar olarak artarken aktif içinde payının çok küçük bir değişikle gerilemesi, aynı dönemde mevduat bankalarının aktif toplamının çok büyük miktarda artmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 24’ e göre, mevduat bankalarının dışarıdan sağlanan mal ve hizmet alımlarından kaynaklanarak ödediği Katma Değer Vergisi’nin “Genel Bütçe Dahilde Alınan Beyana Dayanan Katma Değer Tahsilatı”na oranı 1998 yılında yüzde 9,1’den 2008 yılında yüzde 7,6’ya gerilediği görülmektedir.

Tablo 24: Mevduat Bankalarının Mal ve Hizmet Alımları Nedeniyle Nihai Yüklenici Olarak Ödediği Katma Değer Vergisi¹³⁹ (Milyon TL)

Yıl	Mal ve Hizmet Alımları ile Yüklenilen ve Giderleştirilen Katma Değer Vergisi	Mevduat Bankaları Aktif Toplamı	Mal ve Hizmet Alımları ile Yüklenilen Katma Değer Vergisi / Aktif Toplamı (%)	Genel Bütçe Dahilde Alınan Beyana Dayanan Katma Değer Vergisi Tahsilatı	Mal ve Hizmet Alımları ile Yüklenilen ve Giderleştirilen Katma Değer Vergisi / Genel Bütçe Dahilde Alınan Beyana Dayanan Katma Değer Vergisi Tahsilatı (%)
1998	144,9	33.478	0,4	1.589	9,1
1999	312,5	64.781	0,5	2.433	12,8
2000	486,6	95.855	0,5	4.488	10,8
2001	752,7	152.689	0,5	7.290	10,3
2002	1.263,3	203.243	0,6	11.543	10,9
2003	1.249,3	239.423	0,5	15.390	8,1
2004	1.272,2	295.112	0,4	18.167	7,0
2005	1.757,2	384.027	0,5	19.553	9,0
2006	1.673,2	470.635	0,4	24.307	6,9
2007	1.921,3	543.272	0,4	28.106	6,8
2008	2.237,5	683.823	0,3	29.264	7,6

Katma Değer Vergisi nihai yüklenicisi olarak mevduat bankaları, Genel Bütçe Vergi Gelirleri açısından gelir yaratma fonksiyonunu en iyi şekilde yerine getiren gelir sağlayıcılardan birisi olup, Katma Değer Vergisi tahsilatları içindeki payı bu görüşü desteklemektedir.

2.1.1.5. Emlak Vergisi Kanunu'ndan Doğan Yükler

Emlak Vergisi servet üzerinden alınan bir vergi türüdür. Bu vergi iki vergiden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi “Bina Vergisi”, ikincisi ise “Arazi Vergisi” dir.

1319 sayılı “Emlak Vergisi Kanunu”nun¹⁴⁰ “Bina Vergisi” başlığını taşıyan 1 inci maddesi ve “Arazi Vergisi” başlığını taşıyan 12 nci maddesine göre, Emlak Vergisi’nin konusunu Türkiye sınırları içerisinde bulunan binalar ve araziler oluşturur. Malik olma, intifa hakkı tesisi ve bunun sürmesi, malik

¹³⁹ Tahminidir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) ve Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim: 25.01.2010)

¹⁴⁰ 29.05.1981 tarih ve 17354 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

gibi tasarruf etme Emlak Vergisi bakımından vergiyi doğuran olayı meydana getirmektedir. Emlak Vergisi'ni bina veya arazinin maliki, varsa intifa hakkı sahibi, her ikisi de yoksa malik gibi tasarruf edenler ödemektedir.

Emlak Vergisi'nde vergilendirme dönemi 1 yıldır. Emlak Vergisi mükelleflerin yazılı beyanı üzerine tarh ve tahakkuk ettirilmektedir. Beyan edilecek değerler, Vergi Usul Kanunu'nun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca hesaplanan miktardan düşük olamamaktadır.

Kanun'un 8 inci maddesine göre Bina Vergisi'nin oranı meskenlerde binde 1, diğer binalarda binde 2'dir. Bu oranlar 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu"nun¹⁴¹ uygulandığı büyük şehir belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde 23.07.2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yüzde 100 artırımlı uygulanmaktadır. Ayrıca, tespit ve ilan edilecek bina metrekare normal inşaat maliyet bedelleri bu arsa veya arsa payı değeri esas alınarak, hesaplanacak maliyet bedelinden düşük olamamaktadır..

Aynı Kanun'un 18 inci maddesine göre Arazi Vergisi'nin oranı binde 1'dir. Ancak arsalarda bu oran binde 3 olarak uygulanmaktadır. 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu"nun uygulandığı büyük şehir belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde 23.07.2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yüzde 100 artırımlı uygulanmaktadır.

Emlak Vergisi'nin birinci taksiti Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, ikinci taksiti ise Kasım ayında olmak üzere iki eşit taksitte ödenmek zorundadır.

Emlak Vergisi'nin konusuna giren bina ve arazilerin vergi değeri Kanun'un 29 uncu maddesine göre hesaplanan bedeldir.¹⁴² Bu madde

¹⁴¹ 23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁴² 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 29 uncu maddesi:
"Vergi değeri;

a. Arsa ve araziler için, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca arsalar için her mahalle ve arsa sayılacak parsellenmemiş arazide her köy için cadde, sokak veya değer bakımından farklı bölgeler (turistik bölgelerdeki cadde, sokak veya değer bakımından farklı olanlar ilgili valilerce tespit edilecek pafta, ada veya parseller), arazide her il veya ilçe için arazinin cinsi (kıraç, taban, sulak) itibarıyla takdir olunan birim değerlere göre,

gereği, ülkemizde arsa ve arazilerin vergi değeri Vergi Usul Kanunu'nun "Asgari Ölçüde Birim Değer Tespitine İlişkin Hükümler" çerçevesinde takdir komisyonları tarafından belirlenmektedir. Söz konusu değerler Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 49 uncu maddesi uyarınca her dört yılda bir takdir edilmektedir.

Yasal düzenleme gereği olarak takdir komisyonlarının arsalara ve araziye ait asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin dört yılda bir yapacakları takdirler, tarh ve tahakkuk işleminin yapılacağı sürenin başlangıcından en az altı ay önce karara bağlanarak, arsalara ait olanlar takdirin ilgili bulunduğu il ve ilçe merkezlerinde ticaret odalarına, ziraat odalarına ve ilgili mahalle ve köy muhtarlıkları ile belediyelere, araziye ait olanlar il merkezlerindeki ticaret ve ziraat odalarına ve belediyelere imza karşılığında verilmektedir.

Büyükşehir belediyesi bulunan illerde takdir komisyonu kararları merkez komisyonunca değerlendirilmektedir. Bu bağlamda vali veya yetkilendirdiği memur başkanlığında, defterdar veya vekâlet vereceği memur, vali tarafından görevlendirilecek tapu sicil müdürü ile ticaret odası, serbest muhasebeci mali müşavirler odası ve esnaf ve sanatkârlar odaları birliğince görevlendirilecek birer üyeden oluşan bu komisyona kararlar imza karşılığında verilmektedir. Merkez komisyonu kendilerine tebliğ edilen kararları on beş gün içinde inceleyerek inceleme sonucu belirlenen değerleri ilgili takdir komisyonuna geri göndermektedir. Bu aşamada merkez komisyonunca farklı değer belirlenmesi halinde bu değerler ilgili takdir komisyonları tarafından yeniden takdir edilmek suretiyle dikkate alınmaktadır.

Takdir komisyonlarının bu kararlarına karşı kendilerine karar tebliğ edilen daire, kurum, teşekküller ve ilgili mahalle ve köy muhtarlıkları on beş gün içinde ilgili vergi mahkemesi nezdinde dava açabilmektedir. Vergi

b. Binalar için, Maliye ve Bayındırlık ve İskan bakanlıklarınca müştereken tespit ve ilan edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile (a) bendinde belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya arsa payı değeri esas alınarak 31 inci madde uyarınca hazırlanmış bulunan tüzük hükümlerinden yararlanılmak suretiyle, hesaplanan bedeldir.

Vergi değeri, mükellefiyetin başlangıç yılını takip eden yıldan itibaren her yıl, bir önceki yıl vergi değerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca aynı yıl için tespit edilen yeniden değerlendirme oranının yarısı nispetinde artırılması suretiyle bulunur.”

mahkemeleri tarafından verilecek kararlar aleyhine on beş gün içinde Danıştay'a başvurabilmektedir.

Kesinleşen asgari ölçüde arsa ve arazi birim değerleri, ilgili belediyelere ve muhtarlıklarda uygun bir yere asılmak suretiyle tarh ve tahakkukun yapıldığı yılın başından mayıs ayı sonuna kadar ilan edilmektedir. Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 49 uncu maddesinde yer alan düzenleme gereği olarak bakanlar kurulu dört yılda bir yapılan takdir işlemleri ile ilgili süreyi sekiz yıla kadar artırmaya veya iki yıla kadar indirmeye yetkilidir.

Mevduat bankalarının ödediği Emlak Vergisi konusunda istatistiki bilgi mevcut değildir. Ancak, tahmini olarak mevduat bankaları bilançolarından kısmi bilgiler tespit edilebilmekte ise de bunlar yeterli olmayabilmektedirler. Aşağıdaki Tablo 25'de, bu yöntem ile elde edilen Emlak Vergileri'nin yıllar itibarı ile tutarları ve özvarlık toplamına oranları yer almaktadır.

Tablo 25: Mevduat Bankalarının Ödediği Emlak Vergisi (Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankalarının Emlak Vergisi Konusuna Giren Gayrimenkul Varlığı	Ödenen Emlak Vergisi	Mevduat Bankaları Özvarlığı	Ödenen Emlak Vergisi / Özvarlık (%)
1998	690	1,4	2.915	0,05
1999	1.049	2,1	3.358	0,06
2000	1.579	3,2	5.852	0,05
2001	3.099	6,2	14.646	0,04
2002	4.683	9,4	22.703	0,04
2003	5.002	10,0	31.350	0,03
2004	5.091	10,2	40.823	0,02
2005	4.461	8,9	47.482	0,02
2006	3.960	7,9	50.409	0,02
2007	4.597	9,2	64.533	0,01
2008	4.698	9,4	72.061	0,01

Tablo 25'den de görüleceği üzere, ödenen Emlak Vergisi'nin mevduat bankaları özvarlık toplamına göre oranı son derece az olup, son yıllarda bu oran daha da küçük hale gelmiştir.

2.1.1.6. Belediye Gelirleri Kanunu’ndan Doğan Yükler

Bankaların, yasalar aracılığı ile üstlendiği kamusal nitelikli diğer bir gruptandırılmış yük de, belediye gelirleri içinde yer alan ve “Belediye Gelirleri Kanunu”ndan doğan yükümlülüklerdir. Belediye gelirlerinin de, merkezi yönetimin yetki devri ile yerel yönetimlerin kamusal hizmet sundukları bölge toplumuna sunulan kamusal hizmetin bedeli olarak tahsil edildiğinden vergi sınıflaması içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Belediye gelirleri konumuz açısından iki türdür. Bunlar, İlan ve Reklam Vergisi ve Çevre Temizlik Vergisi’dir.

2.1.1.6.1. İlan ve Reklam Vergisi

2464 sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu”nun¹⁴³ “İlan ve Reklam Vergisi” başlığını taşıyan 12 nci maddesine göre verginin konusu, belediye sınırları ile mücavir alanları içinde yapılan her türlü ilan ve reklamlardır. Kanun’un 13 üncü maddesine göre de bu verginin mükellefi, yurtdışından gönderilen ilan ve reklamlar dahil olmak üzere, ilan ve reklamı kendi adına yapan veya yaptıran gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu nedenle, ilan ve reklam işlerini mutad meslek olarak ifa edenler başkaları adına yaptıkları ilan ve reklamlara ait vergileri mükellefleri adına ilgili belediyeye yatırmaktan sorumludurlar.

Bu açıdan bakıldığında, bankalar da yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde İlan ve Reklam Vergisi mükellefiyeti içinde yer almaktadır.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nun 14 üncü maddesinde hangi ilan ve reklamların vergiye tabi olmadığı belirtilmiştir. Bunların içinden Bankalar için önem arz eden bazıları aşağıda belirtilmiştir.

- TRT tarafından yayınlanan ve yapılan ilan ve reklamlar,
- Her türlü gazete, dergi ve kitaplarda yapılan ilan ve reklamlar,
- Banka işyerlerinin iç-dış kapılarına konan ve kimliklerini gösteren levhalar,
- Umumi mahallerde reklam amacı ile konulacak sıra, bank ve benzeri gereçler üzerindeki ilan ve reklamlar.

¹⁴³ 29.05.1981 tarih ve 17354 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Vergi konusuna giren ilan ve reklamlar için ödenecek vergiler kanunda yer alan tarifelerde belirlenmiş bulunmaktadır. Örneğin, dükkan, ticari ve sinai müessese ve serbest meslek erbabınca çeşitli yerlere asılan ve resim gibi sabit bütün ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak ilan ve reklam vergisi alınmaktadır. Bu vergi, maktu olarak belirlenen tarife üzerinden İlan ve Reklam Vergisi'ne tabi alanın çarpılması sonucu hesap edilmektedir.

Kanun'un 15 inci maddesine göre İlan ve Reklam Vergisi'nin konusu işlemler ve maktu tarifesi aşağıdaki Tablo 26'da belirtilmektedir.

Tablo 26: İlan ve Reklam Vergisi Tarifesi ¹⁴⁴

İlan ve Reklam Konusu	Vergi Miktarı (TL)	
	En Az	En Çok
Dükkan, ticari ve sinai müessese ve serbest meslek erbabınca çeşitli yerlere asılan ve takılan her çeşit levha, yazı ve resim gibi sabit bütün ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak	20	100
Motorlu taşıt araçlarının içine veya dışına konulan ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak	8	40
Cadde, sokak ve yaya kaldırımlar üzerine gerilen, binaların cephe ve yanlarına asılan bez veya sair maddeler vasıtasıyla yapılan geçici mahiyetteki ilan ve reklamların metrekaresinden haftalık olarak	2	10
İşıklı veya projeksiyonlu ilan ve reklamlardan her metrekare için yıllık olarak	30	150
İlan ve reklam amacıyla dağıtılan broşür, katalog, duvar ve cep takvimleri, biblolar veya benzerlerinin her biri için	0,01	0,25
Mahiyeti ne olursa olsun yapıştırılacak çeşitli afişler ve benzerlerinin beherinin metrekaresinden	0,02	0,50

Tarifede belirtilen vergi miktarları 01.01.2005 tarihinden itibaren geçerlidir. Daha önceki tarifeyle oranla bu tarifiedeki vergi miktarları 400 kat artmıştır.

Aşağıdaki Tablo 27'de de mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde ödedikleri İlan ve Reklam Vergisi miktarları yer almaktadır. Bu tabloda yıllar itibarı ile banka ve şube sayıları verilmiştir. Bu sayıların verilmesinin nedeni, her şube lokalinde yer alan bankayı tanıtıcı tabela ve afişlerin bu verginin konusu içinde yer aldığından, bankaların üstlendiği verginin hesap edilmesine yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, 1998-2004 yılları arasında ödenen İlan ve Reklam Vergisi'nin bankalara yarattığı vergi yükü önemsiz düzeyde iken

¹⁴⁴ 5281 sayılı Kanun'un 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere 16 ncı maddesiyle arttırılan miktarlardır.

2005 yılından itibaren yukarıda da belirtildiği üzere tarifiede gerçekleştirilen yüksek orandaki artış yüzünden mevduat bankalarının ödediği İlan ve Reklam Vergisi yükü önemli miktarda artmıştır.

Tablo 27: Mevduat Bankalarının Ödediği İlan ve Reklam Vergisi¹⁴⁵

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Ödenen İlan ve Reklam Vergisi (Milyon TL)
1998	59	6.795	0,5
1999	60	7.340	0,6
2000	62	7.660	0,6
2001	61	7.807	0,6
2002	46	6.889	0,6
2003	40	6.087	0,5
2004	36	5.949	0,5
2005	35	6.088	9,1
2006	34	6.228	9,3
2007	33	6.804	10,2
2008	33	7.570	11,4

Bankaların vergiye tabi ilan ve reklamlarında, ilan ve reklam işinin mükellef tarafından yapılması durumunda işin yapılmasından önce mükellef tarafından, ilan ve reklamların bu işi mutad meslek olarak ifa edenler tarafından yapılması durumunda ise, reklamın yapıldığı ayı takip eden ayın 20 nci günü akşamına kadar verilecek beyanname üzerine tarh ve tahakkuk ettirilmekte ve İlan ve Reklam Vergisi beyan süresi içinde ödenmektedir.

2.1.1.6.2. Çevre Temizlik Vergisi

2464 sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu”nun “Çevre Temizlik Vergisi” başlığını taşıyan mükerrer 44 üncü maddesinin¹⁴⁶ 1 inci fıkrasına göre verginin konusu belediye sınırları ile mücavir alan içinde bulunan ve belediyelerin katı atık toplama ile kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalardır. Aynı maddenin 3 üncü fıkrasına göre verginin mükellefi de binaları kullananlardır. Mükellefiyet binanın kullanımı ile başlamaktadır. Bankalar binaları her ne şekilde olursa olsun kullandıkları sürece Çevre Temizlik Vergisi mükellefi sayılırlar. Boş

¹⁴⁵ Tahminidir. Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim: 24.01.2010)

¹⁴⁶ 5035 Sayılı Kanunun 41 inci Maddesiyle Değişen Mükerrer Madde. Geçerlilik:01.01.2004; Yürürlük:02.01.2004

bulunan binalarda bu verginin mükellefi, binaların malikleri veya malik gibi tasarruf edenlerdir.

44 üncü maddenin 5 inci fıkra hükmüne göre, işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait Çevre Temizlik Vergisi, her yıl tespit edilen tarifiedeki derecelere intibak ettirilmesi üzerine her yılın Ocak ayında yıllık tutarı itibariyle tahakkuk etmiş sayılmakta ve büyükşehirlerde yüzde 25 artırımlı olarak uygulanmaktadır.¹⁴⁷ Vergi konusuna giren işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar için ödenecek vergiler kanunda yer alan tarifelerde belirlenmiş bulunmaktadır. Aşağıda Çevre Temizlik Vergisi tarifesini yer almaktadır.

Tablo 28: Çevre Temizlik Vergisi'nin Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Yıllık Vergi Tutarları

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	1.700	1.390	1.060	850	700
2. Grup	1.070	840	630	500	420
3. Grup	700	560	420	350	270
4. Grup	350	270	210	170	139
5. Grup	210	170	117	107	85
6. Grup	107	85	60	49	36
7. Grup	36	30	21	18	15

Tablo 29: Çevre Temizlik Vergisi'nin Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Yıllık Vergi Tutarları

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.125	1.737	1.325	1.062	875
2. Grup	1.337	1.050	787	625	525
3. Grup	875	700	525	437	337
4. Grup	437	337	262	212	173
5. Grup	262	212	146	133	106
6. Grup	133	106	75	61	45
7. Grup	45	37	26	22	18

Yukarıdaki tarifeler üzerinden tahakkuk eden Çevre Temizlik Vergisi, bir defaya mahsus olmak üzere, belediyelerin ilan koymaya mahsus mahallerinde bir ay süreyle topluca ilan edilmektedir. Bakanlar Kurulu, tarifiede yer alan bina gruplarını belirlemeye ve tarifiede belirtilen vergi tutarını yöreler, belediyelerin nüfusları ve bina grupları itibarıyla ayrı ayrı dörtte birine

¹⁴⁷ 5281 Sayılı Kanunun 18 nci maddesiyle artırılan miktarlar. Geçerlilik: 01.01.2005, Yürürlük: 31.12.2004. 38 Seri No'lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği ile 01.01.2010 tarihinden itibaren uygulanacak tutarlar yüzde 11,7 oranında arttırılmıştır.

kadar indirmeye veya yarısına kadar artırmaya yetkilidir. Diğer taraftan, belediye meclisleri de, bulundukları mahallin sosyal ve ekonomik farklılıkları ile büyüklüklerini de dikkate alarak binaların hangi dereceye gireceğini tespit etmeye yetkilidir. Gruplarda yer alan binalara yıllık olarak tahakkuk eden bu vergi, bankalarca her yıl Emlak Vergisi'nin taksit sürelerinde ödenmektedir. Tahsil ettiği vergiyi veya gecikme zammını yukarıda belirtilen süre içinde ilgili belediyeye yatırmayan idarelerden, bu tutarlar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre gecikme zammı tatbik edilerek tahsil edilmektedir.

Tablo 30: Mevduat Bankalarının Ödediği Çevre Temizlik Vergisi¹⁴⁸

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Ödenen Çevre Temizlik Vergisi (Milyon TL)
1998	59	6.795	1,1
1999	60	7.340	1,5
2000	62	7.660	1,8
2001	61	7.807	2,1
2002	46	6.889	2,1
2003	40	6.087	2,0
2004	36	5.949	2,2
2005	35	6.088	2,4
2006	34	6.228	2,7
2007	33	6.804	3,2
2008	33	7.570	3,8

Bu konuda, değerlendirilebilecek herhengi bir istatistiki bilgi mevcut olmayıp, ödenen Çevre Temizlik Vergisi'nin, bankalara yarattığı vergi yükünün önemsiz düzeyde olduğu olduğu düşünülmektedir.

2.1.1.7. Harçlar Kanunu'ndan Doğan Yükler

Harçlar, bazı kamu hizmetlerinden yararlanan kimselerin belli bir ölçüde bu hizmetlerin maliyetine katılmaları amacıyla ya da kişilerin bazı işlemleri yapmaları sırasında konulan ve zor unsuruna dayanan mali mükellefiyettir.¹⁴⁹ Devlet ile kişilerin ilişkilerinde, bir tür maliyete katılma bedeli olarak alınmaktadırlar. Harçları vergilerden ayıran en önemli özellik, bunların belirli bir hizmet ya da işlem karşılığında alınmalarıdır. Vergiler ise, herhangi

¹⁴⁸ Tahminidir. Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim: 24.01.2010)

¹⁴⁹ Öncel, Kumrulu, Çağan, **Vergi Hukuku**, s. 435.

bir karşılık esasına dayanmazlar. Vergiler gibi zorunlu bir yapıya sahip olan harçlar da, kanun ya da kanunun verdiği yetkiye dayanılarak konulmaktadır.¹⁵⁰

Harçlarda mükellef, harca konu olan işlemin yapılmasını isteyen kişidir. Herhangi bir istek olmaksızın re'sen yapılacak işlemlere ait harçlar, aksine hüküm yoksa, lehine işlem yapılan kişilerden alınmaktadır.

Kamusal bir hizmet bedeli karşılığında zorla alınan hizmete katılım bedelinin, aşağıda belirtilen yasal düzenleme içinde tanımlanması ve ilgili tarifesinde mutlaka yer alması zorunludur. Aksi takdirde, başka bir gelir sınıfında tasniflenmesi gerekmektedir.

2.1.1.7.1. Genel Olarak Harçlar Kanunu'ndan Doğan Mali Yükler

Bankalar, 492 sayılı "Harçlar Kanunu"¹⁵¹ çerçevesinde iş ve işlemleri dolayısıyla bir kısım harç ödemektedirler. Kanun'un 1 inci maddesinde, bu Kanun'a göre alınacak harçlar belirtilmiştir. Harçlar Kanunu 60 Seri No'lu Genel Tebliğ¹⁵²eki en son yürürlükte olan tarifeler yer almaktadır. Bankalar, bu Kanun'da sayılan 9 ayrı harçdan yoğun olarak, Yargı Harçları, Noter Harçları, Tapu ve Kadastro Harçları ve özellikle bu Tebliğ'in 8 sayılı tarifesinde yer alan İmtiyazname, Ruhsatname ve Diploma Harçlar bölümünün "XI- Finansal Faaliyet Harçları"¹⁵³ başlığı altında belirtilen kriterlere göre maktu esas üzerinden ödemektedirler. Bu kapsamda yer alan harçlar ile bankalar açısından önemli olanlardan bazılarının açıklamaları aşağıda yer almaktadır:

(1) Sayılı Tarife- Yargı Harçları

- Mahkeme Harçları
 - Başvurma Harcı
 - Celse Harcı
 - Karar ve İlam Harcı

¹⁵⁰ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s.83

¹⁵¹ 17.07.1964 tarih ve 11756 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁵² 31.12.2009 tarih ve 27449 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁵³ 02.01.2004 tarih ve 25334 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5035 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 39 uncu maddesi ile değişik.

- Temyiz ve İtiraz Harçları
- İcra ve İflas Harçları
 - İcra Harçları
 - İflas Harçları
- Ticaret Sicil Harçları
 - Kayıt ve Tescil Harçları
 - Ticari İşletmenin ve Ünvanının Tescil ve İlanında
 - Sermaye Şirketleri için 816,75 TL
 - Temsile Yetkili Kılınan Kimselerin Tescil ve İlanı
 - Sermaye Şirketlerinde (Her kişi için) 198,85 TL
 - Ticaret Siciline Tescil Edilen Vakalardaki Değişiklikler
 - Sermaye Şirketleri için 198,85 TL
 - Kayıt Silinmesinde (Ticari İşletme Rehni Kaydı Dahil)
 - Sermaye Şirketleri için 62,80 TL
 - Kayıt ve Belge Suretleri ve Tasdikname Harçları
- Diğer Yargı Harçları
 - Suret Harçları
 - Muhafaza Harçları
 - Defter tutma Harçları
 - Miras İşlerine Ait Harçlar
 - Vasyetname Tanzimine Ait Harçlar
- (2) Sayılı Tarife- Noter Harçları
 - Değer veya Ağırlık Üzerinden Alınan Nispi Harçlar
 - Maktu Harçlar
- (3) Sayılı Tarife- Vergi Yargısı Harçları
 - Başvurma Harcı
 - Nispi Harçlar
 - Maktu Harç
- (4) Sayılı Tarife- Tapu ve Kadastro İşlemlerinden Alınacak Harçlar
 - Tapu İşlemleri

- İpotek tesisinde ipotekle sağlanan borç miktarı üzerinden binde 3.6
- İpoteğe dahil gayrimenkullerden birisinin çıkarılarak başkasının ithalinde veya teminat ilavesinde borç miktarı üzerinden binde 3.6
- Mevcut ipotek derecelerinin sonradan istenilen değişikliklerinde binde 1.8
- Bankalar gayrimenkullerin devir veya iktisabi halinde gayrimenkulun devir ve iktisap bedelinden az olmamak üzere emlak vergisi üzerinden (cebri icra ve şuyunun izalesi hallerinde satış bedeli, istimlaklarda takdir edilen bedel üzerinden) binde 15
- Kadastro ve Tapulama İşlemleri
- (5) Sayılı Tarife- Konsolosluk Harçları
 - Değer Üzerinden Alınacak Harçlar
 - Gemicilik İşlerinde Ton Üzerinden Alınacak Harçlar
 - Maktu Harçlar
- (6) Sayılı Tarife- Pasaport, Vize, İkamet Tezkeresi Harçları
 - Pasaport Harçları
 - Vize Müracaat ve Vize Harçları
 - Yabancılar Verilecek İkametgah ve Dışişleri Bakanlığı Harçları
 - Yabancılar Verilecek Çalışma İzin Belgeleri
- (7) Sayılı Tarife- Gemi ve Liman Harçları
 - Gemi Sicil İşlemleri
 - Liman İşlemleri
- (8) Sayılı Tarife- İmtiyazname, Ruhsatname ve Diploma Harçları
 - İmalat Ruhsatları
 - İhracatçı Ruhsatnameleri ve İthalatla İlgili Belgeler (Kaldırıldı)
 - Maden Arama Ruhsatnameleri, İşletme Ruhsatnameleri
 - Petrol İşlemleri
 - Satış Ruhsatnameleri
 - Mesalek Erbabına Verilecek Tezkere, Vesika ve Ruhsatnameler

- Okul Diplomaları (Kaldırıldı)
- Telsiz Harçları (Kaldırıldı)
- Kapalı Devre Televizyon Ruhsat Harçları
- Gümrük Kanunu Hükümlerine Göre Verilen Ruhsatname Harçları
- Finansal Faaliyet Harçları
- Banka Kuruluş ve Faaliyet İzin Belgeleri
 - Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı bankaların Türkiye'de açtıkları ve açacakları Merkez Şubelerine ilişkin izin belgeleri (Her yıl için) 148.181,95 TL
 - Serbest bölgelerde faaliyet göstermek üzere kurulacak bankalar ve açılacak yabancı banka şubelerine ilişkin belgeler (Her banka ve şube için) 148.181,95 TL
 - Bütün bankaların, serbest bölgelerdekiler de dahil olmak üzere açacakları şubeler için düzenlenen belgeler (Her şube için) 29.635,85 TL
- Transfer Fiyatlandırması ile İlgili Yöntem Belirleme Anlaşması
- Bağlama Kütüğü Ruhsatnameleri ve Vizelerinden Alınan Harçlar

(9) Sayılı Tarife- Trafik Harçları

- Tescil Harçları (Kaldırıldı)
- Sürücü Belgesi Harçları
- Sınav Harçları (Kaldırıldı)
- Sürücü Vize Harçları
- Teknik Muayene Harçları (Kaldırıldı)
- Ruhsat Harçları
- Geçici Trafik Belgeleri Harçları

Tapu ve kadastro harçları 4 sayılı tarifiede yazılı işlemlerden, işlemlerin nevi ve mahiyetine göre değer esaslı üzerinden nispi veya maktu olarak alınmaktadır. Maktu harçların tutarları her yıl yeniden değerlendirilme oranına göre arttırılmaktadır. Diğer harçlar olarak da ayrıca, bankalarca işlemlerin niteliğine bağlı olarak noter, yargı vb. harçlar da ödenmektedir.

2.1.1.7.2. Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harçları

Bankalar finansal faaliyet izin belgesi dolayısıyla, tabi oldukları harçları 8 sayılı tarifiede yazılı belgelerden, belgenin nevi ve mahiyetine göre maktu esas üzerinden ödemektedirler.

Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harç tutarları;

- Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı bankaların Türkiye'de açtıkları ve açacakları Merkez Şubelerine ilişkin izin belgeleri (Her yıl için) 148.181,95 TL
- Serbest bölgelerde faaliyet göstermek üzere kurulacak bankalar ve açılacak yabancı banka şubelerine ilişkin belgeler (Her banka ve şube için) 148.181,95 TL
- Bütün bankaların, serbest bölgelerdekiler de dahil olmak üzere açacakları şubeler için düzenlenen belgeler (Her şube için) 29.635,85 TL

Bankalar finansal faaliyet izin belgesi işlemleri nedeniyle harçları harç pulu yapıştırmak suretiyle veya makbuz karşılığında ödemek durumundadırlar. Bu tür harçlar peşin olarak, yıllık harçlar ise her mali yılın ilk ayı içerisinde ve Tapu ve kadastro harçları ise makbuz karşılığında işlemin yapıldığı yerin vergi dairesine ödenmektedir.

Tablo 31: Mevduat Bankalarının Ödediği Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harçları¹⁵⁴
(milyonTL)

Yıl	Banka/ Şube	Mevduat Bankaları				Genel Toplam
		Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	
1998	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	ŞubeAçılışı	0,0	0,0	0,0	0,0	
1999	Banka Kuruluşu	0,0	0,1	0,1	0,3	2,2
	ŞubeAçılışı	0,9	0,2	0,8	1,9	
2000	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	ŞubeAçılışı	0,0	0,0	0,0	0,0	
2001	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	18,8
	ŞubeAçılışı	0,0	3,1	15,6	18,8	
2002	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	ŞubeAçılışı	0,0	0,0	0,0	0,0	
2003	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
	ŞubeAçılışı	0,0	0,1	0,4	0,5	
2004	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	4,8
	ŞubeAçılışı	4,8	0,0	0,0	4,8	
2005	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	29,7
	ŞubeAçılışı	0,0	5,0	24,8	29,7	
2006	Banka Kuruluşu	0,0	0,3	0,3	0,5	113,3
	ŞubeAçılışı	3,1	18,3	91,5	112,8	
2007	Banka Kuruluşu	0,0	0,4	0,4	0,8	110,4
	ŞubeAçılışı	1,5	18,0	90,1	109,6	
2008	Banka Kuruluşu	0,0	0,0	0,0	0,0	53,1
	ŞubeAçılışı	5,7	7,9	39,5	53,1	
Toplam		15,9	53,3	263,5	332,8	332,8

1998-2008 dönemini kapsayan 10 yıllık süre içinde, mevduat bankaları toplam 332,8 milyon TL Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harç yüküne maruz kalmıştır. Bu sürede, banka kurulması hemen hemen hiç olmamasına rağmen, yük son 5 yılı ağırlıklı olmak üzere şube açılışlarından kaynaklanmıştır.

2008 yılında ödenen Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harç tutarının bir önceki yıla göre belirgin bir biçimde azalmasının nedenini yaşanan likidite krizinin etkisiyle açıklamak mümkündür. Harçlar Kanunu'ndan doğan ve ödenen yükümlülüklerin, diğer yüklere oranla bankalarda yarattığı yükün önemsiz düzeyde olduğu olduğu düşünülmektedir.

¹⁵⁴ Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) web adreslerinden elde edilen verilerle kendi hesaplamamızdır. (Erişim:23.12.2009)

2.1.1.7.3. Ticaret Sicili Tescil Harçları

Bankalar, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun¹⁵⁵ 12 nci maddesinin 1 inci fıkrasının (8) numaralı bendine göre, ticarethane sayılmakta ve aynı kanunun 20 nci maddesi hükmünce de tacir sıfatı ile bir ticaret unvanı seçmek, kullanmak ve işletmelerini ticaret siciline kaydettirmek zorundadırlar. Diğer taraftan Kanun'un 42 nci maddesinin;

- 1 inci fıkrasında, "her tacir,ticari işletmenin açıldığı günden itibaren on beş gün içinde ticari işletmesini ve seçtiği ticaret unvanını, işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirmeye mecburdur."
- 2 nci fıkrasında, " Her tacir kullanacağı ticaret unvanını ve bunun altına atacağı imzayı notere tasdik ettirdikten sonra sicil memuruna tevdi etmiye mecburdur. Tacir hükmi şahıs ise unvanla birlikte onun namına imzaya yetkili kimselerin imzaları da notere tasdik ettirilerek sicil memuruna verilir."
- 3 üncü fıkrasında, "Merkezi Türkiye`de bulunan ticari işletmelerin şubeleri de bulundukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan olunur.Ticaret unvanına ve imza örneklerine mütaallik yukarıki fıkraların hükümleri bunlara da tatbik olunur. Kanunda aksine hüküm olmadıkça merkezin bağlı olduğu sicile geçirilmiş olan kayıtlar şubenin bağlı bulunduğu sicile de tescil olunur. Şu kadar ki, bu hususta şube sicil memurunun ayrı bir inceleme mecburiyeti yoktur."
- 4 üncü fıkrasında da, " Merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye`deki şubeleri, kendi memleket kanunlarının ticaret unvanı hakkındaki hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, yerli ticari işletmeler gibi tescil olunur. Bu gibi şubeler için ikametgahı Türkiye`de bulunan tam yetkili bir ticari mümessil tayini

¹⁵⁵ 09.07.1956 Tarih ve 9353 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

mecburidir. Birden fazla şubesi varsa, ilk şubenin tescilinden sonra açılacak şubeler yerli ticari işletmelerin şubeleri gibi tescil olunur.”

denmektedir.

Anılan kanun ve maddeler gereğince, yerli ve yabancı bankalar ile bunların şubeleri ayrı birer ticarethane sayılmakta, hertürlü kuruluş, temsil, değişiklik gibi durumlarını, Türk Ticaret Kanunu’nun 20 nci ve Ticaret Sicili Tüzüğü’nün¹⁵⁶ 13 üncü maddelerine göre tescil ettirerek ticaret sicil gazetesinde ilan etmek durumundadırlar.

(I) Sayılı Tarife’deki Yargı Harçları içinde yer alan Ticaret Sicil Harçları,

- Ticari işletmenin ve ünvanının tescil ve ilanında 816,75 TL,
- Temsile yetkili kılınan kimselerin tescil ve ilanında (her kişi için) 198,85 TL,
- Ticaret Siciline tescil edilen vakalardaki değişikliklerde 198,85 TL,
- Kayıt silinmesinde (ticari işletme rehni kaydı dahil) 62,80 TL,

olarak uygulanmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye’de mukim bankalar ve şubeleri ile 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre yabancı sermayeli tanımlaması içinde yer alan banka ve şubeleri Türkiye’de bankacılık faaliyetinde bulundukları sürelerde, yukarıda açıklanan hukuki dayanaklara uyan işlemlerini bağlı bulundukları ticaret sicil müdürlüklerinde tescil ettirmek ve bu işlemlerin ve harç tutarlarının yer aldığı (I) Sayılı Tarife üzerinden işlemin niteliğine uygun olan harcı ödemek zorundadırlar.

¹⁵⁶ Bakanlar Kurulu’nun 02.02.1957 tarih ve 8604 sayılı Kararı ile Yürürlüğe konulmuştur. 98-11548 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile değiştirilmiş ve 28.8.1998 tarih 23447 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Tablo 32: Mevduat Bankalarının Ödediği Ticaret Sicil Harçları¹⁵⁷

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı (Bin Kişi)	Harç Tutarı (Milyon TL)
1998	59	6.795	161,3	0,2
1999	60	7.340	153,4	0,2
2000	62	7.660	146,0	0,2
2001	61	7.807	126,5	0,3
2002	46	6.889	118,4	0,3
2003	40	6.087	118,6	0,3
2004	36	5.949	122,7	0,4
2005	35	6.088	127,9	0,4
2006	34	6.228	138,6	0,5
2007	33	6.804	153,2	0,6
2008	33	7.570	166,4	0,7

Tablo 32’de mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde ödediği Ticaret Sicil Harç miktarları yer almaktadır. Bu tablodan da görüleceği üzere, mevduat bankalarının üstlendiği bu kamusal nitelikli mali yükün, mevduat bankalarının büyüklükleri göz önüne alındığında önemsiz miktarda gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

2.1.2. Parafiskal Yükümlülüklerden Kaynaklanan Mali Yükler

Sosyo-ekonomik alanda devlet müdahaleciliğinin genişlemesi dolayısıyla artan kamu harcamalarının bir bölümünü karşılamak suretiyle, belirli amaçların gerçekleştirilmesi için kurulan, kamu veya yarı kamu niteliğinde olan ekonomik, sosyal veya mesleki kuruluşlara, bu amaçlarının finansmanına tahsis edilmek üzere, kamu otoritelerince gelir toplama yetkisinin verilmesiyle ortaya çıkan ve bütçe dışı bir kamu geliridir.¹⁵⁸

Bankaların, faaliyet konularından ve istihdam ettikleri personelinin dolaylı doğan, yukarıda belirtilen kamusal yükler dışında üstlenmek ve devletin kurumlarına ödemek zorunda kaldıkları kamusal nitelikli yasal yükler de bulunmaktadır. Aidat ve parafiskal türünden yükler olarak tanımlanan bu

¹⁵⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (www.tobb.org.tr) web adreslerinden elde edilen verilerle kendi hesaplamalarımız. (Erişim:24.12.2009)

¹⁵⁸ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s.86 dipnotundan;
Aykut Herekmen, **Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:99/55, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.5

zorunlu giderler, düzenli olarak belirli zaman dilimlerinde ödenmektedir. Bankaların üstlendikleri aidat ve parafiskal türünden yasal yükler, yoğunluğu ve yarattıkları etki bakımından ele alındığında şöylece sıralamak mümkündür;

- Sosyal Güvenlik Primleri,
- İşsizlik Sigorta Primleri,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri
- Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payları,
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Masraflarına Katılım Payı,
- Ticaret Odası Kayıt ve Yıllık Aidatları,
- Rekabet Kurum Payı.

Belirtilen aidat ve parafiskal türünden bu yasal yükler, aşağıda açıklanmıştır.

2.1.2.1. Sosyal Güvenlik Primleri

Bankaların istihdam ettiği personelin yasal olarak kurulmuş sosyal güvenlik sisteminden faydalanabilmesi için ödenmesi gereken primlerdir. Genel olarak, bir hizmet akdine dayanarak çalıştırılan banka çalışanları sosyal güvenlik sistemine girmesi ve çalıştığı gün sayısı üzerinden sisteme prim ödemesi gerekmektedir. 5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nun¹⁵⁹ 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının (a) bendi uyarınca bankalar çalıştıracakları kişileri işe başlamadan önce Sosyal Güvenlik Kurumu’na veya bu amaca yönelik olarak oluşturulmuş ve bu kanun paralelindeki diğer sosyal güvenlik kuruluşuna bildirmekle yükümlüdürler.

Bankaların 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nun¹⁶⁰ Geçici 20 nci maddesine göre bütün personelin kapsayan, en az Sosyal Sigortalar Kanunu’da öngörülen yardımları sağlayan ve Sosyal Sigortalar Kanunu’nda belirtilen diğer şartları haiz emekli sandıkları kurmuş olmaları halinde,

¹⁵⁹ 16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁶⁰ Bu Kanun’un yerine, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uygulamaya girmiştir.

sözkonusu personel Sosyal Sigortalar Kanunu uygulamasında sigortalı sayılmaktadır. Diğer taraftan, öteden beri 506 sayılı Kanun'un Geçici 20 nci maddesi¹⁶¹ kapsamında bankaların kurmuş oldukları emekli veya sosyal güvenlik sandığı statüsündeki kuruluşlar, 5502 sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu"¹⁶² ile önünde pek çok engel olmasına rağmen, tek çatı altında birleştirilmiştir. Ancak, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20 nci maddesiyle, bu kanunun yayınından önce, bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin malullük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak amacıyla kurulmuş sandıkların belli şartlara uymaları halinde devamına izin verilmiştir. 506 Sayılı Kanuna göre statüleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından onaylanan bu sandıkların mali durumları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından müştereken kontrol ve murakebe edilerek, lüzum gösterilecek tedbirleri sandıklar ve ilgili bulundukları teşekküller yerine getirmek zorundadır.

¹⁶¹ Geçici Madde 20 – Bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin malullük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak üzere, bu kanunun yayımı tarihine kadar tesis veya dernek olarak kurulmuş bulunan sandıklar, bu kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde:

a) ilgili bulundukları banka, sigorta şirketi, reasürans şirketi, ticaret odası, sanayi odası, borsa veya bunların birliklerinin bütün personelini kapsıyacak,

b) Bu personelin, iş kazalarıyla meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm, eşlerinin analık, eş ve çocuklarının hastalık hallerinde, en az bu kanunda belirtilen yardımları sağlayacak,

c) Sandıkların statülerine tabi personelin bu madde şümülüne giren banka, sigorta şirketi, reasürans şirketi, ticaret odası, sanayi odası, borsa veya bunların birliklerinden birinden diğerine geçmesi halinde bu gibi personelin kendi sandıklarındaki müktesep haklarının da diğer ilgili sandığa veya aralarında kuracakları müşterek bir sandığa intikalini temin edecek,

Birer tesis haline getirildiği ve bunu tevsik eden statülerini, bu kanunun yayımı tarihinden en geç altı ay içinde Çalışma Bakanlığına verdikleri takdirde, bu teşekküllerin ve sandıkların personeli işbu kanunun uygulanmasında sigortalı sayılmazlar.

Şu kadar ki, bu sandıkların statüleri ve statü değişiklikleri Çalışma Bakanlığınca onaylanmak suretiyle tekemmül eder. Mali durumları da Çalışma, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarınca müşterek kontrol ve murakabe edilir. Mali durumlarının kontrol ve murakabesi sonunda alınmasına bu Bakanlıklarca müştereken lüzum gösterilecek tedbirleri, sandıklar ve ilgili bulundukları teşekküller yerine getirmekle yükümlüdür.

Sözü edilen sandıkların mevzuatına tabi olarak geçen hizmetler ile emekli sandıkları kanunlarına veya malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi olarak geçen hizmetler yazılı istek halinde, 05.01.1961 tarihli 228 sayılı kanunun aylık bağlanmasına ilişkin esasları dairesinde birleştirilerek tahsis yapılır.

¹⁶² 16.05.2006 tarih ve 26173 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bankalar bir ay içinde çalıştırdığı personelin sigorta primlerine esas tutulacak kazançlar toplamı üzerinden hesaplanacak prim tutarlarını ücretlerden keserek ve kendisine ait prim tutarlarını da bu miktara ekleyerek beyan etmekle ve prim ödemelerini aylık olarak Sosyal Sigortalar Kurumu'na en geç ertesi ayın sonuna kadar ödemekle yükümlüdür. Sosyal güvenlik primleri çalışana o ay için ödenen brüt maaşın üzerinden işveren için yüzde 19,5 ve çalışan için yüzde 14 olarak hesaplanmaktadır. Ancak ödenecek primlerin hesabı sırasında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından belirlenen alt ve üst sınırlar dikkate alınmakta ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na belirlenmiş tabanın altında ücret alan çalışanlar için, taban ve ücret arasındaki farka ait sigorta primlerini işverenler ödemektedir. Tavanın üstündeki brüt ücretler için ise primler tavan üzerinden hesaplanmaktadır. Sosyal güvenlik primlerinin hesabı sırasında çalışılmayan günler dikkate alınmamaktadır.

Aşağıdaki Tablo 33'de 1998-2008 yılları arasındaki dönemde, mevduat bankalarının istihdam ettiği personel sayıları verilmektedir. Bu tabloya göre, 1998-2005 yılları arasında istihdam edilen personel sayılarında belirgin bir düşüş olduğu, 2005 yılından itibaren de düşüş trendinin tekrar artışa dönüştüğü gözlenmektedir. Düşüşün yaşandığı yıllar sektörün yaşadığı kriz dönemi ile örtüşmektedir. Tüm bankacılık sisteminde istihdam edilen personel sayısına göre mevduat bankalarının sektördeki ağırlığı açıkça görülmektedir.

Tablo 33: Mevduat Bankalarında Personel İstihdamı¹⁶³

(Bin Kişi)

Yıllar	Mevduat Bankaları					Bankacılık Sektörü	Mevduat Banka Personeli %
	Kamu	Özel	Yabancı	TMSF	Toplam		
1998	71,1	86,1	4,1	0,0	161,3	166,5	96,9
1999	72,1	76,4	4,2	0,7	153,4	174,1	88,1
2000	70,2	70,9	3,8	1,1	146,0	170,4	85,7
2001	56,3	64,4	5,4	0,4	126,5	137,5	92,0
2002	40,2	66,9	5,4	5,9	118,4	123,3	96,0
2003	38,0	70,6	5,5	4,5	118,6	123,2	96,3
2004	39,5	76,9	5,9	0,4	122,7	127,2	96,5
2005	38,1	78,8	10,6	0,4	127,9	132,3	96,7
2006	39,2	73,2	25,8	0,4	138,6	143,1	96,9
2007	41,1	75,1	36,7	0,3	153,2	158,5	96,7
2008	43,3	82,2	40,6	0,3	166,4	171,6	97,0

Mevduat bankalarının “işyeri” olarak kabul edilen şubelerinin 1998-2008 dönemindeki sayıları Tablo 34’de verilmektedir. Şube sayıları açısından da mevduat bankalarının sektörde büyük ağırlığı bulunmaktadır.

Tablo 34: Mevduat Bankalarının İşyerine Göre Sayıları¹⁶⁴

Yıllar	Mevduat Bankaları					Bankacılık Sektörü	Mevduat Banka İşyeri %
	Kamu	Özel	Yabancı	TMSF	Toplam		
1998	2.832	4.393	115	0	7.340	7.370	99,6
1999	2.865	3.960	121	714	7.660	7.691	99,6
2000	2.834	3.783	117	1.073	7.807	7.837	99,6
2001	2.725	3.523	233	408	6.889	6.908	99,7
2002	2.019	3.659	206	203	6.087	6.106	99,7
2003	1.971	3.594	209	175	5.949	5.966	99,7
2004	2.149	3.729	209	1	6.088	6.106	99,7
2005	2.035	3.799	393	1	6.228	6.247	99,7
2006	2.149	3.582	1.072	1	6.804	6.849	99,3
2007	2.203	3.625	1.741	1	7.570	7.618	99,4
2008	2.416	4.290	2.034	1	8.741	8.790	99,4

Aşağıdaki Tablo 35’de de mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde üstlendiği Sosyal Güvenlik Primi İşveren Payı yükü yer almaktadır.

¹⁶³ Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) verileridir. (Erişim: 24.01.2010)

¹⁶⁴ Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) verileridir. (Erişim: 24.01.2010)

Tablo 35: Mevduat Bankalarının Üstlendiği Sosyal Güvenlik Primi İşveren Pay Yüğü¹⁶⁵
(Milyon TL)

Yıllar	Mevduat Bankalarının Personel Giderleri	Mevduat Bankalarının Personel Sayısı	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Yıllık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Aylık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Sosyal Güvenlik Primi İşveren Payı	Sosyal Güvenlik Primi İşveren Payı/ Özvarlıklar
1998	764,2	161,3	4,7	0,4	23,4	0,8
1999	1.375,9	153,4	9,0	0,7	39,7	1,2
2000	2.015,1	146,0	13,8	1,2	106,1	1,8
2001	2.840,8	126,5	22,5	1,9	207,2	1,4
2002	3.436,0	118,4	29,0	2,4	279,5	1,2
2003	3.868,0	118,6	32,6	2,7	399,1	1,3
2004	4.475,0	122,7	36,5	3,0	539,2	1,3
2005	5.098,0	127,9	39,9	3,3	633,7	1,3
2006	6.065,0	138,6	43,8	3,6	746,2	1,5
2007	7.371,0	153,2	48,1	4,0	891,2	1,4
2008	8.995,0	166,4	54,1	4,5	1.052,1	1,5

Bu tabloya göre, 1998-2008 dönemini kapsayan 10 yılda, mevduat bankalarının üstlendikleri sosyal güvenlik primlerinden doğan işveren payı yaklaşık 45 kat artarken, aynı dönemde personel sayısı 2001-2003 dönemindeki düşüş trendi hariç tutulduğunda hemen hemen aynı kalmış, yıllık ve aylık brüt personel ücretleri ortalama 11 kat, bu primlerden hesap edilen işveren payının özvarlıklara oranı ise yaklaşık 2 kat artmıştır.

2.1.2.2. İşsizlik Sigortası Primleri

İşsizlik sigortasına ihtiyaç, yaşamını sürdürmek için bir gelir elde etmek amacıyla çalışma arzu ve isteğinde olup ve fakat çalışma imkanı bulamayan insanların belirli bir gelir güvencesine sahip olma durumunun sağlanmasından doğmuştur. İradesi dışında işsiz kalan bir kişinin kendisinin moral yapısı, ailesi ve toplum için yaratabileceği sorunlara karşı korunmasının sağlayacağı yararlar tartışılmazdır. Literatürde işsizlik sigortası ile ilgili çok sayıda tanımla karşılaşılmaktadır. Bazı kaynaklara göre işsizlik sigortası “işsizlik durumunda geçici sosyal gelir ödeyen ve kendine özgü

¹⁶⁵ Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (www.sgk.gov.tr) verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. Tahminidir. (Erişim: 24.01.2010)

nitelikleri bulunan bir sigorta dalıdır". Başka bir tanıma göre, "kısa bir süre için işini kaybeden bireylere gelir güvencesi sağlamak ve böylece onları yeni bir iş buluncaya kadar ya da eski işlerine dönünceye kadar gelir sahibi kılmayı amaçlamaktadır". Bir başka kaynakta, işsizlik sigortası "çalışanların ekonomik nedenlerle tamamen kendi iradeleri ve kusurları dışında işsiz kalmaları durumunda yeni bir iş buluncaya kadar asgari ihtiyaçlarını temin edecek bir gelir sağlama amacını güden sosyal sigorta uygulamasıdır" şeklinde tanımlanmıştır.¹⁶⁶

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nda¹⁶⁷ yapılan tanıma göre ise İşsizlik sigortası, "bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile fertlerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, Devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur."

İşsizlik sigortası, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal gelişmenin sağlanması ve gelirin toplumda adil ve dengeli bir biçimde paylaştırılmasını amaçladığı için sosyal devlet olma ilkesinin bir gereğidir. Ülkeler, işsizliğin sonuçlarını giderici, geçici gelir kayıplarını tazmin edici politikalar uygulamak zorundadırlar. Bu politikaların temel araçlarından birisi de işsizlik sigortasıdır. İşsizlik sigortası aşağıdaki potansiyel faydaları sağlayabilmektedir.

- İşsiz kalınan süre içinde, sigortalı işsizlerin gelir kaybı bir ölçüde işsizlik ödeneği ile karşılandığından, sigortalı işsizler niteliklerine daha uygun işler arayacaklardır. Bu işgücü verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca, işsizlerde ve aile fertlerinde gelir kaybı nedeniyle oluşabilecek olumsuzluklar bir ölçüde önlenecektir.

¹⁶⁶ Murat Toker, "İşsizlik Sigortası", Sayıştay Dergisi, Sayı: 46-47, s. 85-87 adlı makalede belirtilen kaynak dipnotundan; (Erişim) <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der46-47m3.pdf>

a) Nusret Ekin, "Türkiye'de İşsizlik Yoksulluğa Dönüşen Yapay İstihdam", Endüstri İlişkilerinin Güncel Sorunları Semineri, Ankara, 10-13. Mayıs 2002.

b) Nusret Ekin, **İşsizlik Sigortası (Teorik Boyutları ve Dünya Uygulamaları)**, Ankara 1994.
¹⁶⁷ 08.09.1999 tarih ve 23810 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- İşsizlik sigortası sağladığı gelir güvencesiyle, işsizlerin alım güçlerini belli ölçüde koruduğundan toplam talep üzerinde olumlu etki yapacaktır.
- İşsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için sigortalı çalışanlar ahlak ve iyi niyet kurallarına daha fazla sadakat göstermek zorunda kalacaklarından verimlilik artacak ve işgücü devri azalacaktır.
- İşsizlik sigortası kapsamında verilecek olan eğitimler ile sigortalı işsizlerin nitelikleri artırılacaktır.
- Kayıt dışı istihdamın kayda alınmasında etkili olacaktır.
- İşgücü piyasasına yönelik (iş-çalışan-işyeri) veri tabanı oluşturulmasına olanak sağlayıp, doğru kişinin doğru işe yerleştirilmesi sağlanacak ve böylelikle verimlilik ve çalışanların mutluluğu artacaktır.
- İşsizlik sigortası gelirleri ile oluşturulan Fon, üretken alanlarda, istihdam artışı sağlayan ve bölgelerarası dengesizliği giderici yatırımlara yönlendirildiğinde, ülke ekonomisine katkıda bulunacaktır.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na göre, 01.06.2000 tarihinden itibaren sigortalı olarak çalışanlar adına her ay işsizlik sigortası primleri, diğer sigorta primleri gibi Sosyal Güvenlik Kurumu'na (Sosyal Sigortalar Kurumu) yatırılmaktadır. Bu primler, sigortalılar ile işverenler tarafından ödenmekte, sigortalı çalışanların ödediği prim tutarı kadar da her ay devlet katkıda bulunmaktadır. İşsizlik sigortası sisteminde, sigortalılar yüzde 2, işverenler yüzde 3 ve devlet yüzde 2 oranında prim ödemekte iken, 2002 yılından itibaren, çalışanlar yüzde 1, işverenler yüzde 2, devlet ise yüzde 1 oranında işsizlik sigortası primi ödemektedir.

İşsizlik sigortasının 01.06.2000 tarihinde uygulamaya başlaması ile birlikte, çalışanlardan ve işverenlerden yapılan tasarrufu teşvik kesintilerine son verilmiştir. İşsizlik Sigortası Fonu ile Tasarrufu Teşvik Fonu arasında hiçbir ilişki bulunmamaktadır. İşçi ve işverenlere ve dolayısıyla istihdama

ilave bir yük getirilmemesi amacıyla, Tasarrufu Teşvik Fonu kaldırılarak işsizlik sigortası yürürlüğe konmuştur.

5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nda belirtilen prime esas aylık brüt kazançlardan, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu’na göre 2002 yılından itibaren yüzde 1 sigortalı, yüzde 2 işveren ve yüzde 1 devlet payı alınmaktadır. İşverenler, işsizlik sigortasına ilişkin yüzde 2 oranındaki yükümlülükleri nedeniyle sigortalıların ücretlerinden herhangi bir indirim veya kesinti yapamamaktadırlar.

Bankalar da bu kanunların ilgili hükümlerine göre, çalıştırdıkları personelin prime esas aylık brüt kazançları üzerinden yüzde 2 oranında İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payı’nı ödemek zorundadırlar. Bankalar yukarıda bahsedildiği gibi hesaplayacakları İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payı prim ödemelerini aylık olarak Sosyal Güvenlik Kurumu’na en geç ertesi ayın sonuna kadar ödemekle yükümlüdürler. Ancak, ağırlıklı olarak özel statülü mevduat bankalarının 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20 nci maddesine göre 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce kurdukları ve prime esas aylık brüt kazançları üzerinden hesaplanarak emeklilik primlerinin yatırıldığı emeklilik sandıklarının İşsizlik Sigorta Fonu karşısındaki durumu biraz farklı değerlendirilmektedir. Zira, 4447 sayılı Kanun’da bu primlerin Sosyal Güvenlik Kurumu’na (Sosyal Sigortalar Kurumu) tabi olan çalışanlar ile bu kanun da belirtilen kuruma yatırılması öngörülmektedir. Özel mevduat bankalarının emeklilik sandıkları 506 sayılı Kanun’un Geçici 20 nci maddesine göre kurulmuş olmasına rağmen, 4447 sayılı Kanun’da, 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamına girip de memur ve sözleşmeli statüde olmayanlar prim ödemelerini Sosyal Güvenlik Kurumu’na yapmaları gerektiği hüküm altına alınarak bu sorun çözülmüştür. Bu nedenle 506 sayılı Kanun’un Geçici 20 nci maddesine göre özel emeklilik sandığına prim ödeyen özel mevduat bankaları, esasen “işçi” sayılan çalışanlarının prime esas aylık brüt ücret gelirleri üzerinden hesaplayacakları İşsizlik Sigorta Fonu kesintilerini, Sosyal Güvenlik Kurumu’na (Sosyal Sigortalar Kurumu) yapmakla mükelleftirler.

Aşağıdaki Tablo 36’da mevduat bankalarının üstlendiği İşsizlik Sigorta Fonu İşveren payı yükümlülüğü ile Türkiye İş Kurumu tarafından tahsil edilen bu fona ilişkin 2000-2008 dönemine ait gerçekleştirmeler yer almaktadır.

Tablo 36:Mevduat Bankalarının Üstlendiği İşsizlik Sigortası Primi İşveren Payı¹⁶⁸ (Milyon TL)

Yıllar	Mevduat Bankalarının Personel Sayısı	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Yıllık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarının Üstlendiği İşsizlik Sigorta Primi İşveren Payı	İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (Kümülatif) (*)	İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (Bağımsız) (**) (Milyon TL)	Üstlenilen İşsizlik Sigorta Primi İşveren Payı / İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (%)
1998	161,3	4,7	0,0	0	0	0,0
1999	153,4	9,0	0,0	0	0	0,0
2000	146,0	13,8	11,2	121	121	9,2
2001	126,5	22,5	37,9	630	509	7,4
2002	118,4	29,0	45,8	1.144	514	8,9
2003	118,6	32,6	51,6	1.803	659	7,8
2004	122,7	36,5	59,7	2.695	893	6,7
2005	127,9	39,9	68,0	3.683	987	6,9
2006	138,6	43,8	80,9	4.967	1.285	6,3
2007	153,2	48,1	98,3	6.556	1.589	6,2
2008	166,4	54,1	119,9	8.589	2.033	5,9

Bu tabloya göre, 2001-2003 döneminde bankacılık sektöründe yaşanan tasfiye, birleşme ve devirlerden kaynaklanan işten çıkarmalar nedeniyle personel sayısında azalmaya rağmen, yıllık brüt ücretlerdeki artış genel olarak bu yükün yıllar itibarıyla aynı seviyede kalmasını sağlamıştır. İşsizlik Sigorta Fonu primleri Türkiye İş Kurumu tarafından, mükelleflerden sağlanan primlerin yanı sıra tüm gelirlerle birlikte, Fon’un ihdas edildiği tarihten itibaren kümülatif olarak yayınlanmaktadır. Bankaların üstlendiği bu yükün toplam tahsilat gerçekleşmesi içindeki payının hesap edilebilmesi için, yıllık olarak bağımsız prim tahsilatı ile bankaların bünyelerinden ödediği

¹⁶⁸ Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (www.sgk.gov.tr) ve Türkiye İş Kurumu (http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikbultenindex) verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. Tahminidir. (Erişim: 25.01.2010)

(*) 01.06.2000 tarihinden itibaren tahsil edilerek oluşan kümülatif İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payını içermektedir. Çalışan katkısı, devlet katkısı, gecikme faizleri, fonların işletilmesinden elde edilen nema gelirleri dahil olmayıp sayılan gelirler ayrılmıştır.

(**) Yıllık dönemsel tahsilatları içermektedir. Her yıl bağımsız olarak hesap edilmiştir. Çalışan katkısı, devlet katkısı, gecikme faizleri, fonların işletilmesinden elde edilen nema gelirleri dahil olmayıp sayılan gelirler ayrılmıştır.

primlerin ayıklanması gerekmektedir. Buna göre, 2000 yılında toplam tahsilat içindeki mevduat bankalarının yüklendiği bu yükün oranı yüzde 9,2 iken 2008 yıl sonu itibarıyla yüzde 5,9'a gerilemiştir. Özellikle 2004 yılından itibaren mevduat bankalarının çalışan sayısı ile bu çalışanların yıllık brüt ücretlerinin artmasına rağmen Türkiye İş Kurumu toplam prim tahsilat içindeki mevduat bankalarının payının azalması, yapılan geniş kapsamlı bilinçlendirme çalışmaları neticesinde diğer banka dışı işletmelerdeki kayıt dışı istihdamla çalışan kişi ve ödenen ücretin kayıt içine alınması ile açıklanması mümkündür.

2.1.2.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri

Türkiye'de mevduatın ve mevduat sahiplerinin haklarının korunması için ilk defa 1933 yılında 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu çerçevesinde Mevduat kabulü için asgari sermaye, izin, tasarruf mevduatı ayrımı, kredilere özkaynak oranında sınırlama, mevduat için kasada karşılık, özel yedek akçe ayrılması esasları getirilmiştir. Bu Kanun ile, tasarruf mevduatı sahiplerinin mevduatlarının yüzde 30'luk kısmı için bankanın diğer alacaklılarına karşı imtiyazlı hale gelmiş ve bu karşılığın diğer alacaklılarca haczedilemeyeceği güvence altına alınmıştır. 1983 yılına kadar bir takım değişiklikler yapılmış olsa da, önemli değişiklik 22.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren Bankalar Kanununa ilişkin 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bankalardaki tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla tüzel kişiliği haiz olarak kurulmuş ve bu konuda çıkarılan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği ile yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre, "Tedrici Tasfiye ve Bankalar Tasfiye Fonu" modeli değiştirilmiş ve bugünkü sistemin ilk uygulaması olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Daha önceki yıllarda kurulan Bankalar Tasfiye Fonu yeni kurulan Fon'a devredilmiş ve tüm bankalara mevduatlarını sigorta ettirme ve prim ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Bir bankadaki bir kişiye ait tasarruf mevduatından 3 milyon TL tutarındaki kısmı sigortaya tabi tutulmuş ve bankalardan da bu sigorta sistemi için binde bir oranında prim tahsil edilmeye başlanmıştır.

1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, tamamı ile iflasa sürüklenmiş bankaların tasfiyesi halinde küçük tasarrufçuların korunmasını amaçlayan bir yapıya kavuşturulmuştur. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından idare ve temsil edileceği hükmü getirilmiş ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin sigortaya ilişkin hükümleri korunmuştur. 16.06.1994 tarihinde 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun uygulanmasında, mali bünyesinin zayıflığı tespit edilen bankalar için alınacak önlemler ve Fon'un yetkileri, sigorta kapsamı, miktarı, ve sigortanın sonuçlarına ilişkin 64 ila 68 inci maddelerinde önemli değişiklikler yapılmış ve Fon'un kuruluş amacına bankacılıkta güven ve istikrarı korumak ve bankaların mali bünyelerini güçlendirmek ve gerektiğinde yeniden yapılandırmak amaçları eklenmiştir. 05.05.1994 tarih ve 94/5565 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TL tasarruf hesabı ve tasarruf hesabı niteliğindeki Döviz Tevdiat Hesapları'nın tamamına devlet güvencesi getirilmiş, Sermaye Yeterlilik Rasyosu % 8 ve üzerinde olanlara on binde 25, Sermaye Yeterlilik Rasyosu % 8'in altında olanlara on binde 26 oranında prim uygulamasına başlanmıştır.

Fonu idare ve temsil görevi 4389 sayılı Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde 31.08.2000 tarihinden itibaren Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na geçmiştir 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 3 üncü maddesinin 11 inci fıkrası ve 15 inci maddesinin 3 ve 4 üncü fıkralarına dayanılarak, 2001 yılında çıkarılan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği¹⁶⁹ geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu çerçevede günümüze kadar hala uygulamaları devam eden bir çok operasyonun temelinde anılan yönetmeliğin etkisi büyüktür.

26.12.2003 tarihinde 5020 sayılı Kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanununda yapılan değişiklik ile, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun karar organının Fon Kurulu olduğu ve Fonun genel yönetim ve temsili ile Fon Kurulunca alınan kararların yürütülmesinin Fon Kurulu Başkanına ait olduğu

¹⁶⁹ 03.08.2001 tarih ve 24482 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır

hükme bağlanmış ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu özerk bir statüye kavuşmuştur. 01.11.2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununda ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun özerk statüsü korunmuş ve Fona risk esaslı mevduat sigortacılığına ilişkin yeni fonksiyonlar yüklenmiştir.

Kanun ile görevli ve yetkili kılınan, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun idare ve temsili ile fon mevcudunun kullanılışı ve Fona verilen yetkilerin kullanılmasına ilişkin usul ve esaslar çerçevesinde, Fonun, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulamasında amaç ve kapsam genişliğinin sadece tasarrufların güvence altına alınmasını değil, problemlili bankaların da rehabilite edilmeleri için uygun zemin hazırlamaktadır. Bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gereğinde yeniden yapılandırma görevi 16.06.1994 tarihli Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile verilmiştir.

2.1.2.3.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Görevleri

Kamu tüzel kişiliğine haiz Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun ana görevleri, tasarruf mevduatlarının sigorta edilmesinin yanı sıra, temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi ve/veya hisseleri kendisine devredilen bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve üçüncü kişilere devri ve anılan Kanun ile kendisine verilen diğer işleri de yapmaktır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun görevleri 01.11.2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yeniden tanımlanmıştır. Söz konusu Kanunun 111 inci maddesinde Fonun görevleri şu şekilde tanımlanmıştır;¹⁷⁰

- Bu Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi,

¹⁷⁰ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 111 inci maddesinde sayılan görevleri 4389 sayılı Bankalar Kanunu çerçevesinde, 03.08.2001 tarih ve 24482 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği ile büyük benzerlikler taşımaktadır.

- Fon bankalarının yönetilmesi, malî bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi,
- Fon alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması,
- Fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi,
- Kanunla verilen diğer görevlerin ifası.

Fonun kendisine verilen görevleri yerine getirmek amacıyla yürüttüğü faaliyetlerini Mevduat Sigortacılığı Faaliyetleri ve Çözümleme Faaliyetleri olarak iki bölümde değerlendirmek mümkündür;

- Fon, Mevduat Sigortacılığı Faaliyetleri çerçevesinde; sektör ve bankaların riskinin izlenmesi, mevduat sigortacılığına ilişkin politikaların belirlenmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması, mevduat sigortacılığından kaynaklanan risklerin ölçülmesi ve yönetilmesi, sigorta primlerinin tahsil edilmesi ve bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılan banka mudilerinin sigortalı mevduat ve katılım fonu tutarlarının ödenmesine yönelik işlemleri,
- Çözümleme Faaliyetleri kapsamında ise Fon, temettü hariç ortaklık hakları ve/veya yönetim ve denetimi kendisine devredilen bankaların en uygun şekilde çözümlenmesi, Fon alacaklarının tahsil edilmesi, bankalardan veya alacaklar sebebiyle edinilen varlıkların elden çıkarılması ve bu işlemler sebebiyle taraf olduğu davaların sonuçlandırılmasına yönelik işlemleri ,

yürütmektedir.

Konumuz gereği, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Çözümleme Faaliyetleri alanındaki görevlerine değinilmeyecektir. Bu nedenle, sadece tasarruf mevduatı sigorta işlem ve primlerine ilişkin görevleri incelenecektir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 63 üncü maddesinde¹⁷¹ mevduatın ve katılım fonlarının sigortalanması hüküm altına alınmıştır. Kanun'un 63

¹⁷¹ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 63 üncü maddesinde;

üncü madde gerekçesinde “Kredi kuruluşlarındaki mevduatların ve katılım fonlarının emre amade olmaması durumunun göz önüne alınması gerektiğinden ve asgarî bir mevduat ve katılım fonu koruma seviyesinin temin edilmesinin şart olduğundan bahisle mevduatın sigortalanmasına ilişkin bu madde hükmü ihdas edilmiştir. Mevduatın ve katılım fonunun sigortalanması, sektördeki tüm kuruluşlar arasında bir dayanışmanın, finansal bütünleşmenin ve denetimin vazgeçilmez bir unsuru olarak görülmektedir. Bankalara duyulan güveni artırmak suretiyle tasarrufları korumak ve Türk malî sistemine istikrar kazandırmak amacıyla mevduat sigorta sistemi uygulanmaktadır. Fakat bu husus, kredi kuruluşları nezdindeki mevduatların ve katılım fonlarının tamamının sigortalanması anlamına gelmez. Türkiye’de ve Dünya örneklerinde mevduata tam garanti uygulamasına finans sektöründe sistemik bir krizi önlemek veya bir an önce sonlandırmak ve oluşabilecek maliyetleri en aza indirmek amacıyla başvurulduğu bilinmektedir. Bu nedenle tam mevduat güvencesi sınırlı bir süre için uygulanması gereken bir politika seçeneğidir. Tam mevduat güvencesinin bir ülkede uzun süre uygulanması ve bu politikanın geçici nitelikten uzaklaşarak kalıcı bir hâl alması, piyasa disiplini zayıflatarak ekonomi üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durum ülkemiz kaynaklarının verimli yatırım ve faaliyet alanlarına kanalize edilmesini önlemekte, tasarruflarımızın ülke kalkınmasına yapacağı katkıyı

“Kredi kuruluşları nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonları, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından sigorta edilir.

Kredi kuruluşları, nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını, sigortaya tabi kısım üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorundadır. Sigortaya tabi olacak tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının kapsamı ve tutarı, Merkez Bankası, Kurul ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenir. Risk esaslı sigorta priminin oranı, yıllık bazda sigortaya tabi tasarruf mevduat ve katılım fonunun binde yirmisini aşamaz. Risk esaslı sigorta priminin tarifesi, tahsil zamanı, şekli ve diğer hususlar Kurulun görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenir.

Kredi kuruluşlarının iflası halinde mevduat ve katılım fonu sahipleri, Fonun imtiyazlı alacaklarından ve Devlet ile sosyal güvenlik kuruluşlarının 6183 sayılı Kanun kapsamındaki alacaklarından sonra gelmek üzere sigortaya tabi olmayan kısım için 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 206 ncı maddesindeki üçüncü sıra anlamında imtiyazlı alacaklıdırlar. Kredi kuruluşlarınca Fona ödenen sigorta primleri kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir.

Faaliyet izni kaldırılan kredi kuruluşları nezdinde bulunan ve doğruluğu hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde kanıtlanan mevduat ve katılım fonunun sigorta kapsamındaki kısmı, Fon kaynaklarından ödenir.” denmektedir.

sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, ülkemiz uygulamasında da mevcut durumda tasarruf mevduatlarının sadece 50 bin TL'ye kadar olan kısmı güvence kapsamındadır. Mevduat sigorta primine esas matrahın tespiti hususunda çeşitli ülkelerde farklı uygulamalar söz konusudur. Hemen belirtmek gerekir ki, sigortalı mevduat üzerinden prim alınması daha yaygındır. Sigorta priminin mevduatın sigortalı kısmı toplamı üzerinden değil, mevduatın tümü üzerinden hesaplanması Fona gelir sağlama bakımından savunulabilir ise de, bu duruma hukuki bakımdan itiraz edilebileceği hususu izahtan varestedir. Buna göre, mevduat sigorta primlerinin, sigortaya tâbi mevduatın ve katılım fonunun sigortalı kısmı üzerinden hesaplanması daha hakkaniyetli olacaktır. Bu nedenle maddenin ikinci fıkrasında, kredi kuruluşlarının, nezdlerindeki tasarruf mevduatını ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını sigortaya tâbi kısım üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorunda olduğu hükme bağlanmıştır. Fonun aslî gelir kaynağı olan mevduat sigortası prim ödemelerinin yetersiz kalması durumunda, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulduğu için sigortaya tâbi olacak tasarruf mevduatının ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının kapsamı ve tutarının, Merkez Bankası, Kurul ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenmesi hüküm altına alınmıştır. Böylece, 30 Mayıs 1994 tarihli, 94/19/EC sayılı Konsey Direktifine uyumun tesis edilebilmesi amacıyla, sigortaya tâbi olacak mevduatın kapsamının belirlenebilmesi hususunda esneklik sağlanmıştır. Bankacılık sistemi içerisinde her bankanın sistem üzerinde yarattığı riske göre sigorta primi ödemesi, genel sigortacılık prensipleriyle uygun olduğu gibi birçok ülke uygulamasında da yer almaktadır. Bu amaçla prim ödemesinin risk esaslı olarak belirlenmesi uygun görülmüştür. Bankaların risk esaslı sigorta primi tarifesine bağlı olması, aynı zamanda bankaları daha düşük seviyelerde risk almaya ve daha ihtiyatlı düzenlemelere uyum konusunda teşvik edici niteliktedir. Risk esaslı sigorta priminin tarifesi, tahsil zamanı, şekli ve diğer hususların Kurulun görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Kredi kuruluşlarının uluslararası alanda

rekabet edebilir bir yapıya sahip olabilmesi amacıyla, kendileri için aynı zamanda bir maliyet unsuru olan sigorta priminin uluslararası uygulamalarda öngörülen genel seviyede izlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ve Fonun kaynak ihtiyacı da göz önüne alınarak, bu madde ile kredi kuruluşlarının, tasarruf mevduatının ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının sigortaya tâbi kısmı üzerinden risk esaslı prim ödemesi ve prim oranının, sigortaya tâbi mevduatın ve katılım fonunun yıllık bazda binde yirmisini aşamayacağı hükme bağlanmıştır. 2004 sayılı İcra İflas Kanununun 206 ncı maddesinde, özel kanunlarında imtiyazlı olduğu belirtilen alacaklar eski hâlinde birinci sırada düzenlenmişken, 4949 sayılı İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda söz konusu alacaklar üçüncü sıra olarak değiştirilmiştir. Böylece kredi kuruluşlarının iflâsı hâlinde mevduat ve katılım fonu sahiplerinin, Fonun imtiyazlı alacaklarından sonra gelmek üzere sigortaya tâbi olmayan kısım için 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 206 ncı maddesindeki üçüncü sıra anlamında imtiyazlı alacaklı olduğu hüküm altına alınarak İcra ve İflas Kanunundaki değişikliğe paralellik tesis edilmiştir.” denmektedir.

2.1.2.3.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Prim Kapsamı

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 63 maddesinin 3 üncü fıkrasına dayanılarak hazırlanan “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik”¹⁷² hükümlerine göre Türkiye’de mukim bankalar nezdinde yer alan Türk Lirası ve yabancı para ayrımı yapılmaksızın tasarruf mevduatları, hesapların yer aldığı bankalardan tahsil edilen primler karşılığında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında yer almaktadırlar. Türkiye’de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların, yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları ile bunlara ait faiz reeskontları mevduat sigortasına tabidir. Tasarruf Mevduatı

¹⁷² 07.11. 2006 tarih ve 26339 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olup 05.05.2008 tarih ve 26867 sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilen şeklidir.

Sigorta Fonu kapsamında yer alan mevduatlar ve tasarruf mevduatı niteliğine haiz hesaplar hakkında bazı kısıtlamalar bulunmakta olup bunlar aşağıda belirtilmektedir.

Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalarda bulunan mevduat, mevduat sigortasına tabi değildir. Bir bankanın sermayesinin yüzde on ve daha fazlasına sahip ortakları ile yönetim kurulu başkan ve üyelerine, genel müdür ve yardımcılara, kredi açmaya yetkili memurlarına, denetçilerine ve bunların ana, baba, eş ve çocuklarına ait o bankadaki tasarruf mevduatı sigortaya tabi değildir.

Bir bankada bir gerçek kişiye ait yukarıda tanımlanan hesapların anaparaları ile bunların faiz reeskontlarının toplamının 50 bin Yeni Türk Lirasına kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır.

Mudilerine Fon tarafından ödeme yapılacak bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarih itibarıyla mevduat hesaplarına tahakkuk ettirdiği faizlerin, söz konusu tarih itibarıyla mevduat toplamı en yüksek beş bankaca uygulanan faiz oranlarının ortalaması ile bankaca kamuya ilan edilen ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na bildirilen azami faiz oranları üzerinden hesaplanacak tutarları aşan kısmı, ödenecek toplam tutar 50 bin Türk Lirası sınırı içinde kalsa dahi, sigorta kapsamında değildir.

Sigorta kapsamında ödemeler Türk Lirası olarak ve döviz tevdiat hesaplarının Türk Lirası karşılıkları, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınarak ve altın depo hesaplarının Türk Lirası karşılıkları ise, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatına ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kurlarına göre belirlenmektedir.

2.1.2.3.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Gelir Kaynakları

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun gelir elde ettiği kaynakların çeşitliliği ve sürekliliği tasarrufların korunması bakımından önemlidir. Bu çerçevede Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun gelir kaynakları;

- 5411 sayılı Bankacılık Kanunun 63 üncü maddesine göre kredi kuruluşlarının nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının sigortaya tabi kısmı üzerinden ödemek zorunda olduğu primlerden,
- Kanunun 62 nci maddesine göre zamanaşımına uğrayan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklardan,
- Kuruluş izni verilen bankaların kurucularının, faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıl içerisinde, Kanunun 7 nci maddesinde belirtilen asgari sermayenin yüzde onu tutarında Fona yatıracakları sisteme giriş payından,
- Kanunun 18 inci maddesi hükümleri çerçevesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından verilen pay edinim ve pay devir izinlerinde, devralan tarafından, devralınan hisselerin nominal değerinin yüzde biri oranında devir payı olarak Fona yatırılacak tutarlardan,
- 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 130 uncu maddesi çerçevesinde söz konusu Kanun hükümlerine aykırılık dolayısıyla hükmolunacak adli para cezalarının yüzde 50'si ile verilecek idari para cezalarının yüzde 90'ı Fona gelir kaydedilmektedir.
- Kanunun 20 nci maddesi gereğince gerçekleşen tasfiye süreci sonunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna tevdi edilip, takip eden yıl başından başlamak üzere on yıl süre ile her yıl başında usulüne göre ilan edilmek suretiyle saklanan ayni ve nakdi her türlü mevduat, katılım fonu ile emanet ve alacaklardan,

son ilan tarihinden itibaren altı ay içinde aranmadığı için Fona irat kaydedilen miktarlardan,

- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 40 ıncı maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince tahsil edilen zorunlu karşılık ve umumi disponibilite cezai faizlerinden,
- Kanunun 81 inci maddesi hükümleri çerçevesinde, Kuruluş Birliklerince alınan özel ve genel nitelikteki karar ve tedbirlere zamanında ve tam olarak uymayan üyeler hakkında Kuruluş Birliklerinin yönetim kurullarınca uygulanan idari para cezalarının yüzde doksandan,
- Fon mevcudunun gelirleri ile sair gelirlerden,

oluşmaktadır.

Fonun kaynakları normal ve olağanüstü olmak üzere iki türdür. Normal kaynakları yukarıda belirtildiği üzere, esas itibarıyla bankalarca ödenecek parafiskal türündeki primler ve 10 yıllık zamanaşımı süresini geçmiş olan mevduatlardır. Olağanüstü kaynaklar ise, ek tedbirleri gerektiren olağanüstü hallerin ortaya çıkması ve Fon kaynaklarının yetersiz kalması durumunda Hazine Müsteşarlığı'ndan izin alınmak ve Kurum ile Hazine Müsteşarlığı'nın faiz ve vade konusunda mutabık kalmaları kaydı ile, Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senetleri'dir.

2.1.2.3.4. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Prim Oranları

Tasarruf mevduatı sigorta primi tutarları, bankaların Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonu itibarıyla düzenledikleri mali tabloları esas alınarak hesaplanmaktadır. Temel prim oranı üçer aylık dönemler itibarıyla, bankaların yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları ile bunlara ait faiz reeskontları toplamının sigorta kapsamında olan kısmının onbinde 15'idir. Bu orana;

- Konsolide ve konsolide edilmemiş mali tablolar esas alınarak hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranlarından en düşük olanı dikkate alınmak suretiyle, söz konusu oranları;
 - yüzde sekiz veya yüzde sekizden büyük ancak yüzde onikiden küçük olan bankalar için onbinde iki,
 - yüzde sekizden küçük olan bankalar için onbinde beş,
- İlgili üç aylık dönemdeki konsolide olmayan haftalık Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranlarının basit aritmetik ortalaması mutlak değer olarak Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinde belirtilen oransal sınırlardan büyük olan bankalar için onbinde bir,
 - Bankanın dahil olduğu risk grubuna kullandırılan krediler toplamı ilgili mevzuatla belirlenen sınırların üzerinde olan bankalar için onbinde beş,
 - Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre üçüncü, dördüncü ve beşinci gruplarda sınıflandırılan bilançonun aktifinde görülen kredilerinin ayrılan özel karşılıklar indirildikten sonraki net tutarları toplamının belirtilen Yönetmelik hükümleri uyarınca sınıflandırılan, bilançonun aktifinde görülen tüm kredilerinin toplam tutarına oranı yüzde beşten büyük olan bankalar için onbinde bir,
 - İlgili dönem bilançosunda görülen iştirakler, bağlı ortaklıklar, maddi duran varlıklar, peşin ödenen giderler ve vergi aktifi tutarlarının net toplamı özkaynak tutarına eşit ya da bu tutardan büyük olan bankalar için onbinde bir, eklenmektedir.

Tasarruf mevduatı sigorta primleri, mali tabloların düzenlendiği ilgili dönemi izleyen ikinci ayın son iş gününe kadar herhangi bir bildirimle gerek kalmaksızın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ödenmek zorundadır. Süresinde yatırılmayan primler ile prim hesaplamasına esas teşkil eden oran ve sınırların bankalarca beyan edilenlerden ilave prim yükümlülüğü doğuracak şekilde farklı olduğunun yapılan denetimler sonucu tespit edilmesi halinde doğacak prim farkları, ait oldukları dönem için belirlenen son ödeme gününden itibaren 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre hesaplanacak gecikme zammı ile birlikte Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından tahsil olunmaktadır.

Türk Lirası tasarruf mevduatı hesapları ve tasarruf mevduatı niteliğindeki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarından yukarıda belirtilen ve bir bankadaki bir kişiye ait sigortaya tabi miktar dahilindeki tasarruf mevduatlarının döviz ve Türk Lirası olmak üzere ayrı ayrı toplamaları, her ay sonu itibarıyla takip eden ayın sonuna kadar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na bildirilmek zorundadır. Altın depo ve döviz tevdiat hesapları ile ilgili olarak dönemin son günündeki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından ilan edilen döviz alış kurları esas alınmaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, mali bünyesini etkileyen diğer etkenleri de dikkate alarak, her bir bankanın temel prim oranını bir katına kadar artırmaya yetkilidir. Bankalar, bir kişiye ait tasarruf mevduatı ile bu mahiyetteki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarının sigorta kapsamında olan kısımları hakkındaki yazılı açıklamayı şubelerinin görünen bir yerine asmak zorundadırlar.

Özetle, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 31.10.2003 tarih 1143 sayılı kararı ile Türkiye'de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların, yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesaplarının anapara ve faiz tutarları toplamının 03.07.2003 tarihinden geçerli olmak üzere tamamının, 05.07.2004

tarihinden itibaren ise 50 bin TL'ye kadar olan kısmının mevduat sigortası kapsamında bulunduğu hükme bağlanmıştır. “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmeliğin” 4, 5, 6, 7, 8 ve 9 uncu maddelerinde yer alan hükümler doğrultusunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na tabi hesapları bulunan bankalar, aşağıda yer alan Tablo 37'de belirtilen oranlar dahilinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi ödemekle mükelleftirler.

Bankalar, “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik” ekinde yer alan Ek 1'deki Risk Faktörleri ve Puanları Özet Tablosu ve Ek 3'teki açıklamalar dikkate alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda aldıkları toplam puanlarına göre aşağıdaki Prim Kategorileri ve Prim Oranları Tablosu'nda belirtilen dört adet prim kategorisinden birine dahil olarak ve prim ödemelerini kategori karşılığında belirtilen oranlardan ödemek zorundadırlar.

Tablo 37: Tasarruf Mevduatı Sigorta Prim Kategorileri ve Prim Oranları¹⁷³

Toplam Puan	Prim Kategorisi	Prim Oranı (Onbinde)
≥ 85	A	11
≥ 70 ve < 85	B	13
≥ 50 ve < 70	C	15
< 50	D	19

Bankalar hesaplanan toplam puanlarına göre, yukarıdaki Tablo....da yer alan prim kategorilerinden;

- A prim kategorisine göre onbinde 11 (onbir),
- B prim kategorisine göre onbinde 13 (onüç),
- C prim kategorisine göre onbinde 15 (onbeş),
- D prim kategorisine göre onbinde 19 (ondokuz)

prim oranı üzerinden tasarruf mevduatı sigorta primi ödemek durumundadırlar.

¹⁷³ 07.11. 2006 tarih ve 26339 sayılı Resmi Gazete'de yayımlan “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik” ekinde yer alan Ek-2 Prim Kategorileri ve Prim Oranları Tablosu'dur.

Tablo 38: Tasarruf Mevduatı Sigorta Primleri ve Efektif Oranları ¹⁷⁴

Yıl	Prim Tutarı			Tasarruf Mevduatı Tutarı			Prim Efektif Oranı (%)		
	TL	YP	Toplam	TL	YP	Toplam	TL	YP	Toplam
1998	50,6	60,9	111,5	6.425	9.574	15.999	0,8	0,6	0,7
1999	106,5	106,9	213,4	13.341	18.421	31.762	0,8	0,6	0,7
2000	154,7	200,4	355,1	17.888	25.342	43.230	0,9	0,8	0,8
2001	247,2	373,2	620,4	27.366	60.398	87.764	0,9	0,6	0,7
2002	304,3	467,6	771,9	34.604	74.694	109.298	0,9	0,6	0,7
2003	206,0	264,2	470,2	45.302	71.437	116.739	0,5	0,4	0,4
2004	242,0	226,3	468,3	62.086	79.098	141.184	0,4	0,3	0,3
2005	236,2	169,5	405,7	87.396	79.970	167.366	0,3	0,2	0,2
2006	306,7	158,4	465,1	110.151	104.426	214.577	0,3	0,2	0,2
2007	367,6	172,7	540,3	137.463	107.529	244.992	0,3	0,2	0,2
2008	455,7	188,6	644,3	181.659	135.509	317.168	0,3	0,1	0,2

Yukarıda yer alan Tablo 38’de 1998-2008 döneminde Türk Lirası ve yabancı para cinsinden tahsil edilen Tasarruf Mevduatı Sigorta Prim tutarı ve yine Türk Lirası ve yabancı para cinsinden mevduat bankalarının pasifinde yer alan tasarruf mevduatları ile yıllık olarak hesaplanan efektif prim oranları yer almaktadır. Fonun, 2000 yılından 2003 yılına kadar tahsil ettiği sigorta primlerinin nominal değerleri artarken efektif prim oranlarında bir azalma olduğu görülmektedir. Bu azalmada en önemli etken, 2003 yılında temel prim oranının onbinde 25’ten onbinde 12,5’e düşürülmesidir.

Diğer bir etken ise, Eylül 2004’den geçerli olmak üzere yapılan düzenlemedir. Bu düzenleme ile her ne kadar temel prim oranı onbinde 15’e yükseltilmiş olsa da prim matrahının toplam tasarruf mevduatı yerine sigortaya tabi tasarruf mevduatı olarak yeniden düzenlenmesi toplam prim gelirlerinde azaltıcı bir etki yaratmıştır. 2006 yılından itibaren prim gelirlerinde gözlenen artış büyük ölçüde, prim matrahının artmasından kaynaklanmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 2003 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Prim oranlarına ilişkin olarak hazırladığı eylem planı çerçevesinde, ilk olarak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından tahsil olunacak primlere ilişkin

¹⁷⁴ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (http://www.tmsf.org.tr/index.cfm?fuseaction=public.dsp_menu_content&menu_id=61), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 10.01.2010)
Yabancı Para prim tutarları ile Yabancı Para tasarruf mevduatı, ait oldukları döneme ait Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yıllık Ortalama Döviz Alış Kuru üzerinden TL olarak belirtilmiştir.

oranlar ve prim tahsil esas ve usulleri yeniden belirlenmiştir. Bu yeni düzenlemede, prim oranlarının belirlenmesinde riske dayalı yeni bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 2003 yılında tahsil edilen primlerin bir önceki yıla göre temel prim oranının on binde 25'ten on binde 12,5'e düşmüş olmasından kaynaklanan bir gerileme sözkonusudur.

Halen, sigorta primleri en yüksek on binde 19 üzerinden tahsil edilmekte olup bununla birlikte, dönemsel olarak (her üç ayda bir) tahsil edilen primlerin 2008 yılı yıllık efektif maliyeti mevduat bankalarına yıllık binde 3 olarak gerçekleşmiştir. Prim oranlarında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen 2008 yılı efektif prim oranının bir önceki yıla göre gerilemesi, bu dönemde sektörde tasarruf mevduatı ağırlığı fazla olan bankaların kategori yükseltmesi ve bu nedenle bankaların ödeyeceği primin hesaplamasında riske dayalı sistemin etkisi ile prim oranlarında göreceli düşüş ile açıklanmaktadır.

Bankaların, müşterilerinden tahsil etmeksizin 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 63 üncü maddesine göre ödediği Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri, aynı maddenin 6 ncı fıkrasına göre kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu primlerinin gider olarak yazılması ile bu yükün ortadan kalkacağına ilişkin görüşler olabilir. Ancak, bankaların kar için çalışan işletmeler olduğu göz önüne alındığında, bu primlerin karlılığı azaltan bir unsur olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Karlılığı azaltan her unsur gibi yük olarak kabul edilen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu primlerinin, yasal zorunluluktan kaynaklanan ve düzenleyici bir kamu kuruluşu tarafından takip ve tahsil edilmesi bu yükün parafiskal nitelikli kamusal mali yük olarak sınıflandırılmasını gerektirmektedir.

Diğer taraftan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun gelir elde ettiği kaynakların çeşitliliği ve sürekliliği tasarrufların korunması bakımından önemlidir. Bu çerçevede Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun gelir kaynakları;

- 5411 sayılı Bankacılık Kanunun 63 üncü maddesine göre kredi kuruluşlarının nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının sigortaya tabi kısmı üzerinden ödemek zorunda olduğu primlerden,
- Kanunun 62 nci maddesine göre zamanaşımına uğrayan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklardan,
- Kuruluş izni verilen bankaların kurucularının, faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıl içerisinde, Kanunun 7 nci maddesinde belirtilen asgari sermayenin yüzde onu tutarında Fona yatıracakları sisteme giriş payından,
- Kanunun 18 inci maddesi hükümleri çerçevesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından verilen pay edinim ve pay devir izinlerinde, devralan tarafından, devralınan hisselerin nominal değerinin yüzde biri oranında devir payı olarak Fona yatırılacak tutarlardan,
- 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 130 uncu maddesi çerçevesinde söz konusu Kanun hükümlerine aykırılık dolayısıyla hükmolunacak adli para cezalarının %50'si ile verilecek idari para cezalarının %90'ı Fona gelir kaydedilmektedir.
- Kanunun 20 nci maddesi gereğince gerçekleşen tasfiye süreci sonunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna tevdi edilip, takip eden yıl başından başlamak üzere on yıl süre ile her yıl başında usulüne göre ilan edilmek suretiyle saklanan ayni ve nakdi her türlü mevduat, katılım fonu ile emanet ve alacaklardan, son ilan tarihinden itibaren altı ay içinde aranmadığı için Fona irat kaydedilen miktarlardan,
- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 40 inci maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince tahsil edilen zorunlu karşılık ve umumi disponobilite cezai faizlerinden,
- Kanunun 81 inci maddesi hükümleri çerçevesinde, Kuruluş Birliklerince alınan özel ve genel nitelikteki karar ve tedbirlere

zamanında ve tam olarak uymayan üyeler hakkında Kuruluş Birliklerinin yönetim kurullarınca uygulanan idari para cezalarının yüzde doksandan,

- Fon mevcudunun gelirleri ile sair gelirlerden, oluşmaktadır.

Fonun kaynakları normal ve olağanüstü olmak üzere iki türdür. Normal kaynakları yukarıda belirtildiği üzere, esas itibariyle bankalarca ödenecek parafiskal türündeki primler ve 10 yıllık zamanaşımı süresini geçmiş olan mevduatlardır. Olağanüstü kaynaklar ise, ek tedbirleri gerektiren olağanüstü hallerin ortaya çıkması ve Fon kaynaklarının yetersiz kalması durumunda Hazine Müsteşarlığı'ndan izin alınmak ve Kurum ile Hazine Müsteşarlığı'nın faiz ve vade konusunda mutabık kalmaları kaydı ile, Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senetleri'dir.

2.1.2.4. Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 79 ncu maddesi uyarınca, mevduat bankaları faaliyet izni aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Türkiye Bankalar Birliğine üye olmak zorundadırlar. Bu madde ile, mevduat bankalarının kendi aralarındaki müşterek ihtiyaçların karşılanmasını, meslekî faaliyetlerin kolaylaştırılmasını, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesinin sağlanmasını, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güvenin hâkim kılınmasını, meslekî disiplin ile ahlakının korunmasını teminen oluşturulan ve üyeliğin zorunlu kılındığı Türkiye Bankalar Birliği düzenlenmiştir. Birçok ülkede, kanunla kendisine bir takım düzenleyici görevler verilen birliklerin, ilgili düzenleyici ve denetleyici kuruluş tarafından, hedefleri, sorumlulukları ve kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde tutarlı hareket edip etmedikleri denetlenmektedir. Söz konusu birliklerin bu Kanunla kendilerine tevdi edilen yeni görev, yetki ve sorumlulukları dikkate alınarak,

faaliyetleri ile malî işlemlerinin, Kurum tarafından denetimine ilişkin kuralların ilgili birliğin kuruluş statüsünde belirleneceği öngörülmüştür.¹⁷⁵

Diğer taraftan aynı Kanun'un 81 inci maddesinin 2 nci fıkrasında ise, "Kuruluş birliklerinin organları, çalışma esasları ve faaliyetlerinin kapsamı, birliklerin görüşünü alarak Kurumun yapacağı öneri üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulacak statülerinde gösterilir. Üyeler, birliklerin statüsüne ve birlikler tarafından alınacak karar ve tedbirlere uymak zorundadır. Kuruluş birliklerinin giderleri, statüleri gereğince tespit olunan oy sayısına göre üyelere dağıtılır. Üyeler, kendilerine düşen masraf paylarını statülerde belirtilen süre içinde yatırmak zorundadır. Masraf iştirak payları belirlenen süre içinde ödenmediği takdirde birlikler tarafından icra yoluyla tahsil olunur. Masraf iştirak paylarının ödenmesine dair kararlar 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 68 inci maddesinde yazılı resmi belge niteliğindedir." demek suretiyle Türkiye Bankalar Birliği Statüsü'nün Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulacağını hüküm altına almıştır.

Bu çerçevede Türkiye Bankalar Birliği Statüsü'nün¹⁷⁶ 3 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında "Türkiye'de faaliyet gösteren bütün mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları Kanun hükümlerine göre faaliyet izni aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde Birliğe üye olmak, bu Statü hükümlerine uymak ve Birliğin yetkili organlarının aldığı kararları uygulamak zorundadır.", 2 nci fıkrasında ise " Her ne surette olursa olsun faaliyet izni kaldırılan veya diğer bir veya birkaç banka veya finansal kuruluş ile birleşen veya bütün aktif ve pasifi ile diğer hak ve yükümlülüklerini Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devreden veya tasfiye kararı alan bankaların üyelik kayıtları silinir." denmektedir.

Bu Statü'nün 11 inci maddesinin 1 inci fıkrasında "Üyelerin Genel Kuruldaki oy hakları, yıl sonu bilançolarında yer alan aktifleri toplamının sektör aktif toplamına bölünmesiyle bulunan her 1/1000'i (binde biri) için bir oy hakkı sağlayacak şekilde belirlenir. Hesaplama 1/1000 (binde bir)

¹⁷⁵ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 79 uncu madde gerekçesi.

¹⁷⁶ 17.07. 2006 tarih ve 26231 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

altında kalan üyeler Genel Kurulda bir oy hakkına sahiptir. Oy hesabının tespitinde bakiye 0,5/1000 (binde yarım) ve yukarısı bir oy olarak kabul edilir.” hükmü bulunmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği’nin giderleri Birlik Statüsü gereğince tespit olunan oy sayısına göre bankalara dağıtılmaktadır. Buna ilişkin hüküm ise, Birlik Statüsü’nün 22 nci maddesinde yer almaktadır. Bu maddenin 1 inci fıkrasında “Birliğin hesap yılı 1 Temmuz’da başlayan 12 aylık dönemdir”, 2 nci fıkrasında “Genel Kurulda kabul edilen bütçede yer alan masraf iştirak payları bu Statünün 11 inci maddesine göre saptanan oy hakları ile orantılı olarak üyeler arasında bölüştürülür”, 3 üncü fıkrasında “Her üye hissesine düşen masraf iştirak payını Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nda açılan bir hesaba Haziran ayı sonuna kadar yatırmak zorunda olup, üyelerce süresi içinde yatırılmayan iştirak payları icra yoluyla tahsil edilir. Masraf iştirak paylarına ilişkin Birlik Yönetim Kurulu kararları 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 68 inci maddesi uyarınca yazılı resmi belge niteliğindedir” ve 4 üncü fıkrasında da “Birlik üyeliğinin herhangi bir nedenle son bulması halinde peşin tahsil edilen masraf iştirak payları iade edilmez. Birlik üyeliğinin herhangi bir nedenle son bulması halinde tahsil edilemeyen iştirak payının üçüncü fıkra hükümleri çerçevesinde üyelerden tahsili konusunda Yönetim Kurulu yetkilidir.” denilerek masrafa iştirak payının hesap yöntemini, yatırılacak yeri ve süreyi, masraf iştirak payının yatırılmaması veya geç yatırılması halinde uygulanacak müeyyide ile üyeliğin sona ermesi durumunda ödenen masrafa iştirak payının durumu hüküm altına alınmıştır.

Tablo 39:Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı

(Milyon TL)

Yıllar	Sektör Aktif Toplamı	Mevduat Bankaları Aktif Toplamı	Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı
1998	36.827	33.478	3,2
1999	72.120	64.781	3,5
2000	104.088	95.855	4,1
2001	169.221	152.689	4,8
2002	212.675	203.243	5,6
2003	249.750	239.423	6,1
2004	306.452	295.112	6,6
2005	396.970	384.027	7,0
2006	484.857	470.635	7,3
2007	561.171	543.272	7,6
2008	705.870	683.823	7,8

Tablo 39’da mevduat bankalarının ödediği Türkiye Bankalar Birliği İştirak Payı yer almaktadır. Bu tabloya göre, parafiskal yükümlülükler içinde sınıflandırılan bu kamusal nitelikli mali yükün 1998-2008 döneminde artışı yüzde 144 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2.1.2.5. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Masraflarına Katılma Payı

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 82 nci maddesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kuruluşuna ilişkin yasal düzenleme bulunmaktadır. Kanun’un 82 nci maddesinin 1 inci fıkrasında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulduğu, 2 nci fıkrasında bağımsızlığı bir kurum olduğu belirtilmektedir. Aynı maddenin 3 üncü fıkrasında ise, “Kurum, bu Kanunda ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kendisine tahsis edilen mali kaynaklarını görev ve yetkilerinin gerektirdiği ölçüde, kendi bütçesinde belirlenen usul ve esaslar dahilinde serbestçe kullanır.” denilerek Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Kanun ve mevzuatla kendisine verilen düzenleme ve denetim ile ilgili görev ve yetkilerini yukarıda belirtilen bağımsızlık unsurları sağlanarak icra etmesi öngörülmüştür. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun idari ve mali özerkliği haiz olduğu ve 5411 sayılı Kanun ile 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” çerçevesinde kendisine tahsis edilen kaynakları kendi bütçesinde belirlenen esaslar çerçevesinde serbestçe kullanacağı ifade edilmek suretiyle mali bağımsızlığı, düzenleme ve denetleme ile ilgili görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getireceği ifade edilmek suretiyle de düzenleme ve denetleme bağımsızlığı vurgulanmıştır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun “Kurumun Bütçesi, hesap ve harcamaların denetimi” başlığı altındaki 101 inci maddesinin 3 üncü fıkrası uyarınca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun giderleri yıllık bütçeye göre yapılmakta ve giderler bir önceki yıl sonu bilanço toplamalarına

göre, bankalarca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bütçesinin yürürlüğe girmesinden önce Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na yapılacak ödemelerle karşılanmaktadır. Giderlere katılma payı olarak tahsil olunacak tutar, söz konusu kuruluşların bir önceki yıl sonu bilanço toplamalarının onbinde üçünü geçememektedir Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun bütçe yılı bir takvim yılını kapsamaktadır. Bütçe, bütçe yılından önce gelen otuz gün içinde hazırlanmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu katkı payının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bütçesinin yürürlüğe girmesinden önce ödenme zorunluluğu bulunmakta ve süresi içerisinde ödenmeyen gider payları için de 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun hükümleri uygulanmaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun iç ve dış denetimi, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 82 ve 101 inci maddeleri uyarınca, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulduğu Ağustos 2000 ve 2001 yıllarında on binde 3 olarak alınan Katılma Payı, 2002 yılında on binde 2,75 ve takip eden yıllarda da onbinde 3 olarak uygulanmıştır.

Aşağıdaki Tablo 40'da 2000-2008 döneminde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Giderlerine Katılma Payı ile mevduat bankaları aktif toplamı ve özvarlıkları yer almaktadır. Bu tabloya göre, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulduğu Ağustos 2000'den 2008 yıl sonuna kadar mevduat bankalarının ödediği ve parafiskal yükümlülükler içinde yer alan bu payın, mevduat bankalarının aktif toplamının yıllar itibarıyla büyümesine paralel olarak hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 40: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Giderlerine Katılma Payı¹⁷⁷ (Milyon TL)

Yıllar	Mevduat Bankaları Aktif Toplamı	Kurum Giderlerine Katılma Payı	Özvarlıklar	Kurum Giderlerine Katılma Payı / Özvarlıklar (%)
1998	33.478	0,0	2.915	0,0
1999	64.781	0,0	3.358	0,0
2000	95.855	19,4	5.852	0,3
2001	152.689	28,8	14.646	0,2
2002	203.243	42,0	22.703	0,2
2003	239.423	61,0	31.350	0,2
2004	295.112	71,8	40.823	0,2
2005	384.027	88,5	47.482	0,2
2006	470.635	115,2	50.409	0,2
2007	543.272	141,2	64.533	0,2
2008	683.823	163,0	72.061	0,2

2000-2008 döneminde, bilanço toplamı 7,1 kat artarken, özvarlıklardaki artış yaklaşık 12,3 kattır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Giderlerine Katılma Payı'nın aynı dönem içinde yıllık olarak özvarlıklara oranının binde 2 düzeyinde gerçekleştiği izlenmektedir. Bankacılık sektöründe özvarlık ve sermaye birikiminin son derece önemli olduğu, ekonominin temel taşı ve toplumun güven kuruluşlarının başında gelen banka endüstrisi finansal yapısı üzerinden alınan bu parafiskal yükümlülüğün, rekabeti ve sermaye yapısını bozucu etkisinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

2.1.2.6. Ticaret Odaları Kayıt Ücret ve Aidatları

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Oda ve Borsalar Kanunu'nun 9 ncu maddesine göre, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 11, 12, 18, 26 ve 42 nci maddelerine göre ticaret siciline kayıtlı tacirler ile bunların şubeleri ve fabrikaları, bulundukları yerdeki odaya kaydolmak zorundadırlar.

¹⁷⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yıllık Raporları'ndan derlenmiştir. (Erişim) http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/Yillik_Raporlar/Yillik_Raporlar.aspx 28.01.2010

Bu çerçevede, bankalar ve şubeleri ayrı ayrı olmak üzere, bulundukları yerlerdeki ticaret odaları ile, ticaret ve sanayi odalarına kaydolmak ve yıllık aidat ödemekle mükelleftirler.

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Oda ve Borsalar Kanunu'na göre, odalara kaydolmak ve aidat ödemek zorunda olan her tacir gibi, bankalar da odalara kaydolmak ve aidat ödemektedirler. Odalara ödenen aidatlar iki türdür. Bunlar, Kanun'un 24 ncü maddesine göre yıllık aidat ve 25 nci maddesine göre de munzam aidatlardır.

Yıllık aidatların tarif edildiği Kanun'un 24 ncü maddesinin, 3 ncü fıkrasına göre, kayıt ücretinin alındığı yıl için ayrıca yıllık aidat alınmayacağı ve kayıt ücreti ve yıllık aidat miktarlarının Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nce çıkarılacak yönetmelikle¹⁷⁸ gösterilecek usullere göre belirlenecek dereceler üzerinden ve tarifelere göre tespit olunacağı belirtilmektedir. Ancak, tespit olunacak kayıt ücreti ve yıllık aidat miktarları 16 yaşından büyükler için o yıla mahsus belirlenen net asgari ücretin yarısını geçememektedir. 6 ncı fıkrasında ise, şubelere kayıtlı olan üyelerin, belirlenen kayıt ücreti ve aidatların yarısı kadar ödeme yapacakları hüküm altına alınmıştır.

Munzam aidatların tarif edildiği Kanun'un 25 inci maddesinin, 1 inci fıkrasına göre, tüzel kişi tacir ve sanayicilerin ödeyecekleri kurumlar vergisine ilişkin beyannamelerinde gösterilen ticarî bilanço kârı üzerinden binde beş oranında munzam aidat tahsil olunacağı; 6 ncı fıkrasında, şube ve fabrikalarının değişik yerlerde olması, fakat bilançolarının merkezde tutulması halinde, munzam aidat merkez tarafından mahalli odaya ödeneceği ve bu odanın tahsil ettiği munzam aidatı diğer odalar arasında, izleyen takvim yılının ilk üç ayı içinde eşit olarak paylaştıracağı; 7 nci fıkrasında ise, bütün bu hallerde bir müessesenin şubeleri ile birlikte ödeyeceği munzam aidat, o yıl için belirlenmiş bulunan yıllık aidat tavanının yirmi katını geçemeyeceği belirtilmektedir.

¹⁷⁸ 09.04.1982 tarih ve 17659 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan. "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları Kayıt Ücreti ve Yıllık Aidat Tesbit Usulleri Yönetmeliği". Bu Yönetmelik mülga 5590 sayılı Kanun hükümlerine göre oluşturulmasına rağmen hala geçerliliğini korumaktadır.

Tablo 41:Ticaret Odası Yıllık ve Munzam Aidatları¹⁷⁹

(Milyon TL)

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Ticaret Odası Yıllık Aidatları	Ticaret Odası Munzam Aidatları	Toplam Ticaret Odası Aidatları	Kurumlar Vergisi Yükümlülüğü	Ticaret Odası Aidatları / Kurumlar Vergisi Yükümlülüğü
1998	59	6.795	0,1	0,0	0,1	446	0,0
1999	60	7.340	0,2	0,0	0,2	529	0,0
2000	62	7.660	0,2	0,0	0,2	584	0,0
2001	61	7.807	0,4	0,0	0,4	642	0,1
2002	46	6.889	0,4	0,1	0,5	1.000	0,1
2003	40	6.087	0,6	0,1	0,7	2.272	0,0
2004	36	5.949	0,7	0,1	0,8	2.584	0,0
2005	35	6.088	0,9	0,1	1,0	3.230	0,0
2006	34	6.228	1,1	0,1	1,2	2.939	0,0
2007	33	6.804	1,7	0,1	1,8	3.096	0,1
2008	33	7.570	2,1	0,1	2,2	2.872	0,1
2009	32	8.741	2,6	0,1	2,7	3.489	0,1
TOPLAM			11,1	0,8	11,9		

Tablo 41’de 1998-2009 döneminde mevduat bankalarının ödediği ticaret odası yıllık ve munzam aidatlar yer almaktadır. Mevduat bankaları bu dönemde, 11,1 milyon TL ticaret odası yıllık aidatı ve 0,8 milyon TL da munzam aidat olmak üzere toplam 11,9 milyon TL ticaret odaları ile ticaret ve sanayi odalarına aidat ödemişlerdir. Parafiskal yükümlülük olarak değerlendirilen bu aidatların bankacılık sistemi üzerinde önemli oranda yük oluşturmadığı ancak yüklerin çeşitliliği açısından bir maliyet unsuru olduğu düşünülmektedir.

2.1.2.7. Rekabet Kurumu Payı

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un¹⁸⁰ “Kurumun Gelirleri” başlığını taşıyan 39 uncu maddesine eklenen (c) bendi¹⁸¹ hükmüyle, yeni kurulacak olan anonim ve limited şirket statüsündeki tüm ortaklıkların sermayelerinin ve sermaye artırımını halinde, arttırılan sermaye tutarının on binde dördünün, Rekabet Kurumu’na ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu hükmün yürürlüğe girdiği 21.09.2004 tarihinden itibaren

¹⁷⁹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Odalar ve Borsalar Daire Başkanlığı’ndan alınan bilgiler çerçevesinde hazırlanmıştır. Aralık, 2009.

¹⁸⁰ 13.12.1994 tarih ve 22140 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁸¹ 21.9.2004 tarih 25590 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5234 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 29.maddesi ile eklenmiştir.

tescil edilecek anonim ve limited şirket kuruluş işlemleri ile sermaye artırım işlemlerinde, sermaye veya sermaye artışı üzerinden onbinde dört oranında hesaplanacak tutar, tescil işlemi öncesinde Rekabet Kurumu hesaplarına yatırılması ve bu ödeme Ticaret Sicil Memurluğu'nca yapılacak tescil işlemi sırasında belgelendirilmesi gerekmektedir.

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 39 uncu maddesinin (c) bendi hükmü gereğince, 21.09.2004 tarihinden itibaren bankaların kuruluşu ve sermaye artırımlarında da Rekabet Kurumu Payı ödenmesi şarttır.

Rekabet Kurumu Payı, yerine ikame edildiği düşünülen Tüketiciyi Koruma Fonu'na göre matraha (kuruluş sermayesi ve sermaye artırımlarında, arttırılan kısım) uygulanan oranı daha düşük olmasına rağmen, bankalar açısından, sermaye stoğunun büyüklüğü göz önüne alındığında kamusal nitelikli mali yük olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Tablo 42: Mevduat Bankalarının Ödediği Rekabet Kurumu Payı ¹⁸²

Yıllar	Mevduat Bankaları						(milyonTL)	
	Kamusal Sermayeli		Özel Sermayeli		Yabancı Sermayeli		Toplam	
	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Rekabet Kurumu Payı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Rekabet Kurumu Payı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Rekabet Kurumu Payı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Rekabet Kurumu Payı
2005	5.092	0,3	11.248	1,4	928	0,1	17.268	1,9
2006	6.412	0,5	12.189	0,4	2.778	0,7	21.379	1,6
2007	6.691	0,1	14.412	0,9	4.350	0,6	25.453	1,6
2008	6.711	0,1	17.093	1,1	6.567	0,9	30.371	2,1
2009	6.711	0,0	17.516	0,2	7.169	0,2	31.396	0,4
Toplam		1,0		4,0		2,6		7,6

Bu kapsamda, 2005-2009 döneminde bankaların sermaye arttırmaları üzerinden yüklenmek zorunda kaldıkları Rekabet Kurumu Payı 7,6 milyon TL olarak hesaplanmakta ve parafiskal yükümlülükler arasında değerlendirilen kamusal nitelikli bu mali yükün yarısından fazlasının özel sermayeli bankalar tarafından karşılandığı görülmektedir.

¹⁸² Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr); Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) web adreslerinden elde edilen verilerle kendi hesaplamalarımız. (Erişim:29.12.2009)

2.1.3. Diğer Kamusal Gelirlerden Kaynaklanan Mali Yükler

Dolaylı olarak gelir yaratan veya toplam kamu gelirleri içerisindeki önemi fazla olmayan ancak yukarıdaki bölümlerde tasnife tabi tutulan kamusal gelir kaynakları arasında belirtilmeyen gelir kaynakları da bulunmaktadır. Bu tasnifte yer alan ve mali yük yaratan kamusal gelir türlerinin yapısı ve işleyişi birbirinden çok farklı olmamakla birlikte, kamu otoritesi veya yetki devrinde bulunduğu kamu idari birimleri tarafından ekonomik, sosyal ve mali nedenlerle uygulanmaktadır.

Diğer kamusal gelirler arasında sayılan gelir türleri, devletin “egemenlik” hakkı ve “yasallık” çerçevesinde alınmasına rağmen genellikle bir karşılığının bulunması nedeniyle vergiden ayrılmakta, vergi benzeri gelirler, vergi benzeri harçlar, harca benzeyen yönleriyle harca benzer gelirler olarak da değerlendirilebilmektedir.

2.1.3.1. Fon Türünden Diğer Yasal Yükler

Belirli bir amacın veya birbirine yakın amaçlar grubunun gerçekleştirilmesi için, belirli kaynakların toplandığı ve harcandığı, bütçe bağlantılı veya bütünü ile bütçe dışı kamusal nitelikli hesaplar olarak tanımlanan fonlar¹⁸³, özellikle 24 Ocak kararlarından sonra yaygınlaşmış ve ihdas edilmiştir.

Fonlar yasal dayanaklarını özel kanun, kanun hükmünde kararnameler ya da tümüyle bütçe yasası ile bütçeden tertip ayrılarak ödenek koyulması şeklinde almaktadır. Fonların kaynakları kamu gelirlerine dönüştürülen kaynaklar ve kamu gelirlerinden aktarmalar olarak iki ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, yeni veya eski kaynakların dönüştürmesiyle elde edilen gelirler ile çeşitli işlemler üzerinden salınan ve fon gelirlerine esas konuların satışından, yardım ve bağışlardan elde edilen gelirler, ikincisi ise genel ve katma bütçelere ödenek konulması, vergilerin ya da diğer bütçe gelirlerinin aktarılması, kamu kurum ve kuruluşlarının katkı ve

¹⁸³ Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, *İstikrar Programından Fon Ekonomisine*, Teori Yayınları, Ankara 1987, s.3

yardımları, kamu iktisadi teşebbüs, işletme ve ortaklarının safi hasılatlarından ya da kârlarından pay alınması, diğer fonlardan aktarmalardan oluşmaktadır.

Özellikle, kamu geliri niteliğindeki fonlar zorunluluk esasına dayanmaktadır. Nitekim fon gelirlerinin üçte ikisi vergi benzeri kamusal zorunluluk niteliğindedir. Kamusal zorunluluk niteliğindeki fonlar içinde dolaylı biçimde tahsil edilenlerin oranı yüksektir ve bu fonların kaçınma eğilimi çok düşük alanlardan alındığı görülmektedir.

Fonlar, hedeflendikleri amaca tahsis edilmek üzere toplanmamaktadır. Diğer taraftan, fonların büyük kısmı bütçe yasasında olduğu gibi herhangi bir aşamasından geçmeden kullanılabilmesi söz konusudur.

Ancak geçen süre içinde bütçe dışı fonların Sayıştay denetiminden uzak olmaları, gerçekleştirilmesi gereken amaçlardan uzaklaşmaları ve gelirlerin bir merkezde toplanması ilkesinin zafiyete uğraması gibi gerekçelerle büyük kısmı tasfiye edilmiştir.

Bankacılık sektörü üzerinde yük oluşturan fonların büyük kısmı bütçe içi fon olup, istisnai olarak kanunla konulmuş Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu gibi fonlar bütçe dışında yer almaktadır. Ancak bu fon da, parafiskal yükümlülükler içinde değerlendirildiğinden bu bölümde yer almayacaktır.

Günümüzde bankacılık sektöründen öte, konu işlemlerden faydalananların işlem maliyetlerini arttırıcı bir unsur olarak yer alan fon türünden yükümlülükler aşağıda incelenmektedir.

2.1.3.1.1. Sivil Savunma Fonu

7126 sayılı “Sivil Savunma Kanunu” nun¹⁸⁴ 36 ncı maddesi ile Sivil Savunma Fonu ihdas edilmiştir. Fonun hangi kaynaklardan kurulacağı ile ilgili 37 nci maddesinin (c) fıkrasında “...Sermayesinin tamamı devlet tarafından verilen ve sermayesinde devletin iştiraki olan teşekkül, müessese ve şirketler ile resmi ve özel bankalar ve özel kanunlarla kurulan kurum ve teşekküller ile

¹⁸⁴ 13.06.1958 tarih ve 9931 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

sermayesinin yarısından fazlasına bunların iştiraki suretiyle tesis edilen ortaklıkların bütçelerinin veya bilançolarındaki safi karlarının yüzde yarımı..”

ifadesine yer verilmiştir. Diğer taraftan, ödemelerin sürelerinde yapılmaması halinde, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

7126 sayılı Kanunun 36, 37, 38, 39 ve 46 ncı maddeleri 4684 sayılı Kanun ile 01.01.2002 tarihinden geçerli olmak üzere değişikliğe uğramış ve Sivil Savunma Fonu mülga haline gelerek tasfiye edilmiştir. Sivil Savunma Kanunu’nda yapılan son değişiklik uyarınca, fon gelirleri genel bütçenin gelir kalemleri arasına taşınmış, sivil savunma giderlerinin ise İçişleri Bakanlığı bütçesinde açılacak tertiplerden karşılanması kararlaştırılmıştır.

Fon’a yapılan bilançolarındaki safi karlarının yüzde yarımı (veya binde 5’i) tutarındaki ödemelerin, yıllık kurumlar vergisi matrahının hesabında ilgili olduğu ve ödendiği yıllar bakımından hangi dönem itibariyle gider olarak indirim konusu yapılacağına ilişkin olarak ilgili mevzuatta hüküm bulunmamaktadır. Maliye Bakanlığı, 5217 sayılı “Özel Gelir ve Özel Ödeneklerin Düzenlenmesi İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılan Afet Fonu ile Sivil Savunma Fonu’nun, kapsama giren kurum ve kuruluşların 2004 yılı gelirleri üzerinden ödenmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. 5217 sayılı Kanun, gerek Afet Fonu’na gerekse Sivil Savunma Fonu’na yapılacak bu ödemelere ilişkin hükümleri 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırmıştır. Bunun üzerine Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından Sivil Savunma Fonu’na yapılacak ödemelere ilişkin olarak İçişleri Bakanlığına verilen 18.03.2005 tarihli yazılı görüşte, 2005 yılında yürürlükte bulunmadığı için kapsama giren kurum ve kuruluşların 2004 yılı safi kârları üzerinden sivil savunma fonuna ödeme yapma yükümlülüğü bulunmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü de, görüşünü Gelirler Genel Müdürlüğü görüşü yönünde değiştirerek, 30.05.2005 tarihli yazısıyla 2004 yılı safi kârları üzerinden sivil

savunma fonu ödeme yükümlülüğü bulunduğunu bildirmiştir. Bu nedenle, 5217 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemenin yürürlük maddesinin tereddüte yer vermeyecek açıklıkta düzenlenmemiş ve Kanun gerekçesinde de buna yönelik bir belirlemeye yer verilmemiş olması, söz konusu ödemeleri tartışmalı kılmaktadır.

Tablo 43: Mevduat Bankalarının Sivil Savunma Fon Yükleri¹⁸⁵ (Milyon TL)

Yıllar	Vergi Öncesi Dönem Karı	Kurumlar Vergisi	Net Dönem Karı (Sivil Savunma Fon Matrahı)	Sivil Savunma Fonu	Sivil Savunma Fonu / Özvarlıklar	Sivil Savunma Fonu / Vergi Öncesi Dönem Karı
1998	3.374	446	2.928	14,6	0,5	0,4
1999	1.087	529	558	2,8	0,1	0,3
2000	-2.424	584	0	0,0	0,0	0,0
2001	-4.298	642	0	0,0	0,0	0,0
2002	3.440	1.000	2.440	12,2	0,1	0,4
2003	7.437	2.272	5.165	25,8	0,1	0,3
2004	8.720	2.584	6.136	30,7	0,1	0,4
2005	8.262	3.230	5.032	25,2	0,1	0,3
2006	13.182	2.939	10.243	51,2	0,1	0,4
2007	16.564	3.096	13.468	67,3	0,1	0,4
2008	14.724	2.872	11.852	59,3	0,1	0,4

Bankacılık sektörü devlet gelirleri için güvenilir bir kaynak kabul edilmekte ve önemli önemsiz ayırımı yapılmadan bir çok kamusal nitelikli mali yüklere maruz bırakılmaktadır. Bu açıdan, bankacılık ile doğrudan ilgisi olmayan ve banka ve iştiraklerinin net kurum kazançları üzerinden binde 5 oranında tahsil edilmekte olan Sivil Savunma Fon payı ödemelerinin de, sektörün nihai vergi yükünü binde 4 oranında artırdığı ve kamu geliri yaratma dışında herhangi bir ekonomik gerekçesi bulunmadığı düşünülmektedir.¹⁸⁶

2.1.3.1.2. Tüketiciyi Koruma Fonu

4077 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun”un 29 uncu maddesi uyarınca, Bankalar yeni kurulmaları halinde sermayelerinin ve

¹⁸⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (<http://evds.tcmb.gov.tr>), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 13.01.2010)

¹⁸⁶ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, **Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi**, Vergi Konseyi Finansal İş ve İşlemlerin Vergilendirilmesi Alt Çalışma Komitesi, Yayın No:19, İstanbul Ekim 2004, s.71

sermaye artırımını yapmaları halinde de (nakdi veya ayni) artırdıkları kısmın binde ikisi nisbetinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılacak bir hesaba sermaye artışından önce ödeme yapmak durumunda idiler. Ancak bu oran, 14.03.2003 tarihinde bu oran binde bire indirilmiştir.¹⁸⁷

Bu fon, bankaların yeni kurulması halinde sermayelerinin, sermaye artırımını halinde de artan kısmın binde ikisi oranında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılacak bir hesaba ödemekle yükümlü oldukları bir yük çeşidi olmakla birlikte, 14.07.2004 tarihinde uygulamasına son verilmiştir.¹⁸⁸ Ancak yarattıkları etki açısından değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 44'de ticaret bankalarının 1998-2008 döneminde üstlendikleri Tüketiciyi Koruma Fon yükü yer almaktadır. Bu yük çeşidi, ait olduğu dönemde uygulanan oranlar dikkate alınarak hazırlanmış olup, 14.07.2004 döneminde uygulamasına son verildiği için, 2005 yılından itibaren hesaplama yapılmamıştır. Diğer taraftan, 2004 yılının hesaplamaya dahil edilmesinin nedeni, genellikle bankaların genel kurulları ve sermaye artırım kararları Nisan veya Mayıs aylarında yapıldığı için, bu yükün doğduğu varsayımından kaynaklanmaktadır.

Bu tablodan da görüleceği üzere, Tüketiciyi Koruma Fonu uygulaması 2005 yılına kadar, ticaret bankalarına toplamda 22,2 milyon TL yük getirmiştir. Bu yükün yarısından fazlasını özel bankalar üstlenmiştir. Özellikle 2001 yılında yoğunlaşmayaşanmıştır.

¹⁸⁷ 14.03.2003 tarih ve 25048 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4822 sayılı Kanun'un 36 ncı maddesi gereğince gerçekleşmiştir.

¹⁸⁸ 14.07.2004 tarih ve 5217 sayılı Özel Gelir ve Özel Ödeneklerin Düzenlenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 7 nci maddesi ile gereğince uygulamasına son verilmiştir.

Tablo 44: Mevduat Bankalarının Ödediği Tüketiciyi Koruma Fonu¹⁸⁹

Yıllar	Mevduat Bankaları (milyonTL)							
	Kamusal Sermayeli		Özel Sermayeli		Yabancı Sermayeli		Toplam	
	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Tüketiciyi Koruma Fon Tutarı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Tüketiciyi Koruma Fon Tutarı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Tüketiciyi Koruma Fon Tutarı	Ödenmiş Sermaye Tutarı	Tüketiciyi Koruma Fon Tutarı
1998	406	0,4	969	0,9	83	0,1	1.458	1,4
1999	788	0,8	1.860	1,8	193	0,2	2.842	2,8
2000	1.386	1,2	3.129	2,5	327	0,3	4.842	4,0
2001	4.028	5,3	5.062	3,9	473	0,3	9.563	9,4
2002	4.698	1,3	5.378	0,6	500	0,1	10.576	2,0
2003	4.777	0,1	6.470	1,1	513	0,0	11.760	1,2
2004	4.233	0,0	7.784	1,3	567	0,1	12.584	1,4
2005	5.092	0,0	11.248	0,0	928	0,0	17.268	0,0
2006	6.412	0,0	12.189	0,0	2.778	0,0	21.379	0,0
2007	6.691	0,0	14.412	0,0	4.350	0,0	25.453	0,0
2008	6.711	0,0	17.093	0,0	6.567	0,0	30.371	0,0
Toplam		9,1		12,2		1,0		22,2

2.1.3.2. Türkiye Ticaret Gazetesi İlan Ücretleri

Ticaret siciline konu her türlü ilanın yayınlandığı resmi kimlikli bu gazete, 6762 sayılı Türk ticaret Kanunu ile 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Oda ve Borsalar Kanunu'ndan¹⁹⁰ aldığı yetki ile Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Nizamnamesi'nin 2 nci maddesi ve Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Yönetmeliği'nin¹⁹¹ 4 üncü maddesi gereğince, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde Ankara'da her gün yayımlanmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye'de mukim bankalar ve şubeleri ile 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre yabancı sermayeli tanımlaması içinde yer alan banka ve şubeleri Türkiye'de bankacılık faaliyetinde bulundukları sürelerde, yukarıda açıklanan hukuki dayanaklara uyan işlemlerini bağlı bulundukları

¹⁸⁹ Türkiye Bankalar Birliği- www.tbb.org.tr; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu - www.bddk.org.tr web adreslerinden elde edilen verilerle kendi hesaplamalarımız. (Erişim:23.12.2009)

¹⁹⁰ 01.06.2004 tarih ve 25479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu Kanun, 15.03.1950 tarih ve 7457 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5590 sayılı "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu" nun yerine, değişen ve gelişen ekonomik şartlara uyum sağlaması amacıyla uygulamaya konulmuş ve eski Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁹¹ 09.08.2004 tarih ve 25548 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

ticaret sicil müdürlüklerinde tescil ve Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi'nde ilan ettirmek zorundadırlar. Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Yönetmeliği'ne göre söz konusu gazetede her yıl ilan tarifeleri yayımlanmaktadır. Buna göre, aşağıdaki Tablo 45'de her yıl yayımlanan ilan tarifeleri ile mevduat bankalarının ödedikleri Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi ilan bedelleri yer almaktadır.

Tablo 45: Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Ücret Tarifesi ve Mevduat Bankalarının Ödediği Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri¹⁹²

Yıllar	Şirket İlan Kelime Fiyatı (TL)	Kooperatif İlan Kelime Fiyatı (TL)	İşe Başlama (Maktuen) (TL)	Ticaret Terk (Maktuen) (TL)	Gazete Bedeli (TL)	Bankaların Ödediği İlan Ücreti Toplamı (Milyon TL)
1998	0,025	0,012	5,0	0,25	0,05	0,4
1999	0,030	0,012	5,0	0,25	0,05	0,5
2000	0,040	0,017	6,5	0,25	0,10	0,6
2001	0,050	0,023	8,5	Ücretsiz	0,10	0,7
2002	0,065	0,030	10,0	Ücretsiz	0,15	0,8
2003	0,080	0,040	12,5	Ücretsiz	0,15	1,0
2004	0,100	0,050	15,0	Ücretsiz	0,20	1,2
2005	0,110	0,060	15,0	Ücretsiz	0,25	1,4
2006	0,130	0,080	20,0	Ücretsiz	0,25	1,8
2007	0,150	0,100	25,0	Ücretsiz	0,30	2,3
2008	0,200	0,130	30,0	Ücretsiz	1,00	3,6
2009	0,230	0,150	35,0	Ücretsiz	1,50	4,1
TOPLAM						18,5

Kamusal hizmet bedeli veya bankaların üstlendikleri kamusal nitelikli mali yük olarak tanımlanabilecek Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi ilan bedelleri, mevduat bankalarına 1998-2009 döneminde toplam olarak 18,5 milyon TL mali yük yaratmıştır. Bu dönemde mevduat bankalarının ödenmiş sermayeleri 21,5 kat, özvarlıkları 30,6 kat ve aktif toplamı 19,5 kat artarken, Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi ilan tarifelerindeki artış 9,2 kat ve bankaların ödediği ilan bedelleri de 10,2 kat artmıştır.

2.1.3.3. Sisteme Giriş Payı

Sisteme Giriş Payı, bankacılık hizmeti sunmak üzere kamu otoritesinden almak istediği kamu hizmeti olarak kabul edilen “bankacılık

¹⁹² Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Müdürlüğü'nden alınan bilgiler çerçevesinde hazırlanmıştır. Aralık, 2009.

yapma izni” kapsamında, hizmetlerin maliyetine katılmaları amacıyla kuruluşları sırasında bir defaya mahsus olarak ve zorlayıcılık unsuru çerçevesinde ödenen “harç” benzeri mali mükellefiyettir. Ancak, 492 sayılı Harçlar Kanunu ekinde bulunan tarifelerde yer almadığı için harç olarak değerlendirilememekte, diğer kamusal gelirler içinde tasnife tabi tutulmaktadır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 10 ncu maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendi uyarınca, kuruluş izni verilen Bankaların kurucularının sisteme giriş payı ödemesi gerekmektedir. Sisteme giriş payı, bankaların kuruluşta aranan asgari sermaye tutarının yüzde onudur.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Bankaların İzne Tabi İşlemleri İle Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmeliğin¹⁹³ 7 nci maddesinin dördüncü fıkrasının (a) bendi gereğince, asgari sermayenin yüzde beşine karşılık gelen tutarın banka faaliyete başlamadan önce (faaliyet izninin Resmi Gazete’de yayımlanmasından önce) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na yatırılması gerekmektedir. Kalan kısmın ise (asgari sermayenin beşine karşılık gelen tutar) faaliyete geçiş tarihinden itibaren üçer aylık dönemler itibarıyla ve üç taksitte Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu hesabına yatırılması zorunludur. Kalan yüzde beşlik kısmın üç taksitte (9 ayda) ödenmesine ilişkin olarak kurucuların taahhütname vermeleri istenmektedir. Ancak bu taahhütnamenin, banka tarafından mı yoksa kurucu pay sahipleri tarafından mı verilmesi konusunda Yönetmelik’te bir açıklık bulunmamasına rağmen, hem bankanın hem de kurucu pay sahiplerinin bu taahhütnameden müteselsilen sorumlu ve temerrüde düşülmesi halinde de 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun¹⁹⁴ hükümlerine tabi olacakları düşünülmektedir.¹⁹⁵

¹⁹³ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından uygulanan bu Yönetmelik 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 24/07/2007 tarihli ve 26592 sayılı Resmi Gazete’de, 05/04/2008 tarihli ve 26838 sayılı Resmi Gazete’de ve 05/08/2008 tarih ve 26958 sayılı Resmi Gazete ile 23/01/2009 tarih ve 27119 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelikler ile değiştirilen şeklidir.

¹⁹⁴ 28.07.1953 tarih ve 8469 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁹⁵ Reisoğlu, **Bankacılık Kanunu Şerhi**, s.244

Son yıllarda kurulan veya Türkiye’de faaliyet göstermek için izin başvurusunda bulunan banka olmadığından, son yıllarda sisteme giriş payı, sisteme girişi zorlaştıracak baskı unsuru oluşturulması amacıyla getirilmiş bir düzenleme olduğu görüntüsü vermektedir. Bu konuda, bankacılık sistemi için son beş yılda uygulanmış kamusal nitelikli mali yük bulunmamaktadır.

2.1.3.4. Tahvil Tescil Ücretleri

23.05.2000 tarih ve 4568 sayılı “Bazı Fonların Tasfiyesine İlişkin Kanun”un¹⁹⁶ 6 ncı maddesinin 4 üncü fıkrası uyarınca, bankalar tarafından İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören veya İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kaydında olan menkul kıymetler ile ilgili olarak “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası” dışında yapılan tahvil alım satım işlemlerinin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın belirlediği şartlarla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’na tescil ettirilmesi gerekmektedir.

“İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası Yönetmeliği” nin¹⁹⁷ 5 inci maddesinde “Piyasada devlet tahvili, hazine bonosu, gelir ortaklığı senedi, kamu idare ve müesseselerince ihraç edilmiş tahviller, özel sektör tahvilleri, varlığa dayalı menkul kıymetler ile finansman bonoları ve diğer kabul edilen menkul kıymetler işlem görebilir. Söz konusu menkul kıymetlerin Piyasada işlem görmeye başlama tarihleri Borsaca ilan edilir.” hükmünün yanısıra, 26 ncı maddesinde de “Borsa Üyeleri, Borsa Tahvil ve Bono Piyasası dışında gerçekleştirdikleri bu Yönetmeliğin 5 inci maddesi kapsamına giren menkul kıymetlerin alım satımını, Borsa Yönetim Kurulunun belirlediği şartlarla Borsaya tescil ettirmeleri gerekir.” denmektedir.

Ancak, Sermaye Piyasası Kurulu’nun 09.08.2001 ve 18.10.2001 tarihli kararları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı’nın 13.08.2002 tarih ve 157 nolu ile 30.10.2001 tarih ve 163 nolu Genelgeleri uyarınca, aşağıda belirtilen işlemler, Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kayıtları esas alınmak suretiyle tescil edilmiş sayıldığından,

¹⁹⁶ 26.05.2000 tarih ve 24060 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹⁹⁷ 19.02.1996 tarih ve 22559 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

ayrıca İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na tescil için bildirim zorunluluğundan muaf tutulmuşlardır:

- Hazine Müsteşarlığı tarafından ihale ya da tap sistemi ile gerçekleştirilen menkul kıymet satışlarının ve Hazine Müsteşarlığı tarafından yetkilendirilen aracı kuruluş kanalıyla gerçekleştirilen eurobond alış işlemleri,
- Görev zararı karşılığı kamu bankalarına Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan menkul kıymet ihraçları,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde bulunan bankalara yapılan menkul kıymet ihraçları,
- Hazine Müsteşarlığı tarafından borç takası kapsamında gerçekleştirilen menkul kıymet alışları ve satışları ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası açık piyasa işlemleri kapsamında gerçekleştirilen işlemler,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankalar ile ilgili gerçekleştirilen operasyonlar kapsamında, fon bankaları arasında erken itfa, banka satışı ve benzeri nedenlerle yapılan, toplamda bir ödeme gerektirmeyen karşılıklı menkul kıymet değişimleri,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki diğer banka bilançolarından, tasarruf mevduatı veya diğer pasifleri ile birlikte devralınan menkul kıymet işlemleri,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde bulunan bankaların yükümlülüklerinin yetkili otoritenin verdiği karar çerçevesinde kamu veya özel sektör bankalarına devredilmesi amacıyla gerçekleştirilecek menkul kıymet işlemleri,
- Piyasa yapıcılığı uygulaması kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenen devlet iç borçlanma senet ihaleleri sonrası değişim işlemi ile piyasa yapıcı bankalara Hazine Müsteşarlığı arasında yapılan devlet iç borçlanma senedi geri alım işlemleri,
- Hazine Müsteşarlığı tarafından devlet iç borçlanma senet ihalesi sonrası değişim işlemi kapsamında piyasa yapıcısı olmayan

bankalar ile aracı kurumlardan, piyasa yapıcı bankalar kanalıyla Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan devlet iç borçlanma senedi geri alım işlemleri.

Belirtilen muafiyet kapsamındaki bu işlemlerin ayrıca İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na bildirilmesine ve tescil ücreti ödenmesine gerek bulunmamaktadır.

Tahvil Tescil Ücreti tescil için İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı'na yapılan müracaat tutarı üzerinden ödenmekte olup, uygulanacak oranlara ilişkin tarifenin yer aldığı tablo aşağıdadır.

Tablo 46: Tahvil Tescil Ücreti Tarife ve Uygulama Tarih Tablosu¹⁹⁸

Tanım	01.01.2005'den Önceki Tarife		01.01.2005 ile 04.01.2010 Tarihleri Arasındaki Tarife		04.01.2010 Tarihinden İtibaren Uygulanacak Tarife	
Repo-Ters Repo İşlemleri	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)
Müşteri- Aracı Kuruluş Arasında Gecelik	1,5	1,875	1,5	1,875	1,0	1,25
Aracı Kuruluşlar Arasında Gecelik	2,925	3,65625	2,925	3,65625	1,0	1,25
Müşteri- Aracı Kuruluş Arasında Diğer Vade	6,0	7,5	6,0	7,5	1,0 *	1,25 *
Aracı Kuruluşlar Arasında Diğer Vade	9,0	11,25	9,0	11,25	1,0 *	1,25 *
					Repo Süresi	Repo Süresi
					Repo Süresi	Repo Süresi
Kesin Alım Satım İşlemleri	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Tescil Ücreti (Yüzbinde)	Gecikmeli Tescil Ücreti (Yüzbinde)
Müşteri- Aracı Kuruluş Arasında	3,0	3,75	3,0	3,75	2,0	2,5
Aracı Kuruluşlar Arasında	4,5	5,625	4,5	5,625	2,0	2,5

Tahvil Tescil Ücreti bankalar tarafından bildirimin yapıldığı haftayı takip eden haftanın Cuma gününe kadar yatırılması gerekmektedir. Ödemelerdeki

¹⁹⁸ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı'nın 25.02.2000 tarih ve 129 sayılı, 29.01.2002 tarih ve 169 sayılı, 14.03.2002 tarih ve 173 sayılı, 30.07.2002 tarih ve 177 sayılı, 20.12.2004 tarih ve 229 sayılı ve 25.12.2009 tarih ve 314 sayılı Genelgeleri dikkate alınarak derlenmiştir. (Erişim) <http://www.imkb.gov.tr/Regulations/Circulars.aspx> 27.01.2010

gecikmelerde, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun hükümleri uygulanmaktadır.

2.1.3.5. Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı

“İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası Yönetmeliği” nin 24 üncü maddesinde “Tahvil ve Bono Piyasasında gerçekleşen işlemler için, tarafların herbirinden ayrı ayrı, işlem tutarı üzerinden Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Sermaye Piyasası Kurulu'nun onayıyla belirlenen oranda Borsa Payı tahsil edilir. Repo-ters repo işlemlerinde her bir üye bir alış ve bir satış yapmış sayılır ve Borsa payı hesabı buna göre yapılır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Piyasada yapmış olduğu işlemler üzerinden Borsa Payı tahsil edilmez.” denmektedir. Bu hüküm gereğince, bankalar tarafından İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasasında yapılan işlemler nedeniyle Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı ödenmesi gerekmektedir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na ödenmesi gereken ücretler, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası yönetimince her üye için açılacak cari hesaba borç kaydedilmekte ve üye bankalar tarafından o aya ait ücretler, müteakkip ayın 15'ine kadar ödenerek tasfiye edilmektedir.

Bankalar tarafından gerçekleştirilen bu piyasada gerçekleştirilen işlemler üzerinden Tahvil Bono Borsa Payı tahakkuk ettirilmektedir. Ödemelerdeki herhangi bir gecikmede, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun hükümleri uygulanmaktadır.

Tablo 47: Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı Tarife ve Uygulama Tarih Tablosu¹⁹⁹

Tanım	01.01.2005'den Önceki Tarife	01.01.2005 ile 04.01.2010 Tarihleri Arasındaki Tarife	04.01.2010 Tarihinden İtibaren Uygulanacak Tarife
Repo-Ters Repo Pazarı	Borsa Payı (Yüzbinde)	Borsa Payı (Yüzbinde)	Borsa Payı (Yüzbinde)
Gecelik	0,75	0,75	0,5
Diğer Vadeler	4,0	3,0	0,5 * Repo Süresi
14:00-17:00 Arası Aynı Gün Valörlü Gecelik	-	1,5	1,0
14:00-17:00 Arası Aynı Gün Valörlü Gecelik Diğer Vade	-	6,0	1,0 * Repo Süresi
Kesin Alım Satım Pazarı	Borsa Payı (Yüzbinde)	Borsa Payı (Yüzbinde)	Borsa Payı (Yüzbinde)
Alım-Satım	2,0	1,5	1,0
14:00-17:00 Arası Aynı Gün Valörlü Alım Satım	-	3,0	2,0
Piyasa Yapıcı Kotasyonları Üzerinden Gerçekleşen Piyasa Yapıcı Alım Satımı	-	1,0	0,75

Aşağıdaki tabloda, Tahvil Tescil Ücreti ve Tahvil ve Bono Borsa Payı'na ilişkin mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde yerine getirdikleri yükümlülükler yer almaktadır.

Tablo 48:Tahvil Tescil Ücreti ve Tahvil ve Bono Borsa Payı²⁰⁰ (milyon TL)

Yıllar	Tahvil Tescil Ücreti	Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı	Toplam
1998	0,3	8,8	9,2
1999	0,6	9,7	10,4
2000	0,9	11,2	12,2
2001	1,5	13,2	14,7
2002	2,0	15,3	17,3
2003	2,3	16,7	19,0
2004	2,9	18,1	21,0
2005	3,8	19,2	23,0
2006	4,6	20,1	24,7
2007	5,3	20,9	26,2
2008	6,7	21,4	28,1

1998 yılında mevduat bankaları 0,3 milyon TL Tahvil Tescil Ücreti ve 8,8 milyon TL Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı öderken, 2008 yılında bu

¹⁹⁹ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı'nın 25.02.2000 tarih ve 129 sayılı, 29.01.2002 tarih ve 169 sayılı, 14.03.2002 tarih ve 173 sayılı, 30.07.2002 tarih ve 177 sayılı, 20.12.2004 tarih ve 229 sayılı ve 25.12.2009 tarih ve 314 sayılı Genelgeleri dikkate alınarak derlenmiştir. (Erişim) <http://www.imkb.gov.tr/Regulations/Circulars.aspx> 27.01.2010

²⁰⁰ Tahminidir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (www.imkb.gov.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr) ve Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim:11.11.2009)

yük, Tahvil Tescil Ücreti için 6,7 milyon TL'na ve Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı için de 21,4 milyon TL'na ulaşmıştır. Mevduat bankalarının üstlendikleri işlem vergilerine ve harca benzeyen Tahvil ve Bono Piyasası Borsa Payı'nın büyük bir kısmı mevduat bankaları tarafından bu piyasada işlem yapan müşterilere yansıtılmaktadır. Gider hesaplarına intikal eden bu ücret ve paylar, menkul kıymetin fiyatına yansıtılarak gelir hesaplarında "menkul kıymet satış karları" arasında yer almaktadır.

2.2. DEVLETİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLEDİĞİ KAMUSAL NİTELİKTEKİ DİĞER MALİ YÜKLER

Devlet kamusal hizmetlerini yerine getirirken, sadece bu hizmetlerin bedeline ilişkin finasman modelini yani bütçesini oluşturmakla yetinmemekte, ayrıca ekonomik hatta sosyal amaçları da gerçekleştirmek üzere bütçesi içinde görünmeyen ancak yasal ve idari bir kısım düzenlemelerle ekonomik ve sosyal istikrarı sağlayıcı önlemler almaktadır.

Devletin bu yönde yüklendiği fonksiyonları gerçekleştirmek amacıyla anayasal sınırlar içerisinde başvurduğu, kamu gelirleri dışında ve gelir elde etme saiki ile hareket etmeden, ülke kaynaklarını belirlediği sosyal ve ekonomik politikalar çerçevesinde kamu ekonomisinin hizmetine sunmak için uyguladığı yöntem ile yaptırım gücü içine yer alan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Burada devletin amacı, gelir elde etmek değil düzenleyici ve denetleyici olmaktır. Bu amaçla devlet, sosyo-ekonomik koşulların belirli bir düzen içinde cereyan etmesi için otokontrol mekanizmaları kurmak ve bu mekanizmalarının düzgün çalışması için önleyici makro denetim sistemini tesis etmek durumundadır.

Bankalar açısından, devletin ekonomik ve sosyal amaçlarla tesis ettiği mekanizma ve önleyici makro denetim sistemi, her ne kadar devlet açısından gelir elde etme saikine yönelik olmasa da, devlet dışı ekonomik birimlerin en başında gelen bankalar için mali yük oluşturabilmektedir. Bu yükler, doğrudan maliyet oluşturan yani gider yaratan yükler olmayıp, dolaylı maliyet

etkisi yaratan yüklerdir. Bunlar, geliri kısıtlama, harcamayı arttırıcı, faaliyette ekonomik değerleri kullanamama gibi uygulamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bankalar açısından dolaylı yük yaratan uygulamalar arasında en önemlileri, bankaların kuruluşları sırasında ortaya çıkan asgari ödenmiş sermaye şartı, zorunlu karşılıklar ve yedek akçe uygulamalarıdır. Diğer bir ifade ile zorunlu karşılıklar dışındaki bu yükler, bankacılık yapmak için yeterli mali güce sahip olan sermayedarların yerine getirmesi gereken ve ekonomik şartların doğasından kaynaklanan zorunluluklardır.

2.2.1. Asgari Ödenmiş Sermaye Şartı

Bankalar, halkın tasarruflarını emanet ettiği mali kuruluşlar olduğu için, kuruluşundan itibaren kamu otoritesinin sürekli mali yük ve yükümlülüklerine tabi olmaktadır. Bu yük ve yükümlülüklerin en başında ise asgari ödenmiş sermaye şartı gelmektedir. Asgari ödenmiş sermaye şartı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 7 nci maddenin birinci fıkrasının (f) bendinde belirtilmiştir. Bu hükme göre, yeni kurulan bir bankanın sermayesi, muvazzadan ari ve nakit olarak ödenmiş olması kaydıyla en az 30 milyon TL olmalıdır. Bu nedenle, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 139 ncu maddesinde²⁰¹ belirtilen ve ticaret şirketlerinde sermaye olarak kabul edilen kıymetler Bankacılık Kanunu açısından kabul edilmemekte, sadece nakit sermaye kabul edilmektedir.

Bankacılık Kanunu'nun 7 nci maddenin birinci fıkrasının (b) bendine göre de, hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması gerekmektedir. Esasen anonim şirket olarak kurulması zorunlu

²⁰¹ Kanunda aksine hüküm olmadıkça ticaret şirketlerine sermaye olarak:

1. Para, alacak, kıymetli evrak ve menkul şeyler;
2. İmtiyaz ve ihtira beratları alameti farika ruhsatnameleri gibi sınai haklar;
3. Her nevi gayrimenkuller;
4. Menkul ve gayrimenkullerin faydalanma ve kullanma hakları;
5. Şahsi emek;
6. Ticari itibar;
7. Ticari işletmeler;
8. Telif hakları, maden ruhsatnameleri gibi iktisadi değeri olan sair haklar konabilir.

olan bankalar, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na tabidirler. Bu kanunda anonim şirketlerin hisse senedi çıkarma zorunluluğu bulunmamaktadır. Burada hisse senedinden bahsedilmesinden kasıt, banka ana sözleşmesinde hisselerin nama yazılı olmasıdır.²⁰² Diğer taraftan, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda, hisse senetlerinin mutlaka İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na kote edilmesi zorunluluğu mevcutken, gerek 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve gerek ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda bu şarta yer verilmemiştir.

Asgari ödenmiş sermaye şartının takip ve kontrolü, Bankacılık Kanunu'nun verdiği yetki ve sorumluluk ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir.

1998-2008 döneminde ticaret bankaları ödenmiş sermayelerinin miktarı, 1998 yılında 1.458 milyon TL iken, 2008 yılında 30.371 milyon TL'na ulaşmıştır. Aynı dönemde Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payları, 1998 yılında yüzde 2,1'den, 2008 yılında yüzde 3,2'ye yükselmiştir.

Tablo 49: Mevduat Bankalarının Ödenmiş Sermayeleri ve GSMH'na Oranları²⁰³
(milyonTL)

Yıllar	Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)	Ticaret Bankaları							
		Kamusal Sermayeli ²⁰⁴		Özel Sermayeli		Yabancı Sermayeli		Toplam	
		Ödenmiş Sermaye	Ödenmiş Sermaye/ GSMH	Ödenmiş Sermaye	Ödenmiş Sermaye/ GSMH	Ödenmiş Sermaye	Ödenmiş Sermaye/ GSMH	Ödenmiş Sermaye	Ödenmiş Sermaye/ GSMH
1998	70.203	406	0,6	969	1,4	83	0,1	1.458	2,1
1999	104.596	788	0,8	1.860	1,8	193	0,2	2.842	2,7
2000	166.658	1.386	0,8	3.129	1,9	327	0,2	4.842	2,9
2001	240.224	4.028	1,7	5.062	2,1	473	0,2	9.563	4,0
2002	350.476	4.698	1,3	5.378	1,5	500	0,1	10.576	3,0
2003	454.781	4.777	1,1	6.470	1,4	513	0,1	11.760	2,6
2004	559.033	4.233	0,8	7.784	1,4	567	0,1	12.584	2,3
2005	648.932	5.092	0,8	11.248	1,7	928	0,1	17.268	2,7
2006	758.391	6.412	0,8	12.189	1,6	2.778	0,4	21.379	2,8
2007	843.178	6.691	0,8	14.412	1,7	4.350	0,5	25.453	3,0
2008	950.144	6.711	0,7	17.093	1,8	6.567	0,7	30.371	3,2

Bu dönemi kapsayan 10 yıllık süre içinde, ticaret bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarı yaklaşık olarak 20 kat artmıştır. Tutar olarak, en

²⁰² Reisoğlu, **Bankacılık Kanunu Şerhi**, s.214

²⁰³ Türkiye İstatistik Kurumu (Çevrimiçi: www.tuik.gov.tr), Türkiye Bankalar Birliği (Çevrimiçi: www.tbb.org.tr), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (Çevrimiçi: www.bddk.org.tr) verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim:23.12.2009)

²⁰⁴ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalar dahildir.

belirgin artış özel sermayeli bankalarda görülmektedir. Gayri Safi Milli Hasılaya oranı açısından en az artış kamu sermayeli bankalarda, en yüksek artış ise yabancı sermayeli bankalarda gerçekleşmiştir. Bu artış, özellikle 2005 yılından itibaren yerli banka hisselerinin yabancı bankalara devredilmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, 2001 yılında meydana gelen kriz ile birlikte, bu dönemde sermaye artırımlarına hız verildiği ve ödenmiş sermayelerin Gayri Safi Milli Hasılaya oranı yüzde 2,9'dan yüzde 4,0'a çıktığı görülmektedir.

Gelişen ve zorlaşan günümüz ekonomik koşullarında, bankacılıkta ödenmiş asgari sermaye şartının, kamu otoritesinin zorlayıcılığı ile yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüğten daha çok, tasarrufların birikiminde güven unsurunun bir göstergesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.2.2. Zorunlu Karşılıklar

Zorunlu karşılıklar veya mevduat munzam karşılığı, genellikle bankaların yükümlülükleri karşılığında merkez bankasında mevduat, kasada nakit, devlet tahvilleri ve bazen de diğer senetler şeklinde tutmak zorunda oldukları varlıklardan oluşmaktadır. Zorunlu karşılık uygulamaları, pek çok ülkede başlangıçta, beklenmedik mevduat çekilişleri karşısında likidite problemlerine düşen bankalara bir önlem amacıyla çıkmıştır. Bu şekliyle, geniş ölçüde bankaların güvenilirliğini sağlamayı amaçlayan sözkonusu karşılıklar, mevduatın bir parçası olarak görülmekteydi. Ancak, zamanla mali sistemdeki gelişmelere paralel olarak zorunlu karşılık politikaları, amaç ve uygulama şekli açısından pek çok ülkede değişikliğe uğramıştır.²⁰⁵

Bu çerçevede zorunlu karşılıklar, mevduat bankalarındaki mevduat hesaplarının güvencesi ve iadesinde kolaylık sağlanması için merkez bankalarına yatırılan bloke kısmı olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁶ Daha değişik bir tanıma göre de, zorunlu karşılık oranları bankaların kredi açarken mevduatlarının ne kadarını merkez bankası hesaplarında bloke edeceklerini

²⁰⁵ Öğretmen, **a.g.m.**, s.5

²⁰⁶ Şaziye Baybar , Ahmet Bayoğlu , **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti** , Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:8 Aralık 1997, s.58

düzenleyen bir uygulamadır.²⁰⁷ Birçok ülkede mevduat munzam karşılık kriterlerinden biri olan finansal kuruluşun tipi ortak nokta olarak göze çarpmaktadır. Diğer kriterler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de likit yükümlülükler mevduat munzam karşılığın konusunu oluşturmaktadır.²⁰⁸

Mevduat munzam karşılığı, yurtiçi kredi hacminin genişlemesi veya daraltılması amacına yönelik olarak, farklı zamanlarda farklı oranlı olarak uygulanmaktadır. Zorunlu karşılık oranının yükseltilmesi durumunda, atıl rezervleri yoksa, bankalar sağladıkları kredileri ve yatırımları geri çekmek zorunda kalmaktadırlar. Zorunlu karşılık oranının düşürülmesi durumunda ise, zorunlu karşılıkların bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşerek, bankaların kredi olanaklarını arttıracaktır. Bu açıdan bakıldığında, zorunlu karşılık bulundurma oranının iki gerekçesi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, zorunlu karşılıklarının para politikası aracı olarak kullanılmasıdır. Diğer bir ifade ile zorunlu karşılıklardaki azalma para arzının artmasına, faiz oranlarının düşmesine ve bankaların verdikleri kredilerinin yükselmesine yol açacaktır. İkincisi ise, kamuoyuna karşı güvenilirliğini sağlamaktır. Zorunlu karşılıklardaki bir azalma, bankaların merkez bankasına yatırmak zorunda olduğu kaynak miktarını düşürecektir. Bankalar, aşırı rezervlerinin kullanımıyla mevcut mevduatlar ile daha fazla kredi verilebilir duruma gelecekler ve kredi verilebilir fon artışı ile faiz oranlarında düşüş ve verilen kredilerde artış gerçekleşecektir. Böylece, ekonomide hem üretici hem tüketici teşvik edilmiş olacaktır. Düşen faiz ve artan krediler büyümeyi olumlu etkileyecektir. Zorunlu karşılıklardaki artışın bankaların kredi arzını azaltması sonucu yükselen faiz oranları yatırımları ve büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

Diğer taraftan, zorunlu karşılıklardaki artış, bankacılık kesimi risklerini üç şekilde yükseltmektedir.²⁰⁹

²⁰⁷ Yasemin Türker Kaya, "Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellemesi" , Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Çalışma Raporları No: 2001/4, s.4

²⁰⁸ C'obrien, **a.g.m.**, s.22

²⁰⁹ Scott E Hein, Jonathan D.Stewart, "Teaching Financial Institutions and Markets: The Case of Reserve Requirements", Southern Finance Association, 2000. s.8

- Yeni mevduatlar bulmaksızın yeni borç verme olanağı kısıtlanan bankacılık kesiminin para yaratma yeteneği azalma kaçınılmaz olacaktır,
- Merkez bankasında tutulan faiz kazancı olmayan zorunlu karşılıklardan dolayı bankaların karlılıkları düşecektir,
- Zorunlu karşılık artışı bankacılık kesiminin kullanılabilir fonlarını azaltarak, kısa vadeli fonların maliyetinde artışa neden olacaktır.

Zorunlu karşılık oranı değişmelerinin para piyasasında kısa sürede büyük etkilere sahip olması nedeniyle beklenilenin ötesinde sonuçlar da meydana gelebilmektedir. Bu değişimlerin ekonomide yarattığı parasal genişleme veya daralmaları merkez bankaları açık piyasa işlemleriyle etkisizleştirebilmektedir. Parasal genişlemenin etkisizleştirilememesi durumunda artan para arzı kısa dönem faiz oranlarını değiştirecektir. Zorunlu karşılık oranının indirilmesi ile genişleyen para arzı, merkez bankasının açık piyasa işlem araçlarından tahvil, hazine bonosu gibi menkul kıymetlerin satışına yol açacaktır. Bu satışlar ile piyasada genişleyen para arzı daralacaktır.

Zorunlu karşılıkların, bankalara ve dolayısıyla banka müşterilerine yüklenen bir vergi olduğunu düşünen akademisyenlerin sayısı hiç de az değildir.²¹⁰ Bu görüşe göre, merkez bankasına yatırılan zorunlu karşılıklar için birçok ülkede faiz ödemesinde bulunulmaması, bankaların merkez bankasını sıfır faizle fonlaması olarak algılanmakta ve zorunlu karşılık oranı artışının bankaların kredi verme kapasitesini düşürmesi nedeniyle bu kurumların para piyasasındaki aracılık hizmetlerinin aksayacağı öngörülmektedir. Böyle bir durumda, aracılık hizmetlerinin maliyeti yükseleceği ve aracılık hizmetlerinin miktar olarak azalmasına bağlı olarak bankaların karlılığının olumsuz etkileyeceği kabul edilmektedir. Zorunlu karşılıkların bankaların kredi verme hacminde ve karlılığında azalmaya yol açması zorunlu karşılık vergisine bankaların katlandığı şeklinde

²¹⁰ Scott E Hein, Jonathan D.Stewart, "Reserve Requirements: A Modern Perspective", Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, Fourth Quarter, 2002/4, s.41

yorumlanabilir. Zorunlu karşılık yükümlülüğünün bankalara, müdilere veya kredi sahiplerine yansımaları ifade eden rezerv karşılığı vergisi konu ile ilgili çalışmaların dikkat çeken bir başka açılımıdır.²¹¹ Rezerv karşılığı vergisi konusunda, akademisyenler arasında tartışmalara rağmen, rezerv karşılığı vergisinin hangi tarafın ödediği hakkında görüş birliği bulunmamaktadır.²¹²

Zorunlu karşılıklar veya mevduat munzam karşılığı, mevduat ve mevduat benzeri işlem yapan finansal kurumlar için geçerlidir. Bu karşılık, belirtilen finansal kurumların karşılığa esas yükümlülükleri tespit edilmiş vadeye göre belirlenerek karşılık oranının uygulanması ile hesaplanmaktadır. Mevduat munzam karşılık oranları ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasından ters orantılı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.²¹³

Türkiye’de mevduat bankaları mevduatlarının (bankalararası mevduat hariç) kanunen saptanan bir oranını zorunlu karşılık olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde tutmak zorundadırlar. Türkiye’de para arzının kontrolü konusunda diğer para politikası araçlarının da kullanılmasına karşın, zorunlu karşılıklar özellikle 1980’li yılların ikinci yarısına kadar en sık kullanılan etkin araçlardan birisi olmuştur. Bu süre içinde görev yapan hükümetler, bu aracı sadece para arzını ayarlamak amacı ile değil, aynı zamanda kamu sektörüne fon sağlamak ve sektörel kredi dağılımını etkilemek için de kullanmışlardır.²¹⁴⁻²¹⁵

Mevduat Karşılıklarına ilişkin ilk düzenleme, likidite rasyosu görünümünde olan 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu’nu 1934 yılında değiştiren 2457 sayılı Kanun ile getirilmiştir. Söz konusu kanun özetle, bankaların nakden bulundurmaya mecbur oldukları karşılıkların en çok

²¹¹ Salih Barışık, Hakan Çetintaş, “Para Politikası Araçlarının Etkinliği Perspektifinden Türkiye’de Zorunlu Karşılıkların GSMH ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri:1987–2004 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:16, 2008, s.119

²¹² Frank J.Fabozzi, Thom B.Thurston, “State Taxes and Reserve Requirements as Major Determinants of Yield Spreads Among Money Market Instruments,” Journal of Financial and Quantitative Analysis, 1986, Vol:21, No:4, s.427

²¹³ Öğretmen, **a.g.m.**, s.24

²¹⁴ Keyder, **a.g.e.**, s.48

²¹⁵ Adalet Demirel, Güven Sak, **Kaynak ve Kredi Maliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme (1979-1985)**, Sermaye Piyasası Kurumu, Yayın No:87/07, Ankara 1987, s.56

yarısının faiz getiren menkul kıymetlere plase edilmesini öngörmekteydi. 1935 yılında 2086 sayılı Kanun ile bu oran yüzde 100'e çıkarılmıştır.²¹⁶ Bu tarihten sonra bu karşılıklar için birçok düzenlemeler yapılmıştır.

Günümüzde zorunlu karşılıklar, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 40 ıncı maddesinin (II) numaralı fıkrasına dayanılarak hazırlanan 2005/1 Sayılı "Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ"²¹⁷ hükümlerine göre tesis edilmektedir.

Zorunlu Karşılıklar Hakkındaki Tebliğ gereğince, serbest bölgelerde faaliyette bulunanlar dahil Türkiye'de kurulmuş veya şube açmak suretiyle Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar tabi oldukları muhasebe standartları ve kayıt düzeni esas alınarak belirlenen yurt içi toplam pasiflerinden, aşağıda belirtilen kalemlere ilişkin hesap bakiyelerinin indirilmesi sonucunda bulunacak tutarlar ile yurt dışındaki şubeleri adına Türkiye'den kabul ettikleri mevduat toplamı üzerinden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılacak hususi bloke bir hesapta nakden zorunlu karşılık tesis etmekle yükümlüdürler. Zorunlu karşılıkların tutarı tespit edilirken aşağıdaki kalemler indirim değeri olarak kabul edilmektedir.

- Özkaynaklar,
- Özkaynak hesabında dikkate alınan sermaye benzeri krediler,
- Pasifte yer alan karşılıklar,
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na yükümlülükler,
- Kredi ve diğer alacaklar değerlendirme fonu,
- Repo işlemlerinden sağlanan fonlar,
- Devlet İç Borçlanma Senetleri Ödünç İşlemleri Piyasası'ndan kaynaklanan yükümlülükler,
- Hazine'ye olan yükümlülükler,
- Hazine garantisiyle yurt dışından sağlanan krediler,
- Fonlar ve fonlardan kullandırılan kredi karşılıkları,
- Yurt içi bankalara yükümlülükler,

²¹⁶ İlkay Karakoç, "Bankalarda Umumi Disponilite, Zorunlu Karşılıklar Sistemi ve Türkiye Uygulaması", Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:95, Ankara 1979, s. 25

²¹⁷ 16.11.2005 tarih ve 25995 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Faiz ve gider reeskontları,
- Kazanılmamış gelirler,
- Ertelenmiş vergiler,
- Altın depo hesapları,
- İhraç edilen gayrimenkul sertifikası bedelleri,
- Yurt dışı merkez ve şubelere yükümlülüklerin (net) yurt dışı şubeler adına Türkiye'den kabul edilen mevduat tutarına kadar olan kısmı.

Zorunlu karşılık oranı son düzenlemeye göre, Türk Lirası yükümlülüklerde yüzde 5, yabancı para yükümlülüklerde ise yüzde 9'dur. Bankalarca Türk Lirası ve yabancı para yükümlülükler için tesis edilen zorunlu karşılıklara faiz ödenmektedir. Ödenecek faiz oranı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na tesbit ve ilan edilmektedir. Zorunlu karşılıklara ödenecek faizin tahakkuku Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonlarında yapılmaktadır.

Tablo 50: Zorunlu Karşılık Oranları

Resmi Gazete	Tebliğ No	TL Mevduat	Döviz Mevduat	Yürürlük Tarihi
22.07.1996/22704	1996/1	8	11	26.07.1996
10.12.1999/23902	1999/1	6	11	10.12.1999
25.11.2000/24241	2000/1	4	11	26.12.2000
29.03.2002/24710	2002/1	6	11	10.05.2002
05.12.2008/27075	2008/7	5	9	01.01.2009
16.10.2009/ 27378	2009/7 ²¹⁸			

Bankalar zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerini, esasları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na tespit edilecek cetvellerle, yükümlülüklerin hesaplandığı tarihi takip eden iki hafta sonraki Cuma günü mesai saati bitimine kadar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na bildirmekle mükelleftirler. Zorunlu karşılık cetvellerinde yer alan yükümlülükleri ile yapılacak incelemeler sonucu tespit olunacak yükümlülükleri arasında fark oluşması nedeniyle, Türk parası veya yabancı para zorunlu karşılıklarının

²¹⁸ 16.10.2009 tarihli ve 27378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2009/7 sayılı Tebliği ile Türk Lirası yükümlülüklerde yüzde 5 ve 05.12.2008 tarihli ve 27075 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2008/7 sayılı Tebliğ ile de Yabancı Para yükümlülüklerde yüzde 9 olarak uygulanmaktadır.

eksik tesis edilmiş olması hallerinde, eksik tesis edilen; Türk parası zorunlu karşılıkların 2 katı tutarında Türk Lirası cinsinden, yabancı para zorunlu karşılıkların 3 katı tutarında ABD Doları cinsinden mevduat Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılan bloke hesaplarda, karşılıkların eksik tesis edildiği süreler dikkate alınarak faizsiz olarak tutulur. Faizsiz mevduat tutulmaması halinde eksik tesis edilen tutarlara tesis süresi esas alınarak cezai faiz uygulanmaktadır. Cezai faiz oranı, zorunlu karşılıkların tesis edilmesi gereken en son tarihteki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilan ettiği en yüksek gecelik borç verme faiz oranının 1,50 katsayısıyla çarpımı sonucu hesaplanan orandır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, zorunlu karşılık yükümlülüklerini sürekli olarak yerine getirmeyen bankalar hakkında gerekli idari tedbirleri alabilmektedir.

Tablo 51: Mevduat Bankalarının Zorunlu Karşılıkları²¹⁹ (milyon TL)

Yıllar	Zorunlu Karşılıklar	Mevduat Bankaları Aktif Toplamı	Zorunlu Karşılıklar / Mevduat Bankaları Aktif Toplamı (%)	Mevduat Bankaları Toplam Mevduat	Zorunlu Karşılıklar / Toplam Mevduat (%)
1998	1.723	33.478	5,1	24.185	7,1
1999	3.061	64.781	4,7	48.264	6,3
2000	3.934	95.855	4,1	68.442	5,7
2001	7.754	152.689	5,1	116.647	6,6
2002	9.115	203.243	4,5	142.388	6,4
2003	9.504	239.423	4,0	160.812	5,9
2004	11.868	295.112	4,0	197.393	6,0
2005	9.400	384.027	2,4	253.578	3,7
2006	12.868	470.635	2,7	312.832	4,1
2007	13.132	543.272	2,4	356.983	3,7
2008	13.642	683.823	2,0	453.485	3,0

Zorunlu karşılıkların 1998-2008 döneminde miktarları ile mevduat bankalarının aktif ve mevduat toplamlarına oranlarının yer aldığı veriler yukarıdaki Tablo 51'de görülmektedir. Bu tablodaki zorunlu karşılıklar ile mevduat toplamları ortalama üzerinden verilmiştir. Mevduat bankalarının aktiflerine oranı 1998-2008 döneminde yüzde 5,1 ile yüzde 2,0 arasında

²¹⁹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi (Çevrimiçi: <http://evds.tcmb.gov.tr>), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (Çevrimiçi: www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (Çevrimiçi: www.tbb.org.tr) verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 23.11.2009)

değişen oranlarda gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, mevduat toplamlarına oranı açısından ise yüzde 7,1'den yüzde 3'e gerilediği görülmektedir. Ancak, 1999-2002 dönemi için munzam karşılıkların ortalama maliyetler içindeki payının yükselmesinde, makroekonomik gelişmelerin etkisiyle faiz ve kur farkı giderlerinin ortalama kaynak maliyeti içindeki payının düşmesi etkili olmuştur.²²⁰

Zorunlu karşılıklarının uygulandığı ülkelerin çoğunda, merkez bankası zorunlu karşılıklar için bankalara faiz ödememektedir. Bu nedenle, mevduat munzam karşılıkları bankacılık sektöründe örtülü bir vergi olarak algılanmaktadır.²²¹ Türkiye'de ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası zorunlu karşılık olarak tutulan rezervlere faiz ödemektedir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, konjonktür evrelerine göre farklı oranlarda uyguladığı zorunlu karşılık politikasını evrelerin yapısına uygun olarak şekillendirdiği görülmektedir.

Ekonomi de likiditenin arttığı dönemlerde, zorunlu karşılıklar oranları yükseltilmekte fakat karşılığa ödenen faiz oranı düşürülmekte, likiditenin azaldığı dönemlerde ise zorunlu karşılık oranları düşürülmekte ödenen faiz oranları ise yükseltilmektedir. Diğer bir deyişle daralma dönemlerinde para piyasalarında oluşan faiz oranı ile makas kapatılmakta, genişleme döneminde ise makas açılmaktadır. Dolayısı ile, zorunlu karşılıkların, bankacılık fon alım ve satımındaki maliyetlerini arttırdığı bir gerçek olmakla birlikte, maliyet tespitinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından zorunlu karşılıklara verilen faizlerin de dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan zorunlu karşılıkların Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından verilen faizlerle birlikte gerçek maliyetleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

²²⁰ Zeynep Ada Eroğlu, "Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti", Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, MSPD Çalışma Raporları: 2001/5, s.8

²²¹ Kaya, **a.g.m.**, s.5

Tablo 52: Zorunlu Karşılıkların Mevduat Bankalarına Maliyeti²²² (MilyonTL)

Yıllar	Zorunlu Karşılıklar	Ortalama Mevduat Faiz Oranına Göre Fark (%)	Ortalama Mevduat Faizine Göre Zorunlu Karşılıkların Gerçek Maliyet Tutarı	Ortalama Kredi Faiz Oranına Göre Fark (%)	Ortalama Kredi Faizine Göre Zorunlu Karşılıkların Gerçek Maliyet Tutarı
1998	1.723	16,1	277,4	56,1	966,6
1999	3.061	19,7	603,0	64,4	1.971,3
2000	3.934	4,0	157,4	7,6	299,0
2001	7.754	10,8	837,4	21,9	1.698,1
2002	9.115	15,9	1.449,3	19,3	1.759,2
2003	9.504	3,7	351,6	6,8	646,3
2004	11.868	1,2	142,4	6,7	795,2
2005	9.400	0,6	56,4	6,0	564,0
2006	12.868	1,9	244,5	4,4	566,2
2007	13.132	1,7	223,2	4,8	630,3
2008	13.642	1,9	259,2	6,8	927,7

Bu tabloda, zorunlu karşılıklar ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından bu karşılıklara verilen faizler, oran farkı ve miktar farkı ile gerçek maliyet hesaplanarak gösterilmektedir. Oran ve miktar farkları, hem mevduat ortalama faizine hem de kredi ortalama faizine göre hesaplanmıştır. Özellikle, 1998, 1999, 2001 ve 2002 yıllarında, yaşanan kriz evrelerinde, yukarıda da açıklandığı üzere piyasa faizi ile zorunlu karşılıklara verilen faizler arasındaki makasın mevduat bankaları aleyhine açıldığı görülmektedir. Bu dönemlerde, dolaylı olarak kredi maliyetlerinin arttırılarak, kredi verilmesine engel olunmakta ve bankaların likit kalmaları sağlanmaktadır. Zorunlu karşılıkların, verilen faizlerle birlikte mevduat bankalarına maliyetinin önemli ölçüde azaldığı da gözlemlenmektedir. 2008 yılında 13,6 milyar TL olan zorunlu karşılık tutarı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından bu karşılıklara verilen faizler sonucunda 927,7 milyon TL'na düşmüştür.

Günümüzde Türkiye'de uygulanan zorunlu karşılık politikası ile Avrupa Merkez Bankası uygulaması arasında, uygulanan oranlar, karşılık tabanı, tesis süresi ve yükümlülüğün Merkez Bankası'na yatırılış yöntemleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de zorunlu karşılıkların

²²² Tahminidir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi <http://evds.tcmb.gov.tr>, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr, Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr verilerinden hazırlanmıştır. (Erişim: 23.11.2009)

bankacılık kesimi üzerindeki yükü, diğer ülkelere kıyasla görece olarak daha yüksek seviyede bulunmaktadır. Bunun sebebi, karşılık oranlarının yüksekliğinin yanısıra, karşılık tabanının da (kapsama alınan bilanço kalemlerinin) fazla olmasıdır. Karşılıklara faiz ödenmesinin ve karşılıkların bir kısmının ortalama esasa göre yatırılması, bu yükün kısmen azaltılması anlamında olumlu bir adım olmakla beraber, finans sektörümüzün dışa açıklık seviyesine bakıldığında, mevcut uygulamanın halen uluslararası rekabeti olumsuz etkilediği söylenebilir.²²³

2.2.3. Yedek Akçeler

Bankaların, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun "Kuruluş Şartları" başlığının taşıyan 7 nci maddesinin 1 inci fıkrasının (a) bendi gereğince "Anonim Şirket" statüsünde kurulmaları şarttır. Bu şirket türüne ilişkin düzenlemeler ise 6762 Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilmiştir. Bu kanunun 269 uncu maddesinin 1 nci fıkrasında , "Anonim şirket, bir unvana sahip, esas sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mamelekiyle mesul bulunan şirkettir." denmektedir. 270 inci maddesinde ise, "Hususi kanunlarla kurulan anonim şirketler, kuruluş kanunlarında aksine hüküm olmadıkça, bu faslın hükümlerine tabidirler." hükmü ile bankaların, genel uygulamalar açısından Türk Ticaret Kanunu'na, nitelikli uygulamalar açısından da özel kanuna yani Bankacılık Kanunu'na tabi oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Kısaca, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda aksi bir düzenleme getirilmediği sürece bankaların 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun genel şartlarına uymaları gerekmektedir.

Türk Ticaret Kanunu açısından bankaların uymaları gerekli ve mali açıdan önem kazanan en önemli kavramlardan birisi de yedek akçelerdir.²²⁴ Yedek akçeler, bankaların bünyesini güçlendirmek, bankanın sürekliliğini ve gelişmesini ve pay sahipleri ile alacaklıların haklarının korunmasını sağlamak ve faaliyet sonunda özkaynaklarda doğabilecek azalışları karşılamak amacı ile dağıtılmayarak net kardan ayrılan ve bankada

²²³ Öğretmen, **a.g.m.**, s.35

²²⁴ Öztin Akgüç, **100 Soruda Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1990, s.165

alıkonulan kısımlardır. Diğer bir ifade ile, faaliyet döneminin bittiği anda işletme hesaplarına aktarılmamış, konusu belli ancak kesin olarak miktarı belirlenmemiş zarar ve giderleri karşılamak için ya da bu zarar ve giderin ilgili döneme mal edilmesini sağlamak amacıyla ayrılan karşılıklara Yedek Akçe denmektedir.²²⁵ Bu tür karşılıklarda zarar olasılığının düşüklüğü, kredi karşılıklardan tanım ve ifade olarak ayrılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu karşılıklar Serbest Karşılık veya İhtiyari Yedek Akçe de olarak da adlandırılmaktadır.

Bankacılık Kanunu'nun 44 üncü maddesinin;

- 1 nci fıkrasında, "Ödenmiş sermaye, bankaların fiilen ve her türlü muvazaadan arı olarak ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanamayan kısmı düşüldükten sonra kalan tutardır.";
- 2 nci fıkrasında, " Yedek akçeler, bankaların 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve ilgili kanunlar ile ana sözleşmelerine göre ayırdıkları yedek akçelerinden varsa bilanço zararının düşülmesinden sonra elde edilen tutardır.";
- 3 üncü fıkrasında, "Özkaynak, ana sermaye ve katkı sermaye toplamı ile bu toplamdan sermayeden indirilecek değerlerin düşülmesi sonucu bulunacak tutarı ifade eder.";
- 4 üncü fıkrasında, "Konsolide özkaynak, konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu maddenin üçüncü fıkrası hükmüne göre hesaplanarak dikkate alınır." ve
- 5 inci fıkrasında da "Bu maddeye ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenir."

hükümleri yer almaktadır. Bu bakımdan yedek akçeler, bankaların özvarlık oluşumlarında önemli katkı sağlayan ve ayrılması zorunlu olan bir kaynak kalemidir.

²²⁵ Parasız, a.g.e., s.194

Nitekim, Bankacılık Kanunu'nun 44 üncü madde gerekçesinde de, "Özkaynak, kuruluşların faaliyetlerinin sürdürülmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması, ödeme gücünün değerlendirilmesi ve ihtiyatlı denetimin gerçekleştirilmesinde önemli bir değerlendirme ölçütüdür. Kuruluşların güçlü özkaynaklarının bulunması faaliyetlerinin sürekliliğini, hareket kabiliyetlerini ve şoklara karşı dayanıklılıklarını artırıcı bir faktördür. Özkaynak, uluslararası uygulamalarda da standart oranların tespiti bakımından önemli bir referans olarak kabul edilmekte olup, sektörel yapının ve finansal kararların temel faktörü olarak görüldüğünden, bankalar için özkaynaklar bakımından ortak bir standart öngörülmektedir. Bu hususlar çerçevesinde, Avrupa Birliği direktifleri ve Basel ilkeleri esas alınarak tasarlanan ve bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun 2 nci maddesinde yer alan özkaynak, ödenmiş sermaye ve yedek akçelere ilişkin hükümler korunmuştur." denmektedir.

Bankacılık Kanunu'nun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrasına göre tanımı yapılan yedek akçelerin, bankaların 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve ilgili kanunlar ile ana sözleşmelerine göre ayırdıkları yedek akçelerinden varsa bilanço zararının düşülmesinden sonra elde edilen tutar olduğu ve 5 inci fıkrasına göre de, bankaların ödenmiş sermaye, yedek akçeler ve özkaynakları hakkında uygulama esaslarını belirlemek üzere Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun yetkili olduğu belirtilmektedir. Bu konuda, Kurumun "Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmeliğin"²²⁶ 4 ncü maddesinin 3 üncü fıkrasında "Yedek akçeler, bankaların 29/06/1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve ilgili kanunlar ile ana sözleşmelerine göre ayırdıkları yedek akçelerin toplamından bilançoda yer alan net dönem zararı ile geçmiş yıllar zararı toplamının düşülmesi suretiyle hesaplanır." hükmü çerçevesinde yedek akçelerin hesaplama yöntemi de belirtilmektedir.²²⁷

²²⁶ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²²⁷ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda Yedek Akçelerin ne şekilde kullanılacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Halbuki mülga 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 33. Maddesinde, "Bankalar, bu Kanunun 32 nci maddesinin birinci fıkrası ve Türk

Bankalar, Türk Ticaret Kanunu'nun 466 ncı maddesine göre "umumi yedek akçe" veya "kanuni yedek akçe" ayırmak zorundadırlar. Kanuni yedek akçeler, kendi içinde 1 inci tertip yedek akçe ve 2 nci tertip yedek akçe olarak iki bölüme ayrılmıştır. Buna göre; bankalar her yıl safi karın yirmide birini ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar 1inci tertip yedek akçe, kar dağıtımını yapan bankalarda ayrıca, ayrılan bu yedek akçeden pay sahipleri için % 5 kar payı ayırdıktan sonra pay sahipleriyle kara iştirak eden diğer hissedarlara dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda birini 2 nci tertip yedek akçe olarak ayırmak durumundadırlar. 1 inci tertip için belirtilen % 5 oranı , kanuna göre asgari oran olup sözleşme ve genel kurullarda alınan kararlarla arttırılabilir. Ancak, sermaye artırımını yapılmışsa yeni ödenmiş sermayenin % 20'sine ulaşınca kadar tekrar yedek akçe ayrılmasına devam edilme zorunluluğu bulunmaktadır.²²⁸

Bankalar Türk Ticaret Kanunu'nun 467 nci maddesine²²⁹ göre de "ihtiyari yedek akçe" ayırabilirler. Ancak, ihtiyari yedek akçelerin bu madde

Ticaret Kanununun 466 ve 467 nci maddelerine göre ayırdıkları kanuni yedek akçelerine tekabül eden bir meblağı yıllık bilançolarının genel kurullarınca onaylanmasını izleyen 15 gün içinde kanuni karşılık olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde Hazine adına açılacak "Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı"na yatırmak zorundadırlar" hükmü ile Yedek Akçelerin kullanılma yöntemini de açıklamış ve bu konu ile ortaya çıkabilecek soru işaretlerini ortadan kaldıracıydı.

²²⁸ 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Madde 466:

"Her yıl safi karın yirmide birinin ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayrılması mecburidir.

Kanuni haddini bulduktan sonra dahi bu akçeye aşağıdaki paralar eklenir:

1. Hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma masrafları indirildikten sonra, itibari kıymetten fazla olarak elde edilen hasılatın itfalara veya yardım ve hayır işlerine sarf edilmeyen kısmı;
2. İptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra, artan kısmı;
3. Safi kardan, birinci fıkrada yazılı yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kar payı ayırdıktan sonra, pay sahipleriyle kara iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri;

Umumi yedek akçe esas sermayenin yarısını geçmedikçe, munhasıran zararların kapatılmasına yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeye veya neticelerini hafifletmeye elverişli tedbirler alınması için sarf olunabilir. İkinci fıkranın 3 numaralı bendi ve üçüncü fıkra hükümleri, gayesi esas itibariyle başka işletmelere iştirakten ibaret olan "Holding" şirketleri hakkında cari değildir.

Hususi kanunlara tabi olan anonim şirketlerin yedek akçeleri hakkındaki hükümler mahfuzdur.

²²⁹ 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Madde 467:

Yedek akçeye safi karın yirmide birinden fazla bir meblağın ayrılacağı ve yedek akçenin ödenmiş olan esas sermayenin beşte birini aşabileceği hakkında esas mukaveleye hüküm konabilir. Esas mukavele ile başkaca akçe ayrılması derpiş ve bunların tahsis ve sarf suretleri tesbit olunabilir.

gereğince bankaların ana sözleşmelerinde belirtilme zorunluluğu bulunmaktadır. Ana sözleşme gereği ayrılan yedek akçelerin yasal zorlayıcılığı söz konusu değildir.

Aynı Kanun'un 469 uncu maddesine göre de, bankalar genel kurullarının aldığı karar gereğince olağanüstü yedek akçe ayırabilirler. Kanun, genel kurulda karar alınması durumunda da yedek akçe ayrılması imkanı tanımıştır.²³⁰

Yedek akçeler, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun Kabul Edilmeyen İndirimler başlığı altındaki 11 inci maddesinin (ç) bendine göre, kurumlar vergisi matrah tespitinde gider olarak kabul edilmemektedir. Bu bentte yer alan, "Her ne şekilde ve ne isimle olursa olsun ayrılan yedek akçeler (Türk Ticaret Kanununa, kurumların kuruluş kanunlarına, tüzüklerine, ana statülerine veya sözleşmelerine göre safi kazançlardan ayırdıkları tüm yedek akçeler ile Bankacılık Kanununa göre bankaların ayırdıkları genel karşılıklar dahil)" hükmü doğrultusunda, matrah tespitinde gider indirim imkanı bulunmamaktadır. Esasen, "Bu bent ile yapısı itibarıyla maddede sayılan diğer gider unsurlarından farklılık gösteren yedek akçelerin de kabul edilmeyen indirimler arasında gösterilmesine devam olunmaktadır. Aslında yedek akçeler gider niteliğinde değildir ve bunlar işletme bünyesinde elde edilen kazancın dağıtılmayıp işletmede alıkonulan kısmıdır. Yedek akçelerin vergiye tabi kazançtan indirilmesi hiçbir şekilde düşünülemez. Bu nedenle, vergi kanunlarımızda elli yılı aşkın bir süreden beri korunmuş olan bu hükme göre, her ne şekilde ve isimle ayrılmış olursa olsun ayrılan yedek akçeler indirim konusu yapılmayacaktır. Bendin parantez içi hükmü ile Türk Ticaret

²³⁰ 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Madde 469:

Kanuni ve ihtiyari yedek akçelerle kanun ve esas mukavele hükmünce ayrılması gerekli diğer paralar safi kardan ayrılmadıkça kar payı dağıtılamaz.

Şirketin devamlı inkişafı veya mümkün mertebe istikrarlı kar paylarının dağıtılmasını temin bakımından munasip ve faydalı olduğu takdirde umumi heyet karpayının tesbiti sırasında kanun ve esas mukavelede zikredilenlerden başka yedek akçeler ayrılmasına ve yedek akçelerin kanun ve esas mukavele ile muayyen haddinin artırılmasına karar verebilir.

Esas mukavelede hüküm olmasa bile umumi heyet, şirket müstahdem ve işçileri için yardım sandıkları vesair yardım teşkilatı kurulması ve idamesi maksadiyle veya diğer yardım maksatlarına hadim olmak üzere, safi kardan aidat tefrik edebilir; bu aidat esas mukavele ile muayyen yardım akçeleri hakkındaki hükümlere tabidir.

Kanununa, kurumların kuruluş kanunlarına, tüzüklerine, ana statülerine veya sözleşmelerine göre safi kazançtan ayırdıkları tüm yedek akçeler ile Bankacılık Kanununa göre ayrılan genel karşılıkların bu bent kapsamında olduğu açıkça belirtilmiş ve bunların gider olarak indirimi kabul edilmemiştir.”²³¹

Gerek ihtiyari olsun gerekse kanuni bütün yedek akçeler vergi matrahına dahildir. Yedek akçelerin Türk Ticaret Kanunu veya Kurumlar Vergisi Kanunu’na göre düzenlenmesinin bir önemi olmadığı gibi isminin yedek akçe olması da şart değildir. Yedek akçe açık ya da gizli, fevkalade ya da olağan da olabilir. Bunun sebebi yedek akçelerin öz sermayenin yani karın bir parçası olmasıdır. Yedek akçelerin vergiye tabi olmamaları durumunda istisna kapsamında yer almayan vergi dışı kalmış gelir sayılması sonucu ortaya çıkacak ve ayrıca özellikle ihtiyari yedek akçenin bir sınırı olmadığından karın tamamının yedek akçe ayrılabilceği ve hiç vergi ödenmeyeceği gibi garip ve sakıncalı bir durum söz konusu olacaktır. Uygulamada yedek akçeler safi kar üzerinden ayrılmakta olup vergilendirilecek kurum kazancına dahildirler.²³²

Aşağıdaki Tablo 53’de, mevduat bankalarının 1998-2009 döneminde yasal zorunluluktan dolayı ayırdıkları yedek akçelerin yıllar itibarı ile miktarları, ödenmiş sermaye, özkaynaklar ve aktif toplamaları içindeki payları gösterilmektedir. Bu tabloya göre, yedek akçelerin özellikle 2002 yılından itibaren yüksek tutarlarda ayrıldığı gözlemlenmektedir. Detaylı incelemede, 2002 yılından 2004 yılına kadar artışın kamusal sermayeli bankaların yeniden yapılandırılma sürecinde Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senetlerinden kaynaklandığı, 2005 yılından itibaren artışın da, özel ve yabancı sermayeli bankaların 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 2005 yılında yürürlüğe girmesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun güçlü özkaynak yaratma amacıyla idari olarak bu gruptaki bankalara telkininden kaynaklandığı görülmektedir.

²³¹ 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 11 inci madde (ç) bendi gerekçesi.

²³² İrfan VURAL, **Kurumlar Vergisi Kanunu (Yorum ve Açıklamalarla)**, Gelirler Kontrolörleri Derneği, Kurtiş Matbaacılık, Ocak 2009, s.542

Tablo 53: Mevduat Bankalarının Yedek Akçeleri ve Bazı Bilanço Kalemleri İçindeki Payları²³³ (Milyon TL)

Yıl	Yedek Akçeler	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler/Ödenmiş Sermaye (%)	Öz Kaynaklar	Yedek Akçeler/Öz Kaynaklar (%)	Aktif Toplamı	Yedek Akçeler/Aktif Toplamı (%)
1998	325	1.458	22,3	2.915	11,1	33.478	1,0
1999	543	2.842	19,1	3.358	16,2	64.781	0,8
2000	4.464	4.842	92,2	5.852	76,3	95.855	4,7
2001	7.321	9.563	76,6	14.646	50,0	152.689	4,8
2002	16.550	10.576	156,5	22.703	72,9	203.243	8,1
2003	21.307	11.760	181,2	31.350	68,0	239.423	8,9
2004	23.261	12.584	184,8	40.823	57,0	295.112	7,9
2005	39.553	17.268	229,1	47.482	83,3	384.027	10,3
2006	35.028	21.379	163,8	50.409	69,5	470.635	7,4
2007	40.321	25.453	158,4	64.533	62,5	543.272	7,4
2008	46.535	30.371	153,2	72.061	64,6	683.823	6,8
2009	55.282	31.369	176,2	89.162	62,0	651.299	8,5

1998-2009 döneminde yedek akçelerin ödenmiş sermaye içindeki payı, 1998 yılında % 22,3 iken, 2009 Eylül döneminde % 176,2 ye çıkmıştır. Bu açıdan yedek akçeler ödenmiş sermayenin % 76,2 daha fazlasına isabet etmektedir. Özkaynaklar bakımından da, 1998 yılında % 11,1 oranında olan yedek akçeler son dönemde % 62'ye çıkmıştır. Demek ki, özkaynakların terkinde yedek akçeler yarısından fazlasını finanse etmektedir. Yedek akçeler mevduat bankaları aktif toplamının da % 8,5'ini kaynak tarafında karşılamaktadır. Bu dönem içinde yedek akçeler, mevduat bankaları açısından birikim mekanizması olma özelliği kazandığı ve ulaşılmak istenen amacın da bu olduğu söylenebilmektedir.

Sonuç olarak yedek akçeler günümüzde Bankacılık Sistemi'nin aynı zamanda finansal yapı bakımından da güven kurumları olmasında önemli bir yere sahiptir. Yedek akçeler, özellikle 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun sermaye yeterliliğine verdiği önemin sonucu olarak özkaynakların oluşumunda daha fazla faydalanma yolunun benimsendiği ve bankacılığın gelişimine önemli katkı sağlayan birikim mekanizmasıdır.

²³³ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi <http://evds.tcmb.gov.tr>, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [www.bddk.org.tr](http://bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr verilerinden hazırlanmıştır. 2009 verileri Eylül sonu itibarı ile.

Yedek akçelerin, Bankacılık Sistemi üzerinde bir mali nitelikli yük aracı olmaktan çok, sistemin kuvvetlenmesi ve kamuya karşı finansal güven tesisi için Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili mevcut hükümleri dışında, ilave olarak Bankacılık Kanunu çerçevesinde yapılan idari ve hukuki düzenlemelerle bankalara karşı verilmiş kamusal nitelikli mali ödevlerin sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.4. Devlet Kurumlarının Oluşturduğu ve Görev Zararları Olarak Kalan Kredi Yükleri

Ekonomik modeller, devletin sahip olduğu otorite ile vergi ve harcama politikalarıyla vasıtasıyla üretim süreçlerinde endirekt fakat önemli bir role sahiptir. Kamu finansmanı ve harcaması açısından, kamu sektörü tipik olarak gerektiğinde kamu malları üretimini sağlamak ve refah seviyesini korumak veya yükseltmek zorundadır. Ancak bu sistem, kamu malları üretimi karşılığında, özel sektör üretim faktörlerinin maliyetlerini yasal veya idari düzenlemelerle pazar etkinliği üzerinde olumsuzluklar yaratabilmektedir.²³⁴ Bu durum, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, bazen doğrudan harcama politikaları vasıtası ile bazen de devletin sahip olduğu kamu iktisadi teşebbüsleri veya tarımsal üretici birliklerinin siyasi tercihlere göre yönetilmeleri nedeniyle sorunlar oluşturmaktadır. Genellikle bu kurum ve kuruluşların, bankacılık kesiminden yapılan borçlanmaları da verimli kullanmamaları sonucu, yönetiminde bulundukları kuruluşların görev zararlarının büyümesine yol açmaktadır.

Türkiye'de konsolide bütçeden kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan transferler, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında yer alıp da genel yatırım ve finansman programına dahil olan kamu iktisadi teşebbüsleri ile sınırlı değildir. Bu kamu iktisadi teşebbüsleri dışında genel yatırım ve finansman programına dahil olmayan ve kendilerine sermaye ve görev zararı ödemeleri amacıyla konsolide bütçeden transfer yapılan tasarrufçu kamu iktisadi teşebbüslerine olarak adlandırılan kamu bankaları bulunmaktadır. Bu

²³⁴ Nadeen Ul-Haque , Peter Montiel, Stephen Sheppard, "Fiscal Austerity and Public Servant Quality", IMF Working Papers, April 1997 (Erişim) <http://129.3.20.41/eps/pe/papers/9705/9705003.pdf> 03.06.2009

bankalar; Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası A.Ş.ve Türkiye Halk Bankası A.Ş.'dir. Kamu bankalarının, yıllardan beri bütçe kısıtları sebebiyle tahsil edemediği birikmiş görev zararı alacaklarının yarattığı finansman (likidite) ihtiyacının oluşturduğu baskı, para piyasalarında ortaya çıkan yüksek faiz hadlerinin belirleyicisi olmuştur. Bu durum hem bankaların faiz giderlerinin artmasına hem de para piyasalarında yüksek faiz beklentisiyle birlikte özel sektörün finansal piyasalardan dışlanmasına neden olmuştur.²³⁵

Diğer taraftan mali piyasaların vazgeçilmez kurumları olan bankaların kredi tahsislerinde belirli ilkeler vardır. "5K" olarak adlandırılan bu ilkeler (karakter, kapasite, kapital, karşılık, koşullar) çerçevesinde bankalar kredi kullanırmaktadırlar. Söz konusu ilkeler çerçevesinde finansal analizler yapılmakta ayrıca verilen krediyi karşılayacak sağlam teminatlar talep edilmektedir.

Ancak, bu ilkeler özellikle ve çoğunlukla kamu bankalarında, siyasi otoritenin talepleri doğrultusunda ihlal edilmekte ve bankacılığın bu ilkelerinden uzaklaşmaktadır. 2001 yılına kadar siyasi otoriteler tarafından sık olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin normal faaliyet karları ile kapatılamayan gelir-gider açıklarının finansmanı olarak, nispeten daha rahat olan bankacılık kesiminden borçlanma yolu tercih edilmiştir. Önceleri özel sermayeli bankalardan da borçlanma yapabilen kamu iktisadi teşebbüsleri ve tarım üretici birlikleri, özel sermayeli bankaların sürekli kredi riski taşımak istememelerinden dolayı zamanla daha ucuz ve kolay temin edilebildiklerinden kamusal sermayeli bankaların kredi imkanlarından faydalanmışlardır. Diğer taraftan, özellikle kamusal sermayeli bankalar üzerindeki siyasi otoritenin etkinliği ile kamu kaynaklarının yanlış alanlarda kullanılması ve siyasi otoritenin sosyal amaçlarına ulaşmak için Bütçe Kanunu ve kararnameler vasıtası ile de bankacılık sektörü üzerinde yük yaratılmaktadır. Yaratılan bu yükler, kamusal sermayeli ticaret bankalarının diğer kredilerinde olmakla birlikte daha ziyade ihtisas kredilerinde

²³⁵ Ebru Ayyıldız, "Konsolide Bütçe Transferleri İçinde KİT Transferlerinin Yeri (1995-2004)", Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara Nisan 2005, s.163

yoğunlaşmaktadır. Ancak, bu yöndeki uygulamalar 2001 yılından itibaren kademeli olarak azalmıştır.

2.2.5. Bütçe Kanunu ve Kararnameler ile Yüklenilen Yükler

Gerçek hayatta hükümetler belirli kesimleri desteklemek ve bazı malların bazı tüketiciler tarafından kullanılmasını teşvik etmek için sübvansiyon politikası izlemektedirler. Sübvansiyon, firmaların üreticilerin belirlenen malları belirlenen tüketicileri piyasa fiyatından daha ucuza satmaları ve aradaki farkı da hükümetin tahsil etmeleri anlamına gelmektedir. Sübvansiyonlar hükümetlerin ellerinde geniş ölçüde kullanım alanı bulan ve çeşitli ekonomik konulara tahsis edilebilecek nitelikteki araçlardır. Genel olarak klasik anlamda fiyat politikası ve antienflasyonist politika aracı olarak kullanılır. Modern anlamda ise, genel dengeye, hatta bir kısım teşebbüslerin bazı iş kollarının donatımına, sanayilerin yeniden organize edilmesine vb. etkilere sahiptir. Sübvansiyonlar vasıtalı vergiler gibi piyasalarda alıcı fiyatları ile satıcı fiyatları arasındaki özdeşliği bozmaktadırlar. Ancak diğer taraftan da desteklenmesi devlet açısından önemli olan kesimlerin refah seviyesinin yükselmesine yardımcı olacağı gibi, bu kesimlerin yaratacağı katma değeri arttırmaktadır. Sübvansiyon uygulamasının bulunduğu bir mal piyasasında, malın piyasa fiyatı çoğu zaman malın faktör fiyatının altındadır. Bir malın piyasa fiyatına o mala uygulanan birim sübvansiyon miktarı eklenirse faktör fiyatına ulaşılır. Aslında piyasada sübvansiyon politikasının temel hedeflerinden birisi mal veya üretim faktörlerinin fiyatlarını düşürerek onların tüketim ve kullanımını teşvik etmektir. Bu uygulamanın sonucu olarak kamu harcamaları kendiliğinden artmaktadır.²³⁶

Sübvansiyonlar doğrudan yapılabileceği gibi, dolaylı olarak (örneğin bankacılık sistemi vasıtası ile kabul gören piyasa faiz oranının altında bir orandan) da yapılabilir. Genel olarak, girdi maliyetlerinin düşürülmesinde etkili olduğu düşüncesi ile bu anlamda tarım sektörü ile küçük ve orta boy

²³⁶ İsmail Bulmuş, *Mikro İktisat*, Eğitim Yayınları, Ankara 1994, s.304-312

işletmelere kullandırılan düşük faizli krediler nedeniyle özellikle kamusal sermayeli ticaret bankalarının maruz kaldığı finansal erozyon, hükümetlerin uygulamaya koyduğu ilgili döneme ait Bütçe Kanunu ve kararnameler ile mümkün olabilmektedir.

Bu çerçevede, kamusal sermayeli mevduat bankaları üzerinde kalan yüklerin büyük bir kısmı hükümet kararları doğrultusunda genel faiz oranına göre daha düşük faizli olarak kullandırılan zirai kredi faiz farklarından oluşan alacaklar ile bu alacaklara ilişkin faiz tahakkuklarından ve Hazine Müsteşarlığı adına yapılan diğer ödemelerden oluşmaktadır.²³⁷ Özellikle kamusal sermayeli mevduat bankalarının, “destekleme alımları” veya “mal ve hizmet alımında” kullanılmak üzere tarımsal üretim birlikleri (Fiskobirlik, Trakya Birlik, Çukobirlik, Tariş vb), kamu iktisadi işletmeleri gibi devlet kuruluşlarına “tarımsal işletme ve yatırım kredileri” veya düşük gelir grubuna dahil “esnaf kredisi” adı altında açılan ve çoğu zaman vadesinde kapatılamayarak veya “görev zararı” olarak belirli bir süre mali yük niteliğinde kalan bu kredilerin, kapatılma tarihine kadar geçen süre içindeki alternatif faiz getirisinden mahrum kaldıkları görülmektedir.

Bu yöndeki uygulamaların bir kısmı tarımsal sübvansiyonlar, bir kısmı da sosyal transfer harcamalarını çağrıştırmaktadır. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının üzerindeki bu yükler, 2001 yılına kadar toplam transferlerin gayri safi milli hasıla içindeki payı yıllara göre değişmekle birlikte 2001 yılında yüzde 9 gerçekleşmiş olup, diğer ülkelerle kıyaslanamayacak kadar yüksektir.

²³⁷ “Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı, 2000

Hükümetlerin yıllardan beri süregelmekte olan ve Bütçe Kanunu ve kararnameler ile bankalara yükledikleri mali yükler, Bankacılık Kanunu çerçevesinde etkinliği azalmasına ve bankaların da bu kanun hükümlerine azami ölçülerde uymalarına rağmen etkileri hafiflemiştir.²³⁸

²³⁸ Reuters Haber Ajansı'ndan 29.01.2010 tarihinde alınan haber detayı şöyledir:
 “Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatifleri aracılığı ile yüzde 25'ten yüzde 100'e kadar varan sübvansiyon ile kullanılan tarımsal kredilerde iyileştirme yapıldı. Büyük baş süt hayvancılığı, tarımsal mekanizasyon, kontrollü örtü altı tarımı ve tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği kredilerinde faiz sübvansiyonu oranı yüzde 40'tan yüzde 50'ye yükseltilirken, et hayvancılığı için yüzde 50 sübvansiyonlu kredi uygulaması getirildi. Tavukçuluk sektörü kredilerinde sübvansiyon oranı yüzde 25'ten yüzde 50'ye çıktı. İşletme kredilerinde vade 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde vade 5 yıldan 7 yıla çıkarıldı. Sübvansiyonlar sayesinde, çiftçi, damla sulama yatırımları için sıfır, diğer tarımsal üretimler için ise yüzde 5,2-9,75 arasında değişen faizlerle kredi kullanabilecek. Ziraat Bankası AŞ ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 1 Ocak 2010'dan geçerli olmak üzere, Resmi Gazete'nin bugünkü sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi. Karar ile birkaç yıldır devam eden sübvansiyonlu tarımsal kredi uygulamasında, bu yıla ilişkin, özellikle hayvancılık sektörüne yönelik iyileştirme yapıldı. Karara göre, üreticilerin finansman ihtiyaçlarının uygun koşullarda karşılanması, tarımsal üretimin geliştirilmesi, verimliliğin ve kalitenin artırılması amacıyla Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kredi kullandırımına ilişkin usul, esas ve kıstaslarına uygun olmak koşuluyla, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve/veya tüzel kişi üreticilere, bu yıl uygulanmakta olan tarımsal kredi cari faiz oranlarından indirim yapılmak suretiyle tarımsal kredi verilebilecek. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin karar kapsamında açılan kredilerden doğacak gelir kayıpları, kredilerin faiz tahakkuk tarihlerinde bankanın cari tarımsal kredi faiz oranları ile kredi konuları itibarıyla uygulanan faiz oranları arasındaki fark esas alınarak hesaplanacak. Söz konusu gelir kayıplarına mahsuben, incelemeler sonucunda kesin gelir kaybı tespit edilene kadar banka ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin zarara uğramaması amacıyla karar kapsamında önceden yapılacak ödemeler, Hazine Müsteşarlığınca ilgili yıl bütçelerine bu amaçla konulacak ödenekten karşılanacak. Önceden yapılacak ödemeler, banka ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin, aylık olarak Hazine Müsteşarlığına, karar kapsamında kullanılan krediler ve Hazinece aktarılan tutarların kullanılan kısmına ilişkin bilgiler ile kullanılan kredilere ilişkin vade/hesap devresi/taksit vadesi sonuna kadar hesaplanmış tahmini gelir kaybını Hazinece belirlenen içerikte iletmesini müteakiben gerçekleştirilecek. Tasfiye olunacak alacaklar hesabında borcu bulunan veya bu hesaplarda kayıtlı olan borçları ertelenmiş veya taksitlendirilmiş veya yeniden yapılandırılmış olup, geri ödeme süreci devam eden üreticilere banka ve/veya Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından bu karar kapsamında hiçbir şekilde sübvansiyonlu kredi açılmayacak. Karar kapsamında açılan kredilere, vadesinde/hesap devresinde/taksit vadesinde ödenmemesi halinde, vade tarihinden itibaren bu karar hükümleri uygulanmayacak. Bu krediler banka ve Tarım Kredi Kooperatifleri mevzuatı çerçevesinde tahsil ve tasfiye edilecek. Karar kapsamında açılacak kredilerin borçlandırma, kullandırma, takip ve tahsil işlemleri bankanın ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin usul ve mevzuat esasları dahilinde yürütülecek. Karar, 1 Ocak 2010'dan geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girecek Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakan yürütecek. Ziraat Bankası'nın geçen yıl kullandığı 7 milyar 708 milyon liralık tarımsal kredinin 7 milyar 61 milyon lirası sübvansiyonlu krediler kapsamındaydı.”

2.2.6. Siyasi Tercihler ve Kamu Kaynaklarının Yanlış Kullanımından Kaynaklanan Mali Yükler

Türkiye’de kamu kurumlarının hantal yapıları, aşırı istihdam, yetki ve sorumluluğun iyi dağıtılamamış olması, engelleyici bürokratik zihniyet, siyasetin bürokrasi üzerindeki olumsuz etkileri gibi nedenlerle, kamu kesiminin öncü olmak yerine, gelişmelerin önünü tıkamakta olduğu şeklinde eleştiriler yapılmaktadır.²³⁹ Bu nedenlerin de etkisiyle, kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde, görevlerin bölünüşünde, örgüt yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanılış biçiminde, yöntemlerinde mevcut aksaklıkları, bozuklukları ve eksiklikleri düzeltme amacını güden, kısa ve uzun vadeli,geçici ve sürekli düzenlemeler, kamu yönetiminin öncelikli gündem konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de bugüne kadar uygulanan harcama politikaları, kamusal üretimin ve gayri safi milli hasılanın artırılmasına kısıtlı da olsa olumlu yönde etkili olmuştur. Ancak, kamu kaynaklarının yanlış ve amaç dışı kullanımları ve harcama yerlerinin çoğunlukla ekonomik rasyonellikten uzak siyasi tercihlerle tesbit edilmesi, marjinal verimlilikteki düşüşü beraberinde getirmiş ve kamu hizmetlerinin devamlılığını ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Harcama politikalarının, amaçları doğrultusunda uygulanmaması nedeniyle üretim yapısının bozulduğu, bazı ürünlerde üretim açığı meydana gelirken, bazı ürünlerde ise istenmeyen stokların oluşması dolayısıyla devlete ilave bir finansman yükü geldiği gözlenmektedir. Bu finansman yükleri, bütçe de yeterli ödeneğin olmadığı durumlarda kamusal sermayeli mevduat bankalarından piyasa faizinin oldukça altındaki bir fiyattan borçlanarak yapılmaktadır. Bütçe Kanunu ve kararnameler ile yüklenilen yükler gibi bu kredilerin bir kısmı belirli bir süre sonra faiz maliyeti dahil olmak üzere kapatılmakta ancak piyasa faizi ile uygulanan faiz arasındaki fark kamusal sermayeli mevduat bankasının karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

²³⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Kamu Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2000

2.2.7. Yerel Yönetimlerin Finansman Sorunlarını Çözmek Amacı İle Kullandırılan Kredilerden Kaynaklanan Yükler

Yerel yönetimlerin üç farklı gelir kaynağı vardır. Bunlar Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Toplamı üzerinden il özel idaresi ve belediyelere ayrılan paylar, yerel yönetimlerin öz gelirleri ve borçlanmadır. Borçlanma, 1985 yılına kadar ulusal kamu kredilerinden ibaret iken, 1985 yılından bu yana kamu kredilerinin yanında banka kredileri ve dış kredi kullanımı ile çeşitlenmiştir. Ancak, yerel yönetimlerin bütçe sistemi, iç borçlanmada kamu kredileri ile banka kredileri ayırımını vermemektedir.

Banka kredi kaynaklarına ve dış kaynaklara borçlanma asıl olarak belediyeler ile ilgili olup bu tür kaynaklar özel idareler için çok sınırlı kalmış , köyler için söz konusu olmamıştır.²⁴⁰

Yerel yönetimlerin en etkin kurumlarından olan belediyelerin, yatırımlarını açık bütçe yani ağırlıklı olarak borçlanma ile finanse etme eğilimleri, kredi kullandıran bankalar açısından da yük oluşturmaktadır. Belediyelerin, borçlanma yolunu tercih ettikleri kurum ise İller Bankası'dır. İller Bankası yerel yönetimlerin sermaye ve yatırımları konusunda ortaya çıkmış Türkiye'ye özgü bir yatırım ve finansman kurumu²⁴¹ olup, merkezi hükümet ile mahalli idareler arasında düzenleyici bir rol oynamaktadır. Mahalli idareler yerel düzeyde hizmet üreten birimler olduklarına göre görevlerini yerine getirebilmeleri, doğal olarak görmekle yükümlü oldukları hizmetin gerektirdiği harcamayı yapabilecek mali kaynaklara sahip olmalarına bağlıdır.²⁴²

Diğer taraftan, bu konuya yönelik olarak İller Bankası'nın teknik uygulamayı bırakarak yalnızca bir finansman bankası olarak çalışması ve bunun gereklerini yerine getirmesi şeklinde görüş de mevcuttur.²⁴³ Açık bütçe

²⁴⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, **Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2001

²⁴¹ Meryem Tarlabölen, "Türk Belediye Bankacılığının Gelişimi ve Mahalli Hizmetlerin Yürütülmesinde İller Bankası'nın Fonksiyonu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 1998, s.59

²⁴² Halil Nadaroğlu, **Mahalli İdareler**, Beta AŞ, İstanbul 1994, s.77

²⁴³ Tarlabölen, "Türk Belediye Bankacılığının Gelişimi", s.89

ile yatırım faaliyetlerini sürdüren yerel yönetimlerin, bütçe açıklarının yüzde 35'ine yakın kısmını, bankacılık kesiminden kısa vadeli kredi ile finanse ettikleri düşünülmektedir. Kullanılan krediler, doğrudan mevduat bankalarından değil, İller Bankası üzerinden kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle İller Bankası, yerel yönetimlerin finansman imkanlarını (gerek gerçek yatırım finansmanı ve gerek ise siyasi baskılarla) genişletmek amacıyla, kendi bütçesi imkan vermediği durumlarda mevduat bankalarından kredi kullanabilmektedir. Bu krediler, bankacılık sektörü üzerinde arızı de olsa, faiz ve komisyonlarının vadesinde tahsil edilememe, kredinin vade aşımına girmesi gibi sebeplerle kamusal nitelikli mali yük yaratabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN KAMUSAL GELİRLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÜKLENİLEN KAMUSAL NİTELİKTEKİ ÖDEVLER

Kamusal nitelikli ödev, yasa bakımından yapılması veya yapılmaması ve yerine getirilmesi gerekli olan ayrıca kamuya karşı mali sorumluluk gerektiren kuralları ifade etmektedir. Devlet, mali piyasa içinde yer alan bankacılık kesimini yasal düzenlemelerle sıkı kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Ekonomideki hassas durumlarından dolayı kontrolü sağlayabilmek için devlet, bankalara yoğun olarak kamusal nitelikli ödevler yüklemiştir. Kamusal nitelikli ödevler, devletin kamusal gelirlerini sağlamak üzere bankalara tevdi ettiği ödevler olabileceği gibi, ekonomi politikaları çerçevesinde düzenleyici ve denetleyici bir kısım fonksiyonların yerine getirilmesi amacıyla da verilmiş ödevler olabilmektedir.

Bu bakımdan bankaların kamusal nitelikli ödevlerini ;

- mali sorumluluk yükleyen ödevler,
- şekli nitelikli ödevler,
- denetime ilişkin ödevler,
- bankaların kendi isteği ile üstlendiği ödevler,

olmak üzere 4 gruba ayırmak mümkündür.

3.1. MALİ SORUMLULUK YÜKLEYEN KAMUSAL ÖDEVLER

Bankaların mali nitelikli ödevleri, kamu tarafından mali sorumluluk çerçevesinde yüklenen ödevleri ifade etmektedir. Bu görevin yerine getirilmemesi veya eksik getirilmesi durumunda, kamu tarafından yüklenilen sorumluluğun gereği olarak, banka bünyesinden mali çıkışı gerektirecektir. Mali sorumluluk yükleyen ödevlere örnek olarak, bankaların vergi sorumluluğu gösterilebilir. Diğer taraftan, bu ödevler salt vergilerde geçerli değildir. Sosyal güvenlik prim ödemeleri, harçlar ve bazı fon uygulamalarında da bu tür mali sorumluluk yükleyen ödevler arasında

bulunmaktadır. Bu nedenle, mali sorumluluk yükleyen ödevleri iki kısma ayırarak incelemek gerekmektedir. Bunlar,

- Vergiler nedeniyle mali sorumluluk yükleyen ödevler,
- Diğer mali sorumluluk yükleyen ödevler,

olarak sınıflandırılabilir.

3.1.1. Vergiler Nedeniyle Mali Sorumluluk Yükleyen Ödevler

Vergi hukuku alanında “sorumluluk” kavramı, kendisi mükellef olmadığı halde, onunla olan ilişkisi nedeniyle vergilendirme ile ilgili maddi ve/veya şekli ödevlerin yerine getirilmesinden üçüncü kişileri de sorumlu tutmak için kullanılmaktadır. Nitekim, Vergi Usul Kanunu’nun 8 inci maddesinin 2 nci fıkrasında “Vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir.” denmektedir. Başka bir ifade ile, vergi kesmek zorunda olanlar, verginin tam olarak kesilip vergi dairesine ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekle sorumludurlar.²⁴⁴ Vergi Usul Kanunu’nun 11 nci maddesinin 1 nci fıkrasında da “Yaptıkları veya yapacakları ödemelerden vergi kesmeye mecbur olanlar, verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekten sorumludurlar” denmektedir. Bu hükümlerden dolayı bankalar, diğer vergi mükelleflerinin kendileri aracılığıyla elde etmiş oldukları gelirler nedeniyle vergi sorumluluğu taşımaktadırlar. Vergi sorumluluğu nedeniyle bankalar tarafından kaynakta stopaj yoluyla tahsil edilen bu vergiler, vergi dairesine süresi içinde ödenmektedir.

Aşağıda, bankaların vergi sorumlulukları nedeniyle üstlendikleri mali ödevler incelenmektedir.

3.1.1.1. Gelir Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu

Gelir Vergisi Kanunu’nun 94 üncü maddesinde kamu idare müesseseleri, iktisadi kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri,

²⁴⁴ Akdoğan, *Türk Vergi Sistemi*, s. 10

kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçilerin bu maddenin bentlerinde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben stopaj yapmaya mecbur oldukları belirtilmiştir.

Bankalar, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesi kapsamında yaptıkları ödemelerden gelir vergisi kesintisi hesaplamak zorundadırlar. Buna göre bankalar, bankada çalışan personele ödenen ücretler üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 103 üncü maddesinde belirtilen oranlar dahilinde Gelir Vergisi stopajı yapmak zorundadırlar.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 103 üncü maddesine göre 2010 yılı ücret gelirleri için uygulanacak gelir vergisi oranları aşağıda belirtilmiştir.

Bankalar ayrıca yaptırdıkları serbest meslek işleri dolayısıyla bu işleri icra edenlere yapılan ödemelerden ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 70 inci maddesinde belirtilen mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemeler üzerinden yüzde 20 oranında gelir vergisi tevkifatı hesaplamak zorundadırlar.

Tablo 54: 2010 Yılı Gelirleri İçin Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Tutarı	Vergi Oranı
8.800 TL'ye kadar	%15
22.000 TL'nin 8.800 TL'si için 1.320 TL, fazlası	%20
50.000 TL'nin 22.000 TL'si için 3.960 TL, fazlası	%27
50.000 TL'den fazlasının 50.000 TL'si için 11.520 TL, fazlası	%35

Bankalarca üzerinden gelir vergisi stopajı hesaplanacak döviz tevdiat hesaplarına ve mevduat hesaplarına yürütülen faizler ve repo işlemlerinden elde edilen kazançlara ilişkin hususlar da Gelir Vergisi Kanunu'nda 94 üncü madde ile düzenlenmiştir. Bu madde hükmü uyarınca bankalar,

- döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler,
- mevduat hesaplarına yürütülen faizler,
- repo işlemlerinden elde edilen kazançlar,

üzerinden Gelir Vergisi stopajı yapmak zorundadırlar.

Gelir vergisi stopajı istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben bankalarca kesinti yapılarak ödenmektedir. Verginin matrahı gerçek ve tüzel kişilerin hesaplarına yürütülen brüt faiz geliri ve brüt repo geliri tutarıdır. Verginin nisbeti, gelir unsurlarına göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre;

- Tam mükellef kurumlar tarafından; tam mükellef gerçek kişilere, gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olmayanlara ve gelir vergisinden muaf olanlara dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından (kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) yüzde 15,
- Tam mükellef kurumlar tarafından; dar mükellef gerçek kişilere ve gelir vergisinden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından (kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (5) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil)
 - Devlet tahvili ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden yüzde 0,
 - Diğerlerinden yüzde 10,
- Mevduat faizlerinden (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında

dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,

- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (12) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (14) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (Kanunla kurulan dernek ve vakıflar, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, kamu menfaatine yararlı dernekler ile dernek ve vakıf olmamakla birlikte; odalar, borsalar, meslek örgütleri ve bunların üst kuruluşları, siyasi partiler, emekli ve yardım sandıkları gibi vergi uygulamalarında dernek ve vakıf olarak kabul edilenler hariç, dernek ve vakıflar dahil) yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 15,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 10,
- 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yüzde 5.

Aşağıdaki tabloda, mevduat bankalarının Gelir Vergisi Kanunu 94 ve 103 ncü maddelerine göre kaynakta stopaj yolu ile kestikleri vergiler yer almaktadır.

Tablo 55: Mevduat Bankalarının Gelir Vergisi Stopajı İle Tahsilatı (Milyon TL)

Yıllar	Mevduata Verilen Faizlerden	Repoya Verilen Faizlerden	Ücretlerden	Diğer	Toplam	Genel Bütçe Gelir Vergisi Stopajı İle Tahsilat Tutarı	Mevduat Bankalarının Payı (%)
1998	1.349,0	78,0	191,0	22,2	1.640,2	2.521	65,1
1999	2.961,4	204,0	344,0	40,0	3.549,4	3.981	89,2
2000	2.823,0	296,8	503,8	58,6	3.682,1	5.668	65,0
2001	6.965,6	458,0	710,3	82,6	8.216,4	10.855	75,7
2002	5.262,6	469,4	859,0	99,8	6.690,8	12.490	53,6
2003	3.483,5	334,2	967,0	112,4	4.897,0	15.391	31,8
2004	2.848,4	269,7	1.118,8	130,0	4.366,8	17.754	24,6
2005	2.966,3	227,6	1.274,5	148,1	4.616,4	24.258	19,0
2006	4.086,9	311,6	1.516,3	176,2	6.090,9	28.901	21,1
2007	5.154,6	511,2	1.842,8	214,2	7.722,7	35.007	22,1
2008	6.367,2	674,6	2.248,8	261,4	9.551,9	40.957	23,3

Bu tablonun incelenmesinde öncelikle, bankaların Gelir Vergisi stopaj yükümlülüklerinin, toplam gelir vergileri hasılatı içindeki payının azaldığı göze çarpmaktadır. Devletin en önemli gelir kaynakları içinde yer alan ve menkul sermaye gelirleri üzerinden alınan Gelir Vergisi'nin tahsilatı için bankalar önemli bir araç olmasına rağmen, bankaların faiz giderlerindeki düşüş, uluslararası finans merkezlerine erişimdeki gelişmeler nedeniyle dışsalılık, benzer veya alternatif finansal ürünleri sunan rakip finansal kurumlardaki artışa bağlı olarak Gelir Vergisi stopaj tahsilatı ödevini üstlenen mevduat bankaları dışındaki finansal kuruluşların da etkisi ile birlikte mevduat bankalarının tahsilat payının azaldığı düşünülmektedir.

3.1.1.2. Kurumlar Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu

Dar mükellef kurumların stopaj yoluyla vergilendirilmesine ilişkin hususlar Kurumlar Vergisi Kanunu'nda 30 uncu madde ile düzenlenmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30 uncu maddesine göre, dar mükellefiyete tabi kurumların ticari, zirai ve sair kazanç ve iratları dışında kalan kazanç ve iratları ile telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı ve benzeri gayrimaddi hakların satışı, devir ve temlik karşılığında alınan bedeller kurumlar vergisi stopajına tabi olup, bu kurumlara bu tür kazanç ve iratları sağlayanlar, bu kazanç ve iratlardan Kurumlar Vergisi stopajı yapmaya mecburdurlar.

Kurumlar Vergisi Kanunu 30 uncu maddesi ile dar mükellefiyete tabi kurumların stopaja tabi kazanç ve iratlarından yapılacak vergi stopajı nispetini, gelir unsurları veya faaliyet konuları itibarıyla ayrı ayrı belirleme konusunda Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir. Verginin mükellefi dar mükellef kurumlar olmasına rağmen, Kurumlar Vergisi stopajı sorumlu sıfatıyla bankalar tarafından ödenmektedir.

Verginin Matrahı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30 uncu maddesi uyarınca yapılacak vergi stopajında kazanç ve iratlar gayrisafi miktarları üzerinden dikkate alınmaktadır. Bakanlar Kurulu, kendisine kanunla verilen yetkiye dayanarak dar mükellef kurumlardan yapılacak stopaj nispetlerini Bakanlar Kurulu Kararları'yla herbir kazanç için ayrı ayrı belirlemiş bulunmaktadır. Örneğin, serbest meslek kazançları yüzde 15, gayrimenkul sermaye iratları yüzde 15 stopaja tabi bulunmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30 uncu maddesi uyarınca stopaj yapılması ile ilgili önemli bir husus ise, söz konusu geliri elde eden kişi ya da kurumun bulunduğu ülke ile Türkiye arasında çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin bir anlaşma olup olmadığıdır. Türkiye ile sözkonusu ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması bulunmamakta ise bu durumda yapılması gereken doğrudan Kurumlar Vergisi Kanunu madde 30 uyarınca gerekli stopajın yapılması gerekmektedir.

Bankalar tarafından Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24 üncü maddesi uyarınca yapılan stopaj kurum kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınmaktadır.

3.1.1.3. Veraset ve İntikal Vergisi Yönünden Stopaj Sorumluluğu

Veraset ve intikal vergisi 08.06.1959 tarih ve 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset tarihiyle veya herhangi bir suretle olursa olsun ivazsız bir tarzda bir şahıstan diğer şahsa intikali veraset ve intikal vergisine tabidir. Bu vergi, Türk tabiiyetinde bulunan şahısların yabancı memleketlerde aynı yollardan iktisap edecekleri

mallara da uygulanacaktır. Veraset ve intikal vergisinin mükellefi, veraset tarihiyle veya ivazsız bir tarzda mal iktisap eden şahıstır.

Vergiye mukabil alınacak teminat konusu Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 17 nci maddesinde bahsedilmiştir. Bankalar istihkak sahiplerine bu verginin konusuna giren herhangi bir işlem dolayısıyla para ve senet verebilmek için istihkak sahiplerinden veraset ve intikal vergisinin ödenmiş olduğuna dair vergi dairesinden alınmış bir tasdikname talep ederler.

Tasdikname ibraz etmeyen hak sahiplerinin istihkaklarından, veraset yoluyla intikallerde yüzde 5, ivazsız intikallerde yüzde 15 oranında vergi karşılığı olarak tevkifat yaptıktan sonra, bakiye tutarı istihkak sahiplerine verebilirler. Tevkifatı yapan banka, tevkif ettiği parayı en geç bir hafta içinde bulunduğu yerin mal sandığına yatırmaya ve keyfiyeti bağlı bulunduğu vergi dairesine yazı ile bildirmeye mecburdurlar.

Bahsedilen maddeye göre, stopaj yapmadan para ve senet verenlerle tevkif ettikleri parayı yukarıda belirtilen süre içinde mal sandığına yatırmayanlardan (hakimler hariç), tevkif etmeye ve yatırmaya mecbur oldukları paralar Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun hükümlerine göre gecikme zammı tatbik edilerek tahsil edilir. Stopajı yapan ilgili kuruluşların, bu görevleri süresinde yerine getirmeyen sorumlularından, tevkif etmeye ve yatırmaya mecbur oldukları paraların yüzde 10'u oranında ayrıca ceza tahsil olunur.

Uygulamada, bankalar ve vergi idaresi açısından bu verginin yarattığı bir hacim söz konusu değildir.

Diğer taraftan, bankaların Veraset ve İntikal Vergisi Stopaj yükümlülüklerine ilişkin olarak bankalardan yapılan tahsilatlara ait bir kayıt elde edilememiştir.

3.1.1.4. Damga Vergisi Yönünden Sorumluluğu

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun hükümleri kapsamında taraflarca düzenlenen ve imza edilen kağıtlar üzerinden damga vergisi

hesaplanmaktadır. Damga vergisinin konusunu kağıtlar oluşturmaktadır. Bu Kanundaki kağıtlar terimi, yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeleri ifade eder.

Yabancı ülkelerde ve Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kağıtlar prensip olarak damga vergisine tabi değildir. Söz konusu kağıtlar; Türkiye'de resmi dairelere ibraz edildiği, üzerinde devir ve ciro işlemleri yürütüldüğü, herhangi bir surette hükümlerinden faydalanıldığı takdirde damga vergisine tabi olur. Vergiye tabi kağıtlar mahiyetinde bulunan veya onların yerini alan mektup ve şerhlerle, bu kağıtların hükümlerinin yenilenmesine, uzatılmasına, değiştirilmesine, devrine veya bozulmasına ilişkin mektup ve şerhler de damga vergisine tabidir.

Damga Vergisinin mükellefi, Damga Vergisi Kanunu'nun 3 üncü maddesi uyarınca kağıtları imza edenlerdir. İmza edenler kağıdın vergisinden müteselsilen sorumludur. Resmi dairelerle kişiler arasındaki işlemlere ait kağıtların Damga Vergisini kişiler öder. Yabancı memleketlerle Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kağıtların vergisini, Türkiye'de bu kağıtları resmi dairelere ibraz eden, üzerlerinde devir veya ciro işlemleri yapanlar veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalananlar öderler. Ancak bunlardan ticari veya mütedavil kağıt mahiyetinde bulunanların vergisini, bunları en evvel satan veya kabul veya başka suretle kullanan kişiler öderler.

Bankalar, damga vergisi ödenmemiş veya noksan ödenmiş kağıtları, vergi ve cezası ödenmedikçe işleme koyamazlar. Vergi ve cezası ödenmeden bu kağıtları işleme koyan bankadan, kağıdın mükelleflerinden alınacak ceza miktarınca ayrıca ceza alınır.

Damga Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesi uyarınca, cari hesap şeklinde açılan kredilerle her türlü ikrazata ait taahhütname ve mukavelenameler (İskonto ve iştirak senetleri taahhütnamesi - Dispan - dahil) ve bunların temlik, yenileme, devir ve değiştirilmesine müteallik bütün

kağıtlarda ve keza matlupların devir ve temlikine ilişkin mukavelename ve temliknamelerde ikraz veya temlik edilen para miktarının veya azami haddinin gösterilmesi mecburidir. Gösterilmediği takdirde bu kağıtların her birinden alınması gereken Damga Vergisi ile cezası olayın meydana çıktığı tarihte, ilgili bulunduğu cari hesapta kayıtlı kredi veya ikrazat miktarına göre hesaplanır.

Damga Vergisi Kanunu'nun 10 uncu maddesinde damga vergisinin vergileme ölçülerine yer verilmiştir. Damga Vergisi nisbi veya maktu olarak alınır. Nisbi vergide, kağıtların nevi ve mahiyetlerine göre, bu kağıtlarda yazılı belli para, maktu vergide kağıtların mahiyetleri esastır. Belli para terimi, kağıtların ihtiva ettiği veya bunlarda yazılı rakamların hasıl edeceği parayı ifade eder. Yabancı para üzerinden düzenlenen kağıtlarda düzenlenme tarihindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz satış kuru esas alınarak damga vergisi matrahı hesaplanır. Bir nüshadan fazla olarak düzenlenen kağıtların her nüshası ayrı ayrı, aynı miktar veya nispette damga vergisine tabidir. Bir kağıtta toplanan akit ve işlemler birbirine bağlı ve bir asıldan doğma oldukları takdirde; akit ve işlemlerde en yüksek vergi oluşmasını gerektiren akit veya işlem damga vergisine tabidir.

Kağıtların damga vergisi, Damga Vergisi Kanunu'na ekli (1) sayılı tabloda yazılı nisbet veya miktarlarda alınır. (Damga Vergisi Kanunu Madde 14)

Her bir kağıt için hesaplanacak vergi tutarı 2010 yılı için 1.161.915,90 TL'yi aşamaz. Belli parayı ihtiva eden mukavelenamelerin değiştirilmesi halinde artan miktar aynı oranda vergiye tabidir. Bunların devri halinde aslından alınan verginin dörtte biri alınır. Mukavelenamelerin müddetinin uzatılması halinde aynı miktar veya oranda vergi alınır. Akreditif mektup ve telgraflarında süre uzatıldığı takdirde verginin dörtte biri alınır. İhracat akreditifi mektupları damga vergisinden istisnadır.

Her türlü dış kaynaklardan, doğrudan doğruya veya Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar vasıtasıyla temin edilen dış kredilerin, sadece alınması

sırasında ilk defa düzenlenen kağıtlar ile bu kredilerin söz konusu kuruluşlara geri ödenmesi dolayısıyla düzenlenen kağıtlar (0) oranında Damga Vergisi'ne tabidir.

Kredinin temini safhasında düzenlenen kredi sözleşmelerine ilaveten kredi sözleşmesinin düzenlenmesini temin etmek üzere, sözleşme safhasında önce krediye karşılık verilen teminatlar (teminat, kefalet, garanti ve kontrgaranti mektubu, ipotek sözleşmesi, işletme rehni sözleşmesi gibi) "ilk defa düzenlenen kağıt" sayılır ve (0) nispetinde damga vergisine tabi tutulur.

Tablo 56: Mevduat Bankalarının Stopaj Yoluyla Ödediği Damga Vergisi

Yıl	Stopaj Yoluyla Ödenen Damga Vergisi	Genel Bütçe Damga Vergisi Tahsilatı	Stopaj Yoluyla Ödenen Damga Vergisi / Genel Bütçe Damga Vergisi Tahsilatı (%)
1998	147,7	240,7	61,4
1999	217,0	355,7	61,0
2000	309,0	704,5	43,9
2001	397,7	833,9	47,7
2002	478,2	1.313,6	36,4
2003	477,4	1.707,2	28,0
2004	715,7	1.915,5	37,4
2005	916,9	2.569,5	35,7
2006	1.090,3	3.167,3	34,4
2007	1.102,3	3.677,1	30,0
2008	1.478,5	3.987,6	37,1

Bankalarca ödenen damga vergisi tutarları kurum kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınır. Bankalarca damga vergisine tabi kağıtlar üzerinden hesaplanan damga vergilerinin bankanın müşterilerinden tahsil edilmesi durumunda, damga vergisi tutarı üzerinden yüzde 5 Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hesaplanması gerekmektedir.

3.1.2. Diğer Mali Sorumluluk Yükleyen Ödevler

Bankalara kamu otoritesi tarafından vergiler dışında mali sorumluluk yükleyen ödevlerin en önemlileri, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu, sosyal güvenlik primleri çalışan payı ve işsizlik sigortası çalışan payıdır.

3.1.2.1. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'nun kökeni 15.12.1984 tarih ve 84/8660 sayılı "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı"na²⁴⁵ dayanmaktadır. Söz konusu fonun amacı yatırımların yönlendirilebilmesi ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesi olarak belirlenmiştir. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'nun kaynakları kredi işlemlerinden kaynaklanmakta olup maliyet veya finansal yük getiren bir özelliğe sahiptir.²⁴⁶

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde kurulmuştur. Ancak fonun kurulmasında dayanak alınan 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 40 ıncı maddesinin 1 inci fıkrasının (b) bendi, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 168 inci maddesinin (F) fıkrası ile yürürlükten kaldırılmış, ancak söz konusu kanunu geçici 3 üncü maddesi hükmü gereği olarak Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kesintileri, bu konuda yeni bir düzenleme yapıncaya kadar yürürlükten kaldırılan hükümlere göre devam edilecek ve doğrudan genel bütçeye gelir yazılacaktır.

84/8660 sayılı Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kurulması Hakkında Kararın 3 üncü maddesinin son fıkrasında, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yukarıda belirtilen oranları artırmaya ve eksiltmeye ve uygulama esas ve şartlarını belirlemeye yetkilidir." hükmü yer almakta, 4 üncü maddesinin son fıkrasında ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Fona kesinti yapılmayacak kredilerin kapsamını genişletmeye veya daraltmaya yetkili olduğu hükme bağlanmış bulunmaktadır.

Kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak ihracatı ve yatırımlarda kaynak kullanımını desteklemek yoluyla banka kaynaklarının bu alanlara yönlendirilmesini ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesini teminen 84/8860 sayılı Kaynak Kullanımını

²⁴⁵ 15.12.1984 tarih ve 18606 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁴⁶ Ercan Alptürk, "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'nun Özellikleri", E-Yaklaşım, Haziran 2005, Sayı: 23. (Erişim) <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2005066681.htm> 15.11.2009

Destekleme Fonu Kurulması Hakkında Karar uyarınca kurulan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintilerini ödemekle yükümlü olanlara ilişkin olarak söz konusu Kararda ayrıca bir düzenleme yapılmamış olmakla birlikte fon kesintisinin kaynaklarının belirlendiği Kararın 3 üncü maddesine göre işlem bazında yükümlülerin tayin edildiği anlaşılmaktadır.

Buna göre, fon kesintisi yapmakla sorumlu olanlar ;

- Bankalar, (Verdikleri kredilere tahakkuk ettirdikleri faizler üzerinden)
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (kamu kuruluşlarına verdiği kredilere tahakkuk ettirdiği faizler üzerinden; ayrıca bankaların eksik tesis ettirdiği disponibilite ve mevduat munzam karşılıklarına tahakkuk ettirdiği cezai faizler)
- Hazine Müsteşarlığı (Selektif Kredi Fonu ile İhracatı Teşvik Fonundan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonuna aktarmalar yapacaktır.)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın²⁴⁷ 3 üncü maddesi ile kendisine verilen "Fon kesintisi oranlarını artırma eksiltme ve uygulama esas ve usullerini belirleme yetkisini" tebliğler yayımlamak suretiyle kullanmış olup, Fon'un kaynaklarına ilişkin olarak 6 Sıra No.lu Tebliğ'de²⁴⁸ yapmış olduğu düzenlemeler, Bakanlar Kurulu Kararları ile yapılan düzenlemelere paralel düzenlemelerdir.

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğin "Fona Yapılacak Kesintiler" başlıklı 2 nci maddesine göre Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesinti oranları şöyledir:

²⁴⁷ 07.06.1988 tarih ve 19835 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁴⁸ 26.08.1989 tarih ve 20264 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tablo 57:Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesinti Oranları

No	İşlemin Türü	Fon Kesinti Oranı (%)
A) ²⁴⁹	Bankalar ve finansman şirketlerince kullanılan	
	a) Tüketici kredilerinde (Gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla kullanılan krediler) ²⁵⁰	10
	b) Diğer kredilerde ²⁵¹	0
B) ²⁵²	Bankalar ve finansman şirketlerinin yurt dışından sağladıkları kredilerde	0
C) ²⁵³	Bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye’de yerleşik kişilerin yurt dışından sağladıkları kredilerde	3
D) ²⁵⁴	Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatta	3

İhracatın finansmanı için Türk Lirası veya döviz olarak kullanılan krediler ile Türkiye’de yerleşik kişilerin yurt dışından ihracatın finansmanı için sağlayacağı kredilerde (ihracatı teşvik belgesi, dahilde işleme izin belgesi ve vergi, resim ve harç istisnası belgesine bağlanmış ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanında kullanılanlar dahil) ve İhracatı Teşvik Belgesi ile Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalatta, yukarıdaki oranlar yüzde 0 olarak uygulanır.²⁵⁵

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisine tabi tutulan işlemlerin genel özelliği, bu işlemlerde kişi veya kurumların kredilendirilmesidir. Dolayısıyla Fonun kaynaklarını, yurt içinde kullanılan (tüketici veya ticari) krediler ile yurt dışından sağlanan krediler ve vadeli ithalat ödeme şekillerine göre yapılan ithalat işlemleri (bu tür işlemlerde

²⁴⁹ 08.08.2001 tarihli ve 24487 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 31 Sıra No.lu Tebliğ ile değiştirilen şekli.

²⁵⁰ 16.03.2009 tarih ve 27171 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/14803 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilen şekli.

²⁵¹ 29.07.2004 tarihli ve 25537 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2004/7633 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilen şekli.

²⁵² 17.12.1998 tarihli ve 23556 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 22 Sıra No.lu Tebliğ ile değiştirilen şekli.

²⁵³ 08.08.2001 tarihli ve 24487 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 31 Sıra No.lu Tebliğ ile değiştirilen şekli.

²⁵⁴ 08.08.2001 tarihli ve 24487 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 31 Sıra No.lu Tebliğ ile değiştirilen şekli.

²⁵⁵ 11.03.1997 tarihli ve 22390 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 19 No.lu Tebliğ ile değiştirilen şekli.

ithalatçının kredilendirilmesi söz konusu olduğundan) oluşturmaktadır.²⁵⁶

Bunlar;

- krediler,
- kredi olarak değerlendirilerek Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kesintisine tabi tutulan işlemler,
 - tazmin dolayısıyla nakdi krediye dönüşengayri nakdi krediler,
 - sendikasyon ve benzeri nitelikteki krediler,
 - kredi kartı borç taksitlendirmeleri ve kredi kartı nakit avansı,
 - dövizle ödeme imkan veren kredi kartı harcamaları,
 - dövize endeksli ve diğer endeksli krediler,
 - keşide gününden önce ibraz edilen çekler,
 - döviz üzerinden düzenlenen çeklerin ve diğer menkul kıymetlerin iştira ve iskonto edilmesi,
 - yurt içi ticari faaliyetler ile ilgili olarak düzenlenen poliçe ve bonoların iskonto edilerek alınması ve reeskont edilmesi,
 - sıfır faizli kredi kullandırılması,
- yurt dışından sağlanan krediler,
- yurtdışından sağlanan kredi olarak nitelendirilerek fon kesintisine tabi tutulan işlemler,
 - fiduciary işlemler,
 - prefinansman kredileri,
 - sermaye piyasası borçlanma araçlarının yurtdışında ihracı suretiyle sağlanan fonlar,
 - döviz üzerinden düzenlenen senetlerin yurt dışındaki bankalara iskonto ettirilmesi,
 - yabancı ortak tarafından yurtdışından gönderilen sermaye avansları,
 - yurt dışından türk lirası kredi sağlanması,
 - ihracat faktoringi,
 - postfinansman kredileri,

²⁵⁶ Fazıl Aydın, **Fon Uygulamaları**, Sirküler Rapor No: 2006-12, TÜRMOB Yayınları No: 302, Aralık 2006, s. 3

- kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalat,
 - mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalat,
 - kabul kredili ödeme şekline göre yapılan ithalat,
 - vadeli akreditif ödeme şekline göre yapılan ithalat,
- kabul kredili, mal mukabili ve vadeli akreditif ödeme şekillerine göre yapılan ithalat kapsamında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kesintisine tabi tutulan işlemler,
 - özel takas ödeme şekline göre yapılacak ithalat,
 - bağlı muamele işlemleri,
 - ithalat bedellerinin doğrudan yurt dışındaki ihracat kredi kurumu veya ihracat kredisi sigorta kurumu tarafından ödenmesi,
 - belirli bazı koşullara bağlı ithalat işlemlerine ilişkin olarak açılan akreditifler ,
 - fiili ithalat esnasında gümrük idaresine mal bedelinin transfer edildiğinin tevsik edilememesi,
 - geçici ithalat rejimine göre yapılan ithalat,
 - hariçte işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat.

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğin “Fon Kesintisinin Süresinde Yatırılmaması” başlığını taşıyan 9 uncu maddesinin birinci fıkrasında, “Fon kesintilerinin süresinde yatırılmasından kredi kullandıran veya aracılık eden bankalar sorumludur.” hükmüne yer verilerek, 88/12944 sayılı Kararda yapılan değişikliklere uygun düzenlemeler yapılmıştır.

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğin 9 uncu maddesi, 19 Sıra No.lu Tebliğin 5 inci maddesi ile yeniden düzenlenmiştir. 6 sıra No.lu Tebliğin 9 uncu maddesinde göre; “Fon kesintilerinin süresinde yatırılmasından, kredi kullanan, krediyi kullandıran veya kullanılmasına aracılık eden ve kredili ithalatta tahsilatı yapan bankalar, özel finans kurumları, finansman şirketleri ve gümrük idareleri sorumludur.

Fon kesintilerinin bankalar, özel finans kurumları ve finansman şirketlerince süresinde yatırılmaması halinde yatırılmayan kısım, fon lehine tahakkuk ettirilecek cezai faizi ile birlikte tahsil edilir.” denmektedir. Böylece, fon kesintilerinin süresinde yatırılmasından sorumlu olanlar;

- Kredi kullananlar,
- Krediyi kullandıran veya kullanılmasına aracılık eden bankalar, özel finans kurumları ve finansman şirketleri,
- Kredili ithalat işlemlerinde, tahsilatı yapan bankalar, özel finans kurumları,
- Müeyyide uygulaması sonucu doğan fon kesintilerinde gümrük idareleridir.

Diğer yandan bu kesintilerin tahakkuk ve tahsili Maliye Bakanlığınca vergi gelirlerine ilişkin yetkiler kapsamında takip edilmekte ve kesintilerin tahsilinde Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaktadır. Bu kapsamda Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan 2002/4 sayılı iç genelge gereği Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi kapsamında olan işlemi yapan bankalar, özel finans kurumları, finansman şirketleri tarafından süresinde bağlı olunan vergi dairesine bildirimde bulunulmaması halinde Vergi Usul Kanunu’nun 352 nci maddesinin 11 inci fıkrasının 7 nci bendi uyarınca ikinci derece usulsüzlük cezası kesilecektir.

Bankalar, özel finans kurumları ve finansman şirketleri, izleyen ayın 15 inci günü akşamına kadar hesapladıkları “Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu” kesintilerini şekli Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen bildirim ile birlikte Kurumlar Vergisi yönünden bağlı bulundukları Vergi dairesine ödemekle yükümlü kılınmışlardır.

Böyle bir durumda, süresinde verilmeyen bildirimler için vergi dairesi tarafından tahakkuk fişi düzenlenecek ve bildirimde bulunmayan yükümlüye bir aylık ödenme süresi verecektir. Bu bağlamda ayrıca Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kesintisinin ait olduğu dönemin, normal vade tarihinden tahakkuk fişinde belirtilen vade tarihine kadar süreler için bu sürede

yürürlükte bulunan 3095 sayılı “Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun”a ve bu kanunda değişiklik yapan 4489 sayılı kanuna göre hesaplanacak faiz oranının iki katı tutarında cezai faiz hesaplanıp tahakkuk fişine yazılacaktır. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintilerine ilişkin olarak denetim birimleri tarafından yapılan inceleme sonucunda düzenlenen raporlarda tespit edilen Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintileri ile cezai faizin ödenmesinde, bankaların sorumluluğu dışında kalan tutarların ödenmesinden kişiler sorumlu olacağından, bu tutarlar ilgili gerçek ve tüzel kişilerden bağlı oldukları vergi dairelerince 2002/4 sayılı Uygulama İç Genelgesi’nde belirtilen esaslara göre işlem yapılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen işlemlerden doğan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kesintilerinin yüklenicisi, işlemleri gerçekleştiren ve/veya bu hizmetlerden faydalananlardır. Bankaların Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ödemelerinden doğan mali yükleri olmayıp, şekli ödevler açısından yükümlülükleri bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın 3 üncü maddesi ile kendisine verilen fon kesintisi oranlarını artırma eksiltme ve uygulama esas ve usullerini belirleme yetkisi çerçevesinde, bankalara verdiği ödevler arasında yer alan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu’na ilişkin 1998-2008 döneminde tahmini tahsilatlar Tablo 58’de yer almaktadır.

Bu tabloya göre, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu’nda uygulanan istisna ve muafiyet kapsamına göre değişiklik göstermekle birlikte tahsilat oranı açısından mevduat bankalarının toplam tahsilat içindeki payı 1998-2008 döneminde yüzde 74 ile yüzde 94 arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 58: Mevduat Bankaları Tarafından Gerçekleştirilen Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Tahsilatı²⁵⁷ (Milyon TL)

Yıl	Mevduat Bankaları Tahsilatı	Toplam Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Tahsilatı	Mevduat Bankaları Tahsilat (%)
1998	361	488	74,0
1999	741	887	83,5
2000	1.145	1.333	85,9
2001	1.450	1.608	90,2
2002	998	1.134	88,0
2003	1.270	1.350	94,1
2004	1.710	1.830	93,4
2005	1.543	1.874	82,3
2006	1.398	1.819	76,9
2007	1.645	2.037	80,8
2008	2.325	2.760	84,2

3.1.2.2. Sosyal Güvenlik Primleri Çalışan Payı

Bankaların istihdam ettiği personelin yasal olarak kurulmuş sosyal güvenlik sisteminden faydalanabilmesi için ödenmesi gereken primlerdir. Genel olarak, bir hizmet akdine dayanarak çalıştırılan banka çalışanları sosyal güvenlik sistemine girmesi ve çalıştığı gün sayısı üzerinden sisteme prim ödemesi gerekmektedir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının (a) bendi uyarınca bankalar çalıştıracakları kişileri işe başlamadan önce Sosyal Güvenlik Kurumu'na veya bu amaca yönelik olarak oluşturulmuş ve bu kanun paralelindeki diğer sosyal güvenlik kuruluşuna bildirmekle yükümlüdürler.

Bankaların 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun²⁵⁸ Geçici 20 nci maddesine göre bütün personelinin kapsayan, en az Sosyal Sigortalar Kanunu'da öngörülen yardımları sağlayan ve Sosyal Sigortalar Kanunu'nda belirtilen diğer şartları haiz emekli sandıkları kurmuş olmaları halinde, sözkonusu personel Sosyal Sigortalar Kanunu uygulamasında sigortalı sayılmaktadır.

²⁵⁷ Tahminidir. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı www.gib.gov.tr, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS Sistemi <http://evds.tcmb.gov.tr>, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü <http://www.bumko.gov.tr>, Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim: 09.12.2009)

²⁵⁸ Bu Kanun'un yerine, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uygulamaya girmiştir.

Bankalar bir ay içinde çalıştırdığı personelin sigorta primlerine esas tutulacak kazançlar toplamı üzerinden hesaplanacak prim tutarlarını ücretlerden keserek ve kendisine ait prim tutarlarını da bu miktara ekleyerek beyan etmekle ve prim ödemelerini aylık olarak Sosyal Sigortalar Kurumu'na en geç ertesi ayın sonuna kadar ödemekle yükümlüdür. Sosyal güvenlik primleri çalışana o ay için ödenen brüt maaşın üzerinden işveren için yüzde 19,5 ve çalışan için yüzde 14 olarak hesaplanmaktadır. Ancak ödenecek primlerin hesabı sırasında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından belirlenen alt ve üst sınırlar dikkate alınmakta ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nca belirlenmiş tabanın altında ücret alan çalışanlar için, taban ve ücret arasındaki farka ait sigorta primlerini işverenler ödemektedir. Tavanın üstündeki brüt ücretler için ise primler tavan üzerinden hesaplanmaktadır. Sosyal güvenlik primlerinin hesabı sırasında çalışılmayan günler dikkate alınmamaktadır.

Aşağıdaki Tablo 59'da da mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde üstlendiği Sosyal Güvenlik Primi Çalışan Payı kesintileri yer almaktadır.

Tablo 59: Mevduat Bankalarında Çalışanların Sosyal Güvenlik Primi Çalışan Payı Kesintileri ²⁵⁹ (Milyon TL)

Yıllar	Mevduat Bankalarının Personel Giderleri	Mevduat Bankalarının Personel Sayısı	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Yıllık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Aylık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarında Çalışanların Sosyal Güvenlik Primi Çalışan Payı
1998	764,2	161,3	4,7	0,4	16,8
1999	1.375,9	153,4	9,0	0,7	28,5
2000	2.015,1	146,0	13,8	1,2	76,2
2001	2.840,8	126,5	22,5	1,9	148,8
2002	3.436,0	118,4	29,0	2,4	200,6
2003	3.868,0	118,6	32,6	2,7	286,5
2004	4.475,0	122,7	36,5	3,0	387,1
2005	5.098,0	127,9	39,9	3,3	455,0
2006	6.065,0	138,6	43,8	3,6	535,7
2007	7.371,0	153,2	48,1	4,0	639,8
2008	8.995,0	166,4	54,1	4,5	755,3

²⁵⁹ Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı www.sgk.gov.tr verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. Tahminidir. (Erişim: 24.01.2010)

Bu tabloya göre, 1998-2008 dönemini kapsayan 10 yılda, mevduat bankalarında çalışanların ücretlerinden kesilen sosyal güvenlik primlerinden doğan çalışan payı yaklaşık 45 kat artmıştır.

3.1.2.3. İşsizlik Sigortası Primleri Çalışan Payı

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na göre, 01.06.2000 tarihinden itibaren sigortalı olarak çalışanlar adına her ay işsizlik sigortası primleri, diğer sigorta primleri gibi Sosyal Güvenlik Kurumu'na (Sosyal Sigortalar Kurumu) yatırılmaktadır. Bu primler, sigortalılar ile işverenler tarafından ödenmekte, sigortalı çalışanların ödediği prim tutarı kadar da her ay devlet katkıda bulunmaktadır. İşsizlik sigortası sisteminde, sigortalılar yüzde 2, işverenler yüzde 3 ve devlet yüzde 2 oranında prim ödemekte iken, 2002 yılından itibaren, çalışanlar yüzde 1, işverenler yüzde 2, devlet ise yüzde 1 oranında işsizlik sigortası primi ödemektedir.

İşsizlik sigortasının 01.06.2000 tarihinde uygulamaya başlaması ile birlikte, çalışanlardan ve işverenlerden yapılan tasarrufu teşvik kesintilerine son verilmiştir. İşsizlik Sigortası Fonu ile Tasarrufu Teşvik Fonu arasında hiçbir ilişki bulunmamaktadır. İşçi ve işverenlere ve dolayısıyla istihdama ilave bir yük getirilmemesi amacıyla, Tasarrufu Teşvik Fonu kaldırılarak işsizlik sigortası yürürlüğe konmuştur.

5510 sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu"nda belirtilen prime esas aylık brüt kazançlardan, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na göre 2002 yılından itibaren yüzde 1 sigortalı, yüzde 2 işveren ve yüzde 1 devlet payı alınmaktadır. İşverenler, işsizlik sigortasına ilişkin yüzde 2 oranındaki yükümlülükleri nedeniyle sigortalıların ücretlerinden herhangi bir indirim veya kesinti yapamamaktadırlar.

Bankalar da bu kanunların ilgili hükümlerine göre, çalıştırdıkları personelin prime esas aylık brüt kazançları üzerinden yüzde 2 oranında İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payı'nı ve yüzde 1 oranında Çalışan Payı'nı toplayarak ödemek zorundadırlar. Bankalar yukarıda bahsedildiği gibi

hesaplayacakları İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payı prim ödemelerini aylık olarak Sosyal Güvenlik Kurumu'na en geç ertesi ayın sonuna kadar ödemekle yükümlüdürler. Ancak, ağırlıklı olarak özel statülü mevduat bankalarının 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20 nci maddesine göre 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce kurdukları ve prime esas aylık brüt kazançları üzerinden hesaplanarak emeklilik primlerinin yatırıldığı emeklilik sandıklarının İşsizlik Sigorta Fonu karşısındaki durumu biraz farklı değerlendirilmektedir. Zira, 4447 sayılı Kanun'da bu primlerin Sosyal Güvenlik Kurumu'na (Sosyal Sigortalar Kurumu) tabi olan çalışanlar ile bu kanun da belirtilen kuruma yatırılması öngörülmektedir. Özel mevduat bankalarının emeklilik sandıkları 506 sayılı Kanun'un Geçici 20 nci maddesine göre kurulmuş olmasına rağmen, 4447 sayılı Kanun'da, 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamına girip de memur ve sözleşmeli statüde olmayanlar prim ödemelerini Sosyal Güvenlik Kurumu'na yapmaları gerektiği hüküm altına alınarak bu sorun çözülmüştür. Bu nedenle 506 sayılı Kanun'un Geçici 20 nci maddesine göre özel emeklilik sandığına prim ödeyen özel mevduat bankaları, esasen "işçi" sayılan çalışanlarının prime esas aylık brüt ücret gelirleri üzerinden hesaplayacakları İşsizlik Sigorta Fonu kesintilerini, Sosyal Güvenlik Kurumu'na (Sosyal Sigortalar Kurumu) yapmakla mükelleftirler.

Aşağıdaki Tablo 60'da mevduat bankalarının üstlendiği İşsizlik Sigorta Fonu Çalışan payı kesinti ödevi ile Türkiye İş Kurumu tarafından tahsil edilen bu fona ilişkin 2000-2008 dönemine ait gerçekleştirmeler yer almaktadır.

Tablo 60: Mevduat Bankalarında Çalışanların Ücretlerinden Kesilen İşsizlik Sigortası Primi Çalışan Payı²⁶⁰ (Milyon TL)

Yıllar	Mevduat Bankalarının Personel Sayısı	Mevduat Bankalarının Ortalama Personel Ücreti (Yıllık Brüt/ Bin TL)	Mevduat Bankalarında Çalışanların İşsizlik Sigorta Primi Çalışan Payı	İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (Kümülatif) (*)	İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (Bağımsız) (**) (Bağımsız)	Üstlenilen İşsizlik Sigorta Primi İşveren Payı / İş Kurumu İşsizlik Sigorta Prim Tahsilatı (%)
1998	161,3	4,7	0,0	0	0	0,0
1999	153,4	9,0	0,0	0	0	0,0
2000	146,0	13,8	5,6	121	121	4,6
2001	126,5	22,5	18,9	630	509	3,7
2002	118,4	29,0	22,9	1.144	514	4,5
2003	118,6	32,6	25,8	1.803	659	3,9
2004	122,7	36,5	29,8	2.695	893	3,3
2005	127,9	39,9	34,0	3.683	987	3,4
2006	138,6	43,8	40,4	4.967	1.285	3,1
2007	153,2	48,1	49,1	6.556	1.589	3,1
2008	166,4	54,1	60,0	8.589	2.033	2,9

Bu tabloya göre, 2001-2003 döneminde bankacılık sektöründe yaşanan tasfiye, birleşme ve devirlerden kaynaklanan işten çıkarmalar nedeniyle personel sayısında azalmaya rağmen, yıllık brüt ücretlerdeki artış genel olarak bu yükün yıllar itibarıyla aynı seviyede kalmasını sağlamıştır. 2000 yılında toplam tahsilat içindeki mevduat bankaları çalışanlarının ücretlerinden kesilerek yatırılan bu payın oranı yüzde 4,6 iken 2008 yıl sonu itibarıyla yüzde 2,9'a gerilemiştir. Özellikle 2004 yılından itibaren mevduat bankalarının çalışan sayısı ile bu çalışanların yıllık brüt ücretlerinin artmasına rağmen Türkiye İş Kurumu toplam prim tahsilat içindeki mevduat bankaları çalışanlarının payının azalması, yapılan geniş kapsamlı bilinçlendirme çalışmaları neticesinde diğer banka dışı işletmelerdeki kayıt dışı istihdamla

²⁶⁰ Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı www.sgk.gov.tr ve Türkiye İş Kurumu <http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikbultenindex> verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. Tahminidir. (Erişim: 25.01.2010)

(*) 01.06.2000 tarihinden itibaren tahsil edilerek oluşan kümülatif İşsizlik Sigorta Fonu İşveren Payını içermektedir. Çalışan katkısı, devlet katkısı, gecikme faizleri, fonların işletilmesinden elde edilen nema gelirleri dahil olmayıp sayılan gelirler ayrılmıştır.

(**) Yıllık dönemsel tahsilatları içermektedir. Her yıl bağımsız olarak hesap edilmiştir. Çalışan katkısı, devlet katkısı, gecikme faizleri, fonların işletilmesinden elde edilen nema gelirleri dahil olmayıp sayılan gelirler ayrılmıştır.

alışan kişi ve ödenen ücretin kayıt içine alınması ile açıklanması mümkündür.

3.2. şEKLİ NİTELİKLİ KAMUSAL ÖDEVLER

şekli nitelikli kamusal ödevler, mali sorumluluk gerektirmeyen ancak bankaların kamusal düzenlemelerin bir parçası olduğunundan hareketle, genel kamu düzeni çerçevesinde uyması gereken bir kısım şekli ödevlerden oluşmaktadır. şekli kamusal ödevler, bir biçim, bir şekil şartı olmaktan öteye hedeflediği amaç açısından, uygulama birliğinin sağlanması, ekonomik birimlerin izlenmesi, kamu otoritesinin yaptırım gücü ile kamu ve özel ekonomik birimler arasında bilgi akışının sağlanması gibi kuralları içermektedir.

şekli kamusal ödevler dolaylı veya dolaysız bir biçimde bankaların tabi olduğu çeşitli yasal düzenlemelerden kaynaklanabileceği gibi, yasal düzenlemelerle yetkilendirilmiş idari birimlerin düzenlemelerinden de kaynaklanabilmektedir. Bankalar açısından şekli kamusal devler;

- Vergi Usul Kanunu'ndan,
- Bankacılık Kanunu'ndan,
- Sermaye Piyasası Kanunu'ndan,
- Türk Ticaret Kanunu'ndan,
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'ndan,
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndan,
- İş Kanunu'ndan,

kaynaklanmaktadır.

3.2.1. Vergi Usul Kanunu'ndan Kaynaklanan şekli ödevler

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na göre bankalar, bu kanunda belirtilen ödevleri yerine getirmekle mükelleftirler. şekli nitelikteki bu ödevler, sadece bankalar için geçerli olmayıp, tüm vergi mükelleflerini içine almaktadır. Ancak, bankaların kamu hukukuna yakın duran özelliklerinden kaynaklanan bazı özel hükümleri bu Kanun'da görmek mümkündür.

3.2.1.1. Bilgi Verme Ödevi

Vergi Usul Kanunu'nun 148 inci maddesine göre, kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzelkişiler, Maliye Bakanlığı'nın veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların istiycekleri bilgileri vermeye mecburdurlar. Bu nedenle bankalar da Maliye Bakanlığı'nın veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlara istenilen bilgileri süresi içinde vermek zorundadır.

Bankalar, 149 uncu maddeye göre de vergilendirmeye ilişkin olaylarla ilgili olarak Maliye Bakanlığı ve vergi dairesince kendilerinden yazı ile istenecek bilgileri belli fasıllarla ve devamlı olarak yazı ile vermeye mecburdurlar.

Diğer taraftan, bankalar 150 nci madde hükmü gereğince, her ay gerçekleşen müşterilerinin ölümü ve intikalleri ile ilgili bilgileri, ertesi ayın 15 inci günü akşamına kadar vergi dairesine yazı ile bildirmek zorundadırlar.

3.2.1.2. İşe Başlama, Değişiklik ve İş Bırakma Bildirim Ödevi

Kanun'un 153, 154 ve 156 inci maddeleri uyarınca, bankalar her şube için işe başlama bildirimini 10 gün içinde yazılı olarak mahalinde bulundukları vergi dairesine yapmak zorundadırlar. Bankalar açısından bir şube açmak ve şube açılmamış olsa bile ticaret siciline veya mesleki bir teşekküle kaydolunmak bildirim için yeterli görülmektedir.

Vergi Usul Kanunu'nun 101 inci maddede yazılı bilinen iş yeri adreslerini değiştiren banka ve şubeleri, yeni adreslerini 157 nci madde hükmüne göre 30 gün içinde yazılı olarak bağlı bulundukları vergi dairesine bildirmek zorundadırlar.

Kanun'un 160 inci maddesine göre, işi bırakma olarak nitelendirilen, şubelerin kapanması, 162 nci madde kapsamında bankanın tasfiye ve iflas kararları ile tasfiye ve iflasın kapandığına ilişkin bilgiler ayrı ayrı ilgili vergi dairesine 30 gün içinde yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir.

3.2.1.3. Yasal Defterleri Tutma Ödevi

Vergi Usul Kanunu'nun 171 nci maddesinde belirtildiği gibi bankalar, Maliye Bakanlığı tarafından;

- vergi ile ilgili servet, sermaye ve hesap durumunu tesbit etmek,
- vergi ile ilgili faaliyet ve hesap neticelerini tesbit etmek,
- vergi ile ilgili muameleleri belli etmek,
- vergi karşısındaki durumunu hesap üzerinden kontrol etmek ve incelemek,
- hesap ve kayıtlarının yardımıyla üçüncü şahısların vergi karşısındaki durumlarını (emanet mahiyetindeki değerler dahil) kontrol etmek ve incelemek,

üzere yasal defterleri tutma ödevini yerine getirmek zorundadırlar.

174 üncü madde hükmüne göre, defterler hesap dönemi itibariyle tutulur. Kayıtlar her hesap dönemi sonunda kapatılır ve ertesi dönem başında yeniden açılır. Hesap dönemi normal olarak takvim yılıdır. Bankalar 175 madde çerçevesinde, kanunda belirtilen yazılı maksat ve esaslara uymak şartıyla, defterlerini ve muhasebelerini işlerinin bünyesine uygun olarak diledikleri usul ve tarzda tanzim etmekte serbesttirler. Ancak, Maliye Bakanlığı; muhasebe standartları, tek düzen hesap planı ve mali tabloların çıkarılmasına ilişkin usul ve esasları tespit etmeye, bunları mükellef, şirket ve işletme türleri itibariyle uygulamaya ve buna ilişkin diğer usul ve esasları belirlemeye yetkili bulunmaktadır. Bu konuda Ticaret Kanunu'nun ticari defterler hakkındaki hükümleri mahfuzdur.

Diğer taraftan Maliye Bakanlığı, muhasebe kayıtlarını bilgisayar programları aracılığıyla izleyen mükellefler ile bu bilgisayar programlarını üreten gerçek ve tüzel kişilerce uyulması gereken kuralları ve bilgisayar programlarının içermesi gereken asgarî hususlar ile standartları ve uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.

Bankalar, Kanun'un 177 nci maddesine göre "birinci sınıf tüccar" kabul edilmektedir. Kanun'un 182 nci maddesi çerçevesinde bankalar "birinci sınıf tüccarların" tabi olduğu defterleri tutmak zorundadır. Bilanço esasında;

yevmiye defteri, defterikbir ve envanter defteri (mevcudat ve muvazene defteri) tutulması zorunludur.

3.2.1.4. Envanter Çıkarma Ödevi

Envanter çıkarmak, bilanço günündeki mevcutları, alacakları ve borçları saymak, ölçmek, tartmak ve değerlemek suretiyle kesin bir şekilde ve müfredatlı olarak tesbit etmektir. Ancak, ticari teamüle göre tartılması, sayılması ve ölçülmesi mutata olmiyan malların değerleri tahminen tesbit olunması gerekmektedir. Bankalar envanterlerini listeler halinde tanzim edebilir. Bu takdirde envanter listelerinin;

- sayfa üzerinden numaralanarak sıralanması,
- envanterin tanzim tarihine göre tarihlenmesi,
- envanter çıkaran memur ile teşebbüs vekili tarafından imzalanması,
- aynen envanter defteri gibi saklanması,

şarttır.

Bu esaslara göre envanter listeleri tanzim eden bankalar envanter defterine listeler içeriğini toplam olarak kaydebilirler. Envanter esas itibariyle defter üzerine çıkarılması zorunludur. Buna göre bankalar Kanun'un 188 inci maddesi çerçevesinde, her dönemsonunda envanter yapmak ve envanter defterleri ile mutabakatı yapmak zorundadırlar.

3.2.1.5. Özel Kayıt Defteri Tutma Ödevi

Kanun'un 204 üncü maddesi çerçevesinde bankalar, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin mevzuuna giren işlemleri müfredatlı veya bordrolar üzerinden toplu olarak kendi muhasebe defterlerinde veyahut isterlerse ayrı bir Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi defterinde, diğer işlemlerinden ayırmak suretiyle göstermek zorundadırlar. Bankalar yukarıda belirtilen defter kayıtlarında bu hususlara ilişkin bilgileri müfredatlı olarak göstermekle mükelleftirler.

Damga Resmi Kanununa göre bankalar, Kanun'un 205 inci maddesine göre damga resimleri için tarih sırasıyla bir kayıt tutmaya mecburdurlar.

3.2.1.6. Kanuni Defterleri Tasdik Ettirme Ödevi

Bankalar, Kanun'un 220 nci maddesinde belirtilen ve kendileri tarafından tutulması zorunlu olan kanuni defterlerini, kullanılacağı yıldan önce gelen son ayda, bu defterlerin bir sonraki yılda da kullanılması istenildiğinde Ocak ayı içinde tasdiki yeniletmeye mecburdurlar.

3.2.1.7. İspat Edici Kağıtların Tevsiki Ödevi

Bankalar, 277 nci madde hükmüne göre, Vergi Usul Kanunu'nda aksine hüküm olmadıkça bu kanuna göre tutulan ve üçüncü şahıslarla olan münasebet ve muamelelere ait olan kayıtların tevsikine mecburdurlar. Diğer taraftan, bu Kanuna göre kullanılan veya bu Kanunun Maliye Bakanlığına verdiği yetkiye dayanılarak, kullanma mecburiyeti getirilen belgelerin, öngörülen zorunlu bilgileri taşınamaması halinde bu belgeler, vergi kanunları bakımından hiç düzenlenmemiş sayılmaktadır. Maliye Bakanlığı düzenlenmesi mecburi olan belgelerde bulunması gereken zorunlu bilgileri belirlemeye ve bu belgelerden uygun gördüklerine, düzenlenme saatinin yazılması mecburiyetini getirmeye yetkilidir.

Bankalar bu çerçevede, muhasebe kayıtlarında yer alan işlemlerle ilgili olarak usulüne uygun düzenlenmiş, fatura, gider makbuzu, perakende satış fişi, müstahsil makbuzu, serbest meslek makbuzu, ücret bordrosu, muhabere evrakları ile diğer evrak ve belgeleri yevmiye fişlerinin altında yer almasını sağlamak zorundadırlar.

3.2.1.8. Defter ve Belgeleri Saklama ve İbraz Ödevi

Bankalar 258 inci maddeye göre, tuttukları kanuni defterlerle yukarıda belirtilen yazılı vesikaları, ilgili bulundukları yılı takibeden takvim yılından başlayarak beş yıl süre ile muhafaza etmeye mecburdurlar. Bankalar, muhafaza etmek zorunda oldukları her türlü defter, belgeler ile vermek zorunda bulundukları bilgilere ilişkin mikro fiş, mikro film, manyetik teyp, disket ve

benzeri ortamlardaki kayıtlarını ve bu kayıtlara erişim veya kayıtları okunabilir hale getirmek için gerekli tüm bilgi ve şifreleri muhafaza süresi içerisinde yetkili makam ve memurların talebi üzerine ibraz ve inceleme için arz etmek zorundadırlar. Bu zorunluluk Maliye Bakanlığınca belirlenecek usule uygun olarak, tasdike konu hesap ve işlemlerin doğrulanması için gerekli kayıt ve belgelerle sınırlı olmak üzere, bu hesap ve işlemlere doğrudan ya da silsile yoluyla taraf olanlara, defter ve belgelerinin tetkiki amacıyla yeminli mali müşavirler tarafından yapılan talepler için de geçerlidir.

3.2.2. Bankacılık Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler

Bankacılık Kanunu'nun amacı, tasarrufları korumak ve ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılmalarını sağlamak üzere bankaların, kuruluş, yönetim, çalışma esasları, denetim, devir, birleşme ve tasfiyelerini düzenlemektir. Bu düzenlemeler etrafında, Kanun'dan kaynaklanan ve bankalara bir kısım mali ödevler yüklenmiştir. Bu ödevler aşağıda belirtilmektedir.

3.2.2.1. Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine İlişkin Ödevler

Bu ödev, bankaların varlıklarının yükümlülüklerini karşılayabilecek şekilde yeterli likidite düzeyini sağlamaları ve sürdürmeleri için, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 43 üncü maddesinin birinci fıkrası ile 46 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan "Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik"²⁶¹ ile verilmiştir.

Söz konusu Yönetmelik'de yer alan;

- Vade Dilimleri ve Hesaplamaya İlişkin Usuller bölümünde,
- Toplam likidite yeterlilik oranı ve yabancı para likidite yeterlilik oranı hesaplamasında dikkate alınacak varlık ve yükümlülükler,
- Repo, ters repo ve menkul kıymet ödünç piyasası işlemlerine konu olan ve teminata verilen menkul değerler,

²⁶¹ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler hesaplarında izlenen T.C. Kamu Borçlanma Senetleri ile Gelir Ortaklığı Senetleri,
 - Dövizde endeksli varlık ve yükümlülükler,
 - Gayrinakdi krediler ve taahhütler,
 - Sendikasyon kredileri,
 - Türev finansal işlemler,
 - Vadeye kalan sürenin tespiti,
 - Asgari Likidite Yeterlilik Oranı ve Bildirim bölümünde,
 - Asgari likidite yeterliliği oranı
 - Hesaplama ve bildirim
 - Oransal sınırlara uyumsuzluk,
 - Stok değerleri ile yüzde yüz dikkate alınma oranı üzerinden hesaplanan varlık ve yükümlülükler, hesaplama ve bildirim,
 - Fiktif işlem yapılması suretiyle oransal sınırlara uyumsuzluk,
 - Geçici ve Son Hükümler bölümünde ise,
 - Stok değerleri üzerinden hesaplanan varlık ve yükümlülükler,
 - Dövizde endeksli varlık ve yükümlülüklerle ilişkin uygulama
- konuları düzenlenmekte ve bunlara ilişkin uyulması gereken şartlar, bildirim sürelerini belirten ödevler sıralanmaktadır.

3.2.2.2. Kredi İşlemlerine İlişkin Ödevler

Bankaların asli görevlerinden olan kredi işlemlerinin izlenebilir, riski dağıtma ve sınırlandırma amacına yönelik olarak, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik”²⁶² ile verilmiş ödevlerdir. Bu Yönetmelik ile bankaların,

- risk grubunun belirlenmesinde banka ve ortaklıklarda yönetim kurulu üyesi ve genel müdür olarak görev yapanlar ve velâyet

²⁶² 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

altında olmayan çocuklar bakımından aynı risk grubuna dahil edilecek gerçek ve tüzel kişilerin tespiti,

- kredi açma yetkisinin devri ile kredi komitesinin oluşumu, çalışma ve karar alma esasları,
- kredilerin izlenmesi ve hesap durum belgesi alınması,
- kredilerin kredi sınırlamalarında dikkate alınma oranları,
- kredi sınırlamalarına tabi olmayan işlemler,
- kredi sınırlarının izlenmesi,
- aşımaların giderilmesi,

yönlerinden uymaları gerekli usul ve esaslar ile bu kapsamda yerine getirmeleri zorunlu olan ödevleri düzenlemektedir.

Bu çerçevede;

- aynı risk grubuna dahil edilecek gerçek ve tüzel kişiler,
 - kredi açma yetkisinin devri ve kredi komitesi
 - aynı risk grubuna dahil edilecek gerçek ve tüzel kişiler
 - kredi açma yetkisinin devri
 - kredi komitesinin oluşumu
 - kredi komitesinin çalışma esasları
- hesap durumu belgesi,
 - hesap durumu belgesi alınması
 - hesap durumu olarak kabul edilecek belgeler
 - hesap durumu belgelerinin denetlenmesi
 - hesap durumu belgelerinin denetimi, denetim raporu ve diğer hususlar,
- kredi sınırlarında dikkate alınma oranları, kredi sınırlarının konsolide esasa göre hesaplanması, kredi sınırlamalarına tabi olmayan işlemler
 - gayrinakdi krediler, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer sözleşmeler ile ortaklık paylarının dikkate alınması,
 - kredi sınırlarının konsolide esasa göre hesaplanması,

- yabancı ülkelerin merkezi yönetimleri, merkez bankaları ve kredi kurumları ile ilgili işlemlerin dikkate alınma oranları,
- merkezi yurt dışında kurulu bankaların Türkiye'deki şubelerinin merkezleri ve yurt dışında kurulu diğer şubeler ile yaptıkları işlemler,
- kredi sınırlamalarına tabi olmayan işlemler
- kredi sınırlarının izlenmesi
- aşımaların giderilmesi

yöntemleri ve bu konuda bankaların ödevleri düzenlenmiştir.

Bu yönetmelik ile konumuz açısından bankaların risklerinin izlenmesi ve sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Böylelikle, bankaların kredi risklerinin makul sınırlar içerisinde tutularak; kredi riskinin tek bir müşteriye yüklenmektense, farklı müşteriler arasında dağıtılması ilkesi benimsenmektedir. Diğer taraftan bu düzenleme ile, kredi tanımı genişletilerek, her türlü ortaklık payları ve bankaların bilanço dışında nazım hesaplarda izledikleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri de kredi tanımı içine alınmakta, kredi limitlerinden istisna tutulacak işlemlerin kapsamı daraltılmaktadır. Bu düzenleme, bilanço dışında oluşabilecek risklerin bilanço içine alınması ve bankaların mali durumlarının ve bunun karşılığında ayrılacak karşılık ve uygulanacak genel kredi limitlerinin gerçekçi bir şekilde izlenmesi açısından olumlu bir düzenlemedir. Esasen, anılan madde içerdiği tanım ve kurallar bakımından Avrupa Birliği banka hukukunun yürürlükteki hükümleri ile büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

3.2.2.3. Yapılacak Bağış ve Yardımlara İlişkin Ödevler

Bankalar ve konsolide denetime tabi kuruluşlarca bir mali yılda yapılabilecek bağış ve yardımlara ilişkin olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan "Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmelik"²⁶³ çerçevesinde oluşturulmuş bir ödevdir. Bu yönetmelik, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 47, 59 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak hazırlanmış olup,

²⁶³ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

bağış ve yardımların hesaplama dönemi, bağış ve yardım yasakları, bağış ve yardım sınırlarına ilişkin kurallar ve bankalarca yerine getirilmesi gerekli ödevleri düzenlemektedir.

Buna göre, bankalar ve konsolide denetime tabi kuruluşlarca bir hesap döneminde yapılan bağış ve yardımların toplam tutarı, “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik” uyarınca hesaplanacak bankanın konsolide olmayan özkaynak tutarının binde dördünü aşmamaktadır. Bu tutarın en az yarısının, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde kurum kazancından indirilebilir nitelikteki gider veya indirim olarak dikkate alınabilecek bağış ve yardımlardan oluşması şarttır. Bankaların en az dört yıl süreyle aktiflerinde bulunan amortismanı tabi menkullerinin ivazsız olarak temlik veya devredilmesi şeklindeki işlemler ile Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun yurtlarında barınan ve ilgili mevzuat hükümleri gereğince yaş ikmali dolayısıyla bu yurtlardan ayrılmak zorunda tutulan kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçlarına tahsis edilmek üzere adı geçen Kuruma yapacakları yardımlar, bu maddedeki sınırlara tabi değildir.

3.2.2.4. Bankaların İzne Tabi İşlemleri İle Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Ödevler

Bankaların izne tabi işlemleri ile dolaylı pay sahipliğine ilişkin olarak yerine getirmeleri gerekli bu ödev çeşidi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 5, 6, 7, 10, 13, 14, 17, 18 ve 3 üncü maddelerine dayanılarak hazırlanan “Bankaların İzne Tabi İşlemleri İle Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmelik”²⁶⁴ ile yüklenmiştir.

Bu Yönetmelik ile,

²⁶⁴ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- Türkiye’de banka kurulması ve yurt dışında kurulu bankaların Türkiye’de ilk subelerini açmaları ile ilgili kuruluş ve faaliyet izinlerinin verilmesi,
- Bankaların yurt içinde ve kıyı bankacılığı bölgeleri de dahil olmak üzere yurt dışında şube ve temsilcilik açmaları, ortaklık kurmaları ve kurulmuş ortaklıklara katılmaları,
- Merkezi yurt dışında bulunan bankaların Türkiye’de temsilcilik açma şartları,
- Dolaylı pay sahipliği,
- Pay edinim ve devirleri,
- Sermaye artırımları,

ile ilgili usul ve esaslar ile bankaların yerine getirmeleri gerekli ödevlere ilişkin yükümlülükleri kapsamaktadır. Ancak uygulama yoğunluğu açısından sayılan usul ve esalardan ilk ikisi önemsiz bir konumdur.

3.2.2.4.1. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankaların Yurt İçinde Şube Açmaları

Bankaların elektronik işlem cihazlarından ibaret birimleri ile bir takvim yılı içinde süresi altmış iş gününü geçmemek ve tahsilat ve ödeme işlemleri ile sınırlı olmak üzere, şubelerden birine bağlı olarak fuar, konferans, sergi gibi yerlerde ya da bir kuruluş bünyesinde açılacak vezne, irtibat ve şanj büroları hariç, mevduat kabulü veya diğer bankacılık işlemleri ile uğraşan her türlü sabit ya da seyyar büroları şube addedilmektedir. Buna göre, Kanun’un koruyucu hükümleri uyarınca yürürlüğe konulan standart oranları gerçekleştiremeyen ya da yapılan denetimler sonucunda iç sistemlerinin şube açılmasına engel teşkil edecek düzeyde yetersiz olduğuna dair tespit bulunan ve bu tür yetersizliklerin giderilmesine ilişkin tedbirleri içeren plan sunmayan bankalar hiç bir şekil ve surette yeni şube açamazlar. Kurul gerektiğinde bankaların şube açmaları için ilave şartlar arayabilir.

Bankaların açacakları şubeleri en az otuz iş günü önceden Kuruma bildirmeleri ve yapılan değerlendirme sonucunda herhangi bir olumsuz görüş

bildirilmemesi kaydıyla şube açmaları serbesttir. Otuz iş günü süresinin uygulanmasında fiili açılış tarihi dikkate alınır. Açılacağı bildirilen ancak altı ay içinde açılmayan şubelerin bu süre sonunda yeniden açılmalarının gündeme gelmesi halinde Kuruma yeniden başvuruda bulunulur. Açılan şubelerin adresleri, açılış tarihini izleyen onbeş iş günü içinde Kuruma bildirilir. Yapılacak bildirimlere 492 sayılı Harçlar Kanunu uyarınca finansal faaliyet izin belgesi harç yükümlülüğünün yerine getirildiğine dair belgenin eklenmesi zorunludur. Bankalar, açacakları şubelere ilişkin ilgili il özel güvenlik komisyonunca öngörülecek güvenlik tedbirlerini almak zorundadırlar.

Bankaların bir ilde bulunan şubelerinin başka bir ile tasınması yeni şube açma esaslarına tabidir. Aynı il sınırları içerisinde şube nakilleri, şubelerin isminin değiştirilmesi, birleştirilmesi ya da kapatılması için önceden başvuruda bulunulması gerekmez. Ancak, şube nakline, isim değişikliğine, şube birleştirme ya da kapatmaya ilişkin olarak tesis edilen işlemlerin tamamlanmasından itibaren onbeş iş günü içinde Kuruma bilgi verilmesi şarttır.

Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların serbest bölgelerde şube açmaları ile yurt dışında kurulu bankaların ilk şubeleri dışında Türkiye’de açacakları diğer şubeler yurt içinde şube açma esaslarına tabidir.

3.2.2.4.2. Türkiye’de Kurulu Bankaların Yurt Dışında Şube Veya Temsilcilik Açmaları, Ortaklık Kurmaları Veya Kurulmuş Ortaklıklara Katılmaları

Türkiye’de kurulu bankaların yurt dışında şube veya yukarıda yer alan tanımdaki sınırlamalara bağlı kalmaksızın temsilcilik açmaları, ortaklık kurmaları veya kurulmuş ortaklıklara katılmaları Bankacılık Kanunu’nda yer alan kurumsal yönetim hükümleri ile koruyucu hükümlere uyulması kaydıyla Kurulun iznine tabidir. İzin başvuruları, yurt dışında şube veya temsilcilik açılmasının, ortaklık kurulmasının veya kurulmuş ortaklıklara katılmasının gerekçelerini ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir raporla birlikte Kuruma

yapılması gerekmektedir. Bankaların yurt dışında şube açma, ortaklık kurma veya kurulmuş ortaklıklara katılma taleplerine izin verilebilmesi için, şube veya ortaklığın bulunduğu ülke düzenlemeleri ve uygulamalarında, Kurumun denetim ve gözetim faaliyetleri kapsamında ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeleri edinmesine ve söz konusu şube ve ortaklıklarda denetim yapmasına ilişkin herhangi bir engel bulunmaması şarttır. Kıyı bankacılığı bölgelerine ilişkin taleplerde denetim ve gözetimin etkin bir biçimde yapılabilmesi için Kurul, faaliyette bulunulacak ülkenin yetkili makamları ile işbirliği ve bilgi alışverişinin sağlanmasına yönelik olarak Kanun uyarınca imzalanmış mutabakat zaptı bulunmasını şart koşabilir.

Kıyı bankacılığı bölgelerinde şube açacak ya da bağlı veya birlikte kontrol edilen ortaklık veya iştirak edinecek bankaların, Kanun'un 43 üncü maddesi uyarınca bankaların sermaye yeterliliğine ilişkin olarak yürürlüğe konulan düzenlemelerde belirtildiği şekilde hesaplanacak konsolide ve konsolide olmayan sermaye yeterliliği standart oranının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunca belirlenecek orandan az olmaması ve idame ettirilmesi şarttır. Kıyı bankacılığı bölgelerinde şube açmak veya iştirak edinmek için gereken kaynak tutarı ile maliyet-fayda analizini de içeren detaylı fizibilite raporunun ve kuruluştan itibaren üç yıllık hedeflerin ortaya konulduğu tahmini bilanço, nakit akım ve kâr-zarar cetvellerinin Kuruma ibraz edilmesi gerekmektedir.

Kıyı bankacılığı bölgesindeki şubenin bilanço büyüklüğü toplam banka bilançosunun yüzde yirmisini geçemez. Devlet garantisi karşılığı verilen krediler bu sınırın hesabında dikkate alınmaz. Şubenin bilanço büyüklüğünün hesabında, şube ile banka merkezi arasında yapılan işlemler mahsup edilmektedir. Bankalar, kıyı bankacılığı bölgelerinde kurulu şube ve iştiraklerinin yıllık finansal raporlarını Kuruma tevdi etmek zorundadır. Bağımsız denetimden geçmemiş finansal tabloları ile Kurum tarafından istenen diğer ilave bilgi ve açıklamaların bu kapsamdaki faaliyetlerine ilişkin bilgilerin, Türkiye ile ilgili işlemleri de ayrıntılı olarak kapsayacak şekilde üçer

aylık dönemler itibarıyla, Kurumca belirlenecek raporlama örneğine göre belirlenecek sürelerde Kuruma tevdi edilmesi zorunludur.

Kurum tarafından yapılacak yerinde denetimlerde her türlü bilgi ve belge hazır bulundurulması gerekmekte olup, kıyı bankacılığı bölgesindeki iştirakin alacaklı ve borçlularına ilişkin bilgiler istenildiği zaman bankaca temin edilmesi gerekmektedir.

Bankalar, kıyı bankacılığı bölgeleri de dahil yurt dışındaki şubelerinde ve iştiraklerinde açılan hesapların tasarruf mevduatı sigortası kapsamı dışında olduğuna ve kıyı bankacılığı bölgelerindeki şube ve iştiraklerine ilişkin bilgileri içeren açıklamayı, şubelerinin açıkça görünür bir yerinde ve okunaklı şekilde ilan etmek zorundadırlar.

Bankaların, kıyı bankacılığı bölgesindekiler dahil yurt dışında kurulu iştirakleri veya finansal kuruluşlar adına yurt içinde yerleşik kişilerden mevduat veya katılım fonu kabulü amacıyla; formülerler bulundurmaları, münhasıran bu iş için personel istihdam etmeleri, bu iştirakler veya baska mali kurumlar adına toplanacak mevduat üzerinden personele ücret, komisyon, prim ve benzeri adlar altında para ödemek veya personele bu iştiraklerin reklam ve propagandasını yaptırmak suretiyle müşterilerini yurt dışındaki iştiraklerine yönlendirmeleri, bu ve benzeri yöntemler kullanarak yurt dışında kurulu iştirakleri veya baska mali kurumlar adına mevduat veya katılım fonu toplamaları, Kanunun 150 nci maddesi hükmü kapsamında izinsiz faaliyette bulunma saymaktadır.

Türkiye'de kurulu bankalar, mevduatı kıyı bankacılığı dahil yurt dışındaki şubelerine, yabancı bankaların Türkiye'de faaliyet gösteren şubeleri ise bağlı bulundukları gruba ait şube veya diğer mali kurumlara yönlendirmek amacıyla yukarıda belirtilen işlemleri yapmaları mümkün değildir.

Bankaların kıyı bankacılığı bölgeleri de dahil yurt dışındaki şubeleri ve iştirakleri mevduat cüzdanı ve ilgili evrakın düzenlenmesi işlemlerini faaliyette bulundukları ülkede yapmak zorundadır. Söz konusu şube veya ortaklıklar

adına hiç bir şekil ve surette yurt içinde cüzdan ve evrak düzenlenemez veya verilemez.

3.2.2.4.3. Türkiye’de Temsilcilik Açılması

Türkiye’de temsilcilik açılması Kurulun iznine tabidir. Temsilcilikler mevduat kabul edemez, kredi kullandıramaz ve Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen diğer faaliyetlerde bulunamaz veya bunlara aracılık edemezler. Temsilciliklerin faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar Kurul tarafından düzenlenir. Temsilciliklerde temsilci unvanlı sadece bir kişi çalışabilir. Temsilcilik başvurusunda bulunan bankaların sağlam bir mali bünyeye sahip olmaları, başvuru tarihi itibarıyla merkezlerindeki özkaynaklarının Türkiye’de kurulacak bankaların sahip olmaları gereken asgari ödenmiş sermaye miktarından az olmaması ve faaliyetlerine ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmaması ve asgari üç yıldır faaliyet gösteriyor olmaları şarttır. Temsilcilik açma talebinde bulunan banka birden fazla bankanın birleşmesi ile kurulmuşsa birleşen bankalardan birinin asgari üç yıldır faaliyet göstermesi yeterlidir.

Yurt dışında kurulu bankaların Türkiye’de temsilcilik açmak üzere Kuruma verecekleri başvuru dilekçelerine yönetmelikte istenen evrakları eklemek zorundadırlar. Türkiye’de temsilcilik açma izni bulunan yurtdışında kurulu bir bankanın ortaklık yapısının önemli ölçüde değişmesi veya bu bankaya başka bir bankanın devrolması hali ile unvan değişikliklerinde Kuruma bu hususlarla ilgili bilgi verilir. Türkiye’de temsilcilik açma izni bulunan yurtdışında kurulu bir bankanın temsilcilik açma izni bulunmayan diğer bir bankaya tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle devrolması halinde, temsilciliğin faaliyetlerine devam edebilmesi için devralan bankanın Kuruldan temsilcilik açma izni alması zorunludur. Devralan banka temsilcilik açma izni almak için üçüncü fıkrada belirtilen belgeler ile birlikte altı ay içinde Kuruma başvurmak zorundadır. Devralan bankaya gerekli izinlerin verilmesine kadar devrolunan bankaya verilen izin geçerlidir. Bu süre içinde gerekli başvurunun yapılmaması halinde devir olan bankaya verilmiş olan

temsilcilik açma izni geçersiz olur. Kurulca açılmasına izin verilen temsilciliğin adresi, telefon ve faks numaraları açılış tarihini izleyen onbeş iş günü içinde Kuruma bildirilir. Bu yükümlülük söz konusu bilgilerde bir değişiklik olması halinde de geçerlidir.

Kapatılan temsilciliklere ilişkin olarak Kuruma bilgi verilir. Temsilciliğini kapattığını bildiren bankanın Türkiye’de yeniden temsilcilik açmak istemesi halinde izin almak için Kuruma tekrar başvurusu zorunludur.

Temsilcilik açma izni, Kurulca verilecek izni takip eden altı ay içinde temsilciliğin açıldığının Kuruma bildirilmemesi, iznin gerçeğe aykırı beyanlarla alınmış olması, bağlı bulunulan bankanın, kurulu bulunduğu ülkede herhangi bir nedenle faaliyetlerinin sınırlandırılması, durdurulması veya faaliyet izninin kaldırılması, iflas veya tasfiyesine karar verilmesi veya konkordato ilan etmesi, temsilciliğin yasaklanan faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmesi, Kurum tarafından istenilen bilgi ve belgelerin temsilcilik veya bağlı bulunulan banka tarafından, bildirilen süreler içinde gönderilmemesi hallerinden herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda Kurul kararıyla iptal edilebilir.

3.2.2.4.4. Pay Edinim ve Devirleri

Kanunun 18 inci maddesi uyarınca pay edinim ve devirleri ile ilgili Kuruma yapılacak başvurulara payları devralacakların, noter huzurunda imza edecekleri birer beyanname ile Yönetmelik’te istenen belgelerin eklenmesi zorunludur. Kurum gerekli göreceği ilave bilgi ve belgeleri talep edebilir. Farklı olarak alınan bilgi ve belgeler çerçevesinde işlem tesis etmeye Kurul yetkilidir. Herhangi bir pay devri söz konusu olmasa dahi, mevcut paylar üzerine imtiyaz tesisi, imtiyazın kaldırılması veya intifa hakkı tesisi de bu yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde Kurulun iznine tabidir. Hisseleri borsada işlem gören bankaların hisselerinin borsadan alınması ve bir bankanın hisselerinin 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre icra dairesinden satın alınması durumunda da yukarıdaki hükümler uygulanmaktadır.

3.2.2.4.5. Sermaye Artırımı

Sermaye artırımlarının, her türlü muvazaadan ari olarak, ilgili mevzuatla ilave edilmesine izin verilen kaynaklar hariç, iç kaynaklara başvurulmadan nakden ödenmesi şarttır. Sermaye artırımlarına ilişkin ana sözleşme değişikliklerinin Ticaret Siciline tescil edilmesinde Kurumun uygun görüşü aranmaktadır. Sermaye artırımında kullanılacak tutarlar, bu tutarları oluşturan kaynakların ilgili mevzuatla aranan şartları taşıdığının tespitini müteakip Kurumca verilecek izne bağlı olarak sermaye hesabına aktarılabilir. Sermayenin mevzuata aykırı olarak artırıldığı tespit edilen kısmı, “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmeliğin” 4 üncü maddesinin besinci fıkrasında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde özkaynak hesabında dikkate alınmamaktadır.

3.2.2.4.6. Dolaylı Pay Sahipliği

Bir gerçek veya tüzel kişinin Türkiye’de kurulmuş veya kurulacak bir bankanın sermayesindeki dolaylı pay sahipliğinin tespitinde uygulanacak usul ve esaslar aşağıda belirtilmiştir. Buna göre, bankada pay sahibi bulunan veya pay devralacak tüzel kişi ortaklıklar ile varsa bunların tüzel kişi ortaklarının ortaklık yapıları zincirleme bir suretle gerektiği takdirde gerçek kişilere ulaşıncaya kadar tespit edilmektedir.

Banka sermayesinde tüzel kişiler aracılığı ile olan dolaylı pay sahipliği oranı, iştirak oranlarının çarpılması suretiyle hesaplanır. Aynı kişinin ara kademelerde yer alan tüzel kişilere doğrudan iştiraki bulunması halinde, söz konusu doğrudan iştirak oranı, müteakip çarpım işleminden önce, o kademeye kadar ulaşılan orana ilave edilir. Banka sermayesinde pay sahibi tüzel kişilerin sermayeleri ile ilgili olarak Kanuna göre yapılacak dolaylı el değiştirme ve benzeri dolaylılık tespit ve değerlendirmeleri, mevzuatta açıkça düzenlenen hususlar haricinde, banka sermayesi yerine tüzel kişi hissedarın sermayesi esas alınarak yukarıdaki esasa göre yapılmaktadır.

3.2.2.5. Krediler ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Ödevler (Karşılıklar)

Karşılık kavramı, bankaların varlıklarının ana kalemi olan kredi alacaklarında meydana gelmiş veya gelmesi muhtemel zararlar için ayırdıkları ihtiyatları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, hem bankacılık mesleğinin içinde doğal olarak bulunan risk taşıma özelliğini açıkça ortaya koymakta, hem de bu risklerin gerçekleşme olasılığına karşın gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktadır. Banka en iyi şekilde yönetilse bile yine de kayıplarla karşılaşması doğaldır. Ancak, bu durumda bile faaliyetlerinin sorunsuz sürdürebilmesinin yolu karşılık ayırarak kendisine dönüşü mümkün olmayan fonları bir sonraki yıl ödeyeceği kurumlar vergisi matrahından tenzil etmesidir. Banka, karşılık ayırarak söz konusu zararlar gerçekleştiği takdirde mali yapısındaki bozulmanın telafi edilebilir boyutlarda kalmasını sağlamakta, faaliyetlerine kesintisiz olarak devam edebilmektedir. Bu yönü ile karşılıklar uygulaması bankaların ihtiyatlı yönetilmesi prensiplerinin başında gelmekte ve bu yönü ile bankacılığın sigortası olma özelliğini üstlenmektedir.²⁶⁵

Karşılık ayırmanın amacı, temel muhasebe ilkelerinden olan ihtiyatlılık ve tam açıklama ilkeleri gereğince mali tabloların gerçek durumu tam ve doğru olarak yansıtmalarını teminen, kredi ve diğer alacakların niteliklerine göre sınıflandırılmasının ve kredi ve diğer alacaklardan doğmuş veya doğması beklenen, ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararların yeterli karşılığın bulundurulmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle akışkanlığını kaybeden ve donuklaşan veya donuklaşmaya doğru giden kredilerin zamanında teşhisi ve bunların tahsiline çalışılması, bunun mümkün olmadığı hallerde bu tür krediler için zarara dönüşmesi beklenmeden kısa bir süre içerisinde karşılık ayrılmasına başlanması banka mali yapısı açısından önemli ve zorunlu olmaktadır.²⁶⁶ Böylece, tahsili gecikmiş krediler ve diğer

²⁶⁵ Acar, a.g.m., s.28

²⁶⁶ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 05.02.2002 tarih ve BDDK.DZM.2/11-12-1746 sayılı Genelgesi

alacaklar için karşılık ayrılması yoluyla bankaların gerçek mali yapılarının muhasebeye ve sonuçta mali tablolara yansması da sağlanmış olacaktır.

Ancak, karşılıklar konusu hem 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, hem de 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu²⁶⁷ ile kesişmektedir. Karşılıklar konusu, Bankacılık Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu ile Türk Vergi Sistemi içinde vergilerin uygulama kriterlerini ve yöntemini açıklayan 213 sayılı Vergi Usul Kanunu açısından aşağıda değerlendirilmektedir.

3.2.2.5.1. Bankacılık Kanunu'nda Karşılıklar

Türk Bankacılık Sistemi'nde karşılıklar konusu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 53 üncü maddesinde yasal zemin bulmaktadır. Bu maddede, "Bankalar, krediler ve diğer alacaklarla ilgili olarak, doğmuş veya doğması muhtemel zararların karşılanması ve bunlar dışında kalan varlıkların değer azalışları için yeterli düzeyde karşılık ayrılmasına, aktiflerin kalitesine ve sınıflandırılmasına, garantilerin ve teminatların alınmasına, bunların değerinin ve güvenilirliğinin ölçülmesine, takibe alınan kredilerin izlenmesine ve vadesi dolmuş kredilerin geri ödenmesine ilişkin politikaları oluşturmak ve uygulamak, bunları düzenli olarak gözden geçirmek, tüm bu hususları icra edebilecek gerekli yapıları tesis etmek ve işletmek zorundadır. Bu fıkra hükmünün uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Kurulca²⁶⁸ belirlenir. Bu madde uyarınca krediler ve diğer alacaklarla ilgili olarak ayrılan özel karşılıkların tamamı, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir." hükmü yer almaktadır.

53 üncü maddenin gerekçesinde ise, "Madde, bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun 11 inci maddesinin 12 numaralı fıkrası esas alınarak düzenlenmiştir."²⁶⁹ Yapılan düzenleme ile

²⁶⁷ 21.06.2006 tarih ve 26205 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁶⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu.

²⁶⁹ Mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 11 inci maddesinin 12 inci fıkrasında "Bankalar, kredileri ile diğer alacaklarından doğmuş veya doğması beklenen, ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararlarını karşılamak amacıyla karşılık ayırmak zorundadırlar. Karşılık ayrılacak kredi ve alacakların nitelikleri ile karşılıklara ilişkin esas ve usuller Kurulca belirlenir. Bankaların, bu fıkra uyarınca ayırdıkları özel karşılıkların tamamı, ayrıldıkları yılda Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir." denmektedir.

bankalarca verilecek krediler ile diğer alacaklar yanında diğer varlıklarındaki muhtemel değer düşüklükleri için de karşılık ayrılması ilkesi kabul edilmiştir. Ayrıca, Basel II de düşünülerek, bankalara, aktiflerinin kalitesine ve sınıflandırılmasına, garantilerin ve teminatların alınmasına, bunların değerinin ve güvenilirliğinin ölçülmesine, takibe alınan kredilerin izlenmesine ve vadesi dolmuş kredilerin geri ödenmesine ilişkin politikaları oluşturma yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca, karşılıkların muhtemel zararlar için ve ihtiyatlılık prensibi çerçevesinde ayrıldığı ve esasen bu Kanun gereği gider olarak muhasebeleştirildiği göz önünde bulundurularak, tamamının ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edileceği belirtilmek suretiyle, söz konusu tutarlara ilişkin vergisel bir yük oluşturulmaması amaçlanmıştır.” denmektedir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 53 üncü maddesinde bahsedilen karşılıklar, “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” de²⁷⁰ uygulamaya ilişkin yöntem belirlenmiştir. Daha sonra açıklanacağı üzere hukumuzda alacakların değerlemesine ilişkin başkaca usul ve esas bulunmadığı için, önemi açısından bu Yönetmeliğin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

3.2.2.5.1.1. Tanımlar

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’de bahsedilen tanımlar şunlardır;

- **Krediler ve Diğer Alacaklar:** Kanunun 48 inci maddesi uyarınca kredi sayılan işlemler (bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk

²⁷⁰ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler) ile bilançonun aktifinde kayıtlı diğer alacakları,

- **Karşılıklar:** Krediler ve diğer alacaklardan doğmuş veya doğması beklenen ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararların karşılanması amacıyla mali tablolarda hesaben ayrılarak gider yazılan tutarları,
- **Teminat:** Kredilerin ve diğer alacakların geri ödenememesi riskine karşılık banka alacağının tamamen veya kısmen güvence altına alınmasını sağlayan her türlü varlık, garanti ve kefaletler ile sözleşmeden doğan hakları,

ifade etmektedir.

3.2.2.5.1.2. Kredilerin ve Diğer Alacakların Sınıflandırılması

Konunun daha iyi anlaşılması, karşılıkların hangi durumlarda oluştuğunun incelenmesine bağlıdır. Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre bankalar, yurtdışı şubeleri dahil Krediler ve Diğer Alacaklarının tahsil kabiliyetini ve borçluların kredi değerliliğini dikkate almak suretiyle, aşağıda belirtilen gruplar itibarıyla sınıflandırarak izlemek zorundadırlar .

- Birinci Grup -Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklar²⁷¹
- İkinci Grup-Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar²⁷²

²⁷¹ Birinci Grup -Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklarda;

1. Kredilendirilebilir nitelikte finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullandırılan,
2. Anapara ve faiz ödemeleri, borçlusunun ödeme gücüne ve nakit akımına göre yapılandırılan,
3. Ödemeleri süresinde yapılan, gelecekte de geri ödeme sorunları beklenmeyen, tamamen tahsil edilebilecek nitelikte olan,
4. Borçlusunun kredi değerliliğinde zayıflama tespit edilmemiş olan ve zafiyet belirtisi bulunmayan, krediler ve diğer alacaklar sınıflandırılır.

²⁷² İkinci Grup - Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklarda;

1. Kredilendirilebilir nitelikte finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullandırılmış olan ve anapara veya faiz ödemelerinde halihazırda herhangi bir sorun bulunmayan, ancak, borçlunun ödeme gücünde veya nakit akımında olumsuz gelişmeler gözlenmesi ya da bunun

- Üçüncü Grup-Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar²⁷³
- Dördüncü Grup-Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar²⁷⁴
- Beşinci Grup - Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar²⁷⁵

Bu Yönetmelikte belirtilen sınıflandırma sistemi bakımından fiilen gerçekleştiği kabul edilen temel kriter; krediler ve diğer alacakların tahsillerinin, gruplara ilişkin tanım ve açıklamalarda belirtilen süreler kadar

gerçekleşeceğinin tahmin edilmesi veya krediyi kullananın önemli ölçüde finansal risk taşıması gibi nedenlerle yakından izlenmesi gereken veya,

2. Anapara veya faiz ödemelerinin kredi sözleşmesinde yeralan şartlara uygun olarak yapılmasında sorunlar doğması muhtemel olan ve bu sorunların giderilmemesi durumunda borcun tamamının veya bir kısmının geri ödenmeme riski bulunan veya,
3. Geri ödenmesi kuvvetle muhtemel bulunmakla beraber, mazur görülecek çeşitli nedenlerle anapara veya faiz ödemelerinin tahsili, vadelerinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren otuz günden fazla geciken ancak Üçüncü Grupta sınıflandırılma için gerekli gecikme süresi koşulunu taşımayan veya,
4. Borçlusunun kredi değerliliği zayıflamamış olmakla birlikte düzensiz ve kontrolü güç bir nakit akımı yapısına sahip olması nedeniyle zafiyete uğrama ihtimali yüksek olan, krediler ve diğer alacaklar sınıflandırılır.

²⁷³ Üçüncü Grup-Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklarda;

1. Borçlusunun özkaynaklarının veya verdiği teminatların borcun vadesinde ödenmesini karşılamada yetersiz bulunması nedeniyle tamamının tahsil imkânı sınırlı olan ve gözlenen sorunların düzeltilmemesi durumunda zarara yol açması muhtemel olan veya,
2. Borçlusunun kredi değerliliği zayıflamış olan ve kredinin zafiyete uğramış olduğu kabul edilen veya,
3. Anaparanın, faizin veya her ikisinin tahsili vadesinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren doksan günden fazla geciken ancak yüz seksen günü geçmeyen veya,
4. Borçlusunun işletme sermayesi finansmanında veya ilave likidite yaratmada sıkıntılar yaşaması gibi nedenlerle anaparanın veya faizin veya her ikisinin bankaca tahsilinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden fazla gecikeceğine kanaat getirilen, krediler ve diğer alacaklar sınıflandırılır.

²⁷⁴ Dördüncü Grup-Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklarda;

1. Mevcut koşullarda geri ödenmesi veya tasfiyesi muhtemel görünmeyen veya,
2. Vadesi gelen veya ödenmesi gereken kredi tutarlarının tamamının kredi sözleşmesinde yer alan hususlar çerçevesinde banka tarafından tahsilinin sağlanamayacağı kuvvetle muhtemel olan veya,
3. Borçlusunun kredi değerliliğinin önemli ölçüde zayıfladığı ve zafiyete uğradığı kabul edilen, ancak birleşme, yeni finansman bulma imkânı veya sermaye artırımı gibi olanakların borçlunun kredi değerliliğine ve kredinin tahsil kabiliyetine yapması beklenen katkı nedeniyle henüz tam anlamıyla zarar niteliği taşımadığı düşünülen veya,
4. Anapara veya faizin ya da her ikisinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilinin gecikmesi yüz seksen günü geçen, ancak bir yılı geçmeyen, krediler ve diğer alacaklar sınıflandırılır.

²⁷⁵ Beşinci Grup - Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklarda;

1. Tahsilinin mümkün olmadığına kanaat getirilen veya,
2. Ana paranın veya faizin veya her ikisinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsili bir yıldan fazla gecikmiş olan veya,
3. Üçüncü ve Dördüncü Gruplarda belirtilen özellikleri taşımakla birlikte, vadesi gelen ve ödenmesi gereken alacak tutarlarının tamamının bir yılı aşacak bir sürede tahsilinin sağlanamayacağının kuvvetle muhtemel olması nedeniyle zafiyete uğramış olduğuna ve borçlusunun kredi değerliliğini tam anlamıyla yitirdiğine banka tarafından kanaat getirilen, krediler ve diğer alacaklar sınıflandırılır.

gecikmesidir. Bunun yanısıra, bankalarca, kredinin özelliklerine uygun olarak sınıflandırılması için, söz konusu gruplara ilişkin tanım ve açıklamalarda belirtilen diğer hususların gerçekleştiğinin ya da gerçekleşmesinin kuvvetle muhtemel olduğunun ve borçlunun kredi değerliliğinin zayıfladığının, kredinin zafiyete uğramış olduğunun veya tahsil edilemeyeceğinin tespit edilmesi veya bu konuda kesin bir kanaata sahip olunması gerekir.

Krediler ve diğer alacaklara ilişkin ödemelerin tahsilindeki gecikme ilgili gruplarda belirtilen süreleri geçmemiş olsa dahi, bankalar, bu Yönetmelikte belirtilen kriterleri ve risk yönetim ilkelerini dikkate almak suretiyle, kredilerini ve diğer alacaklarını Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Grup içinde sınıflandırabilir.

3.2.2.5.1.3. Donuk Alacaklar

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Gruplarda sınıflandırılan tüm alacaklar, tahakkuk ettirilen faizlerin ve borçlu üzerindeki faiz benzeri yüklerin ana paraya ilave edilip edilmediğine veya yeniden finanse edilip edilmediğine bakılmaksızın, bu Yönetmeliğin uygulanmasında donuk alacak olarak kabul edilmektedir. Kredi müşterisinin aynı banka tarafından verilmiş birden çok kredisinin mevcut bulunması ve bu kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma gereği donuk alacak olarak kabul edilmesi durumunda, söz konusu kredi müşterisinin bankaya olan tüm borçları donuk alacak olarak aynı grupta sınıflandırılmaktadır. Ancak, donuk alacak haline gelen ilk kredinin tamamen geri ödenmesi durumunda, kredi müşterisinin diğer kredilerinin yeniden sınıflandırılabilmesi mümkündür. Borçlu cari hesap şeklinde kullanılan ve herhangi bir vade kaydı bulunmayan nakdi kredilerde, dönem faizleri ile fer'ilerinin doksan günden daha fazla sürede ödenmeyerek ana paraya ilave edilmesi, borcun, hesabın katedilmesini izleyen doksan günden fazla sürede ödenmemesi, kredi borçlusuna bir başka kredi açılarak tahsili gecikmiş olan faizlerin ve ana paranın finanse edilmesi veya hesap limitinin doksan günden daha fazla

sürekli olarak aşılması durumunda alacak, donuk alacak kabul edilerek ilgili grupta tasnif edilmesi gerekmektedir.

3.2.2.5.1.4. Krediler ve Diğer Alacakların Sınıflandırılmasında Dikkate Alınması Gerekli Hususlar

Kredilerin ve diğer alacakların niteliklerinin değerlendirilmesinde, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’de²⁷⁶ belirlenen usul ve esaslar, banka yönetimlerinin mevzuata, bankacılık ilke ve teamüllerine ve banka yapılarına uygun olarak belirlediği kredilendirme politikaları ve kuralları ile risk izleme süreçlerinde yer alan yazılı ve yazılı olmayan kriterler esas alınmaktadır. Kredilerin ve diğer alacakların sınıflandırılmasında;

- **Kredi Değerliliğinin Zayıflaması:** Borçlunun, varlıklarının yükümlülüklerini vadesinde ve tam olarak karşılamada yetersiz hale gelmesi, finansal kaldıraç oranının bankaca kredi değerlendirilmesinde kullanılan standart kriterlere göre kabul edilebilir seviyede olmaması, borç ödeme gücünden önemli ölçüde yoksun hale gelmesi, işletme sermayesinin ve/veya özkaynaklarının kredinin tahsil kabiliyetini zaafa uğratacak ölçüde yetersiz kalması durumlarından herhangi birinin varlığını,
- **Kredinin Zafiyete Uğraması:** Yapılan değerlendirmelerde cari şartlar ve olayların esas alınması kaydıyla, kredi sözleşmesinde yer alan bağlayıcı şartlar çerçevesinde vadesi gelen kredi tutarının banka tarafından tahsilinin sağlanamayacağının kuvvetle muhtemel olması durumunu,
- **Kredinin Kayıtlı Değeri:** Kredinin, bankanın muhasebe defterlerinde görünen ve özel karşılık düşülmeden önceki hesap değerini,

ifade etmektedir.

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uygulamasında, kredi ve diğer alacakların sınıflandırılması

²⁷⁶ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

aşamasında, kredi değerliliğinin zayıflamış olup olmadığı, kredi riskini etkileyen tüm şahsi, finansal ve ekonomik faktörlerin, finansal, sektörel ve firma değeri ile ölçeğine ve firma yönetiminin niteliğine ilişkin analizleri içeren yöntemlerin kullanılarak, sürekli değerlendirilmesi suretiyle belirlenmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, bankalarca krediler ve diğer alacakları bakımından gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel bir durumun tespiti, makul ve desteklenebilir varsayımlar ve hesaplamalar kullanılarak yapılacak tahminlere dayandırılması ve bir kredinin veya diğer alacağın zafiyete uğrama düzeyinin ölçülmesi konusunda, bankanın bu şekilde tahminde bulunması ve durumu bir bütün olarak değerlendirerek karar vermesi gerekmektedir. Bankalar, kredilerinin ve diğer alacaklarının niteliklerinin belirlenmesinde ve bunların tasnif edilmesinde belirlenen diğer kriterlere ilave olarak, kredinin zafiyete uğramış olup olmadığının tespiti için;

- Geleceğe ilişkin tahmini nakit akımlarının bugünkü değerinin, faizin fer'ileri dikkate alınmak suretiyle kredinin içsel getirisini ifade eden etkin faiz haddi ile iskonto edilerek,
- Kredinin değerinin gözlenebilir piyasa fiyatına/rayicine göre,
- Teminata dayalı kredilendirmelerde veya kredinin geri ödemesinin ya da tasfiyesinin tamamen teminatın nakde çevrilmesine bağlı olduğu durumlarda, nakde çevrilme kuvvetle muhtemel ise kredinin zafiyete uğramış olup olmadığının teminatın rayiç değerine göre,

ölçülmesi yöntemlerinden birini kullanabileceklerdir.

Bankalar, kredi ve diğer alacakların sınıflandırılmasında verilen krediyle ilgili olarak geleceğe ilişkin tahmini nakit akımlarının bugünkü değeri veya kredinin gözlenebilir piyasa fiyatı/rayici veya kredinin teminatının rayiç değeri, söz konusu kredinin kayıtlı değerinin altında ise banka, kredinin, tahsilinin sağlanamayacağının kuvvetle muhtemel olması nedeniyle zafiyete uğradığına kanaat getirerek, diğer faktörleri de dikkate almak suretiyle, krediyi ilgili grup altında sınıflandırmalıdır.

Kredi zafiyetinin ölçülmesinde, kredinin kayıtlı değerine, tahakkuku ve reeskontu yapılan faizler, ertelenen komisyonlar, diğer yükler ile kredinin tutarını etkileyen tüm gelir ve gider unsurları dahil edilmelidir. Nakit akımlarına ilişkin bankanın elde ettiği fiili sonuçlar söz konusu ölçümlemede esas alınan tahminlerden farklı olabileceği gibi, geleceğe ilişkin tahmini nakit akımı ile gerçekleşen fiili nakit akımı arasında önemli farklar gözlenirse, ölçüm işlemi yeniden yapılması gerekmektedir. Banka, tahmini nakit akımının miktarını ve zamanlamasını, münferit krediler bazında en iyi şekilde ortaya koyacak bir değerlendirme yapmalı, bu değerlendirmede, kredi borçlusunun kredi değerliliğinin saptanmasında ve derecelendirilmesinde kullanılacak veriler esas alınmalıdır. Bununla beraber, küçük bakiyeli ve aynı ortak özelliğe sahip büyük gruplar oluşturan tüketici kredileri, kredi kartları alacakları, ipotekli ev kredileri gibi zafiyete uğramış bazı bireysel kredilerin risk özelliklerinin, zafiyete uğramış diğer kredilerin risk özellikleri ile benzerlik taşıması durumunda, banka zafiyete uğrama durumunu ölçmek için ortalama tahsil süresi, ortalama tahsil miktarı ve fiili faiz oranları gibi istatistikleri kullanabilir ve bu kredileri birlikte ve bir bütün olarak değerlendirmelidir.

Bankanın sahip olduğu ve değerlemeye tabi tutulan tutarları elde etmemeliyetlerinin altına düştüğünde “Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı” veya “İstirakler, Bağlı Ortaklıklar ve Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı” ayrılması zorunlu olan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları ile ortaklık payları, bu varlıkları çıkaranların kredi değerliliklerinde ve risk özelliklerindeki değişime ve bunların kullandıkları kredilerin durumuna bağlı olarak yeniden değerlendirilerek Üçüncü, Dördüncü veya Beşinci Grup krediler ve diğer alacaklar içinde sınıflandırılmalıdır.

Tahvil ve benzeri menkul değerleri veya ortaklık payını ihraç eden kuruluş, bunları aktifinde bulunduran bankadan kredi kullanmış veya herhangi bir şekilde borcu oluşmuş ise, tahvil ve benzeri menkul değerler veya ortaklık payı da kredi veya diğer alacaklar ile aynı grupta sınıflandırılması gerekmektedir.

3.2.2.5.1.5 Genel Karşılıklar

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre bankalar,

- Standart nitelikli nakdi kredileri toplamının yüzde biri ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde ikisi oranında,
- Yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının yüzde ikisi ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde dördü oranında

genel karşılık ayırmak zorundadırlar.

Bu oranlar, veriliş tarihinden itibaren beş yıllık süre geçmiş bulunan çek defterlerinin her bir çek yaprağına ilişkin, 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ve ilgili mevzuattan kaynaklanan ödeme yükümlülükleri için dörtte bir oranında uygulanması gerekmektedir. Bu uygulamada, standart nitelikli nakdi krediler ve yakın izlemedeki nakdi krediler, "Tasfiye Olunacak Alacaklar Hesabı", "Tahsili Süpheli Ücret, Komisyon ve Diğer Alacaklar Hesabı" ve "Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar Hesabı" dışında bilanço içi hesaplarda izlenen kredileri ve diğer alacakları kapsamaktadır.²⁷⁷

²⁷⁷ 1) 06.02.2008 tarih ve 26779 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan değişiklikten önceki hali: “Bankalar, standart nitelikli ve yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının yüzde biri (% 1) ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde ikisi (% 0,2) oranında genel karşılık ayırırlar. Bu hükmün uygulanmasında standart nitelikli nakdi krediler ve yakın izlemedeki nakdi krediler, “Tasfiye Olunacak Alacaklar Hesabı”, “Tahsili Süpheli Ücret, Komisyon ve Diğer Alacaklar Hesabı” ve “Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar Hesabı” dışında bilanço içi hesaplarda izlenen kredileri ve diğer alacakları kapsar.”

2) 23.01.2009 tarih ve 27119 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan değişiklikten önceki hali: “Bankalar, a.Standart nitelikli nakdi kredileri toplamının yüzde biri (% 1) ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde ikisi (% 0,2) oranında; b.Yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının yüzde ikisi (% 2) ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde dördü (% 0,4) oranında; genel karşılık ayırırlar.

Bu hükmün uygulanmasında standart nitelikli nakdi krediler ve yakın izlemedeki nakdi krediler, "Tasfiye Olunacak Alacaklar Hesabı", "Tahsili Süpheli Ücret, Komisyon ve Diğer Alacaklar Hesabı" ve "Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar Hesabı" dışında bilanço içi hesaplarda izlenen kredileri ve diğer alacakları kapsar.”

“Türev Finansal Araçlardan Alacaklar” hesaplarında izlenen tutarlar, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılmak suretiyle bulunacak tutar üzerinden, nakdi krediler için geçerli olan genel karşılık oranı uygulanmak suretiyle genel karşılık hesaplamasında dikkate alınmalıdır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 55 inci maddesinin²⁷⁸ birinci fıkrasında belirtilen krediler, (d) ve (h) bentlerinde yer alanlar hariç olmak üzere, genel karşılık hesaplamasında dikkate alınmaması gerekmektedir.

Genel karşılığa tabi gayrinakdi krediler, teminat mektupları, kabul kredileri, akreditif taahhütleri, cirolar gibi bankayı bir şartın ifa edilememesinden dolayı ileride doğabilecek bir borç yükümlülüğü altına sokarken, aynı zamanda da diğer şahıslardan alacaklı duruma getiren her türlü cayılamaz gayrinakdi kredilerdir.

3.2.2.5.1.6. Özel Karşılıklar

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yukarıda sınıflandırılan krediler veya diğer alacakların;

²⁷⁸ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun “Kredi sınırlamalarına tâbi olmayan işlemler” başlığı altındaki 55 inci maddesinde;

“Aşağıdaki kredi işlemleri 54 üncü maddedeki sınırlamalara tâbi değildir:

- a. Karşılığı nakit, nakit benzeri kıymet ve hesaplar ile kıymetli maden olan işlemler.
- b. Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığıyla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan işlemler.
- c. Merkez Bankası nezdindeki piyasalarda veya kanunla teşkilatlanmış diğer para piyasalarında yapılan işlemler.
- d. Aynı kişiye ya da aynı risk grubuna yeni kredi tahsisi hâlinde daha önce yabancı para cinsinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredilerin, müteakiben tahsis edilen kredinin kullandırılmaya başlandığı tarihteki cari kurdan dikkate alınması kaydıyla çek ve kredi kartı kullandırılmaları hariç, kredilerde kur değişikliklerinin doğurduğu artışlar ile vadesi geçmiş kredilere tahakkuk ettirilen faiz, kâr payı ve diğer unsurlar.
- e. Her türlü sermaye artırımları dolayısıyla bedelsiz edinilen ortaklık payları ile ortaklık paylarının herhangi bir fon çıkışı gerektirmeyen değer artışları.
- f. Kurulca belirlenecek esaslar dâhilinde bankaların kendi aralarındaki işlemler.
- g. Kurulca belirlenecek esas ve süreler çerçevesinde elden çıkarılması kaydıyla halka arza aracılık yüklenimleri kapsamında edinilen ortaklık payları.
- h. Özkaynak hesabında indirilecek değer olarak dikkate alınan işlemler.
- i. Kurulca belirlenecek diğer işlemler.” denmektedir.

- Üçüncü Gruba alındığı tarihten itibaren en az yüzde yirmisi,
- Dördüncü Gruba alındığı tarihten itibaren en az yüzde ellisi,
- Besinci Gruba alındığı tarihten itibaren yüzde yüzü,

oranında özel karşılık ayrılmalıdır. Belirtilen oranlar, Üçüncü, Dördüncü veya Beşinci grupta sınıflandırılan kredileri bulunan kredi müşterilerine verilmiş bulunmakla birlikte veriliş tarihinden itibaren beş yıllık süre geçmiş olan çek defterlerinin her bir çek yaprağına ilişkin, 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ve ilgili mevzuattan kaynaklanan ödeme yükümlülükleri için dörtte bir oranında uygulanmalıdır.

Diğer taraftan, “Bağlı Ortaklıklar ve Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı” ayrılması zorunlu olan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçlarından ortaklık payları hariç olmak üzere;

- İlgili hesaplarda izlendikleri sürece ayrılmış bulunan değer düşüş karşılığı tutarlar, varlıkların Üçüncü, Dördüncü veya Besinci Grup krediler ve diğer alacaklar içinde sınıflandırılması halinde ayrılması gereken özel karşılıklara ilişkin hesaplara aktarılarak ayrılması gereken özel karşılık tutarından az ise ilave özel karşılık ayrılır, fazla ise bu karşılık tutarı özel karşılık olarak korunmalı,
- Değerlemeye tabi tutulması sonucu ayrılması gereken değer düşüş karşılığı, ayrılması gereken özel karşılık tutarından daha fazla ise özel karşılık daha yüksek olan tutar üzerinden ayrılmalı,
- Ortaklık paylarında ise, doğrudan ortaklığın veya pay sahibi olunan ortaklığa kredi kullandırımının söz konusu olması halinde bahse konu kredi ya da kredilerin, Üçüncü, Dördüncü veya Beşinci Grup krediler ve alacaklar içerisinde sınıflandırma koşullarına göre durumu değerlendirilmek suretiyle belirtilen grupta sınıflandırılmalıdır.

Bu şekilde sınıflandırılan ortaklık payları, ilgili Türkiye Muhasebe Standartlarına göre değer düşüklüğü testine tabi tutularak hesaplanan değerleri üzerinden izlenmesi gerekmektedir. Ancak, Üçüncü, Dördüncü

veya Beşinci Grup krediler ve alacaklar içerisinde sınıflandırılan ve ilgili Türkiye Muhasebe Standartlarına göre değer düşüklüğü testine tabi tutulan ortaklık payına ilişkin değer düşüklüğü tespit edilemese dahi bankalarca bahsekonu ortaklık payı için ilgili sınıflandırmada öngörülen oranda olmak üzere özel karşılık ayrılabilmesi mümkündür.

3.2.2.5.1.7. Teminatlar

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre bankalar, kredilerine ve diğer alacaklarına ilişkin teminatları aşağıda belirtilen teminat grupları itibariyle sınıflandırarak takip etmek zorundadır. Teminat tutarı sadece özel karşılık tutarının hesaplanmasında, alacak tutarından yapılacak indirim olarak dikkate alınması gerekmektedir.

- Birinci Grup Teminatlar;

- Rehin veya temlik sözleşmesi düzenlenmiş olması kaydıyla nakit, mevduat, katılım fonu ve altın depo hesapları, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan repo işlemlerinden sağlanan fonları ve (B) tipi yatırım fonu katılma belgeleri, kredi kartından doğan üye işyeri alacaklarını ve banka nezdinde saklanan altın,
- Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığıyla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan işlemler,
- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler ile bunlar tarafından verilecek garanti ve kefaletler,

- OECD ülkelerinde faaliyet gösteren bankaların garanti ve kefaletleri,
- Avrupa Merkez Bankası'na ya da bu Bankanın kefaletiyle ihraç edilecek menkul kıymetler ile bu Banka tarafından verilecek garanti ve kefaletler,
- Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların kendi kredi sınırları dâhilinde verecekleri kefaletler, teminat mektupları aval, kabul ve cirolar.

- İkinci Grup Teminatlar;

- Altın haricindeki kıymetli madenler,
- Borsaya kote edilmiş hisse senetleri ve (A) tipi yatırım fonu katılma belgeleri,
- Borçlu tarafından ihraç edilenler hariç olmak üzere, özel sektör tahvilleri ve varlığa dayalı menkul kıymetler,
- Kredi riskine karşı koruma sağlayan kredi türev anlaşmaları,
- Gerçek ve tüzel kişilerin kamu kurumları nezdinde doğmuş istihkak alacaklarının temlik veya rehni,
- Paraya tahvili kolay menkul kıymetler ile emtiayı temsil eden kıymetli evrak, piyasa değerini aşmayan tutarda rehinli her türlü emtia ile menkuller,
- Ekspertiz kıymeti yeterli olmak kaydıyla, tapulu gayrimenkullerin ipotekleri ile tahsisli araziler üzerine yapılan gayrimenkullerin ipotekleri,
- Deniz konşimentosuna veya tasıma senedine dayalı ihracat vesaiki,
- Gerçek ve tüzel kişilerden alınan, gerçek ticari ilişkiden kaynaklanan kambiyo senetleri.

- Üçüncü Grup Teminatlar;

- Ticari işletme rehni,
- Diğer ihracat vesaiki,
- Taşıt rehni, ticari taşıt hat rehni ve ticari taşıt plaka rehni,

- Uçak veya gemi ipoteği,
- Kredibilitesi borçlununkinden daha yüksek gerçek ve tüzel kişilerin kefaletleri,
- Gerçek ve tüzel kişilerden alınan diğer senetler.
- **Dördüncü Grup Teminatlar;**
 - İlk üç grup dışında kalan teminat türleridir.

3.2.2.5.1.8. Özel Karşılıkların Hesaplanmasında Teminatların Durumu

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre teminatların değerlemesi ve muhasebeleştirilmesi, “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ve ilgili Tebliğlerde belirlenen esas ve usullere göre yapılması gerekmektedir. Ancak, gayrimenkul ipoteği ile emtia ve işletme rehni niteliğindeki teminatların değerlerlemesinde bazı özellik gösteren durumlar vardır. Bu özellikli durumlar aşağıda belirtilmiştir.

3.2.2.5.1.8.1. Gayrimenkul İpoteği Niteliğindeki Teminatların Değerlemesi

Kredi veya diğer işlemler karşılığında teminata alınmış ipotek değerinin, gerçek değerini yansıtır yansıtmadığının gayrimenkulün rayiç değeri (aynı yerde, benzer vasıflı gayrimenkullerin satış fiyatının tespiti ve belgelendirilmesi) veya söz konusu gayrimenkul sigortalanmış ise sigortaya esas bedel ile karşılaştırılarak tespit edilmesi esastır. Ancak, bu açıdan rayiç değerin ipotek değerinin altında kalması halinde, kredinin teminatını oluşturan tutarın hesabında ipotek tutarı yerine rayiç değerin esas alınması gerekmektedir. Bununla beraber, krediler ve diğer alacaklar toplamının yüzde bir ve üstünü oluşturan kredi ve diğer alacakların teminatı olan gayrimenkuller ve herhalde ipotek tutarı iki milyon Türk Lirasının üzerinde olan gayrimenkullerin rayiç bedel tespitinin ise “Bankalara Değerleme Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında

Yönetmelik²⁷⁹ içeriğinde belirlenen usul ve esaslara göre yapılması, yapılacak tespitte, bedelin ipotek değerinden düşük çıkması halinde teminatların düşük çıkan bedel üzerinden özel karşılık hesaplamasında dikkate alınması gerekmektedir.

3.2.2.5.1.8.2. Emtia ve İşletme Rehni Niteliğindeki Teminatların Değerlemesi

Rayiç bedelin tespitinde ikinci el piyasa fiyatlarının veya sigortaya tabi olanlar içinsigortaya esas bedelin kullanılması, Tespit edilen bedelin rehne konu tutardan düşük çıkması halinde, teminat hesaplamalarında düşük çıkan bedel üzerinden işlem yapılması gerekmektedir

Teminatın değerlendirilmiş tutarı belirlendikten sonra, bu tutarın bankanın tamamen tasarrufunda ve nakde dönüştürülebilecek olan kısmı, özel karşılığa tabi olan alacak tutarının belirlenmesinde dikkate alınması ve teminat üzerinde banka dışında bir başka tarafın hakkı veya tasarrufu mevcut ise bankanın tasarrufunda bulunmayan tutar, özel karşılığa tabi olan alacak tutarının belirlenmesinde hesaba katılmamalıdır.

3.2.2.5.1.8.3. Kefalet Niteliğindeki Teminatların Değerlemesi

Üçüncü grup teminatlar arasında yer alan kredibilitesi borçlununkinden daha yüksek gerçek ve tüzel kişilerin kefaletlerinin teminat olarak değerlendirilmesi, kredi istihbarat birimlerinin değerlendirmelerinden ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki risk merkezi kayıtlarından da faydalanılarak söz konusu kefillerin ya da garantörlerin, mali ve ekonomik gücünün parasal olarak ölçülmesi suretiyle yapılması gerekmektedir. Bu tür bir teminatın değerlendirilmesinde kişilerin vermiş oldukları kefaletlerin tutarı ya da yükümlü oldukları tutarlar yerine bu kişilerin yükümlülüklerini ödeme güçleri açısından değerlendirilmesi ve kredi değerliliği bulunmayan gerçek ve tüzel kişilerden alınan kefalet ve garantiler ile bu kişilerce keşide edilen senet ve

²⁷⁹ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olup, 29.09.2007 tarih ve 26658 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilmiştir.

çek niteliğindeki kıymetler bu Yönetmelik uygulamasında teminat olarak değerlendirilmemektedir.

3.2.2.5.1.8.4. Kambyo Senetleri Niteliğindeki Teminatların Değerlemesi

Teminat olarak verilen kambyo senetlerinin değerlemesi yapılırken senet borçlularının kredi değerlilikleri ve ödeme güçleri de, bu senetlerin rayiç değerlerinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

3.2.2.5.1.9. Teminatların Özel Karşılıklarda Dikkate Alınma Oranları

Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre teminatların belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde değerlendirilmiş olan tutarları, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Grupta izlenen donuk alacak tutarından, aşağıda belirtilen dikkate alınma oranlarında indirilerek, özel karşılığa tabi alacak tutarı hesaplanmalı ve özel karşılığa tabi alacak tutarının belirlenmesi işlemi, her bir borçlu için bankanın münferit alacağı ve o borçlunun teminatlarının değerlendirilmiş tutarları esas alınarak yapılmalıdır.

- Birinci grup teminatların dikkate alınma oranı : yüzde 100
- İkinci grup teminatların dikkate alınma oranı : yüzde 75
- Üçüncü grup teminatların dikkate alınma oranı : yüzde 50
- Dördüncü grup teminatların dikkate alınma oranı : yüzde 25

Özel karşılıkların hesaplanmasında dikkate alınacak değerlendirilmiş teminat tutarı donuk alacak miktarını aşmamalıdır. Değerlendirilmiş teminat tutarının donuk alacak tutarını aşması durumunda, bunun sadece donuk alacak tutarına karşılık gelen kısmına yukarıda belirtilen dikkate alınma oranlarının uygulanması sonucu bulunacak tutar, indirilecek tutar olarak hesaplanması gerekmektedir..

Bir donuk alacak tutarı birden fazla grupta izlenen türde teminatla teminatlandırılmış ise;

- Özel karşılığa tabi olan alacak tutarının belirlenmesinde dikkate alınacak teminatların hesaplanmasına, grup sıralamasına göre en likit kabul edilen birinci gruptan başlanmalıdır.
- Her bir teminat türünün ayrı ayrı değerlendirilmiş tutarlarının, donuk alacak tutarını aşıp aşmadığı kontrol edilmelidir.
- Hesaplama birinci olarak ele alınan teminat türünün değerlendirilmiş tutarının, en fazla, donuk alacak tutarına eşit olan kısmı, bu teminata ait dikkate alınma oranı ile çarpılarak donuk alacak için özel karşılığın uygulanmayacağı kısım bulunarak varsa, aynı teminat türünden olmaması kaydıyla, önce aynı gruptaki, müteakiben diğer gruptaki teminat türleri için de aynı işlem ayrı ayrı ve sırasıyla tekrarlanmalıdır.
- Bu işlemlerin sonucunda, donuk alacağa ilişkin olarak özel karşılık uygulanacak bir tutar kalırsa, bu kalan tutar üzerinden özel karşılık ayrılacaktır.

“Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre bankalar tarafından, “Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ”de²⁸⁰ belirtilen güvenilirlik ve ihtiyatlılık varsayımları esas alınarak, teminat tutarı dikkate alınmaksızın donuk alacağın sınıflandırıldığı grup için geçerli olan özel karşılık oranlarından az olmamak kaydıyla, söz konusu donuk alacak tutarının tamamına kadar özel karşılık ayrılması mümkündür.

3.2.2.5.1.10. Bankacılık Kanunu Çerçevesinde Karşılıklar Konusunun Genel Değerlendirmesi

Bankacılık sistemine ilişkin düzenlemeler genel olarak kamu düzenlemelerinin bir parçası olduğu için, yasallığını da piyasa aksaklıklarından almaktadır.²⁸¹ Bu tespitin doğruluğuna, özellikle Türk

²⁸⁰ Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından 16.01.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²⁸¹ Bhattacharya, Boot, Thakor, a.g.m., s. 2

Bankacılık Sistemi'nde yapılan hukuki düzenlemeler göz önüne alındığında hak vermemek mümkün değildir. Bankacılık Sistemi'nde sürekli olarak yapılan değişik hukuki düzenlemeler, sistemin sorunları ile kamunun ihtiyacı göz önüne alınarak gerçekleşse de, esasen bu değişikliklerin temelinde varolan asıl neden, uygulamada ortaya çıkan aksaklık ve uyumsuzluklardır. Bu açıdan bakıldığında, karşılıklar konusunda da aynı şeyleri söylemek yanlış olmayacaktır.

1985 yılından beri üç kez değişen temel bankalar/bankacılık kanunlarında, bu süre içinde iki kez kanun hükmünde kararname ve beş kez de diğer kanunlarla olmak üzere yedi kez çeşitli maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

Karşılıklar konusunda, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun aksine 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda, krediler dışında, bankaların diğer alacakları için de karşılık ayırmaları öngörülmüştür. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda ise, karşılıkların çerçevesi daha da genişletilerek, krediler ve diğer alacaklar dışında kalan diğer varlıklar ve bu varlıkların değer azalışları da karşılıklar konusu kapsamına alınmıştır.

4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre, kapsama alınan bankanın verdiği kredi dışındaki alacakları içinde, varlıkların vadeli satışları, bankanın hizmetleri nedeni ile hak kazandığı ücret, komisyon veya doğrudan bankanın kanundan doğan alacaklarının olabileceği olasılık dahilinde düşünülmüştür. Bu nedenle, bankanın kredileri teminen aldığı teminatlar da bankaya alacak hakkı sağlasalar da, bu teminatlarla sağlanmış krediler için karşılık ayrılması yeterli olacağı varsayılmıştır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda ise kredi dışındaki diğer alacaklar kavramı bir değişiklik dışında ("doğması beklenen" ibaresi "doğması muhtemel" olarak değiştirilmiş) aynen 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda olduğu gibi alınmış, ancak bu kavramın yanına "diğer varlıklar" ve bu "varlıkların değer azalışları" da eklenmiştir.

Bununla birlikte, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda bahsedilmemesine rağmen, Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'de yer alan 6 ncı maddenin 8 nci fıkrasında “ortaklık payları”, “Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı” , “İstirakler, Bağlı Ortaklıklar ve Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı” gibi kavramlara yer verilerek, karşılıkların önceki düzenlemelere göre çerçevesi genişlemiştir.

Diğer taraftan, Bankacılık Kanunu'nda kurumlar vergisine atıfta bulunularak karşılıkların gider yazılması da değerlendirilmesi gereken başka bir konudur.

Mülga 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32 nci maddesinin 3 üncü fıkrası “Bankaların Bakanlar Kurulu kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kredilere tekabül eden kısımları ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir” hükmü yer almaktaydı. Bu Kanun, karşılıklar konusunda son derece yalın, genel ve özel karşılık ayrımı yapmadan sadece, “kredilerin teminatsızlık” şartına göre karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider kabul edilmesine yer vermiştir.

Mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 11 inci maddesinin 12 nci fıkrası ile 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun karşılıkları belirten 53 üncü maddesinde ise, özel karşılıkların ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi yönünden gider yazılacağı hüküm altına alınmıştır. Anılan kanunların ilgili maddelerinde kurumlar vergisi yönünden özel karşılıkların ayrıldıkları yılda gider gösterilmesinde sorun olmamakla birlikte, Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 7 nci maddesinin 5 inci fıkrasında yer alan “Aylık olarak, her ayın son günü itibariyle hesaplanan genel karşılık tutarları gider yazılarak pasifte “Genel Karşılıklar” hesabında muhasebeleştirilir” hükmü, genel karşılıkların da, 5411 sayılı Kanun'un 53 üncü maddesinde bahsedilmemesine rağmen, kurumlar vergisi yönünden

gider yazılacağını emretmektedir. İleride açıklanacağı üzere, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesinde son derece sarîh hüküm olmasına rağmen bu madde ile "Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" arasında çelişki olduğu görülmektedir. Ancak, bu konuda 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun esas alınması gerekmekte olup genel karşılıkların kurumlar vergisi açısından gider yazılamayacağı konusunda şüphe bulunmamaktadır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu, yukarıda da belirtildiği üzere, bankaların aktiflerinin büyük ve önemli bir kısmını karşılıklar kapsamına almıştır.

3.2.2.5.2. Kurumlar Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nda Karşılıklar İle İlgili Hükümler

Karşılıklar konusu, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesi ve Vergi Usul Kanunu'nun 322 ve 323 üncü maddesindeki hükümlerle vergi mevzuatımızda yer bulmuştur. Bu hükümler çerçevesinde karşılıklar konusu aşağıda incelenmiştir.

3.2.2.5.2.1 Kurumlar Vergisi Kanunu'na Göre Karşılıklar

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesinde kanunen kabul edilmeyen giderler belirtilmiştir. 11 nci maddenin 1 nci fıkrasının (ç) bendinde, "Her ne şekilde ve ne isimle olursa olsun ayrılan yedek akçeler (Türk Ticaret Kanununa, kurumların kuruluş kanunlarına, tüzüklerine, ana statülerine veya sözleşmelerine göre safî kazançlardan ayırdıkları tüm yedek akçeler ile Bankacılık Kanununa göre bankaların ayırdıkları genel karşılıklar dahil)" denilmek suretiyle 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 53 üncü maddesinde belirtilen genel karşılıklar indirilemeyecek giderler arasında belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile, Bankacılık Kanunu'na göre ayrılan genel karşılıklar, bu bent kapsamında olduğu açıkça belirtilmiş ve bunların gider olarak indirimi kabul edilmemiştir. Bununla birlikte, bankalarca ayrılacak özel

karşılıkların tamamı, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilecektir.²⁸²⁻²⁸³

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na ilişkin olarak yürürlüğe giren "Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin" 7 nci maddesinin 5 inci fıkrasında yer alan "Aylık olarak, her ayın son günü itibariyle hesaplanan genel karşılık tutarları gider yazılarak pasifte "Genel Karşılıklar" hesabında muhasebeleştirilir" hükmü, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 11 inci maddesinde belirtilen kanunen kabul edilmeyen giderlerle çelişmektedir.

3.2.2.5.2.2. Vergi Usul Kanunu'nda Karşılıklarla İlgili Hükümler

Vergi Usul Kanunu'nun 322 ve 323 üncü maddelerinde karşılıklarla ilgili hükümler yer almaktadır. Bu hükümlerde yer alan karşılıklar aşağıda incelenmektedir. Aynı kanunun 324 ncü maddesinde "Vazgeçilen Alacaklar" a ilişkin hüküm yer almasına rağmen, sözkonusu madde konumuz dışında kalması nedeni ile değerlendirilmeyecektir..

3.2.2.5.2.2.1. Değersiz Alacaklar

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun "Alacaklarda ve Sermayede Amortisman-Değersiz Alacaklar" başlığını taşıyan bölümün 322 nci maddesinde, "Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmıyan alacaklar, değersiz alacaktır. Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler." denmektedir.

Kanun maddesinde açıklandığı üzere,

- Kazai bir hükme veya,
- Kanaat getirici bir belgeye,

²⁸² Vural, **a.g.e.**, s.542

²⁸³ Gündoğan DURAK, "Bankaların Kredi ve Diğer Alacakları İçin Ayrılacakları Karşılıklar ve Giderleştirilmesi", Vergi Dünyası, Sayı 307, Mart 2007

göre tahsilinin imkansız hale geldiği alacaklar, değersiz alacak olarak sayılırlar. Bu maddeye göre iki şartın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yargı kararına göre alacağın tahsil edilemez hale gelmesidir. Diğer bir ifade ile, öncelikle tahsili için yasal yollara başvurulması, gerekirse icra takibi yapılması fakat yapılan başvuru ve takipler sonucunda alacağın ödenmeyeceği veya alacağın talep edilmesinin olanaksız hale gelmiş olduğunun mahkeme kararı ile tespit edilmiş olması gerekir. İkincisi ise, alacaktan vazgeçildiğini gösteren bir belgenin bulunmasıdır. Bu belgeler ;

- Konkordato sözleşmeleri,
- Alacağın olmadığını ifade eden mahkeme tutanakları,
- Borçlunun gaipliğine ilişkin mahkeme kararı,
- Borçlunun herhangi bir malvarlığı bırakmadan ölümü ve mirasçılarının da mirası red kararı,
- Borçlunun haczi mümkün mal bulunmadığını gösteren belgeler,
- Mahkeme huzurunda sulh suretiyle alacaktan feragat,

gibi benzeri belgelerdir.²⁸⁴ Bu belgelerin mevcudiyeti halinde alacak, Vergi Usul Kanunu'na göre değersiz alacak hüviyetine sahip olacak ve bu belgelerden birisi olması halinde gider kabul edilecektir. Ancak, bu kanıtlayıcı belgeler arasında aciz vesikası bulunmamakta ve aciz vesikasının varlığı ile

²⁸⁴ Bu konuda yerleşmiş bazı yargı kararları şunlardır:

- a. Danıştay 4 üncü Dairesinin, 20.11.1984 tarih, 1984/5259 Esas No ve 1984/4206 sayılı Kararı: “Konkordato ilanından sonra borçlu ile yapılan ibraname ile alınmasından vazgeçilen alacak, değersiz alacak olarak işlem görür.”
- b. Danıştay 4 üncü Dairesinin, 21.10.1985 tarih, 1982/6564 Esas No ve 1986/2643 sayılı Kararı: “Konkordato dolayısıyla ibra edilen alacak, değersiz alacak kabul edilebilir.”
- c. Danıştay 4 üncü Dairesinin, 21.04.1987 tarih, 1985/5602 Esas No ve 1987/265 Sayılı Kararı: “Tahsiline imkan olmadığı kanaat verici bir vesika ile tevsik ve tenzip edilen alacakların, işletme hesabı esasında defter tutan mükellefçe ilgili yılda gider yazılması ve artan kısmının ise müteakip yılda mahsup konusu yapılmasında yasaya aykırılık bulunmamaktadır.”
- d. Danıştay 4 üncü Dairesinin, 11.10.1991 tarih, 1989/1829 Esas No ve 1991/3076 sayılı Kararı: “Bir alacağın ancak tahsil olanağının kalmadığının kesinleştiği tarihte değersiz alacak olarak zarara kaydedilebilmesi mümkündür.”
- e. Danıştay 4 üncü Dairesinin, 08.03.1994 tarih, 1993/1033 Esas No ve 1994/767 sayılı Kararı: “Alacakların değersiz alacak olduğunun kanıtlanamaması halinde değersiz alacak kaydı söz konusu olmaz.”

bu madde hükmüne göre bir alacağın değersiz alacak kabulü mümkün olmamaktadır.²⁸⁵

Alacağın değersiz alacak olarak değerlendirilip zarar yazılabilmesi için iş ile ilgisinin bulunması, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır. Bunun yanında alacağın gerçek bir faaliyete dayanması gerekir. Dolayısıyla işletmenin gerçek bir faaliyetine dayanmamış, ticari iş ve işletme ile ilgisi bulunmayan, işletmenin karını etkilememiş, işletme sahibinin şahsi nitelikteki alacaklarının değersiz hale gelmeleri durumunda bu nitelikteki alacakların gider kaydedilmesi mümkün değildir.

Yasal düzenleme gereği, tahsil edilemeyen ve tahsil edilmesi olanağının bulunmadığı konusunda yargı kararı veyahut ispatlayıcı belge bulunan alacağın, tahsil olanağının ortadan kalktığı tarihte ilgili sonuç hesabına intikal ettirilmesi gerekir. Çünkü Vergi Usul Kanunu'nun 322 nci maddesinde, değersiz alacakların, bu mahiyette girdikleri tarihte zarara geçirilerek yok edilecekleri belirtilmektedir. Maddede yer alan "yok edilirler" ifadesinden anlaşılması gereken bir alacağın değersiz hale gelmesi, bu surette artık o alacağın tahsil imkanının kalmadığı konusunun kesinleşmesidir.²⁸⁶ Bu nedenle, teminata bağlanan veya gizli teminatı bulunan bir alacağın karşılık konusu yapılması söz konusu olmayacağı gibi, bu alacağın değersiz olarak kabulü de mümkün değildir.

Bankalar, Vergi Usul Kanunu'nun 322 nci maddesinde öngörüldüğü şekilde, değersiz hale gelen alacakları için, genel hükümler çerçevesinde gider olarak hesaplara intikal ettirebileceklerdir. Vergi uygulamaları

²⁸⁵ İcra İflas Kanunu'nun 143 üncü maddesi gereği verilen "aciz vesikası" na dayanarak alacak değersiz alacak yazılmaz. Aciz vesikası bir mahkeme kararı olmadığından, alacağın değersiz sayılabilmesi için yeterli belge değildir. Diğer şartların varlığı halinde aciz vesikasına dayanarak ancak şüpheli alacak karşılığı ayırmak suretiyle zarar yazılabilir. İcra İflas Kanunu'nun 143 üncü maddesi hükmü gereği verilen aciz vesikası zaman aşımı süresinin borçlu lehine işlemesini durdurur. Bu konuda Danıştay 4 üncü Dairesinin, 10.01.1984 tarih, 1985/8216 Esas No ve 1984/98 sayılı Kararında "Aciz vesikasına bağlanan alacaklar değersiz alacak olarak kabul edilmez." denmektedir.

²⁸⁶ Bora Yargıç, "Vergi Usul Kanunu'nda Değersiz ve Vazgeçilen Alacak Uygulaması", Ernst&Young, s.2 (Erişim) www.vergidegundem.com 28.12.2009

açısından, bu alacaklar için Bankacılık Kanunu'nun hükümlerine göre karşılık ayrılıp ayrılmamasının önemi bulunmamaktadır.²⁸⁷

3.2.2.5.2.2. Şüpheli Alacaklar

Vergi Usul Kanunu'nun "Şüpheli Alacaklar" başlığını taşıyan 323 üncü maddesinde ise, " Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

- Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar,
- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar,

şüpheli alacak sayılır. Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder. Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar ve zarar hesabına intikal ettirilir." denmektedir.

Bu madde hükmüne göre, şüpheli alacak karşılığı ayırabilmenin üç koşulu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgilidir. Yani, bir alacak ticari veya zirai kazancın dışındaki diğer gelir gruplarından elde edilmiş ise, karşılık ayrılmaz. Şüpheli hale gelmiş alacağa karşılık ayırabilmek için ayrıca alacağın daha önce ciro veya hasılat veyahut da satışlar hesaplarına intikal etmiş olması diğer bir ifade ile, alacağın tahakkuk etmiş olması ve vergiyi doğuran olayın meydana gelmiş olması gerekir.²⁸⁸ İkinci koşul, alacağın dava veya icra safhasında bulunmasına ilişkindir. Bu koşula göre, dava icra dairelerine başvurunun gerçek bir şekilde yapılması ve sonuçlanana kadar

²⁸⁷ Gürol Ürel, **Kurumlar Vergisi Kanunu Uygulaması (Yorum ve Açıklamalar)**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Mart 2009, s.706

²⁸⁸ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 19 uncu maddesinde "Vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar. Vergi alacağı mükellef bakımından vergi borcunu teşkil eder." denmektedir.

ciddi bir şekilde takip edilmesi gerekir.²⁸⁹ Son koşul ise, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların varlığının olmasıdır. Yani, alacaklı tarafından borçlu veya borçlulara yapılan protestoya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen ödenmemiş alacaklar bu madde hükmünde değerlendirilmektedir.

Ancak bu madde uygulamasında;

- Alacağın vadesi gelmemişse, teminata bağlanan alacaklar için veya alacağın teminata bağlanan kısmı için diğer şartlar oluşsa bile şüpheli alacak karşılığı ayrılmamaktadır.
- Alacağın şüpheli olup olmadığı, değerlendirme günü itibariyle belirlenmektedir. Diğer bir ifade ile, haciz yoluyla teminat sağlanan alacaklarda değerlendirme günü itibariyle teminat tutarı belirlenerek teminatın karşılayamadığı kısım için karşılık ayrılmaktadır.²⁹⁰
- Borçlunun yanında (varsa) kefil için de İcra ve İflas Kanunu'na göre usulü dairesinde icra takibi yapılması ve her iki takibin de sonuçsuz kalması halinde şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.
- Ortakların sınırsız sorumluluğun olduğu kolektif şirketler ile adi ortaklıklarda, şirketle birlikte ortaklar hakkında da takibat yapılması ve sonuçsuz kalması gerekmektedir.
- Şüpheli alacaklar, değerlendirme gününün tasarruf değerine göre karşılık ayrılarak zarar kaydedilmeli, tahsil edildiği dönemde gelir hesaplarına alınarak karşılık kapatılmalıdır.²⁹¹
- Gelir ve giderlerin sonuç hesaplarıyla ilişkilendirilmesinde dönemsellik ilkesi göz önünde bulundurularak, alacağın şüpheli

²⁸⁹ Danıştay 3 üncü Dairesinin 10.06.1987 tarih ve 1986/2768 Esas No, 1987/1552 nolu Kararı: "İcra takibinin ciddi olarak takip edilmemesi nedeniyle, dosyası takipten düşen alacak, şüpheli alacak kabul edilmez."

²⁹⁰ Danıştay 4 üncü Dairesinin 1989/4580 Esas No, 1990/1491 nolu Kararı: "Borçlunun mallarına ihtiyatı veya normal haciz konulması alacağı teminatlı kılmayacağından, dava veya icra safhasında bulunan bu alacağın şüpheli sayılmasını engellemez."

²⁹¹ Danıştay 4 üncü Dairesinin 1991/2342 Esas No, 1992/4472 nolu Kararı: "Şüpheli alacaklarda karşılık ayırmak yerine doğrudan kar zarar hesabına kayıt yapılmasında aykırılık bulunmamaktadır."

hale geldiği dönemde şüpheli alacak karşılığı ayrılarak gider yazılması esas olmakla birlikte, takip eden yıllarda da karşılık ayrılabilir. ²⁹²

- Şüpheli alacak karşılığı ayırmak ihtiyaridir.
- Mal alımları için verilen avanslardan doğan alacaklara karşılık ayrılmamaktadır.
- Ticari ve zirai kazanca esas faaliyet dışında, borca kefil olma ve hatır senetleri nedeniyle oluşan alacaklar şahsi alacak olup, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmadığından şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün değildir. ²⁹³
- Konkordato anlaşmalarında, vazgeçilen kısım alacaklı için değersiz alacak, borçlu için ise vazgeçilen alacak hükmünde olduğu için şüpheli alacaklarla ilişkilendirilmesi mümkün değildir.

Bu çerçevede, bankaların tahsili şüpheli hale gelen alacakları, başka bir ifade ile Vergi Usul Kanunu'nun 323 üncü maddesinde belirtilen şartları taşıyan alacakları için karşılık ayırmaları ve ayrılan bu karşılıklarını doğrudan gider yazabilmeleri mümkündür.

3.2.2.5.3. Karşılıkların Vergi Mevzuatı Bakımından Değerlendirilmesi

Bankalar, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 53 üncü maddesine göre ayıracakları özel karşılıklarda, Vergi Usul Kanunu'nun 322 ve 323 üncü maddesinin genel hükümlerine tabi olacaktır. Ancak, ayrılacak karşılığın teminatsız kalması şart olup, teminatı olan alacaklar için karşılık ayrılması mümkün değildir. ²⁹⁴ Bu açıdan, Vergi Usul Kanunu'nda teminatlarla ilgili bir düzenleme bulunmadığından, alacağın teminatsız kalıp kalmadığının tespiti, "Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında

²⁹² Danıştay 4 üncü Dairesinin 1992/719 Esas No, 1992/4809 nolu Kararı: "Şüpheli hale geldiği yıl içinde karşılık ayrılmayan alacak için müteakip yıllarda karşılık ayrılabilir."

²⁹³ Danıştay 3 üncü Dairesinin 1991/762 Esas No, 1991/2744 nolu Kararı: "Şahsi kefalet nedeniyle alacaklısına ödenen ve asıl borçludan tahsil edilemeyen alacak, ticari işletme için şüpheli alacak olarak kabul edilemez."

²⁹⁴ Ürel, a.g.e., s.706

Yönetmelik”de belirtilen teminat yapı ve süreleri ile “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”²⁹⁵ hükümleri doğrultusunda, ilgili karşılık ve nazım hesaplardaki kayıtlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu nedenle, Bankacılık Kanunu’na göre uygun olarak ayrılan ve gider yazılan karşılıkların, ayrıca teminatsız kalan kısmı için yeniden Vergi Usul Kanunu açısından değerlendirilmesi mümkün olmamakta ve Bankacılık Kanunu’na göre ayrılan bir karşılık ayrıca bir işleme tabi tutulmadan Vergi Usul Kanunu’na göre de ayrılmış kabul edilmektedir.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 11 nci maddenin 1 nci fıkrasının (ç) bendinde belirtilen kanunen kabul edilmeyen giderlerden, Bankacılık Kanununa göre bankaların ayırdıkları genel karşılıkların bu bent kapsamında kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmemesi, ayrılan özel ve genel karşılıklar arasında vergi sınırlayıcılığı haklı olarak nitelik ayırımından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na ilişkin olarak yürürlüğe giren “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin” 6 ncı maddesinin 8 nci fıkrası ve 7 nci maddesinin 5 inci fıkrasında yer alan hükümlerin, bakış açısına göre bankalar için ayrıcalık olarak kabul edilmesi mümkündür. Diğer taraftan, sözkonusu yönetmeliğin 7 nci maddesinin 5 inci fıkrasında yer alan “Aylık olarak, her ayın son günü itibariyle hesaplanan genel karşılık tutarları gider yazılarak pasifte “Genel Karşılıklar” hesabında muhasebeleştirilir” hükmü, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 11 inci maddesinde belirtilen kanunen kabul edilmeyen giderlerle çelişmektedir.

Karşılıklar, bankaların muhasebe kayıtlarında, üç aylık hesap özetlerinde ve bilançolarında yer alacak, ayrılan özel karşılıklar bankaların kurumlar vergisinin hesabında gider olarak kabul edilecek, fakat daha sonraki yıllarda karşılığın ayrıldığı bankacılık işlemine tahsilat yapıldığında, bu karşılıklar gelirler arasına dahil edilecektir. Buna karşılık, ayrılan karşılıklar

²⁹⁵ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

bankaların mali yapısı dışına çıkmayacağından, bankaların mali yapısı güçlenecektir.

Karşılıkların tamamının gider olarak kabul edilmesi konusunda görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre, teoride, henüz uhdesine geçmese de tahakkuk etmiş bir alacaktan dolayı gelir elde edildiği kabul edilmekte, halbuki ticari hayatta tahakkuk eden her alacak mükellefin kasasına tam olarak girmemektedir. Vergisel olarak tahakkuk esası kabul edilmiş olsa da gelir esasına dayalı vergilerde bu durum göz ardı edilmemeli ve mükellef reel olarak kazanmadığı gelirin vergisini vermek zorunda bırakılmamalıdır.²⁹⁶ Karşılıklarda, sadece oluşma ihtimali yüksek olan zararlar için ayrılan karşılıkların kurum kazancından gider olarak indirilmesine imkan verilerek vergiye tabi matrah azaltılmaktadır. Eğer beklenen zarar gerçekleşmezse vergilendirilmeyen bu tutarın vergilendirilmesi sağlanmak suretiyle kazancın gerçek esasta vergilendirilmesi ilkesi korunmaktadır.²⁹⁷ Bankalar da diğer kişi ve kurumlara benzer şekilde, vergi mevzuatına uygun olarak ayırdığı karşılıkların vergi matrahından indirilmesi sayesinde henüz kazanmadıkları gelirin vergisini vermekten kurtulacaktır. Ancak bankalar faaliyet alanları gereği kredi veren kurumlar oldukları için bankaların karşılık ayırmak zorunda olduğu alacakların boyutları diğer sektör şirketlerine göre çok daha büyük boyutta olmaktadır. Ayrıca diğer şirketlerin karşılık ayırmaları çoğunlukla ihtiyari iken, bankaların kendi kanunları gereği belirlenen usul ve esaslara göre karşılık ayırma mecburiyetleri bulunmaktadır.²⁹⁸

Bu görüşlere kısmen katılmak mümkündür. Ancak, genel karşılıklarda olduğu gibi tamamen genelleme yapılarak objektif ölçülere dayandırılmadan karşılık ayrılması, bir bakımdan vergi hukumuzdaki götürü gider usulü ile benzerlik taşımakta, bir bakımdan da genel karşılık ayrılan alacağın tahsil edilmesi durumunda bir sonraki dönemde gelir hesaplarına alınması vergi ertelemesi sayılacağından, her halde vergi kaybı söz konusu olmaktadır.

²⁹⁶ Ferhat Sayım , **Bankalarda Kredi Karşılıkları Sistemi ve Vergisel İncelemesi** , Türkiye Bankalar Birliği, Şubat 2006, Yayın No:244, s.242

²⁹⁷ Bülent Taş, “Bankaların Kredi ve Diğer Alacakları İçin Ayıracakları Karşılıkların Vergi Karşısındaki Durumu ve Diğer Ülke Uygulamaları”, Vergi Dünyası, Aralık 2000, Sayı:232, s. 83

²⁹⁸ Sayım, **a.g.e.**, s.243

Sektörel avantaj olarak değerlendirilebilecek bu durumlar vergilemede adalet ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

Genel karşılıklar açısından, kurum kazancından gider yazılması mümkün değilken, ayrılan özel karşılıkların tamamı ayrıldıkları yılda Kurumlar Vergisi yönünden gider kabul edilmekte ve bu yol ile muhasebe ilkelerinin gereği yerine getirilerek²⁹⁹ bankaların vergi yükleri hafifleyecektir.³⁰⁰ Bu açıdan bakıldığında, özel karşılıklar bankalar için vergi ayrıcalığı veya vergi avantajı gibi görünmektedir. Yönetmelik'te genel karşılıkların gider yazılması hükmü hariç olmak üzere, esasen Bankacılık Kanunu'nun 53 üncü maddesinde belirtilen özel karşılıkların ayrıldıkları yılda gider yazılması hükmü bir vergi ayrıcalığı veya avantajı değildir. Söz konusu uygulama, vergilemenin doğasında olan, sadece bankalara değil tüm gerçek usulde vergiye tabi mükelleflere tanınan genel bir uygulama olup, Vergi Usul Kanunu'nun karşılıklarla ilgili 322 ve 323 ncü maddeleri, ekonomik yaşama ait fiili uygulamaların güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

3.2.2.5.4. Karşılıkların Teknik Bakımından Değerlendirilmesi

Özellikle 1985 yılından itibaren Bankacılık Sistemi'nin hukuki düzenlemeleri yukarıda açıklandığı üzere, bankalar/bankacılık kanunları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu düzenlemelerin karşılıklar açısından önem kazanması 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile olmuştur. Bu kanun ile birlikte, özel karşılık tanımlaması içinde çıkarılan yönetmelikle özel karşılıkların teminatları ile karşılıksız kalan kısımları üzerinden ayrılacak tutarların, gider yazılabileceği hükmü getirilmiştir. Bu çerçevede, 1998-2008 dönemine ait mevduat bankalarının sermaye sahipliği ayırımına göre ayırdıkları karşılıklar Tablo 61'de gösterilmektedir.

²⁹⁹ Duvan, **a.g.m.**,s.22

³⁰⁰ Reisoğlu, **a.g.e.**, s.697

Tablo 61: 1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Ayırdıkları Karşılıklar³⁰¹ (Milyon TL)

Yıl	Genel Karşılıklar				Özel Karşılıklar				Toplam Karşılıklar			
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam
1998	117	418	41	576	159	85	2	246	276	503	43	822
1999	391	898	138	1.427	396	166	5	567	787	1.064	143	1.994
2000	211	786	136	1.133	350	842	23	1.215	561	1.628	159	2.348
2001	944	1.071	278	2.293	2.802	2.481	59	5.342	3.746	3.552	337	7.635
2002	1.511	1.358	263	3.132	4.724	1.766	87	6.577	6.235	3.124	350	9.709
2003	1.989	1.546	296	3.831	4.820	2.561	97	7.478	6.809	4.107	393	11.309
2004	2.020	2.383	255	4.658	2.398	2.929	114	5.441	4.418	5.312	369	10.099
2005	3.087	4.347	490	7.924	2.524	3.722	339	6.585	5.611	8.069	829	14.509
2006	2.674	5.125	1.156	8.955	2.413	4.019	819	7.251	5.087	9.144	1.975	16.206
2007	2.849	6.745	1.358	10.952	2.644	4.834	1.165	8.643	5.493	11.579	2.523	19.595
2008	3.443	7.533	1.529	12.505	2.963	5.608	1.996	10.567	6.406	13.141	3.525	23.072

Bu tabloya göre, 1998 yılında ayrılan karşılıkların tamamı 3182 sayılı Bankalar Kanunu’nu çerçevesinde işleme tabi tutularak, genel-özel karşılık ayrımı gözetilmeden “teminatsızlık” şartına göre kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak düşülmüştür. 1999-2004 yıllarının dahil olduğu ikinci dönemde 4389 sayılı Bankalar Kanunu’na göre genel-özel ayrımı yapılarak karşılık ayrılmıştır. Bu dönemde, özel karşılıkların tamamı gider yazılmış, genel karşılıklar ise bilanço pasifinde rezerv olarak tutulmuştur. 2005 yılından itibaren de, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre ayrılan özel karşılıkların yukarıda da açıklandığı üzere kapsamı genişlemiştir. Bir önceki dönemde olduğu gibi genel karşılıkların kurumlar vergisi yönünden gider yazılması mümkün olmadığından, banka bilançolarının pasif tarafında “karşılıklar” hesabında izlenmesine devam edilmiştir.

1999 yılından itibaren özel karşılık ayırma zorunluluğu ile birlikte, bu yılda ayrılan özel karşılıklar bir önceki yıla göre yüzde 131 artış göstermiştir. 1998-1999 yılları arasındaki genel karşılıkların artış oranı da yüzde 179 olmuştur. Ancak takip eden yıllarda, genel karşılıklar makul sayılabilecek oranlarda artarken, özel karşılıklar yasal düzenlemelerle sistematik yapıya kavuşturulmasına rağmen özellikle kriz yaşanan dönemlerde yüksek oranlı

³⁰¹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr, Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr, Gelir İdaresi Başkanlığı www.gib.gov.tr, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası www.tcmb.gov.tr verilerinden hazırlanmıştır. 2009 verileri Eylül sonu itibarı ile.

artış göstermiştir. Özel karşılıkların 2008-2009 döneminde artışı yüzde 53'dür.

Özellikle ayrılan özel karşılıkların, banka karlarını doğrudan etkilediği kesindir. Karların ne ölçüde etkilendiğini tespit etmek için öncelikle özel karşılıkların üzerinden ayrıldıkları matrahların gözlemlenmesine ve ayrılan karşılıkların bu matrahlara uygulanması sonucunda efektif karşılık oranının bilinmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, mevduat bankalarının sermaye sahipliği ayırımına göre 1998-2009 dönemine ilişkin nakdi ve gayrinakdi kredileri aşağıdaki Tablo 62'de gösterilmiştir.

Tablo 62: 1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Kredileri³⁰² (Milyon TL)

Yıl	Kamusal Sermayeli			Özel Sermayeli			Yabancı Sermayeli			Banka Grubu Toplamı		
	Nakit	G.nakit	Toplam	Nakit	G.nakit	Toplam	Nakit	G.nakit	Toplam	Nakit	G.nakit	Toplam
1998	4.108	4.081	8.189	8.129	11.252	19.381	413	1.122	1.535	12.650	16.455	29.105
1999	6.125	7.281	13.406	11.963	20.340	32.303	620	2.705	3.325	18.708	30.326	49.034
2000	9.222	10.435	19.657	18.636	22.987	41.623	966	3.566	4.532	28.824	36.988	65.812
2001	8.020	11.326	19.346	21.926	34.111	56.037	1.351	2.063	3.414	31.297	47.500	78.797
2002	8.611	9.969	18.580	33.972	31.632	65.604	2.161	1.694	3.855	44.744	43.295	88.039
2003	12.808	8.085	20.893	45.763	35.686	81.449	2.711	1.434	4.145	61.282	45.205	106.487
2004	20.937	7.926	28.863	68.432	44.001	112.433	4.665	2.015	6.680	94.034	53.942	147.976
2005	31.431	8.887	40.318	102.317	48.505	150.822	10.227	5.736	15.963	143.975	63.128	207.103
2006	45.962	10.489	56.451	123.997	47.910	171.907	32.508	16.606	49.114	202.467	75.005	277.472
2007	61.777	12.238	74.015	157.463	50.790	208.253	43.332	17.910	61.242	262.572	80.938	343.510
2008	84.814	19.237	104.051	192.171	58.485	250.656	61.107	23.556	84.663	338.092	101.278	439.370

Bu tabloda, mevduat bankalarının kamusal sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli sahiplik durumuna göre nakdi kredileri ile bilanço dışında izlenen ve garanti, kefalet ve verilen taahhütlerden oluşan gayrinakdi kredileri yer almaktadır. 1998 yılında, mevduat bankalarının belirtilen kalemlerden oluşan toplam stoğu 29.105 milyon TL iken, aynı stok 2009 Eylül itibarı ile 444.693 milyon TL'na ulaşmıştır. 1998 yılındaki stoğun dağılımı yüzde 28'i kamusal sermayeli, yüzde 67'i özel sermayeli ve yüzde 5'i de yabancı sermayeli mevduat bankalarından oluşurken, 2009 Eylül itibarıyla bu dağılım yüzde 26 kamusal sermayeli, yüzde 55 özel sermayeli ve yüzde 19

³⁰² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. 2009 verileri Eylül sonu itibarı ile verilmiştir. Gayrinakdi krediler, bilanço dışı varlıklardan "garanti ve kefaletler" ile "verilen taahhütler" toplamından oluşmaktadır.

yabancı sermayeli mevduat bankaları olarak gerçekleşmiştir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarının payının artması, özel sermayeli mevduat bankalarının bir kısmına ait hisselerin yabancı sermayeli bankalar devrinden kaynaklanmıştır.

Yukarıdaki, Tablo 61 ve Tablo 62’de belirtilen verilerden faydalanarak, mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde ayırdıkları karşılıkların efektif oranları, sahiplik yapısına göre aşağıdaki Tablo 63’de belirtilmektedir.

Tablo 63:1998-2008 Dönemine ait Sermaye Sahipliği Ayırımına Göre Mevduat Bankalarının Karşılık Efektif Oranları

Yıllar	Genel Karşılıklar %				Özel Karşılıklar %				Toplam Karşılıklar %			
	Kamu	Özel	Yabancı	Ortalama	Kamu	Özel	Yabancı	Ortalama	Kamu	Özel	Yabancı	Ortalama
1998	1,4	2,2	2,7	2,0	1,9	0,4	0,1	0,8	3,4	2,6	2,8	2,8
1999	2,9	2,8	4,2	2,9	3,0	0,5	0,2	1,2	5,9	3,3	4,3	4,1
2000	1,1	1,9	3,0	1,7	1,8	2,0	0,5	1,8	2,9	3,9	3,5	3,6
2001	4,9	1,9	8,1	2,9	14,5	4,4	1,7	6,8	19,4	6,3	9,9	9,7
2002	8,1	2,1	6,8	3,6	25,4	2,7	2,3	7,5	33,6	4,8	9,1	11,0
2003	9,5	1,9	7,1	3,6	23,1	3,1	2,3	7,0	32,6	5,0	9,5	10,6
2004	7,0	2,1	3,8	3,1	8,3	2,6	1,7	3,7	15,3	4,7	5,5	6,8
2005	7,7	2,9	3,1	3,8	6,3	2,5	2,1	3,2	13,9	5,4	5,2	7,0
2006	4,7	3,0	2,4	3,2	4,3	2,3	1,7	2,6	9,0	5,3	4,0	5,8
2007	3,8	3,2	2,2	3,2	3,6	2,3	1,9	2,5	7,4	5,6	4,1	5,7
2008	3,3	3,0	1,8	2,8	2,8	2,2	2,4	2,4	6,2	5,2	4,2	5,3

1998-2008 döneminde ayrılan genel ve özel karşılıkların efektif oranları, Tablo 63’de sermaye sahipliğine göre ayrıma tabi tutulmuştur. Buna göre 1998 yılında; kamusal sermayeli bankaların genel karşılık efektif oranı yüzde 1,4 iken 2009 yılında yüzde 3,6’ya; özel sermayeli bankaların yüzde 2,2 olan genel karşılık efektif oranı 2009’da yüzde 3,8’e çıkmış ve yabancı sermayeli bankaların yüzde 2,7 olan efektif genel karşılık oranı 2009’da yüzde 2,3’e düşmüştür. Mevduat bankalarının ayırdıkları genel karşılıkların bu dönemdeki ortalama efektif oranı yüzde 2’den 2009’da yüzde 3,5’a yükselmiştir.

Özel karşılık efektif oranları açısından ise, kamusal sermayeli bankaların 1998’de yüzde 1,9 olan efektif oranı 2009’da yüzde 3,3’e, özel sermayeli bankaların yüzde 0,4 olan özel karşılık efektif oranı 2009’da yüzde

3,6'ya ve yabancı sermayeli bankaların yüzde 01 olan özel karşılık efektif oranı 2009'da yüzde 4,1'e çıkmıştır. Mevduat bankalarının ayırdıkları özel karşılıkların bu dönemdeki ortalama efektif oranı yüzde 08'den 2009'da yüzde 3,6'ya yükselmiştir.

Diğer taraftan özellikle 2001, 2002, 2003 ve kısmen 2004'de kamusal sermayeli bankaların ayırdıkları özel karşılıklar efektif oranlarının yüksekliği dikkat çekmektedir. 2000 yılında yüzde 1,8 olan efektif özel karşılık oranı, 2001 yılında yüzde 14,5'e, 2002 yılında yüzde 25,4'e yükselmiş, 2003 yılında yüzde 23,1'e ve 2004 yılında da yüzde 8,3'e gerilemiştir. Bilindiği üzere, 2001 yılından itibaren kamusal sermayeli bankaların yeniden yapılandırma sürecinde, bu bankalara Hazine Müsteşarlığı tarafından uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senetleri ihracı yolu ile sermaye aktarımı yapılmış,³⁰³ bu

³⁰³ Devlet Planlama Teşkilatı, “2003 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Ağustos 2003, s.65-66 (Yüksek Planlama Kurulu’nun 14.Ağustos.2003 tarih ve 2003/31 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.) <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/2599/2003.pdf> (Erişim: 08.01.2010)

Bu konuda, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan “2003 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Rapor” da şöyle denilmektedir:

“Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması çerçevesinde, görev zararı alacakları tasfiye edilmiş, görev zararı yaratan yasal düzenlemeler kaldırılmış, bütçeye ödenek konulmaksızın, bu bankalara görev zararı yaratacak herhangi bir görev verilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Görev zararı alacaklarının tasfiyesi, Hazine tarafından 2001 yılı içinde kamu bankalarına 23 katrilyon TL tutarında özel tertip devlet tahvili verilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, söz konusu bankaların likidite ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, Merkez Bankası dışındaki kaynaklardan gecelik borçlanmaları sıfırlanmış, nakit ve menkul kıymet verilerek sermayeleri güçlendirilmiştir.

Operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde, kamu bankaları için detaylı bir stratejik ve organizasyonel uygulama planı yürürlüğe konulmuş ve bu bankaların şube ve personel sayılarının rasyonel seviyelere getirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Nitekim, Aralık 2000 itibarıyla 2.494 olan şube sayısı Aralık 2002 itibarıyla yüzde 32,4 oranında azaltılarak 1.685'e, 61.601 olan personel sayısı ise yüzde 50,7 oranında indirilerek 30.399'a düşürülmüştür.

Kamu bankalarının finansal ve operasyonel yönden yeniden yapılandırılmasının olumlu sonuçları karlılık performansına yansımıştır. Nitekim, 2001 yılı Nisan ayı itibarıyla 1.338 trilyon TL zarar eden kamu bankaları, 2002 Aralık sonu itibarıyla Ziraat Bankasının 953 trilyon, Halk Banka sının 814 trilyon TL kâr elde etmesiyle toplam 1.767 trilyon TL kâr etmiştir. Kamu bankalarını yeniden yapılandırma çabaları, söz konusu bankaların sistem üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirirken, kamu maliyesi üzerinde ek bir yük yaratmıştır. Bu kapsamda, mevcut görev zararı alacaklarının Hazine tarafından menkul kıymete bağlanması ve sermaye desteği sağlanması amacıyla aktarılan kaynak, 2001 yıl sonu itibarıyla GSYİH'nın yüzde 14,8'ine ulaşmıştır. Ancak, kamu bankalarına aktarılan Devlet İç Borçlanma Senetlerinin çok büyük bir kısmının, bu bankaların bilançolarında gizlenen bütçe açıklarının kamu maliyesinin şeffaflaşması doğrultusunda menkul kıymetleştirilerek bir ödeme planına bağlanması işlemi olduğu dikkate alındığında, yeniden yapılandırmanın kamu maliyesi üzerinde yarattığı ek yükün çok daha düşük olduğu görülmektedir.”

operasyonlarla birlikte karşılık yönetmeliğinde yer alan kriterlere ve teminatının niteliğine bakılmaksızın bütün sorunlu kredilere yüzde 100 özel karşılık ayrılmıştır. Gerçekleştirilen operasyon kısa vadede ayrılan karşılıkların, aşağıda belirtilen çeşitli bilanço kalemlerine olan oranını ciddi biçimde bozmasına rağmen orta vadede kamusal sermayeli bankaların rehabilitasyonu konusunda olumlu yönde önemli katkı sağlamıştır. Bu nedenle, özel karşılık efektif oranları belirtilen yıllarda yüksek görünmektedir.

Tabloda yer alan toplam karşılık efektif oranlarının teorik anlamı bulunmaktadır. Toplam stoğa uygulanan genel karşılık oranı ile bulunan değer ile tamamen kriter uygulanarak bulunan özel karşılıkların toplanması diğer bir ifade ile farklı değerlerin kombinasyonu uygulamada anlam ifade etmemektedir. Zira, toplam karşılıkların mevcut Bankacılık Kanunu'na göre tümünün kurumlar vergisi matrah tespitinde gider yazılmasının imkansızlığına rağmen, Bankacılık Sistemi'nin maruz kaldığı kullanım risk boyutlarının görülmesi açısından kümülatif genel ve özel karşılık efektif oranlarının hesaplanması önem kazanmaktadır.

Mevduat bankalarının ayırdıkları karşılıkların, bazı bankacılık ve genel bütçe kalem büyüklükleri ile bunların içindeki paylarının bilinmesi, karşılıkların Bankacılık Sistemi için ne boyutta önemli olduğu konusunda bilgi vermektedir. Çünkü, yoğun ekonomik faaliyet aktörü olan Bankacılık Sistemi'nin faaliyetini kesintisiz sürdürebilmesi, hem sistemin kendisi hem de genel bütçe gibi makroekonomik yapının temel taşı olan devlet gelirleri için önemli olabilmektedir. Bu nedenle, 1998-2008 dönemine ait mevduat banka bilançolarından ve genel bütçe kalemlerinden karşılıkların etkileşim içinde olduğu seçilmiş bazı kalemlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Mevduat bankaları için seçilmiş kalemler, özel kredi karşılıkları, toplam krediler, aktif toplamı, özvarlıklar, vergi öncesi dönem karı, ödenen kurumlar vergisi; genel bütçe için seçilmiş kalemler ise, genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatı, genel bütçe toplam vergi tahsilatı, genel bütçe toplam tahsilatından oluşmaktadır.

Tablo 64: 1998-2008 Dönemine ait Mevduat Bankalarının Özel Karşılıkları ile Bazı Bankacılık ve Genel Bütçe Kalemlerine İlişkin Büyüklükler³⁰⁴
(Milyon TL)

Yıl	Özel Karşılıkları	Krediler	Aktif Toplamı	Öz Varlıklar	Vergi Öncesi Dönem Karı	Bankaların Ödenen Kurumlar Vergisi	Genel Bütçe Kurumlar Vergisi Tahsilatı	Genel Bütçe Toplam Vergi Tahsilatı	Genel Bütçe Toplam Tahsilat
1998	246	29.105	33.478	2.915	3.374	446	884	9.229	11.636
1999	567	49.034	64.781	3.358	1.087	529	1.831	14.802	18.658
2000	1.215	65.812	95.855	5.852	-2.424	584	2.786	26.504	33.041
2001	5.342	78.797	152.689	14.646	-4.298	642	4.356	39.736	50.890
2002	6.577	88.039	203.243	22.703	3.440	1.000	5.575	59.632	74.604
2003	7.478	106.487	239.423	31.350	7.437	2.272	8.645	84.316	98.559
2004	5.441	147.976	295.112	40.823	8.720	2.584	9.619	101.039	120.089
2005	6.585	207.103	384.027	47.482	8.262	3.230	11.402	119.251	148.238
2006	7.251	277.472	470.635	50.409	13.182	2.939	13.583	151.272	182.578
2007	8.643	343.510	543.272	64.533	16.564	3.096	12.447	171.098	203.349
2008	10.567	439.370	683.823	72.061	14.724	2.872	15.719	189.981	225.496

1998-2008 döneminde bu kalemlerin belirtildiği Tablo:64 yukarıda yer almakta olup bu tabloda;

- Özel kredi karşılıklarının 65,7 kat,
- Kredilerin 15,3 kat,
- Aktif toplamının 19,5 kat,
- Özvarlıkların 30,6 kat,
- Vergi öncesi dönem karının 4,3 kat,
- Ödenen kurumlar vergisinin 7,8 kat,
- Genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatı 21,1 kat,
- Genel bütçe toplam vergi hasılatının 13,6 kat,
- Genel bütçe toplam gelirinin 13,1 kat,

arttığı görülmektedir.

Tablo 64'den da izlendiği üzere, en dikkati çeken artış özel karşılıklarda olup, 1998-2009 döneminde 65,7 kat artmıştır. Bankacılık Sistemi kullanım risk ölçümlemesi ve risk yönetiminde bir zafiyetin olduğu görüntüsü veren bu artışı diğer taraftan bu risklerin etkisini azaltan özvarlık artışı izlemektedir. Bankacılık Sistemi'nin sağlıklı büyümesi için ihtiyaç olan özvarlıklara özellikle 2001 krizinden sonra gerekli önemin verildiği ve bu

³⁰⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr), Türkiye Bankalar Birliği (www.tbb.org.tr), Gelir İdaresi Başkanlığı (www.gib.gov.tr), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (www.tcmb.gov.tr) verilerinden hazırlanmıştır. 2009 verileri Eylül sonu itibarı ile.

konuda aşama kaydedildiği görülmektedir. Krediler ile aktif toplamalarının artışı uyumlu olmakla birlikte, en dramatik artışın vergi öncesi dönem karı ile ödenen kurumlar vergisinde gerçekleştiği izlenmektedir. Bu dönemde, vergi öncesi dönem karının artışı 4,3 kat, ödenen kurumlar vergisinin artışı 7,8 kattır. Bu ise, bankacılığın ana faaliyet kalemlerinden en önemlisi olan kredilerdeki artışın özvarlık artışı ile uyumlu olmadığını, kredilerin niteliksiz ve yoğun olarak artmasından ziyade, nitelikli ve etkin risk yönetimi güdümünde artmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Bu konu ile ilgili son olarak, yukarıdaki Tablo 64'de belirtilen 1998-2009 dönemine ait özel karşılıklar dışındaki bankacılık ve genel bütçe seçilmiş büyüklükleri içindeki özel karşılıklar payının hesaplanması gerekmektedir. Bu kalemler içindeki özel karşılıklar payının yer aldığı Tablo: 65 aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 65'den de izlendiği üzere 1998-2009 döneminde, özel karşılıkların toplam krediler içindeki payı 1998'de yüzde 0,8 iken, 2009'a glindiğinde yüzde 3,6'ya yükselmiştir. Bu dönem içinde 2001-2002 ve 2003 yıllarında, yukarıda da belirtildiği üzere kamusal sermayeli bankaların yeniden yapılandırma sürecinde, sorunlu tüm kredilere yüzde 100 karşılık ayırması, bu oranın yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Özel karşılıkların mevduat bankaları aktif toplamına oranında da benzer bir yorumda bulunmak mümkündür. Bu oran, 1998 yılında yüzde 0,7 seviyesinden 2009 yılında yüzde 2,5'e çıkmıştır.

Tablo 65:1998-2008 Dönemine ait Mevduat Bankaları Özel Karşılıklarının Bazı Bankacılık ve Genel Bütçe Kalemleri İçindeki Payları

Yıllar	Özel Karşılıklar /						Genel Bütçe Toplam Vergi Gelirleri Tahsilatı (%)	Genel Bütçe Gelir Toplamı (%)
	Krediler (%)	Aktif Toplamı (%)	Özvarlıklar (%)	Vergi Öncesi Dönem Karı (%)	Ödenecek Kurumlar Vergisi (%)	Genel Bütçe Kurumlar Vergisi Tahsilatı (%)		
1998	0,8	0,7	8,4	7,3	55,2	27,8	2,7	2,1
1999	1,2	0,9	16,9	52,2	107,2	31,0	3,8	3,0
2000	1,8	1,3	20,8	-23,4	208,0	43,6	4,6	3,7
2001	6,8	3,5	36,5	-13,2	832,1	122,6	13,4	10,5
2002	7,5	3,2	29,0	191,2	657,7	118,0	11,0	8,8
2003	7,0	3,1	23,9	100,6	329,1	86,5	8,9	7,6
2004	3,7	1,8	13,3	62,4	210,6	56,6	5,4	4,5
2005	3,2	1,7	13,9	79,7	203,9	57,8	5,5	4,4
2006	2,6	1,5	14,4	55,0	246,7	53,4	4,8	4,0
2007	2,5	1,6	13,4	52,2	279,2	69,4	5,1	4,3
2008	2,4	1,5	14,7	71,8	367,9	67,2	5,6	4,7

Özvarlıklar açısından, yıllar itibarı ile sermaye artırımına özel önem verilmesi, dönemin başlangıç yıllarındaki trendin olumsuz etkisini azaltmakla birlikte 2008 ve 2009 yıllarında tekrar bozulma işaretleri görülmektedir. Bu konuda, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 2008 karlarının dağıtılmayarak özvarlıklara eklenmesi suretiyle bilanço bozulmalarını önleme konusundaki bankalara telkini, Kurum yaklaşımının özvarlıklara verilen önemin bir göstergesi olduğuna şüphe yoktur.

Özel karşılıkların vergi öncesi dönem karı içindeki payı 1998 yılında yüzde 7,3 iken, 2009 yılında yüzde 112'ye çıkması, karşılıkların bir dönem karından daha fazla tutarı içerdiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde, 2002 yılından beri en yüksek oran 2009 yılında gerçekleşmiştir.

Özel karşılıkların en yüksek oranda pay içerdiği kalemin, ödenecek kurumlar vergisinde olduğu görülmektedir. 1998 yılında özel karşılıkların ödenecek kurumlar vergisi içindeki payı yüzde 55'den 2009'da yüzde 463'e çıkmıştır. Diğer bir ifade ile 2009 yılında ayrılan özel karşılıklar, bankaların bu yılda ödeyeceği kurumlar vergisinden 4,6 kat daha fazladır. Bu oran, üzerinde düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, ayrılan özel karşılıkların genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatına oranı 1998 yılında yüzde 27,8 iken, bu oran 2009 yılında yüzde 86,6'ya çıkmıştır. Bunun anlamı, neredeyse genel bütçe kurumlar vergisi tahsilatı kadar bir tutarın bankalar tarafından özel karşılık olarak gider gösterdiğini ifade etmektedir. Özel karşılıkların, genel bütçe toplam vergi gelirleri tahsilatına ve genel bütçe toplam gelirlerine oranları bakımında da, 2001 ve 2002 yıllarından beri en yüksek oran 2009 yılında gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, özel karşılıkların ayrıldığı dönemler itibarı ile artışı, 1998-2009 döneminde yaşanan krizlerin Bankacılık Sistemi üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin izlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Diğer bir ifade ile ait olduğu dönemler itibarıyla, karşılık uygulamalarından genel karşılıkların (özellikli durumlar hariç) karşılık yönetmeliğinde belirtilen stok artışları ile uyumlu, özel karşılıkların ise ekonomik konjonktüre göre olumlu veya olumsuz tepki veren hukuki ve idari düzenleme şeklinde bir sistem rehabilitasyon yöntemi olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.2.6. Bankaların Muhasebe Uygulamaları ve Belgelerin Saklanması İlişkin Ödevleri

Bu ödev, bankaların muhasebe ve raporlama sisteminde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, konsolide ve konsolide olmayan bazda mali durumları, mali performansları ile yönetimin etkinliği hakkında bilgileri içeren finansal tablolarının zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayımlanmasına ve belgelerin saklanmasına ilişkin olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 37, 39, 42, 93 ve 95 inci maddelerine dayanılarak "Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Yönetmelik"³⁰⁵ ile yüklenmiştir.

³⁰⁵ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bu Yönetmeliğe göre, bankalar faaliyetlerini Kurulca çıkarılacak tebliğlere göre muhasebeleştirmek zorundadır. Faaliyetlerin, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra Nolu “Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ”³⁰⁶ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır. Ancak, bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ve konsolide finansal tablolar, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar Kurulca çıkarılacak tebliğler ile belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bankaların yönetim kurulları, bu Yönetmelikte belirlenen usul ve esaslara uygun olarak faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi, finansal tabloların hazırlanması, onaylanması, denetlenmesi, yetkili mercilere sunulması ve yayımlanması dahil finansal raporlama sistemini, görev, yetki ve sorumlulukları belirlemek, bilgi sistemlerini yeterli hale getirmek ve uygulamayı gözetmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğe bağlı olarak yönetim kurulu, muhasebe ve raporlama sistemiyle ilgili olarak; temel politikaların belirlenmesi, iş tanımlarının, görev, yetki ve sorumlulukların iş akış şemasına uygun olarak açık bir şekilde yapılması, iç ve dış bilgi akış sisteminin yeterli hale getirilmesi, yetki ve sorumlulukların açık bir şekilde belirlenmesi ve bununla ilgili uygulamanın gözetilmesi hususlarında gerekli tedbirleri almakla sorumludur.

Türkiye’de kurulu bankaların yönetim kurulu başkanı, denetim komitesi üyeleri, genel müdürü, finansal raporlamadan sorumlu genel müdür yardımcısı ve ilgili birim müdürü veya bu unvanlara eş değer kişiler tarafından ad, soyad ve unvan belirtilmek suretiyle, bağımsız denetim raporu hariç olmak üzere, biçimi Kurulca belirlenecek yıl sonu ve ara dönem finansal raporlar, bu raporların ekinde yer alan finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotları ile ay sonları itibarıyla düzenlenen finansal tabloları,

³⁰⁶ 16.01.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

bu Yönetmelik hükümlerine ve muhasebe kayıtlarına uygun olduğu belirtilerek imzalamak zorundadırlar. Bu çerçevede,

- Bankalar, yıl sonu konsolide ve konsolide olmayan finansal raporları ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 347 nci maddesi uyarınca teşkil olunan denetçiler tarafından hazırlanan raporu ilgili oldukları yılı takip eden Nisan ayı sonuna kadar Kuruma ve kuruluş birliklerine elektronik ortamda ve matbu olarak tevdi etmek zorundadır.
- Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan bankalar, Türkiye’deki yönetim merkezleri tarafından düzenlenen ve müdürler kurulu tarafından imzalanan Türkiye’deki faaliyetlerine ait yıl sonu bilânçoları ile gelir tablolarını, bunların açıklama ve dipnotlarını, merkezlerinin bilânço ve gelir tablolarını Kuruma ve kuruluş birliklerine elektronik ortamda ve matbu olarak tevdi etmek zorundadır.
- Bankalar Mart, Haziran ve Eylül ayları sonu itibarıyla düzenleyecekleri konsolide olmayan ara dönem finansal raporlarını kırkbeş gün içinde, konsolide olanları ise yetmişbeş gün içinde Kuruma ve kuruluş birliklerine elektronik ortamda ve matbu olarak tevdi etmek zorundadır.
- Bankalar, her ay sonu itibarıyla düzenleyecekleri bilanço ve gelir tablolarının birer örneğini ve Kurum tarafından istenen diğer ilave bilgi ve açıklamaları dönemi izleyen otuz gün içinde Kuruma tevdi etmek zorundadır.
- Bankalar yıl sonu konsolide ve konsolide olmayan finansal raporları ve Türk Ticaret Kanununun 347 nci maddesi uyarınca teşkil olunan denetçiler tarafından hazırlanan raporları ilgili oldukları yılı takip eden Nisan ayı sonuna kadar Ticaret Sicili Gazetesi’nde ilân eder. Ticaret Sicili Gazetesi’nde yapılan ilanı müteakip, yayımlanmak üzere yedi gün içinde dipnotsuz olarak yıl sonu malî tabloları, bağımsız denetçi raporu ve Türk Ticaret

Kanununun 347 nci maddesi uyarınca teskil olunan denetçiler tarafından hazırlanan rapor Resmi Gazete'ye gönderilir. Resmî Gazete'de söz konusu yayımın yapıldığı Ticaret Sicili Gazetesinin tarih ve sayısına, yayımlanan bilgilerin internet sayfası belirtilmek suretiyle kuruluş birlikleri ile ilgili bankanın internet sayfasından ulaşılabilmesine ilişkin ibareye kolaylıkla okunabilecek şekilde yer verilir. Bankalar, ilanın yapıldığı Resmi Gazete'nin tarih ve sayısı ile ilan edilen bilgilerin Kuruma gönderilen bilgilerle aynı olduğuna ilişkin beyanlarını Resmi Gazete'deki ilanı müteakip yedi gün içinde Kuruma bildirir.

- Kuruluş birlikleri kendilerine tevdi edilen her bir bankanın yıl sonu finansal raporunu Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih itibarıyla, ara dönem finansal raporunu ise kendisine tevdi tarihinden itibaren yedi gün içinde internet sayfasında yayımlamakla yükümlüdür.
- Bankalar, yıl sonu finansal raporlarını Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih itibarıyla, ara dönem finansal raporlarını ise kuruluş birlikleri tarafından kamuya açıklandıktan sonra kendi internet sayfalarında yayımlamak ve en az beş yıl süreyle kullanıcıların ulaşımına açık tutmak zorundadır.
- Kamuya açıklanacak finansal raporların birinci fıkrada belirtilen yetkili mercilere gönderilmesine ve ilan edilmesine ilişkin olarak arızı hallerde bankalara ek süre vermeye Kurum yetkilidir.
- Bankalar, usul ve esasları Kurumca belirlenecek finansal tablo, rapor ve cetvelleri ihtiva eden gözetim raporlarını Kurulca belirlenecek esaslar çerçevesinde ve sürelerde Kuruma tevdi etmek zorundadır.
- Banka yönetim kurulu başkanı ve genel müdürünün ara dönem faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerini içerecek ara dönem faaliyet raporlarında, bankanın ve konsolide ettiği ortaklıkların ilgili ara dönem itibarıyla finansal durumu ve performansı, bunları etkileyen önemli olaylar ve işlemler, ilgili ara dönem sonrasına

ilişkin beklentiler hakkında değerlendirmeler verilir ve “Bankalarca Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanmasına ve Yayımlanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”³⁰⁷ uyarınca hazırlanan yıllık faaliyet raporunda yer alan finansal tablolaradaki rakamsal bilgileri içeren açıklamaların dışındaki bilgiler ile ilgili değişiklikler ve varsa bunların banka ve konsolide ettiği ortaklıkların ilgili ara dönemdeki finansal durumuna etkileri de açıklanır. Yıllık faaliyet raporunda yer alan bahse konu kapsamdaki açıklamalarda önemli değişiklik olmaması halinde bu durum belirtilir.

3.2.2.7. Sermaye Yeterlilik Oranı ve Bu Oranın Ölçülmesi ve Değerlendirmesine İlişkin Ödevler

Değişik aktif gruplarına uygun farklı sermaye yeterliliğinin belirlenmesi (örneğin aktif ağırlıklarına göre belirlenmesi) dolaylı risklerin doğru hesaplanması kuralına bağlıdır. Eğer risk ağırlıkları doğru belirlenmezse dolaylı risklerin hesaplanmasına bağlı sermaye yeterliliğinin yanlış hesaplanması sonucu bankalar yanlış bir yaklaşımda bulunmaya teşvik edilebilir. Bu da bankaların mutlak risklerinin ve dolaylı risklerinin yanlış fiyatlandırılmasına yol açabilir.³⁰⁸ Basel Komite’nin mevcut sermaye yeterliliği düzenlemesinde dolaylı riskler fazla dikkate alınmadan banka portföyündeki farklı risk özellikleri taşıyan aktifler için tek tip risk ağırlıkları belirlenmiştir. Bu nedenle Komite’nin 1999 yılında yayımladığı yeni sermaye yeterliliği önerisinde banka aktifleri için kapsamlı risk ağırlıkları belirlenmiştir. Bu açıdan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun bankalara yüklediği en önemli ödevlerden birisi de belirlenen orandaki Sermaye Yeterlilik Oranı’nın sağlanmasına ilişkindir. Sermaye Yeterlilik Oranı için verilen ödevin amacı, bankaların mutlak ve dolaylı risklerinin, ağırlıklarına

³⁰⁷ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

³⁰⁸ Melike ALPARSLAN, “Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim ve Temel İlkeleri”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, Yıl.2000, Sayı.34.

göre doğru tespit edilmesi ve oluşabilecek zararlara karşı konsolide ve konsolide olmayan bazda yeterli özkaynak bulundurmalarının sağlanmasıdır.

Bu çerçevede, bankaların maruz kalınan riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı konsolide ve konsolide olmayan bazda yeterli özkaynak bulundurmalarının sağlanmasına ilişkin olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 43, 45, 47 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak hazırlanan ve yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”³⁰⁹ ile ihdas edilmiştir.

Bu Yönetmeliğe göre kredi riskine esas tutar, kredi riskine esas tutar, bilanço içi varlıklar ile gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlara ilişkin kredi riskine esas tutarların toplamından oluşmaktadır. Ancak, aşağıda belirtilenler için kredi riskine esas tutar hesaplanmaz;

- bankanın alım satım hesaplarında yer alan ve piyasa riskine esas tutarın tespit edilmesinde taşıdıkları spesifik risk için sermaye yükümlülüğü hesaplanan hisse senetleri,
- yatırım fonu ve katılma belgeleri ile getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş menkul kıymetler,
- bankaların “Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik”de ana sermayeden ve sermayeden indirilen değer olarak dikkate alınan tutarlar,
- teşkilatlanmış borsalarda alım satımı yapılan türev finansal araçlara ilişkin pozisyonlar.

Bilanço içi varlıklar ile gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçların kredi riskine esas tutarları, kredi eşdeğerlerine “Analiz Formları”nda belirtilen risk ağırlıklarının uygulanması suretiyle hesaplanması gerekmektedir. Kredi eşdeğerleri;

- bilanço içi varlıklar bakımından bilançoda kayıtlı değerlerini, söz konusu fonlar bakımından ise bilançoda kayıtlı değerlerinin yüzde yetmişini,

³⁰⁹ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- gayrinakdi krediler ve taahhütlerle ilgili işlemler bakımından, varsa bu işlemler için “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe” istinaden ayrılan özel karşılıklar düşüldükten sonraki net tutarlarının krediye dönüştürme oranları ile çarpıldıktan sonra bulunacak tutarlarını,
- dövize, faiz oranına, altına dayalı türev finansal araçlar bakımından, bunların nominal değerlerinin krediye dönüştürme oranları ile çarpılmasından elde edilecek tutarları,
- hisse senedine ve emtiaya dayalı türev finansal araçlar bakımından bunların nominal değerlerinin krediye dönüştürme oranları ile çarpılmasından elde edilecek tutara pozitif yenileme maliyetlerinin ilave edilmesi suretiyle bulunacak tutarları,

ifade etmektedir.

Tükenme ve değer kaybı ile karşı karşıya olan varlıkların kredi eşdeğerleri ilgili amortismanlar ve karşılıklar düşüldükten sonra hesaplanması gerekmektedir. Yabancı ülkelerde bankacılık faaliyetinde bulunan bağlı ortaklık ve iştiraklerin yükümlülüklerine karşılık, yabancı ülke mercilerine ilgili ülke mevzuatı gereğince verilen sınırsız garanti niteliğini taşıyan taahhütlerin kredi sınırlarının hesaplanmasında esas alınan tutarı, kredi eşdeğerinin hesabında dikkate alınacak özel karşılıklar öncesi değerini oluşturmaktadır. Vadeli aktif değerler alım taahhütleri ve riski bankaya rücu edilebilen banka aktif değerleri ile ilgili satış işlemleri isleme konu varlığın risk ağırlığı ile ağırlıklandırılması zorunludur. Bilanço içi varlık, gayrinakdi kredi, taahhüt ve türev finansal araçların teminatlandırılmış olmaları durumunda, bunların sadece teminatlandırılmış kısımları teminatına göre risk ağırlığına tabi tutulabilir. İlgili mevzuatta yapılan değişiklikler sonucu yeni tanımlanan kalemler ve yeni finansal araçlarla ilgili olarak henüz risk ağırlığı verilmemiş bulunanlar yüzde yüz risk ağırlığına tabi tutulur.

3.2.2.7.1. Gayrinakdi Krediler, Taahhütler ve Türev Finansal Araçların Krediye Dönüştürme Oranları

Gayrinakdi krediler ve taahhütlere aşağıda yer alan krediye dönüştürme oranları uygulanır.

- Yüzde yüz krediye dönüştürme oranı uygulanacak olan gayrinakdi krediler ve taahhütler;
 - nakit temini için verilen teminat mektupları, (lehdarın üstlendiği bir finansal yükümlülüğün teminatı olarak verilen teminat mektupları),
 - aval verilen kabul kredileri,
 - cayılamaz garanti (teminat) akreditifleri ile teyitli ihracat akreditifleri,
 - ciro zincirinde herhangi bir bankanın yer almadığı cirolar,
 - faktoring garantileri,
 - teminat mektupsuz prefinansman kredilerine verilen garantiler,
 - riski bankaya rücu edilebilen banka aktif değerleri ile ilgili satış işlemleri,
 - yurt dışından temin edilen nakdi krediler için verilen garantiler,
 - vadeli aktif değerler alım taahhütleri,
 - vadeli mevduat satım taahhütleri,
 - iştirak ve bağlı ortaklıkların sermayesine iştirak taahhütleri.
- Yüzde elli krediye dönüştürme oranı uygulanacak olan gayrinakdi krediler ve taahhütler;
 - nakit temini amacıyla verilenler dışında kalan diğer teminat mektupları,
 - menkul kıymet ihracında satın alma garantileri,
 - kullandırma garantili kredi tahsis taahhütleri,
 - menkul kıymet ihracına aracılık taahhütleri,

- yüzde sıfır, yüzde yirmi ve yüzde yüz krediye dönüştürme oranı uygulanacak olanlar dışındaki akreditifler,
- krediye dönüştürme oranı belirlenmemiş garanti ve kefaletler.
- Yüzde yirmi krediye dönüştürme oranı uygulanacak olan gayrinakdi krediler ve taahhütler;
 - çekler için ödeme taahhütleri,
 - teminatı ihraç veya ithal edilecek malın kendisi olan bir yıldan kısa vadeli ithalat ve ihracat akreditifleri,
 - yüzde sıfır krediye dönüştürme oranı uygulanacak olanlar dışında kalan cayılabilir taahhütler.
 - krediye dönüştürme oranı belirlenmemiş cayılamaz taahhütler,
 - kredi kartı harcama limiti taahhütleri,
 - kredili mevduat hesabı limit taahhütleri
- Yüzde sıfır krediye dönüştürme oranı uygulanacak olan gayrinakdi krediler ve taahhütler;
 - aval verilmemiş kabul kredileri,
 - lehdar adına ödeme yükümlülüğü bulunmayan akreditifler,
 - ciro zincirinde herhangi bir banka bulunan cirolar,
 - iki güne kadar valörlü döviz alım satım taahhütleri,
 - aktif değerler satım taahhütleri ve vadeli mevduat alım taahhütleri,
 - herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın banka tarafından istenildiğinde iptali mümkün olan cayılabilir taahhütler.

Döviz, faiz oranı ve altına dayalı vadeli, futures ve swap alım satım sözleşmeleri ile satın alınan alım ve satım opsiyonlarına başlangıç vadelerine göre belirlenen krediye dönüştürme oranları uygulanması zorunludur. Hisse senedine ve emtiaya dayalı vadeli, futures, swap alım satım sözleşmeleri ile satın alınan alım satım opsiyonlarına vadeye kalan sürelerine göre belirlenen krediye dönüştürme oranları uygulanmalıdır.

3.2.2.7.2. Piyasa Riskine Esas Tutar

Piyasa riskine esas tutar, risk ölçüm modelleri veya standart metot ile hesaplanması gerekmektedir. Kurum tarafından kullanımına izin verilen bir risk ölçüm modeli bulunmayan, risk ölçüm modeli Kurumca yeterli görülme-ye-n ya da modellerinin yeterliliğinin ve güvenilirliğinin kaybolduğuna Kurumca kanaat getirilen bankalarca, piyasa riskine esas tutar, standart metoda göre hesaplanan genel piyasa riski, kur riski, spesifik risk, emtia riski, takas riski ve opsiyonlardan kaynaklanan piyasa riski için gerekli sermaye yükümlölükleri toplamının onikibuçuk ile çarpılması suretiyle bulunmalıdır. Kurum tarafından kullanımına izin verilen bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca piyasa riskine esas tutar, riske maruz değere dayalı sermaye yükümlölüğünün onikibuçuk ile çarpılması suretiyle bulunur. Piyasa riskine esas tutarın hesaplanmasında risk ölçüm modeli kullanımına ve risk ölçüm modeli ile piyasa riskinin hesaplanmasına ilişkin usul ve esaslar ile opsiyonlardan kaynaklanan piyasa riski için standart metoda göre sermaye yükümlölüğünün hesaplanmasına ilişkin usul ve esaslar bu Yönetmeliğe ilişkin Kurulca çıkarılacak Tebliğler ile düzenlenir.

Satılmaya hazır menkul kıymetlerin banka bilançosundaki toplam menkul kıymetler içindeki payının yüzde 10'u aşması durumunda, satılmaya hazır menkul kıymet hesapları bu Yönetmelik uygulamasında alım satım hesapları olarak kabul edilir ve piyasa riskine esas tutarın tespit edilmesinde bunlara ilişkin olarak genel piyasa riski ve spesifik risk için sermaye yükümlölüğü hesaplanır.

3.2.2.7.3. Getirisi Faiz Oranı İle İlişkilendirilmiş Finansal Araçlara İlişkin Genel Piyasa Riski İçin Sermaye Yükümlölüğünün Standart Metot İle Hesaplanması

Bir bankanın alım satım hesapları içinde yer alan getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlara ilişkin faiz oranındaki değişikliklerden kaynaklanabilecek genel piyasa riski, bunlara ilişkin uzun ve kısa

pozisyonların vade merdiveni tablosu üzerinde tasnif edilerek yerleştirilmesi suretiyle hesaplanmaktadır.

Vade merdiveni tablosunun, Kurumca belirlenecek her bir para cinsinin Yeni Türk Lirası karşılığı bazında ayrı ayrı düzenlenmesi gerekmektedir. Sabit faizli menkul kıymetler, vadeye kalan sürelerine göre, değişken faizli menkul kıymetler ise yeniden fiyatlama tarihine kalan sürelere göre vade merdiveni tablosundaki vade dilimlerinden uygun olanına yerleştirilmelidir. Bir faiz swabı işleminde, değişken oranda faiz tahsil edilmesi ve sabit faiz ödenmesi durumunda, vade merdiveni tablosuna yeniden fiyatlama tarihine kadar olan vadede değişken faiz oranı üzerinden uzun pozisyon, swap sözleşmesinin kalan vadesinde ise sabit faiz oranı üzerinden kısa pozisyon yazılması gerekmektedir. Bu çerçevede, her bir vade dilimindeki uzun ve kısa pozisyonlar aşağıda belirtilen tabloda yer alan ilgili vade dilimindeki risk ağırlığı ile ağırlıklandırılmalı, aynı vade dilimindeki ağırlıklandırılmış toplam kısa ve toplam uzun pozisyonlardan mutlak değer olarak küçük olanı üzerinden yüzde on dikey sermaye yükümlülüğü hesaplanmalıdır. Her bir vade dilimi için tek bir net pozisyon bulunması amacıyla bütün vade dilimlerindeki kısa ve uzun pozisyonlar netleştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 66: Likidite Oranı Hesaplamasında Kullanılan Vade Merdiveni Tablosu

Vadeye Kalan Süre	Risk Ağırlığı (%)	Varsayılan Getiri Değişimi (%)
I.ZAMAN ARALIĞI		
1 aydan daha az	0,00	1,00
1 ile 3 ay arası	0,20	1,00
3 ile 6 ay arası	0,40	1,00
6 ay ile 12 ay arası	0,70	1,00
II.ZAMAN ARALIĞI		
1 ile 2 yıl arası	1,25	0,90
2 ile 3 yıl arası	1,75	0,80
3 ile 4 yıl arası	2,25	0,75
III.ZAMAN ARALIĞI		
4 ile 5 yıl arası	2,75	0,75
5 ile 7 yıl arası	3,25	0,70
7 ile 10 yıl arası	3,75	0,65
10 ile 15 yıl arası	4,50	0,60
15 ile 20 yıl arası	5,25	0,60
20 yıl ve daha fazla	6,00	0,60

Elde edilen vade dilimlerinin net kısa ve uzun pozisyonları, her üç zaman aralığı için ayrı ayrı toplanmalı ve aynı zaman aralığı içinde ters yönlü pozisyonlar olması durumunda, bunların mutlak değeri olarak küçük olanının mutlak değeri üzerinden I inci zaman aralığı için yüzde 40, II ve III üncü zaman aralığı için yüzde 30 oranında Yatay Sermaye Gereksinimi-I hesaplanmalıdır. Üç zaman aralığı içindeki kısa ve uzun pozisyonlar netleştirilerek her bir zaman aralığı için net pozisyonlar elde edilmelidir. Birbirine komşu zaman aralıklarında ters yönde pozisyonlar söz konusu ise bunlardan mutlak değeri olarak küçük olanının mutlak değeri üzerinden yüzde 40 Yatay Sermaye Gereksinimi-II hesaplanmalıdır. Birbirine komşu zaman aralıklarında ters yönlü pozisyonların bulunması nedeniyle denkleşen ve Yatay Sermaye Gereksinimi-II hesaplanan zaman aralığı pozisyonları netleştirilmelidir. Eğer I ve II nci Zaman Aralıkları netleştirilmişse bulunan yeni pozisyon değeri Zaman Aralığı I'ın pozisyonu; II ve III üncü Zaman Aralıkları netleştirilmişse bulunan yeni pozisyon Zaman Aralığı III'ün pozisyonu olarak kabul edilir. Zaman Aralığı I ve III'e ait pozisyonların her ikisi de aynı yönde pozisyonlar ise toplamalarının mutlak değeri üzerinden yüzde 100, biri kısa diğeri uzun pozisyon ise mutlak değeri küçük olanın mutlak değeri üzerinden yüzde 100, her iki pozisyonun netleştirilmesinden elde edilen pozisyonun mutlak değeri üzerinden de yüzde 100 oranında Yatay Sermaye Gereksinimi -III hesaplanır. Vade merdiveni tablosundaki tüm vade dilimlerinde veya zaman aralıklarında aynı yönde pozisyon bulunması durumunda bunların toplamının mutlak değeri üzerinden Yatay Sermaye Gereksinimi-III hesaplanır. Dikey ve yatay sermaye gereksinimleri toplamı, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlara ilişkin genel piyasa riski için gerekli olan sermaye yükümlülüğünü gösterir.

3.2.2.7.4. Getirisi Faiz Oranı İle İlişkilendirilmiş Finansal Araçlara İlişkin Spesifik Risk İçin Sermaye Yükümlülüğünün Standart Metot İle hesaplanması

Net pozisyon tutarları üzerinden, alım satım hesapları içerisinde yer alan getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş menkul kıymetlerin türü ve kalan

vadeleri dikkate alınarak aşağıdaki tablodaki oranlarda, spesifik risk için sermaye yükümlülüğü hesaplanmalıdır.

Tablo 67: Spesifik Risk İçin Sermaye Yükümlülük Oran Tablosu

Menkul Kıymet Türü	Oran (%)
<u>Kamu Menkul Kıymetleri</u>	0.00
<u>Nitelikli Menkul Kıymetler</u>	
Vadeye Kalan Süresi 6 ay ve daha az olanlar	0.25
Vadeye Kalan Süresi 6 –24 ay olanlar	1.00
Vadeye Kalan Süresi 24 aydan uzun olanlar	1.60
Diğer Menkul Kıymetler	8.00

Nitelikli menkul kıymetler, en az iki kredi derecelendirme kuruluşundan “yatırım yapılabilir” notu almış menkul kıymetlerden oluşmalıdır. Sadece bir kredi derecelendirme kuruluşundan “yatırım yapılabilir” notu almış veya hiç derecelendirilmemiş menkul kıymetler de, söz konusu menkul kıymetleri ihraç edenin teskilatlanmış bir borsaya kote edilmiş menkul kıymetlerinin bulunması durumunda nitelikli menkul kıymet olarak kabul edilir. Faiz ve döviz kuru swap işlemleri, forward faiz ve döviz işlemleri ve faiz oranı future işlemleri için spesifik risk hesaplanmaz. Future sözleşmelerinde işlemin dayandığı finansal araç, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş bir menkul kıymet ise bu menkul kıymet için spesifik risk bu maddede belirtilen esaslara göre hesaplanmalıdır.

3.2.2.7.5. Kur Riski İçin Sermaye Yükümlülüğünün Standart Metot ile Hesaplanması

Bankalar, tüm döviz varlıkları ve yükümlülükleri ile kur riski içeren türev finansal araçları üzerinden kur riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorundadırlar. Özkaynak hesaplamasında ana sermayeden ve sermayeden indirilen yabancı para varlıklara ilişkin kur riski için sermaye yükümlülüğü hesaplanmaz.

Sermaye yükümlülüğünün hesaplanması amacıyla her bir döviz cinsinin Yeni Türk Lirası karşılıkları itibarıyla aktif ve pasif hesaplarda bulunan tüm döviz varlık ve yükümlülükleri ilişkin net pozisyon, döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayrinakdi kredilere ilişkin net pozisyon ve türev finansal araçlara ilişkin net pozisyon bulunur. Her bir döviz cinsi için

hesaplanan net kısa pozisyonlar ve net uzun pozisyonlar ayrı ayrı toplanır ve bunlardan mutlak değer olarak büyük olanı ile mutlak değer olarak net altın pozisyonu toplamı üzerinden yüzde 8 oranında sermaye yükümlülüğü hesaplanır.

Döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayrinakdi kredilere ilişkin net pozisyonun sermaye yükümlülüğü hesaplamasına dahil edilmesinde, henüz nakde dönüşmemiş yükümlülüğe ilişkin alacak hakkının, gayrinakdi krediyle aynı para cinsinden olması durumunda alacak tutarı, uzun pozisyon olarak dikkate alınır. Bununla beraber alacak hakkının farklı döviz cinsinden olması halinde alacak tutarı kendi döviz cinsinden uzun pozisyon olarak döviz varlıkları arasında gösterilir. Gayrinakdi kredilere ilişkin alacağın uzun pozisyon olarak dikkate alınmasında, alacak hakkının belgelenmesi ya da teminat altına alınmış olması esastır.

Gayrinakdi kredi borçlusunun kredi değerliliği ve ödeme yeteneği “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karsılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde belirlenir. Bu şekilde yapılan değerlendirme sonucunda net pozisyon hesaplamasında kullanılacak uzun pozisyon, gayrinakdi kredi müşterisinden doğacak alacak tutarından, varsa pasif hesaplar içerisinde kendisi için ayrılan özel karşılık tutarının çıkarılması ile bulunur.

Dövizde endeksli varlık ve yükümlülükler, net pozisyon hesaplanmasında izlendikleri hesaba bakılmaksızın endekslendikleri döviz cinsinden döviz varlık ve yükümlülükleri olarak gösterilirler. Her bir döviz cinsi itibarıyla;

- netleştirilmemiş uzun pozisyonları toplam tutarı ile netleştirilmemiş kısa pozisyonları toplam tutarından mutlak değer olarak büyük olanın özkaynağının yüzde 100'ünü,
- netleştirilmemiş uzun pozisyonları toplam tutarı ile netleştirilmemiş kısa pozisyonları toplam tutarı arasındaki farkın da özkaynakların yüzde 2'sini,

geçmemesi kaydıyla bankalar, bu oranların sağlandığı döneme ilişkin olarak kur riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamayabilirler.

Özkaynak tutarını geçmemek ve takip edildiği dövizdeki net uzun pozisyonu aşmamak üzere, döviz ve dövize endeksli varlıklar bileşimini içeren yapısal uzun pozisyon tutarı getirilen kur riski için sermaye yükümlülüğünden muaftır. Söz konusu yapısal uzun pozisyonu oluşturan döviz ve dövize endeksli varlıklar için sermaye yükümlülüğü hesaplanmaz.

Yapısal pozisyon kapsamına girebilecek döviz ve dövize endeksli varlıklar, yapısal pozisyon sayılmanın gerektirdiği nitelikler ve yapısal pozisyona tanınan sermaye yükümlülüğü muafiyetinden yararlanma koşulları Kurulca belirlenir.

3.2.2.7.6. Takas Riski İçin Sermaye Yükümlülüğünün Standart Metot ile Hesaplanması

Bankalar, teslim tarihinde kendilerine teslim edilmemiş menkul kıymet (repo, ters repo ve menkul kıymet ödünç işlemlerine konu olanlar hariç olmak üzere), döviz veya emtianın sözleşmedeki fiyatının piyasa fiyatından düşük, teslim tarihinde teslim etmedikleri menkul kıymet veya emtianın sözleşmedeki fiyatının piyasa fiyatından yüksek olması halinde takas riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorundadır. Takas riski için sermaye yükümlülüğü, sözleşme fiyatı ile cari piyasa fiyatı arasındaki farkın mutlak değerinin aşağıdaki tabloda yer alan vadeden sonraki iş günü sayısına göre belirlenmiş oranlardan uygun olanının çarpılması suretiyle bulunur. Gerçekleşmeyen işlemin vade tarihini izleyen ilk dört günü bakımından takas riski için sermaye yükümlülüğü hesaplanmaz.

Tablo 68: Takas Riski İçin Sermaye Yükümlülüğü İçin Vadeden Sonra İş Günü Sayısı ve Oranı Tablosu

Vadeden Sonraki İş Günü Sayısı	Oran (%)
5 ile 15 gün arası	8
16 ile 30 gün arası	50
31 ile 45 gün arası	75
46 ve daha fazla gün	100

3.2.2.7.7. Emtia Riski İçin Sermaye Yükümlülüğünün Standart Metot ile Hesaplanması

Bankalar izlendikleri hesaba bakılmaksızın emtiaya dayalı türev finansal araçlar ve kıymetli madenler için emtia riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorundadır. Emtiaya dayalı türev finansal araçlara ilişkin her bir pozisyon standart ölçüm birimi cinsinden ifade edilir. Emtiaya dayalı türev finansal araçların kur riski veya faiz oranı riski içermesi durumunda emtia riskine ilaveten, kur riski veya faiz oranı risklerine karşı da sermaye yükümlülüğü hesaplanır. Emtia riski her bir emtia cinsi üzerinden ayrı ayrı hesaplanır. Bir emtiaya ilişkin pozisyonun hesabında;

- yükümlülüğün yerine getirilmesinde birbirleri yerine kullanılabilen aynı emtianın farklı alt ürünlerindeki pozisyonlar,
- son bir yıllık sürede fiyat hareketleri arasındaki korelasyon en az onda 9 olan ve birbirlerinin ikamesi niteliğindeki benzer emtialara ve bunlara dayalı sözleşmelere ilişkin pozisyonlar,

aynı emtiaya ilişkin pozisyon olarak kabul edilir. Emtia riski için sermaye yükümlülüğü, emtiaya ilişkin net pozisyonun mutlak değerinin emtianın cari piyasa fiyatı ile çarpılması suretiyle bulunacak değerin yüzde 15'i ile emtianın uzun ve kısa pozisyonlarının mutlak değerleri toplamının emtianın cari piyasa fiyatı ile çarpılması suretiyle bulunacak değerin yüzde üçünün toplanması suretiyle hesaplanır.

3.2.2.7.8. Operasyonel Riske Esas Tutar

Operasyonel riske esas tutar, temel gösterge yöntemi, standart yöntem veya alternatif yöntem ile hesaplanır. Söz konusu hesaplamada standart yöntem veya alternatif yöntemin kullanılabilmesi için Kurumdan izin alınması zorunludur.

- Temel gösterge yöntemi; bankanın son üç yıl itibarıyla gerçekleşen yıl sonu brüt gelir tutarlarının yüzde 15'inin ortalamasının 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunacak değer, operasyonel riske esas tutar olarak dikkate alınır.

- Standart yöntem ve uygulama kriterleri, standart yöntemde operasyonel riske esas tutar, yıllar itibariyle faaliyet kolları bazında bulunacak sermaye yükümlülüğü tutarları toplamının son üç yıllık ortalamasının 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunur. Yıllar itibariyle faaliyet kolları bazında sermaye yükümlülüğü toplamı, her bir faaliyet koluna ilişkin yıllık brüt gelirin bu faaliyet kollarına karşılık gelen oranlar ile çarpılması suretiyle bulunacak değerlerin her bir yıl için ayrı ayrı toplanması suretiyle hesaplanır.

Herhangi bir yıla ilişkin faaliyet kolları bazında hesaplanan sermaye yükümlülüğü toplamının negatif olması halinde, yıllar itibariyle faaliyet kolları bazında bulunacak sermaye yükümlülüğü tutarları toplamının üç yıllık ortalamasının hesabında bu yıla ilişkin sermaye yükümlülüğü toplamı sıfır olarak dikkate alınır. Kurum tarafından bu yöntemin kullanılabilmesi için izin verilmesinde banka yönetim kurulunca;

- operasyonel risk yönetimine ilişkin politika ve uygulama usullerinin belirlenip belirlenmediği,
- periyodik olarak operasyonel risk yönetimine ilişkin uygulamaların kontrol edilip edilmediği,
- bankanın iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin yeterli olup olmadığı,
- bankanın, mevcut faaliyetlerinden elde ettiği brüt gelirleri yukarıda belirtilen faaliyetler ile eşleştiren yazılı muhasebe uygulamaları ya da talimatlarının olup olmadığı,
- bankanın bilgi sistemlerinin yukarıda belirtilen faaliyetlerden kaynaklanan brüt gelirin düzenli bir şekilde takibine imkan sağlayacak yapıya sahip olup olmadığı,

dikkate alınır. Banka tarafından yapılacak brüt gelir tutarına ilişkin eşleştirmelerde;

- yukarıda belirtilen faaliyetler ile doğrudan eşleştirmenin mümkün olmadığı durumlarda, bu faaliyetlerden hangisini destekleyen bir

faaliyet olduğu değerlendirilir ve o faaliyetten sağlanan gelire dahil edilir.

- eğer birden fazla faaliyet konusundan sağlanan bir gelirse en büyük katkısı olan faaliyetten sağlanan gelir olarak hesaplamaya dahil edilir.

3.2.2.7.9. Alternatif Yöntem ve Uygulama Kriterleri

Alternatif yöntemde operasyonel riske esas tutar, perakende ve ticari bankacılık faaliyet kollarının her bir yıla ilişkin yıllık brüt gelir rakamları yerine bu faaliyet kolları kapsamındaki kredi ve diğer alacakların her bir yıl için yıl sonu bakiyelerinin yüzde 3,5'i esas alınmak suretiyle hesaplanır. Kuruma bu yöntemin kullanılabilmesi için yapılan izin başvurularına ilişkin değerlendirmede yönetmelikte belirtilen kriterler dikkate alınır. İzin başvurusunda bulunulabilmesi için, bankanın son üç yıl itibariyle belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde hesaplanacak yıllık brüt gelir tutarlarının en az yüzde 90'ının perakende ve ticari bankacılık faaliyet kollarından elde edilmiş olması ve bu durumun bağımsız denetim raporu ile belgelendirilmesi zorunludur.

3.2.2.7.10. Sermaye Yeterliliği Standart Oranı

Sermaye yeterliliği standart oranının asgari yüzde 8 olarak tutturulması ve idame ettirilmesi şarttır. Sermaye yeterliliği standart oranı, Yönetmelik ekinde yer alan Sermaye Yeterliliği Analiz Formunda belirtilen esaslara göre hesaplanır. Sermaye yeterliliği standart oranının hesaplanmasında Kanun'a istinaden yürürlüğe giren düzenlemelerde yer alan usul ve esaslara uygun olarak düzenlenen veriler kullanılır.

3.2.2.7.11. Konsolide Sermaye Yeterliliği Standart Oranı

Konsolide sermaye yeterliliği standart oranının asgari yüzde 8 olarak tutturulması ve idame ettirilmesi şarttır. Kanun'a ve buna ilişkin alt düzenlemelere göre ana ortaklık niteliğine sahip olan ve konsolide mali tablolar hazırlama yükümlülüğü bulunan bankalarca, konsolidasyona tabi

tutulan ortaklıklarının bilanço içi ve dışı hesapları konsolide mali tablo hazırlama esaslarına uygun olarak toplulaştırıldıktan ve eliminasyon işlemleri gerçekleştirildikten sonra, konsolide sermaye yeterliliği standart oranı, Konsolide Sermaye Yeterliliği Analiz Formunda belirtilen esaslara göre hesaplanır.

3.2.2.8. Bankaların Destek Hizmeti Almalarına İlişkin Ödevler

Bankaların ana hizmetlerinin uzantısı veya tamamlayıcısı niteliğinde hizmet veren destek hizmeti kuruluşlarına ve destek hizmeti alınabilecek konulara ilişkin olarak oluşturulan bu ödev, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 15, 35, 36 ve 93 üncü maddeleri çerçevesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan "Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve Bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelik"³¹⁰ ile verilmiştir.

Bu çerçevede destek hizmeti alacak bankaların;

- faaliyet konuları itibarıyla ihtiyaç duydukları destek hizmetlerinin hangileri olduğuna,
- destek hizmeti alınmasından beklenen fayda ve maliyetin değerlendirilmesine,
- destek hizmetine geçiş aşamasında gerekli dönüşüm, iç düzenleme, altyapı ve eğitim çalışmalarına,
- destek hizmetine ilişkin denetim, ölçme ve değerlendirme, raporlama ve güvenlik konularında sorumlulukların koordinasyonuna,
- destek hizmetinden doğabilecek riskler ile hizmetin herhangi bir surette kesintiye uğraması veya aksamaması durumunda uygulamaya konulacak bir eylem planıyla birlikte bu risklerin yönetilmesine,

ilişkin bir risk yönetimi programı oluşturmaları şarttır.

³¹⁰ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bankaların destek hizmeti kuruluşlarıyla sözleşme imzalamadan önce ilgili kuruluş bünyesinde, destek hizmetini istenilen kalitede gerçekleştirebilecek düzeyde teknik donanım ve altyapı, mali güç, tecrübe, bilgi birikimi ve insan kaynağı bulunup bulunmadığı hususlarını da dikkate alacak şekilde inceleme ve değerlendirme çalışması yapmaları zorunludur. Bu çalışma sonucunda üst düzey yönetimce denetim komitesine ve yönetim kuruluna sunulmak üzere teknik yeterlilik raporu düzenlenir. Banka yönetim kurulu düzenlenecek teknik yeterlilik raporu ile denetim komitesinin konuya ilişkin görüşünün değerlendirilmesi neticesinde yeterli göreceği destek hizmeti kuruluşu ile destek hizmeti sözleşmesi imzalanmasına karar verir. Destek hizmeti kuruluşlarının veya alt yüklenici kuruluşların yurt dışında kurulu olmaları veya faaliyetlerini yurt dışı şube veya ortaklıkları üzerinden gerçekleştirecek olmaları durumunda, bu kuruluşların faaliyet gösterdikleri ülke düzenlemeleri ve uygulamalarında, Kurumun ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeleri edinmesine ve bu kuruluşlarda alınan hizmetle ilgili denetim yapmasına ilişkin herhangi bir engel bulunmaması şarttır.

Bankalar destek hizmetinin yurt dışında faaliyet gösteren bir kuruluştan sağlanması durumunda, ülke riskini dikkate almak ve hizmetin herhangi bir surette kesintiye uğraması veya aksaması durumunda iş devamlılığını ve gerekirse bu hizmetin yurt içinden alınmasını sağlayacak eylem planlarını hazır bulundurmak zorundadır.

Destek hizmeti alınması, bankaların tüm hesap ve kayıtları ile her türlü işlemlerine ilişkin bilgilerin kendi bünyelerinde tutulması ve saklanması yükümlülüğünü ortadankaldırmaz. Hizmetin verilmesi sırasında oluşacak tüm hesap, kayıt ve işlemlere ait her türlü bilgi ve belge ile bu bilgilerin tutulduğu kartuş, disk, disket, manyetik teyp, mikrofilm, mikrofiş ve benzeri her türlü ortamın mülkiyeti, yazılıma ilişkin fikri mülkiyet hakları saklı olmak üzere bankaya aittir. Bunlarla ilgili olarak destek hizmeti sağlayan kuruluş herhangi bir tasarrufta bulunamaz. Destek hizmeti sağlayan kuruluşlarca bankaya ve müşterilerine ait sırların korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak, destek hizmeti alan ilgili bankanın sorumluluğundadır.

3.2.2.9. Bankaların Üst Yönetimine Atanacakların Bildirimi, Yemin Ve Mal Beyanında Bulunulması Ve Karar Defterlerinin Tutulmasına İlişkin Ödevler

Türkiye’de kurulu bankaların yönetim kurulu üyelikleri ile Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yurt dışında kurulu bankaların Türkiye’deki yönetim merkezlerinde oluşturulan müdürler kurulu üyeliklerine ve denetim komitesi üyeliklerine seçilenlerin, genel müdür ve merkez şube müdürü ile yardımcılıklarına atanacakların ve bu görevlerden ayrılacakların Kuruma bildirilmesine, yönetim kurulu ile müdürler kurulu başkan ve üyelerinin yemin etmesine, bu kişiler ile imza yetkisine sahip mensuplarından bölge müdürleri, şube müdürleri ve genel müdürlük merkez teşkilatında yer alan bölüm, kısım, grup ve bunlara eşdeğer isimler altında faaliyet gösteren birimlerin yöneticilerinin mal beyanında bulunmasına ve yönetim kurulu, müdürler kurulu, denetim komitesi ve kredi komitesi kararlarının tutulmasına ilişkin olarak verilen bu ödev, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 27, 28 ve 93 üncü maddeleri dayanılarak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan “Bankaların Üst Yönetimine Atanacakların Bildirimi, Yemin Ve Mal Beyanında Bulunulması Ve Karar Defterlerinin Tutulmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde uygulanmaktadır.

3.2.2.10. Özkaynaklara İlişkin Ödevler

Bankacılık Kanunu’nun 44 ve 93 üncü maddeleri uyarınca uyulması zorunlu olan sınırlamalarda ve özkaynağa ilişkin standart oranların hesaplanmasında dikkate alınacak bankaların özkaynak ve konsolide özkaynak tutarının hesaplamasına iliskin olarak verilen bu ödev Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik”³¹¹ çerçevesinde yüklenmiştir.

Bu Yönetmeliğe göre, ana sermaye;

- ödenmiş sermaye ve buna ilişkin enflasyona göre düzeltme farkı,
- hisse senedi ihraç primleri,

³¹¹ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- hisse senedi iptal kârları,
- yedek akçeler ve bunlara ilişkin enflasyona göre düzeltme farkları,
- net dönem kârı ile geçmiş yıllar kârı,
- muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılıkların ana sermayenin yüzde 25'ine kadar olan kısmı,
- sermayeye eklenecek iştirak ve bağlı ortaklık hisseleri ile gayrimenkul satış kazançları,
- birincil sermaye benzeri borçların ana sermayenin yüzde onbesine kadar olan kısmı,

toplamından;

- net dönem zararı ile geçmiş yıllar zararı toplamının yedek akçeler ile karşılanamayan kısmı,
- özel maliyet bedelleri,
- peşin ödenmiş giderler,
- maddi olmayan duran varlıklar,
- ertelenmiş vergi aktifi tutarının ana sermayenin yüzde 10'unu aşan kısmı,
- Kanun'un 56 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen aşım tutarı,

toplamının düşülmesi ile tespit edilmektedir.

Yine bu Yönetmeliğe göre katkı sermaye;

- genel karşılıklar,
- menkuller yeniden değerlendirme değer artışı,
- gayrimenkuller yeniden değerlendirme değer artışı,
- iştirakler, bağlı ortaklıklar ve birlikte kontrol edilen ortaklıklar bedelsiz hisseleri,
- birincil sermaye benzeri borçların ana sermaye hesaplamasında dikkate alınmayan kısmı,
- ikincil sermaye benzeri borçlar,
- satılmaya hazır menkul değerler ile iştirak ve bağlı ortaklıklara ilişkin değer artış fonları,

- yedek akçelere ilişkin enflasyona göre düzeltme farkı hariç olmak üzere, sermaye yedeklerinin, kar yedeklerinin ve geçmiş yıllar kar ve zararının enflasyona göre düzeltme farkları,

toplamından oluşur. Katkı sermayenin ana sermayenin yüzde 100'ünü aşan kısmı özkaynak hesabında dikkate alınmaz. İkincil sermaye benzeri borçların ana sermayenin yüzde 50'sini aşan bölümü ile genel karşılıkların kredi riskine esas tutar, piyasa riskine esas tutar ve operasyonel riske esas tutar toplamının onbinde 125'ini aşan kısmı katkı sermaye hesabına dahil edilmez.

Bankalar sadece sermaye yeterliliği standart oranının hesabında dikkate alınmak üzere üçüncü kuşak sermaye hesaplayabilir. Üçüncü kuşak sermaye, katkı sermayenin ana sermayenin üzerinde kalan kısmı ile başlangıç vadesi en az iki yıl olan ve vade şartı hariç ikincil sermaye benzeri borç niteliğini haiz krediler ya da ihraç edilen Sermaye Piyasası Kurulu kaydına alınmış borçlanma araçlarından oluşur. Bu tür kredi veya borçlanma araçları üçüncü kuşak sermayeye dahil edilir. Üçüncü kuşak sermaye yalnızca piyasa riskinden kaynaklı özkaynak gereksinimini karşılamak üzere kullanılabilir. Üçüncü kuşak sermaye, ana sermayenin kredi riski için kullanılmayan ve piyasa riski için kullanılabilecek kısmının yüzde 250'sini geçemez.

Özkaynak; bankaların ana sermaye ve katkı sermayeleri toplamından, sermayeden indirilen değerlerin düşülmesi suretiyle hesaplanır. Özkaynak ay sonları itibariyle hesaplanır. Kurum, banka bazında da dahil olmak üzere özkaynak hesaplama dönemini kısaltmaya yetkilidir.

Konsolide özkaynak; Kanun uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere göre, ana ortaklık niteliğinde olan ve konsolide mali tablo hazırlama zorunluluğu bulunan bankalarca, konsolidasyona tabi ortaklıkların ana ortaklık nezdinde konsolide edilen mali tabloları üzerinden belirtilen hususlar saklı kalmak kaydıyla hesaplanır. Bankanın konsolide ortaklıkları ile birlikte grup oluşturduğu topluluk dışı sermaye ile kar ve zarar unsurları sermaye hesaplamasına dahil edilir. Konsolide özkaynak, konsolide mali tablo hazırlama dönemleri itibariyle hesaplanır. Kurum, banka bazında da

dahil olmak üzere konsolide özkaynak hesaplama dönemini kısaltmaya yetkilidir.

3.2.2.11. Kıymetli Maden Alım Satımı İle Emtia ve Gayrimenkul Üzerine İşlem Yapılmamasına İlişkin Ödevler

Bankalar, ticaret amacıyla gayrimenkul alım ve satımında bulunamayacakları gibi basılı ve külçe halinde altın ile Kurumca uygun görülecek diğer kıymetli madenlerin alım ve satımı hariç ticaret amacıyla emtia alım ve satımı ile de uğraşamazlar, gayrimenkul yatırım ortaklıkları hariç olmak üzere münhasıran gayrimenkul ticareti yapan ortaklıklara katılamazlar ve bu konuda iş yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açamazlar. Bu ödev Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 57 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak yayımlanan “Bankaların Kıymetli Maden Alım Satımına Ve Alacaklarından Dolayı Edindikleri Emtia Ve Gayrimenkullerin Elden Çıkarılmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”³¹² verilmiştir.

Bu Yönetmeliğe göre bankalar, Kıymetli Madenler Borsalarında işlem gören veya standartları ve nitelikleri Hazine Müsteşarlığı veya İstanbul Altın Borsası tarafından belirlenen ya da bu standartlara ve niteliklere uygunluğu bakımından, üretildikleri rafineriler itibarıyla kabul edilebilirlikleri İstanbul Altın Borsası’nca teyit edilen altın, gümüş ve platinin alım ve satımı ile Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarında işlem gören ve standart ve nitelikleri yetkili merciler tarafından belirlenen altın, gümüş ve platini esas alan sözleşmelerin alım ve satımını yapabilirler.

Diğer taraftan bankalar, alacaklarından dolayı edinmek zorunda kaldıkları varlıkları edinme gününden itibaren 3 yıl içinde elden çıkarmak zorundadır. Edinim tarihinden itibaren 1 yıl içinde elden çıkarılması olasılığı yüksek görülen elden çıkarılacak amortismanı tabi varlıklar, bu süre zarfında banka tarafından satış planı ve planın tamamlanmasına yönelik aktif bir çalışma yapılmış olması ve varlığın piyasa fiyatına yakın bir fiyattan satışa

³¹² 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

sunulmuş olması şartıyla, amortismanına tabi tutulmaz. Edinim tarihinden itibaren 1 yıl içinde elden çıkarılması mümkün görülmeyen veya 1 yıl içinde elden çıkarılması mümkün görülmekle birlikte bu süre içinde elden çıkarılamayan amortismanına tabi varlıklar, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca Maliye Bakanlığınca belirlenen faydalı ömür süreleri ve amortisman oranları kullanılarak niteliğine göre her biri edinim tarihinden başlamak üzere ayrı ayrı amortismanına tabi tutulur.

3 yıllık sürenin dolmasını müteakip elden çıkarılamayan amortismanına tabi varlıklar, bu sürenin dolduğu tarihten itibaren belirtilen usul ve esaslar dahilinde amortisman oranı 2 katı uygulanmak suretiyle amortismanına tabi tutulur. Amortismanına tabi olmayan varlıklar edinim tarihinden 3 yıl geçmesi ve elden çıkarılamaması halinde edinim tarihinden itibaren her yıl için yüzde 5 oranında karşılık ayrılacak suretiyle itfaya tabi tutulur.

“Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik” uyarınca edinim tarihinden itibaren 5 yıl geçmesine rağmen elden çıkarılamayan varlıklar net defter değerleri üzerinden özkaynak hesabında sermayeden indirilen değer olarak dikkate alınır. Alacaklardan dolayı edinilen varlıklar hiçbir şekil ve suretle değerlemeye tabi tutulamaz.

Bankaların, alacaklarından dolayı edindikleri gayrimenkulleri, Kanunun 57 nci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen sınırı ve bankacılık işlerini yürütebilmek için ihtiyaç duydukları sayı ve büyüklüğü aşmamak kaydıyla kendi kullanımları için tahsis edebilmeleri Kurumun iznine bağlıdır. Tahsis izni verilen gayrimenkuller bu Yönetmelik kapsamında değerlendirilmez.

Bankalar, bankacılık faaliyetlerini yürütebilmek için ihtiyaç duydukları sayı ve nitelikte olması koşuluyla alacaklarından dolayı edindikleri emtiayı, kendi kullanımlarına tahsis edebilirler. Söz konusu emtia bu Yönetmelik kapsamında değerlendirilmez.

3.2.2.12. Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranının Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Ödevler

Bankaların döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki ilgi ve dengelerin kurulmasını ve özkaynakları ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonu tutmalarını temin etmek üzere, uygulayacakları yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranına ilişkin olan bu ödev, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 43, 47 ve 93 üncü maddelerine dayanılarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan ve “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide Ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması Ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik”³¹³ ile verilmiştir.

Bu çerçevede, yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranı, mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, Yönetmelik ekinde yer alan bildirim cetveline uygun olarak, her iş günü itibarıyla hesaplanır. Bildirim cetvelinde yer alan tutarların Yeni Türk Lirası karşılıklarının hesaplanmasında, hesaplama tarihi itibarıyla, Türkiye Muhasebe Standartları ile Kanun uyarınca yürürlüğe girmiş düzenlemelerde belirtilen değerlendirme esası uygulanır. İş günleri üzerinden hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değerlerinin haftalık basit aritmetik ortalaması yüzde 20’yi aşamaz. İş günleri üzerinden hesaplanan standart oranları içerecek şekilde haftalık olarak düzenlenen cetvel, izleyen hafta içinde Kuruma ulaştırılır. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının hesaplanmasında, “Bankaların Özkaynakları Hakkında Yönetmeliğe” göre hesaplanan son dönem özkaynak tutarı dikkate alınır.

Bankacılık Kanunu uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere göre ana ortaklık niteliğine sahip olan ve konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunan mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranı bu Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, Yönetmelik ekinde yer alan bildirim cetveline uygun olarak, konsolide özkaynak hesaplama dönemleri itibarıyla, konsolide

³¹³ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

olarak da hesaplanır. Bildirim cetvelinde yer alan tutarların Türk Lirası karşılıklarının hesaplanmasında, hesaplama tarihi itibarıyla, belirtilen değerlendirme esası uygulanır. Konsolide finansal tablolar esas alınarak hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değeri yüzde 20'yi aşamaz.

Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranı hesaplayacak mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, finansal kurumlar topluluğu içinde yer alan konsolidasyona tabi ortaklıklarının tüm yabancı para aktif hesaplarını, dövizde endeksli varlıklarını, vadeli döviz alım taahhütlerini, tüm yabancı para pasif hesaplarını, dövizde endeksli yükümlülüklerini, vadeli döviz satım taahhütlerini Yönetmelik ekinde yer alan hesaplar altında konsolide etmeleri gereklidir.

Ara dönemler itibarıyla hazırlanan bildirim cetvellerinin ana ortaklık niteliğine sahip bankalarca, hesaplama dönemini izleyen 60 gün içinde, yıl sonu itibarıyla hazırlanan bildirim cetvelinin ise Nisan ayı sonuna kadar Kuruma ulaştırılması şarttır.

Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranındaki aşım tutarının tespitinde esas alınacak haftalık oran, iş günleri üzerinden hesaplanan günlük oranların mutlak değerlerinin basit aritmetik ortalamasıdır. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının azami sınırının aşılması halinde, bankalar aşımın nedenlerini, bildirim cetvelinin Kuruma gönderilme süresi içinde bildirmek zorundadır. Haftalık oranlarda oluşabilecek aşım tutarının takip eden 2 hafta içinde giderilmesi zorunludur. Bir takvim yılı içerisinde haftalık oranlarda, giderilen aşımın dahil 6 defadan fazla aşım gerçekleştirilemez.

Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranının azami sınırının aşılması halinde, bankalar aşımın nedenlerini, bildirim cetvelinin Kuruma gönderilme süresi içinde bildirmek zorundadır. Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranındaki aşım tutarı hesaplama dönemi itibarıyla dikkate alınır.

Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranında oluşabilecek aşım tutarı, bir sonraki hesaplama dönemine kadar giderilir ve bu süre içinde aşım giderilmiş olsa dahi, bir takvim yılı içerisinde bir defadan fazla aşım gerçekleştirilemez.

Özkaynaklarda meydana gelebilecek düşüşler nedeniyle standart oranlarda aşım oluşması ve şartların gerektirmesi hâlinde, bu aşımın Kurumca belirlenecek bir süre içinde giderilir.

Yapılacak incelemelerde, bu Yönetmelikle düzenlenen standart oranların tutturulmasına yönelik fiktif işlem yapıldığının tespit edilmesi halinde, bu işlemlere karşılık gelen tutarlar geriye yönelik olarak varlık ve yükümlülüklerden düşülmek suretiyle ilgili döneme ilişkin standart oranlar yeniden hesaplanır. İşlemin fiktif olup olmadığı, işlemin ekonomik mantığı ve işleme taraf olan müşteri göz önünde bulundurularak belirlenir.

3.2.2.13. Mevduata İlişkin Ödevler

Bilindiği üzere mevduat, istenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara yatırılan para³¹⁴ şeklinde genel bir tanımlamaya tabi tutulsa da, hukuki açıdan mevduatın tam anlamını verecek tanımlama yapılamamıştır. Bu konuda Yargıtay 10 uncu Hukuk Dairesi³¹⁵ bir tanımlama getirmiştir. Bu tanımlamaya göre, bankalarca yazılı veya sözlü olarak veya herhangi bir şekilde, halka duyurulmak suretiyle, faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığında, istendiğinde veya belli bir vadede aynı veya misli olarak iade edilmek üzere para alınması mevduat kabulü sayılmakta ve mevduat ödünç (karz) ile usulsüz vedia akitlerinin karışımı kendine özgü niteliği bulunan bir sözleşme türü olmaktadır.³¹⁶

Bankaların, kaynakları arasında en büyük paya sahip olan mevduatın toplanmasından iadesine kadar, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'ndan kaynaklanan bir kısım ödevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu ödevler bankalara, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 60, 61, 62 ve 93 üncü

³¹⁴ Parasız, **a.g.e.**, s.194

³¹⁵ Yargıtay 10 uncu Hukuk Dairesi, 17.06.1988 tarih ve Esas No: 4712/4063 sayılı Karar.

³¹⁶ Reisoğlu, **Bankalar Kanunu Şerhi**, s.262

maddelerine dayanılarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan “Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”³¹⁷ ile verilmektedir.

Bankalarca, Kanunun 144 üncü maddesi esas alınarak belirlenecek mevduat faiz oranları ilan edilmek suretiyle uygulanmak zorundadır. Bankaların, müşterileri adına mevduat kabul edebilmeleri için, müşterilerini tanımak amacıyla müşterilerin kimliklerini, T.C. kimlik ve vergi numaralarını belgelemesi ve Kanunun 76 ncı maddesinin üçüncü fıkrası hükmüne istinaden Maliye Bakanlığınca yapılan düzenlemelerde yer alan yükümlülükleri yerine getirmesi zorunludur. Bankalar müşterileri ile, kabul ettikleri mevduatın, Kanunun 63 üncü maddesi kapsamında sigortalanan tutarını, zamanaşımına uğraması halinde yapılacak uygulamaları, mevduat sahibi tarafından doğrudan veya vereceği talimat ile bir başkası tarafından çekilmesi veya Kanunun 60 ıncı maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla kendilerinin ya da bir başkasının Türkiye’de veya yurtdışında kurulu bir başka banka nezdindeki hesabına aktarılmasına ve bu kapsamdaki elektronik bankacılık uygulamalarına ilişkin usul ve esasları içerecek çerçeve bir sözleşme düzenlemekle yükümlüdürler. Çerçeve sözleşmelerde belirtilen hususlara ilaveten;

- vadesiz mevduat hesabı ve özel cari hesap sözleşmelerinde hesap sahibinin talebi halinde mevcudunu geri alma hakkının bulunduğu,
- vadeli mevduat hesabı sözleşmelerinde, hesabın türüne göre Kanunun 144 üncü maddesi uyarınca belirlenecek azami miktar ve oranlar dahilinde uygulanacak faiz oranının Kanunun anılan maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla vade sonuna kadar değiştirilemeyeceği, vadesinde kapatılmayan hesapların hesap sahibinin yeni vade sonunun hafta sonu tatiline gelmesi ve bu vadenin ilk iş gününe ötelenmesi hususunda talimat

³¹⁷ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

vermesi durumunda yeni bir vade, söz konusu talimatın verilmemesi durumunda ise aynı vade ve yenileme tarihinde geçerli olan faiz oranı üzerinden yenilenmiş sayılacağı ve hesap sahibinin kredi kuruluşundan talep hakkının hesabın vadesinin bittiği tarihteki birim hesap değeri veya faiz oranı üzerinden hesaplanan tutarda olacağına,

- hesapların yenilenmesi halinde hesap sahibi tarafından herhangi bir itirazda bulunulmadığı müddetçe sözleşmenin de yenilenmiş sayılacağına,

ilişkin hususların da yer alması zorunludur.

Akdedilecek sözleşmelerin şekil ve içeriğinde, belirtilen hususlara ilaveten yer alacak diğer asgari hususlar Kanunun 76 ncı maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Kurulun uygun görüşü alınarak kuruluş birlikleri tarafından belirlenebilmektedir. Düzenlenecek sözleşmelerin bir nüshası ile hesap sahipleri adına bankaların düzenleyecekleri hesap cüzdanlarının müşterilere verilmesi zorunludur. Hesap cüzdanlarında, hesap sahibinin açık isim ve unvanı, hesap açılan şubeyi tanımlayan kod numarası ve şube adı, hesabın açılış tarihi, hesap ve cüzdan numarası, hesabın tutarı ile birlikte, çerçeve sözleşmelerde yer alan hükümlere aynen yer verilmesi ya da tarihi belirtilmek suretiyle hesap sahibiyle düzenlenen çerçeve sözleşmesinin bu kapsamdaki ilgili hükümlerinin madde numaralarına atıf yapılarak bunların uygulanacağına ilişkin ibarelerin konulması zorunludur. Vadeli mevduat hesabı cüzdanlarında hesabın türüne göre Kanunun 144 üncü maddesi uyarınca belirlenecek azami miktar ve oranlar dahilinde uygulanacak faiz oranı ile vade ve ihbar süresinin yer alması zorunludur.

Bir gerçek ya da tüzel kişinin bir banka nezdinde aynı ya da farklı türde birden fazla hesabının bulunması halinde, her hesap için ayrı ayrı çerçeve sözleşme düzenlenmeyebilir. Ancak, bu halde, bahse konu hesaplara ilişkin verilecek hesap cüzdanlarında, müşterinin kabul etmesi ve sözleşmenin tarihinin açık bir şekilde belirtilmiş olması koşuluyla, hesap sahibi ile imzalanan çerçeve sözleşme hükümlerinin ilgili hesap için de geçerli

olacağına ilişkin bir ibare konulması zorunludur. Bu kapsamdaki hesapların yenilenmesinde de aynı usul ve esaslar uygulanır.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun rehinlere ve hapis hakkına, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun alacağın devir ve temlikine, takasa dair hükümleri ile diğer kanunların verdiği yetkiler ve koyduğu yükümlülükler saklı kalmak şartıyla mevduat sahiplerine ödenmesi gereken tutarları geri alma hakları hiçbir suretle sınırlandırılmaz. Mevduat hesabı sahipleri ile kredi kuruluşları arasında yapılacak olan sözleşmede vade ve ihbar süresi hakkında belirlenecek hükümler saklıdır.

Bankaların emanetinde bulunan hisse senedi ve tahviller, yatırım fonu katılma belgeleri, çek karnesi teslim edilmemiş dahi olsa çek karnesi verdikleri müşterileri adına açılan mevduat hesaplarında bulunan tutarlar, havale bedelleri, mevduat, alacak ve emanetlerin zamanaşımı süresi sonuna kadar işleyecek faizleri ile her türlü mevduat, emanet ve alacaklardan hak sahibinin en son talebi, işlemi, herhangi bir yazılı talimatı tarihinden başlayarak on yıl içinde aranmayanlar zamanaşımına uğrar. Bu çerçevede bankalar, bir takvim yılı içinde zamanaşımına uğrayan ve tutarı 50 Türk Lirası ve üzerindeki her türlü mevduat, emanet ve alacakların hak sahiplerini, başvuruda bulunmadıkları takdirde hesaplarının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredileceği hususunda, izleyen takvim yılının Ocak ayı sonuna kadar iadeli taahhütlü mektupla uyarmak zorundadır. Söz konusu mevduat, emanet ve alacaklar ile tutarı 50 Türk Lirasının altındaki her türlü mevduat, emanet ve alacaklar Şubat ayının başından itibaren bankanın kendi internet sitesinde liste halinde üç ay müddetle ilan edilir. Banka, söz konusu listelerin kendi internet sitesinde ilan edildiği hususunu, Şubat ayının 15 inci gününe kadar ülke genelinde yayım yapan tirajı en yüksek 2 gazetede 2 gün süreyle ilan eder. İnternet sitelerinde ilan edilen listeler, bankalar tarafından eşzamanlı olarak ayrıca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na gönderilir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bu listeleri Nisan ayının sonuna kadar konsolide edilmiş olarak kendi internet sitesinde yayınlar. İlan edilen zamanaşımına uğramış her türlü mevduat, emanet ve alacaklardan Mayıs

ayının 15 inci gününe kadar hak sahibi veya mirasçılar tarafından aranmayanlar, faiz ve kar payları ile birlikte Mayıs ayı sonuna kadar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'ndaki hesaplarına devredilir. Bankalar, bu durumu, hak sahiplerinin kimlik bilgileri, adresleri ve haklarının faiz ile birlikte ulaştıkları tutarlar gösterilmek suretiyle düzenlenecek bir liste ile devir tarihinden itibaren 1 hafta içerisinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na bildirmekle yükümlüdür. Söz konusu mevduat, emanet ve alacaklar, faiz ile birlikte devir tarihi itibariyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından gelir kaydedilir. Zamanaşımına uğramış mevduat, emanet ve alacaklar ile bunlara ait faizler için düzenlenecek liste örnekleri ve bunların hangi hesaplara yatırılacağı veya ne suretle tevdi ve teslim edileceği, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından kuruluş birlikleri vasıtasıyla bankalara duyurulur.

Diğer taraftan, kiralık kasalardaki kıymetler için zamanaşımı, kasanın en son açıldığı tarihten itibaren başlar. Ergin olmayanlar adına ve yalnızca bunlara ödeme yapılmak kaydıyla açtırılan hesaplarda, zamanaşımı süresi kişinin ergin olduğu tarihte işlemeye başlar. Yetkili merciler tarafından üzerine bloke konulan hesaplarda zamanaşımı süresi blokenin konduğu tarihte durur. Zamanaşımı süresi, hesaptaki blokenin kaldırıldığı tarihten itibaren işlemeye devam eder.

3.2.2.14. Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanması ve Yayımlanmasına İlişkin Ödevler

Banka ortaklarının, tasarruf sahiplerinin ve diğer ilgili kişi ve kuruluşların bilgilendirilmelerini sağlamak üzere bankalar tarafından kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, statülerine, yönetim ve organizasyon yapılarına, insan kaynaklarına, faaliyetlerine, finansal durumlarına, yönetimin değerlendirmeleri ve geleceğe yönelik beklentilerine ilişkin bilgiler ile finansal tabloları, özet yönetim kurulu raporunu ve bağımsız denetim raporunu içeren yıllık faaliyet raporunun hazırlanmasına ve yayımlanmasına ilişkin olarak bankalara verilen bu ödev, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 40 ve 93 üncü maddesinin dördüncü fıkrasına dayanılarak Bankacılık Düzenleme ve

Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan “Bankalarca Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanmasına ve Yayımlanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”³¹⁸ ile yasal bir nitelik kazanmaktadır.

Bu Yönetmeliğe göre, bankalarca her hesap dönemi sonu itibarıyla düzenlenecek yıllık faaliyet raporunda, raporun ait olduğu dönem, bankanın ticaret unvanı ile genel müdürlük ya da merkez adresini, telefon ve faks numaralarını, elektronik site ve elektronik posta adreslerini içeren iletişim bilgileri belirtilmek zorundadır. Yıllık faaliyet raporunda bankaların ilgili hesap dönemine ait faaliyetlerinin doğru, eksiksiz, gerçeğe uygun bir şekilde yansıtılması gerekmektedir.

Hazırlanacak yıllık faaliyet raporunda aşağıdaki bölüm ve bilgiler yer almak zorundadır:

- Genel bilgileri ihtiva edecek sunuş bölümünde,
 - hesap dönemine ait faaliyet sonuçlarına ilişkin özet finansal bilgiler,
 - bankanın tarihsel gelişimi ve hesap dönemi içinde varsa ana sözleşmesinde yapılan değişiklikler ve nedenleri,
 - bankanın ortaklık yapısı, sermayesinde ve ortaklık yapısında hesap dönemi içinde meydana gelen değişiklikler,
 - nitelikli paya sahip gerçek veya tüzel kişilerin unvanları ve paylarına ilişkin bilgiler,
 - bankanın yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile genel müdür ve yardımcılarının varsa sahip oldukları paylara ilişkin açıklamalar,
 - yönetim kurulu başkanının ve genel müdürün faaliyet dönemine ilişkin değerlendirmeleri ve geleceğe yönelik beklentileri,
 - personel ve şube sayısına, bankanın hizmet türü ve faaliyet konularına ilişkin açıklamalar ve bunlar esas alınarak bankanın sektördeki konumunun değerlendirmesi,

³¹⁸ 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- yeni hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak araştırma geliştirme, uygulamalarına ilişkin bilgiler verilir.

- Yönetime ve kurumsal yönetim uygulamalarına ilişkin bilgilerin yer alacağı ikinci bölümde,

- yönetim kurulu başkan ve üyeleri, denetim komitesi üyeleri, genel müdür ve yardımcıları ile iç sistemler kapsamındaki birimlerin yöneticilerinin ad ve soyadları, görev süreleri, sorumlu oldukları alanlar, öğrenim durumları, mesleki deneyimleri,

- denetçilerin görev süreleri ve mesleki deneyimleri,

- kredi komitesi ve “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” uyarınca risk yönetim sistemleri çerçevesinde yönetim kuruluna bağlı olan veya yönetim kuruluna yardımcı olmak üzere kurulmuş olan komitelerin faaliyetleri ile bu komitelerde görev alan başkan ve üyelerin ad ve soyadları ile asli görevleri hakkında bilgiler, belirtilen komite üyelerinin hesap dönemi içinde yapılan ilgili toplantılara katılımları hakkında bilgiler,

- genel kurula sunulan özet yönetim kurulu raporu,

- insan kaynakları uygulamalarına ilişkin bilgiler,

- bankanın dahil olduğu risk grubu ile yaptığı işlemlere ilişkin bilgiler,

- “Bankaların Alacakları Destek Hizmetleri ve Destek Hizmeti Kuruluşlarının Yetkilendirilmesi Hakkında Yönetmelik” uyarınca destek hizmeti alınan faaliyet konuları ve hizmetin alındığı kişi ve kuruluşlara ilişkin,

bilgiler yer alır.

- Finansal bilgilerin ve risk yönetimine ilişkin değerlendirmelerin verileceği üçüncü bölümde,

- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 347 nci maddesi uyarınca teşkil olunan denetçiler tarafından hazırlanan rapor,

- denetim komitesinin iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin işleyişine ilişkin değerlendirmeleri ve hesap dönemi içerisindeki faaliyetleri hakkında bilgiler,
- bağımsız denetim raporu,
- finansal tablolar ve bölümün sonunda verilmek üzere mali bünyeye ilişkin bilgiler,
- mali durum, kârlılık ve borç ödeme gücüne ilişkin değerlendirme,
- risk türleri itibarıyla uygulanan risk yönetimi politikalarına ilişkin bilgiler,
- “Derecelendirme Kuruluşlarının Yetkilendirilmesine ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik” uyarınca yetkilendirilecek derecelendirme kuruluşlarınca derecelendirme yapılıp yapılmadığı, derecelendirme yapılması halinde verilen derecelendirme notları ve içerikleri hakkında bilgi,
- rapor dönemi dahil beş yıllık döneme ilişkin özet finansal bilgiler verilir.

Belirtilen bu bilgiler dışında, konsolide finansal tablo hazırlamakla yükümlü olan bankalar, hesap dönemine ait konsolide finansal tabloları ve bu tablolardan elde edilecek finansal bilgiler ile konsolide edilen ortaklıklara ilişkin bilgileri ve konsolide bağımsız denetim raporunu yıllık faaliyet raporuna dördüncü bölüm olarak eklemek suretiyle yayımlamakla yükümlüdürler.

3.2.3. Sermaye Piyasası Kanunu’ndan Kaynaklanan Ödevler

Sermaye Piyasası Kurulu 1981 yılında 2499 sayılı “Sermaye Piyasası Kanunu”³¹⁹ ile kurulmuştur. Yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. Kurul’un mali özerkliği vardır. Kurul’un bütün giderleri özel bir fondan karşılanmaktadır. Fon gelirleri Kurul giderlerini karşılayamayacak durumda ise açık, Bütçeden alınan yardımla kapatılır. İlgili olduğu bakanlık,

³¹⁹ 30.07.1981 tarihi ve 17416 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır

Başbakan tarafından görevlendirilen Devlet Bakanlığı'dır. Merkezi Ankara'da olan kurulun İstanbul'da bir temsilciliği bulunmaktadır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun temel görevi;

- Sermaye piyasasının güven ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak ve tasarruf sahiplerinin haklarını korumak,
- Sağlanan güven ve kararlılık ortamı içinde mobilize edilen tasarrufları iktisadi kalkınmanın emrine sunmak ve şirketleri sermaye bakımından halka açarak mülkiyetin tabanını yaygınlaştırmaktır.

Bu temel hedeflere ulaşmak için Kanun'da yer alan temel ilkeler ise şu şekilde özetlenebilir;

- Her türlü menkul kıymetlerin halka arz ve satışını düzenlemek ve denetlemek,
- Halka arz olunan, menkul kıymetlere ilişkin bilgilerin halka tam ve gerçeğe uygun olarak açıklanmasını sağlamak,
- Kara Avrupası hukuk sisteminin etkisi altında bulunan şirketler hukukumuzda şirketlerin halka açılmasını kolaylaştıracak kurumlar getirmek,
- Sermaye piyasasını etkin bir şekilde denetleyecek bir kurum oluşturmak,
- Sermaye piyasasında faaliyet gösteren yardımcı kurumları düzenlemek ve disipline etmek, mahiyetleri itibariyle sermaye piyasası yardımcı kuruluşlarının faaliyetleri ile bağdaşmayan bugün uygulanmakta olan bazı işlemlere son vermek ve bugüne kadar yapılmış işlemlerin bir geçiş dönemi içinde tedricen tasfiye edilmesini sağlamak,
- Menkul kıymetler borsalarının çalışmasına elverişli bir ortam hazırlamak.

“Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında 91 sayılı Kanun Hükmünde Kararname”³²⁰, Türkiye’nin sermaye piyasalarını daha etkin hale getirmek üzere Türkiye’de menkul kıymet alım satım işlemlerinin gerçekleştirilmesine elverişli ortam yaratmak amacıyla Türkiye’de menkul kıymetler borsalarının kuruluş esas ve şartları düzenlenmiş ve bu çerçevede “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası” kurulmuştur.

06.10.1984 tarih ve 18637 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan “Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” ile Türkiye’de menkul kıymetler borsalarının kuruluş, çalışma, denetlenme ve borsada alım satım esasları ile borsa üyelerinin kuruluş, çalışma ve yükümlülükleri düzenlenmiştir.

91 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de öngörülen görevleri yerine getirmek üzere kurulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu’nun gözetim ve denetimi altında olan tüzel kişiliği haiz bir kamu kurumudur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası çalışma usul ve esasları, “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği”nde³²¹ düzenlenmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, bir meslek kuruluşu olarak, yatırım ve kalkınma bankaları, mevduat bankalar ve aracı kurumlardan oluşan üyelere sahiptir.

Halka açık bankaların Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde önemli görülen ödevleri ana başlıklar itibariyle aşağıda incelenmiştir.

3.2.3.1. Sermaye Piyasası Kanunu’na Tabi Olan Bankaların Uyacakları Esaslardan Kaynaklanan Ödevler

Sermaye piyasası mevzuatına tabi bankaların uyacakları esaslar ile bu bankaların kurumsal yönetim uygulamalarının geliştirilmesine yönelik esaslar 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 1 inci, 16 ncı ve 16 ncı maddenin (A) fıkrası ile 22 nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendine dayanılarak

³²⁰ 06.11.1983 tarih ve 18183 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

³²¹ 19.02.1996 tarih ve 22559 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

hazırlanan IV seri 41 nolu “Sermaye Piyasası Kanunu’na Tabi Olan Anonim Ortaklıkların Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ”³²² belirtilmiştir.

Bu Tebliğ’e göre Bankaların uymaları gereken kurallar ve ödevler aşağıda belirtilmiştir.

3.2.3.1.1. Değerleme Yaptırma Ödevi

Tebliğ’in 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına göre, payları borsada işlem gören bankalar varlık, hizmet veya yükümlülük transferleri işlemlerinde her bir işlemin tutarının, bankaların Kurul düzenlemeleri uyarınca kamuya açıklanan son yıllık finansal tablolarında yer alan aktif toplamının veya brüt satışlar toplamının yüzde 10’una veya daha fazlasına ulaşacağıının öngörülmesi durumunda, işlem öncesinde, Kurulca esasları belirlenen kuruluşlara işlemin değerlemesinin yaptırmak zorundadırlar.

5 inci maddenin 2 nci fıkrasına göre ise, yürütülen işlemler öncesinde değerlemeye tabi tutulan yaygın ve süreklilik arz eden işlemlerle ilgili olarak, her hesap dönemi sonunda, değerlendirme kuruluşu tarafından, işlemler öncesinde yapılan değerlendirme çalışmalarında ulaşılan sonuçlar ile bu sonuçlar çerçevesinde banka yönetim kurulu tarafından belirlenen şartlara uyulup uyulmadığı hususunda bir rapor hazırlanması ve bu raporun özeti yıllık olağan genel kurul toplantısından 15 gün önce ortakların incelemesine açılarak söz konusu işlemler hakkında genel kurul toplantısında ortaklara bilgi olarak dağıtılması gerekmektedir. Yaygın ve süreklilik arz eden işlemlerin izleyen hesap döneminde de sürdürülmesine karar verilmesi halinde banka yönetim kurulu tarafından işlemlere ilişkin şartların gözden geçirilmesi ve gerektiği takdirde yeniden belirlenmesi zorunludur. Söz konusu işlemlerin izleyen hesap dönemi sonunda Kurul düzenlemeleri uyarınca kamuya açıklanacak yıllık finansal tablolarda yer alan aktif toplamın veya brüt satışlar toplamının yüzde 10’una veya daha fazlasına ulaşacağıının öngörülmesi durumunda izleyen hesap döneminde uygulanacak şartların adil ve makul olup olmadığına ilişkin olarak Kurulca esasları belirlenen

³²² 19.03.2008 tarih ve 26821 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

kuruluşlara değerlendirilmesine ilişkin hüküm ise 3 üncü fıkra düzenlenmiştir.

3.2.3.1.2. Pay Sahipleri İlişkiler Birimi Kurma Zorunluluğu

Tebliğ'in 7 nci maddesine göre payları borsada işlem gören bankalarda pay sahipliği haklarının kullanılması konusunda faaliyet gösteren, banka yönetim kuruluna raporlama yapan ve yönetim kurulu ile pay sahipleri arasındaki iletişimi sağlayan pay sahipleri ile ilişkiler biriminin oluşturulması zorunludur. Pay sahipleri ile ilişkiler biriminin yöneticisinin adı, soyadı ve iletişim bilgileri ile bu bilgilerde meydana gelen değişiklikler Kurul'un özel durumların kamuya açıklanmasına ilişkin düzenlemeleri çerçevesinde, borsa bülteninde ilan edilmek üzere borsaya bildirilmesi gerekmektedir.

3.2.3.1.3. Bankaların Sermaye Piyasası Mevzuatı Çerçevesinde Personel Çalıştırma Zorunluluğu

Tebliğ'in 8 inci maddesine göre payları borsada işlem gören bankaların sermaye piyasası mevzuatından kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde ve kurumsal yönetim uygulamalarında koordinasyonu sağlayan bir personelin görevlendirilmesi zorunludur. Görevlendirilen personelin "Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı"na ve "Kurumsal Yönetim Derecelendirme Uzmanlığı Lisansı"na sahip olması, ortaklıkta tam zamanlı üst düzey yönetici olarak çalışması ve en üst düzey icracı yöneticiye çalışmaları hakkında raporlama yapması zorunludur.

Banka yönetim kurulu tarafından kurumsal yönetim komitesinde de görevlendirilebilecek olan söz konusu personelin adı, soyadı ve iletişim bilgileri ile bu bilgilerde meydana gelen değişiklikler Kurul'a bildirmekle mükelleftir.

3.2.3.2. Menkul Kıymetleri Halka Arz edilmiş Bankaların İlân ve Reklamlarında Uymaları Gerekli Kurallara İlişkin Ödevler

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 1inci maddesi ile "Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik" in 2 nci

maddesinin Kurul'a verdiği yetki çerçevesinde, menkul kıymetlerin güven ve istikrar içinde işlem görmesi ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, bankaların sermaye piyasası ve borsa mevzuatı çerçevesindeki işlem ve faaliyetleri ile ilgili ilan ve reklamlarında uymaları gereken esaslar, Seri:VIII, No:11 sayılı "Menkul Kıymetleri Halka Arzedilmiş Anonim Şirketlerle Menkul Kıymet Alım Satımı İle Uğraşan Kuruluşların İlan ve Reklamlarında Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ"³²³ ile düzenlenmiştir.

Tebliğ'in 2 nci maddesine göre, yetkili kamu makamlarının ilan ve reklamlar konusundaki kısıtlama, yasak ve düzenlemelerine aykırı olmamak kaydıyla, bu Tebliğ kapsamına giren bankalar, aşağıda belirtilen ilan ve reklam ilkelerine uymak şartıyla, Kurula önceden bildirimde bulunmadan veya izin almadan, ilan ve reklam yapabilmektedirler.

- İşin gerektirdiği ciddilikte olması,
- Aşırı giderlere yol açmaması,
- Abartılmış, hissi, gerçeğe uymayan, halkı aldatıcı ve yanıltıcı, bilgi ve tecrübe noksanlıklarını istismar edici söz, görüntü ve bilgi unsurlarını ihtiva etmemesi, halkı doğru aydınlatma amacına yönelik olması,
- Halka sunulan menkul kıymetlerin ve hizmetlerin gerçek niteliğini; fiyat, getiri ve ücretlerini ve menkul kıymetlerin satış şartlarına ilişkin bilgileri hiçbir yanlış anlamaya yer vermeyecek biçimde açıkça belirtmesi,
- İlan ve reklamı veren ilgilinin yapabileceği iş ve hizmetler konusunda halka duyurmak istediği faaliyetin gerçekleştirilebilir nitelikte olması,
- Menkul kıymetlerin halka arzı yoluyla yapılacak satışlara ait ilan ve reklamların, izahname ve sirküler dışındaki bilgileri taşımaması ve halkı yanlış yönlendirmemesi,

³²³ 27.12.1985 tarihli ve 18971 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Yazılı ilan metinlerinde; ilan ve reklamı veren kuruluşun nominal ve ödenmiş sermayesi ile iş merkezi adresinin ve telefon numaralarının gösterilmesi.

Ancak, aldatıcılık, abartıcılık ve yanıltıcılıktan maksat; mevzuatın izin vermediği vaadler ve taahhütlerde bulunulması; objektif esaslara dayanmayan veya gerçeğe aykırı bilgi verilmesi; sağlıklı bir karar alınması için duyurulmasında zorunluluk olan bilgilerin gizlenmesi; bir şirket veya kuruluşun verimliliği, kârlılığı, mali durumu veya bir menkul kıymetin değerini etkileyecek hususlar hakkında gerçeğe bağdaşmayan ifadeler kullanılması ve bu izlenimi yaratan yazım, resimleme ve görüntü tarzları Tebliğ'in 4 üncü maddesine göre yasaklanmıştır. Bu nedenle bankaların bu türlü reklam araçlarını kullanmamaları yönünde üstlendikleri ödev bulunmaktadır.

Tebliğ'in 5 inci maddesine göre ise, ilan ve reklam metninin, uyulması zorunlu olan ilkelere aykırı olması halinde, ilan ve reklamı veren veya verdiren gerçek veya tüzel kişinin cezai sorumluluğu olduğu gibi; menkul kıymetlerin güven ve istikrar içinde işlem görmesi ve tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunması amacının gerektirdiği hallerde Kurul, bu ilan ve reklamları durdurabilir veya yasaklayabilme yetkisine sahiptir.

3.2.3.3. Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Bankaların Mali Tablo ve Rapor Düzenleme, Kamuya Duyurma ve Bağımsız Denetlenme Ödevleri

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 16 ve 22 inci maddeleri ile "Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik" in 8 ve 19 uncu maddelerine dayanarak Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi bankalar ve menkul kıymet yatırım fonlarının mali tablo ve rapor düzenleme, bağımsız denetleme yaptırma ve kamuya duyurma ödevleri daha önce muhtelif tebliğlerle belirlenmiş iken, Seri:XII, No:1 sayılı "Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Ortaklık ve Kuruluşların Mali Tablo ve Rapor Düzenleme, Kamuya Duyurma ve Bağımsız Denetleme Yükümlülüklerinin Belirlenmesine İlişkin

Genel Açıklama Tebliği³²⁴ ile bu ödevler birleştirilerek tek bir Tebliğ'de toplanmıştır. Bankalar ve menkul kıymet yatırım fonlarına bu çerçevede ortaya çıkan ödevleri aşağıda belirtilmiştir.

3.2.3.3.1. Mali Tablo Düzenleme ve Kamuya Açıklama Ödevlerine İlişkin Ortak Hükümler

Tebliğ'in 3 üncü maddesine göre, 2499 sayılı Kanun'a tabi bankalar ve menkul kıymet yatırım fonlarınca, yıllık ve ara mali tabloların düzenlenmesi ve kamuya açıklanması ödevlerinin yerine getirilmesinde aşağıdaki esaslara uyulması zorunludur:

- Kamuya açıklanmak üzere hazırlanacak yıllık ve ara mali tablo ve raporların Kurul'ca belirlenen standart ilke ve formlara uygun olması zorunlu olup, bu standart ilke ve formlara uygun bulunmayan mali tablo ve raporların kamuya açıklanması yasaktır.
- Kurul'un Seri: XI, No: 1 Tebliği'nin³²⁵ 48'inci maddesine göre, menkul kıymetlerini halka arz eden ortaklıklardan, bilanço aktif toplamı 10 milyar TL'yi, brüt satış hasılatı 20 milyar TL'yi ve çalışan personel sayısı 50 kişiyi aşması kriterlerinden en az ikisine birlikte sahip ortaklıklar ile aracı kurumlar yıllık bilanço ve gelir tablolarının yanısıra ek mali tablolar (fon akım, nakit akım, satışların maliyeti ve kâr dağıtım tabloları) da düzenlemek zorundadırlar.
- Kamuya açıklanmak üzere düzenlenecek yıllık mali tablolar bir önceki yıla; ara mali tablolar bir önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırılmalı olarak hazırlanır ve ilan edilir. Ancak, Kurul'ca yayımlanmış düzenlemelerde yer alan esaslar çerçevesinde ilk kez hazırlanacak ve yayımlanacak mali tablolar bir hesap dönemine mahsus olmak üzere, karşılaştırmalı olarak hazırlanmayabilir. Bu durumda tutarlılık kavramının sonucu olarak,

³²⁴ 18.02.1992 tarih ve 21146 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³²⁵ Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 29.01.1989 tarih ve 20064 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"

gerekli açıklamaların mali tablo dipnotlarında bulunması zorunludur.

- Mali tabloların kamuya duyurulmasında bağımsız denetlemeden geçmeyen mali tablo başlıklarında "Bağımsız Denetlemeden Geçmemiş" ibaresine yer verilmesi şarttır.

3.2.3.3.2. Bağımsız Denetlenme Ödevlerine İlişkin Ortak Hükümler

Tebliğ'in 4 üncü maddesine göre, 2499 sayılı Kanun'a tabi bankalar ve menkul kıymet yatırım fonlarınca kamuya açıklanmak üzere düzenlenecek yıllık ve ara mali tablolar için bağımsız denetleme yaptırılmasında aşağıdaki genel esaslara uyulması zorunludur.

- Düzenlenen mali tablolardan, Kurulca belirlenenlerin, Kurul'un liste halinde kamuya duyurduğu bağımsız denetleme kuruluşlarına denetlettirilmesi zorunludur.
- Yıllık mali tablolar için getirilen bağımsız sürekli denetleme yaptırma yükümlülüğü, ilgili hesap dönemi başından itibaren geçerlidir.
- Sürekli denetleme yıllık bilanço ve gelir tablolarının yanısıra, düzenlenmesi öngörülen ek mali tabloları da kapsamalıdır.
- Tahvil, finansman bonusu ve benzeri borçlanma senetlerinin ihracı ile ilgili bağımsız denetleme yükümlülüğünün belirlenmesinde Kurul düzenlemeleri çerçevesinde zorunlu veya isteğe bağlı olarak yıllık mali tablolar için bağımsız sürekli denetleme; ara bilanço ve gelir tabloları için bağımsız sınırlı denetleme yaptırarak ortaklıklar ile ihracını banka garantisıyla yapan ortaklıklar borçlanma senetlerinin ihracında, mali tablolar için bağımsız özel denetleme yaptırma yükümlülüğü kapsamı dışındadır.

3.2.3.3.3. Yıllık Mali Tablo ve Rapor Düzenleme ve Bağımsız Denetlenme Ödevi

Tebliğ'in 5 inci maddesine göre hisse senetleri borsada işlem gören bankalar Kurul'un Seri: XI, No:1 Tebliği ve bu tebliğe ek, değişiklik veya

açıklık getiren tebliğlerde yer alan hükümlere göre yıllık mali tablo ve rapor düzenlemekle yükümlüdürler. Düzenlenen yıllık mali tablolar Kurul'un Seri: X, No: 4 Tebliği³²⁶ çerçevesinde sürekli denetlenmesi gerekmektedir.

3.2.3.3.4. Yıllık Mali Tabloların İlânı ve Kurula Bildirim Ödevi

Tebliğ'in 6 ıncı maddesine göre yıllık özet bilanço ve gelir tablosu ile bağımsız denetleme rapor özeti Kurul'un Seri: XI, No: 1 Tebliğinin 49 uncu maddesine göre ilân ettirilmesi ve yapılan ilânların yer aldığı gazetelerin, ayrıntılı mali tabloların, bu tablolara ilişkin bağımsız denetleme raporunun ve faaliyet raporunun aynı Tebliğin 48 inci maddesi hükümleri çerçevesinde Kurul'a gönderilmesi zorunludur.

3.2.3.3.5. Periyodik Ara Bilanço ve Gelir Tablosu Düzenleme ve Bağımsız Denetlenme Ödevi

Tebliğ'in 7 inci maddesine göre hisse senetleri borsada işlem gören bankalar üçer aylık ara dönemleri için Kurul'un Seri: XI, No: 3 Tebliği³²⁷ ve bu tebliğe ek, değişiklik veya açıklama getiren tebliğler çerçevesinde ara bilanço ve gelir tablosu düzenlemekle yükümlüdürler. Düzenlenen ara bilanço ve gelir tablolarından ikinci üç aylık (altı aylık) döneme ait olanlar, Kurul'un Seri: XI, No: 14 Tebliğ hükümleri çerçevesinde bankaların sürekli denetlemesini yapan bağımsız denetleme kuruluşunun bağımsız sınırlı denetim çalışması ve raporlamasına tabidir.

3.2.3.3.6. Periyodik Ara Bilanço ve Gelir Tablosunun Kamuya Duyurulması, Kurul'a ve Borsa'ya Bildirim Ödevi

Tebliğ'in 8 inci maddesine göre hisse Senetleri Borsada işlem gören bankalarca;

- Bağımsız sınırlı denetlemeden geçmiş özet ara bilanço ve gelir tablolarının, bağımsız sınırlı denetleme rapor özeti ile birlikte

³²⁶ Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 18.06.1988 tarih ve 19846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bağımsız Denetleme Çalışması ve Raporlamasının İlke ve Kuralları Tebliği"

³²⁷ Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 26.07.1989 tarih ve 20233 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Sermaye Piyasasında Ara Mali Tablolara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliği",

yayımlanmak üzere menkul kıymetlerinin işlem gördüğü borsaya; ayrıntılı ara bilanço, gelir tablosu ve bağımsız denetleme raporunun, Kurul'a, ilgili ara dönemi izleyen beş hafta içinde;

- Bağımsız sınırlı denetlemeden geçmemiş özet ara bilanço ve gelir tablolarının, yayınlanmak üzere, menkul kıymetlerinin işlem gördüğü borsaya; ayrıntılı ara bilanço ve gelir tablolarının, Kurul'a ilgili ara dönemi izleyen üç hafta içinde

gönderilmesi zorunludur.

3.2.3.3.7. Yıllık Mali Tabloların ve Periyodik Ara Bilanço ve Gelir Tablosunun Menkul Kıymetlerin İhraç Başvurularında Kullanılmasına İlişkin Ödevleri

Tebliğ'in 9 uncu maddesine göre hisse senetleri borsada işlem gören bankaların menkul kıymetlerinin ihracı için Kurul'a yapılacak başvurularda, bağımsız denetlemeden geçmiş yıllık ve ara bilanço ve gelir tabloları kullanılması gerekmektedir. Bu halde hisse senetleri borsada işlem gören bankalardan tahvil, finansman bonusu ve benzeri borçlanma senetlerini ihraç edecek olanlar, ihraç için ayrı ara mali tablo düzenleme ve özel denetim yaptırma yükümlüğüne tabi olmaksızın, yıllık mali tabloları ile periyodik ara bilanço ve gelir tablolarını bunlara ilişkin bağımsız denetçi raporları ile birlikte Kurul'a sunmaları gerekmektedir.

3.2.3.3.8. Birleşme, Devir veya Tasfiye Durumunda Düzenlenecek Mali Tablolar ve Bağımsız Denetlenme Ödevi

Tebliğ'in 10 uncu maddesine göre, hisse senetleri borsada işlem gören ve birleşme, devir veya tasfiye durumunda bulunan ortaklıklar, birleşme devir veya tasfiye kararına dayanak teşkil edecek mali tablo düzenlemek ve bağımsız denetleme kuruluşlarına, Kurul'un Seri: X, No: 7 Tebliği çerçevesinde denetlettirmek zorundadırlar. Bağımsız denetleme raporunun özeti ilgili genel kurul toplantısından önce pay sahiplerinin emrine hazır bulundurulması ve genel kurulda okunması zorunludur. Düzenlenen

mali tablolar ve denetleme raporu ortaklık tarafından genel kurul toplantısını izleyen 30 gün içinde Kurula gönderilmesi gerekmektedir.

3.2.3.4. Çağrı Yoluyla Ortaklık Paylarının Toplanmasına İlişkin Ödevler

Çoğunluğu “halka açık anonim ortaklıklar” statüsünde yer alan Bankaların, zorunlu olarak pay sahiplerine buluncakları çağrıya ilişkin ilke ve esaslar, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 16 ncı maddesinin (A) fıkrasında ve 22 nci maddesinin (e) ve (i) bentleri çerçevesinde hazırlanan , Seri: IV, No:44 sayılı “Çağrı Yoluyla Ortaklık Paylarının Toplanmasına İlişkin Esaslar Tebliği”nde³²⁸ hüküm altına alınmıştır.

Bankaların zorunlu olarak bulunacakları çağrıya ilişkin genel esaslar, Tebliğ’in 4 üncü maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu maddeye göre, çağrıda, bankanın aynı gruba dahil tüm paylarını eşit muameleye tabi tutması gerekmektedir. Herhangi bir kişi veya birlikte hareket ettiği kişiler tarafından, bankanın yönetim kontrolünün belli bir grup payların iktisabı ile elde edilmesi halinde, banka diğer grup veya gruplarına dahil tüm pay sahiplerinin haklarını koruyacak şekilde çağrı yapması zorunludur. Bu çağrıda ödenecek bedel Türk Lirası cinsinden nakit, menkul kıymet veya kısmen nakit kısmen menkul kıymet olarak belirlenebilir. Ancak pay sahibinin talebi halinde çağrı bedelinin nakden ödenmesi zorunludur. Çağrı bedelinin tamamen veya kısmen menkul kıymet cinsinden belirlenmesi durumunda menkul kıymetin borsada işlem görmesi zorunludur. Ödemeye konu menkul kıymet için esas alınan birim fiyat veya değişim oranı ve bu fiyatın veya değişim oranının tespitinde kullanılan yöntem bilgi formunda açıklanmak zorundadır.

Çağrıya karşılık veren pay sahipleri satmaya karar verdikleri payları, çağrıda bulunanlar adına alım işlemlerini gerçekleştiren aracı kuruluşa genel hükümler doğrultusunda teslim ederek satışı gerçekleştirmesi gerekmektedir. Çağrı yoluyla pay toplanması amacıyla yapılacak her türlü ilan, reklam ve duyurularla ilgili metinler hakkında önceden Kurul’un uygun

³²⁸ Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 02.09.2009 tarihli ve 27337 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

görüşünün alınması zorunludur. İlan, reklam ve her türlü açıklamalarda bilgi formunda yer alan bilgiler dışında herhangi bir bilgiye yer verilmesimümkün değildir. Kurul gerekli gördüğünde metinlerde değişiklik yapılmasını isteyebilir ve bu durumda değişiklikler yapılmadan metinler yayımlanamaz.

3.2.3.4.1. Çağrıda Bulunma Yükümlülüğü

Tebliğ'in 6 ncı maddesine göre, isteğe bağlı olarak yapılan kısmi çağrı, blok veya münferit alımlar ya da diğer herhangi bir yöntemle, tek başına veya birlikte hareket ettikleri kişilerle beraber, doğrudan veya dolaylı olarak bankanın yönetim kontrolünü sağlayan paylarını iktisap edenler, diğer ortaklara ait payları da satın almak üzere çağrıda bulunmak zorundadırlar. Aşağıdaki hallerin varlığı halinde çağrıda bulunma yükümlülüğünün doğmadığı kabul edilmektedir.

- Tebliğ'in 5 inci maddesinde belirtilen yönetim kontrolünün, bu Tebliğ hükümlerine uygun olarak tüm pay sahiplerine ellerinde bulundurdıkları payların tamamı için yapılan isteğe bağlı bir çağrıyı takiben elde edilmesi durumunda,
- Pay devrinden önce yönetim kontrolüne sahip olunan bir bankada, pay devri ile yönetim kontrolünün daha önce ortaklıkta yönetim kontrolüne sahip olanlar ile eşit olarak paylaşılması halinde,
- İmtiyazlı paylarla yönetim kontrolüne sahip olan ortak veya birlikte hareket ettiği kişiler tarafından gerçekleştirilen pay alımları ile ortaklık sermayesinin veya oy haklarının yüzde 50 veya daha fazlasına sahip olunması halinde,
- Yönetim kontrolüne sahip olan ortağın, ortaklıktaki sermaye payının bu Tebliğ'in 5 inci maddesinde belirtilen oranın altına düşmesinden sonra yönetim kontrolü üçüncü kişilere geçmeden, yapacağı pay alımları ile banka sermayesinin veya oy haklarının yüzde 50 veya daha fazlasına tekrar sahip olması halinde,
- Yönetim kontrolünü sağlayan ortaklık paylarının ve oy haklarının, aynı gerçek veya tüzel kişi tarafından kontrol edilen grup içerisinde yapılan devir işlemleri sebebiyle elde edilmesi durumunda,

çağrı yükümlülüğü doğmamaktadır.

3.2.3.4.2. Zorunlu Çağrıya İlişkin Süreler

Tebliğ'in 7 nci maddesine göre, yönetim kontrolünü sağlayan payların ve oy haklarının iktisabını izleyen altı iş günü içerisinde Tebliğ'in 1 nolu ekinde yer alan bilgi ve belgelerle birlikte çağrı yapmak üzere Kurul'a başvurulması zorunludur. Çağrı yükümlülüğünün doğduğu günden itibaren kırkbeş iş günü içerisinde ortaklığın diğer ortaklarına ait payları satın almak üzere fiili çağrı işlemine başlanması zorunludur. Fiili çağrı süresi on iş gününden az yirmi iş gününden fazla olamamaktadır. Fiili çağrı, bilgi formunun Kurul'ca onaylanmasından itibaren en çok altı iş günü içinde başlamaktadır.

3.2.3.4.3. Zorunlu Çağrı Fiyatı

Tebliğ'in 8 inci maddesine göre, ortaklara önerilecek fiyat, çağrıda bulunan kişilerin, çağrıyı doğuran pay alımları dahil olmak üzere, çağrı yükümlülüğünün doğduğu tarihten önceki altı ay içinde, bankanın aynı grup paylarına ödedikleri en yüksek fiyatın altında olamaz. Fiyat ayarlama mekanizmaları, ilave ödeme opsiyonları ve benzeri unsurlarla çağrıyı doğuran pay alım fiyatında artış olması halinde söz konusu ilave unsurlar, çağrı fiyatının hesaplanmasında dikkate alınmak zorundadır. Halka açık bankanın yönetim kontrolünde dolaylı bir değişiklik meydana gelmesi durumunda çağrı fiyatı;

- Ana ortaklık için ödenen tutar da dikkate alınarak çağrıya konu ortaklık için Kurulca esasları belirlenen kuruluşça hazırlanacak değerlendirme raporu sonucunda belirlenecek fiyatın,
- Çağrıda bulunan veya birlikte hareket ettiği kişilerin, varsa, ana ortaklık paylarının satışına ilişkin anlaşmanın yapıldığının kamuya duyurulduğu tarihten önceki altı aylık dönem içinde çağrıya konu ortaklık paylarında yaptıkları alımlarda ödedikleri en yüksek fiyatın,
- Çağrıya konu ortaklık paylarının Borsa'da işlem görmesi durumunda, ana ortaklık paylarının satışına ilişkin anlaşmanın

yapıldığıının kamuya duyurulduğu tarihten önceki altı aylık dönem içinde oluşan, günlük ağırlıklı ortalama Borsa fiyatlarının ortalamasının

yüksek olanından düşük olmayacak şekilde belirlenmek zorundadır.

Çağrıya konu bankanın sermayesini temsil eden birden fazla pay grubunun bulunması durumunda, çağrıda bulunma zorunluluğunu doğuran pay devrine konu olmayan grup veya gruplara dahil olan paylar için ödenecek çağrı fiyatı;

- Pay grupları arasındaki imtiyaz farklılıkları dikkate alınarak Kurulca esasları belirlenen kuruluşça hazırlanacak olan değerlendirme raporu sonucunda belirlenecek fiyatın,
- Çağrıda bulunan veya birlikte hareket ettiği kişilerin, varsa, ortaklık paylarının satışına ilişkin anlaşmanın yapıldığının kamuya duyurulduğu tarihten önceki altı aylık dönem içinde çağrıda bulunma zorunluluğunu doğuran pay devrine konu olmayan grup veya gruplara dahil olan paylarda yaptıkları alımlarda ödedikleri en yüksek fiyatın,
- Çağrıda bulunma zorunluluğunu doğuran pay devrine konu olmayan grup veya gruplara dahil olan payların Borsa'da işlem görmesi durumunda, varsa, ortaklık paylarının satışına ilişkin anlaşma yapıldığının kamuya duyurulduğu tarihten önceki altı aylık dönem içinde oluşan payın günlük ağırlıklı ortalama Borsa fiyatlarının ortalamasının,

yüksek olanından düşük olmayacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Çağrı fiyatının bu esaslara göre belirlenememesi halinde, çağrı fiyatının tespiti için Kurul'ca değerlendirme raporu istenebilir. Değerleme raporunun hazırlanmasında payların devir tarihi esas alınmaktadır. Kurul tarafından gerekli görülmesi halinde farklı bir kuruluşça rapor hazırlanması istenebilir.

3.2.3.4.4. Kamuyu Aydınlatmaya İlişkin Esaslar

Aşağıdaki hususlar Kurul'un özel durumların kamuya açıklanmasına ilişkin esasları çerçevesinde bankalar tarafından kamuya açıklanmak zorundadır.

- Ortaklar veya üçüncü şahıslar tarafından, bankanın sermaye ve yönetiminde kontrolü sağlamak amacıyla pay sahiplerine çağrıda bulunarak ortaklık paylarının toplanmasına karar verilmesi,
- Çağrıda bulunma zorunluluğunun ortaya çıkması, muafiyet talep edilip edilmeyeceği, muafiyet talebinin Tebliğ'in hangi maddesi çerçevesinde yapılacağı,
- Çağrıda bulunma zorunluluğundan muaf tutulmak veya çağrıda bulunmak üzere fiilen Kurula başvuruda bulunulması,
- Çağrıda bulunma veya çağrıdan muafiyet başvurusunun sonuçlanması,
- Çağrı fiyatının tespiti amacıyla hazırlanacak değerlendirme raporlarının sonuçları,
- Çağrı süresince her işlem günü sonunda Borsa'dan ve Borsa dışından alınan pay adedi ve pay tutarı ile çağrıya karşılık veren pay sahibi sayısı,
- Çağrı süresinin bitiminde, çağrı süresince alınan toplam pay adedi ve pay tutarı ile çağrıya karşılık veren toplam pay sahibi sayısı,
- Çağrı sonrası çağrıya konu ortaklığın detaylı ortaklık yapısı ve yönetim durumu,
- İsteğe bağlı çağrı yoluyla pay toplama girişiminden vazgeçilmesi,
- Fiyat eşitliğinin sağlanmasına ilişkin olarak yapılan işlemler.

3.2.3.5. Temettü Dağıtım Ödevi

Halka açık bankaların temettü dağıtım ödevi ve temettü avansı dağıtımına ilişkin esaslar Seri:IV, No:27 sayılı "Sermaye Piyasası Kanununa

Tabi Olan Halka Açık Anonim Ortaklıkların Temettü ve Temettü Avansı Dağıtımında Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ³²⁹ ile düzenlenmiştir.

Hisse senetleri borsada işlem görmeyen ortaklıklarda birinci temettü oranı ve temettü dağıtımı bankaların esas sözleşmelerinde birinci temettü oranının gösterilmesi zorunludur. Bankaların birinci temettü tutarı, hesap dönemi kârından kanunlara göre ayrılması gereken yedek akçeler ile vergi, fon ve mali ödemeler ve varsa geçmiş yıl zararları düşüldükten sonra kalan dağıtılabilir kârın yüzde 20'sinden az olamaz.

Birinci temettüsünü kısmen veya tamamen hisse senedi biçiminde dağıtmak isteyen bankaların yerine getirmesi gerekli yükümlülükler söz konusu Tebliğ'in 4'üncü maddesinde ayrıntıları ile düzenlenmiştir. Temettünün hisse senedi olarak dağıtılması durumunda ihraç edilecek hisse senetlerinin Kurul kaydına alınması için Seri:I, No:26 sayılı "Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği"³³⁰ çerçevesinde bilgi ve belgelerden ilgili olanları ile Kurula başvuru yapılması gerekmektedir.

Hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklarda birinci temettü oranı ve temettü dağıtımında ise bankaların esas sözleşmelerinde birinci temettü oranının gösterilmesi zorunludur. Bankaların birinci temettü tutarı, hesap dönemi kârından kanunlara göre ayrılması gereken yedek akçeler ile vergi, fon ve mali ödemeler ve varsa geçmiş yıl zararları düşüldükten sonra kalan dağıtılabilir karın yüzde 20'sinden az olamaz.

Hisse senetleri borsada işlem gören anonim ortaklıklar, genel kurullarının alacağı karara bağlı olarak temettüyü;

- Tamamen nakden dağıtma,
- Tamamen hisse senedi olarak dağıtma,
- Belli oranda nakit, belli oranda hisse senedi olarak dağıtarak kalanını banka bünyesinde bırakma,

³²⁹ 13.11.2001 tarih ve 24582 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

³³⁰ Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 15.11.1998 tarih ve 23524 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Nakit ya da hisse senedi olarak dağıtmadan banka bünyesinde bırakma,

konusunda serbesttir.

Temettünün hisse senedi olarak dağıtılması durumunda ihraç edilecek hisse senetlerinin Kurul kaydına alınması Seri:I, No:26 sayılı “Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği” çerçevesinde istenilen bilgi ve belgelerle Kurula başvuru yapılması gerekmektedir.

Kurul, bu bankalara genel kurul gündemleri ilan edilinceye kadar, bir önceki dönemin kârından ayrılacak birinci temettüü nakden dağıtma zorunluluğu getirebilir.Ancak, bir önceki döneme ilişkin birinci temettü dağıtımını gerçekleştirmeden sermaye artırımını yapan ve artırımını temsil eden hisse senetleri Borsada eski ve yeni olarak iki ayrı sırada işlem gören ortaklıklardan, dönem sonunda elde ettikleri kârdan temettü dağıtmak isteyenler birinci temettüü nakden dağıtmak zorundadırlar. Banka yönetim kurulunun genel kurula teklif edeceği kâr payı dağıtımını yapıp yapılmamasına ve yapılacaksa kâr payı dağıtım oranına ilişkin önerisi, yeni pay alma sirkülerinin ilan edilmesinden önce, Borsa Günlük Bülteni aracılığıyla kamuya duyurulur. Banka genel kurullarının birinci temettünün dağıtılmamasına karar vermeleri durumunda, bu tutar hesaplanıp ayrıldıktan sonra olağanüstü yedek akçelere eklenir. Hisse senetleri Borsada işlem gören bankaların, temettü ödemeleri ortakların çoğunluğunun kolaylıkla ulaşabileceği, biri banka merkezi olmak üzere en az üç merkezde ve Takasbank'ta yapılır.

Temettü dağıtımı, ortaklıklarca hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar tamamlanmak zorundadır. Temettü ödemesinin tamamlanması için;

- Temettünün tamamı nakden dağıtılabacaksa, temettüünü tahsil etmek için ilgili kuponlarıyla temettü dağıtım adreslerine başvuran ortaklara nakden veya hesaben ödemenin yapılması,

- Hisse senedi olarak dağıtılacaksa, temettünün sermayeye ilavesi nedeniyle ihraç edilecek hisse senetlerinin Kurulca kayda alınması ve kayıt sonrası işlemlerin tamamlanarak temettü karşılığı dağıtılacak hisse senetlerinin; kayıtlı sermaye sistemindeki bankalarda hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar, hisse senedi dağıtımının yapıldığı adreslere başvuran ortaklara teslimi hazır hale getirilmesi ve esas sermaye sistemindeki ortaklıklarda ise sermaye artırımının tescilinin hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar tamamlanarak teslimi hazır hale getirilmesi,
- Bu seçeneklerin birlikte kullanılması durumunda ise, anılan bentlerde belirtilen işlemlerin ayrı ayrı ancak hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar yerine getirilmesi şarttır.

Hisse senetleri Borsada işlem gören bankaların Kurula, temettünün sermayeye ilave edilmesi nedeni ile ihraç edilecek hisse senetlerinin kayda alınması talebiyle yapacakları başvuruların, hesap dönemini izleyen 4 üncü ayın sonuna kadar yapılması zorunludur.

Bankaların birinci temettü tutarını Tebliğ'de belirtilen orana göre eksik olarak dağıtmaları durumunda, Kurul bu bankalara eksik dağıtılan temettü tutarını, temettü dağıtım zamanı esas alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kısa vadeli avanslar için uyguladığı faiz oranı üzerinden hesaplanacak faiz tutarı ile birlikte nakden veya olağanüstü yedek akçelerin sermayeye ilave edilmesi suretiyle hisse senedi şeklinde dağıtılması zorunluluğunu getirebilir. Eksik temettü dağıtımından zarar görenlerin, yasal koşullar olduğu takdirde, eksik temettü dağıtımından dolayı yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğu için yasal yollara başvurma hakları saklıdır.

Bankalar, sermaye piyasası mevzuatına uygun olarak düzenlenmiş ve bağımsız sınırlı denetlemeden geçmiş 3, 6 ve 9 aylık dönemler itibarıyla hazırladıkları ara mali tablolarında yer alan kârları üzerinden nakit temettü avansı dağıtabilirler. Kurul, temettü avansı dağıtacak bankaların ara mali tablolarının bağımsız özel denetlemeye tabi tutulmasını isteyebilir.

Temettü avansı dağıtmak isteyen bankaların esas sözleşmelerinde hüküm bulunması ve genel kurul kararıyla ilgili yılla sınırlı olmak üzere yönetim kuruluna yetki vermeleri zorunludur. Anılan genel kurul toplantısında, dağıtılacak temettü avansının, ilgili hesap dönemi sonunda yeterli kâr oluşmaması veya zarar oluşması durumlarında, bir önceki yıla ait bilançoda yer alan olağanüstü yedek akçelerden mahsup edileceği hususunun da karara bağlanması gerekmektedir. Yönetim kuruluna genel kurul tarafından temettü avansı dağıtımı için yetki verildiği takdirde, yönetim kurulu tarafından, ilgili hesap döneminde her 3 aylık dönemi izleyen 6 hafta içerisinde, temettü avansı dağıtma veya dağıtmama konusunda bir karar alınması zorunludur.

3.2.3.6. Mali Tablo ve Raporların Düzenlenmesi, Kurul'a ve Borsa'ya Gönderilmesi ve İlan Sorumluluğu

Seri:XI, No:1 sayılı "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"inin 48 inci maddesi ile mali tabloların Kurul ve ilgili Borsa'ya iletilmesi hususu düzenlenmiştir.

Hisse senetleri Borsa' da işlem görmeyen bankalar,ayrıntılı bilanço ve gelir tablolarını yıllık olağan genel kurul toplantı tarihlerini izleyen 1 ay içinde Kurula göndermekle yükümlüdürler. Hisse senetleri Borsa' da işlem gören bankalar da, Tebliğe uygun olarak hazırlayacakları ayrıntılı bilanço ve gelir tabloları ile ayrıntılı bağımsız denetim raporlarını, hesap dönemlerinin bitimini izleyen 10 hafta içinde, Kurula ve borsa bülteninde yayımlanmak üzere ilgili Borsaya göndermekle yükümlüdürler.

Kurula ve ilgili Borsaya gönderilecek yıllık mali tablo ve raporların, genel kurula sunulacak mali tablo ve raporlar olduğunun belirtilmesi şarttır. Hisse senetleri Borsa' da işlem gören bankaların, tipleri Tebliğ ekleri arasında yer alan fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kar dağıtım tablosu, satışların maliyeti tablosu gibi ek mali tabloları düzenlemeleri ve ayrıntılı bilanço ve gelir tabloları ile birlikte Kurul' a göndermeleri şarttır. Tebliğ' de yer alan esaslar çerçevesinde ilan edilecek özet mali tabloların yer aldığı gazeteler de ilanlarını izleyen 6 iş günü içinde Kurula gönderilir. Seri:XI, No:1 sayılı

“Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”inin 49 uncu maddesinde mali tabloların ilanı hususu düzenlenmiştir. Mali Tabloların İlanı bakımından bankalar, Tebliğ ekleri içinde yer alan tiplere uygun olarak hazırladıkları mali tablolarını her yıl olağan genel kurul toplantılarını izleyen 30 gün içinde Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlamak zorundadır.

Mali tabloların kamuya duyurulmasında bağımsız denetlemeden geçmemiş olan mali tabloların başlıklarında "bağımsız denetlemeden geçmemiş" ibaresine yer verilmesi şarttır.

Yıllık mali tablolarını bu Tebliğin 48 inci madde hükmü uyarınca Kurula ve ilgili borsaya olağan genel kurulları öncesi gönderen bankalar, bu tablolar ile genel kurulda kesinleşen mali tablolar arasında fark bulunması halinde, ilanlarında bu farklılıklara ilişkin gerekli açıklamaları yapmakla sorumludurlar.

Seri:XI, No:1 sayılı “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”in 56’ncı maddesinde denetçi raporlarının ilanı hususu düzenlenmiştir. Buna göre bankalar, Tebliğin (15) no’lu ekinde yer alan "denetçi raporu özetlerini", mali tablolar için getirilmiş hükümler çerçevesinde anılan mali tablolar ile birlikte ilan etmek zorundadır. Sürekli bağımsız denetlemeye tabi bankalar ise, denetçi raporu özeti yerine bağımsız denetleme raporlarının özetlerini yayınlamak zorundadırlar.

Seri:XI, No:1 sayılı “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”inin 57’inci maddesinde faaliyet raporlarının Kurul’a iletilmesi hususu düzenlenmiştir. Tebliğ’in 53’üncü maddesi ve Tebliğ ekinde yer alan açıklamalar çerçevesinde bankalar hazırladıkları faaliyet raporlarının bir örneğini olağan genel kurul toplantılarını izleyen bir ay içinde Kurul’ a göndermek zorundadırlar. Bankalar,mali tablolarla birlikte yayınlanan özet denetçi raporu veya bağımsız denetleme raporu özetlerinin yer aldığı gazetelerin birer örneğinin ilanı izleyen 6 işgünü içinde Kurula gönderilmesi gerekmektedir. Denetçi rapor özetleri yerine

bağımsız denetleme rapor özetlerinin yayınlandığı durumda (Ortaklık sürekli denetlemeye tabi ise), denetçi rapor özetlerinin yıllık faaliyet raporları ile birlikte ayrıca Kurula gönderilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, hisse senetleri Borsada işlem gören bankalar, 3 aylık ara dönemleri için, Seri:XI, No:3 "Sermaye Piyasasında Ara Mali Tablolara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ" de yer alan esaslara göre, bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırmalı ara bilanço ve gelir tablosu düzenlemekle yükümlüdürler. Ayrıca bankaların;

- Birleşme, devir veya tasfiyeleri,
- Hesap döneminin ilk üç ayından sonraki bir süre içinde menkul kıymetlerin halka arzı için Kurul'a başvuruda bulunmaları,

hallerinde Tebliğ' de yer alan esaslara göre ara mali tablo düzenlemeleri zorunludur.

3.2.4. Türk Ticaret Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler

Aslında bir ticarethane ve ticari hayatın vazgeçilmez unsurları olan bankalar, ülkemizde ticari ilişkileri düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun bir çok hükmünden doğan ödevleri yerine getirmekle mükelleftirler. Faaliyetine başlama anından itibaren Türk Ticaret Kanunu'na tabi olan bankalar, bu Kanun çerçevesinde bir kısım mükellefiyetleri yerine getirmek zorundadırlar. Ayrıca, bazı mükellefiyetler başka kanunların Türk Ticaret Kanunu'na bulundukları atıftan da kaynaklanabilmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'na göre bankaların, ticaret ünvanı seçme ve kullanma, ticaret siciline tescil, defter tutma, bu defterleri tasdik ettirme ve beyanname verme, bu defterleri son kayıt tarihinden itibaren 10 yıl saklama ve mahkemelerce isteğinde teslim ve ibraz etme, basiretli iş adamı gibi davranma, mecburiyetleri yanı sıra, cari hesap tutma, muhafaza ve ibraz mecburiyeti, ücret isteme hakkı mevcuttur. Ayrıca haksız rekabette bulunmama, hüsnüniyet kurallarına uyma (çalışanlar dahil) vb gibi hak ve yükümlülükleri vardır.

Diğer taraftan bankalar, Türk Ticaret Kanunu'nun 70 inci ve takip eden maddelerine göre zorunlu defterleri tastik ettirerek tutmak zorundadırlar. Bu defterler ile Kanun'un 78 inci maddesinde belirtilen karar defterleri, aralarında açıklık bırakılmamak ve satır aralarında çıkıntı olmamak şartıyla, tarih ve numara sırasıyla, bu Kanun hükümleri gereğince onaylanmış müteselsil sayfa numaralı ayrı birer deftere metnin doğruluğundan hiçbir şekilde şüpheyi davet etmeyecek şekilde günü gününe kaydedilmek ve her kararın altı banka yönetim kurulu üyeleri tarafından imza olunmak zorundadır. İş hacimleri büyük olan bankalarda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun izni ile ve yıl sonlarında ciltlettirilmeleri kaydıyla karar defterleri yerine yaprakları noterce tasdikli ve müteselsil sıra numaralı ayrı kalamoza kullanılabilir. Bu defterlerin tutulmasında doğruluk ve açıklık esaslarına azami ölçüde uymakla mükelleftirler. Kanun'un 75 inci maddesinde "İlgililerin; işletmenin iktisadi ve mali durumu hakkında mümkün olduğu kadar doğru bir fikir edinebilmeleri için, envanter ve bilançoların ticari esaslar gereğince eksiksiz, açık ve kolay anlaşılır bir şekilde memleket parasına göre tanzimi lazımdır. Bütün aktifler, en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre ve tahsil edilemeyen veya ihtilaflı bulunanlar müstesna olmak üzere, bütün alacaklar da itibari miktarlarına göre hesab edilir. Pasifler, hususiyle bütün borçlar, şarta bağlı veya vadeli olsa bile, itibari değeri üzerinden hesaba geçirilir. Ticaret şirketleriyle ticaret kurumlarının envanter ve bilançoları hakkındaki hususi hükümler mahfuzdur." demek suretiyle, zorunlu defterde uyulması gereken kuralları hüküm altına almaktadır. Bu defterler, yetkili kurumlar tarafından istenildiğinde ibraz edilmek üzere, bankalara ibraz ödevi de yüklemiştir.

Özellikli durum olarak bankalar Türk Ticaret Kanunu'na göre, gerek Bankacılık Kanunu ve gerekse Vergi Usul Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, aldıkları yazılarla faaliyetleri ile ilgili belgelerin asıllarını veya mümkün olmadığı hallerde sıhhatlerinden şüpheyi davet etmeyecek kopyalarını ve yazdıkları yazıların makine ile alınmış suretlerini tarih ve

numara sırası ile düzenleyerek usulleri dairesinde saklamak zorundadırlar. Bu belgelerin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca tespit olunacak usul ve esaslar çerçevesinde mikrofilm, mikrofiş şeklinde veya elektronik, manyetik veya benzeri ortamlarda saklanmaları mümkündür.

Bankalar tacir sıfatına sahip olduklarından, belirli bir ticari faaliyeti icra etmektedirler. Bu nedenle, toplum içinde ekonomik bir birim olmaları bakımından çeşitli sistemlerde olduğu gibi Türk Ticaret Kanunu'nun tacir sıfatına sahip olan işletmelere yüklediği bazı ödevler bankalar içinde geçerli olmaktadır. Bankalar, bu sıfatı haiz olmayan kişilerden farklı olarak faaliyetlerinde daha ağır bir sorumluluk taşıdıkları gibi bazı hallerde de lehlerine olarak karşı tarafa bazı talepler ileri sürebilmektedirler. Bunlardan en önemlisi, tüzel kişilere kullandığı kredilerdeki akdi faiz oranını serbestçe belirleyebilme yetkisidir. Ancak Kanun, toplum ve ekonomik hayatı olumsuz etkileyebilecek bu düzenlemeyi başka bir düzenleme ile kontrol altına alabilmiştir. Bu düzenleme basiretli tacir kavramıdır. Bu açıdan bankalar, her tacir gibi, tüm ticari faaliyetlerinde “basiretli bir iş adamı gibi hareket etmek” sağduyu sahibi ve ileriye düşünmek ve işlemlerini ona göre organize etmek zorundadır. Yapacağı sözleşmelerin yerine getirilip getirilmeyeceğini hesaba katıp “basiretli bir iş adamı” gibi davranıp borcun yerine getirilmesini engelleyebilecek hareketleri önceden nazara alması gerekecektir.

3.2.5. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na oldukça geniş düzenleyici ve işlemleri denetleyici yetkiler tanımıştır. Ancak, Bankacılık Kanunu'nun ihdası ile birlikte bu yetkilerin büyük bir kısmı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na devredilmiştir. Halen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın etkinliğinde bulunan bu yetkilerin bir kısmı, bankalar üzerinde para politikalarından kaynaklanan kontrol görevini sağlamaktadır. Diğer bir kısmı da bankaların belirli bilgileri

bildirimlerine dayanan yetkilerden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bu yetkiler çerçevesinde bankalara ödev şeklinde yüklediği sorumluluklar aşağıda belirtilmiştir.

3.2.5.1. Bankaların Müşterilerine Ait Risk İşlemlerini Bildirme Ödevi

Bu ödev, bankaların müşterilerine ait kredi ve diğer risk işlemlerini, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 44 üncü maddesi çerçevesinde hazırlanarak yürürlüğe giren "Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşların Müşterilerinin Risk İşlemleri Hakkında Yönetmelik"³³¹ ile yüklenmiştir. Bu Yönetmeliğe göre kredi limit ve risklerinin bildirimleri, firma bazında ve toplu bazda olmak üzere bankalarca;

- firma bazındaki bildirimler; bankalar, diğer mali kuruluşlar ve ilgili kurum ve kuruluşlarca toplam kredi limit ve/veya riskleri Merkez Bankasınca belirlenecek asgari bildirim limitinin üzerinde olan gerçek ve tüzel kişiler,
- toplu bazdaki bildirimler; bankalar, diğer mali kuruluşlar ve ilgili kurum ve kuruluşların toplam kredi limit ve/veya riskleri asgari bildirim limitinin altında kalan gerçek ve tüzel kişiler ile yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişiler,

için yapılan bildirimlerdir.

Bankalar tarafından tasfiye olunacak alacaklar için asgari bildirim limiti şartı aranmaz ve tutarlarına bakılmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılır. Diğer taraftan, bankalara kullandırılan krediler için bildirim yapılmaz.

Bankalarca keşide edilen Merkez Bankasınca belirlenecek asgari bildirim limitinin üzerindeki ödememe protestoları senet bazında, bu limitin altında kalan protestolu senetler ise adet ve tutar olarak tek kalem halinde Merkez Bankasına bildirilmek zorundadır.

Bankalar tarafından düzenli olarak bildirilen kredi limit ve risk bilgileri ile protestolu senet bilgileri, bankalar ve diğer mali kuruluşlara sürekli ve başvuruya bağlı olmak üzere verilmektedir.

³³¹ 20.09.2007 tarih ve 26649 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

3.2.5.2. Zorunlu Karşılıklara İlişkin Ödevler

Bankaların zorunlu karşılıklarına ilişkin olarak verilen bu ödev, önceki bölümde de anlatıldığı üzere 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 40 ıncı maddesinin (II) numaralı fıkrasına dayanılarak 2005/1 nolu "Zorunlu Karşılıklara Hakkında Tebliğ" çerçevesinde verilmiştir.

Bu Tebliğ'e göre, zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler iki haftada bir cuma günleri itibariyle hesaplanır. Cuma gününün resmi tatil gününe rastlaması halinde, yükümlülüklerin hesaplanmasında bir önceki iş günü esas alınır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, yapılan denetim ve incelemeler sonucunda zorunlu karşılık yükümlülüklerinden kaçınmak için işlem yaptığı tespit edilen bankalardan, yükümlülüklerini iki yükümlülük hesaplama tarihi arasındaki günlerin bakiyelerinin ortalamasını alarak hesaplamalarını isteyebilir.

Bankalar, Türk parası yükümlülükleri için Türk Lirası cinsinden, yabancı para yükümlülükleri için ABD Doları ve/veya Euro döviz cinslerinden olmak üzere, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılan hesaplarda, öngörülen oranlarda nakden zorunlu karşılık tesis ederler. Bir tesis döneminde tutulması gereken Türk parası zorunlu karşılıkların yüzde 10'unu aşmamak koşuluyla, eksik tutulan karşılıklar bir sonraki dönemde tutulabilir, fazla tutulan tutarlar bir sonraki dönemde eksik tutulan karşılıklara sayılır.

Zorunlu karşılıkların tesis süresi 14 gündür. Bu süre yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten iki hafta sonraki cuma günü başlar ve ikinci haftanın perşembe günü mesai saati bitiminde sona erer.

Türk parası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların tamamı ile yabancı para yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların 3 puanlık kısmı ortalama olarak tesis edilir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, ortalama olarak tutulan zorunlu karşılıkların bir kısmının veya tamamının bankalar itibariyle belirli süreler için bloke olarak tutulmasını isteyebilir. Tesis süresinin başlangıcının resmi tatil

gününe rastlaması halinde, ortalama olarak tesis edilemeyen kısımlara ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesinde tatili izleyen ilk iş günü esas alınır. Bankaların yabancı para cinsinden yükümlülükleri ile bu yükümlülükler için yabancı para hesaplarda tesis edilen zorunlu karşılık tutarları, yükümlülüklerin hesaplandığı tarihteki Resmi Gazete’de ilan edilen gösterge niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kurları, Resmi Gazete’de ilan edilmeyen yabancı paralar cinsinden yükümlülükler ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca belirlenen döviz kurları ve İstanbul Altın Borsası’nda oluşan ortalama altın fiyatı esas alınarak Türk Lirası cinsinden hesaplanır. Zorunlu karşılık yükümlülüklerinin hesaplanma dönemi ile zorunlu karşılıkların tesis süresi önceden duyurulmak koşuluyla gerektiğinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca değiştirilebilir.

Bankalar zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerini, esasları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca tespit edilecek cetvellerle, yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten iki hafta sonraki cuma günü mesai saati bitimine kadar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na bildirirler.

3.2.5.3. Bankaların Müşterilerine Sağlayacakları Menfaatlere İlişkin Ödevler

Bankaların kredi verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranları ile mevduat, kredi işlemlerinde sağlanacak diğer menfaatlere ilişkin, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 144 üncü maddesi hükmüne dayalı olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca yayımlanacak tebliğlerle düzenlenecek olan bu ödev, 2006/11188 sayılı “Mevduat ve Kredi Faiz Oranları ve Katılma Hesapları Kâr ve Zarara Katılma Oranları ile Özel Cari Hesaplar Dahil Bu İşlemlerde Sağlanacak Diğer Menfaatler Hakkında Karar”³³² çerçevesinde verilmiştir.

Bu Karar’a göre, mevduata faiz dışında menfaat temin edilemez. Mevduat sahipleri lehine verilecek özel sigorta teminatı ve operasyonel

³³² 22.11.2006 tarih ve 26354 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Kararın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığı’nın 12/10/2006 tarihli ve 3065 sayılı yazısı üzerine, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 144 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 16/10/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.

işlemlerin tamamlanması için gereken tutarın ödemeden önce belirli bir hesaba yatırılması haricinde belirli bir mevduat bakiyesinin bankada tutulması zorunluluğunun bulunmaması kaydıyla maaş ödeme ve/veya belirli hizmetlerin sunulması kapsamında yapılan protokoller uyarınca anlaşma yapılan kurumlara ve/veya kurum çalışanlarına sağlanacak ayni veya nakdi menfaatler bu düzenlemenin dışındadır.

Bankaların kredi işlemlerinde sağlayacakları faiz dışındaki diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak masrafların nitelikleri ile azami miktar ya da oranları, bunların kısmen veya tamamen serbest bırakılması Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın inisiyatifindedir. Bankalar mevduat ve kredi faiz oranları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca yayımlanacak tebliğler ile belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde bu Bankaya bildirmek ve ilan etmek zorundadırlar.

Mevduat faiz oranları ile katılma hesapları kar ve zarara katılma oranlarının değiştirilmesi halinde evvelce açılmış mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranları ile katılma hesaplarına uygulanan kar ve zarara katılma oranları vadeleri sonuna kadar değiştirilemez. Kredi faiz oranları, açılmış ve açılacak kredi hesaplarına ilan tarihinden itibaren uygulanabilir. Bankaların onayı ile vadesinden önce çekilen vadeli mevduata vadesiz mevduat faiz oranı uygulanır.

Diğer taraftan, 2006/11188 sayılı "Mevduat ve Kredi Faiz Oranları ve Katılma Hesapları Kâr ve Zarara Katılma Oranları ile Özel Cari Hesaplar Dahil Bu İşlemlerde Sağlanacak Diğer Menfaatler Hakkında Karar" dayanak gösterilerek, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından aynı ödeve yönelik olarak 2006/1 sayılı Tebliğ³³³ yayımlanmıştır. Bu Tebliğ'e göre de, bankalarca, mevduata uygulanacak sabit veya değişken faiz oranları serbestçe belirlenebilmektedir.

Değişken faiz oranı, 6 aydan uzun vadeli mevduatlar için uygulanabilir. Türk Lirası mevduat ve döviz tevdiat hesapları için uygulanacak değişken faiz

³³³ 09.12.2006 tarih ve 26371 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

hesaplama yöntemi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının uygun görüşü alınmak suretiyle bankalarca belirlenir. Ancak, Türk Lirası mevduatlar için Türkiye İstatistik Kurumunca açıklanan Üretici Fiyat Endeksi, Tüketici Fiyat Endeksi ve bu endeksleri oluşturan alt kalemlerden üretilen endekslerle hesaplanan enflasyon oranlarına, para piyasalarında gerçekleşen faiz oranlarına, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası borç alma veya borç verme faiz oranlarına, bankalarca belirlenen mevduat faizi oranlarına, Devlet İç Borçlanma Senetleri faiz oranlarına, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası endekslerine ve bu borsada işlem gören menkul kıymetlerden oluşturulan hisse senedi sepetlerinin fiyat değişimlerine bağlı olarak belirlenen değişken faiz hesaplama yöntemleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilmek kaydıyla uygulamaya konulabilir. Değişken faiz hesaplama yöntemi, müşteriye verilecek hesap cüzdanında ve müşteri ile yapılacak sözleşmede açıkça belirtilir. Türk Lirası olarak açılacak mevduat hesapları için döviz veya kıymetli madenlere endeksli faiz oranı belirlenemez.

Bankalarca, reeskont kaynaklı krediler dışındaki kredilere uygulanacak faiz oranları ile faiz dışında sağlanacak diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak masrafların nitelikleri ve sınırları serbestçe belirlenebilir. Bankalarca serbestçe belirlenen mevduat ve kredi işlemlerinde uygulanacak azami faiz oranları uygulamaya konulmadan önce Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezince tespit edilecek esaslar çerçevesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilmek zorundadır. Bankalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirdikleri azami oranları aşmamak kaydıyla, mevduat ve kredi işlemlerinde uygulayacakları faiz oranlarını banka şubelerinde halkın görebileceği şekilde ilan ederler.

3.2.5.4. Mevduat Vadeleri ve Türlerine İlişkin Ödevler

İstenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara yatırılan para³³⁴ şeklinde tanımlanan mevduat, bankaların kaynakları arasında en büyük paya sahip olan yabancı kaynak kalemidir.

³³⁴ Parasız, a.g.e., s.194

Merkez Bankası'nın bankaların mevduata verebilecekleri azami faiz oranını veya kesin faiz oranını tayin edebilme yetkisi vardır. Yürütülen faiz politikasının önemi büyüktür. Örneğin, Merkez Bankası'nın banka mevduat faiz oranını alternatif yatırım araçlarının getiri oranlarına göreceli olarak düşük tutarsa, bankalar mevduat kaybına uğrayabilecekler, böylece Merkez Bankası'nın da dolaylı olarak ekonominin kredi bazı üzerindeki kontrolü zayıflamış olacaktır.

Faiz oranını enflasyona uydurmak için kullanılabilecek yöntemler,³³⁵

- Endeksleme (faiz oranını fiyat endeksine orantılı olarak değiştirme)
- Güdüm (reel faiz verecek şekilde nominal oranın ilgili organlarca enflasyon beklentisi ışığında saptanması)
- Serbest bırakma olarak sıralanabilir.

Bu ödev, bankaların kabul edecekleri mevduatların vade ve türlerinin belirlenen esaslara uygun olarak takip edilmesine yönelik olarak, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 4 üncü maddesinin (I) numaralı fıkrasının (ı) bendi ve 40 ıncı maddesinin (III) numaralı fıkrasının (b) bendi ile 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 60 ıncı maddesinin yedinci fıkrasına dayanılarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan 2007/1 sayılı "Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ"³³⁶ çerçevesinde verilmiştir.

Buna göre bankalar mevduatın vadeleri aşağıdaki sınıflamaya göre açmak ve takip etmek durumundadırlar:

- **Vadesiz mevduat:** Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan ve faiz tahakkukları yıl sonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır.
- **İhbarlı mevduat:** Çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmek suretiyle çekilebilecek mevduattır.

³³⁵ Keyder, a.g.e., s.81

³³⁶ 03.02.2007 tarih ve 26423 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- **Vadeli mevduat:** 1 aya kadar vadeli (1 ay dahil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık faiz ödemeli) olarak açılabilecek mevduattır.
- **Birikimli mevduat:** Asgari 5 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkan veren mevduattır.

3.2.5.5. Kredi Kartlarında Uygulanacak Azami Faiz Oranlarına İlişkin Ödevler

Bu ödev, kredi kartı düzenleme yetkisini haiz bankaların kredi kartı işlemlerinde uygulayacakları azami akdi ve gecikme faiz oranlarına yönelik olarak 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu'nun³³⁷ 26 ncı maddesinin üçüncü fıkrasına³³⁸ dayanılarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan 2006/1 sayılı "Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğ"³³⁹ çerçevesinde verilmiştir.

Bu Tebliğ'e göre bankaların uymakla zorunlu oldukları kredi kartı işlemlerinde uygulanacak azami faiz oranları;

³³⁷ 01.03.2006 tarih ve 26095 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³³⁸ 5464 sayılı Kanun'un 26 ncı maddesi:

"Bir hesap dönemine ilişkin toplam borç tutarı veya hesap bakiyesi üzerinden, o döneme ilişkin hesap özeti düzenlendiği hesap kesim tarihinden önceki bir tarih itibarıyla faiz yürütülebileceğine ilişkin kayıtlar hükümsüzdür. Nakit kullanımına ilişkin borçlar hakkında işlem tarihi esas alınabilir. Nakit kullanımı kapsamında değerlendirilecek işlemler Kurulca belirlenir.

Dönem borcunun bir kısmının ödenmesi halinde kalan hesap bakiyesi üzerinden faiz hesaplanır. Kalan hesap bakiyesine, asgarî tutar ve üzerinde ödeme yapılması durumunda akdi faiz, asgarî tutarın altında ödeme yapılması durumunda ise gecikme faizi uygulanır. Temerrüt hali de dahil olmak üzere, kart uygulamasından doğan borçlarda bileşik faiz uygulanmaz.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, azami akdi ve gecikme faiz oranlarını tespit etmeye yetkilidir ve belirlediği bu oranları 3 ayda bir açıklar.

Hesap kesim tarihi ile son ödeme tarihi arasında on günden az bir süre olamaz.

Katılım bankaları açısından bu Kanun uygulamasında yer alan faiz kâr payı, gecikme faizi ise gecikme cezası olarak uygulanır.

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasının (f) bendi kredi kartları için uygulanmaz."

³³⁹ 02.04.2006 tarih ve 26127 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 17.09.2009 tarih ve 27352 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "Kredi Kartı İşlemlerinde Uygulanacak Azami Faiz Oranları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair 2009/6 sayılı Tebliğ" ile değiştirilmiş şeklidir.

- Aylık azami akdi faiz oranı, Türk lirası için yüzde 3,26, ABD doları için yüzde 2,54 ve Euro için yüzde 2,30'dur.
- Aylık azami gecikme faizi oranı, Türk lirası için yüzde 4,01, ABD doları için yüzde 3,11 ve Euro için yüzde 2,82'dir.

3.2.5.6. Müşteri Çeklerine İlişkin Ödevler

Bankalarca, çek defterlerinin baskı şekline ilişkin esasların, çekin karşılığının tamamen veya kısmen bulunmaması halinde muhatap bankanın hamile ödemekle yükümlü olduğu miktarın, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararları ile bu kararların ortadan kaldırılmasına dair kararlara ilişkin bilgilerin Adalet Bakanlığına Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilmesine ilişkin olarak yüklenilen bu ödev, 5941 sayılı Çek Kanunu'nun³⁴⁰ 2, 3, 5, 6 ve geçici 1 inci maddelerine dayanılarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan 2010/2 sayılı "Çek Defterlerinin Baskı Şekline, Bankaların Hamile Ödemekle Yükümlü Olduğu Miktar İle Çek Düzenleme Ve Çek Hesabı Açma Yasağı Kararlarının Bildirilmesine Ve Duyurulmasına İlişkin Tebliğ"³⁴¹ ile düzenlenmiştir.

Bu Tebliğ hükümlerine göre bankalar, çeklerin üzerinde yer alması gereken baskı özellikleri, düzenleme özellikleri, bildirim ve sorumlu olduğu tutara ilişkin olarak kendisine yüklenilen ödevleri yerine getirmek zorundadırlar.

3.2.6. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4 üncü maddesinin (a) fıkrası uyarınca bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar sigortalı sayılırlar. Bunların işlerini yürüttükleri yerlere işyeri, sigortalıları çalıştıranlara da işveren denilmektedir. Bu anlamda, banka çalışanları da bu kanun hükmüne göre sigortalı, banka merkez ve şubeleri de ayrı ayrı olmak üzere işyeri kabul edilmektedir.

³⁴⁰ 20.12.2009 tarih ve 27438 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁴¹ 20.01.2010 tarih ve 27468 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bankalar, 5510 sayılı kanunun 8 inci maddesi uyarınca sigortalı çalıştırmaya başlayacağı tarihten evvel işyerini bildirmekle yükümlüdür. Aynı şekilde söz konusu bu kanunun 8 inci maddesi uyarınca çalışanları çalıştırmaya başlamadan evvel Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirmek bankanın sorumluluğundadır.

Banka veya şube kuruluşu aşamasında, sigortalı çalıştırmaya başlayacağı tarihi ve çalıştırılacak sigortalı sayısını beyan eden bankaların ticaret sicil memurluklarına yaptıkları bu bildirimler, ticaret sicil memurluklarınca on gün içinde ilgili kurum ünitesine gönderilir ve bu bildirim, bankaca kuruma yapılmış sayılır.

Bankalar, 30.01.2002 tarihinden itibaren, çalışanları işten çıktıktan/ çıkarıldıktan sonra 15 gün çerisinde İş Kurumuna ayrıca 01.10.2008 tarihinden itibaren 5510 sayılı kanunun 9 uncu maddesine göre Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirmek zorundadırlar. Yine bankalar bir ay içinde çalıştırdığı sigortalıların primlerine esas olacak kazanç tutarlarını ertesi ayın sonuna kadar kuruma bildirmek, primlerini ödemek ve bunlara ait defter ve kayıtları istenildiğinde ibraz etmek üzere 10 yıl saklamak zorundadır.

Ayrıca bankalar, kuruma bildirmiş olduğu bu prime esas kazançlara ait gün ve tutarları aylık sigortalı hizmet listesini işyerine asmak zorundadırlar. Sosyal Güvenlik Kurumu'na göre işverenlerin ücret bordrosu düzenleme, defter tutma, bildirim, ödeme, saklama (10 yıl) ve ibraz görevleri vardır. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Geçici 23 üncü maddesine göre 10 yıl olan saklama süresi 2008 yılı için 5 yıl, 2009 yılı için 6 yıl, 2010 yılı için 7 yıl, 2011 yılı için 8 yıl, 2012 yılı için 9 yıl olarak dikkate alınmaktadır.

3.2.7. İş Kanunu'ndan Kaynaklanan Ödevler

4875 sayılı İş Kanunu'na göre, bankaların işyerini bildirim, yazılı hizmet akdi yapmak, asgari ücretin ve çalışma saatlerinin ilanı, çalışanların Çalışma Müdürlüğüne bildirilmesi, çalışanların ücretlerinin ödenmesi, ücretli izinlerinin verilmesi, fazla çalışma halinde izin alınması, akdin feshi halinde ihbar öneellerine uymak (Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde an az

altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır), bankanın haklı nedenle derhal fesih hakkının kullanılması esnasında hakkın kullanma süresine dikkat etmek, kıdem tazminatını ödemek, diğer bazı halleri İş ve İşçi Bulma Kurumu'na ve/veya Çalışma Müdürlüğü'ne bildirmek, ücretli izin defteri tutulması, diğer yasal belgelerle bu işlemlerin teyit ettirilmesi vb. gibi görevleri vardır.

Süresi bir yıl ve daha fazla olan iş sözleşmelerinin yazılı şekilde yapılması zorunludur. Yazılı sözleşme yapılmayan hallerde banka, çalışanına en geç iki ay içinde genel ve özel çalışma koşullarını, günlük ya da haftalık çalışma süresinin, temel ücreti ve varsa ücret eklerini, ücret ödeme dönemini, süresi belirli iş sözleşmesinin süresini, fesih halinde tarafların uymak zorunda oldukları hükümleri gösteren yazılı bir belge vermekle yükümlüdür.

İşveren olarak bankalar, 50 veya daha fazla personel çalıştırdıklarından, her yılın ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek oranlarda özürlü ve eski hükümlü işçiyi, meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun bir işte çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin toplam oranı yüzde 3'ü özürlü, yüzde 2'si eski hükümlü olmak üzere toplam yüzde 5'tir.

Görüldüğü gibi İş Kanunu hükümlerine göre de bankaların bildirim, ödeme, ilan etme, defter tutma, muhafaza ve ibraz etme ödevler bulunmaktadır.

3.3. DENETİME İLİŞKİN ÖDEVLER

Bankacılık sektörü, yapısından kaynaklanan ve kamu otoritesinin yüklediği sorumluluktan dolayı yoğun bir şekilde denetime tabi tutulmaktadır. Ülkemizde etkin ve yaygın denetim sisteminin olmaması, bankacılık sektörü üzerinde Bankacılık Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde gözetim metodu ile denetim sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu metod ile, belirli aralıklarla düzenli veya arızı olarak düzensiz raporlamalar yolu ile uzaktan

gözetim yapılmakta, ancak bu da bankacılık sektörünün operasyonel ödev yükümlülükleri arttırmaktadır. Gözetim metodunun çoğunlukla kullanılması, bankacılık sektörünün denetim, teftiş, araştırma ve inceleme yöntemleri ile yerinde denetime tabi tutulmadığı anlaşılmamalıdır. Aksine ülkemizde bankacılık sektörü, yoğun olarak yerinde denetim yapılan kuruluşların başında gelmektedir. Yerinde denetimin net bir şekilde anlaşılması bakımından bankacılık sektörü;³⁴²

- Bankacılık Kanunu'na göre bankaların kendi müfettişleri,
- Bankacılık Kanunu'na göre Bankalar Yeminli Murakıpları,
- Türk Ticaret Kanunu'na göre bankaların genel kurullarında seçilen en az iki denetçi,
- Sermaye Piyasası Kanunu'na göre, Sermaye Piyasası Kurulu Denetçileri,
- Sermaye Piyasası Kanunu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası mevzuatı gereğince Borsa Denetçileri ve müfettişleri,
- Sermaye Piyasası Kanunu ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası mevzuatı gereğince Borsa Denetçileri ve müfettişleri,
- Hazine Müsteşarlığı'na yetki tanıyan çeşitli yasalar gereğince Hazine Kontrolörleri,
- Kambyo mevzuatı ve diğer yasalardan kaynaklanan yetki ve görev çerçevesinde Maliye Müfettişleri,
- Vergi Usul Kanunu gereğince vergi incelemesi yapmak üzere,
 - Maliye Müfettişleri,
 - Hesap Uzmanları,
 - Gelirler Kontrolörleri,
 - Vergi Denetmenleri,
 - Vergi Dairesi Başkanları,
- Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'na göre Yeminli Mali Müşavirler,

³⁴² Erol, a.g.e., s. 43

- Bankacılık Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu'na göre Bağımsız Dış Denetçiler ve risk derecelendirme kuruluşlarının inceleme elemanları, denetiminden geçmek zorundadırlar.

Bankalar, denetim yapmaya yetkili ve görevli denetim elemanlarına, istenilen bilgi, belge, kayıt ve tutulması zorunlu defterleri ibraz etmek ve görevleri sırasında görevlilere yardımcı olmak zorundadırlar.

Ülkemizde özellikle bankacılık sektörünün denetlenmesi konusunda oldukça karmaşık yapı sergilenmektedir. Bu karmaşık yapı çok farklı kaynaklardan beslenmektedir. Ancak en büyük nedenin, bankacılık sektörünün bir çok farklı konulardaki yasal düzenlemelerin odağında yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bankacılık sektörünün denetimi konusunda ağır eleştiriler mevcuttur. Eleştirilerin toplandığı konular şunlardır.³⁴³

- Denetim standartları, henüz uluslar arası standartlardan uzaktır.
- Denetim kurumları arasında eşgüdüm bulunmamaktadır.
- Denetim mükerrerliği ve denetim savurganlığı bulunmaktadır.
- Denetimler etkin değildir.
- Denetimler adil değil, haksız rekabet yaratıcıdır.
- Denetimler “kamuyu aydınlatma” ilkesini tam olarak yerine getirememektedir.
- Özellikle kamusal denetim kurullarında norm kadrolar doldurulmamakta ve eksik kadro bulunmaktadır. Kaldı ki, norm kadro sayıları bile, kamu denetim kurulunun uhdesinde olan etkin denetim fonksiyonu yerine getirmekten uzaktır.
- Kamusal denetim kurullarının bazılarında, başarı, liyakat ve temsil gücünden uzak denetim elemanlarına giriş ve terfi şansı verilmektedir.

³⁴³ Erol, a.g.e., s. 40-54

- Kamusal denetim yapan denetim kurulu mensupları, içinde denetim yaptıkları kurumun mensuplarından bilgi ve donanım yönünden geride kalmaktadır.
- Kamu kesimi, finansal kesimdeki gelişmeleri ve değişimleri zamanında kavrayamamaktadır.
- Yasal düzenlemeler uzun, karmaşık ve etkinliği azaltıcı niteliktedir.
- Finansal kesim, elinde bulundurduğu parasal gücü devlet otoritesini ya da kamu erkini etkinsizleştirmek amacıyla koz olarak kullanabilmektedir.
- Finansal kesim elinde bulundurduğu parasal gücün etkisiyle, ülkede siyasal kirlenmeye katkıda bulunabilmektedir.
- Finansal kesim, elinde bulundurduğu parasal gücü zaman zaman ekonomik kirlenmeye yol açabilecek amaçlarla kullanma eğiliminde olabilmekte ve bu gibi durumlar karşısında özellikle kamusal denetimi engellemeye yönelik girişimlerde bulunarak siyasal nüfuz kullanabilmektedir.
- Eksik ve yüzeysel denetimler ile uzun fasıllarla yapılan denetimler sonucunda ülke kaynaklarının yanlış kullanımına ve ülkede gelir dağılımının bozulmasına yol açılabilmektedir.

3.4. BANKALARIN KENDİ İSTEĞİ İLE BİR BEDEL KARŞILIĞINDA KAMU ADINA ÜSTLENDİKLERİ MALİ ÖDEVLER

Bankacılık sektöründe, kamusal nitelikli mali ödevlerin tamamı, devletin hükümlerlik hakkını kullanarak veya bankaların iradeleri dışında verilmemektedir. Bankalar, hem mali piyasaların baş aktörü hem de güven müesseseleri olmaları nedeniyle, kamu otoritesinin bir kısım nakdi işlemlerine aracılık etmektedirler. Kamu kesimi nakit hareketlerinin, gerek tahsilat gerekse ödeme olsun, bankalar üzerinde kamusal bir ödev ve operasyonel olarak da bir yük yaratması teorik açıdan doğrudur. Zira, kamu nakit işlemlerine aracılık için, ilgili kamu kurum veya kuruluşu ile bir sözleşme yapılarak kamu tarafı bankaya bir bedel ödemektedir. Bunun karşılığında da

banka dışında, aynı niteliğe sahip işin bankadan yapılması ile devlete daha fazla yük yaratacak veya işleme konu kaynak için ödenen bedelin kamuya faydası minimumda kalacak parasal işlemlerin hizmeti alınmaktadır. Banka açısından da, bedeli karşılığında bir ödev üstlenilmektedir. Ancak, bu teorik yük ve ödevin ilgili kamu kuruluşu ile yapılan özel bir sözleşme neticesinde, bankaların kendi iradeleri ve bir kar beklentisi ile doğması, uygulamada kamusal yük ve ödev nitelendirmesi ile çelişmektedir.

3.4.1. Bankaların Bir Bedel Karşılığında Kamu Adına Ödev Üstlenmelerinin Nedenleri

Bankaların bir bedel karşılığında kamu adına ödev üstlenmelerinin, kamu kesimi açısından da bir kısım avantajları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, gelişmiş ülke ekonomilerinde olduğu gibi, ekonomideki nakit akımlarının kaydıleştirilmesi ve hesaben işlem görmesi beklenen ve özlenen bir durumdur. İkincisi, parasal ödemeler sistemi daha düzenli hale getirilmektedir. Üçüncüsü ise, kamuda nakit hareketlerinden doğacak iş yükü en aza indirilmektedir.

Bankaların ise, kamu parasal işlemlerine aracılık etmelerinde, yerine getirdiği fonksiyonları açısından dört temel neden bulunmaktadır. Birinci temel neden, bankaların ortalama maliyetlerini azaltacak vadeli-vadesiz mevduat kompozisyonunun vadesiz mevduat lehine çevrilmesinde bir araç olmasıdır. İkinci temel neden , kamunun parasal işlemlere aracılık ile bu ödevi üstlenen bankalar, bu türdeki kamu işlemi eğer kendi müşterilerini ilgilendiriyor ise, nakit çıkışlarını kamu ile yapılan sözleşmede belirlenen süre kadar erteleyebilmekte, müşterilerini ilgilendirmiyorsa, nakit girişleri yoluyla yeni kaynak elde edebilmektedirler. Üçüncü temel neden, genel olarak bu türde görev üstlenmek ile bankalar finansal enstürmanlarını yüksek miktar ve oranlarda satmak için potansiyel müşteri kazanmaktadırlar. Dördüncü ve en önemli temel neden ise, kardır. Bankalar, bir bedel karşılığında kamu adına ödev üstlendiklerinde, sundukları hizmetin karşılığında kar elde etmektedirler. Sözgelimi, kamu maaş ödemelerinden elde edilecek fonların özel anlaşmalar

gereği maaş ödemelerinden birkaç gün önce banka kaynağına transfer edilmesi kamu maaş ödemelerinin tercih edilmesindeki en önemli faktördür. Maaş ödemelerinin yapıldığı gün, maaşların aynı gün bankalardan tamamen kaynak çıkışına yol açmayacağı, parasal artık yaratacağı ve zincir etkisi (chain effect) ile birkaç gün daha bu kaynakların bankacılık sisteminde kalacağı varsayımından hareketle oldukça karlı bir hizmet olarak nitelendirilmektedir. Kaldı ki, kamu maaş ödemelerine bankaların aracılık etmelerindeki bedel de bu hizmetten elde edilen vadesiz mevduat kaynağı ile bu kaynak vasıtası ile zincir etkisinin yarattığı kardır.

3.4.2. Bankaların Bir Bedel Karşılığında Kamu Adına Üstlendikleri Mali Ödev Çeşitleri

Günümüzde gelişmiş finansal teknik ve teknolojiler ile bankalar, kamu adına birçok işlemi gerçekleştirmektedirler. Devletin bir kısım finansal ihtiyaçlarının tatmini elbette ki bankacılık kesimi ile mümkün olmaktadır. Ancak, bir kısım parasal işlemleri de, kamu kesimi kendisi gerçekleştirebilecek iken, bu işlemleri bir bedel karşılığında bankalara yaptırmaktadır. Bu işlemler, kamu kurum ve kuruluşunun görev alanlarına göre değişmektedir. Bunlardan sıklıkla kullanılan ve hacim olarak da bankaların aracılık edilmesine önem verdiği işlemleri;

- Vergi Tahsilatları,
- Sosyal Güvenlik Prim Tahsilatları,
- KİT Tahsilatları
- Belediye İşletmelerine Ait Tahsilatlar,
- Devlet İç Borçlanma Senetleri İhracına Aracılık İşlemleri,
- Kamu Maaş Ödemeleri,

şeklinde sıralamak mümkündür.

Bankacılık sektörü tarafından bu işlemlerin ne kadar kısmının gerçekleştirildiğine ilişkin sağlıklı veriler mevcut değildir. Ancak, bu işlemlerin kamusal bir ödev olmasının yanında müşteri işlemi olarak da, her birinin bankacılık sektörüne belirgin bir biçimde ve kendi boyutunda önemli katkı sağladığı da bir gerçektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN BANKACILIKSEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Genel olarak işletmelerde maliyet faktörlerinin önemli bir bölümü işletmelerin insiyatifi dahilinde iken, bankacılık sektöründe durum daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Bir çok işletmelerde, para ile malın değişimi sözkonusu iken, bankacılıkta para, para ile değiştirilmektedir. Bankanın para alım satım faaliyetinin miktarı ile, bu faaliyet içindeki gerekli işgücü ve malzeme arasındaki oranı belirlenememektedir.³⁴⁴ Diğer taraftan, bankacılığın üretim konusu fiziki bir varlık değildir. Bu nedenle stoklanması veya belirli bir süre geçtikten sonra pazarlanması mümkün değildir. Banka işletmelerinin alım satım konusu olan materyal, paradır. Başka bir deyişle, bankalar para ticareti yapan hizmet işletmeleridir. Fon temin edenlerden (tasarrufçu, yurtiçi ve yurtdışı kreditorler vb) belirli bir maliyet ile toplanan kaynaklar, kar marjı eklenmiş satış fiyatı ile fon talep edenlere (kredi kullanıcıları) satılmaktadır.

Ülke ekonomileri ve finans sektörü içinde önemli bir role sahip olan bankalar, faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları kaynakları temin ederlerken, bunun karşılığında da bazı giderlere yani makroekonomik koşullar ve kamusal yükümlülüklerden kaynaklanarak bankalar açısından maliyet unsurları olan bir kısım maliyet unsurlarına katlanmak zorundadırlar.

Diğer taraftan, bankaların da aralarında bulunduğu finansal aracılık faaliyetlerinin yüksek maliyetlerle sunulduğu bir ekonomide bankaların ve diğer ekonomik birimlerin yerine getirmesi gereken fonksiyonları, beklentilerin altında gerçekleşmesi kuvvetle muhtemeldir. Aracılık maliyetlerinin önemli bir unsuru ise bankacılık sektöründeki düzenleme araçları, bu araçların niteliği ve finansal aracılık faaliyetlerinin vergilendirilmesidir.

³⁴⁴ Adalet Hazar, “Bankacılık Sektöründe Kaynak Maliyeti”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 64

Türkiye’de bankacılık sektörü üzerindeki kamusal nitelikli mali yük ve yükümlülükler, bankaların faaliyetlerini, gerek kaynak sağlama ve gerekse kaynak kullanma maliyetleri yoluyla önemli ölçüde etkileyecek niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında, önceleri sadece vergi idaresine gelir sağlama ve kısmen ekonomi politika aracı olarak görülen sektör üzerindeki yük ve yükümlülükler, son dönemde ağırlıklı bir biçimde ekonomi ve sosyal politikaların gerçekleştirilmesinde bir aracı mekanizma olarak görülmeye başlanmıştır.

Türkiye’de bankacılık sektörü üzerinden kamu otoritesi tarafından salınan ve diğer sektörlerde bulunmayan çok çeşitli mali yük bulunmaktadır. Sektörün aracılık ettiği ve üstlendiği bu kamusal yükümlülükler arasında, finansal işlemler üzerinden alınan işlem vergileri, bankaların karları üzerinden alınan gelir verileri, fon sağlayıcıların haklarının korunmasına yönelik kamusal yükümlülükler, para politikası ile ilişkili kamusal mali zorunluluklar ve çeşitli parafiskal yükümlülükler ile tasnif dışında kalan diğer yükler olmak üzere çok çeşitli kamusal nitelikli mali yükler bulunmaktadır.

Bu bölümde mevduat bankaları tarafından üstlenilen kamusal nitelikli mali yüklerin incelenmesi için, yük türü açısından sınıflandırma yapılması gerekmektedir. Buna göre bankacılık sektörü üzerindeki kamusal nitelikli mali yükler,

Vergi ve Harç Yükümlülüğü;

Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi Fon Payı

Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti

Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Damga Vergisi

Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)

Emlak Vergisi

İlan ve Reklam Vergisi

Çevre Temizlik vergisi

Finansal Faaliyet Harcı

Ticaret Sicil Harcı

Parafiskal Yükümlülükler;

Sosyal Güvenlik Primleri

İşsizlik Sigortası

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri

Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı

Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı

Rekabet Kurumu Payı

Diğer Yükümlülükler;

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

Sivil Savunma Fonu

Tüketiciyi Koruma Fonu

Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri

Tahvil Tescil Ücretleri

Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı

Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti'nden

oluşmaktadır.

Bu çerçevede, önceki bölümlerdeki ve yukarıda belirtilen sınıflamaya sadık kalınarak, sektör üzerindeki kamusal nitelikli mali yük ve yükümlülüklerin etkileri aşağıda incelenmektedir.

Kamusal nitelikli mali yüklerin, hem teoride hem de uygulamada farklı boyutlarda ekonomi üzerinde etkilerinin olduğu çeşitli araştırma ve bilimsel makalede tartışılmaktadır. Kamu otoritesi bu yükleri, çeşitli fonksiyonlarının yerine getirilmesinde ve ulaşmak istediği amaçlar doğrultusunda ekonomi devrelerinde durumuna göre kullanabilmekte veya terk edebilmektedir. Bankacılık sektörü üzerinden alınan veya aracılık edilen her kamusal nitelikli mali yükün kendine özgü özellikleri ve üstlendiği mali ve ekonomik fonksiyonları bulunmaktadır. Çeşitli yöntemlerle geliştirilebilecek ve değişikliğe uğrayabilecek bu yükler, yerine göre dolaylı yerine göre doğrudan etki yaratabilecek yapılara sahiptir. Enflasyonist dönemlerde kamusal mali

yüklerin uygulandıkları ölçü üzerinden maktu veya nispi artırıma gidilmesi, durgunluk dönemlerinde de indirimle gidilmesi sıkça karşılaşılan uygulamalardır. Örneğin, kamusal bir yük olan zorunlu karşılıkların oranında para cinslerine göre farklılık yaratılması, TL ve döviz kullanımlarını değiştirebileceği gibi, zorunlu karşılıklara faiz verilememesi veya faizinin arttırılması durumunda da kullanılabilir fonların miktarının değiştirilmesi ve piyasada para miktarının arttırılması veya azaltılması gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Niketim, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 16.10.2009 tarihinde TL’nda yüzde 6 olan zorunlu karşılık oranını yüzde 5’e, yüzde 11 olan yabancı para karşılık oranını ise yüzde 9’a düşürerek, zorunlu karşılık oranlarında indirimle gitmiş, böylelikle bankaların fon kullandırım pozisyonlarında artış sağlamıştır.

Her ne kadar, bankacılık işlemleri ve faaliyetleri üzerinden sağlanan kamusal gelirler, kamu otoritesi tarafından önemli bir gelir kaynağı olarak görülse de, bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ve gelişme açısından önemi nedeniyle, sektör üzerindeki kamusal yüklerin bazen ikinci planda kalmasını gerektirebilmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bankacılık sektörünün, kamu bütçesi açık verdiği durumlarda iç borçlanma için önemli bir kaynak olması, zaman zaman sektörün kendi içindeki kar güdüsüyle, kamusal yükleri gerekçe göstererek normal finansal aracılık hizmetlerinin azaltılarak kamu kaynaklarına yönelmelerine yol açabilmektedir. Böyle bir durumda, yüksek kar sağlayan devlet iç borçlanma senetleri üzerine konulan ek sermaye kazancı türünden vergiler, doğrudan piyasa ve kredi fazilerinin artmasına yol açabilmekte ve bu işlemler üzerinden görünürde bankaların ödediği vergi yükü dolaylı olarak nihai finansal hizmetlerden faydalanan firma ve hane halklarına yansıtılma sonucunu doğurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, hem devlet iç borçlanma senetlerinin faizleri, hem kredi faizleri yükselmekte ve üstlenilen vergiler gelir dağılımını bozacak şekilde toplumun farklı kesimlerine yansıtılmaktadır. Bu nedenle, bütçe gelirleri üzerinde olumlu bir etki yaratan bankacılık sektörü, devlet borçlanma senetlerinin faizleri üzerinde oluşturduğu baskı nedeniyle de

olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bankacılık sektörü üzerinde oluşturulacak kamusal yüklerin optimal sınırlarının çok iyi dizayn edilmesi gelir ve borçlanma politikalarının sonuçlarının verimli olması açısından önem arz etmektedir.

Bankacılık sektörü üzerindeki kamusal yüklerin optimaliteyi yakalayamaması durumunda bir diğer olumsuzluk da, fiduciary (aslında yurtiçi bankalar tarafından yapılan işlemlerin, yurtdışından dolaşarak yapılması) işlemleri ile ortaya çıkmaktadır. Dışsalılıkların bir türü olan bu işlemlerle, vergi idaresine gelmesi gereken bir gelir, bu işlemler aracılığı ile kayıba yol açabilmektedir. Bu tür işlemlerin milli ekonomi için gelir ve servet dağılımında haksızlık yarattığı bir gerçektir. Ancak, son dönemde yapılan düzenlemelerle, bir çok işlem engellenmesine rağmen, bu konuda düzenlemelerin yetersiz kaldığı işlemlerin varlığı hala mevcut olmasına rağmen tespit edilmesi son derece zordur.

4.1. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLER GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA İLİŞKİSİ

Bankacılık sektöründe uygulanan kamusal nitelikli mali yüklerin, ekonomik etkilerinin anlaşılması bakımından, bu yüklerin gayri safi milli hasıla içindeki payının hangi boyutta olduğunun bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Bilindiği üzere, Türkiye’de mevduat bankalarının gayrisafi milli hasıla içindeki payı önceleri daralmasına rağmen, özellikle 2005 yılından itibaren artmaya başlamış ve 2008 yılı itibarıyla, yüzde 72’ye ulaşmıştır. Önümüzdeki yıllarda da bu payın daha da artacağı öngörülmektedir.

Mevduat bankalarının gayrisafi milli hasıla içindeki payının 2005 yılından itibaren tekrar yükselme eğilimi, mevduat bankalarının ekonomi içindeki önemini de ortaya koymaktadır. Bu gelişim, bankacılık sisteminin 2001 yılından itibaren uygulamaya konulan güçlü ekonomi, güçlü bankacılık uygulamaları doğrultusunda özkaynakların öneminin anlaşılmasından itibaren başlamıştır. 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun sektörün gelişimi için zorunlu hale getirdiği sermaye yeterlilik

zorunluluğu, sektörün gayrisafi milli hasıla içindeki payının artmasını büyük oranda etkilemiştir. Bu etki aşağıdaki tablo ve grafikten de açıkça görülmektedir. Diğer taraftan, özellikle 2001 krizinden sonra (hala etkisini sürdürmesine rağmen) dışsalılık nedeniyle alternatif imkanlar arayan fonlama ihtiyacı içindeki reel sektör, 2004 yılından itibaren özvarlıklardaki artış nedeniyle kredi imkanları genişleyen Türk Bankacılık Sistemi'nden faydalanma yoluna tekrar yönelmişlerdir. Bununla birlikte, küresel işbirliği imkanlarının genişlemesi, finansal piyasalardaki gelişim, alternatif yatırım alanların artmasına bağlı olarak, bankacılık sektörünün işlem hacimleri ve işlem sayılarının artmasını sağlamıştır. Artan işlem hacim ve sayısı bankacılık sektörünün aracılık ettiği ve karlılık nedeniyle de üstlendiği kamusal yüklerde miktar olarak artışa yol açmıştır.

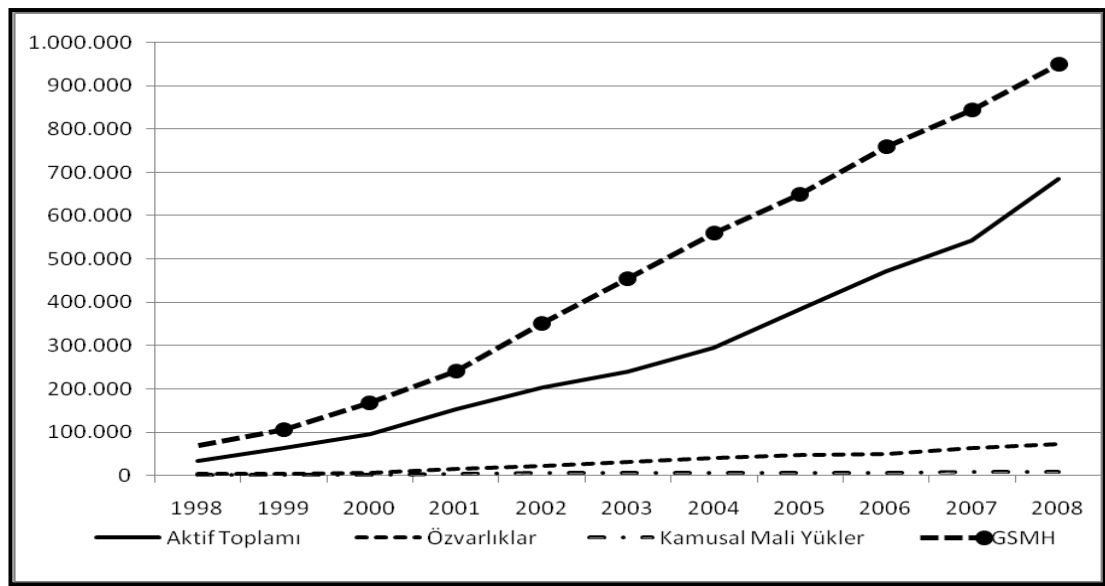
Tablo 69: Mevduat Bankalarının Aktif Toplamı ve Üstlenilen Kamusal Mali Yüklerin GSMH İçindeki Payı³⁴⁵ (Milyon)

Yıllar	Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)	Aktif Toplamı	Aktif Toplamı / GSMH (%)	Üstlenilen Kamusal Yükler	Özvarlıklar
1998	70.203	33.478	47,7	1.206	2.915
1999	104.596	64.781	61,9	1.968	3.358
2000	166.658	95.855	57,5	1.990	5.852
2001	240.224	152.689	63,6	3.767	14.646
2002	350.476	203.243	58,0	5.247	22.703
2003	454.781	239.423	52,6	5.409	31.350
2004	559.033	295.112	52,8	5.480	40.823
2005	648.932	384.027	59,2	6.955	47.482
2006	758.391	470.635	62,1	6.384	50.409
2007	843.178	543.272	64,4	7.522	64.533
2008	950.144	683.823	72,0	7.909	72.061

1998-2008 döneminde gayrisafi milli hasıla 70.203 milyon TL'dan 950.144 milyon TL'na ulaşmıştır. Aynı dönemde, mevduat bankalarının aktif toplamı 22.478 milyon TL'dan 683.823 milyon TL'na, özvarlıklar 2.915 milyon TL'dan 72.061 milyon TL'na ve bankaların üstlendikleri kamusal nitelikli mali yükler de 1.206 milyon TL'dan 7.909 milyon TL'na ulaşmıştır.

³⁴⁵ Türkiye İstatistik Kurumu www.tuik.gov.tr, Türkiye Bankalar Birliği www.tbb.org.tr, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu www.bddk.org.tr (Erişim:23.12.2009)

Belirtilen dönemde, düşük artış kamusal mali yüklerde meydana gelmiştir. Kamusal mali yüklerdeki düşük oranlı artış, ileride açıklanacağı üzere, bankacılık sektörü üzerindeki mali yüklerdeki oransal düşüşe işaret etmektedir. Zira, aynı aynı dönemdeki aktif toplamındaki gelişimin, özkaynaklardaki gelişim ile özellikle kamusal mali yüklerdeki gelişim ile uyumlu olmadığı görülmektedir. miktar gelişimlerine ilişkin grafik aşağıda yer almaktadır.



Grafik 1: Kamusal Mali Yüklerin GSMH'ye Göre Gelişimi

(Milyon TL)

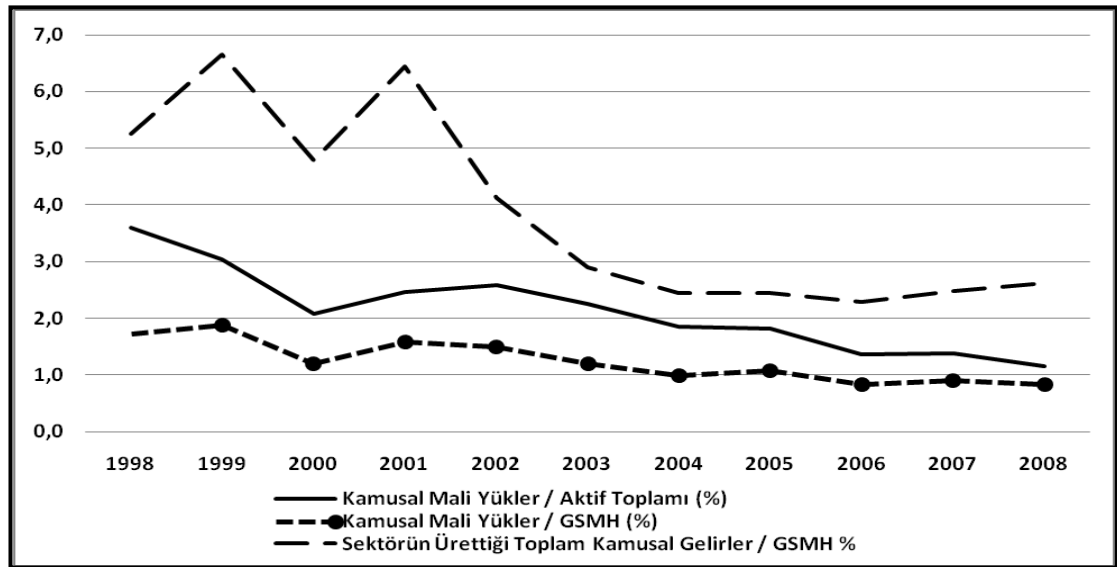
Yukarıdaki Tablo 69 ve Grafik 1'in incelenmesi sonucunda, gayrisafi milli hasıla ile mevduat bankalarının aktif toplamlarının birbirlerine paralel seyir içinde olduklarını, özvarlık gelişiminin aktif toplamı ve gayrisafi milli hasıla gelişiminden uzaklaşmaya başladığını ve kamusal nitelikli mali yüklerin ise gelişimin gerisinde olduğunu ve gelişim oranı açısından farkın açılmakta olduğunu söylemek mümkündür.

Bankacılık sektörünün kamu gelir idaresine sağladığı katkı, diğer bir deyişle üstlendiği kamusal mali yüklerle sınırlı değildir. Bunun yanında, aracılık ettiği veya gerçekleştirdiği işlemler ile bazı zorunluluklardan doğan, sorumlu olarak tahsil ederek kamu gelir idaresine yatırmak zorunda olduğu kamusal yükümlülükler mevcuttur. Sektörün, yüklendiği ve aracılık ettiği kamusal yük ve yükümlülükler veya sektörün ürettiği kamusal gelirler olarak

adlandırılan bu sorumluluğun, hem gelir hem de ekonomik etkileri doğal olarak daha fazladır. Ancak, bu sorumluluğun da etkisi önceki yıllara göre azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Aşağıda, hem bankaların üstlendiği kamusal nitelikli mali yüklerin, hem de sektörün ürettiği toplam kamusal gelirlerin gayrisafi milli hasılaya oranlarının belirtildiği tablo ve grafik aşağıda yer almaktadır.

Tablo 70: Mevduat Bankalarının Üstlendiği Kamusal Mali Yüklerin ve Sektörün Ürettiği Toplam Kamusal Gelirlerin GSMH İçindeki Payı (%)

Yıl	Kamusal Mali Yüklerin GSMH İçindeki Payı %	Kamusal Mali Yüklerin Aktif Toplamına Göre Yüğü %	Sektörün Ürettiği Toplam Kamusal Gelirler / GSMH %
1998	1,7	3,6	5,3
1999	1,9	3,0	6,7
2000	1,2	2,1	4,8
2001	1,6	2,5	6,4
2002	1,5	2,6	4,1
2003	1,2	2,3	2,9
2004	1,0	1,9	2,5
2005	1,1	1,8	2,4
2006	0,8	1,4	2,3
2007	0,9	1,4	2,5
2008	0,8	1,2	2,6



Grafik 2: Mevduat Bankalarının Üstlendiği Kamusal Mali Yüklerin ve Sektörün Ürettiği Toplam Kamusal Gelirlerin GSMH İçindeki Payı (%)

Yukarıdaki Tablo 70 ve Grafik 2'den de görüleceği üzere, 1998-2008 döneminde mevduat bankalarının üstlendiği kamusal mali yükler ile yine mevduat bankalarının ürettiği toplam kamusal gelirlerin gayrisafi milli hasıla içindeki payları düşme eğilimdedir. Burada konu ile ilgili bir noktanın belirtilmesinde fayda görülmektedir. Mevduat bankalarının ürettiği toplam kamusal gelirlerin içinde, üstlendiği kamusal mali yükler de bulunmaktadır.

Mevduat bankalarının üstlenmek zorunda kaldığı kamusal yüklerin gayrisafi milli hasılaya oranı, 1998 yılında yüzde 1,7 iken, bu oran 2008 yıl sonu itibarıyla binde 8'e gerilemiştir. Aynı dönemde mevduat bankalarının ürettiği toplam kamusal gelirlerin gayrisafi milli hasılaya oranı ise, yüzde 5,3'den yüzde 2,6'ya gerilemiş, diğer bir ifade ile yarı yarıya azalmıştır. Bu gelirlerin miktar olarak artmasına rağmen, gayrisafi milli hasılaya oranla paylarını azalması, gayri safi milli hasılanın sektördeki kamusal gelirleri doğuran işlemlerden daha hızlı artması şeklinde yorumlamak mümkündür.

4.2. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN GENEL BÜTÇE GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Mevduat bankalarının, gerçekleştirdikleri finansal faaliyetler sonucu, gerek faiz gelirleri, gerek faiz giderleri ve gerek ise işlemler üzerinden üstlendikleri kamusal mali yüklerle, firma ve hane halklarına sağladıkları faiz ve değer artış kazaçları gibi bir kısım menfaatler ile fon kullandırımı dolayısıyla elde edilen gelirler üzerinden firma ve hane halklarından tahsil ettikleri çeşitli kamusal gelir türleri bulunmaktadır. Bu kamusal gelir türlerinin bir kısmı merkezi devlet genel bütçe içine dahil edilmekte, bir kısmı da yasal düzenlemeler çerçevesinde merkezi devlet genel bütçe dışında, kamusal gelir türü olarak tahsil edilmektedir.

Bu açıdan mevduat bankalarının hem yansıtamayarak üstlendikleri hem de yansıttıklarının yanında aracılık ettikleri kamusal yüklerin, diğer bir ifade ile merkezi devlet genel bütçe gelirleri için ürettikleri kamusal gelirlerin genel bütçeye sağladıkları katkının bilinmesi önem arz etmektedir.

1998-2008 döneminde mevduat bankalarının bu ayrıma göre yüklendikleri ve aracılık ettikleri kamusal gelirler ve genel bütçe içindeki gelir türü tahsilat miktarları ile paylarına ilişkin tablo ve grafikler aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 71: Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Genel Bütçeye Dahil Kamusal Yükler (milyon TL)

Yıl	Kurumlar Vergisi	Kurumlar Vergisi Fon Payı	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	Harçla	Toplam
1998	446	45	21	40	1	145	0	697
1999	529	53	38	77	1	313	2	1.012
2000	584	58	70	83	1	487	0	1.282
2001	642	64	201	248	1	753	19	1.927
2002	1.000	100	112	49	1	1.263	0	2.525
2003	2.272	227	79	45	1	1.249	1	3.875
2004	2.584	0	42	79	1	1.272	5	3.984
2005	3.230	323	39	115	2	1.757	30	5.496
2006	2.539	0	64	163	2	1.673	114	4.555
2007	3.096	0	85	210	2	1.921	111	5.425
2008	2.872	0	89	217	3	2.238	54	5.472

Tablo 71'e göre, mevduat bankalarının genel bütçeye dahil olan kamusal mali yükleri, 1998 yılında 697 milyon TL iken, 2008 yılına gelindiğinde bu miktar 5.472 milyon TL'na ulaşmıştır. Bu yük türleri açısından genel bütçedeki tahsilat miktarları da aşağıdaki Tablo 72'de belirtilmiştir.

Tablo 72: Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları (milyon TL)

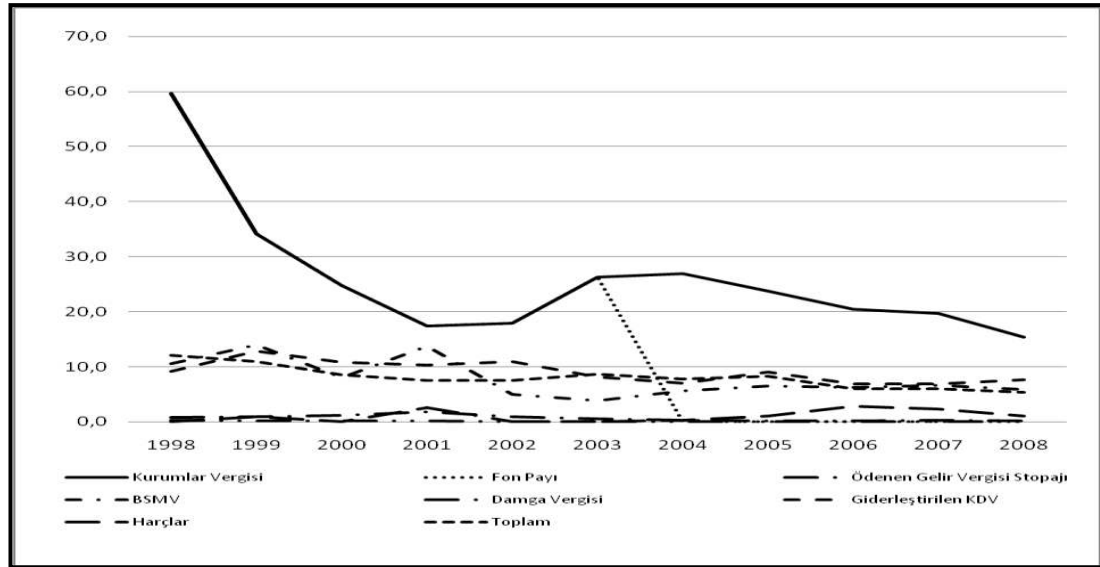
Yıl	Kurumlar Vergisi	Kurumlar Vergisi Fon Payı	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	Harçlar	Toplam
1998	748	75	2.521	372	241	1.589	193	5.739
1999	1.550	155	3.981	548	356	2.433	250	9.273
2000	2.356	236	5.668	1.027	704	4.488	454	14.933
2001	3.676	368	10.855	1.811	834	7.290	751	25.584
2002	5.575	558	12.490	985	1.314	11.543	1.142	33.606
2003	8.645	865	15.391	1.160	1.707	15.390	1.591	44.748
2004	9.619	0	17.754	1.428	1.916	18.167	2.112	50.996
2005	13.583	1.358	24.258	1.769	2.570	19.553	2.926	66.016
2006	12.447	0	28.901	2.630	3.167	24.307	4.043	75.495
2007	15.718	0	35.007	3.176	3.677	28.106	4.858	90.542
2008	18.658	0	40.957	3.720	3.988	29.264	5.181	101.767

Bu çerçevede, mevduat bankalarının üstlendikleri kamusal nitelikli mali yüklerin, genel bütçe tahsilat miktarlarına göre genel bütçeye katkıları veya genel bütçedeki payları şöyle oluşmaktadır.

Tablo 73: Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı (yüzde)

Yıl	Kurumlar Vergisi	Kurumlar Vergisi Fon Payı	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	Harçlar	Toplam
1998	59,6	59,6	0,8	10,6	0,3	9,1	0,1	12,1
1999	34,1	34,1	0,9	14,0	0,2	12,8	1,0	10,9
2000	24,8	24,8	1,2	8,0	0,1	10,8	0,0	8,6
2001	17,5	17,5	1,8	13,7	0,1	10,3	2,5	7,5
2002	17,9	17,9	0,9	4,9	0,1	10,9	0,0	7,5
2003	26,3	26,3	0,5	3,9	0,1	8,1	0,1	8,7
2004	26,9	0,0	0,2	5,6	0,1	7,0	0,2	7,8
2005	23,8	0,0	0,2	6,5	0,1	9,0	1,0	8,3
2006	20,4	0,0	0,2	6,2	0,1	6,9	2,8	6,0
2007	19,7	0,0	0,2	6,6	0,1	6,8	2,3	6,0
2008	15,4	0,0	0,2	5,8	0,1	7,6	1,0	5,4

1998-2008 dönemine ait bu hesaplamalara göre önemli olan yüklerden, kurumlar vergisi açısından genel bütçeye katkısı 1998 yılında yüzde 59,6 iken 2008 yılında bu oran yüzde 15,4'e gerilemiştir. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, yüzde 10,6'dan yüzde 5,8'e, giderleştirilmiş Katma Değer Vergisi yüzde 9,1'den yüzde 7,6'ya düşmüştür. Toplamda ise, 1998 yılında yüzde 12,1 olan oran, 2008 yılında yüzde 5,4'e gerilemiştir.



Grafik 3: Mevduat Bankalarının Üstlendikleri Yük Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı (%)

10 yıllık olan bu dönemde, mevduat bankalarının üstlendikleri genel bütçeye dahil kamusal nitelikli mali yükler açısından genel bütçeye olan katkısı yüzde 55'e yakın azalmıştır. Bankacılık sektörünün vergisel yükleri azaltmak amacıyla yaptıkları politik ve idari girişimler, vazgeçilen kamusal gelir türleri ve yansıtma mekanizmasını iyi kullanmaları gibi nedenler bu gerilemede etkili olmuştur.

Mevduat bankalarının aracılık ettikleri ve asıl mükellefi olmalarına rağmen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi gibi yansıttıkları vergilerden oluşan bu gruba dahil kamusal gelir türleri aşağıdaki Tablo 74'de belirtilmektedir.

Tablo 74: Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Genel Bütçeye Dahil Kamusal Gelirler
(milyon TL)

Yıl	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Toplam
1998	361	1.640	317	148	2.466
1999	741	3.549	455	217	4.963
2000	1.145	3.682	774	309	5.910
2001	1.450	8.216	1.459	398	11.523
2002	998	6.691	823	478	8.990
2003	1.270	4.897	814	477	7.458
2004	1.710	4.367	1.019	716	7.811
2005	1.543	4.616	1.293	917	8.369
2006	1.398	6.091	1.809	1.090	10.388
2007	1.645	7.723	2.272	1.102	12.742
2008	2.325	9.552	2.739	1.479	16.094

Mevduat bankalarının genel bütçeye dahil olan ve aracılık ettikleri kamusal gelirlerin 1998 yılında 2.466 milyon TL olan miktarı, 2008 yılında 16.094 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Mevduat bankalarının aracılık ettikleri kamusal gelir türlerinin genel bütçedeki tahsilat tutarları da şöyledir.

Tablo 75: Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Kamusal Gelir Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları (milyon TL)

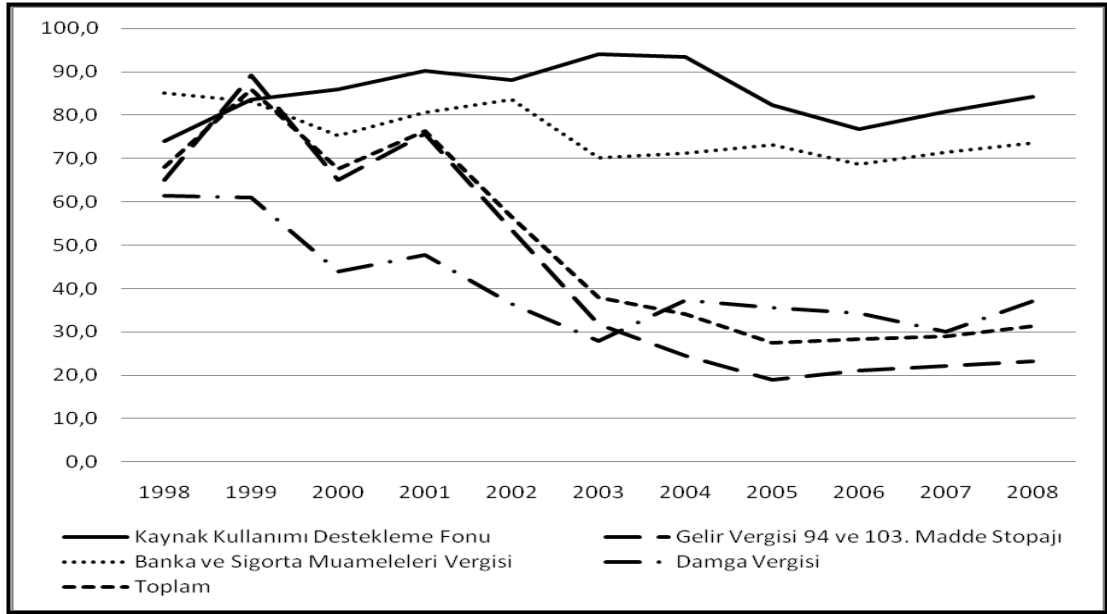
Yıl	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Toplam
1998	488	2.521	372	241	3.622
1999	887	3.981	548	356	5.772
2000	1.333	5.668	1.027	704	8.732
2001	1.608	10.855	1.811	834	15.108
2002	1.134	12.490	985	1.314	15.923
2003	1.350	15.391	1.160	1.707	19.608
2004	1.830	17.754	1.428	1.916	22.928
2005	1.874	24.258	1.769	2.570	30.471
2006	1.819	28.901	2.630	3.167	36.517
2007	2.037	35.007	3.176	3.677	43.897
2008	2.760	40.957	3.720	3.988	51.425

Bu çerçevede, mevduat bankalarının aracılık ettikleri genel bütçeye dahil kamusal gelir türlerinin, genel bütçe tahsilat miktarlarına göre genel bütçeye katkıları veya genel bütçedeki payları şöyle oluşmaktadır.

Tablo 76: Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı (yüzde)

Yıl	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	Damga Vergisi	Toplam
1998	74,0	65,1	85,2	61,4	68,1
1999	83,5	89,2	83,1	61,0	86,0
2000	85,9	65,0	75,4	43,9	67,7
2001	90,2	75,7	80,6	47,7	76,3
2002	88,0	53,6	83,6	36,4	56,5
2003	94,1	31,8	70,2	28,0	38,0
2004	93,4	24,6	71,3	37,4	34,1
2005	82,3	19,0	73,1	35,7	27,5
2006	76,9	21,1	68,8	34,4	28,4
2007	80,8	22,1	71,5	30,0	29,0
2008	84,2	23,3	73,6	37,1	31,3

Buna ilişkin grafik de şöyle olmaktadır.



Grafik 4: Mevduat Bankalarının Aracılık Ettikleri Kamusal Gelir Türlerinin Genel Bütçe Tahsilat Miktarları İçindeki Payı (%)

1998-2008 yıllarını kapsayan 10 yıllık olan bu dönemde, mevduat bankalarının aracılık ettiği genel bütçeye dahil kamusal gelir türleri açısından genel bütçeye olan katkısı yüzde 54 oranında azalmıştır. Tablo ve grafikten de görüleceği üzere bu dönemde, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu dönemin başlangıcına göre yüzde 10 oranında tahsilat payını arttırmış, diğer gelir türlerinin payları azalmıştır. Gelir Vergisi stopajı, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile Damga Vergisi ise 2007 ve 2008 yıllarında bir önceki yıla göre hafif artış sağlamıştır.

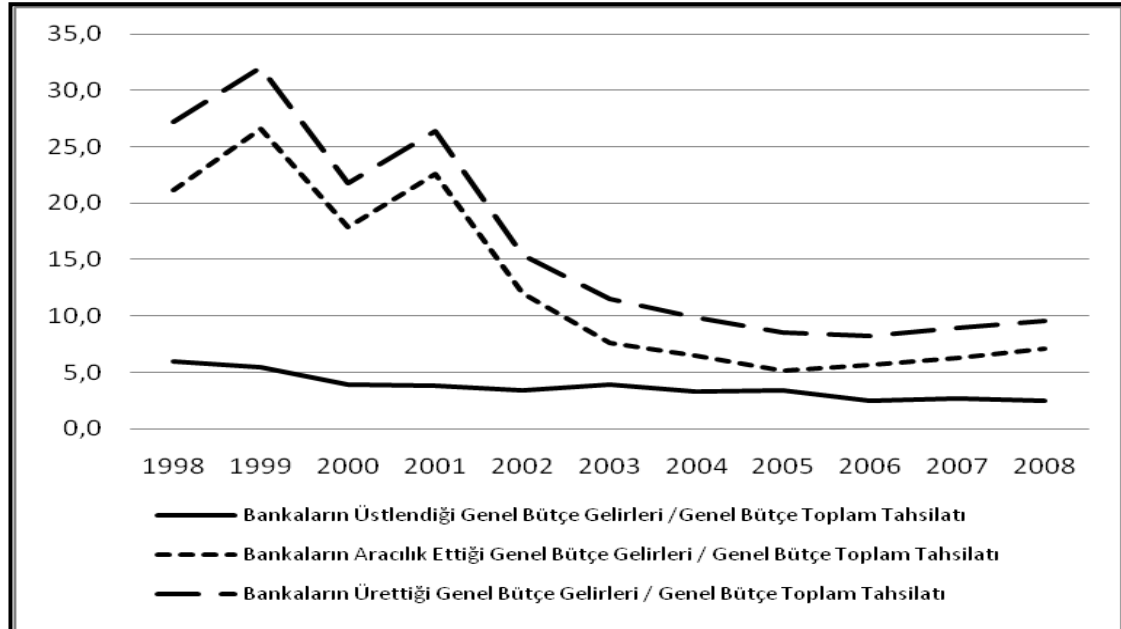
Yukarıdaki tablo ve grafiklerden de görüldüğü üzere, kendi gelir grupları bakımından genel bütçe tahsilat miktarları içindeki payı düşen mevduat bankalarının genel bütçeye dahil gelirler açısından, üstlendikleri kamusal mali yükler ile aracılık ettikleri kamusal gelirlerin gruplar itibarıyla, genel bütçe toplam gelirleri içindeki payının bilinmesi, mevduat bankalarının üretilen kamusal gelir stoğunun merkezi devlet gelirlerine katkısı bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çerçevede, bankaların üstlendiği genel bütçeye ait kamusal mali yükler, aracılık ettikleri genel bütçeye ait kamusal gelirler ve üretilen genel

bütçeye dahil gelir toplamlarının genel bütçe tahsilat toplamı içindeki paylarına ilişkin tablo ve grafik aşağıda yer almaktadır.

Tablo 77: Mevduat Bankalarının Ürettiği Genel Bütçe Gelir Türlerinin Genel Bütçe Toplam Tahsilatı İçindeki Payı

Yıl	Genel Bütçe Tahsilat Toplamı (Milyon TL)	Bankaların Üstlendiği Genel Bütçeye Ait Kamusal Mali Yükler/Genel Bütçe Tahsilat Toplamı (%)	Bankaların Aracılık Ettiği Genel Bütçeye Ait Kamusal Gelirler /Genel Bütçe Tahsilat Toplamı (%)	Bankaların Yüklendiği ve Aracılık Ettiği Genel Bütçeye Ait Gelirler Toplamı / Genel Bütçe Tahsilat Toplamı (%)
1998	11.636	6,0	21,2	27,2
1999	18.658	5,4	26,6	32,0
2000	33.041	3,9	17,9	21,8
2001	50.891	3,8	22,6	26,4
2002	74.604	3,4	12,1	15,5
2003	98.558	3,9	7,6	11,5
2004	120.089	3,3	6,5	9,8
2005	162.295	3,4	5,2	8,6
2006	182.578	2,5	5,7	8,2
2007	203.349	2,7	6,3	9,0
2008	225.496	2,4	7,1	9,5



Grafik 5: Mevduat Bankalarının Ürettiği Genel Bütçe Gelir Türlerinin Genel Bütçe Toplam Tahsilatı İçindeki Payı (%)

Genel bütçe içindeki gelir türlerine göre mevduat bankalarının hem yansıtamayarak üstlendikleri hem de yansıttıklarının yanında aracılık ettikleri kamusal gelirlerin, diğer bir ifade ile merkezi devlet genel bütçe gelirleri için ürettikleri kamusal gelirlerin hem ait oldukları gelir grubu hem de genel bütçe toplam tahsilatı içindeki payları 1998-2008 döneminde gerileme kaydetmiştir. En keskin gerileme üstlendikleri genel bütçeye ait yükler bakımından olmuştur. Aracılık ettikleri genel bütçe gelir türleri de anılan dönemde düşmesine rağmen 2007 ve 2008 yıllarında bir miktar artış göstermiştir. Toplamda ise 1998 yılında yüzde 27,2'den 2008 yılında yüzde 9,5'a gerilemiştir.

Bu düşüşün çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, ülkemizde bankacılık lobisinin güçlü baskısıdır. Özellikle kamusal mali yüklerin aracılık maliyetleri üzerindeki baskısının bankacılık faaliyetlerini kısıtladığı ileri sürülmektedir. Bu görüşün kısmen haklı tarafı olsa da büyük ölçüde bankacılık faaliyetlerini kısıtladığına ilişkin kısma katılmak mümkün değildir. Zira, kamusal mali yüklerden kaynaklandığı belirtilen maliyetlerin düşmeye başladığı yıllarda dahi bankaların karlılık oranlarının da çeşitli indikatörler karşısında tedrici bir şekilde azaldığı görülmektedir. O halde sorunun kamusal mali yüklerden kaynaklandığına ilişkin önermenin geçerliliği bulunmamaktadır.

İkincisi, çeşitli genel bütçe gelir gruplarının tahsilat miktarları artarken mevduat bankalarının payının azalmasını, gelişen ekonomik yapı içinde genel bütçe gelir gruplarına katkı yapan ekonomik birimlerin sayısının ve niteliğinin artması ile açıklamak mümkündür.

Üçüncüsü, bankaların gerçekleştirdikleri fonksiyonları yerine getiren ikame kuruluşların sayısı ve hacimlerinin büyümesi, diğer bir deyişle aynı işi yapan farklı yapıdaki rakiplerin artması ile dışsallık etkisi gösterilebilir. (katılım bankaları, yatırım bankaları, yurtdışı irtibatlı finans ajanları vb)

Dördüncüsü, makroekonomik koşulları etkisi ile faiz oranlarının düşmesi, kamu gelir idaresinin üzerinden elde edeceği kamu payının düşmesine yol açmaktadır.

Beşinci ve son neden de, bankalar, firma ve hane halkları lehine olmak üzere, çeşitli muafiyet ve istisnaların kapsamının genişlemesi ve vergi oranlarında yapılan indirimlerdir.

4.3. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN TÜRLERİ AÇISINDAN EKONOMİK ETKİLERİ

Bankacılık sektörü üzerindeki kamusal nitelikli mali yüklerin ekonomik etkilerinin olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Küçük çaplı değişiklikler bile ekonomi politikası açısından uygulama genişliği yaratmaktadır. Sermaye akışkanlığının yüksek olduğu ekonomilerde, uygulanan kamusal yüklerin indirilmesi veya yükseltilmesi ile bu araçların piyasalarının gelişmelerini etkileyebilmektedir. Ekonomik etkileri açısından bankacılıktaki optimal vergi yapısı, hanehalkları ve firmaların gelir miktarını azaltıcı ve bozucu etkilerini en aza indirmeli, ekonomik yapı içinde bozucu etkileri düzeltmeli, uygulanan marjinal vergi oranı diğer sektörlerde uygulanan marjinal vergi oranından yüksek olmamalıdır.³⁴⁶

Diğer taraftan, tam rekabet halindeki bankacılık piyasasında bir finansal hizmet üzerinden alınan sabit oranlı bir vergi, alan banka üzerinde sadece operasyonel maliyet meydana getirecek ancak piyasa üzerinde bozucu etki yaratmayacaktır. Ancak, aynı koşullar altındaki bir piyasada sermaye üzerinden alınacak sabit oranlı bir vergi, kaynak dağılımını bozacak ve refah düzeyi üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Bu açıdan bakıldığında, tam rekabet halindeki bankacılık sektöründe en etkin vergi, sermaye üzerinden alınacak vergilerdir.³⁴⁷

³⁴⁶ Honohan, "Avoiding The Pitfalls in Taxing Financial Intermediation", s.3

³⁴⁷ Ramon Caminal, "Taxation of Banks: Modelling The Impact" Taxation Financial Intermediation, Theory and Practice For Emerging Economies, Worldbank and Oxford University Press, 2003, s.112

Tekelci bir piyasanın var olduğu bir bankacılık sektöründe ise, mevduat faizleri üzerinden alınacak bir gelir vergisi daha etkin sonuçlar doğurması beklenmekte, ancak bunun da sektörde aracılık faaliyetlerini daraltacak ve dışsallığı arttıracak bir vergilendirme rejimi olacağı düşünülmektedir. Sektörün karı üzerinden alınan sabit oranlı gelir türünden bir vergi ise, diğer ekonomik birimlerin yatırım kararları hariç sektör faaliyetlerini daraltmayacaktır.³⁴⁸ Bu ise, sektör karları üzerinden alınan sabit oranlı gelir türünden vergilerin de yansıtılabildiği tezini kuvvetlendirmektedir.

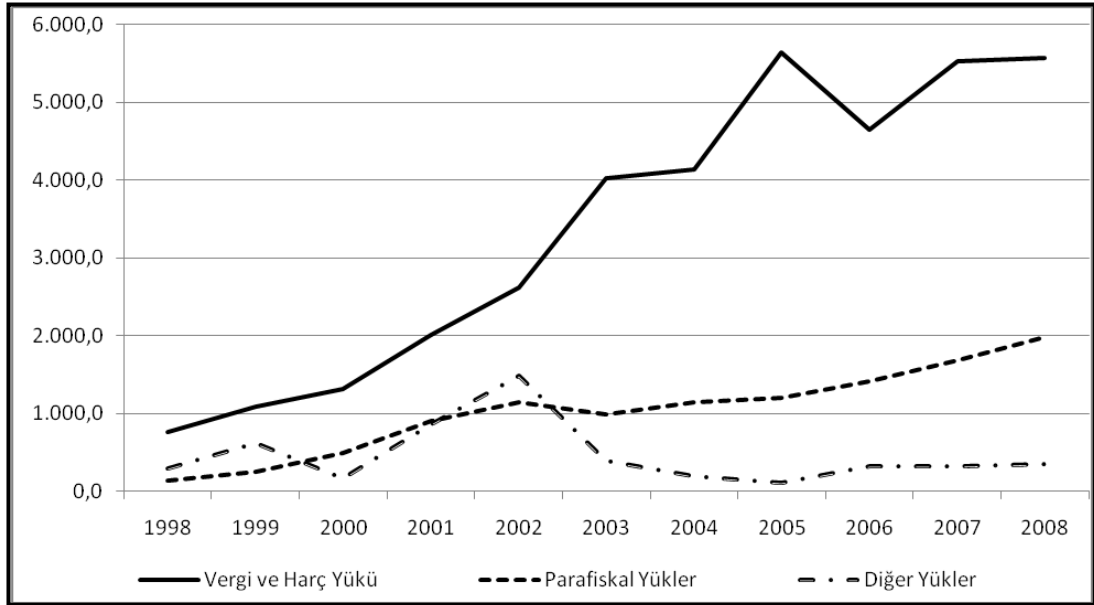
Bu çerçevede, 1998-2008 döneminde, mevduat bankaları tarafından üstlenilen kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerinin miktar ve yıllar itibarı ile toplam üstlenilen yükler içindeki payları aşağıdaki tablo ve grafiklerde yer almaktadır.

Tablo 78: Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yük Stoğu
(Milyon TL)

Yıl	Vergi ve Harç Yükleri		Parafiskal Yükler		Diğer Yükler		Toplam	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
1998	765,2	63,4	138,2	11,5	302,9	25,1	1.206,3	100
1999	1.091,4	55,5	256,8	13,1	619,4	31,5	1.967,6	100
2000	1.319,6	66,3	496,1	24,9	174,1	8,7	1.989,8	100
2001	2.005,3	53,2	899,5	23,9	862,2	22,9	3.767,0	100
2002	2.620,1	49,9	1.145,3	21,8	1.481,6	28,2	5.247,0	100
2003	4.021,8	74,4	988,7	18,3	398,6	7,4	5.409,1	100
2004	4.137,3	75,5	1.146,4	20,9	196,7	3,6	5.480,4	100
2005	5.643,6	81,1	1.205,8	17,3	106,0	1,5	6.955,4	100
2006	4.643,9	72,7	1.417,5	22,2	322,2	5,0	6.383,6	100
2007	5.521,4	73,4	1.682,0	22,4	319,0	4,2	7.522,4	100
2008	5.570,9	70,4	1.987,4	25,1	350,2	4,4	7.908,5	100

Bu dönemde, vergi ve harç türünden kamusal mali yükler 1998 yılında 765,2 milyon TL'dan 2008 yılında 5.570,9 milyon TL'na, parafiskal yükler 1998 yılında 138,2 milyon TL'dan 2008 yılında 1.987,4 milyon TL'na ve diğer yükler ise, 1998 yılında 302,9 milyon TL'dan 2008 yılında 350,2 milyon TL'na ulaşmıştır.

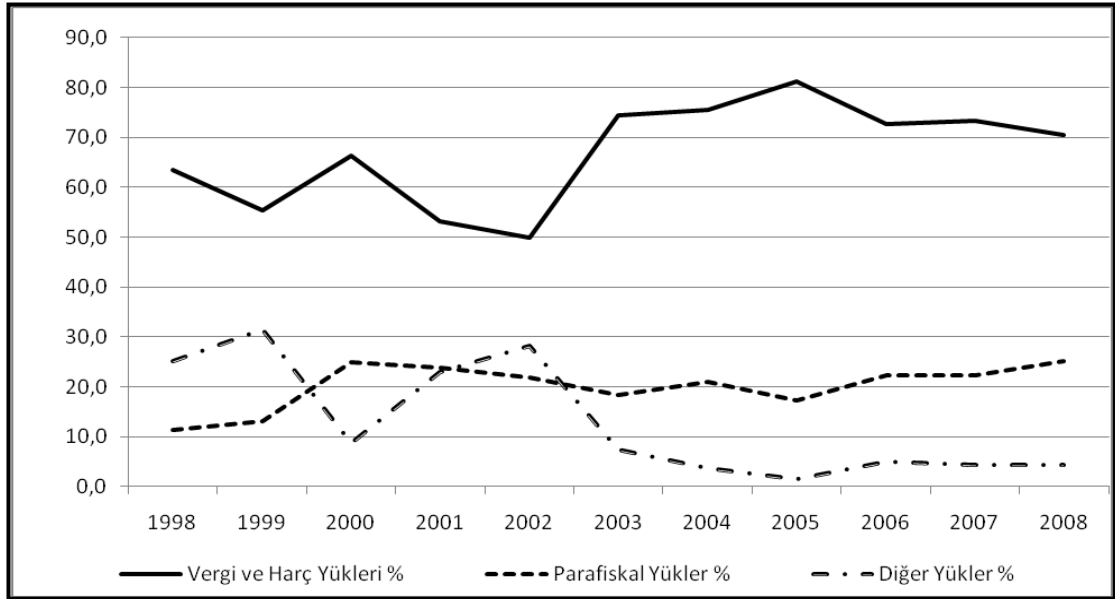
³⁴⁸ Caminal, "Taxation of Banks: Modelling The Impact", s.113



Grafik 6:Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yük Stoğu (Milyon TL)

1998-2008 döneminde yük grupları itibarıyla kendi içlerinde miktar olarak en fazla yükü; vergi ve harçlarda oranı indirilmesine rağmen artan kar hacmi nedeniyle kurumlar vergisi ve geçici vergi alternatif maliyeti, parafiskal yüklerde çalışan sayısındaki artışa bağlı olarak sosyal güvenlik primleri ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı ve yükü azaltılması amacıyla oranları aşağı çekilen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri, diğer yüklerde ise ağırlıklı olarak zorunlu karşılıklar net maliyeti ile Sivil Savunma Fonu kesintileri oluşturmaktadır.

Mevduat bankalarının üstlendiği kamusal nitelikli mali yüklerin miktar olarak gelişimi analiz açısından tek başına yeterli değildir. Bu yüklerin, yük grupları itibarıyla kendi içinde oransal değişimlerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.



Grafik 7: Mevduat Bankaları Tarafından Üstlenilen Kamusal Nitelikli Mali Yüklerin Yük Grupları İçindeki Değişimi(%)

Vergi ve harç türünden yüklerin toplam yükler içindeki payı 1998 yılına göre artarak 2008 yılında yüzde 70,4'e ulaşmıştır. Parafiskal yükler de yüzde 11,5'den yüzde 25,1'e çıkmıştır. Diğer yükler ise, yüzde 25,1'den yüzde 4,4'e gerilemiştir.

1998-2008 döneminde vergi ve harçların içinde bulunulan ekonomik trende göre piyasayı bozucu etkisi görünmemektedir. Hem gayrisafi milli hasıla içindeki payı hem de mevduat bankalarının üstlendiği toplam kamusal yükler içindeki payı bu gelişimi teyit etmektedir. Tam tersine, ekonomin daraldığı 2000-2002 döneminde vergi ve harçların genel trend içinde hasılat bakımından yükselmesine rağmen, yük türlerinin kendi içindeki payları bakımından düştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim bu yük türü, 2001 yılında yüzde 53,2 ve 2002 yılında da yüzde 49,9'a gerilemiştir.

Parafiskal türü kamusal mali yüklerin 2000 yılında ani bir yükseliş kaydettiği, takip eden dönemlerde mutedil seyrini koruduğunu söylemek mümkündür. 2000 yılındaki ani yükselmenin, sosyal güvenlik primleri, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri ve ilk defa katılma payı alınan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan kaynaklanmaktadır. Takip eden yıllarda ise, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri'nin aynı

trendi takip etmesine rağmen, sosyal güvenlik primleri ile özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı'nın, mevduat bankalarının aktif toplamlarındaki sürekli artışa bağlı olarak yükselmiştir.

Parafiskal türü kamusal mali yüklerin, vergi etkisi kadar etki yarattığını söylemek mümkündür. Her iki yükün artış oranları incelendiğinde, vergi ve harç türünden mali yüklerin artışı 6,3 kat iken, parafiskal yüklerin artışı 13,4 kattır.

Bütçe dışı bir yükümlülük olan parafiskal yüklerin, doğrudan bankacılık sektörünün iş ve işlemleri ile ilişkili olmaması, karlılığı ve verimliliği olumsuz etkilemesi nedeni ile sektör üzerinde bozucu etkisi bulunmaktadır.

1998-2008 döneminde vergi ve harç türünden yüklerin yerini diğer yükler arasında değerlendirilen para politikasının uygulama araçlarından zorunlu karşılıkların aldığı ve bu dönemde miktar olarak bir sıçrama kaydettiği görülmektedir. Özellikle 2000-2002 döneminde, vergi ve harçların toplam kamusal mali yüklerin yerine ikame edildiği ve bu ikamenin daraltıcı politikaların bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun net sonucu olarak, bu dönemde zorunlu karşılıkların etkisi ile kamusal mali yüklerin gayrisafi milli hasıla içindeki payında da artış göze çarpmaktadır. Zorunlu karşılıkların, vergi ve harç türünden kamusal mali yüklerle ikame edilmesi ve yarattığı ekonomik sonuçlar bakımından öteden beri yapılmakta olan örtülü vergi tartışmalarını haklı çıkarmaktadır.

4.4. BRÜT VE NET KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜK KAVRAMI

Maliye teorisinde “vergi yükü” kavramı ile benzerlikler taşıyan “kamusal nitelikli mali yük”, bankacılık sektörünün ekonomik faaliyetlerinin başlangıcından itibaren devletin yarattığı kamusal mali yüklerin diğer bir deyişle devlete yapılan kamusal nitelikteki mali ödemelerin, sektörün brüt veya net gelirlerine oranı olarak tanımlanabilmektedir.

Bankacılık sektörünün üstlendiği kamusal nitelikli mali yükler, en geniş anlamıyla, bankaların ekonomik faaliyetleri ile devlet otoritesi arasındaki mali

ilişkileri ifade etmektedir. Diğer sektörlerden ayrı olarak bankacılık sektöründe, ekonomik faaliyetin sonuçlanması yani karın elde edilmesi beklenmemekte, devlet doğrudan ya da dolaylı olarak sektör üzerinde mali yük yaratmaktadır. Bu yüklerden bir kısmı, devletin gelir yaratma amacına ve bir kısmı da sektörün özelliğinden kaynaklanan ekonomik amaçlara yönelik olarak yaratılmaktadır.

Kamusal nitelikli mali yük oranlarındaki herhangi bir şekilde artış, bankaların davranışları yüzünden öncelikle pasif tepki özelliği yaratmaktadır. Nitekim, mali yüklerin oranlarındaki artış öncelikle karlılığı azaltmakta ve bankaların büyüme karar ve tercihlerini etkilemektedir.

Bankaların kamusal nitelikli mali yükler karşısındaki tutumlarının derecesi ile bu mali yüklerin oranları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.³⁴⁹ Buna göre, yüklere ilişkin oranlar arttıkça bankaların bu yükler karşısındaki tutumlarının derecesi olumsuz yöne doğru kaymaktadır. Çünkü, kamusal mali yüklerin oranlarının artması ile bankaların ödeyeceği o yüklerin miktarları ve dolayısıyla üstlenilen mali yük artmaktadır. Mali yüklerin oransal olarak artması ise, öncelikle kullanılabilen pasif yapısını ve kar seviyesini azaltmakta ve bankalar açısından niteliksiz aktif ve yetersiz sermaye yapısının oluşması anlamını taşımaktadır. Bankaların bu yönden oluşan azalmayı telafi edebilmesi daha fazla aktif ve pasif gerektirecek çok yönlü sağlıklı büyüme çabasını ve psikolojik yönden de hoşnutsuzluğa neden olmaktadır ki bu hoşnutsuzluk yüklerden “kaçınma”, yüklerin “yansıması” gibi kavramların içinde inceleyebilecek yapıdadırlar.

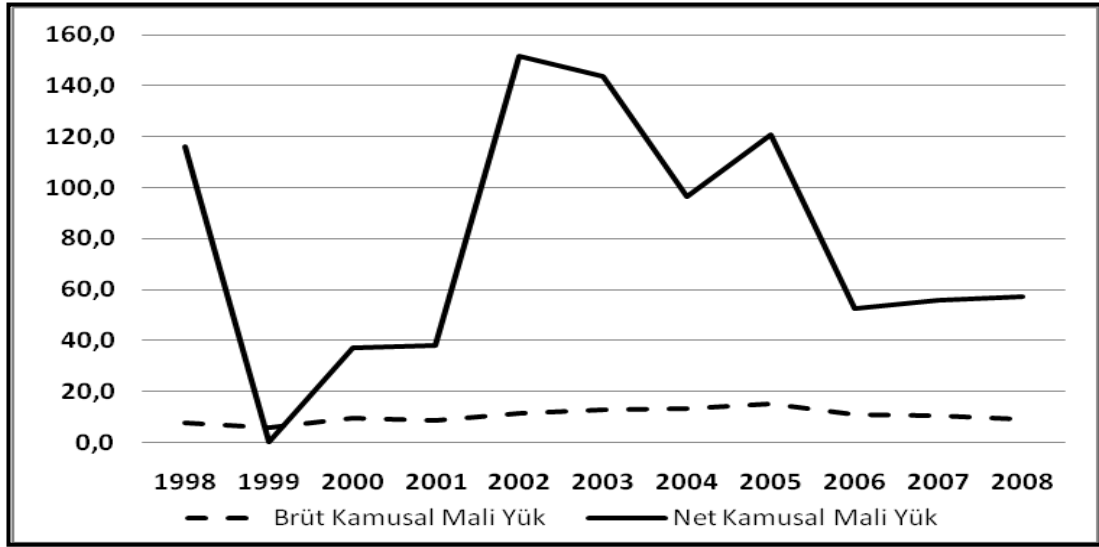
³⁴⁹ Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, Özgür Saraç, **Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi** Phoenix Yayınevi, Ankara 2000, s.55

Tablo 79: Mevduat Bankalarının Brüt ve Net Kamusal Mali Yükü

Yıl	Sektör Gelirleri (Milyon TL)		Kamusal Mali Yükler (Milyon TL)	Brüt Kamusal Mali Yük %	Net Kamusal Mali Yük %
	Brüt	Net			
1998	15.517,8	1.040,5	1.206,3	7,8	115,9
1999	33.934,2	-764,6	1.967,6	5,8	0,0
2000	20.938,0	5.337,0	1.989,8	9,5	37,3
2001	43.317,0	9.921,0	3.767,0	8,7	38,0
2002	45.572,0	3.464,0	5.247,0	11,5	151,5
2003	42.273,0	3.765,0	5.409,1	12,8	143,7
2004	41.282,0	5.683,0	5.480,4	13,3	96,4
2005	45.840,0	5.768,0	6.955,4	15,2	120,6
2006	57.892,0	12.135,0	6.383,6	11,0	52,6
2007	72.214,0	13.489,0	7.522,4	10,4	55,8
2008	86.975,0	13.812,0	7.908,5	9,1	57,3

1998-2008 döneminde kamusal nitelikli mali yüklerin, mevduat bankalarının brüt gelirleri ile net gelirleri dikkate alınarak “vergi yükü” kavramı ile örtüşen uygulaması sonucunda, brüt kamusal nitelikli mali yüklerin en yüksek yüzde 15 oranında yük oluşturduğu görülmektedir. Ancak net kamusal nitelikli mali yükleri açısından durumun aynı şekilde olmadığı anlaşılmaktadır. 1999 yılında mevduat bankalarının net gelirleri sektör toplamı olarak negatif olduğu için, “net kamusal mali yük” yüzde 0 olarak alınmıştır. Aşağıda brüt ve net kamusal nitelikli mali yüklere ilişkin tablo yukarıda yer almaktadır.

“Brüt kamusal mali yük”, 1998 yılında yüzde 7,8 iken, 2005 yılında yüzde 15,2 olarak gerçekleşmiş, 2008 yılında da yüzde 9,1’e düşmüştür. Bu oranlar, sektör için diğer gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde normal hatta düşük olarak kabul edilmektedir. Ancak “net kamusal mali yük”, sektörün net gelirinden yüksek çıkmaktadır. 1998 yılında yüzde 115,9 olarak gerçekleşen “net kamusal mali yük”, 2002 ve 2005 yılları arasında da 2004 yılı hariç yüzde 100’ün üzerine çıkmıştır.



Grafik 8: Mevduat Bankalarının Brüt ve Net Kamusal Mali Yükü (%)

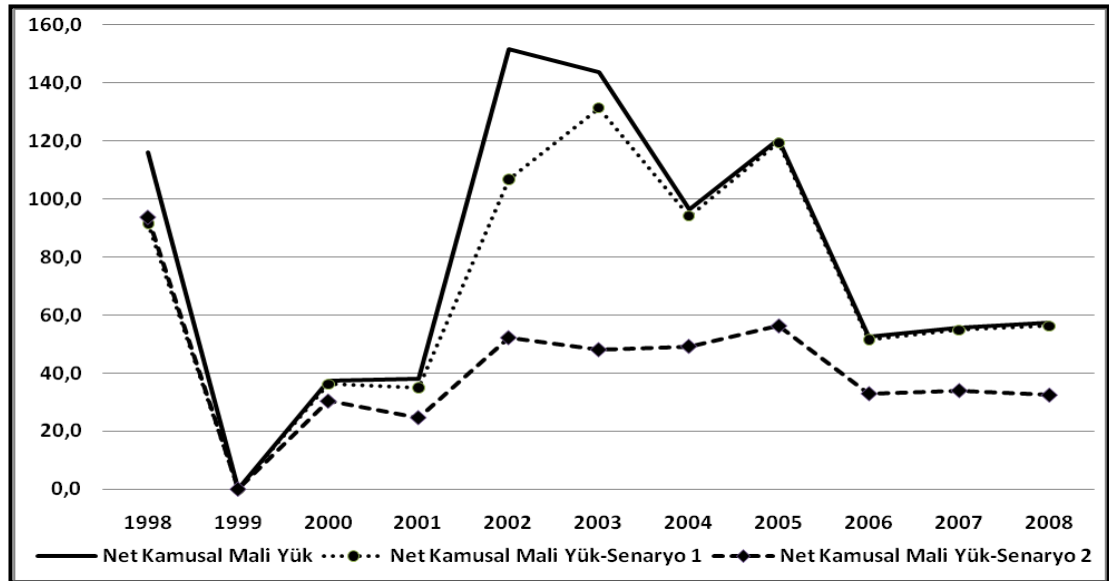
“Net kamusal mali yükün” belirtilen dönemlerde sektör gelirlerinden daha yüksek çıkmasına ilişkin birkaç neden öne sürülebilir. Bunlar;

- Birincisi, belirtilen dönemlerde, özellikle kamusal sermayeli mevduat bankalarının yeniden yapılandırma kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen iç borçlanma senetleri karşılığında, şüpheli durumdaki tüm krediler için karşılık ayrılarak tamamının 2001 yılından itibaren Kurumlar Vergisi açısından gider yazılması,
- İkincisi, mevduat bankalarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde ayırmak zorunda oldukları zorunlu karşılıkların bu dönemde artması,
- Üçüncüsü, 2003 yılında kaldırılmasına rağmen, 2005 yılında bir defaya mahsus olarak Kurumlar Vergisi Fon Payı uygulamasının gerçekleştirilmesi,
- Dördüncüsü, krediler ve alacaklar için ayrılan karşılıkların katı disiplin ile uygulamaya başlanması ile birlikte, bankacılık sektöründeki risk algılamasındaki değişiklikler,
- Beşinci ve sonuncu neden ise, ekonomide faiz oranlarının hızlı düşmesi ile birlikte, mevduat bankalarının yüksek kazançlarının yerini makul ve düşük kazançların almasıdır.

Yapılan bu çalışmada mevduat bankalarının yüklenmek zorunda kaldığı formel yapıdaki kamusal nitelikli mali yüklerin yanı sıra, formel yapıda olmayan, yani tek düzen muhasebe hesap planında kamusal mali yükümlülük olarak yer almayan ancak yarattığı etki bakımından kamusal mali yük olan Kurumlar Vergisi Geçici Vergi uygulamasından kaynaklanan alternatif faiz maliyeti ve zorunlu karşılıkların faiz kayıpları da kamusal nitelikli mali yükler arasında belirtilmiştir. Sayılan informel yüklerin gerçek yükler içinde sayılması, mevduat bankalarının ekonomik ve mali açıdan yüklenmek zorunda kaldıkları kamusal nitelikli mali yüklerin etkilerinin ne boyutta olduğunun görülmesi açısından önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, Bankacılık Kanunu'ndan kaynaklanan kredi ve diğer alacaklar için ayrılan özel karşılıkların da, bankacılık uygulamasında nitelik sorununa yönelik olarak önlem amacıyla ayrılmasının yanında, sektörün karlılığı konusunda negatif etkisi bulunmaktadır.

Bu nedenle, mevcut “net kamusal mali yük” üzerine 2 senaryo uygulanmıştır. 1 inci senaryoda, zorunlu karşılıklardan kaynaklanan faiz maliyeti, 2 nci senaryoda ise kredi ve diğer alacaklar için ayrılan özel karşılıklar net gelirlere ilave edilmiştir.



Grafik 9: Net Kamusal Mali Yük ve Senaryo Uygulaması (%)

Belirtilen yüklerden zorunlu karşılıklardan kaynaklanan faiz kayıplarının sektörün net gelire ilave edilmesini ifade eden Senaryo-1 sonucunda, 2001-2003 arasındaki dönemde net kamusal mali yükün bir miktar azaldığı, takip eden dönemlerde ise gerçek “net kamusal mali yük” ile aynı seviyede seyir ettiği; kredi ve diğer alacaklar için ayrılan özel karşılıkların sektörün net gelirlerine ilave edilmesini ifade eden Senaryo-2’ye göre ise, 2000 yılından itibaren trend olarak gerçek net kamusal mali yükten ayrılmaya başladığı, 2000-2005 döneminde yüzde 40’ın üzerinde seyrederek, bu yıldan itibaren brüt kamusal mali yüke yaklaştığı görülmektedir.

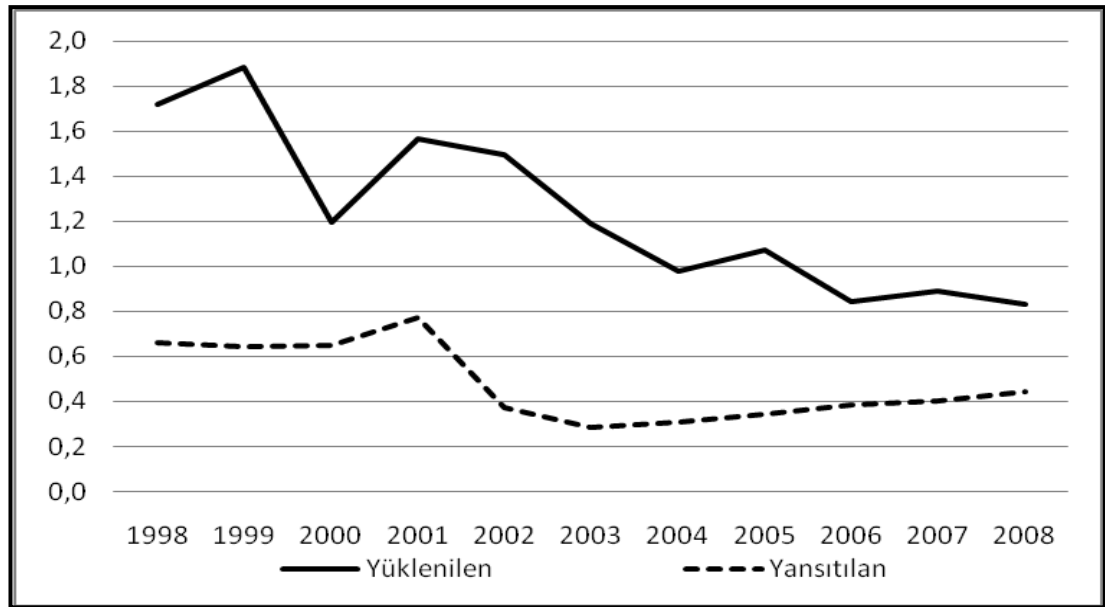
Sonuç olarak, mevduat bankalarının kamusal nitelikli mali yükler nedeniyle, üstlendikleri “brüt kamusal mali yükler” gelişmiş ülkelerle paralellik gösterirken, “net kamusal mali yükler” gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde ortalaması oldukça yüksek çıkmaktadır. Ancak, kamusal nitelikli mali yük terkibine bakıldığında bu yükün, vergi ve harç türü yükler, parafiskal yükler ile diğer mali yüklerle ilgili olmadığı, tamamen mevduat bankalarının kredilerindeki nitelik sorunundan kaynaklandığı ve gelir azaltıcı unsurların yükün yüksek çıkmasında asıl etken olduğunu söylemek mümkündür.

4.5. KAMUSAL MALİ YÜKLERİN YANSIMASI

Pasif tepki aşamasında ortaya çıkan ve kamu idaresinin herhangi bir gelir kaybına yol açmayan mali yüklerin yansıması yasal açıdan sorun teşkil etmemekte, ancak ortaya çıkardığı sonuçlar açısından diğer tepki türlerine göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılık, yükün başkalarına aktarılması aşamasında ortaya çıkmaktadır. Mali yükün yansıtılması, esasen yükü üstlenen bankaların oluşan bu yükü çeşitli araçlar kullanarak müşterilerine aktarmasıdır ki bunun en güzel örneği Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’dir. Bu verginin mükellefi banka ve sigorta şirketleri olmasına rağmen nihai aşamada verginin yüklenicisi hizmetten faydalanan kişi veya kuruluşlardır. Banka, bu verginin tahsilinde vergi sorumlusu gibi davranmakta, kendi mükellefiyetinde olan vergiyi müşterilerine ödetmektedir.

Mali yüklerin yansıtılması diğer tepki türlerine göre, devlet açısından gelir kaybının oluşmadığı bir tepki türüdür. Ancak bu yöntem devletin yükün toplumda dengeli dağılımını sağlama görevi açısından olumsuz etkiler meydana getirmesi nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Ülkemizde, mevduat bankalarının üstlendiği kamusal nitelikli mali yüklerinin gayrisafi milli hasıla içindeki payı en yüksek (1999 yılı) yüzde 1,9 ile en düşük (2008 yılı) binde 8 oranında gerçekleşmiştir. Yansıtılan yüklerin gayrisafi milli hasıla içindeki payı ise, en yüksek (2001 yılı) binde 8 ve en düşük (2003-2004 ve 2005 yılları) binde 3 olarak gerçekleşmiştir. Yüklenilen ve yansıtılan yüklerin gayrisafi milli hasıla içindeki payı açısından birbirine en fazla yaklaştığı yıl olan 2008’de bu oranlar yüklenilen yüklerde binde 8, yansıtılan yükler açısından ise binde 4 olarak gerçekleşmiştir.



Grafik 10: Yüklenilen ve Yansıtılan Kamusal Mali Yüklerin GSMH İçindeki Payı

Türk Bankacılık Sistemi’nde kamusal nitelikli mali yüklerin yansıtılması daha çok vergi ve harç türü kamusal mali yüklerde ortaya çıkmaktadır. Parafiskal türünden yükler ile diğer yük grubu içinde yer alan yük unsurların doğrudan yansıtılabilme özelliği bulunmamaktadır. Ancak, vergi ve harç türünden yükler dışındaki kamusal mali yüklerin dolaylı yansıtılmasına ilişkin olarak teoride bir kısım varsayımlar vardır ve bu tür yüklerin sunulan hizmet maliyetine dağıtılarak yansıtılabilmesi mümkün gözükmemektedir.

Vergi ve harç türünden yükler içinde yansıtılmaya en uygun vergi türü Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile Damga Vergisi'dir. Kurumlar Vergisi'nin de yansıtılabildiğine ilişkin tartışmalar olmasına rağmen uygulamada bir bulgu bulunamamıştır. Ancak, bu tür vergilerin yine hizmet maliyetine dağıtılarak, bir sonraki dönemde yansıtılması kabul edilebilir bir görüştür.

Parafiskal yüklerin bankacılık sektörünün işlemleri ile doğrudan bir ilişkisinin bulunmaması, diğer bir deyişle kurumsal yapısı ile ilgili olması, bu tür yüklerin de yansıtılamadığı, doğrudan banka üzerinde kalan bir kamusal yük olduğunu göstermektedir.

Diğer yükler açısından da yansıtma, doğrudan gerçekleşmemektedir. Bu yüklerin yansıtılması, yine hizmet fiyatlaması ile dağıtılarak gerçekleştirildiğine ilişkin tartışmalar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kamusal nitelikli mali yükler içinde vergi ve harç türünden yüklerin açık olarak, parafiskal ve diğer yüklerin ise dolaylı veya örtülü olarak yansıtılma özelliğinin bulunduğu kabulü gerekmektedir. Bu çerçevede, Türk Bankacılık Sistemi içinde kamusal mali yüklerin yansıtılmasına ilişkin olarak aşağıdaki tabloda veriler yer almaktadır.

Tablo 80: Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Durumu

(Milyon TL)

Yıl	Vergi ve Harç Yükleri		Parafiskal Yükler		Diğer Yükler		Toplam	
	Yüklenilen	Yansıtılan	Yüklenilen	Yansıtılan	Yüklenilen	Yansıtılan	Yüklenilen	Yansıtılan
1998	765,2	464,6	138,2	0,0	302,9	0,0	1.206,3	464,6
1999	1.091,4	672,4	256,8	0,0	619,4	0,0	1.967,6	672,4
2000	1.319,6	1.083,1	496,1	0,0	174,1	0,0	1.989,8	1.083,1
2001	2.005,3	1.856,9	899,5	0,0	862,2	0,0	3.767,0	1.856,9
2002	2.620,1	1.301,3	1.145,3	0,0	1.481,6	0,0	5.247,0	1.301,3
2003	4.021,8	1.291,4	988,7	0,0	398,6	0,0	5.409,1	1.291,4
2004	4.137,3	1.734,3	1.146,4	0,0	196,7	0,0	5.480,4	1.734,3
2005	5.643,6	2.209,5	1.205,8	0,0	106,0	0,0	6.955,4	2.209,5
2006	4.643,9	2.899,2	1.417,5	0,0	322,2	0,0	6.383,6	2.899,2
2007	5.521,4	3.374,7	1.682,0	0,0	319,0	0,0	7.522,4	3.374,7
2008	5.570,9	4.217,0	1.987,4	0,0	350,2	0,0	7.908,5	4.217,0

Bu tabloda, vergi ve harç türünden yüklerin yansıtılabildiği, parafiskal ve diğer yük türlerinin yansıtılamadığı görülmektedir. 1998 yılında vergi ve harç türünden yüklerin 765,2 milyon TL tutarındaki kısmı mevduat bankalarının üzerinde kaldığı, 464,6 milyon TL'nin ise firma ve hane halklarına yansıtıldığı, 2008 yılında ise, 5.570,9 milyon TL'nin mevduat bankalarına yük oluşturduğu, 4.217,0 milyon TL'nin da yansıtıldığı ortaya çıkmaktadır.

Belirtilen bu kamusal yük ve yükümlülüklerin oransal dağılımı ise, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

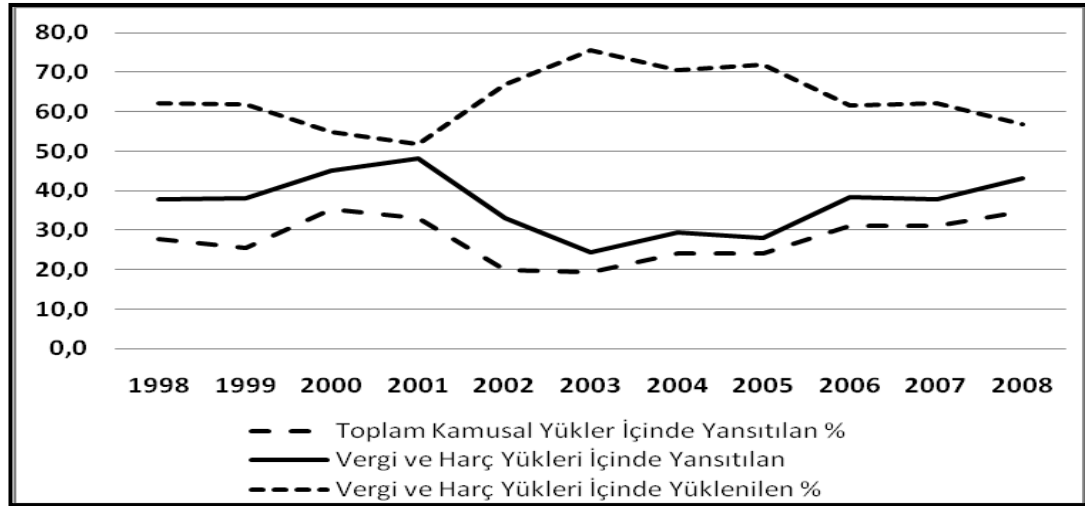
Tablo 81: Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Oranı (Yüzde)

Yıllar	Vergi ve Harçlar İçinde Yüklenilen %	Vergi ve Harçlar İçinde Yansıtılan %	Toplam Kamusal Yükler İçinde Yansıtılan %
1998	62,2	37,8	27,8
1999	61,9	38,1	25,5
2000	54,9	45,1	35,2
2001	51,9	48,1	33,0
2002	66,8	33,2	19,9
2003	75,7	24,3	19,3
2004	70,5	29,5	24,0
2005	71,9	28,1	24,1
2006	61,6	38,4	31,2
2007	62,1	37,9	31,0
2008	56,9	43,1	34,8

1998-2008 döneminde mevduat bankalarının yüklendiği kamusal mali yüklerden vergi ve harç türünden yüklerin yansıtılan-yüklenilen ayırımına göre düzenlenmiş tablodan görüldüğü üzere, 1998 yılında yüzde 62,2 yüklenilen, yüzde 37,8 yansıtılan kompozisyonu, 2008 yılında yüzde 56,9 yüklenilen, yüzde 43,1 yansıtılan kompozisyonuna dönüşmüştür. Ancak, 2002-2005 döneminde mevduat bankalarının kompozisyonu yüzde 70'in üzerinde seyretmiştir.

Trendin oluşturulduğu 1998-2008 dönemi içinde, 2003 yılında mevduat bankalarının üstlendiği vergi ve harç türünden yüklerin oranı yüzde 75,7; yansıttığı vergi ve harç türünden yüklerin oranı ise yüzde 24,3 olarak gerçekleşmiştir. Ancak son yıllarda, mevduat bankalarının yansıtma yüzdesi

tekrar artma eğilimine girmiş, 2008 yılında yükseklik farkı yüzde 13,8'e inmiştir.



Grafik 11: Mevduat Bankalarının Kamusal Mali Yükleri Yansıtma Oranı (%)

Yüklenilen-yansıtılan kompozisyonunun 2001 yılında birbirine çok yaklaştığı izlenmektedir. Bu dönemde, Türkiye'deki bankacılık krizi nedeniyle, firma ve hane halkları tarafından yüklerin zorunlu olarak üstlenmeleri nedeniyle, bankacılık sektörü üzerindeki kamusal mali yüklerin azaldığı söylenebilmektedir. Grafik.....den de görüleceği üzere, bu yıldan sonraki dönemlerde, bankacılık sektörünün yüklendiği ve yansıttığı yükler arasındaki marj artmış ve balon haline gelmiştir. Ancak 2007 ve 2008 döneminde bu marj bankacılık lehine azalmış olup takip eden dönemlerde bu trendin devam edeceği düşünülmektedir.

4.6. MEVDUAT BANKALARININ ÜRETTİĞİ KAMUSAL GELİRLERİN NİHAİ YÜKLENİCİLERİ

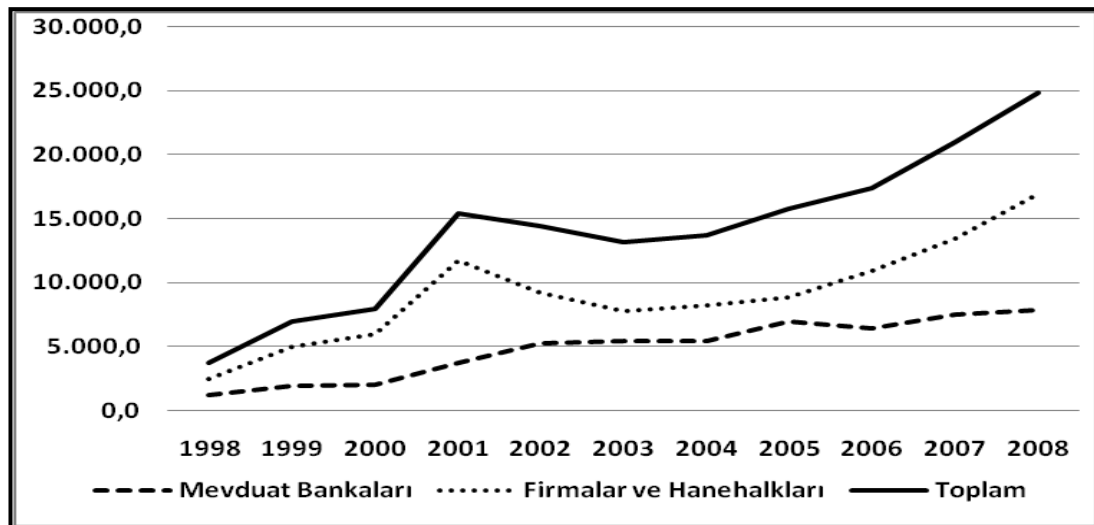
Türk Bankacılık Sistemi içinde mevduat bankalarının üstlendiği kamusal nitelikli mali yükler yanında kamusal gelirleri tahsil etme sorumluluğu da bulunmaktadır. Bu kapsamında, mevduat bankalarının aracılık ettiği kamusal gelir açısından tahsilatları ile üretilen kamusal gelirlerin toplamının gösterildiği tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 82: Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicileri
(Milyon TL)

Yıl	Vergi ve Harçlar		Parafiskal		Diğer Gelirler		Toplam		
	Banka	Diğer	Banka	Diğer	Banka	Diğer	Banka	Diğer	Toplam
1998	765,2	2.104,8	138,2	16,8	302,9	361,0	1.206,3	2.482,6	3.688,9
1999	1.091,4	4.221,8	256,8	28,5	619,4	741,0	1.967,6	4.991,3	6.958,9
2000	1.319,6	4.765,2	496,1	81,8	174,1	1.145,0	1.989,8	5.992,0	7.981,8
2001	2.005,3	10.073,3	899,5	167,7	862,2	1.450,0	3.767,0	11.691,0	15.458,0
2002	2.620,1	7.992,1	1.145,3	223,5	1.481,6	998,0	5.247,0	9.213,6	14.460,6
2003	4.021,8	6.188,4	988,7	312,3	398,6	1.270,0	5.409,1	7.770,7	13.179,8
2004	4.137,3	6.101,1	1.146,4	416,9	196,7	1.710,0	5.480,4	8.228,0	13.708,4
2005	5.643,6	6.825,9	1.205,8	489,0	106,0	1.543,0	6.955,4	8.857,9	15.813,3
2006	4.643,9	8.990,1	1.417,5	576,1	322,2	1.398,0	6.383,6	10.964,2	17.347,8
2007	5.521,4	11.097,4	1.682,0	688,9	319,0	1.645,0	7.522,4	13.431,3	20.953,7
2008	5.570,9	13.768,9	1.987,4	815,3	350,2	2.325,0	7.908,5	16.909,2	24.817,7

Bu tabloda, mevduat bankalarının iş ve işlemlerinden dolayı stopaj yükümlülüğü kapsamında tahsil ettiği kamusal gelirlerin 1998-2008 dönemine ait tahsilat rakamları görülmektedir. Ancak, bankaların ödeme yükümlülüğünde olup da yansıttığı kamusal yükler de bu değerlerin içinde yer almaktadır. Tabloya göre, 1998 yılında firma ve hane halklarından 2.482,6 milyon TL olarak tahsil edilen kamusal gelirler, 2008 yılında 16.909,2 milyon TL'na ulaşmıştır. Tabloda belirtilen kamusal gelir türleri arasında en yüksek tahsilat, vergi ve harç türünden kamusal gelirlerde yaşanmıştır.

Aşağıda da bu tabloda yer alan veriler çerçevesinde hazırlanan grafik yer almaktadır.



Grafik 12: Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicileri
(Milyon TL)

Bu grafikte, 1999 ile 2000 yıllarında mevduat bankalarının üstlendikleri kamusal mali yükler düz bir trend içinde hareket ederken, firma ve hane halkların üstlendikleri kamusal mali yüklerde makul çıkış trendinin yaşandığı; 2000-2001 yıllarında ise, firma ve hane halkların üstlendikleri kamusal mali yükler ani sıçrama kaydederken, mevduat bankalarının üstlendikleri kamusal mali yüklerde makul yükseliş trendinin olduğu; 2001 yılından 2003 yılına kadar firma ve hane halkların üstlendikleri kamusal mali yükler iniş trendine girerken, bu yıldan sonra tekrar yükseliş trendine dönüştüğü görülmektedir.

Firma ve hane halkların üstlendikleri kamusal mali yükler ile mevduat bankalarının üstlendiği kamusal mali yüklerin birbirine en yakın olduğu yıl 2005 yılıdır.

Mevduat bankalarının ürettiği kamusal gelirlerin nihai yüklenicileri açısından, gruplar ve kamusal gelir türlerine göre üstleniciler bazında oransal paylarının yer aldığı Tablo 83 aşağıdadır.

Tablo 83: Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicilerinin Grup Dağılımı (yüzde)

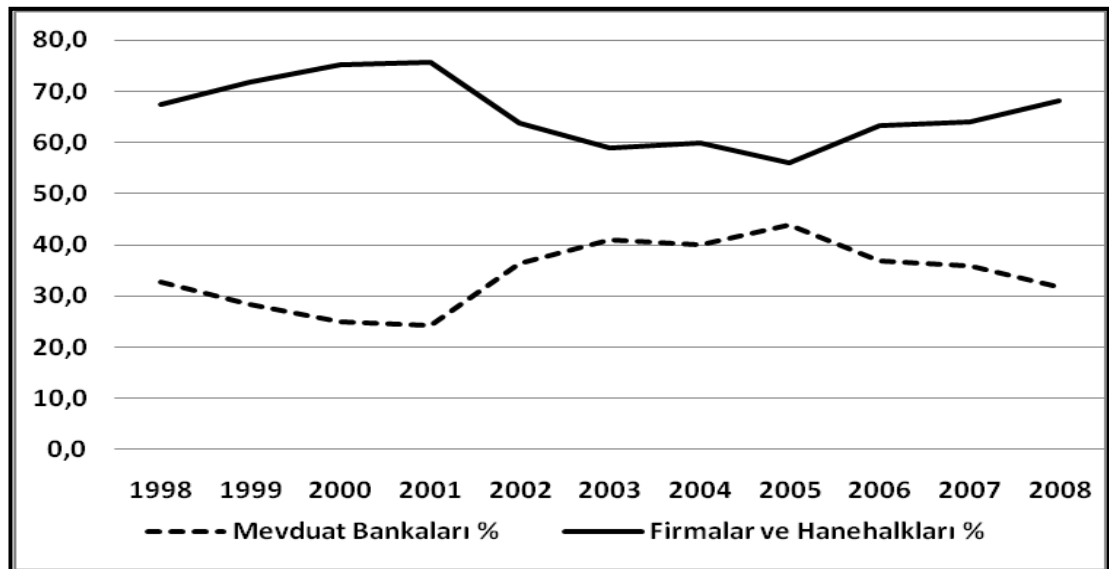
Yıl	Vergi ve Harçlar			Parafiskal Gelirler			Diğer Gelirler			Toplam		
	Banka	Diğer	Grup	Banka	Diğer	Grup	Banka	Diğer	Grup	Banka	Diğer	Toplam
1998	26,7	73,3	77,8	89,2	10,8	4,2	45,6	54,4	18,0	32,7	67,3	100,0
1999	20,5	79,5	76,4	90,0	10,0	4,1	45,5	54,5	19,5	28,3	71,7	100,0
2000	21,7	78,3	76,2	85,8	14,2	7,2	13,2	86,8	16,5	24,9	75,1	100,0
2001	16,6	83,4	78,1	84,3	15,7	6,9	37,3	62,7	15,0	24,4	75,6	100,0
2002	24,7	75,3	73,4	83,7	16,3	9,5	59,8	40,2	17,1	36,3	63,7	100,0
2003	39,4	60,6	77,5	76,0	24,0	9,9	23,9	76,1	12,7	41,0	59,0	100,0
2004	40,4	59,6	74,7	73,3	26,7	11,4	10,3	89,7	13,9	40,0	60,0	100,0
2005	45,3	54,7	78,9	71,1	28,9	10,7	6,4	93,6	10,4	44,0	56,0	100,0
2006	34,1	65,9	78,6	71,1	28,9	11,5	18,7	81,3	9,9	36,8	63,2	100,0
2007	33,2	66,8	79,3	70,9	29,1	11,3	16,2	83,8	9,4	35,9	64,1	100,0
2008	28,8	71,2	77,9	70,9	29,1	11,3	13,1	86,9	10,8	31,9	68,1	100,0

Bu tablodaki gruplar açısından, 2008 yılı itibarıyla yüzde 77,9 vergi ve harç türünden kamusal gelirler, yüzde 11,3 parafiskal gelirler ve yüzde 10,8 de diğer gelirler açısından kamusal gelir oluşmuştur.

Kamusal gelir türlerine göre üstleniciler bazında ise, 2008 yılı itibarıyla, vergi ve harç türünden gelirlerin yüzde 28,8'i mevduat bankaları, yüzde 71,2'si firma ve hane halkları tarafından; parafiskal gelirlerin yüzde 70,9'u mevduat bankaları, yüzde 29,1'i firma ve hane halkları tarafından; diğer gelirlerin yüzde 31,9'u mevduat bankaları, yüzde 68,1' ise firma ve hane halkları tarafından üstlenilmiştir.

Vergi ve harç türünden gelirler içindeki firma ve hane halkları tarafından üstlenilen yüzde 71,2 oranındaki yük, Gelir Vergisi 94 ncü madde kapsamındaki stopajlar (9.551,9 milyon TL), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (2.738,5 milyon TL) ve Damga Vergisi'nden (1.478,5 milyon TL) kaynaklanmaktadır. Diğer gelirler açısından firma ve hane halklarının üstlendiği yüzde 68,1 oranındaki yükün tamamı ise, Kaynak Kullanımı Destekleme Fon yükümlülüğünden (2.325 milyon TL) meydana gelmiştir.

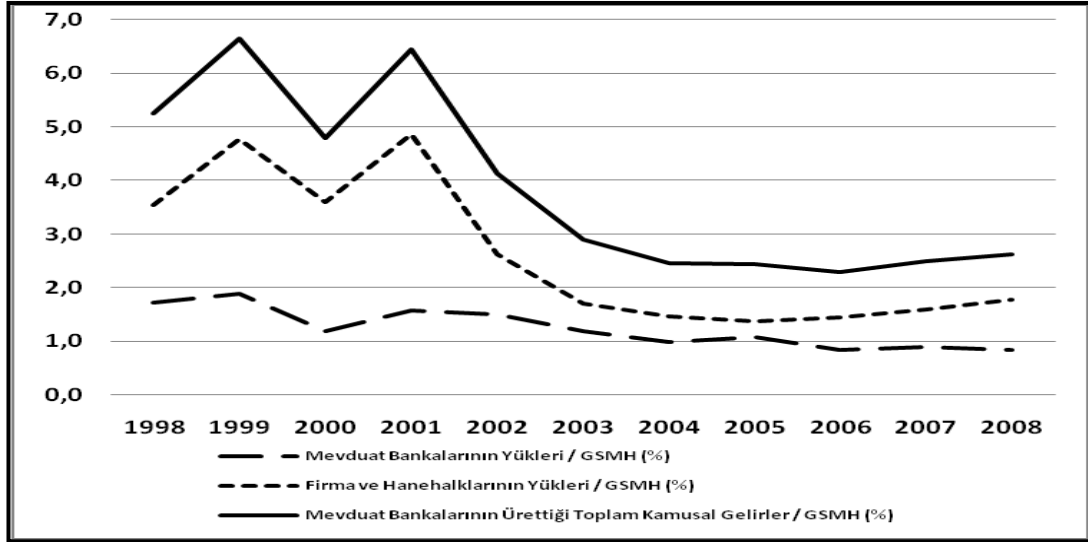
Mevduat bankalarının ürettiği kamusal gelirlerin nihai yüklenicilerinin grup dağılımlarının yer aldığı grafik aşağıdadır.



Grafik 13: Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin Nihai Yüklenicilerinin Grup Dağılımı (%)

Grafikten de görüldüğü üzere, 2005 yılında firma ve hane halklarının üstlendiği kamusal yükler ile mevduat bankalarının üstlendiği kamusal

yüklerin paylaşım oranları birbirine çok yaklaştı, bu yıldan sonra oranlar mevduat bankalarının lehine açılmaya başlamıştır.



Grafik 14: Mevduat Bankalarının Ürettiği Kamusal Gelirlerin GSMH'ya Oranı

Türk Bankacılık Sistemi içinde mevduat bankalarının ürettiği kamusal gelirlerden, mevduat bankaları ile firma ve hane halklarının üstlendiği kamusal yüklerin ayrı ayrı ve toplam olarak gayrisafi milli hasıla içindeki paylarının incelenmesi sonucunda, mevduat bankalarının üstlendiği kamusal mali yüklerin 2001 yılından beri azalma eğiliminde olduğu, aynı dönemde firma ve hane halklarının üstlendiği kamusal mali yüklerinde azalma eğiliminde olmasına rağmen 2006 yılından itibaren tekrar yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Mevduat bankalarının kamusal gelirlerin toplanması açısından önemli fonksiyonunun olduğu ancak üstlendiği kamusal mali yükler bakımından öneminin azaldığı düşünülmektedir.

4.7. MALİ YÜKLERDEN KAÇINMA

Bankaların kamusal mali yükümlülüklerini azaltmasının yasalara uygun biçimde yerine getirilmesi durumunda “kaçınma” söz konusu olmaktadır. Kamusal mali yükümlülüklerden kaçınma yasalara uygun olarak yapıldığından kural olarak suç teşkil etmemektedir. Çünkü bu tepki türünde yasalar karşısında suç teşkil edecek herhangi bir itaatsizlik söz konusu

değildir. Bu nedenledir ki, özellikle vergi kanunlarında mali yükümlülüklerden kaçınma faaliyetlerini hedef alan hükümler mevcut değildir.³⁵⁰

Vergilendirme sürecindeki basitlik ve ekonomik etkinlik ilkelerinin eşanlı olarak gerçekleştirilmesindeki zorluk bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde de geçerliliğini korumaktadır. Sektöre özgü iki önemli neden arbitraj olanağı ve enflasyona karşı duyarlılıktır. Finansal araçlardan alınan vergilere ilişkin bir diğer zorluk yakın ikamelerin varlığından kaynaklanmaktadır. Bir çok ülke vergi ve benzerlerinin yarattığı arbitraj olanaklarından beslenen düzenleme dışı banka-benzeri araçların hızla artmasına sahne olmuştur. Örgütlenmiş sermaye piyasalarının derinlik ve performansı da işlem vergilerinden büyük ölçüde etkilenebilir. Çok küçük yükümlülükler bile, sermaye akışkanlığının yüksek ve yakın ikamelerin fazla olduğu ekonomilerde, belirli araçların piyasalarının gelişmelerini engelleyebilir. Yurtiçi piyasalarda bile, ikame araçlar kolayca vergi sınırına yaklaştırılabilir, vergi muafiyeti olan piyasalara yönelme ihtimali daha da mümkündür. Yurtdışında veya düzenlenmemiş araçlarla iş yapmak, vergilerin piyasaların kırılganlığını artırarak sosyal maliyetlerin artmasına neden olabilir. İkame olanaklarının fazla olması finansal işlemler üzerindeki ağır vergileri eleştirmek için yeterli bir nedendir. Ancak düşük bir ikame esnekliğinin varlığının gösterilebilmesi halinde bu durum değişebilir.³⁵¹

Kamusal nitelikli mali yükümlülüklerden kaçınma uygulamada bir çok şekilde gerçekleşebilmektedir. Ancak en çok rastlanan durum, bankaların ilgili mevzuattaki boşluklardan yararlanması ve bu şekilde mali yüklerini hafifletmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Burada, mali yükümlülükleri doğuran olayın ortaya çıkması bakımından mali yükün konusu ile ilişki kurulmakta, ancak bu ilişki mevzuattaki boşluk sayesinde gizlenebilmektedir. Bankacılık işlemlerinde “dışsallık” sorununu da içine alan “mali yükümlülüklerden kaçınma” son yirmi yılda Türk Bankacılık Sektörü’nün en kolay başvurulabilir operasyonlarının başında yer almakta ve bu operasyonlar her yıl artmaktadır.

³⁵⁰ Aktan, Dileyici, Saraç, **a.g.e.**, s.58

³⁵¹ Abuzer Pınar, “Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz”, Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:45, 2003, s.44

Bunun doğal sonucu olarak, kamu otoritesinden gizlenen veya saklanan mevduat ve kredi aşamasında oluşan ekonomik faaliyetler devletin gelir kaybına yol açmaktadır. Yurtiçinde tasarruf edilmiş likit varlıkların hiçbir kesintiye tabi olmadan daha yüksek getiri ile kamu otoritesinin inisiyatif alanı dışına yani yurtdışına çıkarılarak değerlendirilmesi sonucunda, krediye dönüşen bu varlıkların tekrar yurtiçine her türlü kamusal yükümlülüklerden arı olarak kredi şeklinde kullanılması günümüzde yaşanan “bankacılık işlemlerinde dışşallık” sorununun temelini oluşturmaktadır.

4.8. KAMUSAL NİTELİKTEKİ MALİ YÜKLERİN SEKTÖR BİLANÇOSUNA ETKİLERİ

Rekabetin artışı ve istihdamın azalmasıyla birlikte faaliyetlerde verimliliğin sağlanmasına yönelik olarak bankacılıkta maliyet muhasebesi uygulamalarına ilgi doğmuştur. Gerek kârı maksimize etmek, gerekse düşük fiyat yoluyla rekabet avantajı sağlamak için maliyet muhasebesinden faydalanılmaya başlanmıştır. Kar maksimizasyonu, sağlanan rekabet avantajı, hatta maliyet muhasebesi bilgilerinden faydalanılarak yapılan bütçe tahminlerinin kontrol aracı olması sebebiyle maliyet muhasebesi bankacılıkta daha önemli bir yere gelmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Krizine kadar bankacılıkta maliyet problemi çok da önemli bir konu değildi. Çünkü kârın gelirlerin arttırılarak elde edilmesi maliyetlerin düşürülmesinden daha kolay bir yöntem idi. Ekonomik krizin ardından verimli olarak hizmet üretme anlayışı gündeme geldi. Bunun sebebi, krizin ardından benzer banka işletmelerinin de sektörde yer bulmasıyla birlikte rekabetin kızgınlaşması ve maliyet problemlerini çözerek düşük fiyatla rekabet gücü kazanılmak istenmesiydi. Karlılığı arttırmanın yolu hizmet fiyatını ya da hizmet satışını arttırmaktan değil, düzenli bir maliyet muhasebesi sistemiyle masrafların kısılmasından geçmektedir. Son yıllarda İngiltere ve Almanya’da bankacılık sektöründe maliyet muhasebesi uygulamalarına hız verilmiştir. Etkin uygulamalar sayesinde bankalar verimsiz faaliyetlerini sona erdirmeye imkanını bulmuşlardır. Amerika’da ise halen çoğu banka maliyet muhasebesi

uygulamalarından uzak olduklarından gerçekleştirdikleri faaliyetlerin getiri ve götürülerini tayin edememektedirler.

Ülkemizde de banka işletmelerinde maliyet muhasebesine gereken önem verilmemektedir. Genel muhasebe verilerine göre yapılan yorumlar, gelişen rekabet piyasası şartlarına boyun eğmek, bankacılık faaliyetlerinin maliyetlerinin bilinmeden kararlar alınması özellikle 1980-1983 döneminde önemli banka iflaslarıyla sonuçlanmıştır. Ülkemizde yaşanan son bankacılık krizinden sonra da maliyet muhasebesine gereken önemin verildiği söylenemez. Stratejik iş birimlerine ayrılan her bir banka faaliyetinin ayrı ayrı getirisinin ve götürüsünün hesaplanması, yabancı kaynakların etkinliğinin ölçülmesi, her faaliyetinin maliyetinin hesaplanması, şube getiri ve götürülerinin tesbit edilmesi, faaliyetlerde kullanılan mevcut metodların etüd edilmesi ve gerektiğinde en karlı metodun seçilmesi, karlılık, maliyet ve faaliyet verimliliklerinin çeşitli faaliyet dönemlerinde süreç içerisinde izlenmesi kurulacak maliyet muhasebesi düzeni içerisinde mümkün olur. Görülüyor ki, maliyet muhasebesinin sağladığı en önemli fayda; banka yöneticilerinin faaliyetlerin gidişinden zamanında bilgi sahibi olmalarıdır. Yöneticiler ancak bu sayede gerekli gördükleri zamanda gerekli gördükleri yerlere müdahale edebilirler.

Son yıllarda bankalarda maliyet muhasebesi düzeni uygulanması bir tercih olmaktan çıkıp kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bunun başlıca iki sebebi, kar marjlarının azalması ve yeni hizmetlerin ortaya çıkmasıdır. Bilindiği üzere bankaların en önemli fonksiyonu tasarruf kabul etmek ve havuzda topladıkları fonları plase etmektir. Piyasanın bazı dönemlerinde fon talebi yükselmesi kısa ve uzun dönem faizlerinin önemli ölçüde artması, bununla paralel olarak da bankaların kullanım gelirlerinin artmasıdır. Bu artış banka üretiminin hammaddesini oluşturan banka kaynaklarının daha yüksek bir hızla artmasına sebep olur ki bu da kar marjının azalmasıdır. Gün geçtikçe artan rekabet koşullarında daha da daralan kar marjlarından maksimum faydayı sağlamak ancak verimli bir maliyet muhasebesi çalışması sonucu olacaktır. Azalan kar marjlarını sonucu olarak bankalar kâr getirecek

farklı ve yeni hizmetlere yönelmektedirler. Bankacılıkta her yeni eklenen hizmetlerin banka işletmesine kar getirmesi düşünülüyorsa anlamlı ve detaylı maliyet bilgileri göz önünde bulundurularak fiyatlandırılması gerekmektedir.

Maliyet muhasebesini sadece kar getiren imajıyla sınırlandırmak da doğru olmaz. Maliyet muhasebesi banka işletmelerinde iktisadilik kontrolü sağlayarak faaliyet dönemlerince yahut işletmeler arası karşılaştırma yapmaya olanak tanır. Faaliyetler kontrol edildiği gibi işletmenin en uygun biçimde organize edilip edilmediği de tesbit edilir. Örneğin kullanılmayan kaynakların maliyetlere etkisi, fazla işgücünün maliyetleri göz önünde tutularak gerekli maliyet azaltıcı önlemlerin alınması önemlidir.

4.8.1. Dar Anlamda Marj (Spread)

Bankacılıkta marj (spread) teriminin kullanılması bazı farklılıklar yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında marjı (spread) iki şekilde değerlendirmek gerekmektedir.

Bankacılıkta marj veya spread dar anlamda faiz marjı olarak kullanılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, alış ve satış arasındaki oransal fark olarak tanımlanmaktadır.

Kelime anlamı olarak, alış ile satış fiyatı arasındaki oransal fark olarak tanımlanan marj (spread), fiyatlamalar açısından bankacılık sektöründe çok önemlidir. Örneğin, mevduat faizi yüzde 9, kredi faizi de yüzde 13 ise, marjın (spread) yüzde 4 olduğu anlaşılır. Marj sadece faizler açısından ifade edilmemekte, her türlü finansal enstrümanda kullanılan teknik bir deyimdir.

Türk Bankacılık Sistemi'nde dar anlamda faiz marjı, özellikle 1998-2004 döneminde makroekonomik koşulların etkisiyle kısa dönemlerde çok sık değişikliğe uğramıştır. Faiz marjının ekonomik istikrar ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Marjın yükseklik farkı, piyasa faizlerinin yüksek olduğu dönemlerde açılmış, faizlerin düştüğü dönemlerde kapanmıştır.

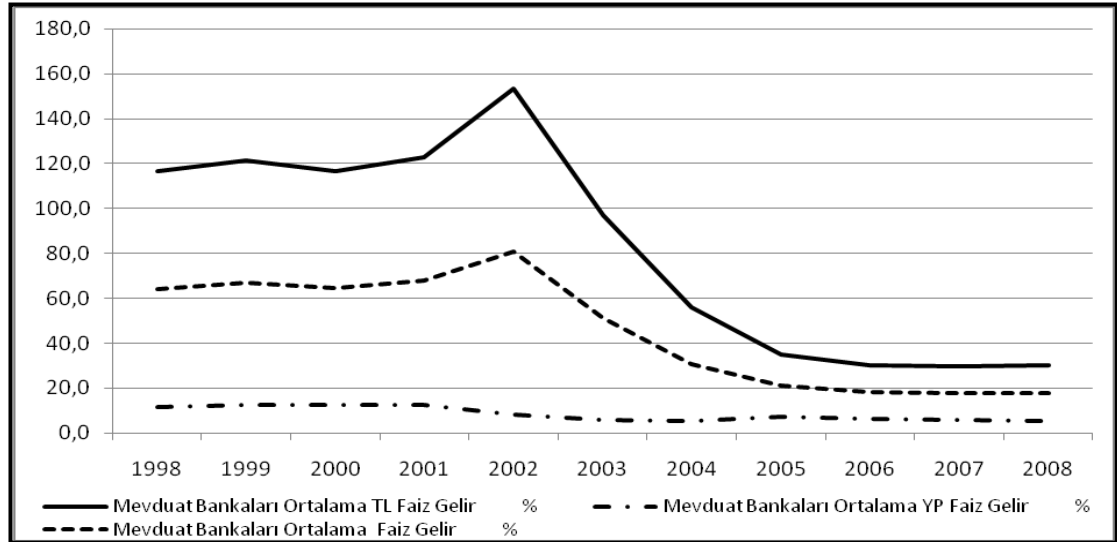
Aşağıda 1998-2008 dönemine ait dar anlamda kullanılan faiz marjının (spread) oluşumuna ait veriler bulunmaktadır. Öncelikle, faiz gelir ile faiz

gider oranlarının bulunması gerekmektedir. Gelir ve gider oranları arasındaki fark, mevduat bankalarının bu dönemde uyguladığı ortalama faiz marjını diğer bir ifade ile dar anlamda spreadi gösterecektir.

Tablo 84: Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gelir Oranları (Yüzde)

Yıl	Mevduat Bankaları Ortalama TL Faiz Gelir %	Mevduat Bankaları Ortalama YP Faiz Gelir %	Mevduat Bankaları Ortalama Faiz Gelir %
1998	116,5	11,5	64,0
1999	121,5	12,4	66,9
2000	116,8	12,6	64,7
2001	122,6	12,7	67,7
2002	153,2	8,2	80,7
2003	97,3	5,6	51,4
2004	56,0	5,3	30,7
2005	34,8	7,4	21,1
2006	30,4	6,3	18,3
2007	29,5	5,9	17,7
2008	30,2	5,4	17,8

1998-2003 döneminde, ortalama TL faiz gelir oranının yüksekliği göze çarpmaktadır. Aynı dönemde yabancı para getirilerinin de yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Faiz gelir oranına ilişkin grafik aşağıdadır.



Grafik15: Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gelir Oranları (%)

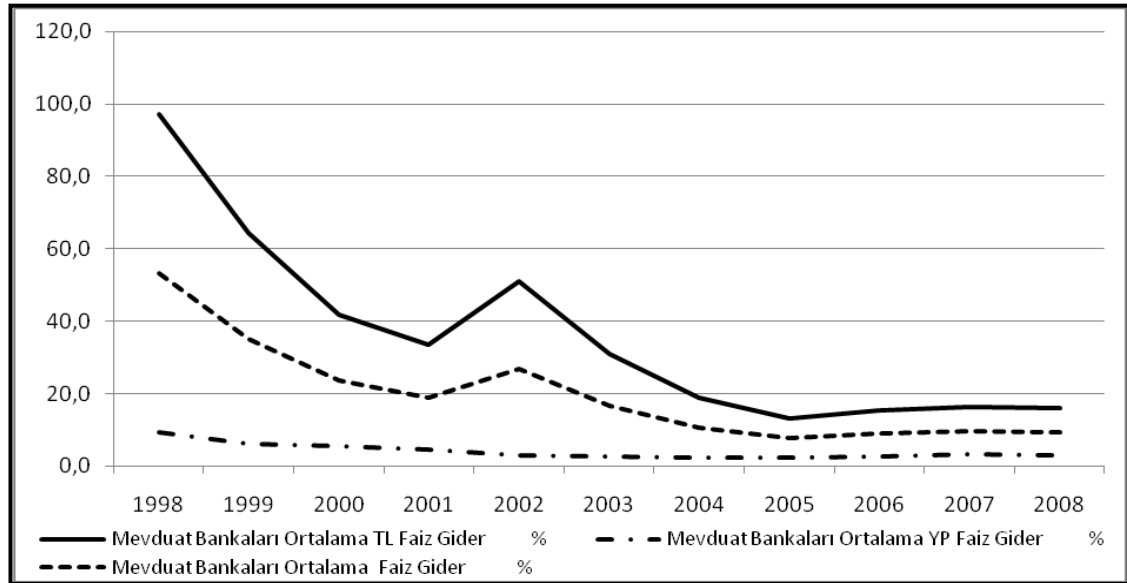
1998-2008 döneminde mevduat bankalarının 2002 yılı en yüksek noktasında olmak üzere, uyguladıkları faiz oranlarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Bu dönemde mevduat bankalarının fon toplamak üzere uyguladıkları ortalama faiz oranları ise şöyledir;

Tablo 85: Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gider Oranları (Yüzde)

Yıl	Mevduat Bankaları Ortalama TL Faiz Gider %	Mevduat Bankaları Ortalama YP Faiz Gider %	Mevduat Bankaları Ortalama Faiz Gider %
1998	97,3	9,2	53,2
1999	64,3	6,1	35,2
2000	41,7	5,6	23,7
2001	33,4	4,5	19,0
2002	50,8	2,8	26,8
2003	30,9	2,6	16,7
2004	18,7	2,2	10,5
2005	13,1	2,2	7,6
2006	15,2	2,7	8,9
2007	16,2	3,2	9,7
2008	15,9	3,0	9,5

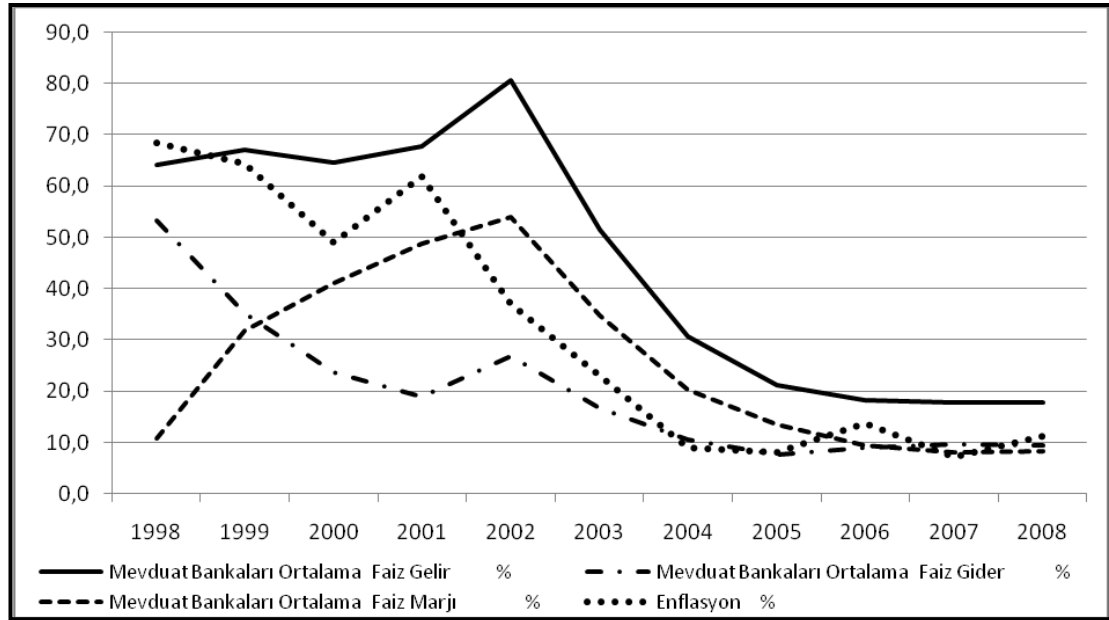
1998-2003 döneminde, ortalama TL faiz gider oranları da, gelir oranlarına paralel bir seyir izlemektedir.



Grafik 16: Mevduat Bankalarının Ortalama Faiz Gider Oranları (%)

Tablo 86: Mevduat Bankalarının Ortalama Net Faiz Marjı (Spread) (Yüzde)

Yıl	Mevduat Bankaları Ortalama TL Faiz Marjı %	Mevduat Bankaları Ortalama YP Faiz Marjı %	Mevduat Bankaları Ortalama Faiz Marjı %
1998	19,2	2,3	10,8
1999	57,3	6,3	31,8
2000	75,0	6,9	41,0
2001	89,3	8,2	48,7
2002	102,4	5,3	53,9
2003	66,4	3,1	34,7
2004	37,3	3,2	20,2
2005	21,8	5,3	13,5
2006	15,1	3,6	9,4
2007	13,3	2,7	8,0
2008	14,3	2,4	8,3

**Grafik 17: Mevduat Bankalarının Ortalama Net Faiz Marjı (Spread) (%)**

1998-2008 dönemine ait dar anlamda faiz marjının (spread) incelenmesi sonucunda, 1998 yılında oluşmaya başlayan ve 1999 yılında ortaya çıkan bankacılık krizinin net etkileri grafikte görülmektedir. Söz konusu yılda, bir çok banka dolaylı kredi ilişkisine girişerek zarar etmeye başlamıştır. Her bir banka için analiz yapılması durumunda faiz marjlarının banka başına düşük çıkacağı kesindir. Bu değerlendirmede mevduat bankaları topluca ele alındığından, faiz marjının o dönemdeki enflasyon oranına göre düşük çıkması bu durumu teyit etmektedir.

Diğer taraftan, 1998 ile 2001 yılları arasında mevduat bankalarının faiz gelir yüzdesi ile faiz gider yüzdesi arasında marjın açıldığı, faiz giderlerinin ters yönde aşağı doğru balon oluşturarak sarktığı görülmektedir. Ancak, takip eden dönemlerde, açık olan marj birbirine giderek yaklaşmış ve 2007-2008 yıllarında enflasyon oranı ile birlikte en düşük seviyesine inmiştir.

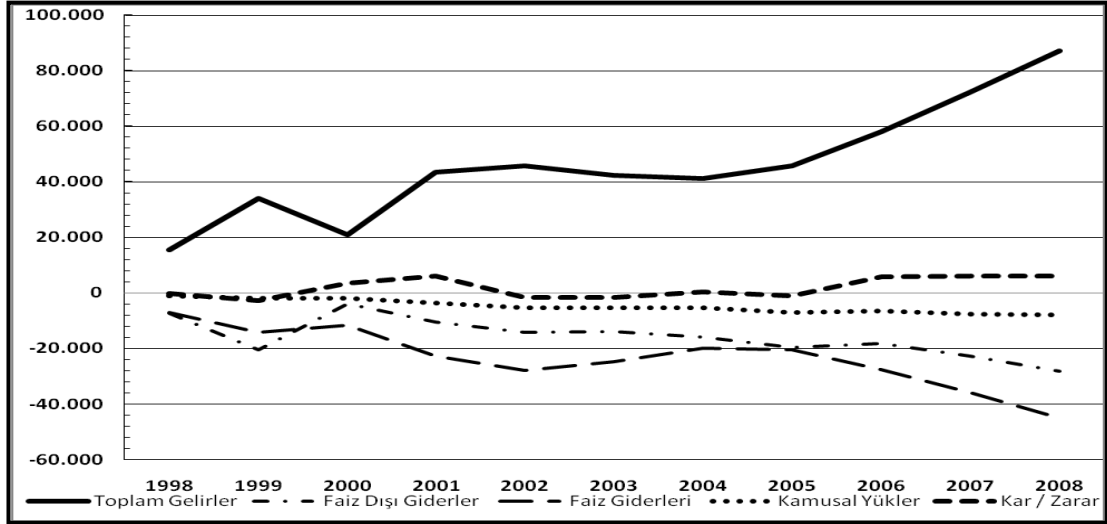
Dar anlamda faiz marjı, kısıtlı verimlilik ifade etmektedir. Bir banka işletmesinin, ürünleri ile ilgili fiyatlama yaparken daha çok değişkeni içine alan hesaplama yöntemi kullanması gerekmektedir. Böylelikle, birer kar işletmesi olan bankaların, diğer sabit ve değişir maliyetlerini de hesaplama yöntemine dahil etmesi, doğru karar alma sürecine yardımcı olacaktır. Bu da geniş anlamda marj kavramının içinde yer almaktadır.

4.8.2. Geniş Anlamda Marj (Spread)

Bankacılıkta maliyet unsurlarının en başında toplanan fonlara ödenen faizler gelmektedir. Makroekonomik koşullar etkisiyle oluşan faizler bankacılık için klasik anlamda hem doğrudan paranın maliyeti hem de değişir maliyeti ifade etmektedir. Diğer taraftan, banka işletmesine maliyet unsuru olarak alınan para için, faiz üzerindeki nispi ve maktu olarak oluşan kamusal yükler, değişir ve sabit maliyetler, kullandırılan fonların kalitesi ile oluşan yükler ve hizmetin sunumundan elde edilen gelirler üzerinden oluşan nispi ve maktu olarak oluşan kamusal yüklerin de maliyet hesabında dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenle bankacılık sektöründe maliyet hesaplama ve uygulama yöntemi diğer işletmelerden farklıdır. Bu sistemde bir kredinin maliyeti, toplanan fonların maliyeti ve işletme için gerekli olan tüm faaliyetlerin maliyetlerinin toplamı ile kredi kullandırımıyla elde edilecek karın üzerine oransal olarak kamusal yüklerin bindirilmesiyle oluşmaktadır. Fon alımı ve fon kullandırımında, maliyetlerinin belirlenmesinde asıl olan en basit şekilde kamusal yükümlülüklerle birlikte tüm maliyetlerin fiyatlara yüklenmesi esasına dayanmaktadır.

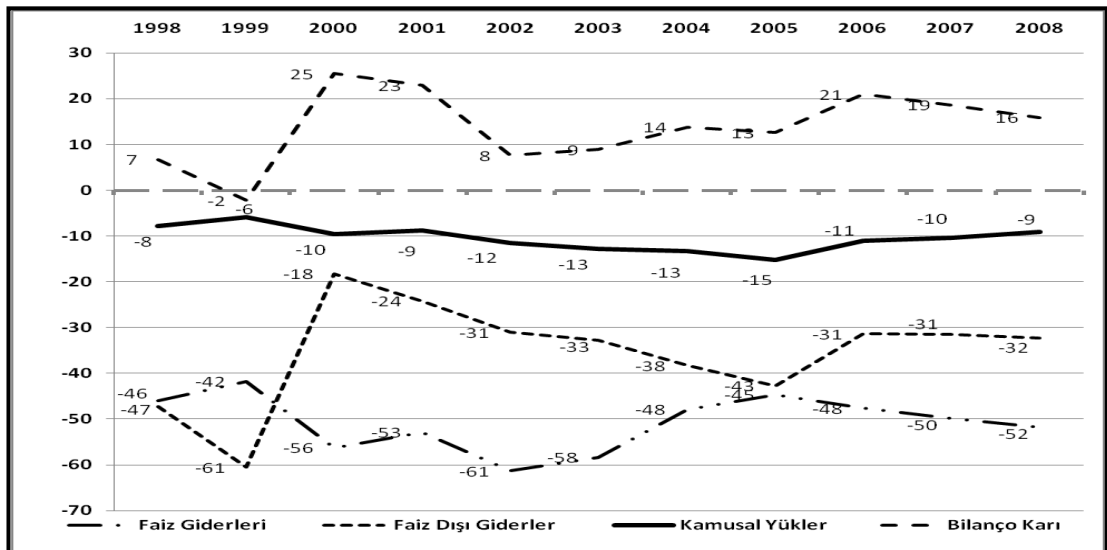
Belirtilen esaslar doğrultusunda, sektör gelir tabloları üzerinden hacim olarak yapılan analizde, gelir kalemleri toplam gelirler adı altında toplanmış,

gider kalemleri de, faiz giderleri, faiz dışı giderler ve dönem içinde bankaların yüklendiği tüm kamusal mali yükler olarak ayrı ayrı düşülmüştür. Bu çerçevede 1998-2008 döneminde miktar olarak mevduat bankalarının gelir gider, kamusal mali yükümlülük ve kar/zarar durumu aşağıdaki grafikte belirtildiği gibi gerçekleşmiştir.



Grafik 18: Mevduat Bankalarının Miktar Olarak Gelir-Gider-Kamusal Mali Yük ve Kar Oluşum Trendi (Milyon TL)

Mevduat bankalarının giderleri içindeki kalemler ile kamusal mali yükler ve karın gelirlere göre oransal dağılımlarını belirten grafik de aşağıdaki gibi olmaktadır.



Grafik 19: Mevduat Bankalarının Gider Dağılımları ve Kamusal Yükler İle Karlılık Oluşumu (%)

Bu grafikde mevduat bankalarının giderlerinin oransal dağılımı ve kamusal mali yüklerin banka karlılığı üzerindeki etkisi belirtilmektedir. Mevduat bankalarının bilanço karlarının oluşumu için gelir tablolarına yansıyan vergi yükümlülükleri ve provizyonları bulunmakta ve bilanço karı belirtilen kalemlerin düşülmesinden sonra oluşmaktadır. Grafikte oluşan bu kar “bilanço karı” olarak görünmektedir. Ancak, gelir tablolarının dışında açık ve örtülü bir şekilde maruz kalınan mali yükler gelir tablolarına yansımamaktadır. İşte bu nedenle, yukarıdaki bölümlerde açıklanan ve tablo ile grafiklerle gösterilen yansıtılması mümkün olmayan ve üstlenilen kamusal mali yükler de bulunmaktadır.

Dar anlamda marj üzerinden operasyonel giderlere ve kamusal mali yüklere isabet eden oranın ilave edilmesi ile geniş anlamda marja (spread) ulaşılmaktadır.

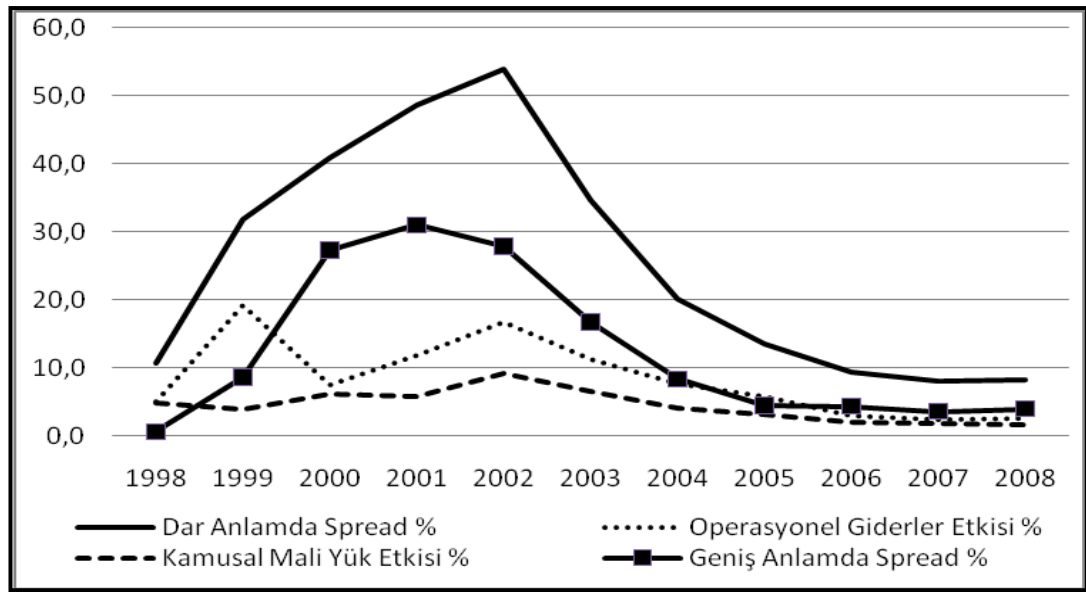
Bu çerçevede, 1998-2008 döneminde mevduat bankalarının gelir tabloları ve bilançolarından elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulan dar anlamda spread üzerine yine aynı dönemde hesaplanan operasyonel ve kamusal mali yükler ilave edilerek geniş anlamda spread hesaplanmıştır. Buna ilişkin tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 87: Geniş Anlamda Marj (Spread) ve Oluşumu				(Yüzde)
Yıllar	Dar Anlamda Spread	Operasyonel Giderler Etkisi	Kamusal Mali Yük Etkisi	Geniş Anlamda Spread
	%	%	%	%
1998	10,8	5,1	5,0	0,7
1999	31,8	19,2	3,9	8,7
2000	41,0	7,5	6,1	27,4
2001	48,7	11,8	5,9	31,0
2002	53,9	16,7	9,3	27,9
2003	34,7	11,4	6,6	16,8
2004	20,2	7,7	4,1	8,4
2005	13,5	5,8	3,2	4,5
2006	9,4	2,9	2,0	4,4
2007	8,0	2,5	1,8	3,7
2008	8,3	2,7	1,6	4,0

Bu tabloya göre, mevduat bankalarının 1998 yılında yüzde 10,8 olan dar anlamda spreadi, operasyonel giderlerin yüzde 5,1 ve kamusal mali yüklerin de yüzde 5,0 etkisi ile geniş anlamda spreadi yüzde 0,7'ye

düşürmüştür. 2008 yılında ise aynı yöntemle, yüzde 8,3 olan dar anlamda spread, operasyonel giderlerin yüzde 2,7 ve kamusal mali yüklerin yüzde 1,6 etkisiyle yüzde 4,0'a gerilemiştir.

Tabloda dikkati çeken başka bir husus da, kamusal yüklerin operasyonel giderlerden bağımsız bir şekilde spread üzerinde etki göstermesidir. Gerçekten de, bankanın operasyonel giderlerindeki artış ve azalışların kamusal mali yükleri etkilemesi söz konusu değildir.



Grafik 20: Geniş Anlamda Marj (Spread) ve Oluşumu (%)

Bu grafikde, dar anlamda spreadin operasyonel giderler ve kamusal mali yüklerin bağımsız etkileri ile oranı nasıl düşürdüğü net bir şekilde anlaşılmaktadır.

1999 yılından başlayarak 2002 yılına kadar makroekonomik etkilerle dar anlamda spreadin yüksek seyir gösterdiği ve bu yıldan itibaren azaldığı izlenmektedir. 1998-2008 döneminde operasyonel giderler ile kamusal mali yüklerin dar anlamda spreade uyumlu hareket etmediği, yüksek kar dönemlerinde de trendini koruduğu, ancak 1999 ve 2002 yıllarında operasyonel giderlerde yükselmeler olduğu, buna karşılık kamusal mali yüklerde 2002 yılında küçük bir artış gerçekleştiği görülmektedir.

Özellikle 2003 yılından itibaren bankacılık lobisinin kamusal mali yüklerin, banka aracılık maliyetlerini yükselttiğine ilişkin görüşlerin yanıtı da bu grafikde bulunmaktadır. Zira, çalışmanın bu noktasına kadar nominal kamusal mali yüklerin arttığı, ancak genişleyen ve büyüyen banka aracılık hizmetleri karşısında mevduat bankalarının gerçek üstlendiği kamusal mali yüklerin oransal olarak azaldığı veri ve hesaplamalarla gösterilmiştir. Artık bu noktada, bankacılık lobisinin gerçek sorununun yüksek kamusal mali yüklerden değil yüksek spread isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.9. DOĞRUSAL REGRESYON MODELİ

Kamusal mali yüklerle ilgili bütün yapılan çalışmalara ek olarak hesaplanan verilerden ekonometrik modeller kurulmuş ve çözümlenmiş modellerin geçerliliği test edilmiştir. Bu çerçevede, bağımlı değişkenler olarak, gayrisafi milli hasıla, mevduat bankalarının aktif toplamı, mevduat bankalarının öz varlıkları, genel bütçe toplam tahsilatı, üretici fiyat endeksi, tüketici fiyat endeksi ve üretici ile tüketici fiyat endekslerinin ortalaması değişken olarak alınmış, her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı çoklu doğrusal regresyon modelleri kurulmuştur. Her bir modelde, vergi ve harç yükleri, parafiskal yükler ve diğer yükler açıklayıcı (bağımsız) değişken olarak kabul edilmiştir.

Doğrusal regresyon modelinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki değişikliği açıklayan formül;

$$Y=b_0+b_1X_1+b_2X_2+b_3X_3+e \text{ biçiminde yazılmaktadır.}$$

Örnek olarak, gayrisafi milli hasıladaki değişiklikleri; vergi ve harç yükleri, parafiskal yükler ve diğer yüklerdeki değişikliklerle açıklandığında regresyon modeli;

$$\text{Gayrisafi milli hasıla}=b_0 + b_1 \text{ vergi ve harç yükleri} + b_2 \text{ parafiskal yükler} + b_3 \text{ diğer yükler} + e$$

şeklinde yazılmaktadır. Modeli çözmek için, b_0, b_1, b_2 ve b_3 katsayılarının bulunması gerekmektedir.

Bu çerçevede her bir bağımlı değişkendeki değişiklikleri bağımsız değişkenlerdeki değişikliklerle açıklamaya çalışılmıştır. Belirtilen modellerde ele alınan bağımlı değişkenler 7 adet olup dolayısıyla 7 ayrı çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuş ve çözümlenmiştir. Sonuçlar toplu olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 88: Kamusal Mali Yüklerin Regresyon Analiz Sonuç Tablosu

Bağımlı Değişkenler	Katsayı ve Olasılık	b ₀	Bağımsız Değişkenler			R Square
			b ₁	b ₂	b ₃	
			Vergi ve Harç Yükleri	Parafiskal Yükler	Diğer Yükler	
GSMH	Katsayı	137988,246	-5,066	456,472	-136,697	0,993
	Olasılık	0,005	0,632	0,000	0,003	
Aktif Toplamı	Katsayı	22410,298	12,464	226,661	-101,938	0,980
	Olasılık	0,593	0,327	0,007	0,023	
Özkaynaklar	Katsayı	5593,565	-0,263	35,680	-10,936	0,988
	Olasılık	0,161	0,810	0,000	0,010	
Genel Bütçe Toplam Tahsilatı	Katsayı	26,810	0,001	0,103	-0,041	0,994
	Olasılık	0,013	0,636	0,000	0,001	
ÜFE Endex	Katsayı	1824,184	-0,270	5,618	0,003	0,963
	Olasılık	0,085	0,349	0,004	0,997	
TÜFE Endex	Katsayı	2150,597	-0,203	6,355	0,410	0,975
	Olasılık	0,048	0,471	0,002	0,619	
TÜFE + ÜFE Ortalama Endex	Katsayı	1987,488	-0,236	5,987	-0,203	0,970
	Olasılık	0,063	0,404	0,003	0,804	

Buna göre;

- Vergi ve harç yüklerinin (1 inci bağımsız değişken) tüm modellerde (bağımlı değişkenler üzerinde) anlamlı bir etkisi görünmemektedir. Bu katsayıya ilişkin olasılık değerleri (significiant) 0,05’den büyüktür.
- Parafiskal yüklerin ise tüm modellerde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ilişkin olasılık değerleri (significiant) 0,05’den küçüktür.
- Diğer yüklerde de, üretici fiyat endeksi, tüketici fiyat endeksi ve üretici ile tüketici fiyat endekslerinin ortalamasına ait 3 modelde anlamsız yani olasılık değerleri 0,05’den büyük, diğer 4 modelde ise bu değişkene ilişkin katsayılar anlamlı olup olasılık değerleri (significiant) 0,05’den küçüktür.

Diğer taraftan, 7 modelde de, R2 çoklu belirtme katsayısı 0,97'nin üzerinde çıkmıştır. Bu da, her modelin kullanılabilir model olduğunu göstermektedir. R2 çoklu belirtme katsayısı, modeldeki bağımsız değişkenlerin hep birlikte bağımlı değişkendeki değişiklikleri açıklama oranını vermektedir. Bu oranın 1'e yaklaşması modelin sağlıklı ve anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bilindiği üzere korelasyon, 2 değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve miktarını veren değerdir. -1 ve + 1 arasında bir değerdir. +1'e yakın çıktığında iki değer arasındaki doğrusal ilişkinin doğru yönlü ve yüksek bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Bu durumda, 1 inci değişkendeki 1 birimlik artış, 2 nci değişkende katsayı kadar artış yaratmaktadır. Eğer -1'e yakın çıkıyorsa, 2 değer arasındaki doğrusal ilişkinin ters yönlü ve yüksek bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Bu durumda ise, 1 inci değişkendeki 1 birimlik artış, 2 nci değişkende katsayı kadar azalış yaratmaktadır.

Tablo 89: Kamusal Mali Yük Grupları İle Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyon

		Gayri Safi Mili Hasıla	Aktif Toplamı	Öz Varlıklar	Vergi ve Harç Yükleri	Parafiskal Yükler	Diğer Yükler
Gayri Safi Mili Hasıla	Pearson Correlation	1	,987**	,996**	,918**	,978**	0,57
	Sig. (2-tailed)		0	0	0	0	0,067
	N	11	11	11	11	11	11
Aktif Toplamı	Pearson Correlation	,987**	1	,985**	,936**	,977**	0,595
	Sig. (2-tailed)	0		0	0	0	0,053
	N	11	11	11	11	11	11
Öz Varlıklar	Pearson Correlation	,996**	,985**	1	,918**	,977**	0,571
	Sig. (2-tailed)	0	0		0	0	0,066
	N	11	11	11	11	11	11
Vergi ve Harç Yükleri	Pearson Correlation	,918**	,936**	,918**	1	,970**	,798**
	Sig. (2-tailed)	0	0	0		0	0,003
	N	11	11	11	11	11	11
Parafiskal Yükler	Pearson Correlation	,978**	,977**	,977**	,970**	1	,717*
	Sig. (2-tailed)	0	0	0	0		0,013
	N	11	11	11	11	11	11
Diğer Yükler	Pearson Correlation	0,57	0,595	0,571	,798**	,717*	1
	Sig. (2-tailed)	0,067	0,053	0,066	0,003	0,013	
	N	11	11	11	11	11	11

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Korelasyon (ilişki) açısından ise, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin 2'li korelasyon katsayılarına bakıldığında, diğer yüklerin gayrisafi milli hasıla, aktif toplamı ve özvarlıklar değişkenleri ile olan ilişkileri yüzde 60'lar civarında olup, bu katsayılar belirtilen değişkenler arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir. Diğer bir ilişkinin zayıf olduğunu belirten gösterge de etkinlik veya olasılık (significiant) değerleri olup, bunlar da yüzde 5'den büyük çıkmaktadır. Buna ilişkin değerler yukarıdaki Tablo 89'da görülmektedir. Tabloda yer alan diğer değişkenler arasındaki ilişkileri belirten katsayılar birbirleri arasında güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de kamu otoritesi tarafından bankacılık sektörü üzerinden salınan ve diğer sektörlerde bulunmayan çok çeşitli kamusal nitelikli mali yük bulunmaktadır. Sektörün aracılık ettiği ve üstlendiği bu kamusal nitelikli mali yükler arasında, finansal işlemler üzerinden alınan işlem vergileri, bankaların karları üzerinden alınan gelir verileri, fon sağlayıcıların haklarının korunmasına yönelik kamusal yükümlülükler, para politikası ile ilişkili kamusal mali zorunluluklar ve çeşitli parafiskal yükümlülükler ile tasnif dışında kalan diğer yükler olmak üzere çok çeşitli kamusal nitelikli mali yükler bulunmaktadır.

Bankacılık sektörü üzerinden alınan veya aracılık edilen her kamusal nitelikli mali yükün kendine özgü özellikleri ve üstlendiği mali ve ekonomik fonksiyonları bulunmaktadır. Çeşitli yöntemlerle geliştirilebilecek ve değişikliğe uğrayabilecek bu yükler, yerine göre dolaylı yerine göre doğrudan etki yaratabilecek yapılara sahiptir.

Her ne kadar, bankacılık işlemleri ve faaliyetleri üzerinden sağlanan kamusal gelirler, kamu otoritesi tarafından önemli bir gelir kaynağı olarak görülse de, bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ve gelişme açısından önemi nedeniyle, sektör üzerindeki kamusal yüklerin bazen ikinci planda kalmasını gerektirebilmektedir. Bu nedenle, bankacılık sektörü üzerindeki kamusal mali yüklerin optimal sınırlarının çok iyi dizayn edilmesi ekonomi ve maliye politikalarının sonuçlarının verimli olması açısından önem arz etmektedir. Aksi halde kamu otoritesinin gelir sağlama kapasitesi, ekonomik ve sosyal olumsuzluklarla negatif etkilenmesi kaçınılmazdır.

Bankacılık sektörü üzerindeki kamusal mali yüklerin optimaliteyi yakalayamaması durumunda bir diğer olumsuzluk da, dışsallık ile ortaya çıkmaktadır. Vergi idaresine gelmesi gereken kamusal bir gelir, dışsallık oluşturan işlemler aracılığı ile kayıba yol açabilmektedir. Bu tür işlemlerin milli ekonomi için gelir ve servet dağılımında haksızlık yarattığı bir gerçektir.

Bankacılık sektörünün kamu otoritesine sağladığı gelir katkısı, üstlendiği kamusal mali yüklerle sınırlı değildir. Bunun yanında, aracılık ettiği veya gerçekleştirdiği işlemler ile bazı zorunluluklardan doğan, sorumlu olarak tahsil ederek kamu gelir idaresine yatırmak zorunda olduğu kamusal yükümlülükler mevcuttur. Sektörün, yüklendiği ve aracılık ettiği kamusal yük ve yükümlülükler veya sektörün ürettiği kamusal gelirler olarak adlandırılan bu sorumluluğun, hem gelir hem de ekonomik etkileri doğal olarak daha fazladır. Ancak, bu sorumluluğun da etkisinin önceki yıllara göre azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Mevduat bankalarının üstlenmek zorunda kaldığı kamusal yüklerin gayrisafi milli hasılaya oranı, 1998 yılında yüzde 1,7 iken, bu oran 2008 yıl sonu itibarıyla binde 8'e gerilemiştir. Aynı dönemde mevduat bankalarının ürettiği toplam kamusal gelirlerin gayrisafi milli hasılaya oranı ise, yüzde 5,3'den yüzde 2,6'ya gerilemiş, diğer bir ifade ile yarı yarıya azalmıştır. Bu gelirlerin miktar olarak artmasına rağmen, gayrisafi milli hasılaya oranla paylarını azalması, gayri safi milli hasılanın sektördeki kamusal gelirleri doğuran işlemlerden daha hızlı artması şeklinde yorumlanması mümkündür.

Mevduat bankalarının 1998-2008 döneminde yük grupları itibarıyla kendi içlerinde miktar olarak en fazla yükü; vergi ve harçlarda, oranı indirilmesine rağmen artan kar hacmi nedeniyle kurumlar vergisi ve geçici vergi alternatif maliyeti; parafiskal yüklerde, çalışan sayısındaki artışa bağlı olarak sosyal güvenlik primleri ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı ve yükü azaltılması amacıyla oranları aşağı çekilen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri; diğer yüklerde ise, ağırlıklı olarak zorunlu karşılıklar net maliyeti ile Sivil Savunma Fonu kesintileri oluşturmaktadır.

1998-2008 yıllarının kapsayan 10 yıllık dönemde, mevduat bankalarının üstlendikleri genel bütçeye dahil kamusal nitelikli mali yükler açısından genel bütçeye olan katkısı yüzde 55'e yakın azalmıştır. Bankacılık sektörünün vergisel yükleri azaltmak amacıyla yaptıkları politik ve idari girişimler, vazgeçilen kamusal gelir türleri ve yansıtma mekanizmasını iyi

kullanmaları gibi nedenler bu gerilemede etkili olmuştur. Mevduat bankalarının aracılık ettiği genel bütçeye dahil kamusal gelir türleri açısından ise, genel bütçeye olan katkısı yüzde 54 oranında azalmıştır.

Bu azalmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, ülkemizde bankacılık lobisinin güçlü baskısıdır. Özellikle kamusal mali yüklerin aracılık maliyetleri üzerindeki baskısının bankacılık faaliyetlerini kısıtladığı ileri sürülmektedir. Bu görüşün kısmen haklı tarafı olsa da büyük ölçüde bankacılık faaliyetlerini kısıtladığına ilişkin kısmına katılmak mümkün değildir. Zira, kamusal mali yüklerden kaynaklandığı belirtilen maliyetlerin düşmeye başladığı yıllarda dahi bankaların karlılık oranlarının da çeşitli indikatörler karşısında tedrici bir şekilde azaldığı görülmektedir. İkincisi, çeşitli genel bütçe gelir gruplarının tahsilat miktarları artarken mevduat bankalarının payının azalmasını, gelişen ekonomik yapı içinde genel bütçe gelir gruplarına katkı yapan ekonomik birimlerin sayısının ve niteliğinin artması ile açıklamak mümkündür. Üçüncüsü, bankaların gerçekleştirdikleri fonksiyonları yerine getiren ikame kuruluşların sayısı ve hacimlerinin büyümesi, diğer bir deyişle aynı işi yapan farklı yapıdaki rakiplerin artması ile dışsallık etkisidir. Dördüncüsü, makroekonomik koşulları etkisi ile faiz oranlarının düşmesi, kamu gelir idaresinin üzerinden elde edeceği kamu payının düşmesine yol açmaktadır. Beşinci ve son neden de, bankalar, firma ve hane halkları lehine olmak üzere, çeşitli muafiyet ve istisnaların kapsamının genişlemesi ve vergi oranlarında yapılan indirimlerdir.

1998-2008 döneminde vergi ve harçların içinde bulunulan ekonomik trende göre piyasayı bozucu etkisi görünmemektedir. Hem gayrisafi milli hasıla içindeki payı hem de mevduat bankalarının üstlendiği toplam kamusal yükler içindeki payı bu gelişimi teyit etmektedir. Tam tersine, ekonomin daraldığı 2000-2002 döneminde vergi ve harçların genel trend içinde hasılat bakımından yükselmesine rağmen, yük türlerinin kendi içindeki payları bakımından düştüğü gözlemlenmiştir. Parafiskal türü kamusal mali yüklerin 2000 yılında ani bir yükseliş kaydettiği, takip eden dönemlerde mutedil seyrini koruduğunu ve vergi etkisi kadar etki yarattığını söylemek mümkündür. Bütçe

dışı bir yükümlülük olan parafiskal yüklerin, doğrudan bankacılık sektörünün iş ve işlemleri ile ilişkili olmaması, karlılığı ve verimliliği olumsuz etkilemesi nedeni ile sektör üzerinde bozucu etkisi bulunmaktadır.

1998-2008 döneminde etki açısından vergi ve harç türünden yüklerin yerini, diğer yükler arasında değerlendirilen para politikasının uygulama araçlarından zorunlu karşılıkların aldığı ve bu dönemde miktar olarak bir sıçrama kaydettiği görülmektedir. Özellikle 2000-2002 döneminde, vergi ve harçların toplam kamusal mali yüklerin yerine ikame edildiği ve bu ikamenin daraltıcı politikaların bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun net sonucu olarak, bu dönemde zorunlu karşılıkların etkisi ile kamusal mali yüklerin gayrisafi milli hasıla içindeki payında da artış göze çarpmaktadır. Zorunlu karşılıkların, etki açısından vergi ve harç türünden kamusal mali yüklerle ikame edilmesi ve yarattığı ekonomik sonuçlar bakımından öteden beri yapılmakta olan örtülü vergi tartışmalarını haklı çıkarmaktadır.

Mevduat bankalarının “brüt kamusal mali yükleri” gelişmiş ülkelerle paralellik gösterirken, “net kamusal mali yükleri” gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde ortalaması oldukça yüksek çıkmaktadır. Ancak, kamusal nitelikli mali yük terkinine bakıldığında bu yükün, vergi ve harç türü yükler, parafiskal yükler ile diğer mali yüklerle ilgili olmadığı, tamamen mevduat bankalarının kredilerindeki nitelik sorunundan kaynaklandığı ve gelir azaltıcı unsurların yükün yüksek çıkmasında asıl etken olduğunu söylemek mümkündür.

Kamusal nitelikli mali yükler içinde vergi ve harç türünden yüklerin açık olarak yansıtılabildiği, parafiskal ve diğer yüklerin ise dolaylı veya örtülü olarak yansıtılma özelliğinin bulunduğu kabulü gerekmektedir.

Kamusal gelir türlerine göre üstleniciler bazında ise, 2008 yılı itibarıyla, vergi ve harç türünden gelirlerin yüzde 28,8’i mevduat bankaları, yüzde 71,2’si firma ve hane halkları tarafından; parafiskal gelirlerin yüzde 70,9’u mevduat bankaları, yüzde 29,1’i firma ve hane halkları tarafından; diğer gelirlerin yüzde 31,9’u mevduat bankaları, yüzde 68,1’ ise firma ve hane halkları tarafından üstlenilmiştir.

Kamusal mali yüklerin banka karlılığına etkisi açısından ise, mevduat bankalarının 1998 yılında yüzde 10,8 olan dar anlamda spreadi, operasyonel giderlerin yüzde 5,1 ve kamusal mali yüklerin de yüzde 5,0 etkisi ile geniş anlamda spreadi yüzde 0,7'ye düşürmüştür. 2008 yılında ise aynı yöntemle, yüzde 8,3 olan dar anlamda spread, operasyonel giderlerin yüzde 2,7 ve kamusal mali yüklerin yüzde 1,6 etkisiyle yüzde 4,0'a gerilemiştir. Bu dönemde, kamusal yükler operasyonel giderlerden bağımsız bir şekilde spread üzerinde etki göstermiş olup, bankanın operasyonel giderlerindeki artış ve azalışların kamusal mali yükleri etkilemesi sözkonusu değildir.

Özellikle 2003 yılından itibaren bankacılık lobisinin, kamusal mali yüklerin banka aracılık maliyetlerini yükselttiğine ilişkin görüşleri sürekli gündemde tutulmaktadır. 1998-2008 döneminde, nominal kamusal mali yüklerin arttığı, ancak genişleyen ve büyüyen banka aracılık hizmetleri karşısında mevduat bankalarının üstlendiği gerçek kamusal mali yüklerin oransal olarak azaldığı veri ve hesaplamalarla tespit edilmiştir. Bu nedenle, bankacılık lobisinin gerçek sorununun yüksek kamusal mali yüklerden değil, lobinin yüksek spread isteği ile kredilerdeki nitelik problemlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bankacılık sektörüne kamu otoritesinin tevdi ettiği kamusal ödevler, çok sayıda ve çeşitlidir. Bu ödevlerin bir kısmı kamusal mali sorumluluğa haiz iken, çoğunluğu mali sorumluluğa dayanmayan “önleyici” ve “düzenleyici” gözetim ve denetime ilişkin ödevler olduğu görülmektedir. Ancak, tüm bu kamusal ödevlere rağmen bankacılık sisteminde konularına göre bir çok denetim birimi tarafından gerçekleştirilen “yerde denetim” karışıklığına bir çözüm bulunması, bankacılığın asli faaliyetine odaklanması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKDOĞAN,Abdurrahman, KIZILOT,Şükrü, EYÜPGİLLER,Saygın, **Türk Vergi Sistemi**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:204/45, Ankara, 1987
- AKDOĞAN,Abdurrahman, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, 3 üncü baskı., Gazi Kitabevi, Baran Ofset, Ankara, 2001
- AKGÜÇ,Öztin, **100 Soruda Bankacılık, Gerçek Yayınevi**, İstanbul,1990
- AKGÜÇ,Öztin, **Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 1992
- AKTAN,Coşkun Can, DİLEYİCİ,Dilek, SARAÇ,Özgür, **Vergilere Karşı Tepkilerin Anotomisi**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2000,
- AYDIN,Fazıl, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Yorum ve Açıklamalar**, TÜRMOB Yayınları, No:304, Kasım 2006
- AYDIN,Fazıl, **Fon Uygulamaları**, Sirküler Rapor No: 2006-12, TÜRMOB Yayınları No: 302, Aralık 2006
- AYTEKİN,Y.Haluk, **Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü**, Palme Yayıncılık, Yayın No:457, Ankara 2008
- BAYBAR,Şaziye, BAYOĞLU,Ahmet, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:8 Aralık 1997
- BRANSON, William H., **Makro İktisat Teorisi ve Politikası** (Çeviren: İbrahim KANYILMAZ) Alfa Yayıncılık, İstanbul,1995
- BULMUŞ,İsmail, **Mikro İktisat, Eğitim Yayınları**, Ankara 1994
- BULUTOĞLU,Kenan, **Kamu Ekonomisine Giriş - Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitapevi, İstanbul 1997
- BULUTOĞLU,Kenan, **Kamu Ekonomisine Giriş**, Temat Yayınları, 7 nci Baskı, İstanbul 1977
- ÇOLAK,Ömer Faruk, **Mali Yapı ve Türkiye’de Sistem, İktisadın İlkeleri**, Alkım Yayınevi, 1996
- DEMİRÇELİK,Adalet, SAK,Güven, **Kaynak ve Kredi Maliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme (1979-1985)**, Sermaye Piyasası Kurumu, Yayın No:87/07, Ankara 1987

- EKİN,Nusret, **İşsizlik Sigortası (Teorik Boyutları ve Dünya Uygulamaları)**, Ankara 1994.
- EROL,Ahmet, **Finansal Kurumların Denetimi ve Vergilemesi**, Yaklaşım Yayınları,Temmuz 2000
- HEREKMEN,Aykut, **Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:99/55, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972
- HONOHAN,Patrick, **“Avoiding the Pitfalls in Taxing Financial Intermediation”, Taxation Financial Intermediation, Theory and Practice For Emerging Economies**, Edited by Patrick Honohan, World Bank and Oxford University Press, 2003
- KARAKOÇ,İlkay, **Bankalarda Umumi Disponilite, Zorunlu Karşılıklar Sistemi ve Türkiye Uygulaması**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:95, Ankara 1979
- KARAKOÇ,Yusuf, **Genel Vergi Hukuku**, 3 üncü baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2004
- KEEN,Michael, BOADWAY,Robin, **“Theoretical Perspectives on the Taxation of Capital Income and Financial Services” Taxation Financial Intermediation, Theory and Practice For Emerging Economies**, Edited by Patrick Honohan, World Bank and Oxford University Press, 2003
- KEYDER,Nur, **Para Teori Politika Uygulama**, Bizim Büro Basımevi, Geliştirilmiş 7 nci baskı, Ankara 2000
- KIRMAN,Ahmet, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**, Ankara, 1995
- LEVIN,Mattias, RITTER,Peer, **“Taxation of Financial Intermediation in Industrial Countries”, Taxation Financial Intermediation, Theory and Practice For Emerging Economies**, Edited by Patrick Honohan, World Bank and Oxford University Press, 2003
- NADAROĞLU,Halil, **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11 inci baskı, Betaş Basım, İstanbul 2000
- NADAROĞLU,Halil, **Mahalli İdareler**, Beta AŞ, İstanbul 1994

- OYAN,Oğuz, AYDIN,Ali Rıza, **İstikrar Programından Fon Ekonomisine**, Teori Yayınları, Ankara 1987
- ÖNCEL,Mualla, KUMRULU,Ahmet, ÇAĞAN,Nami; **Vergi Hukuku**, Turhan Kitapevi, 12.Baskı, Ankara,2005
- ÖNCEL,Mualla, **Vergi Hukuku Açısından Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 522, 1983
- PARASIZ,İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi 7.Baskı
- REİSOĞLU,Seza, **4491 Sayılı Yasa İle Değişik Bankalar Kanunu Şerhi**, Ankara 2000
- REİSOĞLU,Seza, **Bankacılık Kanunu Şerhi**, Cilt 1, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2007
- SAYIM,Ferhat, **Bankalarda Kredi Karşılıkları Sistemi ve Vergisel İncelemesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Şubat 2006, Yayın No:244
- TEKİNALP,Ünal, **Banka Hukukunun Esasları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2009
- TOSUNER,Mehmet, ARIKAN,Zeynep, YERELİ,A.Burçin, **Türk Vergi Sistemi**, 5 inci baskı, İzmir, 2000
- ULUDAĞ,İlhan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi**, İstanbul,1999
- UYANIK,Namık Kemal,**Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 226, İstanbul 2001
- ÜREL,Gürol, **Kurumlar Vergisi Kanunu Uygulaması (Yorum ve Açıklamalar)**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Mart 2009
- VURAL,İrfan, **Kurumlar Vergisi Kanunu (Yorum ve Açıklamalarla)**, Gelirler Kontrolörleri Derneği, Kurtiş Matbaacılık, Ocak 2009
- YÜKSEL,A.Sait, YÜKSEL,Aslı, YÜKSEL,Ülkü, **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, Beta Yayıncılık, Genişletilmiş 10 uncu Baskı, İstanbul 2004

MAKALE VE ARAŞTIRMALAR

- ACAR,Özgür, “Bankalarca Ayrılan Karşılıklar: Teorik Yaklaşımlar ve Uluslararası Uygulamalar”, Türkiye Bankalar Birliği, **Bankacılar Dergisi**, Sayı.34, 2000
- AGENOR,P.R., AIZENMAN,J., HOFFMAISTER,A., “Contagion, Bank Lending Spreads and Output Fluctuations”, JEL Classification Numbers: E44, F36, I31, 23 June 1999
- AKTAN,Coşkun Can, “Düz ve Düşük Oranlı Vergiler ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Vergi Dünyası**, Sayı.203, Ankara, 1998
- ALPTÜRK,Ercan, “Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’nun Özellikleri”, **E-Yaklaşım**, Haziran 2005, Sayı: 23. (Erişim) <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2005066681.htm> 15.11.2009
- ANGBAZO,Lazarus, SAUNDERS,Anthony., “The Effect of TBTF Deregulation on Bank Cost of Funds”, **Wharton Financial Institutions Center**, No:97-1, September 1996
- ARMAĞAN,Ramazan, “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Sayı:3, 2007, (Erişim) <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2007-3-14.pdf> 22.01.2010
- AYDIN,Fazıl, “Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi”, **Vergi Sorunları Dergisi Özel Ek**, Mayıs 2000, Sayı.143
- AYYILDIZ,Ebru, “Konsolide Bütçe Transferleri İçinde KİT Transferlerinin Yeri (1995-2004)”, **Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara, Nisan 2005
- BAKER, Dean, “Why Do We Avoid Financial-Transactions Taxes?”, **University of Chicago Press**, May 2001, (Erişim) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1093/is344/ai_75532963 24.04.2006

- BARIŞIK,Salih, ÇETİNTAŞ,Hakan, “Para Politikası Araçlarının Etkinliği Perspektifinden Türkiye’de Zorunlu Karşılıkların GSMH ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri:1987–2004 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:16, 2008
- BERGER,Allen N., MESTER,Loretta J., “What Explains the Dramatic Changes in Cost and Profit Performance of the U.S. Banking Industry?”, **Wharton Financial Institutions Center**, No:99-1, February 1999
- BHATTACHARYA, Sudipto, BOOT, Arnoud W.A., THAKOR, Anjan V., “The Economics of Bank Regulation”, **Journal of Money Credit and Banking**, Volume:30, No:4, November 1998
- CAMINAL,Ramon, “**Taxation of Banks: Modelling The Impact**” **Taxation Financial Intermediation, Theory and Practice For Emerging Economies**, Worldbank and Oxford University Press, 2003
- CAMINAL,Ramon, “Taxation of Banks”, **Institut d’Analisi Economica**, CSIC, June 2002
- CAN,İsmail, “Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası”, **Maliye Dergisi**, Sayı.142. (Erişim) http://portal1.sqb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md142/ekonomikkrizlere.pdf 10.12.2009
- ÇAĞAN,Nami, “Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, No: 38 (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/310/2964.pdf> 19.12.2009
- ÇELİK,Selim Güray, “Bankalar ile Müşterileri Arasında Düzenlenen Kağıtların Damga Vergisi ve BSMV Yükümlülüğüne İlişkin Değerlendirmeler”, **Active Dergisi**, Şubat-Mart 2000
- DANCEY,Kevin J., LYBRAND,Coopers, “Impact of Taxation on the Financial Services Sector”, **Task Force on the Future of the Canadian Financial Services Sector**, September 1998, (Erişim) <http://finservtaskforce.fin.gc.ca> 11.02.2006

- DEMİRGÜÇ-KUNT,Aslı, HUIZINGA,Harry, “The Taxation of Domestic and Foreign Banking”, **Journal of Public Economics**, 2001, Sayı: 429
- DICK,Astrid, “Banking Spreads in Central America:Evolution, Structure and Behavior”, Harvard University, **Harvard Institute for International Development, Development Discussion Papers**, No: 694, April 1999
- DURAK,Gündoğan, “Bankaların Kredi ve Diğer Alacakları İçin Ayıracakları Karşılıklar ve Giderleştirilmesi”, **Vergi Dünyası**, Sayı 307, Mart 2007
- DUVAN,Berke, “4389 Sayılı Bankalar Kanununda 4672 Sayılı Kanunla Gerçekleştirilen Değişikliklerin Değerlendirilmesi”, **Devlet Planlama Teşkilatı Mali Piyasalar Dairesi, Bilgi Notu** No:2001/2
- EKİN,Nusret, “Türkiye’de İşsizlik Yoksulluğa Dönüşen Yapay İstihdam”, **Endüstri İlişkilerinin Güncel Sorunları Semineri**, Ankara, 10-13. Mayıs 2002
- ERDÖNMEZ,Pelin Ataman, “Japonya Mali Krizi”, Türkiye Bankalar Birliği, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:40, 2002
- ERDÖNMEZ,Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, Türkiye Bankalar Birliği, **Bankacılar Dergisi**, Haziran 2001
- ERDÖNMEZ,Pelin Ataman, ALPARSLAN,Pelin, TULA,Burçak, “Mevduat Sigorta Sisteminin Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye’de Uygulaması”, Türkiye Bankalar Birliği, **Bankacılar Dergisi**, 2000, Sayı: 31
- EROĞLU,Zeynep Ada, “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, MSPD Çalışma Raporları**: 2001/5
- FABOZZI,Frank J., THURSTON,Thom B., “State Taxes and Reserve Requirements as Major Determinants of Yield Spreads Among Money Market Instruments,” **Journal of Financial and Quantitative Analysis**, 1986, Vol:21, No:4

- FELDSTEIN,Martin S., “Effects Of Taxes On Economic Behavior” **National Bureau Of Economic Research Working Paper** No:13745, January 2008, (Erişim) <http://www.nber.org/papers/w13745> 18.12.2009
- GERÇEK,Adnan, “Türk Vergi Hukukunda Vergi Sorumlusu, Sorumluluk Halleri ve Türlerinin İncelenmesi”, 10.08.2006, (Erişim) <http://www.muhasetr.com/ozelbolum/024/> 01.02.2010
- GORDON,Roger, LI,Wei, “Tax Structures in Developing Countries:Many Puzzles and a Possible Explanation” **UCSD and University of Virginia**, August,2006, 3-30
- GREENSPAN,Alan, (The Chairman of the Federal Reserve Board), **Wall Street Journal**, July 9th 1993
- HAZAR,Adalet, “Bankacılık Sektöründe Kaynak Maliyeti”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 1996
- HEIN,Scott E., STEWART,Jonathan D., “Reserve Requirements: A Modern Perspective”, **Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta**, Fourth Quarter, 2002/4
- HEIN,Scott E., STEWART,Jonathan D., “Teaching Financial Institutions and Markets: The Case of Reserve Requirements”, **Southern Finance Association**, 2000
- HONOHAN,Patrick, “Alternative Approaches To Taxing The Financial Sector”, **The World Bank Articles**, s.332 (Erişim) http://www.bcentral.cl/estudios/banca-entral/pdf/v7/315_344honohan.pdf 20.01.2010
- HUIZINGA,Harry, “The Taxation of Banking In An Integrating Europe”, **Tilburg University and CEPR**, April 2004
- KAPLOW,Louis, “Taxation”, **National Bureau Of Economic Research Working Paper** No:12061, February 2006, (Erişim) <http://www.nber.org/papers/w12061> 18.12.2009

- KAYA,Yasemin Türker, “Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellemesi”,**Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Çalışma Raporları**, No: 2001/4
- KIRILENKO,Andrei, CAMPODONICO,Jorge Baca, DE MELLO,Luiz, “The Rate and Revebue of Bank Transaction Taxes”, **OECD Economics Department Working Papers** No:494, 30.Jun.2006, 5-7
- KPMG,Tax Rate Survey, 2009. (Erişim) <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Corporate-Indirect-Tax-Rate-Survey-2009.pdf> 10.10.2009
- LEVINE,Ross, “Legal Theories Of Financial Development”, **University of Minnesota, Carlson School of Management**, 24.09.2001 (Erişim) <http://center.kub.nl/staff/beck/publications/law/legaltheories.pdf> 12.02.2010
- LLWELLYN,David T., “Banking Regulation After Recent Financial Crises: Lessons for Developing and Developed Countries”, **Finance and Development Surveys of Theory, Evidence and Policy**, Edward Elgar Publishing, 2005 (Erişim) http://books.google.com.tr/books?id=ERKgNDy2CpUC&pg=PA185&lpg=PA185&dq=%22banking+regulation+after+recent%22&source=bl&ots=xQL6Y9g941&sig=uWTuD_jpTIk9L5XljlYnQuTZxAU&hl=tr&ei=ZXt9S72rJKXKmgPe4ZW8BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAoQ6AEwAA# 09.01.2010
- LOPEZ-ACEVEDO,Gladys, SALINAS, Angel, “How Mexico's Financial Crisis Affected Income Distribution”, (Erişim) <http://www1.worldbank.org/finance/html/taxation.html#intermediationspreads> 22.04.2009
- MC GRATTAN,Ellen R., PRESCOTT,Edward C., “Taxes, Regulations And Asset Prices” National Bureau Of Economic Research Working Paper No:8623, December 2001, (Erişim) <http://www.nber.org/papers/w8623> 18.12.2009

- MINSKY, Hyman P, "Financial Instability and the Decline of Banking: Public Policy Implications" **The Jerome Levy Economics Institute Of Bard College. Working Papers** No:127, Oct 1994
- OBRIEN, Yueh-Yun C., "Reserve Requirement Systems in OECD Countries", **Federal Reserve Board, Washington DC, Finance and Economics Discussion Series**, 2007-54. (Erişim) http://papers.ssrn.com/so13/papers.cfm?abstract_id=1038201 11.09.2009
- ÖĞRETMEN, M.Eren, "Zorunlu Karşılık Politikasında Ülke Uygulamaları ve Türkiye", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Çalışma Raporu**, 2005
- PAPADIMITRIOU, Dimitri B., WRAY, L.Randall, "Fiscal Policy For the Coming Recession: Large Tax Cuts Are Needed to Prevent a Hard Landing", **The Jerome Levy Economics Institute, Policy Notes**.2001/2 (Erişim) http://www.levy.org/pubs/pn/pn01_2.pdf 05.07.2009
- PINAR, Abuzer, "Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:45, 2003
- PLESKO, George A., "Evidence And Theory On Corporate Tax Shelters", **Massachusetts Institute of Technology**, (Erişim) <http://web.mit.edu/gplesko/Plesko%20NTA%20Oro%201999%20Tax%20shelters.pdf> 14.12.2009
- Price Waterhouse Coopers, "Bankaların Fiskal ve Parafiskal Kaynak Aktarma Maliyetleri", **Türkiye Bankalar Birliği**, Mart 2002
- SEVİĞ, Veysi, 29.04.2008 tarihli **Referans Gazetesi**
- STIGLITZ, Joseph E., GREENWALD, Bruce, "Towards a Reformulation of Monetary Theory: Competitive Banking" **National Bureau Of Economic Research Working Paper** No:4117, July 1992, (Erişim) <http://www.nber.org/papers/w4117> 19.12.2009

- ŞAKAR, Numan, "Kredi Kartları Komisyon Gelirlerinin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Açısından İncelenmesi", **Ekonomik Bülten**, 27 Mayıs-2 Haziran 1991, Sayı:251
- TANZI, Vito, PRAKASH, Tej, "The Cost of Government and the Misuse of Public Assets", **IMF Working Paper** No:WP/00/180
- TARLABÖLEN, Meryem, "Türk Belediye Bankacılığının Gelişimi ve Mahalli Hizmetlerin Yürütülmesinde İller Bankası'nın Fonksiyonu", **Celal Bayar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Manisa 1998
- TAŞ, Bülent, "Bankaların Kredi ve Diğer Alacakları İçin Ayıracakları Karşılıkların Vergi Karşısındaki Durumu ve Diğer Ülke Uygulamaları", **Vergi Dünyası**, Aralık 2000, Sayı:232
- TAŞKIN, Ahmet, "Türk Vergi Sisteminde Mükellefiyet", **Adalet Dergisi**, Sayı:14, Ankara, Ocak 2003, s.80 (Erişim) <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/14say%C4%B1.pdf> 12.10.2009
- TATJE, Grifell, LOVELL, C.A.K., "Profits and Productivity", **Wharton Financial Institutions Center**, No:97-18, October 1996
- TOKER, Murat, "İşsizlik Sigortası", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 46-47, s. 85-87 (Erişim) <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der46-47m3.pdf>
- TUNCER, Selahattin, ŞANVER, Salih, "Vergi Mükellefiyeti, Vergi Borcu-Vergi Mesuliyeti", **İktisat ve Maliye Dergisi**, Cilt V, Sayı 11, Şubat 1959
- UL-HAQUE, Nadeen, MONTIEL, Peter, SHEPPARD, Stephen, "Fiscal Austerity and Public Servant Quality", **IMF Working Papers**, April 1997 (Erişim) <http://129.3.20.41/eps/pe/papers/9705/9705003.pdf> 03.06.2009
- YARGIÇ, Bora, "Vergi Usul Kanunu'nda Değersiz ve Vazgeçilen Alacak Uygulaması", Ernst&Young, s.2 (Erişim) www.vergidegundem.com 28.12.2009

KOMİSYON RAPORLARI

BDDK, **Stratejik Plan 2006-2008**, Strateji Geliştirme Dairesi, 15.06.2006

DPT, **Kamu Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2000

DPT, **Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2001

TOBB, **Banka ve Sigorta Sektörleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**,
Ankara,1996

TOBB, **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara 1992

TSPAKB, **Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi**, Vergi Konseyi
Finansal İş ve İşlemlerin Vergilendirilmesi Alt Çalışma Komitesi,
Yayın No:19, İstanbul Ekim 2004

TUSİAD, **Vergi Sistemi İle İlgili Öneriler II**, Ekonomik ve Mali İşler
Komisyonu Vergi Çalışma Grubu Görüşü, Haziran 2002

KANUNLAR

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu

213 sayılı Vergi Usul Kanunu

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu

3065 sayılı Katma Değer Kanunu

3182 sayılı Bankalar Kanunu

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

4389 sayılı Bankalar Kanunu

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu

4875 sayılı İş Kanunu'na

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu

492 sayılı Harçlar Kanunu

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Oda ve Borsalar Kanunu

5411 sayılı Bankacılık Kanunu
 5422 sayılı (eski) Kurumlar Vergisi Kanunu
 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu
 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun
 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu
 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu
 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu
 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu

İSTATİSTİKİ VERİLER

BDDK, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Istatistiki_Veriler.aspx 11.08.2009
 BOJ, <http://www.boj.or.jp/en/type/release/teiki/bojst/bojst09.htm> 08.12.2009
 BUMKO, <http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4210F2141CE3DF0E> 10.07.2009
 BUNDESBANK, <http://bundesbank.de/download/volkswirtschaft/monatsbericthe/2009/200909mben.pdf> 08.12.2009
 FED, <http://www.federalreserve.gov/releases/h3/hist/h3hist1.pdf> 03.12.2009
 GİB, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=271> 10.07.2009
 OECD, www.oecd.org/ctp/taxdatabase , <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=35> ve http://www.oecd.org/document/60/0,3343,en_2649_345331_942460_1_1_1,00.html#full 10.10.2009
 SGK, www.sgk.gov.tr 24.12.2009
 TBB, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Raporlar.aspx 24.12.2009

Ek Tablo 1: 1998 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	1998 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	446,0	58,3	37,0	0,0	0,0	0,0	446,0	12,1
Kurumlar Vergisi Fon Payı	44,6	5,8	3,7	0,0	0,0	0,0	44,6	1,2
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	65,6	8,6	5,4	0,0	0,0	0,0	65,6	1,8
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	20,6	2,7	1,7	1.640,2	77,9	66,1	1.660,8	45,0
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	39,5	5,2	3,3	316,9	15,1	12,8	356,4	9,7
Damga Vergisi	0,8	0,1	0,1	147,7	7,0	5,9	148,5	4,0
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	144,9	18,9	12,0	0,0	0,0	0,0	144,9	3,9
Emlak Vergisi	1,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Çevre Temizlik vergisi	1,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
I- Ara Toplam	765,2	100,0	63,4	2.104,8	100,0	84,8	2.870,0	77,8
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	23,4	16,9	1,9	16,8	100,0	0,7	40,2	1,1
İşsizlik Sigortası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	111,5	80,7	9,2	0,0	0,0	0,0	111,5	3,0
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	3,2	2,3	0,3	0,0	0,0	0,0	3,2	0,1
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	138,2	100,0	11,5	16,8	100,0	0,7	155,0	4,2
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	361,0	14,5	14,5	361,0	9,8
Sivil Savunma Fonu	14,6	4,8	1,2	0,0	0,0	0,0	14,6	0,4
Tüketiciyi Koruma Fonu	1,4	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	8,8	2,9	0,7	0,0	0,0	0,0	8,8	0,2
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	277,4	91,6	23,0	0,0	0,0	0,0	277,4	7,5
III- Ara Toplam	302,9	100,0	25,1	361,0	14,5	14,5	663,9	18,0
(I+II+III) TOPLAM	1.206,3		100,0	2.482,6		100,0	3.688,9	100,0

Ek Tablo 2: 1999 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	1999 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	529,0	48,5	26,9	0,0	0,0	0,0	529,0	7,6
Kurumlar Vergisi Fon Payı	52,9	4,8	2,7	0,0	0,0	0,0	52,9	0,8
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	75,3	6,9	3,8	0,0	0,0	0,0	75,3	1,1
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	37,6	3,4	1,9	3.549,4	84,1	71,1	3.587,0	51,5
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	76,7	7,0	3,9	455,4	10,8	9,1	532,1	7,6
Damga Vergisi	0,8	0,1	0,0	217,0	5,1	4,3	217,8	3,1
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	312,5	28,6	15,9	0,0	0,0	0,0	312,5	4,5
Emlak Vergisi	2,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Çevre Temizlik vergisi	1,5	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	2,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	2,2	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
I- Ara Toplam	1.091,4	100,0	55,5	4.221,8	100,0	84,6	5.313,2	76,4
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	39,7	15,5	2,0	28,5	100,0	0,6	68,2	1,0
İşsizlik Sigortası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	213,4	83,1	10,8	0,0	0,0	0,0	213,4	3,1
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	3,5	1,4	0,2	0,0	0,0	0,0	3,5	0,1
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	256,8	100,0	13,1	28,5	100,0	0,6	285,3	4,1
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	741,0	14,8	14,8	741,0	10,6
Sivil Savunma Fonu	2,8	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	2,8	0,0
Tüketiciyi Koruma Fonu	2,8	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	2,8	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	9,7	1,6	0,5	0,0	0,0	0,0	9,7	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	603,0	97,4	30,6	0,0	0,0	0,0	603,0	8,7
III- Ara Toplam	619,4	100,0	31,5	741,0	14,8	14,8	1.360,4	19,5
(I+II+III) TOPLAM	1.967,6		100,0	4.991,3		100,0	6.958,9	100,0

Ek Tablo 3: 2000 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2000 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	584,0	44,3	29,3	0,0	0,0	0,0	584,0	7,3
Kurumlar Vergisi Fon Payı	58,4	4,4	2,9	0,0	0,0	0,0	58,4	0,7
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	31,7	2,4	1,6	0,0	0,0	0,0	31,7	0,4
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	69,7	5,3	3,5	3.682,1	77,3	61,5	3.751,8	47,0
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	82,5	6,3	4,1	774,1	16,2	12,9	856,6	10,7
Damga Vergisi	0,9	0,1	0,0	309,0	6,5	5,2	309,9	3,9
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	486,6	36,9	24,5	0,0	0,0	0,0	486,6	6,1
Emlak Vergisi	3,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	3,2	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Çevre Temizlik vergisi	1,8	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
I- Ara Toplam	1.319,6	100,0	66,3	4.765,2	100,0	79,5	6.084,8	76,2
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	106,1	21,4	5,3	76,2	93,2	1,3	182,3	2,3
İşsizlik Sigortası	11,2	2,3	0,6	5,6	6,8	0,1	16,8	0,2
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	355,1	71,6	17,8	0,0	0,0	0,0	355,1	4,4
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	4,1	0,8	0,2	0,0	0,0	0,0	4,1	0,1
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	19,4	3,9	1,0	0,0	0,0	0,0	19,4	0,2
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	496,1	100,0	24,9	81,8	100,0	1,4	577,9	7,2
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.145,0	19,1	19,1	1.145,0	14,3
Sivil Savunma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tüketiciyi Koruma Fonu	4,0	2,3	0,2	0,0	0,0	0,0	4,0	0,1
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	0,9	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	11,2	6,4	0,6	0,0	0,0	0,0	11,2	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	157,4	90,4	7,9	0,0	0,0	0,0	157,4	2,0
III- Ara Toplam	174,1	100,0	8,7	1.145,0	19,1	19,1	1.319,1	16,5
(I+II+III) TOPLAM	1.989,8		100,0	5.992,0		100,0	7.981,8	100,0

Ek Tablo 4: 2001 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2001 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	642,0	32,0	17,0	0,0	0,0	0,0	642,0	4,2
Kurumlar Vergisi Fon Payı	64,2	3,2	1,7	0,0	0,0	0,0	64,2	0,4
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	69,2	3,5	1,8	0,0	0,0	0,0	69,2	0,4
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	200,5	10,0	5,3	8.216,4	81,6	70,3	8.416,9	54,5
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	247,8	12,4	6,6	1.459,2	14,5	12,5	1.707,0	11,0
Damga Vergisi	0,9	0,0	0,0	397,7	3,9	3,4	398,6	2,6
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	752,7	37,5	20,0	0,0	0,0	0,0	752,7	4,9
Emlak Vergisi	6,2	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	6,2	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Çevre Temizlik vergisi	2,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	18,8	0,9	0,5	0,0	0,0	0,0	18,8	0,1
Ticaret Sicil Harcı	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
I- Ara Toplam	2.005,3	100,0	53,2	10.073,3	100,0	86,2	12.078,6	78,1
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	207,2	23,0	5,5	148,8	88,7	1,3	356,0	2,3
İşsizlik Sigortası	37,9	4,2	1,0	18,9	11,3	0,2	56,8	0,4
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	620,4	69,0	16,5	0,0	0,0	0,0	620,4	4,0
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	4,8	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	4,8	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	28,8	3,2	0,8	0,0	0,0	0,0	28,8	0,2
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	899,5	100,0	23,9	167,7	100,0	1,4	1.067,2	6,9
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.450,0	12,4	12,4	1.450,0	9,4
Sivil Savunma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tüketiciyi Koruma Fonu	9,4	1,1	0,2	0,0	0,0	0,0	9,4	0,1
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	1,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	13,2	1,5	0,4	0,0	0,0	0,0	13,2	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	837,4	97,1	22,2	0,0	0,0	0,0	837,4	5,4
III- Ara Toplam	862,2	100,0	22,9	1.450,0	12,4	12,4	2.312,2	15,0
(I+II+III) TOPLAM	3.767,0		100,0	11.691,0		100,0	15.458,0	100,0

Ek Tablo 5: 2002 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2002 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	1.000,0	38,2	19,1	0,0	0,0	0,0	1.000,0	6,9
Kurumlar Vergisi Fon Payı	100,0	3,8	1,9	0,0	0,0	0,0	100,0	0,7
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	83,4	3,2	1,6	0,0	0,0	0,0	83,4	0,6
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	111,6	4,3	2,1	6.690,8	83,7	72,6	6.802,4	47,0
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	48,5	1,9	0,9	823,1	10,3	8,9	871,6	6,0
Damga Vergisi	0,9	0,0	0,0	478,2	6,0	5,2	479,1	3,3
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.263,3	48,2	24,1	0,0	0,0	0,0	1.263,3	8,7
Emlak Vergisi	9,4	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	9,4	0,1
İlan ve Reklam Vergisi	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
Çevre Temizlik vergisi	2,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
I- Ara Toplam	2.620,1	100,0	49,9	7.992,1	100,0	86,7	10.612,2	73,4
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	279,5	24,4	5,3	200,6	89,8	2,2	480,1	3,3
İşsizlik Sigortası	45,8	4,0	0,9	22,9	10,2	0,2	68,7	0,5
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	771,9	67,4	14,7	0,0	0,0	0,0	771,9	5,3
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	5,6	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	5,6	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	42,0	3,7	0,8	0,0	0,0	0,0	42,0	0,3
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	1.145,3	100,0	21,8	223,5	100,0	2,4	1.368,8	9,5
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	998,0	10,8	10,8	998,0	6,9
Sivil Savunma Fonu	12,2	0,8	0,2	0,0	0,0	0,0	12,2	0,1
Tüketiciyi Koruma Fonu	2,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	2,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	15,3	1,0	0,3	0,0	0,0	0,0	15,3	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	1.449,3	97,8	27,6	0,0	0,0	0,0	1.449,3	10,0
III- Ara Toplam	1.481,6	100,0	28,2	998,0	10,8	10,8	2.479,6	17,1
(I+II+III) TOPLAM	5.247,0		100,0	9.213,6		100,0	14.460,6	100,0

Ek Tablo 6: 2003 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2003 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	2.272,0	56,5	42,0	0,0	0,0	0,0	2.272,0	17,2
Kurumlar Vergisi Fon Payı	227,2	5,6	4,2	0,0	0,0	0,0	227,2	1,7
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	134,7	3,3	2,5	0,0	0,0	0,0	134,7	1,0
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	79,3	2,0	1,5	4.897,0	79,1	63,0	4.976,3	37,8
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	44,9	1,1	0,8	814,0	13,2	10,5	858,9	6,5
Damga Vergisi	1,1	0,0	0,0	477,4	7,7	6,1	478,5	3,6
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.249,3	31,1	23,1	0,0	0,0	0,0	1.249,3	9,5
Emlak Vergisi	10,0	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	10,0	0,1
İlan ve Reklam Vergisi	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Çevre Temizlik vergisi	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
I- Ara Toplam	4.021,8	100,0	74,4	6.188,4	100,0	79,6	10.210,2	77,5
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	399,1	40,4	7,4	286,5	91,7	3,7	685,6	5,2
İşsizlik Sigortası	51,6	5,2	1,0	25,8	8,3	0,3	77,4	0,6
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	470,2	47,6	8,7	0,0	0,0	0,0	470,2	3,6
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	6,1	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	6,1	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	61,0	6,2	1,1	0,0	0,0	0,0	61,0	0,5
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	988,7	100,0	18,3	312,3	100,0	4,0	1.301,0	9,9
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.270,0	16,3	16,3	1.270,0	9,6
Sivil Savunma Fonu	25,8	6,5	0,5	0,0	0,0	0,0	25,8	0,2
Tüketiciyi Koruma Fonu	1,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	1,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	2,3	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	16,7	4,2	0,3	0,0	0,0	0,0	16,7	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	351,6	88,2	6,5	0,0	0,0	0,0	351,6	2,7
III- Ara Toplam	398,6	100,0	7,4	1.270,0	16,3	16,3	1.668,6	12,7
(I+II+III) TOPLAM	5.409,1		100,0	7.770,7		100,0	13.179,8	100,0

Ek Tablo 7: 2004 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2004 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	2.584,0	62,5	47,1	0,0	0,0	0,0	2.584,0	18,8
Kurumlar Vergisi Fon Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	140,1	3,4	2,6	0,0	0,0	0,0	140,1	1,0
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	42,2	1,0	0,8	4.366,8	71,6	53,1	4.409,0	32,2
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	79,4	1,9	1,4	1.018,6	16,7	12,4	1.098,0	8,0
Damga Vergisi	1,3	0,0	0,0	715,7	11,7	8,7	717,0	5,2
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.272,2	30,7	23,2	0,0	0,0	0,0	1.272,2	9,3
Emlak Vergisi	10,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	10,2	0,1
İlan ve Reklam Vergisi	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Çevre Temizlik vergisi	2,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	4,8	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	4,8	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
I- Ara Toplam	4.137,3	100,0	75,5	6.101,1	100,0	74,2	10.238,4	74,7
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	539,2	47,0	9,8	387,1	92,9	4,7	926,3	6,8
İşsizlik Sigortası	59,7	5,2	1,1	29,8	7,1	0,4	89,5	0,7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	468,3	40,8	8,5	0,0	0,0	0,0	468,3	3,4
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	6,6	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	6,6	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	71,8	6,3	1,3	0,0	0,0	0,0	71,8	0,5
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	1.146,4	100,0	20,9	416,9	100,0	5,1	1.563,3	11,4
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.710,0	20,8	20,8	1.710,0	12,5
Sivil Savunma Fonu	30,7	15,6	0,6	0,0	0,0	0,0	30,7	0,2
Tüketiciyi Koruma Fonu	1,4	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	1,2	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	2,9	1,5	0,1	0,0	0,0	0,0	2,9	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	18,1	9,2	0,3	0,0	0,0	0,0	18,1	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	142,4	72,4	2,6	0,0	0,0	0,0	142,4	1,0
III- Ara Toplam	196,7	100,0	3,6	1.710,0	20,8	20,8	1.906,7	13,9
(I+II+III) TOPLAM	5.480,4		100,0	8.228,0		100,0	13.708,4	100,0

Ek Tablo 8: 2005 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2005 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	3.230,0	57,2	46,4	0,0	0,0	0,0	3.230,0	20,4
Kurumlar Vergisi Fon Payı	323,0	5,7	4,6	0,0	0,0	0,0	323,0	2,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	127,0	2,3	1,8	0,0	0,0	0,0	127,0	0,8
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	39,0	0,7	0,6	4.616,4	67,6	52,1	4.655,4	29,4
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	115,2	2,0	1,7	1.292,6	18,9	14,6	1.407,8	8,9
Damga Vergisi	1,7	0,0	0,0	916,9	13,4	10,4	918,6	5,8
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.757,2	31,1	25,3	0,0	0,0	0,0	1.757,2	11,1
Emlak Vergisi	8,9	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	8,9	0,1
İlan ve Reklam Vergisi	9,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	9,1	0,1
Çevre Temizlik vergisi	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,4	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	29,7	0,5	0,4	0,0	0,0	0,0	29,7	0,2
Ticaret Sicil Harcı	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
I- Ara Toplam	5.643,6	100,0	81,1	6.825,9	100,0	77,1	12.469,5	78,9
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	633,7	52,6	9,1	455,0	93,0	5,1	1.088,7	6,9
İşsizlik Sigortası	68,0	5,6	1,0	34,0	7,0	0,4	102,0	0,6
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	405,7	33,6	5,8	0,0	0,0	0,0	405,7	2,6
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	7,0	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	7,0	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	88,5	7,3	1,3	0,0	0,0	0,0	88,5	0,6
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	1,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
Rekabet Kurumu Payı	1,9	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,0
II- Ara Toplam	1.205,8	100,0	17,3	489,0	100,0	5,5	1.694,8	10,7
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.543,0	17,4	17,4	1.543,0	9,8
Sivil Savunma Fonu	25,2	23,8	0,4	0,0	0,0	0,0	25,2	0,2
Tüketiciyi Koruma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	1,4	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	3,8	3,6	0,1	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	19,2	18,1	0,3	0,0	0,0	0,0	19,2	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	56,4	53,2	0,8	0,0	0,0	0,0	56,4	0,4
III- Ara Toplam	106,0	100,0	1,5	1.543,0	17,4	17,4	1.649,0	10,4
(I+II+III) TOPLAM	6.955,4		100,0	8.857,9		100,0	15.813,3	100,0

Ek Tablo 9: 2006 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2006 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	2.539,0	54,7	39,8	0,0	0,0	0,0	2.539,0	14,6
Kurumlar Vergisi Fon Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	68,7	1,5	1,1	0,0	0,0	0,0	68,7	0,4
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	64,0	1,4	1,0	6.090,9	67,8	55,6	6.154,9	35,5
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	163,2	3,5	2,6	1.808,9	20,1	16,5	1.972,1	11,4
Damga Vergisi	2,1	0,0	0,0	1.090,3	12,1	9,9	1.092,4	6,3
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.673,2	36,0	26,2	0,0	0,0	0,0	1.673,2	9,6
Emlak Vergisi	7,9	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	7,9	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	9,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	9,3	0,1
Çevre Temizlik vergisi	2,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	113,3	2,4	1,8	0,0	0,0	0,0	113,3	0,7
Ticaret Sicil Harcı	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
I- Ara Toplam	4.643,9	100,0	72,7	8.990,1	100,0	82,0	13.634,0	78,6
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	746,2	52,6	11,7	535,7	93,0	4,9	1.281,9	7,4
İşsizlik Sigortası	80,9	5,7	1,3	40,4	7,0	0,4	121,3	0,7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	465,1	32,8	7,3	0,0	0,0	0,0	465,1	2,7
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	7,3	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	7,3	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	115,2	8,1	1,8	0,0	0,0	0,0	115,2	0,7
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	1,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0
Rekabet Kurumu Payı	1,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0
II- Ara Toplam	1.417,5	100,0	22,2	576,1	100,0	5,3	1.993,6	11,5
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.398,0	12,8	12,8	1.398,0	8,1
Sivil Savunma Fonu	51,2	15,9	0,8	0,0	0,0	0,0	51,2	0,3
Tüketiciyi Koruma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	1,8	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	4,6	1,4	0,1	0,0	0,0	0,0	4,6	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	20,1	6,2	0,3	0,0	0,0	0,0	20,1	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	244,5	75,9	3,8	0,0	0,0	0,0	244,5	1,4
III- Ara Toplam	322,2	100,0	5,0	1.398,0	12,8	12,8	1.720,2	9,9
(I+II+III) TOPLAM	6.383,6		100,0	10.964,2		100,0	17.347,8	100,0

Ek Tablo 10: 2007 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2007 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	3.096,0	56,1	41,2	0,0	0,0	0,0	3.096,0	14,8
Kurumlar Vergisi Fon Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	73,7	1,3	1,0	0,0	0,0	0,0	73,7	0,4
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	84,9	1,5	1,1	7.722,7	69,6	57,5	7.807,6	37,3
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	209,6	3,8	2,8	2.272,4	20,5	16,9	2.482,0	11,8
Damga Vergisi	2,3	0,0	0,0	1.102,3	9,9	8,2	1.104,6	5,3
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	1.921,3	34,8	25,5	0,0	0,0	0,0	1.921,3	9,2
Emlak Vergisi	9,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	9,2	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	10,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	10,2	0,0
Çevre Temizlik vergisi	3,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	3,2	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	110,4	2,0	1,5	0,0	0,0	0,0	110,4	0,5
Ticaret Sicil Harcı	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0
I- Ara Toplam	5.521,4	100,0	73,4	11.097,4	100,0	82,6	16.618,8	79,3
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	891,2	53,0	11,8	639,8	92,9	4,8	1.531,0	7,3
İşsizlik Sigortası	98,3	5,8	1,3	49,1	7,1	0,4	147,4	0,7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	540,3	32,1	7,2	0,0	0,0	0,0	540,3	2,6
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	7,6	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	7,6	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	141,2	8,4	1,9	0,0	0,0	0,0	141,2	0,7
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	1,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0
Rekabet Kurumu Payı	1,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0
II- Ara Toplam	1.682,0	100,0	22,4	688,9	100,0	5,1	2.370,9	11,3
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	1.645,0	12,2	12,2	1.645,0	7,9
Sivil Savunma Fonu	67,3	21,1	0,9	0,0	0,0	0,0	67,3	0,3
Tüketiciyi Koruma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	2,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	5,3	1,7	0,1	0,0	0,0	0,0	5,3	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	20,9	6,6	0,3	0,0	0,0	0,0	20,9	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	223,2	70,0	3,0	0,0	0,0	0,0	223,2	1,1
III- Ara Toplam	319,0	100,0	4,2	1.645,0	12,2	12,2	1.964,0	9,4
(I+II+III) TOPLAM	7.522,4		100,0	13.431,3		100,0	20.953,7	100,0

Ek Tablo 11: 2008 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	2008 Yılı Yüklenilen ve Yansıtılan/Aracılık Edilen Kamusal Yükler							
	Yüklenilen			Yansıtılan / Aracılık Edilen			Toplam	
	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Grup %	Genel %	Tutar	Genel %
Vergi ve Harç Yükümlülüğü								
Kurumlar Vergisi	2.872,0	51,6	36,3	0,0	0,0	0,0	2.872,0	11,6
Kurumlar Vergisi Fon Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	74,5	1,3	0,9	0,0	0,0	0,0	74,5	0,3
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	88,7	1,6	1,1	9.551,9	69,4	56,5	9.640,6	38,8
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	217,2	3,9	2,7	2.738,5	19,9	16,2	2.955,7	11,9
Damga Vergisi	2,6	0,0	0,0	1.478,5	10,7	8,7	1.481,1	6,0
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	2.237,5	40,2	28,3	0,0	0,0	0,0	2.237,5	9,0
Emlak Vergisi	9,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	9,4	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	11,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0
Çevre Temizlik vergisi	3,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	53,1	1,0	0,7	0,0	0,0	0,0	53,1	0,2
Ticaret Sicil Harcı	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0
I- Ara Toplam	5.570,9	100,0	70,4	13.768,9	100,0	81,4	19.339,8	77,9
Parafiskal Yükümlülükler								
Sosyal Güvenlik Primleri	1.052,1	52,9	13,3	755,3	92,6	4,5	1.807,4	7,3
İşsizlik Sigortası	119,9	6,0	1,5	60,0	7,4	0,4	179,9	0,7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	640,3	32,2	8,1	0,0	0,0	0,0	640,3	2,6
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	7,8	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	7,8	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	163,0	8,2	2,1	0,0	0,0	0,0	163,0	0,7
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	2,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	0,0
Rekabet Kurumu Payı	2,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0
II- Ara Toplam	1.987,4	100,0	25,1	815,3	100,0	4,8	2.802,7	11,3
Diğer Yükümlülükler								
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	2.325,0	13,7	13,7	2.325,0	9,4
Sivil Savunma Fonu	59,3	16,9	0,7	0,0	0,0	0,0	59,3	0,2
Tüketiciyi Koruma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	3,6	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	6,7	1,9	0,1	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	21,4	6,1	0,3	0,0	0,0	0,0	21,4	0,1
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	259,2	74,0	3,3	0,0	0,0	0,0	259,2	1,0
III- Ara Toplam	350,2	100,0	4,4	2.325,0	13,7	13,7	2.675,2	10,8
(I+II+III) TOPLAM	7.908,5		100,0	16.909,2		100,0	24.817,7	100,0

Ek Tablo 12: 1998-2008 Dönemi Yüklenilen Kamusal Nitelikli Mali Yüklerin Toplamı

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	Yüklenilen Kamusal Nitelikli Mali Yükler										
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vergi ve Harç Yükümlülüğü											
Kurumlar Vergisi	446,0	529,0	584,0	642,0	1.000,0	2.272,0	2.584,0	3.230,0	2.539,0	3.096,0	2.872,0
Kurumlar Vergisi Fon Payı	44,6	52,9	58,4	64,2	100,0	227,2	0,0	323,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	65,6	75,3	31,7	69,2	83,4	134,7	140,1	127,0	68,7	73,7	74,5
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	20,6	37,6	69,7	200,5	111,6	79,3	42,2	39,0	64,0	84,9	88,7
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	39,5	76,7	82,5	247,8	48,5	44,9	79,4	115,2	163,2	209,6	217,2
Damga Vergisi	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,1	1,3	1,7	2,1	2,3	2,6
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	144,9	312,5	486,6	752,7	1.263,3	1.249,3	1.272,2	1.757,2	1.673,2	1.921,3	2.237,5
Emlak Vergisi	1,4	2,1	3,2	6,2	9,4	10,0	10,2	8,9	7,9	9,2	9,4
İlan ve Reklam Vergisi	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	9,1	9,3	10,2	11,4
Çevre Temizlik vergisi	1,1	1,5	1,8	2,1	2,1	2,0	2,2	2,4	2,7	3,2	3,8
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	2,2	0,0	18,8	0,0	0,5	4,8	29,7	113,3	110,4	53,1
Ticaret Sicil Harcı	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7
I- Ara Toplam	765,2	1.091,4	1.319,6	2.005,3	2.620,1	4.021,8	4.137,3	5.643,6	4.643,9	5.521,4	5.570,9
Parafiskal Yükümlülükler											
Sosyal Güvenlik Primleri	23,4	39,7	106,1	207,2	279,5	399,1	539,2	633,7	746,2	891,2	1.052,1
İşsizlik Sigortası	0,0	0,0	11,2	37,9	45,8	51,6	59,7	68,0	80,9	98,3	119,9
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	111,5	213,4	355,1	620,4	771,9	470,2	468,3	405,7	465,1	540,3	640,3
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	3,2	3,5	4,1	4,8	5,6	6,1	6,6	7,0	7,3	7,6	7,8
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	0,0	0,0	19,4	28,8	42,0	61,0	71,8	88,5	115,2	141,2	163,0
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,1	0,2	0,2	0,4	0,5	0,7	0,8	1,0	1,2	1,8	2,2
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,6	1,6	2,1
II- Ara Toplam	138,2	256,8	496,1	899,5	1.145,3	988,7	1.146,4	1.205,8	1.417,5	1.682,0	1.987,4
Diğer Yükümlülükler											
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sivil Savunma Fonu	14,6	2,8	0,0	0,0	12,2	25,8	30,7	25,2	51,2	67,3	59,3
Tüketiciyi Koruma Fonu	1,4	2,8	4,0	9,4	2,0	1,2	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,4	1,8	2,3	3,6
Tahvil Tescil Ücretleri	0,3	0,6	0,9	1,5	2,0	2,3	2,9	3,8	4,6	5,3	6,7
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	8,8	9,7	11,2	13,2	15,3	16,7	18,1	19,2	20,1	20,9	21,4
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	277,4	603,0	157,4	837,4	1.449,3	351,6	142,4	56,4	244,5	223,2	259,2
III- Ara Toplam	302,9	619,4	174,1	862,2	1.481,6	398,6	196,7	106,0	322,2	319,0	350,2
(I+II+III) TOPLAM	1.206,3	1.967,6	1.989,8	3.767,0	5.247,0	5.409,1	5.480,4	6.955,4	6.383,6	7.522,4	7.908,5

Ek Tablo 13: 1998-2008 Dönemi Yansıtılan / Aracılık Edilen Kamusal Nitelikli Mali Yüklerin Toplamı

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	Yansıtılan /Aracılık Edilen Kamusal Nitelikli Mali Yükler										
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vergi ve Harç Yükümlülüğü											
Kurumlar Vergisi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Fon Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	1.640,2	3.549,4	3.682,1	8.216,4	6.690,8	4.897,0	4.366,8	4.616,4	6.090,9	7.722,7	9.551,9
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	316,9	455,4	774,1	1.459,2	823,1	814,0	1.018,6	1.292,6	1.808,9	2.272,4	2.738,5
Damga Vergisi	147,7	217,0	309,0	397,7	478,2	477,4	715,7	916,9	1.090,3	1.102,3	1.478,5
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Emlak Vergisi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
İlan ve Reklam Vergisi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Çevre Temizlik vergisi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Harcı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
I- Ara Toplam	2.104,8	4.221,8	4.765,2	10.073,3	7.992,1	6.188,4	6.101,1	6.825,9	8.990,1	11.097,4	13.768,9
Parafiskal Yükümlülükler											
Sosyal Güvenlik Primleri	16,8	28,5	76,2	148,8	200,6	286,5	387,1	455,0	535,7	639,8	755,3
İşsizlik Sigortası	0,0	0,0	5,6	18,9	22,9	25,8	29,8	34,0	40,4	49,1	60,0
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
II- Ara Toplam	16,8	28,5	81,8	167,7	223,5	312,3	416,9	489,0	576,1	688,9	815,3
Diğer Yükümlülükler											
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	361,0	741,0	1.145,0	1.450,0	998,0	1.270,0	1.710,0	1.543,0	1.398,0	1.645,0	2.325,0
Sivil Savunma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tüketiciyi Koruma Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tahvil Tescil Ücretleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
III- Ara Toplam	361,0	741,0	1.145,0	1.450,0	998,0	1.270,0	1.710,0	1.543,0	1.398,0	1.645,0	2.325,0
(I+II+III) TOPLAM	2.482,6	4.991,3	5.992,0	11.691,0	9.213,6	7.770,7	8.228,0	8.857,9	10.964,2	13.431,3	16.909,2

Ek Tablo 14: 1998-2008 Dönemi Yüklenilen ve Yansıtılan / Aracılık Edilen Kamusal Nitelikli Mali Yükler Stoğu

Kamusal Yükümlülük ve Etki Türü	Yüklenilen ve Yansıtılan /Aracılık Edilen Kamusal Nitelikli Mali Yükler Toplamı										
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vergi ve Harç Yükümlülüğü											
Kurumlar Vergisi	446,0	529,0	584,0	642,0	1.000,0	2.272,0	2.584,0	3.230,0	2.539,0	3.096,0	2.872,0
Kurumlar Vergisi Fon Payı	44,6	52,9	58,4	64,2	100,0	227,2	0,0	323,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar Vergisi Geçici Vergi Alternatif Maliyeti	65,6	75,3	31,7	69,2	83,4	134,7	140,1	127,0	68,7	73,7	74,5
Gelir Vergisi 94 ve 103. Madde Stopajı	1.660,8	3.587,0	3.751,8	8.416,9	6.802,4	4.976,3	4.409,0	4.655,4	6.154,9	7.807,6	9.640,6
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	356,4	532,1	856,6	1.707,0	871,6	858,9	1.098,0	1.407,8	1.972,1	2.482,0	2.955,7
Damga Vergisi	148,5	217,8	309,9	398,6	479,1	478,5	717,0	918,6	1.092,4	1.104,6	1.481,1
Katma Değer Vergisi (Giderleştirilmiş)	144,9	312,5	486,6	752,7	1.263,3	1.249,3	1.272,2	1.757,2	1.673,2	1.921,3	2.237,5
Emlak Vergisi	1,4	2,1	3,2	6,2	9,4	10,0	10,2	8,9	7,9	9,2	9,4
İlan ve Reklam Vergisi	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	9,1	9,3	10,2	11,4
Çevre Temizlik vergisi	1,1	1,5	1,8	2,1	2,1	2,0	2,2	2,4	2,7	3,2	3,8
Finansal Faaliyet Harcı	0,0	2,2	0,0	18,8	0,0	0,5	4,8	29,7	113,3	110,4	53,1
Ticaret Sicil Harcı	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7
I- Ara Toplam	2.870,0	5.313,2	6.084,8	12.078,6	10.612,2	10.210,2	10.238,4	12.469,5	13.634,0	16.618,8	19.339,8
Parafiskal Yükümlülükler											
Sosyal Güvenlik Primleri	40,2	68,2	182,3	356,0	480,1	685,6	926,3	1.088,7	1.281,9	1.531,0	1.807,4
İşsizlik Sigortası	0,0	0,0	16,8	56,8	68,7	77,4	89,5	102,0	121,3	147,4	179,9
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri	111,5	213,4	355,1	620,4	771,9	470,2	468,3	405,7	465,1	540,3	640,3
Türkiye Bankalar Birliği Giderlerine İştirak Payı	3,2	3,5	4,1	4,8	5,6	6,1	6,6	7,0	7,3	7,6	7,8
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Katılma Payı	0,0	0,0	19,4	28,8	42,0	61,0	71,8	88,5	115,2	141,2	163,0
Ticaret Odaları Kayıt Ücreti ve Aidatı	0,1	0,2	0,2	0,4	0,5	0,7	0,8	1,0	1,2	1,8	2,2
Rekabet Kurumu Payı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,6	1,6	2,1
II- Ara Toplam	155,0	285,3	577,9	1.067,2	1.368,8	1.301,0	1.563,3	1.694,8	1.993,6	2.370,9	2.802,7
Diğer Yükümlülükler											
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	361,0	741,0	1.145,0	1.450,0	998,0	1.270,0	1.710,0	1.543,0	1.398,0	1.645,0	2.325,0
Sivil Savunma Fonu	14,6	2,8	0,0	0,0	12,2	25,8	30,7	25,2	51,2	67,3	59,3
Tüketiciyi Koruma Fonu	1,4	2,8	4,0	9,4	2,0	1,2	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Ticaret Sicil Gazetesi İlan Ücretleri	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,4	1,8	2,3	3,6
Tahvil Tescil Ücretleri	0,3	0,6	0,9	1,5	2,0	2,3	2,9	3,8	4,6	5,3	6,7
Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı	8,8	9,7	11,2	13,2	15,3	16,7	18,1	19,2	20,1	20,9	21,4
Zorunlu Karşılıklar Net Maliyeti	277,4	603,0	157,4	837,4	1.449,3	351,6	142,4	56,4	244,5	223,2	259,2
III- Ara Toplam	663,9	1.360,4	1.319,1	2.312,2	2.479,6	1.668,6	1.906,7	1.649,0	1.720,2	1.964,0	2.675,2
(I+II+III) TOPLAM	3.688,9	6.958,9	7.981,8	15.458,0	14.460,6	13.179,8	13.708,4	15.813,3	17.347,8	20.953,7	24.817,7

[illegible]

[illegible]

ÖZET

ŞAKAR, Numan. “Kamusal Nitelikteki Mali Yük ve Ödevlerin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Bankacılık sektörü, ekonomik birimlerin ihtiyaç duyduğu finansal araçları sunarak fonksiyonlarını yerine getirirken bir yandan da devletin kamusal nitelikli mali yük ve ödevlerine maruz kalmaktadır. Bu yük ve ödevler, hem doğrudan yasalar aracılığı ile hem de devletin bu konuda yetkilendirdiği idari birimleri ile yüklenmektedir.

Türkiye’de mevduat bankalarının üstlendiği kamusal nitelikli mali yüklerin rakamsal verilerle desteklenmesi amacıyla tarafımızdan yapılan araştırmada, düzensiz ve eksik veri akışından dolayı ulaşılamayan doğru rakamsal veriler kısıtlılık yaratmıştır. Ancak, sektör mali tabloları ile işlem hacimleri üzerinden kamusal mali yüklerin oranlarının uygulanması ile ulaşılan tahmini değerlerle hesap edilen kamusal nitelikli mali yüklerin, yapılan testler sonucunda gerçeğe en yakın değerler olduğu görülmüştür.

Çalışmada, devletin bankacılık sektörü içinde yüksek bir paya sahip mevduat bankalarına 1998-2008 döneminde yüklediği kamusal nitelikli mali yükler, kamusal gelir türleri, kamusal mali yük, yansıma, ekonomik ve merkezi yönetim genel bütçe gelirleri ve sektör bilançoları ayrımına göre kapsamlı olarak değerlendirilmiştir.

Kamusal nitelikli mali yükler açısından mevduat bankaları 1998-2008 döneminde, üstlendikleri ekonomik fonksiyonların büyüklüğü göz önüne alındığında, merkezi devlet gelirlerine katkısı miktar olarak artmasına rağmen, gayrisafi milli hasıla, genel bütçe gelirleri içindeki payları bakımından katkısı önemli ölçüde azalmıştır. Bazı gelir türlerinde mükellef konumunda olan mevduat bankaları yüklenmeleri gereken kamusal yükümlülüklerden daha fazlasını firma ve hane halklarına yansıttıkları görülmüştür. Diğer taraftan, tahsiline aracılık edilen kamusal gelir türlerinin de, hem gayrisafi milli hasıla hem de merkezi yönetim genel bütçe toplam tahsilatı içindeki paylarının azalması önemli görülen bir diğer konudur.

Bu açılardan mevduat bankacılığının azalan önemi, sorgulanması gereken bir konu olmaktadır. Azalan önemin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye’de bankacılık lobisinin güçlü baskısıdır. İkincisi, çeşitli genel bütçe gelir gruplarının tahsilat miktarları artarken mevduat bankalarının payının azalmasını, gelişen ekonomik yapı içinde genel bütçe gelir gruplarına katkı yapan ekonomik birimlerin sayısının ve niteliğinin artmasıdır. Üçüncüsü, bankaların gerçekleştirdikleri fonksiyonları yerine getiren ikame kuruluşların sayısı ve hacimlerinin büyümesi, diğer bir deyişle aynı işi yapan farklı yapıdaki rakiplerin artması ile dışsalılık etkisidir. Dördüncüsü, makroekonomik koşulları etkisi ile faiz oranlarının gerilemesine bağlı olarak, kamu gelir idaresinin üzerinden elde edeceği kamu payının düşmesidir. Beşinci ve son neden de, bankalar, firma ve hane halkları lehine olmak üzere, çeşitli muafiyet ve istisnaların kapsamının genişlemesi ve vergi oranlarında yapılan indirimlerdir.

Anahtar Kelimeler:

1. Kamusal Mali Yük
2. Mali Yük Yansıması
3. Aracılık Maliyeti
4. Bankacılık
5. Mali Ödevler

ABSTRACT

SAKAR, Numan. “Analysis of the Effects of Public Fiscal Charges and Obligations on Banking Sector”, Master’s Thesis, Ankara, 2010

Banking sector, while performing their functions by providing fiscal tools that the economic units are in need of, face with public fiscal charges and obligations. These fiscal weights and obligations, are saddled through both related laws and public bodies authorized by the state.

The study aims to reveal with numerical facts the public fiscal charges encountered by deposit banks. Yet, accurate fiscal data that could not be found due to missing and disorganized data flows created a problem. However, public fiscal charges calculated as a result of the ratios of sectoral financial tables and transactions are verified through tests for reflecting volumes of public fiscal burdens as close as the actual rates.

The study, examines comprehensively the public fiscal charges imposed between 1998-2008 on deposit banks that has an important percentage among banking sector in accordance with types of public income, public fiscal burden, incidence, economic and central administration budget income and sectoral balance sheets.

In view of the scope of the economic functions performed by deposit banks regarding public fiscal weights between the period 1998-2008, their contribution to the central state budget revenues increased nominally despite the fact that their proportional contribution decreased. In certain income types, despite banks were the original attendee of public fiscal charge, they incided even a bigger amount of burden to firms and households. On the other hand, another important issue is the decrease in public income types that banks act as intermediaries and their ratio in gross domestic product as well as central state budget cumulative revenue.

From these angles, decreasing importance of deposit banking is an issue that needs to be scrutinized. There exist several reasons for this decreasing importance. First is the strong pressure of the banking sector lobby in Turkey. Second is the increase in the amount of revenues of various

income groups within general budget as the percentage of deposit banks decline and the increase in the number and quality of economic units contributing to the general budget income groups within a thriving economy. Third is the increase in number and volume of substitute institutions that provide the same services as banks or in other words, externalization effect as a result of the increase in competitors providing the same services. Fourth is the decline in the public share of revenue that public income authority would receive depending on the declining interest rates due to the impact of macroeconomic conditions. Fifth and the final reason is broadening the scope of exemptions and exceptions by banks in favor of firms and households and the reductions in tax rates.

Key Words:

1. Public Fiscal Charge
2. Incidence of Fiscal Charge
3. Cost of Intermediary
4. Banking
5. Fiscal Obligations